Un beau livre d'histoires Eyn shön Mayse bukh

Astrid Starck

Volume 1

Schriften der Universitätsbibliothek Basel

6

Öffentliche Bibliothek der Universität Basel

Schwabe AG Basel

Schriften der Universitätsbibliothek Basel

Herausgegeben von
Ueli Dill und Martin Steinmann

Band 6/1

Un beau livre d'histoires

Eyn shön Mayse bukh

Fac-similé de l'*editio princeps* de Bâle (1602)

Traduction du yiddish, introduction et notes par Astrid Starck

Volume 1

Schwabe Verlag Basel 2004

Impressum

Herausgeberin: *Universitätsbibliothek Basel*

Universität Basel

Universitätsbibliothek

Lizenz: *CC By SA*

ISBN Print 3-7965-1091-4
ISSN 1422-7517
DOI https://doi.org/10.12685/aqzmv533

Digitalisat von *Starck, Astrid. Un beau livre d'histoires. Fac-similé de l'editio princeps de Bâle (1602). Bd. 1. Basel: Schwabe, 2004.* Das Vorwort wurde 2025 für die digitale Erstveröffentlichung ergänzt.

Vorwort zur digitalen Neuauflage

Mit der digitalen Erstveröffentlichung der Reihe Schriften der Universitätsbibliothek Basel auf der Plattform emono der Universitätsbibliothek Basel wird ein Kapitel Basler Bibliotheks- und Druckgeschichte für die Forschung, Lehre und eine interessierte Öffentlichkeit auf neue Weise zugänglich gemacht. Die ursprünglich zwischen 1998 und 2014 im Schwabe Verlag erschienenen Printbände erscheinen nunmehr Open Access in einer digitalen Auflage.

Die Herausgeber der Reihe, Ueli Dill und Martin Steinmann, haben mit grossem Engagement die Reihe betreut, die sich durch thematische Vielfalt, hohe editorische Sorgfalt und präzise Bearbeitung auszeichnet.

Die Reihe «Schriften der Universitätsbibliothek» wurde 1998 begründet, um Grundlagenforschung mit Bezug zu historischen Beständen der Universitätsbibliothek Basel (UB Basel) zu befördern und solcherart Publikationen eine Plattform zu geben. Die Reihe bezweckte, dass interessierte Forschende zur wissenschaftlichen Beschäftigung mit den Beständen der UB angeregt werden sowie die Bestände einer breiteren Öffentlichkeit bekannter werden. Bei den seitdem in der Reihe erschienenen 10 Werken handelt es sich um Kataloge, Monographien sowie eine Aufsatzsammlung und eine Edition in Buchform. 2014 wurde die Reihe zugunsten der flexibleren Schwester-Reihe «Publikationen der UB» eingestellt.

Ein Hauptaugenmerk der Reihe widmet sich dem frühen Buchdruck, namentlich der vierbändige Inkunabelkatalog von Pierre L. Van der Haegen, der bis heute als Standardwerk zum Inkunabeldruck gilt. In akribischer Detailarbeit werden darin zum einen die in Basel hergestellten Wiegendrucke bibliographisch und materiell erschlossen. Zum anderen werden ebenso sämtliche in der UB Basel vorhandenen Inkunabeln aus anderen Regionen Europas – von Strassburg bis Lyon, von Köln bis Venedig – beschrieben, wodurch Basels zentrale Stellung im internationalen Buchhandel jener Epoche unterstichen und verdeutlicht wird. Im Rahmen einer Monographie bietet Pierre L. Van der Haegen zudem eine konzise Synthese zum frühen Basler Buchdruck.

Der humanistischen Zeit Basels widmen sich zwei Bände. Beat R. Jenny und Ueli Dill berichten aus der Werkstatt der Amerbach-Edition, in der die Korrespondenz der Familie Amerbach, einer der bedeutendsten Basler Gelehrtenfamilien, mustergültig kommentiert vorliegt. Der Band in der Schriften-Reihe enthält aufschlussreiche Parerga, etwa zu Bonifacius Amerbachs Studienzeit in Avignon oder das Haushaltbuch seines Sohnes Basilius, die in den Editionsbänden keinen Platz fanden. Dem Werk des Humanisten und Druckers Johannes Oporin ist ein anderer Band gewidmet: Das Inventar seiner Verlagsbibliothek dokumentiert nicht nur den Verlust einer der bedeutendsten humanistischen Bücher sammlungen Basels, sondern bietet mit seiner einzigartigen Liste von Manuskripten und Druckvorlagen ein unverzichtbares Quellenzeugnis für das Verlagswesen des 16. Jahrhunderts.

Schliesslich widmet sich die Reihe auch Spezialbeständen, die über die herkömmliche europäische Wissensproduktion hinausreicht. Hervorzuheben ist die systematische Beschreibung der arabischen Handschriften der Universitätsbibliothek Basel durch Gudrun Schubert und Renate Würsch. Einen gänzlich anderen kulturhistorischen Horizont erschliesst der Band zum jiddischen Buchdruck der frühen Neuzeit, für den Clemens N. Sidorko verantwortlich zeichnet. Astrid Starcks kommentierte Edition des Mayse bukh – einem Klassiker der westjiddischen Erzählliteratur – beleuchtet die interkulturelle Transfergeschichte jüdischer Erzähltraditionen in Basel und deren genderspezifische Rezeption und Überlieferung.

Die digitale Veröffentlichung der Bände dieser abgeschlossenen Schriftenreihe folgt dem Bestreben, bedeutende Forschungsleistungen im Kontext der Basler UB dauerhaft verfügbar und einem breiten Publikum zugänglich zu machen. Sie erlaubt nicht nur eine ortsunabhängige Nutzung in einer Zeit, in der sich wissenschaftliche Kommunikation zunehmend digital organisiert, sondern versteht sich auch als Ausdruck der institutionellen Verantwortung der UB Basel gegenüber dem eigenen kulturellen Erbe. Denn die digitale Veröffentlichung der Reihe schliesst eine Lücke: Viele der gedruckten Bände sind vergriffen und nur noch in einigen Bibliotheken auffindbar. Ihre Digitalisierung bewahrt nicht nur den Bestand, sondern ermöglicht auch eine kontextualisierte Wiederentdeckung: als Quellenbasis, Forschungsimpuls oder exemplarischer Einblick in editorische und bibliographische Methodik. Die Schriften der Universitätsbibliothek Basel dokumentieren nicht nur die Geschichte der Buchstadt Basel, ihrer Universität und der Basler Universitätsbibliothek, sondern stellen ein Beispiel für die Verbindung von Erschliessung und akademischer Veröffentlichung dar. Mit ihrer digitalen Neuveröffentlichung wird ein wissenschaftliches Projekt fortgeführt, das in seiner Konzeption auf die langfristige Nutzbarkeit und Verfügbarkeit zentraler Quellen der Basler Buchgeschichte abzielt.

Basel, im April 2025

Universitätsbibliothek Basel

Klappentext der Druckausgabe aus dem Jahr 2004

À l'époque humaniste, les imprimeurs bâlois se rendirent célèbres par leurs publications yiddish. En 1602, un livre étonnant paraissait à Bâle chez Conrad Waldkirch: il s'agissait d'un imposant recueil de contes, de légendes et de nouvelles, tirés en partie du Talmud et du Midrach, et intitulé le Mayse bukh. Fleuron de la littérature yiddish ancienne, il est aussi populaire aujourd'hui qu'il y a quatre siècles. À toutes les époques, les écrivains yiddish s'en sont inspirés, le plus célèbre d'entre eux étant le prix Nobel de littérature, Isaac Bashevis Singer. Le Mayse bukh raconte les hauts faits des rabbis mystiques depuis l'Antiquité jusqu'à l'aube de l'ère moderne et contient en exclusivité le cycle des rabbis hassidiques rhénans du Moyen Âge, les hasidei-achkénaz. Les femmes y jouent un rôle important: plus de la moitié des histoires comportent un personnage féminin, toujours associé, en bien ou en mal, à un homme: mari, père, beau-frère, amant. Tandis que le mariage constitue le pivot central de la narration, l'éducation et l'érudition féminines jouent un rôle de tout premier plan. Le prologue souligne d'ailleurs que ce livre édifiant est destiné aux femmes – et aux hommes «qui sont comme des femmes» c'est-à-dire ignorants de l'hébreu. Imprimé en caractères spécifiques réservés aux femmes et appelés vayber-taytsh, il est prévu pour la lecture chabbatique à haute voix. La langue yiddish elle-même n'était-elle pas au départ une langue prétendument féminine? Une affirmation non sans conséquence sur le rapport entre les sexes. Les deux traducteurs du Mayse bukh, la féministe Bertha Pappenheim (l'«Anna O» de Freud) et le rabbin et folkloriste Moses Gaster témoignent de la bipolarité de cette œuvre anonyme. Distrayants, ces récits variés mettent en scène la vertu… et le vice, et au-delà, tout un théâtre du monde. On y trouve l'histoire de l'homme qui allaite son enfant, de la femme calomniée, de la famille séparée, de l'enfant volé ou du pape juif, du rabbi changé en loup-garou et tant d'autres. À la confluence de l'Occident et de l'Orient, ce recueil d'une valeur folklorique inestimable est extrêmement précieux pour le mode de vie d'alors, l'histoire des mentalités, les études féminines, l'histoire religieuse et culturelle juives ainsi que les relations judéo-chrétiennes. Il constitue une source inépuisable pour la recherche interdisciplinaire. Pour la première fois, l'édition originale paraît en français en traduction intégrale, avec le fac-similé de l'editio princeps dont il n'existe plus que deux exemplaires au monde.

à Irène et Lewis

Table des matières

Tome 1

Remerciements IX
Vorwort (par Erika Timm) XI
Foreword (par Jerold C. Frakes) XV
Introduction: Le ‹Mayse bukh› · L'édition bâloise en yiddish de 1602 XIX
I. Le contexte linguistique et littéraire XXIV
II. Le contexte historique et religieux XXVIII
A. Bâle et les juifs XXVIII
B. L'impression hébraïque et yiddish à Bâle XXIX
C. Les hébraïsants chrétiens et le ‹Mayse bukh› XXXIII
III. Le contenu du ‹Mayse bukh› XXXVI
A. Le frontispice et le premier prologue XXXVI
B. Le ‹Mayse bukh› et la réimpression du Talmud XXXVII
C. «La querelle des anciens et des modernes» ou les œuvres pieuses *(sforim)* contre les œuvres profanes *(bikher)* XL
IV. Les sources du ‹Mayse bukh› XLVI
A. La littérature narrative en hébreu XLVIII
B. La littérature narrative en yiddish ancien LI
C. Les histoires de rabbi Samuel et rabbi Judah le Pieux LIII
D. Les histoires du folklore universel LIV
V. La composition du ‹Mayse bukh› LV
A. Les «trois strates» LVII
1. La première strate (n°s 1–157) LX
2. La deuxième strate (n°s 158a–182) LXXI
3. La troisième strate (n°s 183–255) LXXVI
B. La structure proprement dite LXXXV
C. Le ‹Mayse bukh› et son public: les femmes et leur rôle dans le recueil XCII

VI. La traduction du ‹Mayse bukh› XCVII
VII. Conclusion C
Bibliographie CIII
Tableau des sources du ‹Mayse bukh› CXXV
Mayses n°s 1–157 (ed. Bas., f° 1r–97v) 1
Notes aux *mayses* 1–157 390

Tome 2

Mayses n°s 158a–255 (ed. Bas., f° 97v–200r) 406
Liste exhaustive des *mayses* par folio (ed. Bas., f° 200v–207v) 818
Notes aux *mayses* 158–255 850
Index 859
Index biblique 859
Index talmudique 861
Personnages, lieux et œuvres cités dans le recueil 863
Index des noms contenus dans l'introduction 868
Index matière 871

Remerciements

Cette traduction du *Mayse bukh* a elle-même sa propre «histoire». Elle est à la fois l'aboutissement d'un périple passionnant et fructueux à travers la langue et la littérature yiddish et une remontée aux sources. De nombreuses personnes y ont contribué. L'exploration débuta grâce à Alexandre Derczansky (MSH, Paris), à qui vont mes tous premiers remerciements. Par ses encouragements et son enseignement, il m'a permis de concrétiser un de mes vœux les plus chers. La longue traversée du yiddish se poursuivit avec Jean Baumgarten (CNRS), à qui je dois l'idée de la traduction proprement dite et sans qui ce livre n'aurait pas vu le jour, Batia Baum (Paris), Itzkhok Niborski (INALCO) et Erika Timm (Université de Trêves), auxquels vont toute ma gratitude. Au plan institutionnel, ce projet à bénéficié dès le départ du soutien de Jean-Marie Valentin (Université de Paris-Sorbonne). Qu'il en soit ici remercié.

Cette traduction est la somme d'échanges indispensables à sa réalisation. Elle ne serait pas ce qu'elle est si elle n'avait reçu les éclairages précieux et les conseils pertinents d'ami(es) et de collègues. Nous aimerions mentionner Dominique Bourel (CRFJ, Jérusalem), Stephen G. Burnett (Université du Nebraska), Jerold Frakes (Université de Californie du Sud, Los Angeles), Abraham Greenbaum (Université de Haïfa), Lucien Israël *z'l* (Université de Strasbourg), Stéphane Moses (Université hébraïque de Jérusalem), Simon Neuberg (Université de Trêves), Nimrod (Paris), Lewis Nkosi (Université du Wyoming), Olivier Reboul † (Université de Strasbourg), Simon Schwarzfuchs (Université de Bar Ilan), Nathan Snyder (Bibliothèque de l'Université du Texas à Austin), Ekkehard Stegemann (Université de Bâle), Joachim Warmbold (Université de Tel Aviv) et Sarah Zfatman (Université hébraïque de Jérusalem).

Je remercie les personnels des bibliothèques pour leur assistance: la Bibliothèque de l'Université du Texas à Austin, la Bibliothèque Universitaire de Bâle, la Bibliothèque Nationale et Universitaire de Jérusalem et la Bibliothèque Medem à Paris.

Je voudrais évoquer les institutions qui ont financé mes séjours de recherche: le Centre Franz Rosenzweig de l'Université hébraïque de Jérusalem, le Centre de Recherche Français de Jérusalem et la Max Geldner-Stiftung de Bâle; et

exprimer ma gratitude à mon amie Rose Bilbool pour sa disponibilité et sa généreuse hospitalité, aux portes du désert de Judée.
Ce livre doit sa publication au soutien financier de la Bertha Hess-Cohn Stiftung, de la Freie Akademische Stiftung, du Schwabe Verlag et de la Bibliothèque Universitaire de Bâle, ainsi qu'aux travaux d'édition d'Ueli Dill (Schwabe Verlag) et de Martin Steinmann (Bibliothèque Universitaire de Bâle). Qu'ils en soient ici vivement remerciés.
Pour finir, j'aimerais évoquer la mémoire de mes parents qui, les premiers, me donnèrent tous deux le goût des histoires, et remercier ma sœur Irène Starck-Reboul dont les encouragements, la patience et le soutien indéfectible m'ont permis de mener à bien ce travail de longue haleine.

Vorwort

Vierhundert Jahre nach seinem ersten Erscheinen im Jahre 1602 in Basel liegt nun das berühmte jiddische Maiśebuch wieder vor: im faksimilierten Original in hebräischer Schrift und erstmalig in einer französischen Übersetzung – wiederum in seinem Geburtsort Basel.

Dem Herausgeber Jakob b. Abraham aus Międzyrzecz in Litauen war damals ein grosser Wurf gelungen: dank seiner unermüdlichen Sammeltätigkeit brachte er ein Korpus von ganz ungewöhnlichem Umfang auf den Buchmarkt. Mit 252 Erzählungen (vor allem aus Talmud und Midrasch, aber auch aus der internationalen Folklore) wurde das Buch zu einem der wichtigsten und erfolgreichsten der altjiddischen Literatur. Bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts wurde es im Westen mehr als ein dutzendmal mit relativ geringen Bestandsänderungen nachgedruckt, in Osteuropa ziehen sich Teildrucke sogar bis ins 20. Jahrhundert. Ein faszinierendes ‹Volksbuch› im schönsten Sinne – wäre der Begriff nicht so belastet –, das selbst den grossen jiddischen Erzählern der Neuzeit von Perez bis hin zu Bashevis Singer eine lebendige Quelle war.

Was verschaffte diesem dickleibigen Buch schon in der Frühzeit einen solchen Erfolg? Nun, als erfahrener Buchhändler wusste Jakob b. Abraham sehr wohl, wie er sein Buch der potentiellen Käuferschaft anpreisen musste: Es sei für fromme Leserinnen und Leser bestimmt – so sagt er in der Vorrede –, die nichts wissen wollen von ‹Dietrich von Bern und Meister Hildebrand› und ‹Büchern von Kühen›, also der damals beim jüdischen Lesepublikum beliebten weltlichen Erzählliteratur aus nichtjüdischen Quellen. Mit seinem Buch könne man in gedrängter Form den Lesestoff einer ganzen jüdischen Bibliothek erwerben, ein Buch, an dem sogar Rebbe und Rebbezin ihre Freude haben werden. Dieses Etikett hat das Buch sicherlich vor der Kritik der Rabbinerschaft geschützt, obwohl es bei genauerem Hinsehen um den jüdischen Charakter mancher Maiśe schlecht bestellt ist.

Die geschickte Verwendung dieser bereits seit einem halben Jahrhundert gängigen Polemik gegen nichtjüdische weltliche Literatur als Markenzeichen für religiös-erbaulichen Lesestoff erweist unseren eifrigen Maiśesammler als Kenner der traditionellen jiddischen Buchkultur. Und auch seine zentrale Idee,

so viel wie irgend möglich ‹lehrreiche› Erzählungen zu sammeln, ist nicht eigentlich originell. Werfen wir einen kurzen Blick in die Vorgeschichte des Maiśebuches.

Wie in allen Schriftkulturen Europas begann auch die altjiddische ‹Literatur› im engeren Sinne – spätestens gegen 1300 – mit Versdichtung, und zwar sowohl genuin-jüdischer religiöser Dichtung als auch aus dem Deutschen adaptierter weltlicher Dichtung. Erst um 1500 wird literarische Prosa sichtbar. Die Frühgeschichte der weltlichen wie religiösen jiddischen Erzählprosa vollzieht sich – nach der Überlieferung zu urteilen – bei den Italo-Aschkenasen in Norditalien, allem Anschein nach unter dem Einfluss der italienischen Renaissance-Novelle. Hier manifestiert sie sich zuerst in der Gattung der *Maiśe*. Im Talmud ist *ma'aśé* einfach ein kurzer Ereignisbericht, oft von exemplarisch-halachischem Interesse. Mit der Loslösung aus dem talmudischen Kontext wird daraus das religiös-erbauliche jüdische Exemplum, doch mit gelegentlichen strukturellen Anleihen beim internationalen Märchen und spätestens im Jiddischen mit einer klaren Tendenz zur Ausweitung in Richtung auf die abendländische Novelle. Kleine jiddische Maiśe-Sammlungen findet man ab 1500: In einer 1504 in Mestre fertiggestellten jiddischen Gebetbuchhandschrift ist dem Abschnitt *Tischebow* ein Komplex von 22 Maiśes als Exempla hinzugefügt; Maiśes von Abraham und Isaak sowie Salomo sind in eine jiddische Sammelhandschrift integriert, die 1510/11 in Brescia und Mantua geschrieben wurde. Ein oder zwei Jahrzehnte später entstand, nahezu sicher ebenfalls in Norditalien, eine Handschrift mit drei langen Erzählungen, die als *Maiśes* tituliert, in Wirklichkeit hochinteressante Judaisierungen internationaler Märchenstoffe sind. Ab 1552 werden in Venedig sogar kleine Heftchen mit Maiśes gedruckt. In den folgenden Jahrzehnten nehmen die Sammlungen an Umfang zu, und gegen Ende des Jahrhunderts haben zwei Handschriften, geschrieben von zwei Schreibern aus demselben Ort Róvere in Norditalien, nunmehr je etwa 120 Maiśes. Beide Handschriften gelangten erst 1970 bzw. 1991 aus Privatbesitz in öffentliche Bibliotheken.

Nach Kenntnis der frühen Überlieferung, insbesondere der letztgenannten umfangreichen Sammlungen, ist heute sicher, dass der Grundstock der von Jakob b. Abraham gesammelten Maiśes nicht erst kurz vor der Drucklegung aus Talmud und Midrasch oder sonstigen Quellen direkt übersetzt wurde, sondern schon vorher auf Jiddisch, mündlich oder schriftlich, im Umlauf war.

Denn seine Versionen stimmen teilweise im Wortlaut sehr genau mit den handschriftlichen überein. Auch in der Gesamtanlage zeigen die beiden Handschriften schon dieselbe Absicht ihres Kompilators: im ersten Grossabschnitt stehen hauptsächlich Maiśes aus Talmud und Midrasch, dann folgt der mittelalterliche Zyklus um Rabbi Juda den Frommen und seinen Vater Rabbi Samuel, und erst im dritten Abschnitt stehen die längeren internationalen Märchen – ebenso wie es Maitlis in seiner Untersuchung (1933) für das Maiśebuch herausgearbeitet hat. Gemeinsam ist schliesslich auch das Grundprinzip, erbauliche Erzählungen zu sammeln, die der Vermittlung der jüdischen Lehre dienen sollen; sie werden, wo irgend möglich, einem Grundgedanken des Judentums zugeordnet, etwa ‹Ehrung des Sabbat›, ‹Gehorsam den Eltern gegenüber›, ‹Pflicht, die Armen zu versorgen›, oftmals reicht auch ganz einfach ‹mustergültige Frömmigkeit›. Am eindeutigsten jüdisch sind natürlich für die Sammler und die Leser die talmudischen Maiśes, die auch im Talmud immer schon einem der dort diskutierenden Gelehrten oder einer dort genannten Autorität als Trägergestalt anhängen. Nach diesem Muster werden dann internationale Erzählungen und Erzählmotive integriert, indem sie auf eine schon bekannte jüdische Trägergestalt übertragen werden. Das haben aber meist schon die hebräischschreibenden Vorgänger vor unseren jiddischen Sammlern besorgt; von allen letztlich nichtjüdischen Stoffen des Basler Drucks verbleiben heute höchstens sechs oder sieben, für die man keine hebräische Vorstufe hat finden können. Für die Sammler und erst recht für die Hörer und Leser steht die Jüdischkeit dieser Erzählungen dann ausser Frage, da sie nun einmal von einer bekannten jüdischen Persönlichkeit handeln und erkennbar ein jüdisches Gebot illustrieren. Wo soll man da eine Grenze ziehen zwischen jüdisch und nichtjüdisch?

Soweit der Rückblick in die Vorgeschichte des Maiśebuchs. Das alles kann aber den Ruhm unseres Maiśebuch-Herausgebers nicht schmälern – er hat die Grundideen seiner Vorgänger genial verabsolutiert. Neu, grossartig und sehr mutig war seine Unternehmung, noch viel mehr als seine Vorgänger zu sammeln und als eine Art Hausbibliothek zusammenzufügen, diese zu vervielfältigen und überall in der jiddischsprechenden Welt anzubieten.

Seine Ankündigung, «dreihundert und mehr» Erzählungen zu bieten, hat er allerdings nicht wahr gemacht. Vielleicht war es auch nur augenzwinkernd an den wissenden Leser eine Anspielung auf Rabbi Meirs dreihundert Fabeln,

sozusagen als Inbegriff eines reichen Repertoires, und bedeutete nicht mehr als ‹eine riesige Menge›; vielleicht aber glaubte er tatsächlich zu Beginn des Druckvorgangs noch, dieses Ziel erreichen zu können, musste aber beim Anblick des wachsenden Korpus und des bereits auf dem Titelblatt festgelegten Kaufpreises von einem Taler den Plan aufgeben.
Jedenfalls hat der Wanderbuchhändler Jakob b. Abraham, der dank seiner Rastlosigkeit aus der Anonymität seiner litauischen Heimat für einen Augenblick in Basel in das Licht der Geschichte trat, ein einzigartiges Werk geschaffen, das von Jiddischsprechern um 1600 in Norditalien, in der Schweiz, in Deutschland und in ganz Osteuropa bis hin nach Russland gelesen werden konnte und somit in einem grossen Bogen die monumentale Einheit der jiddischen Sprachgemeinschaft dokumentiert. Wir sind Astrid Starck, der Herausgeberin des vorliegenden Bandes, zu herzlichem Dank verpflichtet.

Erika Timm, Universität Trier

Foreword

While the *Mayse-bukh*, like other great works of early Yiddish literature, Glikl Hamil's *Zikhroynes*, Elye Bokher's *Bove-bukh*, the *Tsene-rene*, and the *Shmuel-bukh*, may be a familiar title to twenty-first-century readers of Yiddish literature, it is nonetheless unlikely to be a familiar text. For like those other masterpieces of early Yiddish literature, the *Mayse-bukh* has long been out of print, and translations of it – like most (not all) of the translations of those other texts (where they exist) – hardly do justice to it either in style or in preserving the scope of the original. Thus despite their relative fame, practically no contemporary non-specialist reader has a first-hand knowledge of the books themselves, either in the original or in a complete and reliable translation. It is thus ironic that the most famous early Yiddish texts are in fact all but unknown. While it is an unfortunate state of affairs for all such books, the restricted access to the *Mayse-bukh* is particularly to be lamented, for in many respects this text is a microcosm of early Yiddish literature and thus also of the key issues in the history of early Ashkenazic literature and culture, such as audience identity as a function of gender, intercultural (Jewish-Christian) exchange, secular vs. religious impulses in society, and the complementary spheres of usage of the vernacular vs. the holy language, and the content of Ashkenazic narrative.

In its multiplicity of sources and the sheer magnitude of the narrative material it contains, the *Mayse-bukh* presents a wealth of complex issues that provide the twenty-first-century audience with a deep insight into Ashkenazic culture at the beginning of the seventeenth century, a wide spectrum of interpretive possibilities, and, not least, a great deal of readerly pleasure. Perhaps most importantly, this anthology of texts provides us with a broad cross-section of the genre mayse that exemplifies that vast corpus of manuscripts and printed books in the period of the sixteenth through the eighteenth centuries. Certainly there are other important collections, but none that rivals the *Mayse-bukh* either in scope or lasting popularity and influence. It found an avid audience of readers in every generation for the three centuries after its publication, going through nineteen editions up to the mid-nineteenth century.

Moreover, as Max Erik has pointed out, like the Old Yiddish *Shmuel-bukh* and the *Tsene-rene*, the *Mayse-bukh* was more than a literary text, it was an entire literary school or tradition that constituted one of the primary storehouses of narrative all the way up to the early period of secularization in Ashkenazic society that was brought on by the Enlightenment. Tales from the collection provided the raw material – plot, character, cultural setting – for hundreds of stories written by scores of different kinds of writers throughout the period. That influence extended even up to Isaac Bashevis Singer, who made great use of this narrative mode in a variety of his works, most prominently in the concluding sections of *Sotn in goray*.

At the same time, however, as one might expect from such an encyclopedic narrative collection of such great, broad, and lengthy influence, the *Mayse-bukh* does not provide us with simple answers to any issues in cultural history, as can be illustrated by two key examples. First, the myth in Yiddish studies – as inaccurate as it is persistent – that early Yiddish literature was 'women's literature', almost always conceived in the derogatory sense of a sub-literature only suitable for women, girls, and other *amoratsim* ('ignoramuses', i.e. those who know no Hebrew): the entire issue is obviously tied up with the problems of Yiddish vs. Hebrew as the language of low vs. high culture and women's vs. men's spheres of authority in Ashkenazic culture (extra- vs. intra-synagogue). As that brief (and oversimplified) characterization already indicates, this cannot by any means be a simple issue, for it deals with traditional male-dominated cultural elitism and its nemesis in a variety of emancipatory movements, including those deriving from proto-feminist impulses and from the insistence by the poor, un- and undereducated – male and female – on some means of a more authentic participation in religious life beyond that reserved exclusively for the beneficiaries of traditional higher education. The conflicting assumptions expressed in the preface to the *Mayse-bukh* demonstrate this controversy clearly, for there it is claimed first that the book is written as a service to "pious women", although immediately afterwards it is observed that everyone else can read it as well, including the rabbi and *rebetsin*. In fact the compiler goes on to insist that rabbis and scholars should read the book, for in doing so (apparently, as opposed to, or at least as supplemental to, their study of the sacred texts in the original Hebrew and Aramaic) they can achieve a perfect knowledge of the Talmud and the particular application of the Law

in all practical situations of life. Thus, not only is it claimed that the *Mayse-bukh* is appropriate 'for women', but at the same time, and in seeming contradiction to that claim, also for the final stage of training for advanced scholars and rabbis (which was of course not turned to any practical use in any seventeenth-century yeshivah). While this claim certainly did not go unchallenged by rabbinical authorities of the time, the book's popularity did not apparently suffer as a result.

A second example of burning cultural issues of the time that are expressed through the *Mayse-bukh* is also noted in the preface and is another cliché of early Yiddish books: the recurrent railing against the putatively pervasive, subversive influence on Jewish society of secular books, in particular the Yiddish adaptations of heroic epic and chapbook adventure tales that were in fact quite popular among Ashkenazic readers. Such books, which were generally derived from non-Jewish sources, were condemned by the rabbinical authorities as *bitl toyre* – diversion from the only proper books to read, that is, those belonging to the sacred tradition, which alone led along the right path of virtue and Jewish ethics. There was thus great effort expended to produce reading materials in Yiddish to supplant such texts with Yiddish books that were both entertaining and focused on the sacred tradition. Such texts were read either individually or as part of collective gatherings, particularly on the sabbath *[oyneg shabes]*. They functioned especially to draw individuals away from reading the recurringly demonized tales of *Ditrikh fun Bern*, *Maynster Hildebrand* and even the famed fable collection, the *Ki-bukh*. Although there were also other applicable modalities of its reception, the *Mayse-bukh* quite clearly functioned in precisely this way – as pious reading material – throughout its long history. This phenomenon is thus directly parallel to the haredi industry (particularly in the U.S. and Israel) that sprang up in the 1990s to produce newly composed, Yiddish-language historical novels, family novels and quasi-thrillers, in order to provide pious (or at least 'neutral') reading material in particular for the youth and the female members of the haredi community and thus to provide yet another avenue of spiritual guidance and especially to lessen the attraction of secular, commercial best-sellers in languages other than Yiddish.

Thus the old and the new come together in the *Mayse-bukh*. For in the present reprinting of the *editio princeps* in Basel, where it first appeared four

hundred years ago, this masterpiece of early Ashkenazic culture again returns to its original home, to which, as Astrid Starck makes clear in her preface, the *Mayse-bukh* has deep connections beyond its mere printing history. While the facsimile edition again makes the original text accessible to a broad audience, the complete translation and apparatus that accompany the facsimile text enhance that accessibility and make it possible once again to participate in that great cultural phenomenon that was, and is, the *Mayse-bukh*.

Jerold C. Frakes, University of Southern California

Le ‹Mayse bukh› · L'édition bâloise en yiddish de 1602

Il y a quatre siècles, à l'aube de l'ère moderne, «en l'an 362 selon le petit comput»[1], un livre étonnant, l'un des plus populaires de la littérature yiddish ancienne, sortait des officines de Conrad Waldkirch, imprimeur de 1598 à 1615 à «Bâle la grande», ville célèbre à l'époque humaniste pour ses publications hébraïques. Il s'agissait d'«Un beau livre d'histoires», *Eyn shön Mayse bukh*, «qui jamais, au grand jamais, depuis que le monde existe, n'(était) sorti d'une imprimerie». Ecrit dans une langue qu'on désignerait aujourd'hui par le terme de yiddish et qu'on nommait alors *taytsh*, il était rédigé en caractères hébraïques, appelés *mashket* ou *mesheyt*, et qui avaient reçu le nom de *vaybertaytsh*[2], yiddish de femmes, sans doute parce que la littérature en vernaculaire pour laquelle on les utilisait et jugée indigne par les érudits, était lue avant tout par les femmes ou par «les hommes qui sont comme des femmes», c'est-à-dire ignorants de l'hébreu. Au XVIe siècle, toutes les officines hébraïques les utilisaient pour les textes profanes, alors que les caractères de Rachi et l'écriture carrée étaient réservés à l'hébreu. L'imprimeur Jacob Kundig fut le premier à les employer à Bâle en 1557 pour la paraphrase en yiddish du «Livre de Daniel» *(Séfer Daniel)*. De tels caractères ont très certainement eu pour modèle l'écriture en vigueur chez les juifs au Moyen Age pour la rédaction de lettres et de documents[3]. Cette graphie a ceci de particulier qu'elle inscrit la différence d'avec la langue sainte et érudite dans le *corps* du texte[4].

Dans le premier prologue, hommes et femmes sont vivement encouragés à acquérir ce recueil de contes et de légendes, de miracles et d'aventures, censé

1 Il indique l'année juive sans les mille. On lui ajoute 1340, ce qui donne 5362 auquel on retranche 3760. On arrive ainsi à l'an 1602 de l'ère chrétienne. La transcription du yiddish est celle du YIVO.

2 Max Weinreich: *Di shvartse pintelekh* (Vilnius 1939) 179sq. Signalons que cette dénomination est un euphémisme: les femmes n'ayant pas accès à l'éducation traditionnelle en hébreu, ce n'est pas un déshonneur pour elle que de ne pas connaître cette langue. Par contre, c'en est un pour l'homme. Soulignons en outre que cette littérature fut écrite majoritairement par des hommes érudits pour des femmes. Il reste à explorer l'apport des femmes à cette littérature. Faisons remarquer que par la suite, certains éditeurs «joueront» avec l'emploi des caractères, un fait intéressant qui mériterait une investigation.

3 Joseph Prijs: *Die Basler Hebräischen Drucke (1492–1866)*. Ergänzt und herausgegeben von Bernhard Prijs (Olten/Freiburg i.Br. 1964) XIX.

4 Si au départ le *vaybertaytsh* est la seule graphie, il arrive par la suite qu'on emploie également l'écriture carrée.

contenir «plus de trois cents histoires». En fait, il n'en contient que deux cent cinquante sept[5], ce qui a amené Moritz Steinschneider[6] à penser que l'impression bâloise n'était pas l'*editio princeps*, affirmation réfutée plus tard par Jacob Meitlis dans son analyse historico-littéraire du *Mayse bukh*[7]. Or l'évocation du chiffre trois cents, qui est un *topos* depuis Homère, s'inscrit tout naturellement dans la tradition narrative; ne le retrouve-t-on pas aussi bien dans les contes de Grimm que dans certains contes chinois[8] et ne rappelle-t-il pas ici les trois cents *Fables de Renard*, racontées par rabbi Meïr?[9]

L'éditeur, Jacob Buchhändler ou «Jacob Mocher Sepharim»[10], venait de «la sainte communauté de Meseritz (Międzyrzecz) en Lituanie». Colporteur de livres, correcteur chez Conrad Waldkirch[11], il était connu également sous le nom de Jacob Pollack[12]. Outre le *Mayse bukh*, il édita à Bâle plusieurs livres en hébreu et en yiddish: le *Seder ha-tefilot* («Ordre des prières») pour le rite allemand (1598) suivi d'un *Birkat ha-mazon* («Recueil d'action de grâces» pour

5 Erika Timm en compte 258: se basant à la fois sur le contenu de l'histoire n° 95 et sur le manuscrit d'Innsbruck (95, 95a), elle en fait deux histoires séparées. Cf. Erika Timm: «Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa. Eine neuaufgefundene Maiśe-Handschrift». In: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 117 (1995) 245 n. 6. Nous basant sur la graphie du texte imprimé où aucune séparation n'est visible, nous n'en comptons qu'une.

6 Moritz Steinschneider: «Jüdische Litteratur und Jüdisch-Deutsch. Mit besonderer Rücksicht auf *Ave-Lallemant*. 2. Artikel: Das Maase-Buch». In: *Serapeum* 27 (1866) 1–12, ici 11sq.

7 Jacob Meitlis: *Das ‹Ma'asseh-buch›. Seine Entstehung und Quellengeschichte. Zugleich ein Beitrag zur Einführung in die altjidddische Agada* (Berlin 1933, reprint Hildesheim 1987) 27sq.

8 Cf. Bernd Lorenz: «Notizen zu Zwölf und Dreihundert im Märchen: Ausdruck bedeutungsvoller Grösse und abgegrenzter Bereiche». In: *Fabula* 27 (1986) 42–45, et Heinz Rölleke: «Nochmals zu den Zahlen Zwölf und Dreihundert im Märchen». In: *ibid.* 106–109; le *Mayse bukh* lui-même contient certaines histoires où le chiffre trois cents joue un rôle (n° 76: trois cents fûts de vin; n° 197: trois cents florins; n° 222: trois cents mille couronnes).

9 Cf. Erika Timm, *Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa, op. cit.* 270sq.; cf. aussi le *Kuh-buch* («Livre des Vaches») (Vérone 1595), recueil de fables animalières, où dans la fable 38, le pâtre garde trois cents moutons.

10 Il est mentionné par Buxtorf: «Ult. Jan. anno 1602 scripsi ex libro chartaceo Iudaei Poloni, cui nomen Jacob Mocher Sepharim, Jacob Buchhandler von Messeritz bürtig» (Thomas Willi: «Übersicht über den Inhalt der Kollektaneen von Johann Buxtorf I». In: *Die Handschriften der Universitätsbibliothek Basel: Die hebräischen Handschriften.* Katalog auf Grund der Beschreibung von Joseph Prijs redigiert von Bernhard und David Prijs. Publikationen der Universitätsbibliothek Basel 21, Basel 1994, 95).

11 Il est le correcteur du livre d'Isaac Akrish, *Ma'asseh beth David bime Paras* [Histoire de la maison de David à l'époque des Perses], traduit en yiddish par David ben Joseph Toeplitz (1599). On y lit: «Corrigé de la main de Jacob fils d'Abraham, de mémoire bénie, de la sainte communauté de Meseritz en Russie, appelé Jacob le libraire.»

12 Cf. le catalogue de Prijs, *Die Basler Hebräischen Drucke, op. cit.* 255: Sur la dernière page du *Mahzor* («Rituel des fêtes»), on peut lire: «Par les bons soins de Jacob fils d'Abraham, de mémoire bénie, Pollack, appelé Jacob le libraire, du pays de Russie, de la sainte communauté de Meseritz en Lituanie, près de Brisk.»

la jeunesse, appelé vulgairement *Bensher*, 1599), le *Mahzor* («Rituel des fêtes», en co-édition avec Jacob ben Abraham Tihinger, 1599), les *Selihot* («Recueil de prières pour les jours de pénitence», 1599), le *Seder ha-tefilot* pour le rite polonais (1600), suivi d'un *Birkat ha-mazon* bilingue hébreu-yiddish (en co-édition avec Jacob ben Abraham Tihinger, 1600), le *Zibn vayzn maynstr bikhl*, un «Volksbuch» en yiddish (1602)[13], et les *Iggerot chelomim* («Lettres de paix ou d'amitié», 1603), un manuel de correspondance. Imprimés généralement sur commande, ces livres étaient vendus aux foires du livre ou au gré des pérégrinations du colporteur. Nous ignorons si, dans le cas du *Mayse bukh*, notre éditeur a travaillé pour un commanditaire et nous avons perdu toute trace du manuscrit qui servit à l'*editio princeps*. Par contre, nous savons que dès sa parution, ce recueil suscita un vif intérêt de la part d'un public diamétralement opposé: d'une part d'un public juif non érudit, d'autre part d'un public non juif, mais obligatoirement érudit. Ceci nous conduira à nous pencher sur le rôle des hébraïsants chrétiens dans l'impression du livre yiddish. Véritable creuset où se mêlent monde juif et monde chrétien[14], monde occidental et monde oriental, monde de l'Antiquité et monde au seuil de l'ère moderne[15], le *Mayse bukh* fait partie de cette «littérature de fusion» dont parle Jean Baumgarten[16]: il offre un riche matériau à qui veut explorer la vie religieuse et la

13 C'est la plus ancienne version imprimée en yiddish d'un livre populaire d'origine indienne, existant en de nombreuses langues et sous différents titres. Une édition en hébreu, *Les récits de Sendabar*, parut à Constantinople en 1517, puis à Venise en 1544. Dans son prologue, qui se termine comme celui du *Mayse bukh*, l'éditeur exhorte femmes et jeunes filles à l'acquérir vite avant qu'il ne parte en Pologne et en Russie. Dans l'épilogue, il demande ardemment à Dieu de hâter la venue du Messie. Cf. Arnold Paucker: «Das Volksbuch von den Sieben Weisen Meistern in der jiddischen Literatur». In: *Zeitschrift für Volkskunde* 57 (1961) 177–194.

14 Cf. Bernhard Heller: «Beiträge zur Stoff- und Quellengeschichte des Ma'assebuchs». In: *Occident and Orient. Being studies in Semitic philology and literature, Jewish history and philosophy and folklore in the widest sense. In honour of Haham Dr. M. Gaster's 80th birthday.* Ed. by Bruno Schindler in collaboration with A. Marmorstein (London 1936) 234–243.

15 Un *continuum* est instauré par un personnage, rabbi Hanina, qui, au départ, est le rabbi talmudique Hanina ben Dosa. Par la suite, seul reste le nom de rabbi Hanina qui finit ainsi par devenir une figure emblématique. Elle permet non seulement de transcender les siècles, elle opère également une juxtaposition des lieux, superposant la Terre d'Israël aux pays germaniques. Cf. Astrid Starck: «Das ‹Ma'asseh-buch›: der Platz der jiddischen Literatur in der deutschen Umwelt». *Akten des VIII. Internationalen Germanisten-Kongresses Tokyo 1990* (München 1991) vol. 11, 474–486, ici 482 et 484sq. Cf. aussi Max Weinreich et son principe de «légitimation verticale» (in: *History of the Yiddish Language*. Translated by Shlomo Noble, Chicago 1980, 206–210).

16 Jean Baumgarten: *Introduction à la littérature yiddish ancienne* (Paris 1993) 163sq.: «La littérature yiddish ancienne peut, elle aussi, être définie comme une ‹littérature de fusion›, car elle cristallise une multitude de traits propres aux littératures médiévales d'Europe, et des caractéristiques directement liées aux sources

société juives, les relations entre juifs et chrétiens[17], l'histoire des mentalités, le problème linguistique inhérent aux juifs en diaspora ou encore le folklore et ses ramifications universelles. Produit de l'époque humaniste, époque qui en appelle *ad fontes*, c'est-à-dire à un retour aux trois langues fondamentales que sont le grec, le latin et l'hébreu, mais qui en même temps assied les fondements de la langue vernaculaire moderne[18], ce recueil dont la prose narrative fera date dans l'histoire de la littérature yiddish, bénéficie des avantages de l'imprimerie bâloise[19], d'un souci de diffusion auprès d'un large public[20] et, à l'intérieur de celui-ci, de la recherche d'un marché nouveau, celui des femmes. Pourquoi? Par désir de voir les femmes, elles aussi, accéder à l'éducation[21], une éducation avant tout religieuse qui passe, avec le *Mayse bukh*, par le monde imaginaire, cosmopolite et singulier de la légende[22], de la nouvelle[23] et du conte. A la confluence des cultures méditerranéenne et slave, il est le miroir de la culture juive dans son *Umwelt* germanique. Une des raisons de sa persistance, c'est qu'à travers lui se fait jour, sur le mode de la narration, tout un pan de l'his-

hébraïques. Un riche domaine de la littérature yiddish permet de mesurer les phénomènes de transferts culturels, de rencontres entre diverses traditions en apparence antagonistes, et d'ancrage dans la tradition hébraïque: à savoir les chansons de geste et les romans courtois rédigés en yiddish au cours du Moyen Age.»

17 Il arrive que des non-juifs exaltent les valeurs juives (n° 49: la fille de l'empereur, n° 141: la femme d'Alexandre).

18 Cf. la traduction de la Bible en allemand par Luther, les traductions du Pentateuque en yiddish et plus tard, les deux traductions complètes de la Bible en yiddish par Yékutiel Blitz (Amsterdam 1676–1678) et Josef Witzenhausen (Amsterdam 1679); cette dernière sera rééditée en 1687 et dans la *Biblia Pentapla*, aux côtés des traductions catholique, réformée, luthérienne et hollandaise de la Bible (Wandsbeck 1711). Un phénomène similaire se produira avec Mendelssohn qui traduira la Bible en allemand, transcrit en caractères hébraïques. Parallèlement, on élabore des traductions du Nouveau Testament en yiddish dans le but de convertir les juifs au christianisme.

19 L'impression des textes yiddish est rendue possible, dans les officines des imprimeurs humanistes chrétiens, par l'acquisition des caractères hébraïques indispensables à l'impression des textes sacrés, puis des caractères spécifiques appelés *vaybertaytsh*.

20 Les livres yiddish imprimés à Bâle sont vendus dans des foires comme Francfort-sur-le-Main et Leipzig, ou en cours de route par le colporteur.

21 Erasme de Rotterdam défend le droit à l'éducation de la femme dans ses *Colloquia familiaria*, où il élabore dans le dialogue *Abbatis et Eruditae* le concept d'une égalité entre l'homme et la femme (*Vertraute Gespräche*. Übers., eingel. und mit Anmerkungen versehen von Werner Welzig, Darmstadt 1995, 252–265). Cf. aussi le grand débat en Italie autour des femmes écrivains et poétesses, in: Israël Zinberg: *A History of Jewish Literature*. Vol. 4: *Italian Jewry in the Renaissance Era* (New York 1974) 97sq.

22 Légendes et vies des saints sont une des productions majeures du Moyen Age chrétien. Monde chrétien et monde juif poursuivent la même visée à travers leur littérature d'édification: christianiser ou judaïser les fidèles. La différence réside dans le statut marginal des juifs à l'intérieur de l'Occident chrétien.

23 La *mayse* s'est tout d'abord développée en Italie, parmi les juifs achkénazes qui avaient réussi à fuir les persécutions consécutives à la Peste Noire en Allemagne et qui s'étaient installés dans le Nord de l'Italie. Le *Décaméron* de Boccace a eu une influence sur certaines histoires.

toire juive: son mode de vie, son statut de minorité à peine tolérée, en butte aux attaques et aux agressions, sa capacité à transcender les préjugés auxquels elle est soumise et sa manière de vivre les fantasmes qu'elle «engendre»[24]. Tenante d'une société sans état, brèche dans le système religieux intolérant, toujours en porte-à-faux, la communauté juive s'invente ses contes et ses légendes, en puisant en premier lieu à une source qui est l'objet de toutes les controverses: le Talmud[25]. Au travers d'*exempla* mettant en scène les rabbis miraculeux de la partie narrative du Talmud, les *aggadot*, puis les rabbis mystiques allemands du Moyen Age, les *hasidei achkénaz*, ou tout simplement des femmes et des hommes pieux ou moins pieux, des juifs et des gentils, des prosélytes et des apostats, des martyrs et des bourreaux, des riches et des pauvres, des personnages récompensés ou punis en fonction de leurs bonnes ou de leurs mauvaises actions, dans ce monde-ci ou dans le monde à venir, inéluctablement régi par l'omniprésence de Dieu, nous pénétrons dans un univers où l'observance de la Loi est de rigueur. Avec, au fil des siècles, des modifications et des ajouts, des transcriptions et des traductions[26], le *Mayse bukh* est parvenu jusqu'à nous, comme livre d'édification et de divertissement, comme monument de la culture populaire juive achkénaze dont la langue était le yiddish.

24 Il est intéressant de comparer ce recueil de contes juifs aux recueils de contes non-juifs de la même époque: les clichés antijuifs qu'ils véhiculent sont éclairants pour la compréhension de certaines histoires, car ces clichés se retrouvent *a contrario* dans notre recueil.

25 Le Talmud, dont la racine signifie «étude», constitue la Loi orale, par opposition à la Loi écrite, la Torah. Il comprend deux parties: la *Michna* et la *Gemara*. La *Michna* est le texte de base et la synthèse de toute la tradition orale couchée par écrit entre le IIIe siècle avant notre ère et le IIe siècle après notre ère; elle contient la partie législative ou *Halakhah;* par contre la *Gemara* date du Ve siècle et comporte les commentaires et les controverses suscitées par la *Michna*: là se trouve la partie narrative appelée *Aggadah*. Il existe le *Talmud de Jérusalem,* élaboré en Palestine et le plus ancien, et le *Talmud de Babylone*, très différent et qui, du fait de l'importance des communautés babyloniennes pour les juifs en diaspora, fit autorité en matière de juridiction. Cf. le *Dictionnaire encyclopédique du judaïsme* (Paris 1993) 1095sq.: «Le Talmud babylonien, en particulier, est plus qu'un simple recueil des lois. Il renferme tout un trésor de la pensée, de l'histoire, de l'exégèse biblique, des coutumes juives, et bien davantage encore. Finalement, le Talmud a modelé la nature même du judaïsme et l'identité juive et ses lois ont transformé le judaïsme en un mode de vie englobant tous les aspects de la vie juive.»

26 Il fut réédité dix-neuf fois du XVIIe au XIXe siècle. Une partie fut traduite en allemand une première fois au XVIIe siècle, mais dans un esprit antijuif, par Christoph Hellwig: *Jüdische Historien/ Oder/ Thalmudische/ Rabbinische/ wunderbarliche Legenden/ so von den Jüden als warhafftige und heylige Geschicht/ an ihren Sabbathen und Feyertagen gelesen werden: Darauß dieses verstockten Volcks Aberglauben und Fabelwerck zu ersehen* (Giessen 1611/12) 2 vols; au XXe siècle, Bertha Pappenheim traduisit – il s'agit plus d'une transcription que d'une traduction – l'intégrale de l'édition d'Amsterdam de 1723: *Allerlei Geschichten* (Frankfurt a.M. 1929); Moses Gaster traduisit en anglais, avec des modifications, l'*editio princeps: Ma'asseh Book* (Philadelphia 1934) 2 vols. La même année, vingt-et-une histoires furent traduites

I. Le contexte linguistique et littéraire

Analyser les tenants et les aboutissants du *Mayse bukh* nécessite une investigation qui doit prendre en compte, en amont, tout le processus de formation d'une langue vernaculaire et en aval sa percée comme langue spécifique bien établie à partir des «traductions calque» de la Bible[27]. En d'autres termes, l'exemple du *Mayse bukh* sert à mettre en lumière la dichotomie interne existant entre le monde des lettrés et des illettrés, entre la langue de culture, l'hébreu, et la langue vernaculaire, le yiddish, à l'instar de la dichotomie externe régnant dans les pays de langue germanique entre le latin, langue des clercs, et l'allemand, *deutsch*, langue du peuple, reconnue à part entière à partir de la traduction de la Bible en allemand par Luther. Le bilinguisme en vigueur en Allemagne – latin/allemand – et la dichotomie entre les deux – langue érudite/ langue vernaculaire – ne sont rien de nouveau pour les juifs. Dès l'époque talmudique en effet, l'araméen qui est la langue vernaculaire devient la langue de traduction, *targoum-loshn,* des textes en hébreu. Pour les juifs achkénazes, on assiste en fait à un changement de configuration: de langue vernaculaire qu'il était alors, l'araméen est devenu une langue érudite et c'est le yiddish, *taytsh*, qui prend sa place[28]. Mais certains rabbins s'opposent à l'introduction du yiddish comme langue de traduction; ils veulent préserver l'araméen[29] qui était devenu entre-temps et pour beaucoup, synonyme d'inintelligibilité[30].

Au clivage entre langue de culture et langue vernaculaire vient s'ajouter, au XVIe siècle, une distinction basée sur les sexes. En effet, on désigne le yiddish par le terme de *muter-loshn* (langue maternelle), par opposition à *fotershprakh*

en allemand par Ludwig Strauss: *Geschichtenbuch. Aus dem jüdisch-deutschen Maassehbuch* (Berlin 1934) (réédité dans: Ludwig Strauss: *Gesammelte Werke* 1: *Prosa und Übertragungen.* Herausgegeben von Hans Otto Horch, Göttingen 1998, 421–481 et 559–563). Après la guerre, quatre-vingt-quatre histoires furent traduites en yiddish oriental par Yankev Meitlis: *Mayse-Bukh* (Buenos Aires 1969).

27 Terme utilisé par Haïm Vidal Sephiha pour la traduction de la Bible en *ladino*. Cf. aussi Erika Timm: «Die Bibelübersetzungssprache als Faktor der Auseinanderentwicklung des jiddischen und des deutschen Wortschatzes». In: *Deutsche Bibelübersetzungen des Mittelalters* Beiträge eines Kolloquiums im Deutschen Bibel-Archiv unter Mitarbeit von Nikolaus Henkel herausgegeben von Heimo Reinitzer. Vestigia Bibliae. Jahrbuch des deutschen Bibel-Archivs 9/10 (1987/88) 59–75.

28 Shmuel Niger: *Di tsveyshprakhikeyt fun undzer literatur* (Detroit 1941) 45sq.

29 *Ibid.* 52sq.

30 Weinreich: *History of the Yiddish Language, op. cit.* 68.

(langue paternelle)[31] ou *loshn koydesh* (l'hébreu), ce qui revient à parler de «langue des femmes» par opposition à «langue des hommes»[32]. Cette séparation qui à première vue correspond à la structure patriarcale de la société, a sans doute des racines plus profondes: elle repose sur la filiation maternelle du judaïsme[33]. Est-ce le vestige d'un matriarcat originel? L'état de nature contre l'état de culture? La symbiose femme–yiddish ouvre des perspectives inédites d'investigation et d'analyse de la littérature yiddish à l'époque humaniste, car elle met en lumière le mouvement souterrain qui la parcourt.

Au moment de la parution du *Mayse bukh*, la langue yiddish[34] est bien établie en Europe occidentale et orientale. Elle s'est développée sur le sol germanique et y a produit une littérature spécifique qui ne peut être dissociée de son contexte. Le corpus le plus ancien qui soit parvenu jusqu'à nous remonte au Moyen Age: connu sous le nom de *Manuscrit de Cambridge*, il date de la fin du XIVe siècle et fut découvert dans la *genizah* du Caire[35] au début du XXe siècle. On y trouve, entre autres, une épopée, le *Dukus Horant*[36], un long poème sur *Joseph le Juste* et la *Fable du lion malade*[37]. Co-territoriale de la littérature allemande ou italienne[38], selon le pays où elle s'est développée, elle a produit des œuvres en vers, puis en prose, des épopées et des chansons de geste, des fabliaux, des *exempla*, des nouvelles, des facéties, des jeux de carnaval[39], des *Volksbücher* et d'autres[40]. Au cours du XVIe siècle, l'Italie avait connu, en la personne du plus célèbre des grammairiens juifs, Elie Lévita, son

31 *Ibid.* 270sq.

32 Cf. Ernest-Henri Lévy: «Langue des hommes et langue des femmes en judéo-allemand». In: *Mélanges offerts à M. Charles Andler*. Publication de la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg 21 (1924) 197–215.

33 Un enfant est juif lorsqu'il naît d'une mère juive.

34 C'est une langue juive, une «langue de fusion» pour reprendre les termes de Max Weinreich, entre des éléments sémitiques, l'hébreu et l'araméen, et indo-européens, les langues romane et germanique. Plus tard s'y ajoutera un élément slave. Notons que l'élément germanique y est prédominant.

35 Cimetière de livres juifs, les livres mentionnant le nom de Dieu n'ayant pas le droit d'être jetés.

36 Leo Fuks: *The oldest known Literary Documents of Yiddish Literature (C. 1382)* (Leiden 1957) 2 vols.

37 Erika Timm: «Die ‹Fabel vom alten Löwen› in jiddistischer und komparatistischer Sicht». In: *Zeitschrift für deutsche Philologie* 100 Sonderheft (1981) 109–170.

38 Le Nord de l'Italie fut une terre d'émigration pour les juifs achkénazes au XIVe siècle, lors des persécutions consécutives à la Peste Noire. Rappelons que la communauté yiddishophone italienne était beaucoup plus intégrée que l'allemande – l'histoire était différente – et elle se défendait contre le diktat des rabbins allemands venus exercer en Italie.

39 Ce sont les *Purimshpiln*, mettant en scène l'histoire d'Esther, puis l'histoire de Joseph.

40 Nous renvoyons à Jean Baumgarten: *Introduction à la littérature yiddish ancienne* (Paris 1993).

poète le plus éminent: avec son roman courtois, *Paris un Viene*[41], digne de l'Arioste, et son roman chevaleresque, le *Bovo bukh*[42] dont la notoriété s'étendit jusqu'à nous, il a consacré les lettres yiddish. Et pourtant, il fallu attendre la fin du XXe siècle pour que ces œuvres soient à nouveau appréciées à leur juste valeur. Ici une parenthèse s'impose: le yiddish n'a jamais fonctionné comme une langue neutre et sa production littéraire a, la plupart du temps, porté les stigmates de la dévalorisation. Alors même que l'allemand, et avant lui l'italien, avaient fini par s'imposer à travers des œuvres majeures, le yiddish, lui, resta toujours en marge et ce d'autant plus que dès la fin du XVIIIe siècle, il fut combattu par la *Haskala* (les Lumières juives) qui prônait sa disparition. C'est donc plutôt à titre archéologique qu'au XIXe siècle, les tenants de la *Wissenschaft des Judentums* dont Max Grünbaum[43] ou encore Abraham Tendlau[44] intégreront cette «littérature mineure» à la production juive, tout en ayant sur elle ce regard «paternaliste», le «judéo-allemand» – comme ils l'appellent – faisant, face à l'hébreu et à l'allemand, figure de «jargon», d'allemand et d'hébreu «corrompus»[45]. Transcendant enfin cette vision réductrice au XXe siècle, des yiddishistes tel qu'Israël Zinberg, Max Erik et Max Weinreich insisteront, dans leurs écrits en yiddish consacrés à l'histoire de la littérature et de la langue yiddish ancienne, sur la spécificité et l'originalité d'une telle création et production, tout en l'insérant dans son contexte: ils mettront

41 *Ed. pr.* (Vérone 1594). *Paris un Viene. Francesco dalle Donne, Verona 1594* (Sala Bolognese 1988) (reprint de l'*ed. pr.*). *Paris un' Viena*. Ed. with introduction, notes and appendices by Khone Shmeruk, in collaboration with Erika Timm (Jérusalem 1996). *Paris un Wiene. Ein jiddischer Stanzenroman des 16. Jahrhunderts von (oder aus dem Umkreis von) Elita Levita.* Eingeleitet, in Transkription herausgegeben und kommentiert von Erika Timm unter Mitarbeit von Gustav Adolf Beckmann (Tübingen 1996).

42 Elie Bahur: *Poetishe shafungen in yidish.* Vol. 1:*1507–1508: reproduktsie fun der ershter oysgabe Bovo de-Antone, Isny 1541.* Ed. par J. A. Joffe (New York 1949); cf. Jean Baumgarten: *Introduction à la littérature yiddish* 216: «Dans le *Bovo bukh,* Elie Bahur Lévita opère une double rupture fondatrice: il s'inspire d'un roman d'amour et de chevalerie italien, consacrant ainsi une véritable séparation du monde germanique, berceau des chants épiques en yiddish. Il libère enfin la poésie de la métrique propre aux chansons de geste d'Allemagne et invente une versification nouvelle qui influencera toute la poésie yiddish à venir.»

43 Cf. Max Grünbaum: *Jüdischdeutsche Chrestomathie* (Leipzig 1882, reprint Hildesheim 1969); Moritz Güdemann: *Geschichte des Erziehungswesens und der Cultur der abendländischen Juden.* Vol. 3: *Juden in Deutschland* (Wien 1888, reprint Amsterdam 1966); vol. 4: *Quellenschriften* (Berlin 1891, reprint Amsterdam 1968).

44 Abraham Tendlau: *Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit.* Als Beitrag zur Volks-, Sprach- und Sprichwörter-Kunde, aufgezeichnet aus dem Munde des Volkes und nach Wort und Sinn erläutert von A.T. (Frankfurt a.M. 1860, reprint Köln 1998).

45 Cette idée, fort répandue à l'époque de la *Haskala,* ira en s'amplifiant en Europe occidentale. N'oublions pas qu'il fallut attendre la Conférence de Czernowitz en 1908 pour que le yiddish fût reconnu comme langue officielle.

en avant l'intertextualité hébraïco-yiddish ou yiddish-araméenne[46], l'interculturalité judéo-allemande ou encore italo-achkénaze[47].

Partant du *Mayse bukh*, nous montrerons comment la production en yiddish peut être vue comme le résultat d'une double démarche. D'une part, celle de la transmission de la tradition: ici elle fonctionne comme la «traduction» des textes canoniques (le mot *taytsh* qui désigne la langue signifie aussi ‹traduire›[48]), ce qui permet de parler d'une localisation du passé en diaspora, d'une «territorialisation». D'autre part, celle de l'intégration de la différence: là elle procède par métamorphose[49], tant au plan du fond que de la forme, processus qu'on pourrait qualifier de «reterritorialisation»[50]. Du fait même de la porosité des cultures et de la présence sur le même sol de références identiques (la Bible) mais divergentes (le Talmud et les commentaires rabbiniques), des transferts s'opèrent, des «appropriations» ont lieu, des réécritures voient le jour qui parfois d'ailleurs, rendent difficiles l'établissement de la paternité d'un texte ou d'une œuvre. On assiste à la recherche d'un équilibre subtil entre identité et altérité, d'une part une identité juive immuable, reposant sur l'hébreu et l'araméen, d'autre part une altérité soit extérieure au judaïsme, constituée par la majorité chrétienne environnante, soit interne, liée au yiddish, langue «allogène» dont on fait l'apanage de la femme. Nous nous retrouvons ainsi devant une configuration ‹langue, femme, métamorphose› ou encore face à une combinaison ‹altérité, féminité, langue métamorphique›, qui va nous permettre d'analyser le *Mayse bukh* dans le contexte de son époque.

46 Il est intéressant de souligner ici la comparaison que Max Grünbaum établit entre les deux langues qui sont pour lui toutes deux des langues populaires. La traduction, de l'araméen en yiddish, des *aggadot* du Talmud, est des plus heureuses. In: *Jüdischdeutsche Chrestomathie, op. cit.* 453.

47 Un des représentants les plus prestigieux fut le grammairien Elia Lévita, juif d'origine allemande, qui vécut en Italie et écrivit en hébreu et en yiddish. Il existe une grande différence entre la production littéraire yiddish en Italie et Allemagne: les idées de la Renaissance et de la Réforme se font fortement sentir.

48 Chaque fois que, dans le *Mayse bukh*, on cite un verset en hébreu, il est immédiatement suivi de la formule: «dos iz taytsh» = «ce qui signifie en yiddish».

49 Cf. Elias Canetti: *Masse und Macht* (Frankfurt a.M. 1990) 196: Canetti fait de la métamorphose un processus dynamique d'adaptation des juifs à la société majoritaire: «Leur faculté d'adaptation est célèbre et a mauvaise réputation; pourtant leur degré d'adaptation est extrêmement variable. Il s'est trouvé parmi eux des Espagnols, des Indiens, des Chinois. Ils emportent la langue et les cultures d'un pays à l'autre et les gardent jalousement comme leur propriété. Laissons des fous fantasmer sur leur ressemblance partout et toujours; celui qui les connaît est plutôt d'avis qu'ils ont bien plus de différences entre eux que tout autre peuple. L'éventail varié de leur être et de leur paraître est l'une des choses les plus étonnantes à découvrir.» La métamorphose, protéiforme, devient ainsi un principe de création à analyser dans le *Mayse bukh*.

50 Cf. Gilles Deleuze/Félix Guatari: *Kafka. Pour une littérature mineure* (Paris 1979).

II. Le contexte historique et religieux

A. Bâle et les juifs

Qu'un livre yiddish ait vu le jour à Bâle peut sembler paradoxal, si l'on considère que dès la fin du XIVe siècle, les juifs ne furent plus autorisés à résider dans cette ville[51]. Faisons un bref rappel historique. Comme tous les juifs du Saint Empire Romain Germanique, leur statut est celui de «serviteurs de la chambre impériale». Au moment où sévit la Peste Noire qui «faucha un tiers, peut-être davantage, de la population de l'Europe», les juifs de Bâle sont, au même titre que leurs coreligionnaires, accusés d'avoir empoisonné les puits et de ce fait décimés. Le 16 janvier 1349, ils sont brûlés vifs sur une île sise au milieu du Rhin à l'embouchure de la Birsig. On estime à six cents le nombre des victimes sans compter les cent trente enfants baptisés de force. Le Conseil de la ville et la population décident d'un commun accord que pendant deux siècles la ville leur sera interdite. Mais après le tremblement de terre qui détruit Bâle en 1356, on fait peu à peu appel, pour la reconstruction et les sommes considérables qu'elle nécessite, à des juifs qui viennent en grande partie d'Alsace[52] et qu'on soumet à forte capitation. Cette immigration dure de 1362 à 1397, date à laquelle la réapparition de la peste dans la vallée du Rhin et une nouvelle accusation d'empoisonnement des puits met fin à la deuxième communauté. En effet, dans un document du 15 février 1404, on peut lire que le 5 novembre 1397, le lundi après la Toussaint, les juifs quittèrent la ville dans la nuit pour chercher refuge auprès du duc d'Autriche. A partir de ce moment-là et pendant des siècles, il n'existera plus de communauté juive à Bâle. Au XVe siècle et seulement à l'occasion d'événements ponctuels, la présence momentanée de juifs venus d'ailleurs est supposée ou signalée. Lors du Concile de Bâle (1431–1448), où leur conversion et l'implantation d'une chaire d'hébreu dans toutes les universités est à l'ordre du jour, ils s'y trouvent en tant que commerçants aux côtés des changeurs italiens, les Lombards; en 1434, invités par

51 Sur l'histoire des juifs à Bâle jusqu'en 1397, cf. Moïse Ginsburger: «Die Juden in Basel». In: *Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde* 8 (1909) 315–436.

52 Pour les échanges actifs entre l'Alsace et la Suisse, cf. Gerd Mentgen, «Schweizer Juden im Elsass/Elsässische Juden in der Schweiz». In: *Studien zur Geschichte der Juden im mittelalterlichen Elsass* (Hannover 1995) 100–108.

l'empereur Sigismond au Reichstag de Bâle pour y discuter du prélèvement de la taxe pour le couronnement, ils bénéficient d'un sauf-conduit et sont exempts du droit de péage. L'empereur promet d'ailleurs de payer ses dettes à la ville en prélevant l'argent sur les juifs de tout le royaume. Présents au couronnement du pape lors du Concile, le 24 juillet 1440, ils lui remettent, selon une ancienne coutume, les rouleaux de la Torah que le pape accueille invariablement avec la formule suivante: *Legge buona, popolo maledetto* ou encore *Omnipotens Deus auferat velamen ab oculis vestris, ut possitis videre lumen aeternae vitae.*

On peut se demander pourquoi les juifs n'étaient pas revenus s'installer à Bâle, alors qu'ils résidaient à Zürich, Winterthur, Mellingen, Bremgarten et Lausanne. Les raisons avancées sont que le change était aux mains des guildes locales, le commerce extrêmement florissant et le crédit assuré. Avec la Réforme, rien ne change. Au contraire, la réglementation anti-juive se durcit. En 1529, on interdit tout commerce avec les juifs; en 1543, seul le Conseil de la ville peut autoriser l'huissier («Obrister Knecht») à délivrer un sauf-conduit à un juif; en 1552, le port de la rouelle devient obligatoire et l'accès à la ville limité à une fois par mois. Or, ces lois valent pour la ville réformée mais pas pour l'évêché de Bâle tout proche. Dans les agglomérations autour de Bâle sur la rive droite du Rhin, la présence d'une ou de plusieurs familles juives est attestée à partir de 1542 et ce jusqu'en 1580, tandis que sur la rive gauche, elle est notifiée un peu plus tard. Au XVIIe siècle cependant, seule Allschwil, localité sise à côté de Bâle et sous tutelle de l'évêque, aura une communauté juive jusqu'en 1694, date de l'expulsion définitive.

B. L'impression hébraïque et yiddish à Bâle

Si les juifs n'ont pas droit de cité dans la ville elle-même, ils sont établis dans les pays avoisinants, ce qui va avoir une influence déterminante sur la production du livre hébraïque et yiddish[53]. Au XVIe siècle, Bâle connaît une effervescence religieuse, intellectuelle et culturelle exceptionnelle. Son apparte-

53 L'impression hébraïque était soumise à de sévères restrictions en Allemagne: cf. Burnett, *The Regulation of Hebrew Printing, op. cit.* Aussi certains ouvrages portent-ils la mention Bâle comme lieu de parution, mais ce n'est qu'un subterfuge. On les appelle Pseudo-Bâle: cf. Prijs, *Die Basler Hebräischen Drucke, op. cit.* 475sq.

nance à la Confédération Helvétique depuis 1501 lui confère un statut privilégié. De plus, sa situation géographique de ville frontière sur le Rhin ainsi que sur l'axe Nord–Sud et Est–Ouest, en fait soit un lieu de passage, soit un lieu de résidence: elle attire des intellectuels de toute l'Europe[54] et les dissidents religieux viennent y chercher refuge[55]. Elle héberge en son sein les grands théologiens et hébraïsants de l'époque humaniste, tels qu'Erasme de Rotterdam, Johannes Reuchlin, Sébastien Munster ou encore Oecolampade. Elle nourrit des relations suivies avec l'Alsace, l'Allemagne, l'Italie ou la Pologne et favorise des échanges qui concernent aussi bien les juifs que les chrétiens. Viennent d'Italie[56] ou de Pologne d'une part des correcteurs et colporteurs de livres juifs, d'autre part des chrétiens protestants. S'y installent des imprimeurs qui trouvent sur place les conditions matérielles indispensables à cette invention toute récente.

C'est l'imprimerie qui, conjointement à l'Humanisme rhénan, va faire de Bâle la première ville au Nord des Alpes pour l'impression hébraïque, impression dont le berceau se situait en Italie où elle était pratiquée de manière intensive à la fin du XVe et au début du XVIe siècle: à Soncino près de Crémone, à Mantoue et à Venise. Il est intéressant de noter ici qu'un des membres de la famille Bassola, c'est-à-dire originaire de Bâle, travaillait dans les officines hébraïques de Soncino vers 1480. Les Bassola avaient sans doute appartenu à la deuxième communauté juive qui avait fui Bâle en 1397[57]. Ce fait ne semble cependant pas avoir influencé les débuts de l'impression hébraïque à Bâle, débuts qui remontent pourtant à la fin du XVe siècle[58], car contrairement aux officines italiennes et pour les raisons que nous avons évoquées plus haut, les typographes juifs

54 Cf. Hans R. Guggisberg: «Die kulturelle Bedeutung der Stadt Basel im 16. Jahrhundert». In: Helena Madurowicz-Urbańska/Markus Mattmüller (éds): *Studia Polono-Helvetica*, Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft 157 (Basel/Frankfurt a.M. 1989) 49–66.

55 Cf. Peter G. Bietenholz: *Der Basler Buchdruck und die Reformation*, Lectura 3 (Szeged 1998).

56 Peter G. Bietenholz.: *Der italienische Humanismus und die Blütezeit des Buchdrucks in Basel*, Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft 73 (Basel 1959) 54–59: Jacob Luzzatto viendra à Bâle (1578–1581) comme correcteur chez Ambroise Froben pour l'édition du Talmud et y profitera de la présence chez Froben d'Israël ben Sifroni pour faire imprimer certaines de ses œuvres, dont le *Kaftor va-ferah* (1580) auquel le *Mayse bukh* empruntera quelques histoires.

57 Achilles Nordmann: «Geschichte der Juden in Basel seit dem Ende der zweiten Gemeinde bis zur Einführung der Glaubens- und Gewissensfreiheit. 1397–1875». In: *Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde* 13 (1914) 22sq. n. 3.

58 Pour le catalogue des impressions hébraïques et yiddish, cf. Prijs, *Die Basler Hebräischen Drucke*, *op. cit.* XXIII: la première publication fut un alphabet hébreu par Johann Amerbach en 1492.

n'étaient qu'exceptionnellement admis dans les officines bâloises. Aussi les imprimeurs bâlois ne bénéficièrent-ils pas, du moins au départ, de la technique avancée de l'impression hébraïque pratiquée en Italie à la même époque[59]. Son apogée se situe entre le XVIe et le milieu du XVIIe siècle, période dans laquelle s'inscrit la parution du *Mayse bukh*. Cette activité durera jusqu'au XIXe siècle. Elle doit son existence à deux facteurs essentiels:

1. L'importance accordée par la Renaissance et la Réforme aux textes fondateurs en langue originale: l'hébreu, négligé jusqu'à ce jour par la grande majorité des érudits chrétiens, en fait désormais partie. Les seuls pratiquement à le connaître étaient des convertis. Nous ne citerons ici que Petrus Alphonsi, auteur de la *Disciplina clericalis,* et Johannes Pauli, auteur de *Schimpf und Ernst*, car leur recueil d'*exempla* a joué parmi la population chrétienne un rôle aussi important que le *Mayse bukh* au sein du public juif[60]. On y trouve même des histoires talmudiques[61].
2. La controverse à propos de la littérature rabbinique, fondement même du judaïsme, et dont le XVIe siècle connaît une recrudescence avec les attaques véhémentes de Pfefferkorn, converti hostile au judaïsme, et Reuchlin, humaniste et ardent défenseur du Talmud. Il bénéficie du soutien des humanistes contre les dominicains.

L'impression hébraïque bâloise est et reste essentiellement l'apanage des théologiens réformés[62]. Elle poursuit un double but: 1. satisfaire aux besoins des milieux érudits chrétiens qui veulent s'adonner à l'étude de l'hébreu et de l'araméen; 2. publier les œuvres des hébraïsants chrétiens eux-mêmes. Néanmoins, et c'est ce qui fait son originalité, sa production ne se limitera pas aux seules œuvres des hébraïsants chrétiens; elle englobera en outre des textes juifs érudits ou profanes et ce à deux reprises, à la fin du XVIe et au début du XVIIe siècle, puis de nouveau au XIXe siècle.

59 *Ibid.* XVsq.

60 Alphonsi, Petrus: *Disciplina clericalis.* Von Alfons Hilka et Werner Söderhjelm. Acta societatis scientiarum Fennicae 38,4–5; 39,4 (Helsingfors 1911–1922); Johannes Pauli: *Schimpf und Ernst* (Grieninger, Strassburg 1522); *Schimpf und Ernst.* Herausgegeben von Johannes Bolte. Vol. 1: *Die älteste Ausgabe von 1522*; vol. 2: *Paulis Fortsetzer und Übersetzer. Erläuterungen* (Berlin 1924, reprint Hildesheim 1972).

61 Cf. Pauli, *Schimpf und Ernst, op. cit.* 128, n° 204. C'est l'histoire de la femme infidèle qui a une seule fille de son mari et onze autres filles de pères différents. Dans le Mayse bukh n° 128, la femme, une prostituée, a dix fils dont un seul est du mari (*B B* f° 158a).

62 Cf. Burnett, *From Christian Hebraism to Jewish Studies, op. cit.*.

Pour la période qui nous concerne et en relation avec le *Mayse bukh,* nous mentionnerons deux genres d'ouvrages: 1. les ouvrages érudits, avant tout la réimpression du Talmud, sur laquelle nous reviendrons; 2. les ouvrages dit populaires, en hébreu ou en yiddish, religieux ou profanes. Destinés à un public juif, ils sont commandés et achetés par lui. Le *Mayse bukh* en est un excellent exemple.

L'essor du yiddish est lié à trois facteurs:

1. à l'intérêt porté par les hébraïsants chrétiens à la grammaire des langues majeures et mineures ainsi qu'à l'importance accordée à l'hébreu comme langue des textes fondateurs; avec ses caractères hébraïques et son vocabulaire germanique, le yiddish a une fonction pédagogique essentielle: il sert de passerelle entre l'hébreu et l'allemand;
2. au rôle des érudits juifs dans l'enseignement de l'hébreu auprès des hébraïsants chrétiens[63];
3. à l'imprimerie comme facteur déterminant de la diffusion du livre.

Si le gros des publications est centré sur l'hébreu, les publications en yiddish deviennent de plus en plus nombreuses à partir de la deuxième moitié du XVIe siècle. Et là, il faut noter qu'elles sont de deux ordres, car il y a:

- d'une part les productions juives dont les auteurs, connus ou inconnus, puisent à la tradition ancienne ou s'inspirent de la nouveauté ambiante: paraissent alors des traductions, des paraphrases, des adaptations, des créations anonymes;
- d'autre part, nous trouvons les productions des hébraïsants chrétiens qui publient des lexiques, des grammaires et des traductions du Pentateuque[64] ou encore des Evangiles à des fins de conversion[65].

63 Le grammairien Elie Levita fut le professeur d'hébreu du pasteur Paulus Fagius avec qui il fonda une imprimerie à Isny en Bavière. Il fut aussi l'ami de Gilles de Viterbe et de Conrad Pellican. Plus d'une douzaine de publications bâloises furent consacrées à son œuvre. Il était en relation épistolaire avec Sébastian Münster.

64 Il est intéressant de noter ici la traduction du Pentateuque en deux versions différentes, l'une destinée au public juif, l'autre au public chrétien, faite par Michel Adam, juif converti, et éditée par Paulus Fagius à Constance en 1544. Michel Adam a également joué un rôle important en Suisse puisqu'il a travaillé comme correcteur chez l'imprimeur Christophe Froschauer à Zürich et traduit en yiddish le *Séfer ha-yiro* [Livre des craignants-Dieu] et le *Séfer Yossipon,* publiés en 1546. Ce dernier est une œuvre anonyme en hébreu, relatant l'histoire du peuple juif jusqu'à Flavius Joseph, et il avait paru à Bâle chez Henricpetri en 1541 en édition bilingue, avec une traduction latine et des annotations de Sébastian Münster.

65 Cf. Elias Schadeus et son *Mysterium*, édité chez Jost Martin à Strasbourg en 1592. Schadeus était pasteur missionnaire, professeur d'hébreu et imprimeur à Strasbourg.

C. Les hébraïsants chrétiens et le ‹Mayse bukh›

Lorsque paraît le *Mayse bukh*, Bâle héberge en son sein Johann Buxtorf père (1564–1629), le plus éminent des hébraïsants chrétiens de son époque, le meilleur connaisseur de la littérature rabbinique et le fondateur de toute une dynastie. Originaire de Westphalie, il est nommé professeur d'hébreu à l'Université de Bâle, chaire qu'il finit par accepter en 1591. Il jouit de la reconnaissance des érudits juifs de son époque avec lesquels il est en étroite relation épistolaire. Le contact de Buxtorf avec les rares juifs présents à Bâle – des correcteurs ou des typographes – lui vaut l'inimitié des autorités. On rapporte l'événement suivant, postérieur à l'impression du *Mayse bukh*, puisqu'il eut lieu en 1619: pour avoir assisté avec l'imprimeur Johann Ludwig König à la circoncision du fils de son correcteur Abraham, qui habitait dans sa maison, il fut condamné avec Ludwig à une amende de 100 florins, tandis qu'Abraham eut à payer 400 florins.

Censeur des impressions hébraïques à Bâle, Buxtorf nourrissait une curiosité inlassable pour les choses juives, notamment pour les coutumes et les rites qu'il décrit dans son œuvre, *Die Juden Schul* («La Synagogue»)[66], et qui font de lui un des précurseurs de l'ethnographie juive[67]. C'est là qu'il cite à l'appui un certain nombre d'ouvrages en yiddish: il mentionne une histoire du *Mayse bukh* («Livre d'histoires») concernant le rite de la circoncision[68], et fait fréquemment référence au *Séfer Orakh khayim* («Le Chemin de vie»), de Joseph ben Eliézer Halfan de Posnanie, un livre destiné aux préceptes religieux et aux règles alimentaires[69]. Il connaît la littérature yiddish de son temps et joint à son *Thesaurus*[70] une grammaire du yiddish où figure une liste d'une ving-

66 *Synagoga iudaica: Das ist Juden Schul* (Basel, Seb. Henricpetri 1603).

67 Cf. Ronnie Po-chia Hsia, «Christian Ethnographies of the Jews in Early Modern Germany». In: *The Expulsion of the Jews: 1492 and After.* Edited by Raymond B. Waddington and Arthur H. Williamson. Garland Studies in the Renaissance 2 (New York/London 1994) 223–235. Cf. Burnett, *Distorted Mirrors, op. cit.*

68 Buxtorf relate l'histoire 179b, («A Ratisbonne, on amena un enfant à la synagogue pour le faire circoncire; alors rabbi Judah le Pieux refusa de lui souhaiter la bienvenue et il refusa aussi de se lever») racontant comment, lors de la circoncision d'un enfant par rabbi Judah le Pieux, le prophète Elie fut absent, car cet enfant allait apostasier par la suite (*Synagoga iudaica, op. cit.* 112sq.).

69 Ce livre parut à Bâle, chez Conrad Waldkirch, la même année que le *Mayse bukh* (1602).

70 Johannes Buxtorf I: *Thesaurus grammaticus linguae sanctae … Lectionis hebraeo-germanicae usus & exercitatio* (Basileae, Conrad Waldkirch, 1609) 648sq.: Cet ouvrage connut cinq rééditions à Bâle entre 1615 et 1663 et une à Amsterdam en 1650.

taine de livres – dont le *Mayse bukh*[71] – qui faisaient partie de sa *Bibliotheca Rabbinica*[72].

Cet intérêt pour la manifestation «extérieure» du judaïsme avait pour but, dans le contexte de l'époque, d'en montrer le côté répréhensible. Aux yeux des apostats et des hébraïsants chrétiens, les coutumes et les rites juifs découlaient de l'aveuglement et de l'entêtement singuliers de leurs adeptes, qui les entraînaient loin de la parole de Dieu, autrement dit de la Bible, pour les enfermer dans un enseignement tout ce qu'il y a de plus humain, celui des rabbins; mais une fois les juifs débarrassés de ces œillères, plus rien ne les empêcherait de devenir de bons chrétiens![73] L'idée de base était et restait la conversion des juifs au christianisme. Le *Mayse bukh* peut servir d'illustration à la manière dont sont perçues et diffusées la langue et la littérature yiddish. Si dans un premier temps, cette production en langue «vulgaire» n'est accessible qu'à un public de lettrés et de savants chrétiens qui la lisent, l'étudient, la citent et la traduisent, le but qu'ils recherchent est de l'utiliser afin d'étayer leurs thèses. Ainsi Christoph Hellwig, professeur de théologie à l'université de Giessen, est le premier à publier en traduction plus d'une centaine d'histoires provenant du *Mayse bukh*, auxquels il joint d'autres récits, tirés de textes juifs, sous le titre de *Jüdische Historien* (1617)[74]. Il les destine à un public chrétien plus vaste que les seuls érudits, pour lui faire prendre conscience d'une part, des errements et de l'aveuglement des juifs[75], d'autre part, du peu de respect qu'ils témoignent envers la langue allemande. Il est intéressant de noter que le recueil s'ouvre sur

71 «*Maaſe* Buch/ id est, Geschicht Buch/ continet historias varias & jucundas, ex variis Judaeorum libris depromptas, majori tamen parte ex ipſo Talmud.»

72 Stephen G. Burnett, *From Christian Hebraism to Jewish Studies, op. cit.* 277, n° 47 («Buxtorf Family Library in 1613»). Cf. aussi Max Weinreich et la liste des livres de la bibliothèque de Buxtorf, in: «Di yidishe shprakhforshung in 17-tn yorhundert». In: *Tsaytshrift far yidisher geshikhte, demografie ekonomik, literaturforshung, shprakhvisnshaft un etnografie* 2–3 (Minsk 1928) 701sq.

73 Sur le conflit théologique judéo-chrétien de cette époque cf. Burnett, *Distorted Mirrors, op. cit.*

74 *Jüdische Historien/ Oder/ Thalmudische/ Rabbinische/ wunderbarliche Legenden/ so von den Jüden als warhafftige und heylige Geschicht/ an ihren Sabbathen und Feyertagen gelesen werden: Darauß dieses verstockten Volcks Aberglauben und Fabelwerck zu ersehen/ Auß ihren eigenen Büchern in Truck Teutsch verfertiget/ Durch Christophorum Helvicum …* (Giessen 1611/12); *Erster vnd Ander Theil Jüdischer Historien. Oder Thalmuhdischer/ Rabbinischer/ wunderbarlicher Legenden/ so von den Jüden/ als warhafftige vnd heylige Geschicht/ an ihren Sabbathen vnd Feyertagen/ gelesen werden. Darauß dieses verstockten Volcks Aberglauben und Fabelwerck zu ersehen. Auß jhren eigenen Büchern in Truck Teutsch verfertiget/ von newem vbersehen vnd corrigiert, Durch Christophorum Helvicum …* (Giessen ²1617).

75 Dans la «Vorrede» Hellwig explique au lecteur qu'il a raccourci le contenu – «Denn was solt man so viel Papier verderben mit so weit vmbschweiffenden/ vnformlichen Reden?» (ed. 1617, f° A3r) et il continue: «Solches nun ist nit vndienlich/ daß es die Christen wissen/ nicht allein die auff Universiteten studiren/

la croyance en la métamorphose animale, c'est-à-dire sur l'histoire du rabbi changé en loup-garou par sa méchante femme[76]. Les histoires de loups-garous étaient tristement célèbres au XVIe siècle, dans les milieux chrétiens, puisque les procès et les condamnations de gens accusés de lycanthropie se succédaient en Europe[77] et, entre nous, elles passionneraient jusqu'aux lecteurs d'aujourd'hui, quand on pense qu'il y a peu de temps passait sur les écrans «La Bête du Gévaudan»! Le traducteur clôt le recueil par la facétie de la femme stupide qui ne comprend pas la langue son mari, ce qui prête à des quiproquos fâcheux ou comiques, selon le point de vue[78]. Superstition, stupidité et misogynie – *topoï* de la littérature populaire – forment donc le cadre dans lequel s'inscrit la traduction de cette œuvre d'édification juive. Il en va tout autrement du recueil en yiddish qui, dans son histoire d'ouverture et de clôture, s'intègre dans la problématique religieuse du temps. Le recueil débute par la mort d'un érudit, ce qui entraîne un questionnement sur la mort – à laquelle les rabbins n'ont pas de réponse – et sur la manière de la transcender: l'étude de la Torah est insuffisante sans l'observance des commandements; la véritable héroïne de cette première histoire est une femme dont l'érudition est mise en avant – c'est elle qui va questionner les rabbins – et dont le rôle est primordial dans la venue du Messie. Il se termine par la mort d'un érudit dont les livres sont dispersés, car il avait refusé de les prêter de son vivant, et donc, fait punissable, entravé l'acquisition du savoir. Chez Hellwig, la portée du texte a donc été radicalement modifiée, voire même pervertie. On assiste à une appropriation et à une diffusion par les hébraïsants chrétiens d'une «connaissance» des juifs, de leur religion et de leur «manière de vivre» qui marquera la culture occidentale[79].

sondern auch ins gemein alle/ welche nur so viel Zeit dran wenden wollen/ ihre Blindheit zu erfahren. Denen ich es auch zu Gefallen hab also zurichten wollen» (f° A5r–v).

76 N° 227: «Une belle histoire qui arriva à un grand érudit qui habitait au pays d'Ouz; il fut aussi un homme très riche.» Il s'agit d'une histoire populaire, trouvé avec des variantes dans un manuscrit de la Bodléiennne, Opp. 714. Cf. Meitlis, *Das Ma'assebuch, op. cit.* 93sq.

77 Cf. Elmar M. Lorey: *Henrich der Werwolf. Eine Geschichte aus der Zeit der Hexenprozesse* (Frankfurt a.M. 1998); Astrid Starck: «*Mayse bukh* et métamorphose». In: *Bulletin du Centre de Recherche Français de Jérusalem* 8 (2001) 49–68.

78 N° 123 : «D'un homme qui avait une femme qui ne comprenait pas sa langue» (Traité *Nedarim* f° 66b). Comme le fait remarquer Eli Yassif: *The Hebrew Folktale. History, Genre, Meaning*. Transl. from Hebrew by Jacqueline Teitelbaum (Bloomington 1999) 171sq., cette histoire qui fait appel à la fois à l'obéissance aveugle de la femme et à son bon sens pourrait inconsciemment, derrière son exigence incongrue, être une mise en scène humoristique du choc des cultures.

79 Cf. Burnett, *From Christian Hebraism to Jewish Studies, op. cit.* 2.

III. Le contenu du ‹Mayse bukh›

A. Le frontispice et le premier prologue

Ouvrons le *Mayse bukh* et arrêtons-nous un instant à la page de garde: nous y découvrons une magnifique vignette du peintre Hans Holb(ein), installé à Bâle et célèbre pour ses portraits de notables bâlois, mais surtout de grandes figures comme Erasme de Rotterdam; il nous introduit dans un univers propre à la Renaissance, peuplé d'angelots et de tritons. Il s'agit d'une gravure originale que l'on retrouve également dans le *Séfer Brant shpigl* de Moses Henoch (1602), chez le même imprimeur. S'ils ont certaines histoires en commun, le *Séfer Brant shpigl* reste avant tout un livre de coutumes et de morale. La gravure de Holbein qui apparaît du reste pour la première fois en 1516, ornera tout d'abord l'*Isagoge in Musicen* de Glarean, un *Breve* de Leon X, des ouvrages d'Erasme, de Thomas More, de Pic de la Mirandole, de Melanchthon et de Sébastien Münster[80]. Utilisée une dernière fois en 1602 pour les deux impressions yiddish citées plus haut, on peut affirmer qu'elle intègre la littérature yiddish à cette période prestigieuse que sont la Renaissance et l'Humanisme, lui conférant ainsi une place non négligeable au sein de la production européenne. Depuis sa première impression, ce livre en yiddish, l'un des plus populaires avec la *Tsennerenne*[81], Bible à l'usage des femmes, et le *Bovo bukh,* roman du grammairien Elie Lévita, n'a cessé d'être lu, traduit, commenté, réédité, modifié, et ce jusqu'au XXe siècle[82].

Si le frontispice est important du point de vue esthétique, il l'est aussi pour le rôle marchand qu'il joue. En le contemplant, on a l'impression de se retrouver à une foire du livre et l'invite fuse: «Approchez, chers messieurs et chères mesdames et venez voir ce beau livre d'histoires!» Le texte du premier prologue est rédigé en prose rimée, ce qui rappelle les textes en vers, plus anciens,

80 Frank Hieronymus: *Oberrheinische Buchillustrationen. 2: Basler Buchillustrationen 1500–1545.* Publikationen der Universitätsbibliothek Basel 5 (Basel 1984) 202–204.

81 Jacob ben Isaac Achkenazi de Janow: *Tseenah Ureenah*; cf. Jean Baumgarten: *Le commentaire sur la Torah.* Traduction du yiddish, introduction et notes (Paris 1987) [éd. de Sulzbach de 1781, basée sur celle de Hanau 1622].

82 Sur les modifications et les ajouts au cours des rééditions, cf. l'article de Yoav Elstein et Ariela Krasny, «Ma'assehbuch», in: *Enzyklopädie des Märchen* (Berlin/New York 1996) vol. 8, col. 1327–1336; cf. aussi notre bibliographie.

destinés à être déclamés: non seulement il fallait le lire à haute voix, mais il fonctionnait également comme texte de «réclame». Il nous informe sur l'attente du public et sur le genre de lecture proposé: des «histoires faites toutes à partir de la *Gemara* … Vous possèderez même la *Gemara* en yiddish. Ainsi vous aurez la Torah dans toute son intégralité.» Plus loin, on ajoute même que ce livre «sera lu et par les rabbins et par leur épouse et par tout un chacun. Jusqu'à l'érudit, versé en *Gemara*, qui en citera *midrachim*[83], histoires et *aggadot*[84]. Et le monde entier de le regarder bouche bée et chacun de s'exclamer: Je crois qu'il connaît la Torah, debout sur un pied. Comme il s'y connaît en *Gemara*!»

B. Le ‹Mayse bukh› et la réimpression du Talmud

Avant de nous pencher sur le contenu de la *Gemara* tel que le *Mayse bukh* le propose à ses lectrices et à ses lecteurs, rappelons que le mot *Gemara* en yiddish est synonyme de Talmud, de Loi orale, par opposition à la Loi écrite, la Torah[85]. Quel est le but manifeste poursuivi par l'éditeur? C'est de rendre apparemment «accessible» à tout le monde – en *taytsh* – ce texte fondamental juif qu'est le Talmud, monument de la tradition rabbinique comprenant les commentaires sur la Loi écrite, c'est-à-dire sur la Bible. Alors que jusqu'à cette impression en langue vulgaire, il était resté l'apanage des seuls lettrés, il en allait différemment de la Loi écrite, de la Torah, qui avait déjà été traduite et imprimée en yiddish en Italie. Il s'agissait du *taytsh-khumesh*, du Pentateuque en yiddish. En 1583, Israël Sifroni fait imprimer à Bâle dans les officines de l'imprimeur Thomas Guarin une édition revue et corrigée du Pentateuque de Crémone de 1560[86]. Dans toutes ces traductions, on trouve, conformément au goût de l'époque, des commentaires, exclusivement ceux de Rachi[87], des *aggadot* et des *midrachim*. Jacob Pollack peut donc prétendre qu'avec le *Mayse bukh*, il fournit le complément indispensable à la Torah, d'autant plus que deux facteurs

83 Commentaires homilétiques sur les Ecritures Saintes.

84 Partie narrative du Talmud, complémentaire à la partie halachique, c.-à-d. relative aux lois.

85 Le Talmud est composé de deux parties correspondant à deux périodes, la *Michna* et la *Gemara*. Au XVIe siècle, les censeurs catholiques du Talmud remplacèrent le mot de Talmud par celui de *Gemara*. Contrairement à la *Michna* qui constitue essentiellement la partie halachique, c'est la *Gemara* qui contient la partie aggadique.

86 Cf. Prijs, *Die Basler Hebräischen Drucke*, *op. cit.* 249sq.

87 Il apparaîtra dans l'histoire n° 183.

viennent accréditer cette thèse: d'une part le lieu d'impression, Bâle, et la marque de l'imprimeur Froben – un caducée surmonté d'une colombe au bas de la vignette de Holbein[88] –, d'autre part l'éditeur lui-même. Rappelons brièvement, en ce qui concerne l'histoire du Talmud, qu'il fut tout d'abord combattu par les Pères de l'Eglise, puis au Moyen Age et jusqu'à l'époque moderne, par l'Occident chrétien qui se basait, s'il en était besoin, sur les accusations souvent virulentes des apostats, qui constituaient leur seule et unique source. Il fut interdit comme texte niant l'essence même du christianisme, comme texte constituant la quintessence du judaïsme, comme texte empêchant la conversion des juifs. Il fit l'objet de controverses – les plus célèbres furent celle de Paris (1240) entre rabbi Yéhiel et Nicholas Donin, apostat devenu dominicain[89], et celle de Barcelone (1263) entre Nahmanide et l'apostat Pablo Christiani –, et on le brûla régulièrement au fil des siècles: en France à Paris sur la place de Grèves au XIIIe siècle[90], en Italie à Venise au milieu du XVIe siècle, alors qu'en Allemagne à la même époque, il échappait de peu à l'autodafé grâce à la défense de l'hébraïste chrétien Johann Reuchlin qui parvint à infléchir la volonté de l'empereur Maximilien, décidé à le brûler sur la foi des attaques de l'apostat Johann Pfefferkorn.

C'est ici que Bâle va jouer un rôle capital: en effet, après l'autodafé de Venise, les juifs cherchent à faire imprimer le Talmud et se tournent finalement vers Bâle, après avoir essuyé un refus de Zürich vingt ans auparavant. A la suite d'interminables pourparlers entre le Vatican, le Conseil de la ville de Bâle, les théologiens bâlois, les censeurs catholiques et l'imprimeur Ambroise Froben, on décida, de 1578 à 1580, de procéder à une nouvelle impression du Talmud de Babylone sous la direction d'Israël Sifroni[91]. Il s'agissait certes d'une édi-

88 Cette marque est utilisée pour la première fois en 1515 par Johann Froben. Cf. Prijs, *Die Basler Hebräischen Drucke*, *op. cit.* 5: «Abb. 9: Erstmaliges Erscheinen der Froben'schen Quadrattypen in einem Signet Froben.»

89 Nous en avons un exemple «inversé» dans le *Mayse bukh*: nous y avons affaire non pas à un apostat, mais à un chanoine qui se convertit au judaïsme (n° 210). L'histoire de rabbi Yéhiel est un exemple d'«adaptation» et d'interpénétration de faits historiques, ainsi que de motifs chrétiens et juifs.

90 En 1242, vingt-quatre charretées de manuscrits inestimables furent la proie des flammes.

91 C'est grâce aux compétences du correcteur Israël ben Daniel Sifroni, originaire de Guastalla près de Padoue et véritable cheville ouvrière que cette entreprise put être menée à bien. Froben obtint du Grand Conseil que Sifroni séjournât dans cette ville de Bâle interdite aux juifs et qu'il y formât des typographes en hébreu. L'enjeu était de taille, puisque les imprimeurs se rendaient deux fois par an à la Foire du Livre de Francfort pour y vendre leurs livres. Pour une étude détaillée de l'impression du Talmud cf. Prijs, *Die Basler Hebräischen Drucke*, *op. cit.* 175sq.

tion expurgée – le traité *Avodah zarah* sur l'idolâtrie fut interdit *in extenso*[92] –, mais cette impression fit date dans l'histoire du Talmud et en 1602, lorsque Jacob Pollack se rendit à Bâle pour y faire imprimer le *Mayse bukh* – la *taytshe gemoro* comme il l'appelle –, elle était encore dans toutes les mémoires. La présence de l'éditeur en ces lieux témoigne des échanges assidus entre l'Est et l'Ouest et s'explique par le fait qu'après les terribles persécutions anti-juives du XIVe siècle, consécutives à la Peste Noire, qui décimèrent la plupart des communautés juives du Saint Empire Romain Germanique, des centres d'études se développèrent en Pologne[93] et en Russie (en Ukraine et en Biélorussie), puis, avec la découverte de l'imprimerie, des centres d'impression hébraïque et yiddish. Le renom des érudits d'Europe orientale éclipsa celui des rabbins d'Europe occidentale et attira un grand nombre d'étudiants dans leurs écoles talmudiques. Or, coïncidence troublante, Jacob Pollack était le nom du fameux fondateur de l'enseignement rabbinique en Pologne, celui qui dirigea l'école talmudique de Cracovie[94]. Après une vie mouvementée – il fit ses études à Nuremberg, puis vécut à Prague où il fut excommunié par son maître – il s'installa en Pologne où il devint le primat des juifs de Pologne. Il dut sa réputation à son art du *pilpoul*, de la discussion talmudique, qui marquera à l'avenir les études talmudiques polonaises[95]. Notre colporteur de livres, Jacob Buchhändler, qui, selon la formule consacrée, est «au service des femmes pieuses» et laisse entendre qu'il est l'auteur du *Mayse bukh* – «J'ai déjà mis au point de nombreux livres saints, mais comparés à celui-ci, ils ne sont rien» –, n'oublie pas de mentionner l'Europe orientale, dont il est d'ailleurs originaire, évocation qui lui sert d'argument de vente pour son livre, mais qui reflète l'état d'érudition de son pays, caractérisé par la soif de lire: «Aussi, mes chères dames, achetez-le vite avant qu'il ne parte pour des pays étrangers comme la Bohême, la Russie et la Pologne. Là-bas, on courra se le procurer.»

92 On trouve trois histoires (n°s 38, 48 et 96) dans le *Mayse bukh* portant sur le traité *Avodah zarah* (f° 11a; 18a; *Tanhouma*, *Michpatim* 15). Il s'agit des histoires suivantes: «De la conversion d'Onqelos fils de Qalonika», «De la sœur de la femme de rabbi Meïr qui était prisonnière de non-juifs» et «Du fils de la sœur de l'empereur qui voulut devenir prosélyte».

93 Cf. Simon Doubnov: *Histoire moderne du peuple juif* (1789–1938) (Paris 1994).

94 Cf. Israël Zinberg: *A History of Jewish Literature*. Vol. 6: *The German-Polish Cultural Centre* (New York 1975) 22sq.

95 Notre recueil contient plusieurs histoires mentionnant le pilpoul, deux histoires talmudiques (n° 67 et n° 75), une légende, celle du pape juif (n° 187) et une nouvelle, celle du rabbi transformé en loup-garou (n° 227).

C. «La querelle des anciens et des modernes» ou les œuvres pieuses (sforim) *contre les œuvres profanes* (bikher)

Ce recueil qui ne coûte qu'un taler – «ne trouvez pas le prix d'un taler trop cher» – et qui se veut la traduction de la *Gemara* en yiddish – alors qu'il ne s'agit que de la partie narrative appelée *aggadah* – que contient-il au juste? Dans son premier prologue, l'éditeur énumère une série d'ouvrages mystiques et cabalistiques, anonymes ou rédigés par des érudits entrés dans la légende, connus du public ou supposés tels. Tout d'abord le *Rabota* ou *Midrach Rabba*, vieux recueil de légendes sur le Pentateuque et les cinq rouleaux (Esther, le Cantique des Cantiques, Ruth, les Lamentations de Jérémie et l'Ecclésiaste), imprimé pour la première fois à Constantinople en 1512; puis le *Behaye*, excellent exemple du travail de «bricolage» que le peuple opère au niveau des savants et de leurs commentaires en hébreu, et de l'image qu'il finit par s'en faire à travers les siècles. Deux figures importantes du judaïsme, Bahya ben Acher et Bahya Ibn Paqouda se sont fondues ici en une seule pour donner naissance à «Rabbenou Bahya», qui fut à l'origine de nombreuses légendes miraculeuses. Bahya ben Acher, commentateur cabaliste de la Torah, né et mort à Saragosse (1260–1340) fut le propagateur d'une doctrine mystique et de la dévotion. Grâce à son célèbre commentaire sur la Torah, traduit en latin, il devint un personnage très populaire. Abondamment cité dans la Bible pour femmes en yiddish, la *Tsennerenne*[96], il fut assimilé à Bahya Ibn Paqouda, auteur de l'ouvrage de morale *Hovot ha-levavot* («Les devoirs du cœur»)[97]. Par ailleurs, le *Mayse bukh* offre en exclusivité et au grand complet – «il ne vous en manquera pas une seule» – les «hauts faits» de rabbi Judah le Pieux, fondateur de la mystique juive rhénane, et de son père, rabbi Samuel le Pieux. En effet, les légendes autour des deux rabbis mystiques allemands du Moyen Age paraissent là pour la première fois, et ce en yiddish. L'enseignement de rabbi Judah le Pieux, contenu dans le *Séfer hasidim* («Livre des Dévots») – le *Mayse bukh* en propose quelques histoires à la fin –, met l'accent sur la prière et l'union mystique avec Dieu, caractéristiques que l'on retrouve d'ailleurs chez les mystiques chrétiens d'Allemagne et des Pays-Bas, ainsi que sur la sanctification de

96 Cette Bible pour femmes fut influencée par le *Mayse bukh*.

97 Traduit de l'original (arabe) en hébreu par Yehoudah ibn Tibbon (1161), et en français par André Chouraqui (Paris ⁵2002), il parut pour la première fois en langue originale en 1912.

la vie intérieure et profane, illustrée par l'ascèse et l'humilité. Il est une source de renseignements précieux sur la vie et les croyances des communautés juives au Moyen Age dans le Saint Empire Romain Germanique. Rédigé en fait par ses disciples, le *Séfer hasidim* (en hébreu) fut réimprimé à Bâle, sans doute par Israël Sifroni, chez Ambroise Froben en 1580, d'après l'*editio princeps* de Bologne de 1538[98]. Pour finir, le *Mayse bukh* présente des histoires du *Séfer ha-mussar* («Livre de Morale»)[99] du cabaliste Judah Kalaz qui vécut au XVIe siècle et du *Yalqout*, ici du *Yalqout Chimoni*, une anthologie de *midrachim*, rédigé au XIIIe siècle par *Chimon ha-darshan* (Siméon le prédicateur). Ajoutons en outre les références faites à l'intérieur du *Mayse bukh* au recueil d'*aggadot* talmudiques, *En Yaaqov* («La Source de Jacob»), paru à Salonique en 1516[100] et signalons les emprunts non mentionnés au recueil d'histoires talmudiques et midrachiques[101], le *Kaftor va-ferah* («Le bourgeon et la fleur»), édité par Jacob ben Isaac Luzzatto et imprimé à Bâle par Israël Sifroni chez Ambroise Froben en 1580[102].

Voilà donc proposées au public des œuvres érudites, car traduites de l'hébreu, et édifiantes:

«Au bon moment, plus d'un trouvera une histoire qui le détournera de ses mauvaises pensées et de ses mauvaises actions. Car mainte parabole et mainte histoire enseigneront le bien à plus d'une personne et la maintiendront sur la voie du bien et de l'honneur.»

Destinées à la lecture chabbatique à haute voix, les histoires de ce recueil poursuivent une fin pédagogique: l'acquisition individuelle d'un savoir collectif:

«Messieurs et mesdames, lisez-le et relisez-le et vous le connaîtrez à la perfection».

Erudition, édification et pédagogie – valeurs juives recoupant les valeurs prônées par l'humanisme – sont sous-tendues par un facteur littéraire indispensable: le divertissement. En cela, le *Mayse bukh* rejoint le but que se pro-

98 Cf. Prijs, *Die Basler Hebräischen Drucke*, *op. cit.* 223, n° 132. L'édition de Bâle a subi certaines modifications.

99 Par la suite, les *Livres de Morale* deviendront un genre très populaire.

100 Jacob ben Salomon ibn Habib: *En Yaaqov* (Salonique 1516). Il en existe une version française: *Aggadot du Talmud de Babylone*. Traduit et annoté par Arlette Elkaïm Sartre (Lagrasse 1982).

101 Cf. Meitlis, *Das Ma'assebuch*, *op. cit.* 125. Les deux livres, le *Séfer hasidim* et le *Kaftor va-ferah*, furent reliés en un seul volume: cf. Prijs, *Die Basler Hebräischen Drucke*, *op. cit.* 222.

102 Cf. Prijs, *Die Basler Hebräischen Drucke*, *op. cit.* 220–222, n° 131. Le frontispice est de Hans Holbein le Jeune et le livre appartenait à Johann Buxtorf I.

posaient déjà les traductions ou paraphrases de la Bible, intégrant *aggadot* et *midrachim*, c'est-à-dire une forme de littérature narrative qui, dans notre recueil, sera remplacé par la *mayse*, genre narratif nouveau, pendant juif de l'*exemplum* et de la nouvelle. Ce genre s'est surtout développé au XVIe siècle parmi les yiddishophones d'Italie, mais il a une longue tradition[103]. En effet, le mot *ma'asseh*, du verbe *assa* («faire»), se trouve déjà dans la Bible. Au sens propre, il signifie l'œuvre, au sens figuré, l'événement. C'est dans ce dernier sens que le Talmud l'utilisera le plus couramment[104], en général pour illustrer une règle. Il a donc valeur juridique. Petit à petit, cette expression, suivie de *geshah* («il est arrivé»), calque de l'expression talmudique *ma'aseh haya* et qui rappelle aussi la *res gesta*, servira à introduire tout événement relaté, toute séquence narrée qui fait foi. Et le double sens originel d'œuvre et d'événement sera rendu en yiddish par un pluriel différent: *maysim* pour les «hauts faits», la geste, et *mayses* pour les histoires[105]. Pour finir, *mayse* désignera la forme narrative par excellence. Celle-ci trouvera son point culminant dans le *Mayse bukh* qui va devenir, à son tour, le point de départ de la littérature narrative ultérieure[106]. En proposant à son public des «lectures divertissantes», le compilateur insiste sur le côté attrayant de ce recueil dont le rôle est avant tout de supplanter les ouvrages en vogue depuis le Moyen Age, et qu'il vilipende:
«Ce ne sont là que vils écrits. Ils ne vous procurent qu'humeurs et vapeurs. Qui plus est, ils ne sont pas divins. Vous avez grand besoin que Dieu vous pardonne. Nos livres saints disent que c'est un péché de la taille d'une maison que de les lire le chabbat, un jour aussi saint.»
Voici donc formulée l'idée maîtresse: détourner les masses de la littérature profane pour les amener à faire de la littérature religieuse leur seul souci de lecture. L'opposition entre les lectures recommandées dans le premier prologue, qui seules donnent accès au salut – «Ainsi Dieu vous protégera du mal et de l'inconnu. Amen» –, et les ouvrages honnis dans le deuxième prologue, saute immédiatement aux yeux dans les titres, révélateurs. Les uns sont d'ori-

103 Khone Shmeruk: «Reshitah shel ha-proza ha sippurit beyidish u-merkazah be-Italya». In: *Sefer zikkaron le Arye Leone Carpi* (Jérusalem 1967) 119–140.
104 Arnold Goldberg: «Form und Funktion des Ma'asse in der Mischna». In: *Frankfurter Judaistische Beiträge* 2 (1974) 1–38.
105 Jacob Buchhändler les utilise dans son premier prologue.
106 Timm, *Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa, op. cit.* 244sq.

gine hébraïque ou araméenne[107], tandis que les autres sont d'origine germanique[108], comme *Ditrikh fun Bern* («Dietrich de Berne/Vérone», 1597) et *Mayster Hildebrand*, («Maître Hildebrant», 1597)[109]; ils peuvent même sembler fort prosaïques comme le *Kuh bukh* («Livre des vaches», 1594); en fait, Jacob Buchhändler veut les faire passer pour totalement étrangers à l'identité juive[110]. Or, il se trouve que ces œuvres appartiennent justement aux deux genres littéraires, la fable animalière et la chanson de geste, qui forment les fondements même de la littérature yiddish ancienne, comme en témoignent les premiers manuscrits trouvée en 1382 et que nous mentionnions plus haut, à savoir la *Fable du lion malade*, dont on trouve une adaptation dans le *Kuh bukh*, et le *Dukus Horant*, d'autant plus précieux qu'il ne reste de la *Chanson de Kudrun* en moyen haut allemand que cette seule version en yiddish[111]. Animaux et guerriers, héros de ces livres, ne sont apparemment pas des modèles à suivre. Bien au contraire. Ceci vaut surtout pour les personnages épiques qui sont violemment combattus, tout au long du Moyen Age, et jusqu'au début du XVIIe siècle, par les rabbins allemands qui en font le type même de la dépravation. Or nous voyons s'opérer un clivage entre la littérature yiddish influencée par la Renaissance italienne et celle marquée par la Réforme allemande. Car c'est pour Dietrich de Berne et Maître Hildebrant qu'Elie Lévita, auteur du chef-d'œuvre de la littérature yiddish ancienne, *Paris un Viene*, prend parti dans son introduction au *Bovo bukh* (1507)[112].

Voyons donc quelles sont ces œuvres mentionnées en mal ou en bien par Jacob Pollack. Il s'agit d'une adaptation juive de la plus ancienne épopée germanique

107 Les mots d'hébreu et d'araméen sont une des composantes de la langue yiddish.

108 Les mots d'origine germanique sont prépondérants en yiddish ancien. Il est intéressant de noter ici la différence entre *séfer* et *bukh*: *séfer* sera toujours un livre religieux alors que *bukh* ne pourra être que profane. On voit ainsi l'ambiguïté inhérente à la dénomination du recueil, le *Mayse bukh*, profane en soi, mais qui repose sur des *sforim*, livres religieux! Cette démarche ambiguë se retrouve chez notre éditeur Jacob Pollack qui, la même année, fait paraître chez Conrad Waldkirch le *Zibn vayzn maynster bikhl*, relatant comment l'empereur Octaviano envoya ses deux fils se faire instruire par sept Sages.

109 Chansons de gestes germaniques, existant dans des adaptations en yiddish. cf. Nahoum Shtif: «Ditrikh fun Bern: Yidishkayt un veltlekhkayt in der altyidisher literatur». In: *Yidishe Filologie* 1 (1924) 1–11 et 112–122.

110 Cf. Dinse, *Die Entwicklung des jiddischen Schrifttums, op. cit.* 108: «La production religieuse réactionnaire culmina dans le *Ma'asseh-buch*, où la conscience juive de soi était prédominante. Cette œuvre en judéo-allemand, la plus populaire de toutes, marqua l'apogée et le déclin de la nouvelle ancienne, en même temps qu'elle introduisait une tendance littéraire qui s'étendra sur plus de deux siècles» (trad. par A.S.).

111 Rolf Bräuer: *Dichtung des europäischen Mittelalters. Ein Führer durch die erzählende Literatur* (München 1990) 131sq.

112 Ce livre fut imprimé à Isny en 1541.

intitulée *La Chanson de Hildebrant* – Hildebrant y apparaît en compagnie de son vassal Dietrich –, sur laquelle est venu se greffer plus tard le cycle de Dietrich de Berne – en fait Théodoric –, et qui relate le combat entre le roi des Goths, Théodoric (493–526), et le chef des mercenaires romains Odoacre. Nous les retrouverons plus tard dans la *Chanson des Nibelungen*. Au XVIe et XVIIe siècle, on imprima en yiddish deux versions d'une *Nouvelle Chanson de Hildebrant* qui datait du XIIIe siècle et qui mettait en scène Dietrich de Berne ainsi que son ami avisé et prudent, le vieux maître Hildebrant. C'est dans le *Bovo bukh* (1507) d'Elie Lévita justement que ces deux personnages sont mentionnés pour la première fois: ils serviront de modèles à son héros Bovo. «Vérité en deçà, erreur au-delà», pourrait-on dire avec Montaigne, car si une épopée germanique adaptée aux besoins d'un public juif et chantée par des troubadours juifs sur l'air de Dietrich de Berne était très prisée depuis le Moyen Age, elle faisait en même temps, comme nous l'indiquions plus haut, l'objet de critiques sévères, reprises à son compte par notre auteur dans son deuxième prologue au *Mayse bukh*. Et pourtant, on y décèlera plus d'une survivance de cette littérature épique, tant dans les thèmes que dans la forme. En voici deux exemples: la prise héroïque de Rabba, la ville des Ammonites, par Joab (n° 145)[113], qui semble sortie tout droit de *La Chanson des Nibelungen*, et la présence d'une prose rimée soit dans le corps de la narration (cf. n° 228)[114], soit beaucoup plus fréquemment dans la morale.

Si le cas du *Kuh bukh*, édité avec de belles gravures sur bois à Vérone en 1595 par Abraham ben Mattathias Bath-Sheva chez l'imprimeur Francesco Dalle Donne – l'imprimeur du *Paris un Viene* d'Elie Lévita (1594) – est plus complexe, les attaques dirigées contre lui ont de quoi surprendre, car non seulement, dans son premier prologue, l'éditeur se met, tout comme Jacob Buchhändler, au service de «toutes les femmes et de tous les hommes pieux», mais, qui plus est, ce livre édifiant a, tout comme le *Mayse bukh*, une visée messianique. Le *Kuh bukh* est un recueil de fables animalières provenant de deux collections différentes en hébreu. La première, les *Michlei chualim*, les

113 Cf. II Samuel 13, 26–31: «Prise de Rabba».

114 Cf. I Rois 3, 16–28: «Le jugement de Salomon»; «De deux femmes qui accouchèrent la même nuit; de deux enfants qui se ressemblaient; et lorsque vint la troisième nuit, l'une des deux femmes écrasa son enfant; elle prit l'enfant mort et le donna à sa compagne; elle mit l'enfant mort à la place de l'autre». Cette forme rimée est mise en avant par Simon Neuberg dans une étude linguistique sur les sources du *Mayse bukh: Autor – Setzer – Text. Wege zur Geschichte des jiddischen Wortschatzes* (Habil. Trier 1999) 91sq. (à paraître).

Fables des renards, est une paraphrase en hébreu des fables d'Esope, rédigées au XIIIe siècle par le grammairien et philosophe Berekhiah ben Natronay *ha-nakdan*. On y décèle une influence européenne: 55 sur 107 fables se retrouvent chez Marie de France. Elles furent ensuite traduites en yiddish par Jacob ben Samuel dit Koppelmann et imprimées à Fribourg-en-Brisgau chez l'imprimeur Ambroise Froben en 1583 ou 1584[115]. La deuxième, le *Mechal ha-qadmoni* («Fable de l'ancien ou de l'oriental»), fut rédigée par Isaac ben Salomon abi Sahula, cabaliste espagnol du XIIIe siècle qui voulait lutter contre les œuvres arabes très en vogue parmi le public juif, notamment *Kalîlâ et-Dimnâ*[116] ou encore les *Michlei Sendebar* («Les Voyages de Sindbad le marin»). Extrêmement populaire, le *Kuh bukh* contient, il est vrai, des critiques plus acerbes que le *Mayse bukh*, notamment contre le Tartuffe juif, et des histoires plus osées ou plus facétieuses, comme celle de la femme adultère[117]. Alors que dans le *Kuh bukh*, la jeune femme reçoit son jeune amant tandis que son mari est à la synagogue – on note ici l'influence de la Renaissance italienne et des nouvelles du *Décaméron* de Boccace –, dans le *Mayse bukh* – plus marqué par l'esprit de la Réforme allemande – on rappelle comment elle était mise au pilori et suppliciée («Ce qu'on faisait autrefois d'une femme adultère», n° 118b)[118].

«Autrefois»! Ces temps sont donc révolus. En effet, ne nous y trompons pas; sous des dehors conservateurs, derrière des préjugés qui s'inscrivent dans une tradition patriarcale obligée, le *Mayse bukh* révèle, à qui sait lire, plus d'un facteur qui plaide en faveur de sa portée novatrice: le choix et l'agencement de certaines histoires, leur contenu polysémique, la date de parution de l'œuvre, l'utilisation de la langue vernaculaire, l'instauration d'un genre narratif nouveau, le public visé, l'abolition d'un savoir hiérarchisé, l'usage à des fins domes-

115 L'exemplaire bâlois avait disparu, mais Erika Timm en découvrit un autre à la bibliothèque de l'Alliance Israélite Universelle à Paris.

116 Il existe en yiddish sous le titre de *Bukh der altn vayzn*, Ms. Hebr. Munich n° 355.

117 L'adultère est un *topos* littéraire de l'Antiquité à nos jours! Les délices de l'adultère ne se retrouvent pas dans le *Mayse bukh* qui prend, en ce domaine, ses distances par rapport à la tradition orientale. Cf. Ahmad al Tifâchî: *Les Délices des cœurs*. Trad. de l'arabe d'après les manuscrits originaux et prés. par René R. Khawam (Paris 1981) 77sq. On n'y retrouve pas non plus le côté facétieux propre à Petrus Alphonsi: *Disciplina clericalis, op. cit.*, vol. 2, 54sq. ou Pauli, *Schimpf und Ernst, op. cit.*, n°s 204, 754, 755. Rappelons qu'en peinture également nous retrouvons ce thème, illustré par Marie-Madeleine et Jésus: cf par exemple *Le Christ et la femme adultère* de Lucas Cranach l'Ancien.

118 L'homme adultère était lui aussi puni de mort par lapidation (n° 146).

tiques[119] avec la lecture chabbatique en groupe [120]. Lors de la lecture à haute voix, on assiste à une véritable dramatisation du récit: écouter et lire se doublent d'écouter et voir[121]. A la base, il y a l'adhésion totale du public, car la véracité de l'histoire est un postulat. Aussi le désir de faire le Bien et l'horreur du Mal sont-ils prédominants. La lecture individuelle qui n'en est qu'à ses débuts nécessite un support oral, et le recueil lui-même, avec ses dialogues rapportés, ses nombreuses répétitions et sa rhétorique issue de la prédication est un excellent exemple du passage de l'oralité à l'écriture. La lectrice, elle, donne le ton: elle se meut d'un univers à l'autre, car elle sait à la fois lire et conter[122]. Pédagogie, édification et divertissement se trouvent donc réunis autour du message essentiel, la pratique de la vie religieuse juive, illustrée par les grandes figures juives du passé, lointain ou récent.

IV. Les sources du ‹Mayse bukh›

C'est au XIXe siècle, à l'époque de la *Wissenschaft des Judentums* (Science du judaïsme), que l'on s'intéresse à un domaine négligé jusque là en tant qu'objet d'études: la littérature yiddish, à travers laquelle s'exprime la culture populaire juive. On peut établir un parallèle entre la période humaniste, où le regard religieux commence à se doubler d'un regard ethnographique, et le XIXe siècle qui procède à la collecte systématique du folklore, car aussi bien le XVIe que le XIXe siècle ont comme souci majeur de jeter un pont vers le passé pour y trouver – ou y retrouver – les fondements d'une identité propre[123]. Aussi l'établissement d'un catalogue exhaustif des textes[124] et l'étude des sources sont-ils au premier plan pour les tenants de la «Science du Judaïsme». Dans sa «Chrestomathie judéo-allemande» consacrée à la traduction en yiddish de la

119 Les *exempla* servaient aux prêcheurs à étayer leurs sermons.

120 Certaines femmes, à l'instar du chantre, avaient le rôle de lectrices à la synagogue. Cf. Shmuel Niger: *Di yidishe literatur un di lezerin* (Vilnius 1919).

121 Dennis Green: «Hören und Lesen: Zur Geschichte einer mittelalterlichen Formel». In: Wolfgang Raible (Hrsg.), *Erscheinungsformen kultureller Prozesse*. ScriptOralia 13 (Tübingen 1990) 23–44.

122 Dans la tradition des *1001 Nuits*, c'est Shéhérazade qui captive par ses histoires.

123 Cf. Marianne Rumpf: «Von der Altertumskunde zur Volkskunde und zum Heimatschutz». In: *Volkskultur – Geschichte – Region. Festschrift für Wolfgang Brückner zum 60. Geburtstag*. Herausgegeben von Dieter Harmening und Erich Wimmer. Quellen und Forschungen zur europäischen Ethnologie 7 (Würzburg 1990) 225–256.

littérature religieuse, historique et narrative en hébreu, Max Grünbaum, tout en reconnaissant au yiddish une originalité certaine, insiste cependant sur son côté «copie» de l'original[125]. Il donne en transcription des extraits du *Mayse bukh*[126] dont il analyse les sources hébraïques et celles ressortissant au folklore universel. Au XXe siècle, Moses Gaster qui consacre sa recherche au folklore juif en hébreu, donne de chaque histoire du *Mayse bukh*, à la fin de sa traduction en anglais de l'*editio princeps*, une ou plusieurs sources hébraïques et en arrive à la constatation que seules dix-neuf ont une origine germanique[127]. Quant à Jacob Meitlis, il reconstitue la genèse du recueil à partir d'une comparaison des histoires du *Mayse bukh* et des sources manuscrites ou imprimées en yiddish ancien[128]; ceci permet d'avoir un aperçu de la matière narrative en yiddish, de s'en faire une idée précise et de mesurer les différentes variations auxquelles elle est soumise. Meitlis insiste à juste titre sur un facteur primordial, celui qui a prévalu à la naissance de la narration en yiddish, à savoir l'oralité. Ceci le conduit à se demander dans quelle langue ces histoires en vernaculaire ont été rédigées en premier: en yiddish ou en hébreu?[129] Pour Sarah Zfatman qui a consacré l'essentiel de ses recherches à l'investigation des sources du *Mayse bukh*, il ne fait aucun doute que, dans un premier temps, le passage de l'oralité à l'écriture s'est fait en hébreu et que, si un quelconque apport du folklore universel a eu lieu, il est à rechercher avant tout au niveau de la ver-

124 Moritz Steinschneider: «Jüdisch-deutsche Literatur nach einem handschriftlichen Katalog der Oppenheim'schen Bibliothek (in Oxford) mit Zusätzen und Berichtigungen». In: *Serapeum* (1848) 313–336, 344–352, 363–368, 375–384; (1849) 9–16, 25–32, 42–48, 74–80, 88–96, 107–112 (Register 54–55, 57–59, 68–70); (1864) 33–46, 49–62, 65–79, 81–95, 97–104; (1866) 1–12; (1869) 129–140, 145–159 (reprint sous forme de livre, Jérusalem 1961).

125 Cf. Grünbaum, *Jüdischdeutsche Chrestomathie, op. cit.* VII.

126 *Ibid.* 385–458.

127 Moses Gaster: *Ma'asse Book* (Philadelphia 1934) 2 vols. Ces sources furent corroborées par Louis Ginzberg, dont les collectes sur le folklore sont inestimables: *The Legends of the Jews* (Philadelphia 1909–1938) 7 vols (trad. fr.: *Les légendes des Juifs*, Paris 1997–2002, 4 vols).

128 Meitlis, *Das Ma'assebuch, op. cit.*

129 Meitlis, *Das Ma'assebuch, op. cit.* 103: «A l'origine, bon nombre de ces légendes ont sans doute circulé en yiddish ancien; puis on les a transcrites (ou simplement mentionnées dans la littérature des *responsa*) en hébreu; pour finir, à une époque ultérieure, on les a retraduites en vernaculaire. Il ne faut pas exclure l'inverse, bien au contraire. Nombre de ces histoires qui tournaient autour de certains personnages typiques du Moyen Age peuvent très bien avoir été narrées puis transcrites en yiddish ancien, avant d'avoir été traduites en hébreu. Un moyen, pour l'une ou l'autre d'entre elles, d'obtenir un *satisfecit*, car ce qui était rédigé en hébreu passait pour véridique, et non pas pour le fruit de l'imagination: voilà précisément ce qui importait dans ces cercles de collectionneurs» (trad. par A.S.).

sion hébraïque, antérieure, et non pas dans la version yiddish[130]: pour elle en effet, c'est toujours cette première qui aura déjà procédé à la judaïsation de la matière narrative puisée dans le folklore étranger au judaïsme[131].

A. La littérature narrative en hébreu

Une chose est certaine: le *Mayse bukh*, sommet de la littérature narrative en yiddish ancien, est aussi l'un des sommets de la littérature populaire juive, puisqu'il réunit, dans une langue juive diasporique et dans un même recueil, la tradition narrative en hébreu et en araméen, issue de la Bible, du Talmud et du *Midrach*. Il est loin de constituer une simple «copie de l'original»; au contraire, il faut le revoir à la lumière du Moyen Age, puis à celle de l'aube de l'ère moderne, en mettant l'accent sur la production bilingue (yiddish-hébreu), puis plus tard sur la production yiddish. Un excellent exemple de cette démarche qui va de l'Antiquité hébraïco-araméenne à l'aube de l'ère moderne yiddish, ce sont, parmi beaucoup d'autres, les histoires du roi Salomon: nous y trouvons à la fois l'histoire biblique du jugement (n° 228, I Rois 3, 16–28), la légende talmudique de Salomon et d'Asmodée (n° 105, traité *Gittin* 68a), le conte moyenâgeux des trois frères qui se rendent auprès de Salomon pour y apprendre la sagesse (n° 197, *Mechalim chel Chlomo*, «Proverbes de Salomon», Venise 1544), l'histoire du rabbi transformé en loup-garou (n° 227, tirée en partie du folklore universel et du traité *Sanhédrin* 67b[132]), où Salomon, «surajouté», officie comme garant de la judaïté, de l'ancienneté et de la crédibilité de l'histoire (c'est l'un des «bricolages» les plus remarquables de l'époque de la parution du *Mayse bukh*); il en va de même dans celle où il joue aux échecs avec son conseiller (n° 229, tirée du folklore universel, AaTh 951 AC). C'est donc à juste titre que Jacob Buchhändler mentionnait dans son premier

130 Sarah Zfatman: «Qavvim lidmuto shel zhaner be-sifrut yidish ha-yeshana, im gillujo shel Mayse-bukh ketav-yad Yerushalayim Hebr. 8° 5245» [Le *Mayse bukh*. Un genre littéraire en yiddish ancien]. In: *Sifrut* 28 (1979) 131sq.; Timm, *Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa*, *op. cit.* 250.

131 Cette recherche d'une origine hébraïque écrite à une *mayse* orale en yiddish est une constante qui pourrait s'expliquer par l'antériorité de l'hébreu. Mais certains textes hébraïques sont eux-mêmes des traductions datant de l'époque de l'élaboration du yiddish en langue littéraire. Cette démarche soulève un problème fondamental: quelle est la part du yiddish, son apport spécifique à la littérature, et son originalité en dernier ressort? Ne devrait-on pas plutôt considérer le jeu subtil des langues et le développement bilingue qui s'effectue parallèlement, tant au plan de l'oralité que de l'écriture?

132 Une version plus courte se trouve également dans le ms. Opp. 714.

prologue les sources hébraïques du *Mayse bukh*. Ecrites, elles ont l'avantage, par opposition aux sources orales, d'être parvenues jusqu'à nous. L'apport majeur provient soit du Talmud de Babylone dont les *aggadot* servirent de modèle aux traductions en yiddish, soit du recueil d'*aggadot* talmudiques, *En Yaaqov* («La Source de Jacob») qui parut à Salonique en 1516 et qui fut extrêmement populaire; mais une analyse comparative est nécessaire pour déterminer le texte de base qui servit à la traduction, d'autant plus que l'agencement du *Mayse bukh* ne reflète pas l'ordre talmudique préservé dans *En Yaakov*. Quant au Talmud de Jérusalem, seules quelques rares histoires en proviennent[133]. Une deuxième contribution importante, plus difficile à cerner, concerne la littérature orale en yiddish ancien, notamment celle des *exempla*, qui s'est transmise de génération en génération ou qui a étayé les sermons des prêcheurs itinérants, les *magidim;* nous n'en avons au départ qu'une trace écrite en hébreu. Un troisième contingent d'histoires, présent dans le *Mayse bukh*, qui confirme la prééminence de l'hébreu et le passage obligé par cette langue avant la diffusion en yiddish, c'est l'adaptation en hébreu d'histoires de la littérature européenne. Il peut s'agir de la nouvelle italienne qui a transité par le *Kaftor va-ferah* (Bâle 1580)[134] de Jacob ben Isaac Luzzatto, ou encore de légendes chrétiennes dont certaines furent véhiculées par le *Chalchèlet ha-qabbalah* («La chaîne ‹des générations› de la cabale», Venise 1587) de Gedaliah ibn Yahya[135]. Le *Kaftor va-ferah* dont l'édition bâloise est l'*editio princeps* et qui a fourni neuf histoires au *Mayse bukh* a permis de dater notre recueil: en aucun cas avant 1580, même plutôt après[136]. Nous pouvons émettre l'hypothèse que les histoires du *Mayse bukh*, tirées du *Séfer hasidim*[137], entrecoupées pour la plupart par des histoires du *Kaftor va-ferah*[138] et situées toutes en fin de recueil, ont sans doute eu comme source, plutôt que l'*editio princeps*

133 Pour plus de commodité, nous joignons une liste des sources.

134 Isaac Luzzatto était originaire de Safed, le centre de la cabale pratique après l'expulsion des juifs d'Espagne. Ce livre, une *editio princeps*, contient 165 *aggadot* des deux Talmud, du *Midrach*, du *Zohar* et d'autres sources. Il comporte des commentaires allégoriques et mystiques, dont ceux d'Isaac Onkeneira et d'Isaac Luzzatto.

135 Cf. Israël Zinberg: *A History of Jewish Literature*. Vol 4: *Italian Jewry in the Renaissance Era* (New York 1974) 83: «Gedaliah ibn Yahya a utilisé en fait toutes les sources juives, imprimées ou non, qui étaient à sa disposition, ainsi que bon nombre de chroniques latines et d'ouvrages historiques émanant d'érudits chrétiens» (trad. par A.S.). Le plus fiable des chroniqueurs était à ses yeux Fra Giacomo Felima di Bergamo.

136 Cf. Meitlis, *Das Ma'assebuch, op. cit.* 27sq.

137 N°s 226, 233, 235, 243sq., 246, 252–255.

138 N°s 234, 236sq., 239sq., 248–251.

de Bologne de 1538, la réédition bâloise de 1580 où non seulement les deux textes se suivent, mais où de plus ils sont réunis en un seul volume. Pour Buchhändler qui insiste sur l'origine hébraïque des histoires, cette prééminence de l'hébreu est un atout de taille: comme il le souligne dans son deuxième prologue, elle permet de mettre – apparemment – sur un pied d'égalité lettrés et illettrés; ces derniers pourront – apparemment – se référer aux mêmes textes, se mouvoir dans un même univers de connaissances. Signalons qu'il existe parfois dans la version yiddish une variante par rapport au texte hébreu; il peut refléter la flore ou la faune du pays et a dû se transmettre oralement: ainsi par exemple le sapin remplace le cèdre (n° 28), la grenouille le scorpion (n° 143); mais dans cette dernière histoire, le remplacement n'influe pas sur le motif des animaux reconnaissants – motif du folklore universel – déjà présent dans la version hébraïque[139]. Rappelons que certaines histoires talmudiques qui semblent «authentiquement» juives du seul fait de leur présence dans le Talmud contiennent des motifs judaïsés dans l'Antiquité ou à une époque plus tardive: par exemple la métamorphose en ânesse (n° 227, *Sanhédrin* 67a) ou encore l'anneau de Polycrate (n° 6, AaTh 736 A); par contre la matrone d'Ephèse (n° 108[140]) ne comporte, en dehors de sa mention talmudique, aucun élément de judaïsation. En définitive le folklore, cette culture des «illettrés», est un échafaudage fort savant qu'on a du mal à déconstruire! Retenons un souci fondamental et constant, celui d'hébraïser les textes, à toutes les époques. Le *Zohar* («Livre de la splendeur»), le livre de la cabale, rédigé en araméen au XIIIe siècle, fut traduit en hébreu dès le XIVe siècle[141]. Les contes de rabbi Nahman de Bratzlav, les *Sippoureï-mayses* (1815), narrées en hébreu et en yiddish, furent

139 Dov Noy: "The Jewish Versions of the 'Animal Languages' Folktale (AT 670)". In: *Studies in Aggadah and Folk-Literature*. Ed. by Joseph Heinemann and Dov Noy. Scripta Hierosolymitana 22 (1971) 171–208.

140 Cf. Bernhard Heller: «Das hebräische und arabische Märchen». In: *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*. Neu bearbeitet v. Johannes Bolte und Georg Polivka, unter Mitwirkung v. Elisabeth Kutzer und Bernhard Heller (Leipzig 1932) vol. 5, 315–364, ici 321. La version originale de cette histoire se trouve dans *Le Satiricon* de Pétrone (ch. 111sq.) et correspond au motif AaTh 1510. Il est intéressant de signaler que le motif du mari mort déterré et mis à la place du pendu volé trouve son contraire vertueux dans l'histoire de rabbi Amram (n° 241), où, pour pouvoir l'enterrer, on descend un pendu du gibet pour le mettre à sa place dans son cercueil et pouvoir ainsi le libérer.

141 Attribué à tort à Siméon bar Yohaï, il fut sans doute rédigé par Moïse de Léon, de Grenade. Dans ce commentaire sur le Pentateuque, l'interprétation mystique joue un rôle prépondérant. C'est le texte fondamental de la cabale. Sa symbolique a été empruntée en partie aux *hasidei achkenaz*, et il exercera une grande influence sur le hassidisme, le mouvement mystique d'Europe de l'Est, fondé au XVIIIe siècle par le Baal Chem Tov.

transcrites par son disciple Nathan de Nemirov dans les deux langues[142]. Cette hébraïsation d'une part, ou cette version parallèle en hébreu d'autre part, insère tout naturellement les textes dans une continuité qui transcende la langue diasporique, en en portant les traces. C'est ainsi que les histoires du *Mayse bukh* peuvent s'intégrer dans le long continuum propre à la tradition juive, tout en reflétant en même temps les idées propres à l'Humanisme qui en appelle *ad fontes*. Le *Séfer hasidim* (Bologne, 1538)[143], les «Proverbes de Salomon» (*Mechalim chel Chlomo*, Venise 1544), l'«Anthologie d'histoires, de textes homilétiques et de récits édifiants» (*Hibbour ha-masiyot ve-ha-midrachot ve-ha-aggadot*, Venise 1551)[144], et le «Midrach des Dix Paroles» ou «Midrach du Décalogue» (*Midrach asèret ha-dibberot*, Ferrara 1554)[145], toutes ces œuvres en hébreu, peuvent être vues comme une «réactualisation», une «mise en situation» de la parole biblique à une époque donnée. De là à ce qu'elles soient présentes en yiddish, il n'y a qu'un pas!

B. La littérature narrative en yiddish ancien

Parallèlement à ces textes en hébreu, il existe un grand nombre d'histoires en yiddish ancien: elles témoignent de l'importance de la tradition orale et écrite de la *mayse*. Très populaires, les *mayses* agrémentaient chansons de geste[146], livres de morale[147], livres de prières et rituels. Nous en retrouverons bon nombre, avec des variantes, dans le *Mayse bukh*. Quatre d'entre elles, parmi les plus anciennes, figurent dans un *Mahzor* de 1504, conservé au British Museum (Add. 18, 695)[148] tandis qu'une autre, copiée en 1510, est contenue dans le manuscrit de Parme[149]. A côté de ces petites collections d'histoires inté-

142 Rabbi Nahman de Bratzlav: *Séfer Sippoureï-mayses* (Jérusalem 1985).

143 *Mayse bukh*, nos 226, 233, 235, 243sq., 246, 252–255.

144 *Mayse bukh*, nos 139sq., 145sq., 189, 194, 199 et 215.

145 *Mayse bukh*, nos 140, 190, 208, 214, 216, 219–222 (fin) et 247.

146 Par exemple le *Chmouel bukh*, épopée du XIVe/XVe siècle: on y trouve le récit de la prise de Rabba par Joab (*Mayse bukh* no 145). Cf. Max Erik: *Di geshikhte fun der yidisher literatur. Fun di eltste tsaytn biz der haskole-tkufe* (Varsovie 1928, reprint New York 1979) 112sq. et Max Weinreich: *Bilder fun der yidisher literaturgeshikhte fun di onheybn bis Mendele Moykher Sforim* (Vilnius 1928) 68sq.

147 Par exemple le *Séfer ha-gan* [Livre du jardin] d'Isaac ben Eliézer (Cracovie 1579), ou encore le *Séfer Brant shpigl* de Moses ben Henoch Altschuler, qui parut la même année que le *Mayse bukh*, en 1602.

148 *Midrach Rabba*/*Mayse bukh*: II/186, III/155, X/154 et XIII/149.

149 Cf. *Mss. Codices hebraici biblioth. I. B. De Rossi ... accurate ab eodem descripti et illustrati* (Parmae 1803) vol. 3, 200. Il s'agit du no 104 sur Salomon et Asmodée. Les légendes concernant le pouvoir de Salomon sur les démons étaient très populaires au Moyen Age.

grées à d'autres œuvres, nous possédons trois manuscrits – ceux de Munich, Paris et Oxford – consacrés uniquement à la littérature narrative, et qui méritent d'être mentionnés:

1. Le manuscrit de Munich (Cod. hebr. 100) qui date du dernier tiers du XVIe siècle, et dont Isaac bar Judah Reutlingen a copié ou adapté la majeure partie; il comprend une adaptation d'un *Volksbuch* allemand intitulé *Kaiser Octaviano*, l'histoire de «Beria et Simra»[150], et un corpus de vingt-deux histoires dont dix-neuf figurent au *Mayse bukh*[151]. Ce sont principalement des adaptations de l'hébreu et de l'araméen provenant du Talmud et du «Midrach des Dix Paroles»; parmi elles, une histoire porte sur rabbi Judah le Pieux.
2. Le manuscrit de Paris (ms. hebr. 589) qui est connu sous le nom de Anchel Lévi, un érudit juif d'origine allemande qui vivait en Italie et qui le composa en 1579; il comprend vingt-neuf histoires dont dix-sept se retrouvent, avec des variantes, dans le *Mayse bukh*[152].
3. Le manuscrit ms. Can, Or. 12 (Bodléienne, Oxford) qui fut rédigé en 1554 par Qalonymos ben Simon et dont cinq histoires agrémentent le *Mayse bukh*[153].
4. Le manuscrit ms. Oppenheim 714 (Bodléienne, Oxford), daté fin du XVIe/début du XVIIe siècle) qui a quatre histoires en commun avec le *Mayse bukh*[154].

150 Il est le compilateur – et non pas l'auteur – de plus de la moitié des textes que contient le Cod. hebr. 100 de la Bibliothèque de Munich: une adaptation en yiddish d'un *volksbuch* (*Die Historie von dem Kaiser Octaviano.* Ed. par Theresia Friderichs-Müller. Vol. I. *Transkription der Fassung des Cod. hebr. monac. 100* mit 18 Federzeichnungen von Isaak bar Juda Reutlingen, Hamburg 1981), l'histoire de *Beria und Simra* (Erika Timm: «Beria und Simra. Eine jiddische Erzählung des 16. Jahrhunderts. Herausgegeben und kommentiert von E.T.». In: *Literaturwissenschaftliches Jahrbuch*, NF 14 [1973] 1–94) ainsi qu'un recueil de 22 histoires. Sur Isaac Reutlingen, cf. Erika Timm: *Graphische und phonische Struktur des Westjiddischen unter besonderer Berücksichtigung der Zeit um 1600.* Hermaea, NF 52 (Tübingen 1987) 464–475. L'activité littéraire de Reutlingen s'étend sur une période allant de 1580 à 1586.

151 Dans l'ordre, avec la correspondance du *Mayse bukh*: I/130, II/29, III/7, IV/6, V/129, VI/79, VII/95, VIII/131, IX/132, X/181, XII/133(?), XIII/218, XIV/125, XVI/192, XVII/127, XVIII/215, XIX/118b, XX/145, XXII/217.

152 Cf. Jacob Meitlis: *Anshel Levi. An Old Yiddish Midrash to the "Chapters of the Fathers"* (Jérusalem 1978). Dans l'ordre, avec la correspondance du *Mayse bukh*: I/130, II/135, IV/231, V/68, VI/94, VII/96, IX/98, X/43, XI/92, XII/ 58, XIII/59, XIV/60, XV/61, XVI/118a, XVII/ 33, XXI/222, XXII/146.

153 Cf. Alfred Neubauer: *Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library* (Oxford 1886–1906) n° 1217. Dans l'ordre, avec la correspondance du *Mayse bukh:* I/146, III/188, IV/194, V/221, VII/199.

154 Dans l'ordre, avec la correspondance du *Mayse bukh:* II/227, III/217, IV/55, V/185.

C. Les histoires de rabbi Samuel et rabbi Judah le Pieux

Il faut réserver ici une place à part au corpus central du *Mayse bukh*, connu sous le nom de «Cycle de Ratisbonne» ou des «Légendes du Rhin et du Danube»[155]. Il s'agit d'un cycle d'*exempla* annoncé après le nº 157 – «A présent je vais commencer à écrire les hauts faits de rabbi Judah le Pieux et de son père rabbi Samuel le Pieux et raconter ce qui s'est passé à leur époque» – et dont la fin est signalée, du moins dans la table des matières, au nº 182 – «Là s'arrêtent les hauts faits de rabbi Judah». Ce cycle a quelques caractéristiques bien spécifiques:

1. Il paraît pour la première fois.
2. Il constitue un ensemble homogène[156].
3. Il représente une création typique du judaïsme achkénaze. D'une extrême popularité, les légendes hagiographiques sur rabbi Samuel et son fils rabbi Judah le Pieux, les *hasidei achkenaz* («mystiques rhénans»), circulèrent durant tout le Moyen Age. Jacob Buchhändler d'ailleurs les promet toutes sans exception à ses lecteurs et lectrices. Elles rappellent d'une part les textes hagiographiques juifs traditionnels qui ont pour protagonistes des personnages bibliques ou talmudiques[157], d'autre part elles sont à rapprocher des légendes chrétiennes[158] transmises en hébreu (cf. le recueil *Chalchèlet ha-qabbalah*[159] mentionné plus haut).
4. Il est parvenu jusqu'à nous à la fois en hébreu et en yiddish:
   a) en hébreu dans le manuscrit de Francfort qui date de la première moitié du XVe siècle et qui contient dix contes présents dans le *Mayse bukh*[160], puis dans celui de Jérusalem qui date de la première moitié du XVIe siècle et qui comporte vingt-sept contes;

155 C'est le nom que lui donne Meitlis, *Das Ma'assebuch*, *op. cit.* 106.

156 Cf. Jacob Meitlis: *Di shvohim fun rabbi Shmuel un rabbi Yuda hosid* [The Exempla of Rabbi Samuel and Rabbi Judah, The Pious] (London 1961).

157 Cf. Jean Baumgarten: *Récits hagiographiques juifs* (Paris 2001).

158 Cf. Heller, *Beiträge*, *op. cit.*

159 On y trouve les histoires sur Rachi (nº 183), rabbi Yéhiel de Paris (209), rabbi Amnon de Mayence (211); quant à la légende de rabbi Amram qui remonte le Rhin, elle est, d'après Yoav Elstein et Ariela Krasny, une adaptation juive de la légende de Saint Emmeran.

160 Ms. hébr. 3182. Cf. Nehemias Brüll: «Beiträge zur jüdischen Sagen- und Spruchkunde im Mittelalter». In: *Jahrbücher für jüdische Geschichte und Literatur* 9 (1889) 9–71.

b) en yiddish dans le manuscrit de New York de la collection Yoffe, qui date de la deuxième moitié du XVIe siècle et qui contient sept légendes sur rabbi Judah, puis dans celui d'Innsbruck de 1596 qui comporte, lui, vingt-six légendes classées par ordre chronologique.

D. Les histoires du folklore universel

D'après les recherches récentes, il reste en tout et pour tout six histoires qui n'ont pas trouvé, jusqu'à aujourd'hui, leur pendant en hébreu. Plutôt que de les classer, comme l'avait fait Gaster, sous la rubrique de «conte germanique»[161], il vaudrait mieux les cataloguer, d'après Erika Timm, sous la rubrique de folklore international[162]. Les voici, dans l'ordre: «De rabbi Judah le Pieux qui voulait marier sa fille, car il ne supportait pas qu'elle ait à s'occuper du prêt d'argent» (n° 163), «D'une méchante femme qui voulut ouvrir un coffre et prendre de l'argent; mais une voix s'écria: ‹Va-t-en, l'argent n'est pas à toi!›» (n° 202, AaTh 745 A), «D'un roi qui avait un fils unique et qui l'empêcha d'apprendre les bonnes manières» (n° 207), l'histoire de Kunz qui résout les trois énigmes (sans titre; n° 226 a, AaTh 922), «Une belle histoire qui arriva à un grand érudit qui habitait au pays d'Ouz; il fut aussi un homme très riche» (n° 227; cf. ms. Opp. 714[163]) et pour finir «Du roi Salomon qui jouait aux échecs avec son conseiller» (n° 229). L'investigation de ces *mayses* permet de se pencher sur l'apport de l'oralité à l'origine de toute narration.

161 Cette dénomination ne vaut que pour l'histoire qui a pour protagoniste Kunz.

162 Timm, *Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa*, *op. cit.* 255.

163 Cette histoire dont le début rappelle le livre de Job 1, 1 («Il y avait jadis, au pays de Uç, un homme nommé Job») raconte comment, à l'aide d'un anneau magique, un rabbi fut métamorphosé en loup-garou par sa méchante femme qui à son tour, sera transformée en ânesse. Ce motif est déjà présent dans le Talmud: là un sage métamorphose une sorcière en ânesse, puis il l'enfourche pour se rendre au marché. Là, elle se remétamorphose en femme et on voit le sage chevauchant une femme (*Sanh* 67b). La sexualité liée à cet animal, mâle (cf. Apulée) ou femelle, se retrouve dans le *Mayse bukh* où l'ânesse fornique sur la place publique. Une histoire de jeune homme métamorphosé en âne nous est contée dans *Le Rouleau d'Ahimaaz*, qui nous vient du Sud de l'Italie et qui date du milieu du XIe siècle. Cf. Ahimaaz ben Paltiel: *Megillat Ahimaaz*. Ed. par B. Klar (Jérusalem 1974).

V. La composition du ‹Mayse bukh›

Un nouveau pas vient d'être franchi avec la découverte d'un deuxième manuscrit en yiddish. Il s'agit du manuscrit dit de Rovere[164] d'après le nom de son compilateur, Moïse de Rovere. Il présente de nombreuses similitudes avec le manuscrit d'Innsbruck qui fut compilé par Samuel Bak, originaire lui aussi de ce même lieu. Les deux manuscrits datent de la fin du XVIe siècle et chacun comporte un peu moins de la moitié des histoires du *Mayse bukh*. Tandis que le manuscrit d'Innsbruck (Cod. hebr. 5245) était mentionné pour la première fois en 1957, daté en 1960[165], puis transféré en 1970 à la Bibliothèque Nationale de Jérusalem[166], celui de Rovere (Cod. hebr. 495) n'est connu que depuis 1991. Un tableau comparatif et récapitulatif entre Rovere, Innsbruck et Bâle[167] fait apparaître que sur les 130 histoires que contient Rovere, «seules 3 (n°s 49, 79, 119) ne figurent ni dans Innsbruck ni dans Bâle; 14 autres ne figurent pas dans Innsbruck, 7 autres pas dans Bâle. A titre de comparaison: Innsbruck contient 120 histoires; 2 (n°s 44, 48) ne figurent ni dans Rovere ni dans Bâle, 5 autres (n°s 26, 47, 96, 97, 109) pas dans Rovere (et, comme dit, 7 autres pas dans Bâle). Bâle comporte 258 histoires *stricto sensu* dont 133 ne figurent dans aucun des deux manuscrits.»[168] Aussi bien Rovere qu'Innsbruck ont des correspondances dans tout le *Mayse bukh*. Ce qui signifie qu'il n'a pas existé, comme le pensait Meitlis avant ces deux découvertes, trois recueils d'histoires qui auraient circulé séparément avant d'être réunis dans l'édition bâloise[169]. Or cette supposition le conduisit à en proposer une composition tripartite qui,

164 Il s'agit vraisemblablement de Revere, entre Mantoue et Ferrare. Pour une analyse exhaustive du manuscrit, cf. Timm, *Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa, op. cit.* 257sq. Le manuscrit se trouve maintenant à la Bibliothèque de Munich (Cod. hebr. 495).

165 Ilse Zimt-Sand: «A linguistic comparison of five versions of the *Mayse-Bukh* (16th–18th centuries)». In: *The Field of Yiddish* 2 (La Haye 1965) 24–48.

166 Pour une étude détaillée, cf. Sarah Zfatman: *Qavvim lidmuto shel zhaner be-sifrut yidish ha-yeshana, op. cit.*, 126–152.

167 Cf. Timm, *Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa, op. cit.* 273sq.

168 Timm, *Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa, op. cit.* 260. D'où l'idée, développée par Erika Timm, non seulement d'un troisième manuscrit, qui aurait servi de modèle à ces deux manuscrits fort semblables sans émaner toutefois l'un de l'autre, mais bien d'un quatrième manuscrit, aujourd'hui perdu, compilé avant 1586 par Isaac bar Reutlingen. En effet, des 22 histoires que comporte son recueil, 19 se retrouvent dans le *Mayse bukh*, alors que deux seulement figurent dans Rovere et aucune dans Innsbruck. Et dans l'une d'elles, il affirme avoir beaucoup écrit sur rabbi Juda le Pieux dans le (son?) *Mayse bukh*. Timm, *ibid.* 267sq.

169 Au n° 229 (Bâle) correspond le n° 119 (Rovere); au n° 203 (Bâle), correspondent les n°s 116 (Rovere) et 66 (Innsbruck).

bien que schématique à ses yeux, lui semblait commode. Le contenu du recueil s'y prête dans la mesure où une place à part est notifiée aux histoires sur le mysticisme rhénan, insérées en son milieu[170]. Nous pensons que c'est ce cycle justement, fonctionnant comme un pivot[171], qui a influé sur la composition du recueil en amont et en aval, sur l'intégration de nouveaux cycles d'histoires dans les éditions ultérieures, et très certainement sur son interprétation jusqu'à aujourd'hui, faisant des seuls rabbis ou hommes pieux les héros des histoires, sans mention aucune aux femmes. Placé sous l'égide du mysticisme, le *Mayse bukh* s'ouvre sur les rabbis des «premières générations» célèbres pour leur piété (*hasidim richonim*[172]) ou tout simplement sur ces «hommes pieux et hommes d'action» *(hasidim ve-anché ma'asseh)* au nombre desquels il faut compter Honi le traceur de cercle et Hanina fils de Dosa, le dernier des hommes d'action (*Sotah* 9, 15); il se poursuit par les *hasidei achkenaz* qui se réclament des anciens mystiques juifs de l'époque talmudique; il se termine par la superposition des deux «strates» de *hasidim* («dévots»)[173] qui vivent tous selon la doctrine de l'*imitatio Dei*[174] et qui, grâce à une ferveur extrême et à l'observance scrupuleuse des commandements, accomplissent des miracles. Ainsi s'établit une continuité voulue qui, tel un fil d'Ariane, nous permet de nous frayer un passage à travers ce labyrinthe que constitue le *Mayse bukh*. La tradition qu'il transmet reflète des préoccupations anciennes, mais revivifiées

170 C'est la raison pour laquelle nous avons conservé cette répartition, tout en cherchant à dégager les éléments qui confèrent son unité au recueil.

171 Il nous semble capital de relever ici l'orthographe de Judah à travers tout le recueil: il existe trois formes différentes, dont une prédominante, celle en vigueur chez les achkénazes יודא' qui rappelle la forme contractée יודאי', juif, utilisée dans le Zohar (cf. Johannes Buxtorf pater: *Lexicon Chaldaicum, Talmudicum et Rabbinicum* ... Denuo edidit et annotatis auxit Bernardus Fischerius, Leipzig 1869, vol. 2, 476). Les deux autres formes sont: יהודה qui est la forme traditionnelle et qui n'apparaît qu'une seule fois (n° 224), et יהודא plus fréquente dans le texte. Nous avons traduit les trois formes par Judah. Par ailleurs, le héros central du *Mayse bukh*, «rabbi» Hanina – en fait Hanina ben Dosa qui vécut à la fin de la période du Second Temple et qui fut le dernier des «hommes d'action» (*Sotah* 9, 15) – incarne la prière telle qu'elle est entendue par les mystiques: elle le relie directement à Dieu, ce qui lui permet d'intercéder auprès de lui et d'accomplir ainsi des miracles.

172 Le mot *hasid* vient de *hesed* («grâce»), un des attributs de Dieu que l'homme est tenu de pratiquer et qui représente l'extrême degré de piété.

173 A la fin du recueil, on retrouve les figures des deux strates précédentes et on cite l'ouvrage principal du mysticisme rhénan, le *Séfer hasidim*.

174 Ils apparaissent dans les histoires suivantes: nos 2, 20sq., 94, 114sq., 120, 130, 138, 156sq., 189, 193sq., 199, 208sq., 216, 219, 222, 234, 238, 241, 251 et 255. Notons que les *hasidei achkenaz*, rabbi Samuel et rabbi Judah le Pieux figurent souvent, au cours de l'histoire, simplement sous la dénomination de *hasid*.

au tournant du siècle (XVIe/XVIIe), à savoir d'une part l'attente messianique[175] – «Que le Saint, béni soit-Il [...] nous envoie le Messie au plus vite! Amen.» (n° 198) –, d'autre part la recherche d'un équilibre, voire d'une symbiose, entre érudition et pratique religieuse, entre savoir et comportement pieux et vertueux. La première histoire intitulée «De la mort prématurée d'un érudit» illustre cette double visée du recueil.

A. Les «trois strates»[176]

Elles sont significatives de l'archéologie du *Mayse bukh* et du processus de «bricolage» de la matière narrative hébraïco-yiddish. Il faut rappeler le rôle primordial joué par la Bible dans l'élaboration d'une littérature narrative et dans la cristallisation de genres narratifs comme la légende, la fable, la nouvelle ou le cycle d'histoires. Ces modèles connaîtront des prolongements et des ajouts qui en élargiront l'éventail[177]. A la période du Second Temple prédomineront les écrits apocryphes *(Les Livres des Maccabées)* avec l'introduction de la martyrologie dans le folklore; à l'époque rabbinique, la littérature aggadique et midrachique mettra l'accent sur la magie et la démonologie. Les récits juifs ou judaïsés présents dans le *Mayse bukh* proviennent de ces trois périodes; mais tandis que les saints juifs vivent selon l'*Imitatio Dei*, les saints chrétiens vivent selon l'*Imitatio Christi*, la martyrologie étant devenue peu à peu l'apanage du christianisme. La littérature apocryphe, moins prisée à l'époque rabbinique, sera redécouverte et traduite en hébreu au Moyen Age et son influence se fera vivement sentir dans notre recueil.

Les différentes strates du *Mayse bukh* – assemblage de ce qui, au fil des siècles, a été transmis de génération en génération de littérature orale et écrite – témoignent de l'émancipation progressive du yiddish, de son apport à l'hébreu – à travers la transmission orale – et de sa faculté à revivifier l'ancien en lui insufflant du nouveau: loin de s'en tenir à la «reproduction du même», qui, comparée à l'original, ne saurait être qu'imparfaite[178], il procède à une recréation

175 Elle culminera avec la venue, en 1666, du faux Messie Sabbataï Tsevi. Cf. Gershom Scholem: *Sabbataï Tsevi. Le Messie mystique. 1626–1676* (Paris 1983).

176 Cf. Erik, *Di geshikhte fun der yidisher literatur, op. cit.* 354sq.; Meitlis, *Das Ma'assebuch, op. cit.* 106sq.

177 Pour une étude détaillée de la littérature narrative et de ses genres depuis la Bible, cf. Yassif, *The Hebrew Folktale, op. cit.*

178 Cf. Heller, *Beiträge, op. cit.* 236 n. 2.

in situ qui engendre une relecture du texte permettant au passé d'être revu à la lumière du présent. On assiste ainsi à une autonomisation de la matière narrative, à l'instauration d'un genre *in nascendi,* et pour finir, au passage de l'*imitatio* à la *mimesis*[179]. Les trois strates du recueil rendent compte de cette démarche:

1. La première strate, composée d'un corpus d'histoires talmudiques ou midrachiques portant la plupart du temps mention de leur origine, est le rappel et la réactualisation du passé, ce que nous appelions plus haut la «territorialisation» (nos 1–157).
2. La deuxième strate, formée par le cycle des légendes autour des rabbis mystiques du Moyen Age, rabbi Samuel et rabbi Judah le Pieux, constitue une création de l'exil germanique; nous la qualifierons de «reterritorialisation», car elle se superpose aux histoires talmudiques tout en créant un champ spécifique (nos 158a–182).
3. Quant à la troisième strate, composée d'histoires variées provenant de sources diverses, datant pour l'essentiel du Moyen Age, avec un rappel de l'époque talmudique, elle opère une symbiose entre les différentes époques et témoigne du «travail de narration» qui engendre sans cesse du matériau «neuf» tout en l'intégrant à une structure déjà existante (nos 183–255).

En se superposant, ces trois strates instaurent une continuité verticale dont le résultat est la simultanéité qui peut porter soit sur les thèmes et les motifs, soit sur les langues (hébreu-yiddish), soit sur les personnages. La dénomination de Joseph en est un exemple: «Joseph qui honore le chabbat» s'appelle successivement «Yosef moker shabos» en hébreu et «Yosef der den shabos tut ern» en yiddish (no 6). L'illustration par excellence cependant reste le prophète Elie, ubique et protéiforme, le personnage le plus célèbre des cycles d'histoires[180] juives; le roi Salomon vient tout de suite après lui[181]. Les différents protagonistes y contribuent également: dans la mesure où leur nom est dépouillé de sa caractéristique temporelle ou historique, ils peuvent se mouvoir à travers les siècles et devenir en quelque sorte des réincarnations, ce qui leur permet de jouer un rôle dans les «trois strates»: les différents rabbis Eliézer (Eléazar) –

179 Cf. Michel Jeanneret: *Perpetuum mobile. Métamorphose des corps et des œuvres de Vinci à Montaigne* (Paris 1997).

180 Nos 16, 26, 43, 48, 70, 95, 102, 135, 148, 157, 163, 179, 181, 194, 209, 216, 223, 232 et 234.

181 Nos 9, 82, 105, 144, 196, 197, 214, 227, 228–229: il peut être le héros de l'histoire ou simplement servir de référence historique («Au temps du roi Salomon»).

dont le plus important et le plus connu fut rabbi Eliézer fils de Hyrkanos, qui se retrouva seul contre tous et contre lequel ses collègues prononcèrent l'anathème (nº 135) – fusionnent en un seul rabbi Eliézer; le «même» rabbi Meïr apparaît et réapparaît dans des contextes fort différents[182]; quant à la figure de proue du recueil, appelée «rabbi» Hanina fils de Dosa, elle devient, sous l'appellation de rabbi Hanina tout court, la figure emblématique qui confère son architecture au *Mayse bukh*. Héros de nombreuses histoires, on le retrouve non seulement dans les trois strates, mais aussi dans différents types d'histoires, à savoir la légende religieuse, le conte et la nouvelle[183]. Cette figure supplantera rabbi Yohanan fils de Nappaha, *amora*, et Yohanan fils de Zakkaï, *tanna*, qui vécut au premier siècle à la fin de la période du Second Temple et après sa destruction et qui, sous le nom de Yohanan, était le héros des versions hébraïques antérieures (notamment pour l'histoire nº 143). Par deux fois, la suprématie de rabbi Hanina est soulignée dans le recueil:

1. lorsque rabbi Hanina guérit par sa prière le fils de rabbi Yohanan atteint d'une forte fièvre, sa femme lui demande pourquoi il est incapable de le faire lui-même. Il répond que rabbi Hanina, tout comme le serviteur du roi, a ses entrées chez le Saint, béni soit-Il (b *Ber* fº 99b, nº 99)
2. lorsque rabbi Judah veut marier sa fille, elle a le choix entre rabbi Yohanan et rabbi Hanina; mai, lui dit-il, rabbi Hanina est «méritant comme personne au monde» (nº 163). C'est donc lui qu'elle choisira. Rabbi Hanina est non seulement en soi un élément important de judaïsation de ce conte appartenant en partie au folklore international[184], mais de plus c'est lui qui, dans le *Mayse bukh*, opère la jonction entre l'Antiquité mystique et le Moyen Age rhénan[185], prolongeant, rappelant et renouvelant l'injonction inhérente au recueil, à savoir l'étude de la Torah et l'observance des commandements, moyen de s'affirmer aux yeux de la communauté et à ceux du monde hostile environnant.

182 Les histoires avec rabbi Meïr, personnage de légende historique, concernent aussi bien l'Antiquité que le Moyen Age germanique (nºs 48, 83, 86, 112, 215 et 230). Il est tour à tour le mari de Berouryah dont il sauve la sœur (nº 48) et le rabbin envoyé par ses pairs allemands en Espagne auprès de Maïmonide (nº 200) pour se renseigner sur ses agissements prétendument hérétiques.

183 Il est présent dans seize histoires (nºs 30, 33, 35–37, 55, 98, 99, 106, 127, 143, 163, 206 et 208), mais ne figure sous le nom de Hanina fils de Dosa que dans deux d'entre elles (nºs 99 et 106).

184 Cf. Timm, *Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa*, *op. cit.* 251sq.

185 Cf. Starck, *Das ‹Ma'asseh-buch›: der Platz der jiddischen Literatur in der deutschen Umwelt*, *op. cit.* 484.

1. La première strate (nos 1–157)

Soubassement à l'édifice que constitue le *Mayse bukh*, elle occupe la moitié du recueil (fos 1–97) et comporte presque les deux tiers des histoires (1–157); elles couvrent une période qui s'étend de l'époque biblique (don de la Torah à Moïse) à l'époque rabbinique (destruction du Second Temple et début de la diaspora) en passant par l'âge d'or du judaïsme lors du Second Temple[186]. Cette première strate repose sur «la clé de voûte de la vie juive» (A. Steinsaltz), à savoir le Talmud, dont l'étude devient si importante au fil des siècles qu'elle finit par remplacer celle de la Torah, fondement même du judaïsme. Pour comprendre la structure de cette partie, où de nombreuses histoires ont pour en-tête une source talmudique, rappelons brièvement la composition du Talmud qui comprend la *Michnah*, la codification des lois, et la *Gemara*, la discussion des rabbins. Six grands ensembles ou ordres sont contenus dans la *Michnah*: I. Ordre *Zeraïm* («Semences»), II. Ordre *Moed* («Temps fixé», «Jour de fête»), III. Ordre *Nachim* («Femmes»), IV. Ordre *Neziqin* («Dommages»), V. Ordre *Qodachim* («Choses sacrées») et VI. Ordre *Tohorot* («Pureté»). Ces ensembles sont divisés en traités *(masekhot)*, eux-mêmes subdivisés en chapitres *(perakim)*. Si dans leur grande majorité, les mêmes traités se retrouvent dans les deux Talmuds, certains cependant sont propres au Talmud de Jérusalem (Ordre *Zeraïm*), d'autres au Talmud de Babylone (Ordre *Qodachim*)[187]. Les cinq premiers ordres ou ensembles, représentés dans le *Mayse bukh*, englobent des traités dont la plupart font partie du Talmud de Babylone[188]; ils portent sur les bénédictions et les prières (I: 1, 2, 6)[189], les lois sur l'observance du chabbat, des fêtes et des jours de jeûne (II: 1.–7, 9–10, 12)[190], le mariage et le divorce (III: 2–3, 5–7)[191], le châtiment

186 Cette période, riche en événements, a connu le retour à Sion, la révolte des Maccabées, la percée hellénistique en Palestine, l'émergence du christianisme et l'établissement de deux centres juifs en Babylonie et en Egypte. Elle est marquée entre autre par les pèlerinages au Temple, trois fois par an, et le versement de la dîme.

187 Nous ferons précéder les chapitres du Talmud par b (Babylone) ou j (Jérusalem). Dans la liste des sources, les références aux *tosafot*, commentaires ajoutés par les disciples de Rachi, sont mentionnées par *Tos*.

188 Leur appartenance respective est notifée *infra*.

189 I, 1 b *Berakhot* («Bénédictions»), 2 j *Péah* («Coin» de champ), 6 j *Teroumot* («Dons aux prêtres»).

190 II, 1 b *Chabbat*, 2 b *Erouvin* (périmètre dans lequel on peut porter des objets le jour de chabbat), 3 b *Pesahim* («Sacrifices de Pessah»), 4 j *Cheqalim* (impôt annuel du demi-*chèquel*), 5 b *Yoma* («Le jour» du Grand Pardon), 6 b *Soukkah* («Cabane»), 7 b *Bétsah* («Œuf»), 9 b *Taanit* («Jeûne»), 10 j *Megillah* («Rouleau»), b 12 *Hagigah* («Sacrifice» offert le premier jour des fêtes de pèlerinage).

191 III, 2 b *Ketubbot* («Contrats de mariage»), 3 b *Nedarim* («Vœux»), 5 b *Sotah* («Femme errante»), 6 b *Gittin* («Actes de divorce»), 7 b *Qiddouchin* («Sanctification»).

et l'idolâtrie (IV: 2–4, 5, 8)[192], les sacrifices et les offrandes (V: 3)[193]. Nous voyons qu'ils sont en relation avec les commandements à observer et que ceux-ci, à leur tour, sont rappelés à travers des histoires exemplaires. Ce n'est pas par hasard que le *Mayse bukh* s'ouvre sur le traité *Chabbat* (nos 1–21, 242), le seul à former une unité, mais non une suite conforme (les chapitres, et pas tous, se suivent dans le «désordre»)[194]; les autres traités sont interrompus, puis repris, en fonction des thèmes abordés ou développés[195]; ils semblent d'ailleurs infléchir la succession des histoires (dans l'ordre d'apparition, mentionnons: *Berakhot*, *Taanit*, *Sanhédrin*, *Houllin*, *Ketoubbot*, *Nedarim*) et forment des «cycles» plus ou moins courts autour de figures connues qui se trouvent au centre de légendes religieuses ou historiques. Les versets bibliques sur lesquels reposent certaines histoires sont, sauf oubli, toujours cités en hébreu, puis traduits en yiddish, mais sans mention de leur origine. Est-ce là le signe qu'ils étaient connus de tous?

Le recueil s'ouvre sur l'homme, mortel et pécheur, face à Dieu. Mais Moïse a lutté contre les anges pour l'obtention de la Torah (no 2), Isaac a pris sur lui les péchés d'Israël (no 4) et la femme, sa compagne, est là pour l'encourager et lui rappeler ses devoirs (no 1). L'étude de la Torah qui va de pair avec l'observance des commandements peut, avec l'aide de Dieu, infléchir le destin. C'est ce qui arrive aux figures exemplaires que l'homme pieux doit imiter. Ainsi il pourra prolonger sa vie, tout comme le roi David qui tient en haleine l'ange de la mort[196] (no 17) ou rabbi Yohanan qui explique à ses disciples les raisons de sa longévité (no 76); il pourra acquérir la richesse comme Joseph (no 6), rabbi Aqiva (no 71) ou encore rabbi Hanina (147). Par la ferveur de sa prière[197], il sera

192 IV, 2 b *Babba metsia* («Porte du milieu»), 3 b *Babba batra* («Dernière porte»), 4 b + j *Sanhédrin* («Cour suprême»), 5 b *Makkot* («Coups»), 8 b *Avodah zarah* («Idolâtrie»).

193 V, 3 b *Houllin* («Choses profanes»).

194 fo 13a, 89a, 88b, 89b, 119a (trois fois), 150b, 153a, 53b (deux fois), 31a (quatre fois), 33b, 30a, 130a, 127b (trois fois), 119a étant une répétition.

195 Voici quelques exemples de la succession: *Berakhot* («Bénédictions», nos 23–29, 98sq., 106, 120–122, 130, 133), *Taanit* («Jeûne», nos 22, 35–37, 39–46, 53–54, 91sq., 95, 100–103), *Sanhédrin* («Cour suprême», nos 32, 49–52, 89, 126, 154, 224, 227 en partie, 245), *Houllin* («Choses profanes», nos 55, 57–64) et *Ketoubbot* («Contrats de mariage», nos 74sq., 93sq., 125).

196 Il est intéressant de souligner la présence de cette allégorie, figure essentiellement poétique, douée de sentiments humains (la tristesse no 82), d'une apparence humaine (vieillard hirsute et déguenillé, no 194, revêtu de «vêtements impitoyables», no 201) ou monstrueuse («Nos sages disent que l'ange de la mort est si grand qu'il va de la terre au ciel et qu'il est couvert d'yeux de la tête aux pieds», *ibid.*). Il est au service de Dieu. D'habitude, l'ange de la mort est le suppôt de Satan ou de l'instinct du mal (*B B* fo 16a).

197 La prière est aussi capitale que l'observance du chabbat. De plus, la femme y participe activement. Rappe-

capable d'accomplir des miracles: rabbi Hanina guérit les malades (n° 98) et ressuscite les morts (n° 33), tandis que Honi le traceur de cercle (n° 53) ainsi que son petit-fils rabbi Abba Hilqiah et sa femme, plus pieuse que lui (n° 91), font tomber la pluie. Certains rabbis sont liés à un commandement particulier: honorer son père et sa mère (rabbi Tarfon, n° 142), exécuter les dernières volontés de son père (rabbi Hanina, n° 143), faire ses prières (rabbi Yossé, n° 26), exercer la charité anonyme (Mar Ouqba, n° 93), faire pénitence (Rech Laqich, n° 66), être chaste (Abba Oumna, n° 39), faire preuve d'humilité (Hillel, n° 12) et non d'irascibilité (Chammaï, *ibid.*), surmonter l'instinct du mal (rabbi Amram[198], n° 107), rendre visite aux malades (rabbi Yohanan, n° 23), observer la cacherout (rabbi Hananyah fils de Gamaliel, n° 80)[199], le jeûne (rabbi Zeïra, n° 110), délivrer les prisonniers contre rançon (rabbi Meïr, n° 48), tenir parole (n° 101), s'acquitter de la dîme (la piété de rabbi Pinhas est telle que son âne refuse de manger la pitance sur laquelle la dîme n'a pas été versée, n° 55).

La polarité entre le bien et le mal, le monde-ci et le monde à venir, la récompense et la punition, la richesse et la pauvreté, la chasteté et la luxure, la bonté et la méchanceté, l'érudition et l'ignorance, l'orgueil et l'humilité, la gourmandise et le jeûne, la pénitence et le péché, la charité et l'avarice, la vie et la mort, l'homme et la femme, la victime et le bourreau, le faible et le puissant, le juif et le gentil, voilà l'axe autour duquel tournent ces histoires à but didactique et pédagogique. Des figures juives emblématiques y dispensent des préceptes spécifiques au judaïsme et y rappellent les coutumes et rites juifs: ce faisant, elles leur confèrent, si besoin est, un caractère «authentiquement» juif. Connues pour être pieuses, mises en scène dans leurs rapports avec leurs coreligionnaires ou avec des personnages extérieurs au judaïsme, et malveillants à de rares exceptions près[200], elles introduisent et scandent les histoires: «His-

lons que les livres de prières en yiddish destinées aux femmes constituaient une partie de la littérature féminine.

198 Rabbi Amram (810 env. – 874) est l'auteur du *Séder tefillot* («Ordre des prières», env. 860), du livre de prières juif le plus ancien. Conçu pour la communauté juive de Barcelone, ce livre connu sous le nom de *Séder rav Amram Gaon* fut aussi un modèle pour les rituels achkénazes, tel le *Mahzor Vitry* (France, XIe siècle).

199 Dans la troisième strate, l'observance de ce commandement sera incarnée par rabbi Meïr (n° 200). Concernant l'observance ou la non-observance de la cacherout, cf. aussi les histoires n° 7 et n° 30 qui mettent en scène un boucher.

200 Par exemple l'histoire n° 127, «D'un gentil qui avait une pierre précieuse qui valait bien quatre-vingts mille florins et des enfants d'Israël qui voulaient l'acheter pour l'éphod; du gentil qui ne pouvait pas la leur vendre, parce que la tête de son père reposait sur la clé.»

toire qui arriva à rabbi Eliézer» (nº 23), «Histoire qui arriva lorsque le roi Salomon, qu'il repose en paix, dut construire le Temple» (nº 105), «Turnus Rufus, ce méchant homme, demanda à rabbi Aqiva» (nº 126). Usant d'une rhétorique héritée de l'homélie, basée sur l'argumentation, la persuasion et l'imitation, elles se terminent par une morale en vers, absente du modèle talmudique, et facilement mémorisable; commençant invariablement par «C'est pourquoi» elle émane d'un narrateur qui s'adresse directement à l'auditoire ou au lecteur: «C'est pourquoi, bonnes gens, tirez la morale de cette histoire: pour le Nom béni, aucune injustice ne reste impunie» (nº 32), ou encore «C'est pourquoi, mes bonnes dames et mes bons messieurs, prenez tout ceci à cœur et vous serez à l'abri du malheur» (nº 251).

Signalons toutefois que là où l'«héroïne» est une femme, elle est généralement introduite par le truchement de l'homme: l'histoire nº 11 qui a pour titre «D'une femme sans doigts et de son mari qui l'ignorait», débute par «Histoire qui arriva à un homme qui avait une femme». On peut d'ailleurs compter sur les doigts de la main les histoires où le récit est introduit par une femme: il y en a sept en tout[201]; elles concernent une femme célèbre pour son érudition, Berouryah – «Il était une femme qui s'appelait Berouryah» («De la sœur de la femme de rabbi Meïr qui était prisonnière de non-juifs», nº 48) –, une vieille femme pieuse et des femmes non-juives, comme la fille de l'empereur. Ceci vaut également pour la morale, où on exhorte les «braves gens, les bonnes gens». Deux exceptions cependant: «braves femmes» à la fin de l'histoire nº 244, car seule une femme peut allumer les lumières de chabbat, et «bonnes dames et bons messieurs» au nº 251, concernant les méfaits de l'alcool (curieusement d'ailleurs on s'en prend aux femmes qui n'en ont pas bu une seule goutte).

Dans un univers régi par l'omniprésence divine et sa justice immanente, il n'existe point de frontière entre ce monde-ci et le monde à venir, entre la réalité et la fiction: le miracle peut, à tout moment, faire irruption dans la vie quotidienne et une voix céleste se faire entendre (nº 39 etc). A la base des histoires, il y a en général un fait réel (célébration du chabbat, jeûne du jour du Grand Pardon, mort du père, etc.) ou un fait marquant de la vie des grands sages du Talmud qui jouèrent un rôle de tout premier plan dans le domaine halachique. Bien sûr, la fiction l'emporte sur la réalité, mais les deux coexistent. Prenons

201 Nos 22, 48, 60, 108, 205, 233 et 244, dans la première et la troisième strate.

l'exemple de rabbi Aqiva, grand novateur dans l'interprétation de l'Ecriture; il mourut en martyr lors du soulèvement de Bar Kohba, en qui il reconnaissait le Messie. Cet événement tragique fut sans doute le point de départ de sa légende biographique, qui entre d'une part dans le cadre de la martyrologie, d'autre part dans celle du mysticisme populaire: débutant comme pauvre pâtre ignorant (n° 69)[202], il part étudier la Torah grâce à sa femme Rachel (id), finit par être un grand érudit (ibid.), s'enrichit miraculeusement (n° 71), puis meurt en martyr (n° 29). Il a non seulement engendré tout un cycle de légendes[203], mais il est présent également au début du *Mayse bukh* du fait de la citation du Talmud par chapitre et non par foliation – par ex. *Chabbat* chapitre «Rabbi Aqiva» (n°s 2–4). Il ne se contente pas d'étudier la Torah, il observe en outre, et scrupuleusement, les commandements: prisonnier des gentils, il préfère, avec le peu d'eau qu'on lui apporte, se laver les mains avant le repas plutôt que de la boire, et s'exposer ainsi à mourir de soif (n° 78)[204]. Il visite les malades, ce qui lui prolonge la vie (n° 117b). A la fin de la première strate, le registre change: dans une histoire moyenâgeuse qu'on dit inspirée des légendes chrétiennes[205], il parvient, grâce à un jeûne de quarante jours, à sauver des tourments de l'enfer un homme condamné à revenir sur terre ramasser du bois trois fois par jour pour alimenter son bûcher, parce qu'il a enfreint les lois de chasteté et de pureté le jour du Grand Pardon et qu'il n'a pas eu de *qaddich*, c'est-à-dire de fils qui a prononcé la prière des morts lors de son enterrement (n° 146)[206].

202 Cf. l'histoire n° 170, dans la deuxième strate: «De rabbi Juda le Pieux qui avait bien dix-huit ans quand il se mit à étudier.»

203 Dans le *Mayse bukh*, seize histoires le concernent: treize dans la première strate (n°s 29, 34, 69–71, 78, 81, 113, 117b, 122, 126, 135, 146) et trois dans la troisième strate (n°s 185, 245 et 249).

204 Il s'agit des ablutions appelées *netilat yadayim*.

205 La prière doit servir à délivrer un mort de l'enfer et de ses pérégrinations sur terre parce qu'il ne peut pas trouver le repos.

206 Le *qaddich* est une prière en araméen à la gloire de Dieu. Dans le monde yiddishophone, ce terme finit par désigner le fils aîné dont le devoir était de prononcer le *qaddich* lors de la mort de son père. Cette coutume née en Allemagne est mentionnée pour la première fois par Jacob Möllin au XVe siècle; par la suite, elle fut introduite dans tout le monde juif par le *Choulchan Aroukh* («Table dressée»: codification de la loi religieuse juive rédigée par Joseph Caro de Safed et annotée par Moïse Isserles de Cracovie dont les ajouts portent le titre de *Mappah*, «Nappe»). Pour les références à la légende, cf. l'article de Julius Jarecki, «Kaddisch», in: *Jüdisches Lexikon. Ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens* (Berlin 1927, ²1987) vol. 3, col. 519–552. Cette histoire contient implicitement une critique religieuse et sociale: en effet, en punition pour les méfaits du père, le fils qu'il a eu avec sa femme et qui naît après qu'on l'a lapidé pour son crime est, dès sa naissance, exclu de la communauté juive: il n'est pas circoncis et n'est pas élevé en juif. Aussi ne pourra-t-il jamais dire le *qaddich*.

L'histoire de son illustre disciple, Siméon bar Yohaï, à qui on attribuait la rédaction du *Zohar,* relate-elle aussi, un fait réel: condamné à mort à cause de son opposition farouche à l'occupation romaine, il doit vivre dans la clandestinité pendant treize ans; dans la grotte où il se cache avec son fils rabbi Eléazar et en récompense à son étude inlassable de la Torah – c'est là que la fiction va entrer en jeu – un caroubier se met à pousser et une source à jaillir (nº 16)[207]. Un sort identique est réservé à l'homme simple, mais pieux, qui imite l'«exemple» des sages et qui refuse de transgresser le chabbat pour colmater la brèche dans son mur, s'en remettant à Dieu pour préserver son jardin des voleurs; il a droit à une récompense du même genre: un câprier se met à pousser qui nourrit toute sa famille (nº 8). Un troisième exemple d'histoire qui met en scène un événement réel, c'est celui de rabbi Meïr, brillant élève de rabbi Aqiva et architecte de la *Michnah*, qui part délivrer sa belle-sœur, captive des gentils dans une maison close (nº 48). Délivrer les prisonniers contre rançon est une priorité aux yeux de la Loi. Or – et là s'arrête la réalité – il ne pourra le faire que si elle est restée pure, l'observance des lois de pureté[208] entraînant pour elle d'être libérée miraculeusement de la captivité.

Mentionnons pour finir le cas de Yohanan fils de Zakkaï, célèbre pour son mysticisme et sa beauté: les seuls «faits» dont nous disposions sont les récits aggadiques contenus dans le Talmud et parvenus jusqu'à nous. Sa beauté agrémente le *Mayse bukh:* tandis que rabbi Eliézer pleure sur son caractère éphémère (nº 33), Rech Laqich est ébloui par elle et l'attribue tout d'abord à une femme (nº 67); mais surtout, elle doit permettre aux femmes qui viennent se purifier au bain rituel et qui sont exhortées par lui à le contempler, de concevoir des enfants beaux et pieux (nº 133).

Parmi les pratiques, le chabbat qui correspond au moment privilégié de la vie juive, pour les hommes et pour les femmes, est de loin l'élément qui a les plus grandes répercussions sur la narration: fait réel, c'est lui qui, la plupart du temps, va introduire «l'événement inédit»[209]: miracle (nº 35) et récompense

207 Cette histoire est intéressante dans ses prémisses, car elle relate les différentes positions des rabbis vis-à-vis de l'occupation romaine. Dans la troisième strate, une histoire mentionne que rabbi Siméon fils de Yohaï est enterré dans cette même caverne dont l'entrée est gardée par un serpent enroulé sur lui-même (nº 232).

208 Le septième traité de l'ordre *Tohorot* («Pureté») de la Michnah s'appelle *Niddah* («Impureté menstruelle»). Depuis la destruction du Second Temple, il est le seul de l'ordre à être développé dans le Talmud de Babylone et celui de Jérusalem.

209 Nous ne citons qu'un exemple chaque fois.

(n° 6), voix céleste (n° 39) et revenant (après sa mort, Rabbi revient tous les vendredis soir faire le *qiddouch*, n° 125)[210], octroi d'une deuxième âme (n° 153), se produisent tous une veille de chabbat; de plus le chabbat est le déclencheur de péripéties (n° 86) et de frayeurs (n° 138) dont on sort vainqueur si on l'observe, de polémiques avec les non-juifs ou d'envie et de désir de leur part (symbolisé par la bonne odeur des épices et des herbes utilisées pour confectionner les plats, n° 5). Quant à l'étude de la Torah, jusqu'à présent réservée aux hommes, mais vivement encouragée maintenant par les femmes qui s'y réfèrent à bon escient (cf. n° 1), elle constitue, elle aussi, un facteur central de la narration, car pour suivre l'enseignement des maîtres, il faut se déplacer[211]. Source de voyages lointains propices à la découverte de terres inconnues, la Torah s'avère comme l'arme spirituelle qui triomphe de tous les obstacles, «la meilleure des marchandises», qu'on rapporte avec soi, évitant ainsi de rentrer bredouille après avoir été dépouillé par des pirates en mer (n° 136). Une troisième pratique, très prolixe dans le domaine de la narration, est l'accomplissement des dernières volontés du père[212]: là le «héros» va souvent être entraîné dans des aventures insolites et riches en rebondissements, qui, s'il est obéissant, seront bénéfiques pour lui. L'histoire la plus typique est celle de rabbi Hanina (n° 143): il élève une grenouille qui, pour le récompenser, lui apprend les soixante-dix langues (correspondant aux soixante-dix nations); il parvient à vaincre tous les obstacles pour rapporter à son roi malveillant la fille au cheveu d'or (motif de Tristan et d'Yseult) qu'il finira – après la mort du roi et du fait de son propre veuvage – par épouser lui-même. Ce conte typique[213] contient des motifs du folklore international: la métamorphose de la grenouille en jeune homme[214] (fils d'Adam et de sa première femme Lilith), la compréhension de la langue des oiseaux[215], la connaissance de la propriété curative des plantes, les

210 Mais il est découvert par une méchante voisine et ne revient plus jamais: nous voyons ici un thème du folklore international.

211 Le fait d'insister sur l'assentiment des femmes, réel ou imaginaire, mérite qu'on s'y arrête, quand on sait qu'au Moyen Age des mesures furent prises pour permettre à la femme de se remarier en cas d'absence trop longue du mari.

212 N°s 119, 125, 128, 143, 157; dans la deuxième strate n° 173; dans la troisième n°s 186, 193, 199, 221 et 222.

213 On peut le rapprocher du conte de Grimm n° 17, «Le serpent blanc», avec lequel il présente des similitudes (les poissons rejetés à l'eau, l'anneau jeté à la mer, les trois exigences de la fille du roi, la pomme de l'arbre de vie rapporté par les corbeaux sauvés de la mort).

214 Cf. Grimm, n° 1: «Le roi des grenouilles».

215 Ce motif revient dans différents contes; cf. aussi les divers contes de Grimm (par ex. n°s 17, «Le serpent blanc», et 33, «Les trois langues»).

animaux reconnaissants[216], les trois épreuves remportées avec succès (l'anneau, l'eau du paradis[217], et l'eau de l'enfer), le mariage avec la fille du roi (ici la reine). Richesse, longévité et part assurée dans le monde à venir, voilà les récompenses de celui qui honore le chabbat, son père et sa mère, qui fait la charité, ses prières, ses ablutions avant les repas, qui mange et boit cachère. L'exhortation à la vertu est une entreprise de longue haleine. D'autant plus que les rabbis eux-mêmes, quoique pieux et érudits, n'en sont pas moins hommes et que, de par leur érudition, ils sont plus exposés à la tentation que le commun des mortels (n° 151); aussi doivent-ils lutter doublement contre l'instinct du mal dont ils se croient à l'abri et qu'ils critiquent chez les autres (n°s 112 et 113). La résistance ou non à l'adultère ajoute au suspense et provoque ce «frisson d'indignation» dont le public est friand. C'est ainsi par exemple que l'on verra rabbi Meïr commettre l'adultère, à son insu, avec la femme d'un boucher qui le séduit après l'avoir enivré (n° 140). Il fera pénitence; mais le lion auquel on l'avait donné en pâture dans la forêt ne le dévorera pas (cf. le motif de Daniel dans la fosse aux lions, Dn 6, 17–25). Il lui arrachera simplement une côte (une réminiscence d'Eve?) et en mangera un tout petit bout, de la taille d'une olive, qu'il recrachera d'ailleurs.

Cette première strate se concentre sur les grandes figures du judaïsme (Moïse, la Torah et les commandements, n° 3), l'histoire glorieuse du peuple juif (David, n° 145, et Salomon, n° 105), sa fin tragique avec ses martyrs (Aqiva, Kétia, Ismaël le grand prêtre[218]) et les débuts de la vie diasporique en milieu hostile, où la pratique religieuse juive va être rendue difficile, voire même interdite (sous Hadrien). La dichotomie entre l'identité juive, reposant sur le chabbat[219] et la circoncision[220], et l'altérité du monde environnant est soulignée, en même

216 Cf. Grimm, n° 17.

217 Cf. Grimm, n° 97 *Das Wasser des Lebens* («L'eau de la vie»): l'eau du paradis permet de restituer la vie.

218 Le thème de la martyrologie qui date de l'époque du Second Temple et de sa destruction deviendra par la suite l'apanage du christianisme. Il est surtout lié à des textes apocryphes comme les Livres des Maccabées, redécouverts et traduits en hébreu au Moyen Age. Nos histoires ont une correspondance dans la troisième strate avec rabbi Amnon, forcé à l'apostasie par l'évêque de Mayence et qui préfère mourir en martyr (n° 211). Soulignons la présence d'histoires d'apostasie à partir de la deuxième strate. Celle-ci est évitée de justesse grâce à l'intervention de rabbi Judah le Pieux (n°s 176–178). N'oublions pas les conversions forcées durant le Moyen Age, la mort en martyr des juifs (*Qiddouch ha-Chem*, la «Sanctification du Nom») au moment des persécutions qui débutent avec la première croisade à la fin du XIe siècle et culminent au moment de la peste au milieu du XIVe siècle, puis, à l'époque de la parution du *Mayse bukh*, les efforts inlassables des missionnaires et l'obligation pour les juifs d'assister aux offices religieux et surtout aux sermons.

219 «Tous les commandements que le Saint, béni soit-Il, a donnés à Israël, Il les a donnés ouvertement, sauf le

temps qu'un rapprochement est prôné pour transcender ce clivage: le prosélytisme. Evoqué à plusieurs reprises dans cette strate du *Mayse bukh*, il montre comment, parmi les sages, les opinions divergent à ce sujet. La diatribe la plus notoire est celle qui met en scène l'intransigeance de Chammaï et la bienveillance de Hillel (nos 13–15); ces trois histoires reflètent l'image que le gentil se fait du judaïsme et celle que le juif se fait du gentil. Un jeu de miroir. Le plus célèbre prosélyte est sans doute Onqelos, auteur présumé du *Targoum* du Pentateuque[221], autorisé par le Talmud de Babylone. Quant à l'empereur Antonin, il se rend en grand secret chez Rabbi (Judah *ha-nassi*, Judah le Patriarche) pour étudier la Torah (no 88). La femme de Turnus Rufus, féroce opposant au judaïsme, se convertira et épousera rabbi Aqiva (no 71).

Opérons maintenant un bref choix parmi quelques histoires en vigueur au Moyen Age et pour lesquelles il existe une version similaire, parfois bien antérieure, dans les récits aggadiques ou midrachiques. La question qui se pose est l'actualisation ou la réactualisation de certains motifs à un moment donné. En d'autres termes: qu'est-ce qui a prévalu à la présence de certaines histoires dans le *Mayse bukh?* Deux histoires qui ne se trouvent pas dans les deux grands manuscrits dont nous disposons nous semblent intéressantes à cet égard. L'une, tout à fait étonnante, est celle du père qui, après la mort de sa femme, se voit pousser des seins pour allaiter lui-même son nourrisson; ce fait insolite entraîne d'ailleurs une discussion talmudique sur l'idée même d'une modification de la Création (no 10)[222]. Or nous savons qu'au Moyen Age circulait une légende sur

chabbat qu'il a donné en secret à Israël et à Israël seulement, comme il est écrit: *Entre Moi et les enfants d'Israël, c'est un signe en pérennité* (Ex 31, 17), ce qui veut dire en yiddish: ‹Le Saint, béni soit-Il, dit: c'est un signe entre Moi et les enfants d'Israël, ce chabbat qui doit rester secret›; en d'autres termes c'est un secret pour les nations sauf pour Israël qui sait. La *Gemara* pose la question suivante: Si les nations ignorent que nous avons le chabbat, pourquoi, après-coup, doivent-elles endurer un châtiment pour ne pas avoir observé le chabbat? La *Gemara* répond: Elles savent pertinemment que nous avons le chabbat. Ce n'est pas un secret pour elles et c'est pourquoi elles seront punies pour ne pas l'avoir observé. Mais elles ignorent la récompense du chabbat, car c'est un secret. Néanmoins, elles peuvent savoir en quoi consiste la récompense pour l'observance du chabbat. Mais ce qui est un secret pour elles, c'est la deuxième âme qui est donnée à l'homme le jour du chabbat, contrairement aux autres jours de la semaine: elle rend son cœur plus grand, le jour du chabbat, pour qu'il puisse bien se reposer et pour que les soucis n'oppressent pas son cœur le jour du chabbat» (no 153).

220 «Viens, formons un seul peuple!» dit l'empereur à rabbi Tanhouma. Rabbi Tanhouma dit: «Oui, très volontiers, mais nous, les juifs, nous sommes circoncis; nous ne pouvons pas être comme votre peuple. Mais vous, les chrétiens, vous n'êtes pas circoncis; vous pouvez donc être comme notre peuple» (no 50).

221 *Targoum* signifie traduction en araméen. Celui d'Onqelos, appelé «notre *Targoum*» (IIe siècle è.c.) aurait été rédigé sous l'égide de deux disciples de rabbi Aqiva, rabbi Eliézer et rabbi Josué.

une jeune fille qui allaitait ses parents en prison pour les sauver de la mort[223]. La deuxième, qui lui fait suite, est celle de la femme sans doigts qui illustre la chasteté du couple (n° 11)[224]. Elle rappelle le conte de la fille sans mains[225] basée sur le motif de l'inceste[226]. Nous voyons là un formidable exemple d'illustration du principe d'identité et d'altérité: «L'identité implique dans sa constitution même l'existence d'un autre auquel la relient des relations d'assimilation et de différenciation. Dans ce sens, l'identité culturelle, comme toute identité, est inséparable d'un rapport à l'altérité et donc de la communication interculturelle.»[227] Par ailleurs, dans le recueil de Johannes Pauli, juif converti, qui porte le titre de *Schimpf und Ernst*, l'histoire talmudique de la prostituée qui avait onze enfants, dont aucun n'était du mari sauf un seul[228] pourrait provenir du Talmud, avec des variations dues à son insertion dans un contexte chrétien. A cette facétie, le *Mayse bukh* joint une énigme: c'est grâce à la sagesse du rabbin que le vrai fils pourra se faire reconnaître comme tel et hériter ainsi de son père.

Parmi les nombreux motifs du folklore international, citons: le messager de la mort (l'ange de la mort, n° 17), le compagnon au paradis (Nanos, n° 139), les trois vœux (le prophète Elie et les trois fils, n° 157, AaTh 750 D), les trois frères qui parcourent le monde (pour apprendre la sagesse chez le roi Salomon, n° 197), les animaux reconnaissants (n° 143), les mortes qui prédisent l'avenir et se taisent une fois découvertes (n° 120), le revenant qui ne revient plus une

222 Cette histoire qui poursuit dans le recueil une logique interne, est importante à plus d'un titre. Ici, elle nous intéresse à titre de comparaison.

223 Cf. P. Kretschmer: «Zur Geschichte der ‹Säugenden Tochter›». In: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 43 (1899) 151–157; Alexander Schreiber: «Alte Geschichten in neuem Gewande. Siebente Mitteilung» *Fabula* 13 (1972) 164 n° 38 «Das Mädchen, das seinen Vater säugt».

224 Cette histoire pose aussi le problème de la place du corps dans la société de l'époque.

225 Cf. Claude Roussel: «Wauquelin et le conte de la fille aux mains coupées». In: *Bien dire et bien aprandre* 14 (1994) 219–236; 219: «Du XIIIe au début du XIVe siècle, le conte de la fille aux mains coupées (conte type 706 Ath) a servi de support à un grand nombre d'œuvres littéraires européennes appartenant aux genres littéraires les plus variés: chronique historique, roman, chanson de geste, théâtre, *exemplum*.»

226 Le mythe d'Œdipe et la légende de Grégoire le Grand devenu pape, extrêmement populaires au Moyen Age, témoignaient à la fois de l'attirance et de la répulsion pour ce sujet.

227 Edmond-Marc Lipiansky: «Communications interculturelles et modèles identitaires». In: *Identités, cultures, territoires*. Sous la dir. de Jean-Pierre Saez (Paris 1995) 35.

228 Cf. *Schimpf und Ernst* de Johannes Pauli, *Babba batra* chapitre «Le statut des maisons» (f° 158a): les dix putes, et le *Mayse bukh*, n° 128, «D'une putain qui punit sa fille parce qu'on voyait manifestement qu'elle était une putain, alors qu'elle avait eu dix enfants de putain, mais on voyait moins manifestement qu'elle était une putain.»

fois surpris (n° 125), l'échange des morts au cimetière (le percepteur et l'érudit, n° 89), des personnes (le roi Salomon qui voit sa place prise par Asmodée, n° 105)[229], les sept bonnes et les sept mauvaises années (octroyées par le prophète Elie, n° 148), l'enfant d'une autre couleur que ses parents (n° 134), la métamorphose (de brindilles en succulents plats de chabbat, n° 35, du fils de Lilith et d'Adam en grenouille et vice-versa, n° 143). Lilith, la reine des démonesses, apparaît dans de nombreuses histoires maléfiques, ce qui n'est pas le cas ici. Mais cette filiation est la raison pour laquelle le jeune homme peut se métamorphoser. L'évocation de l'enfer[230] revient tout au long du recueil et l'omniprésence des démons est soulignée par Abba Benjamin (n° 27)[231]:
«Si l'homme pouvait voir tous les démons qui sont autour de lui, il ne pourrait rester en vie; car ils entourent l'homme en rangs serrés, à la manière des sillons qui parcourent un vignoble.»
Magie[232], mauvais œil[233], sorcellerie[234], invocation des noms divins[235], voilà des pratiques bien vivantes à l'époque rabbinique; elles se transmettront au Moyen Age qui intégrera en outre et à sa manière des croyances du monde germanique environnant. L'histoire du *dibbouq* (n° 152) qui tient à la fois de la possession et de la métempsycose, est une excellente illustration du prolongement de ces croyances en même temps qu'elle permet d'opérer une différence entre les motifs chrétiens et juifs de la «possession»[236]. C'est dans le *Mayse bukh* que l'on trouve la version la plus ancienne et l'origine de cette histoire est à rechercher dans la littérature apocryphe de la période du Second Temple, *Le Livre de Tobie*[237]. Les écrits de cette période vont influencer tout le Moyen Age.

229 Cf. Yassif, *The Hebrew Folktale, op. cit.* 87sq. où l'histoire de Salomon et d'Asmodée, riche en péripéties, en thèmes et en motifs est admirablement dévidée.

230 N°s 16, 24, 65, 89, 110, 126, 140, 143, 146, 164, 179a, 185, 203, 209, 219sq.

231 Satan: n°s 2, 107, 109, 113, 119, 164, 209, 247; démons: n°s 61, 64, 82, 164, 179a, 189, 190, 209.

232 N°s 61, 63, 67, 89, 105, 114, 174, 190, 210, 224.

233 N°s 16 et 67.

234 N°s 62, 89, 161.

235 N°s 105, 162, 164, 171, 173sq.

236 Dans les deux cas, ces histoires témoignent de l'existence de Dieu, de sa toute-puissance et de l'exercice de sa justice immanente: la récompense ou la punition. Chez Caesarius de Heisterbach, les possédés décrivent le paradis et l'enfer, le sort et les tourments endurés par les pécheurs, ainsi que la miséricorde divine. Grâce à eux, nous avons accès à ce monde des ténèbres régi par Satan (cf. Philipp Schmidt: *Der Teufels- und Dämonenglaube in den Erzählungen des Caesarius von Heisterbach*, Basel 1926). Alors que les possédés le sont par le démon, le *dibbouq* est un esprit qui prend possession d'un être, en général parce qu'il a vécu dans le

2. La deuxième strate (nos 158a–182)

Ici, nous changeons de lieu et de décor: nous nous trouvons en diaspora, à Ratisbonne[238], Spire[239], Mayence[240] et Cologne[241], villes du Saint Empire Romain Germanique où se sont établies les plus anciennes communautés juives d'Allemagne. Avec ses vingt-sept histoires, cette courte strate est entièrement dédiée à la biographie hagiographique des *hasidei-achkenaz*, rabbi Samuel le Pieux (né en 1115), fils de Qalonymos[242], et son fils rabbi Judah le Pieux (mort en 1217); ces représentants du hassidisme rhénan sont présentés non point tant à travers *Le Livre des Dévots* dont nous aurons quelques extraits à la fin du recueil, mais bel et bien à travers les légendes et croyances qui circulèrent sur eux et qu'on peut comparer aux textes du *Livre des Dévots*. Ils ont profondément marqué le judaïsme achkénaze, mais eux-mêmes se voyaient comme des continuateurs de la tradition et non pas comme des novateurs. C'est d'ailleurs ainsi que le *Mayse bukh* les présente, dans le prolongement des rabbis mystiques de l'Antiquité, caractérisés par leur amour de Dieu, un amour plein de dévouement et d'esprit de sacrifice (illustré par Hananiah, Michel, Azariah et rabbi Aqiva). Au Moyen Age, la figure du dévot qui suit son aspiration et son désir à faire le bien «se trouve placée au sommet de l'échelle des qualités religieuses et morales»[243]. Le piétisme ou mysticisme rhénan est une théologie de l'intériorité: la prière qui permet l'union mystique avec Dieu (no 168), l'humilité (no 159), l'indifférence aux offenses[244] (no 168), la pénitence[245] et l'étude, en

péché; aussi lui fraudra-t-il revenir sur terre pour réparer le mal. Dans le cas du *Mayse bukh*, l'homme adultère mort en mer ne trouvera pas le repos avant que sa femme – il s'agit en fait des rabbins – sache qu'il est mort et puisse se remarier, c'est-à-dire pour mettre fin à son statut d'*agounah*. Un problème extrêmement crucial, depuis l'Antiquité.

237 Cf. Yassif, *The Hebrew Folktale, op. cit.* 66: il fait même remonter le *dibbouq* avant cette période, aux histoires des *khons* trouvées dans la littérature de l'ancienne Egypte: ce sont des messagers divins qui viennent auprès de la princesse possédée d'un démon pour l'exorciser.

238 Nos 158a, 158b, 163, 171, 173sq., 179a, 179b, 180sq.

239 Nos 164, 168sq.

240 Nos 173, 187, 211 et 241. La ville de Worms n'apparaît qu'au no 213, donc dans la troisième strate. Rappelons que les trois villes, Spire, Worms et Mayence, étaient connues sous l'acronyme hébreu de ChUM.

241 Nos 165 et 241.

242 Les Qalonymos étaient originaires de Lucques en Italie. Un empereur carolingien avait fait venir l'un d'eux.

243 *Sefer Hassidim. Le guide des hassidim, op. cit.* 83.

244 Cf. Gershom Sholem: *Les grands courants de la mystique juive* (Paris 1950). Il compare cette attitude à ce que les stoïciens nomme «ataraxie» (p. 110).

245 Au début (no 9: «De rabbi Eliézer qui dit: ‹Faites pénitence un jour avant votre mort!›»), au milieu, en relation avec la femme de rabbi Hilqiah, plus pieuse que son mari car elle prie pour que les méchants fassent pénitence et deviennent bons (no 91) et à la fin (avec rabbi Meïr qui a commis l'adultère no 140). Dans la

sont les vertus essentielles et formeront la base des histoires de la deuxième strate. Certaines peuvent être vues comme des adaptations ou des variations de celles de la première strate:

- l'étude tardive (un peu comme la grâce qui vous touche tardivement): Avant d'étudier, rabbi Aqiva gardait les moutons de Kalka Saboua. Rabbi Judah passe son temps dans la forêt (germanique) à tirer à l'arbalète et ce jusqu'à l'âge de 18 ans[246].
- le choix intuitif qui ne trompe pas: La fille de Kalka Saboua, extrêmement fine, reconnaît ses dons et pousse Aqiva à étudier. A 18 ans, Judah veut bien se mettre à étudier avec son père et est tout de suite plus brillant que son frère Abraham qui s'est toujours adonné à l'étude.
- le «conflit social»: La fille de Kalka Saboua épouse Aqiva en secret, contre la volonté de son père qui la déshérite. La fille de rabbi Judah que son père veut marier, pose ses conditions: elle n'épousera qu'un érudit, en l'occurrence rabbi Hanina[247].
- l'ingurgitation du savoir: La grenouille enseigne les soixante-dix langues à Rabbi Hanina en les inscrivant sur un bout de papier qu'elle lui fait avaler. Rabbi Judah finit par enseigner les secrets à rabbi Eliézer, bien qu'il n'ait pas respecté les dernières volontés de son père, un homme d'une piété extrême; c'est pour lui qu'il le fait; mais comme Eliézer ne retient rien, il trace sur le sable quelques noms divins et les lui fait lécher. Puis il les invoque pour abolir la distance entre rabbi Eliézer et sa famille qu'il retrouve aussitôt.
- la médiation par la prière: Par leurs prières ferventes, rabbi Abba Hilqiah et sa femme font tomber la pluie. Grâce à la même ferveur, Rabbi Samuel et sa femme détournent un funeste décret de la communauté juive de Spire.
- la médiation par le jeûne: Par son jeûne, rabbi Aqiva avait sauvé un juif impie de l'enfer. Par sa prière, rabbi Judah en sauve un autre qui se rasait la barbe malgré son interdiction.

deuxième strate, elle intervient aux nos 162, 167sq., 176–178 et dans la troisième strate, elle réapparaît aux nos 187, 212, 231 et 239.

246 Le Baal Chem Tov, le fondateur du hassidisme polonais, se mettra lui aussi à étudier très tard.

247 Rabbi Juda le Pieux ne «supportait plus qu'elle ait à s'occuper du prêt d'argent et du prêt sur gages, ce qui représentait un grand danger pour elle». Le prêt d'argent imposé aux juifs en Allemagne était également une occupation féminine. Cf. Susanne Borchers: *Jüdisches Frauenleben im Mittelalter. Die Texte des Sefer Chasidim* (Frankfurt a.M. 1998) 102sq. On peut aussi mentionner l'histoire no 198, où une femme donne à conserver à un homme un pot qui contient des pièces recouvertes de miel.

V. La composition du ‹Mayse bukh›

Le Moyen Age rappelle l'époque de la destruction du Second Temple. La martyrologie héritée des écrits de cette période *(Les Livres des Maccabées)* apparaît dans les histoires de la deuxième et de la troisième strates sous différentes formes: la tentative d'assassinat, le martyr, les injures. Le cycle de Ratisbonne, tout comme le début du recueil, s'ouvre sur la mort: celle de rabbi Judah le Pieux (n° 158a), emmené hors les murs pour y être enterré[248]. A chaque fois qu'un juif mort franchit la porte de la ville, le gardien se fait un malin plaisir de sonner les cloches à toute volée. Mais cette fois-ci, mal lui en prend, car la tour s'écroule sur lui. C'est ainsi que se confirme la prophétie de rabbi Judah le Pieux sur son lit de mort: qu'au même moment, il entrerait au paradis. Cette histoire ne nous semble pas occuper la première place par erreur[249]. Bien au contraire. D'une part, elle insiste sur l'anti-judaïsme en vigueur tout au long d'un Moyen Age secoué par des persécutions cycliques au gré des croisades et qui culminera lors de la peste en 1348/49 (l'accusation de meurtre rituel en témoigne, n°s 171 et 178)[250]; d'autre part, elle marque une coupure avec ce qui précède[251]. Le cycle tout entier est empreint de l'hostilité du monde environnant, une hostilité intériorisée, diabolisée, comme par exemple la mise en relation de Satan avec l'interdiction d'amalgamer la laine avec du lin pour confectionner les vêtements (n° 164); ce procédé appelé *cha'atnez*[252] contient les trois consonnes que l'on retrouve dans Satan. Cette histoire est à rapprocher de ce que nous pouvons lire dans le *Séfer hasidim:*

«Il arriva un jour, à une époque de persécution, qu'un juif revêtit des vêtements de chrétien et s'enfuit, en se faisant passer pour un chrétien. Il demanda pourtant s'il devait une réparation, pour avoir mis des vêtements où la laine se mêlait

248 Il y avait interdiction pour les juifs d'être enterrés *intra muros*.

249 Les éditions ultérieures mettent cette histoire à la fin du cycle en pensant qu'elle devrait plutôt le clore.

250 Les juifs étaient accusés d'utiliser du sang chrétien (en général celui d'un enfant) pour confectionner le pain azyme, le pain sans levain, au moment de la Pâque juive. La première manifestation eut lieu à Norwich, en Angleterre, en 1144. Il y eut aussi l'affaire de Blois, en mai 1171. Cette accusation a perduré jusqu'au XXe siècle (procès de Beilis à Kiev de 1911–1913) bien qu'elle ait été réfutée dès le départ par des juifs, des juifs convertis (cf. n° 178), des chrétiens, des empereurs et même des papes.

251 La fin de l'histoire par contre, évoquée pour corroborer le récit, le relativise plutôt, montrant comment un tel motif est aisément adaptable dans des contextes différents: «Allez à Ratisbonne! Là vous verrez et vous entendrez pourquoi cette tour, on ne peut plus la reconstruire. On l'a reconstruite mainte et mainte fois, et à chaque fois qu'on l'a reconstruite, elle s'est écroulée» (n° 158a).

252 Les deux mots comportent les mêmes consonnes: שעטנז et שטן.

253 *Sefer Hassidim. Le guide des hassidim, op. cit.* 57 n° 8.

au lin. On lui répondit que, par principe, il aurait dû se procurer un vêtement qui ne fut pas interdit; il devait donc une réparation.»[253]
Cette «prise sur soi» de l'hostilité doit conférer une emprise sur elle: l'homme pieux cherche à la détourner par un comportement exemplaire qui atteint son but et qui est le fruit de l'érudition, de l'ascèse[254], d'une pratique religieuse intériorisée, d'un don de double vue[255] et d'une connaissance cabalistique des noms divins (la «cabale pratique» ou magie)[256], extrêmement populaire au Moyen Age[257]. La compréhension du langage des animaux (AaTh 670) vaut la vie sauve à rabbi Judah et à toute la communauté juive de Ratisbonne (n° 158a), l'utilisation d'une amulette portant un nom divin lui permet de ressusciter le maçon assassiné qui peut désigner son assassin et ainsi détourner de la communauté juive l'accusation de meurtre rituel (n° 171)[258], la ferveur de sa prière le jour du Grand Pardon le rend non seulement indifférent à l'opprobre, mais provoque de plus la conversion du méchant qui deviendra le Juste Prosélyte (n° 168)[259], ses dons de prophète et son art de la magie[260] neutraliseront l'évêque de Salzbourg venu l'assassiner et l'impressionneront au point qu'il se convertira et

254 Les mentions aux choses matérielles sont rares. L'histoire n° 163 concentre en elle un certain nombre de motifs, matériels et spirituels: célébration du chabbat, repas, étude, présence des patriarches et des prophètes, évocation de la destruction du Temple.

255 Le véritable tenant en est le prophète Elie, dont la présence ou l'absence augure du futur: son siège reste vide lors de la circoncision d'un enfant qui deviendra un apostat (n° 179), rabbi Judah le voit lors du *seder* de la Pâque (on prévoit toujours, à table, un verre spécial pour lui), mais le rabbi de Spire qui se désole de ne pas le voir, aura sa place dans le monde à venir (n° 181), il étudie avec rabbi Hanina sur la montagne et peut être mis en relation ici avec sa fonction d'annonciateur du Messie (n° 163).

256 La connaissance des mystères divins est utilisée à des fins de changements surnaturels dans le monde. Mais cette utilisation ne doit pas se faire à tort et à travers. C'est ce que nous enseigne l'histoire n° 162: rabbi Samuel le Pieux a fait usage d'un nom divin pour qu'un lion porte à son père la farine du moulin. Puni de stérilité par son père, il prend sur lui de faire pénitence et d'errer pendant sept ans avant de rentrer chez lui engendrer des jumeaux, Eliézer et Abraham, puis Judah. Nous avons là le type de la légende biographique prénatale. Une variante de cette légende biographique prénatale clôt le cycle (n° 182). Là rabbi Samuel s'en va à travers champ et voit le ciel s'entrouvrir. Vite, il enjoint à ses compagnons de faire un vœu, car, dit-il, il sera exaucé (c'est en général ce qui se passe la nuit de Chavouot, lorsqu'on s'adonne à l'étude). Sur le genre, cf. Dov Noy: «R. Shalem Shabazi be-Aggadat ha-Am shel Yehudei Teyman». In: Y. Ratsaby (éd.), *Bo'i Teyman* (Tel Aviv 1967) 106–133.

257 Cf. Josua Trachtenberg: *Jewish Magic and Superstition. A Study in Folk Religion* (New York 1939; reprint New York 1987).

258 Cf. n° 33 avec rabbi Hanina ressuscitant le gardien de l'empereur Antonin.

259 Le juste, le *tsadik*, est celui qui obéit à la Loi.

260 Ce n'est pas l'exhortation de la Bible – «On ne trouvera chez toi personne qui fasse passer au feu son fils et sa fille, qui pratique divination, incantation, mantique ou magie, personne qui use des charmes, qui interroge les spectres ou les esprits, qui invoque les morts» (Dt 18, 10–11) –, mais les croyances populaires au contraire qui prennent le dessus.

deviendra un juste et un dévot (n° 174)[261]. La conversion au judaïsme (n°s 168, 174, 179a) et son contraire, l'apostasie (la conversion au christianisme, n°s 176–178, 179b), font partie des thèmes majeurs de ce cycle. Alors que la conversion forcée au christianisme était une réalité qui conduisait au martyr, la conversion au judaïsme, prohibée purement et simplement, se dévoile dans son côté miraculeux et propice à hâter la venue du Messie. A la base de ces histoires, il y a un concept fondamental, celui de pénitence[262]. La pénitence[263] qui résulte de la reconnaissance de la faute est proportionnelle au péché commis et doit être comprise comme une réparation; cette dernière exerce une influence sur l'ordre des choses et réorganise le monde en fonction du futur: quand tous les méchants auront disparu et que tout le monde vivra pieusement, selon la loi de Dieu, le Messie pourra venir. En ce sens elle annonce la notion de *tiqqoun* («réparation, correction»), développée ultérieurement par la cabale lourianique de Safed[264] et marquée par le mysticisme rhénan; elle préfigure la Rédemption messianique avec l'émergence de l'unité divine après que la dualité de l'existence aura été transcendée. Louria pensait que la Rédemption était imminente et que le Messie viendrait de son vivant. Aussi cette notion de *tiqqoun* prend-elle, à son époque, un caractère décisif: «Le moindre péché commis à titre individuel pouvait retarder la Rédemption, tandis qu'inversement, chaque action morale était peut-être le dernier effort à fournir. [...] Cela ne pouvait qu'accentuer le sens des responsabilités. A chaque instant, un Juif n'est pas seulement responsable de lui-même, il doit encore répondre du destin de son peuple, du monde, de l'univers et même du destin de Dieu. Le mal ne peut donc pas être assigné à une force externe et ingouvernable. C'est une

261 Dans la hiérarchie, le dévot, le *hassid*, est au-dessus du juste, car il fait plus que simplement obéir à la Loi.

262 Au début (n° 9: «De rabbi Eliézer qui dit: ‹Faites pénitence un jour avant votre mort!›»), au milieu, en relation avec la femme de rabbi Hilqiah, plus pieuse que son mari car elle prie pour que les méchants fassent pénitence et deviennent bons (n° 91) et à la fin (avec rabbi Meïr qui a commis l'adultère n° 140). Dans la deuxième strate, elle intervient aux n°s 162, 167, 168, 176, 177 et 178 et dans la troisième strate, elle réapparaît aux n°s 187, 21, 231 et 239.

263 Sur le rôle de la pénitence au Moyen Age dans le judaïsme et sur les influences chrétiennes, voir *Sefer Hassidim. Le guide des hassidim, op. cit.* 212–220. A ce propos, il est intéressant de consulter les ouvrages de Haim Soloveitchik pour qui toute une partie des manuscrits du *Séfer hasidim* est d'origine chrétienne; ce qui explique, d'après lui, ces parallèles. Cf. aussi Erhard Dorn: *Der sündige Heilige in der Legende des Mittelalters* (München 1967).

264 Rabbi Isaac Louria (1534–1572), surnommé *ha-Ari* («le [saint] lion») introduisit dans la cabale des concepts fondamentaux tout à fait révolutionnaires. Tout comme les *hasidei achkenaz*, Isaac Louria entra lui aussi dans la légende (*Chivhei ha-Ari*, «Eloges du lion»).

dimension que l'homme peut et doit dépasser par son attachement à la religion et il ne saurait s'en prendre qu'à lui-même si ce mal persiste.»[265]
Pour finir, notons l'évolution ou l'apparition de certains thèmes qui ont des parallèles dans le monde environnant: les tourments de l'enfer – nommés, mais pas décrits – dont on peut être délivré par l'intervention d'un rabbi, ici rabbi Akiva (nos 146 et 164), et qui rappellent les histoires chrétiennes avec les saints intercesseurs; il existe en outre un autre moyen d'y échapper et d'avoir sa place au paradis, c'est la conversion au judaïsme (no 179a)[266]; la croyance dans les souffrances de la tombe (nos 134)[267] qui évoquent le purgatoire. Nous retrouvons, emprunté à l'épopée du Moyen Age, le lion reconnaissant (no160) ou encore le joueur de luth (no 179), l'alliance mortelle entre deux mondes, illustrée par le mariage entre un démon et une jeune fille (179a)[268]. Dans les histoires de cette strate, un nouveau personnage, un héros populaire juif, fait son apparition: le juif de cour. Dans l'une, le duc donne son trésor à garder à un juif (no 172), dans l'autre, le juif est le meilleur conseiller du duc (no 175)[269], ce qui entraîne envie et jalousie.

3. La troisième strate (nos 183–255)

C'est une partie extrêmement vivante et variée qui a ceci de particulier qu'elle opère une symbiose entre les deux strates précédentes, instaurant, dans ce monde régi par Dieu, une simultanéité, un *hic et nunc*, dont les histoires du

265 Cf. «Louria, Isaac et la kabbale lourianique». In: *Dictionnaire encyclopédique du judaïsme* (Paris 1993) 670.

266 Ce thème réapparaîtra au no 209. Dans les histoires chrétiennes, ce sera bien sûr la conversion au christianisme.

267 «C'est une grande souffrance pour l'âme. En effet, la première année, l'âme de la morte s'en va au ciel et revient dans la tombe; ainsi il lui faut souffrir durant douze mois et, au bout de ces douze mois, elle remonte au ciel et reste là-haut» (no 134). On parle de *Hibbout ha-qèver:* au sens littéral, le poids de la tombe. Il s'agit d'une croyance populaire selon laquelle les morts souffrent dans la tombe avant de comparaître devant le tribunal céleste. Cf. no 181: «Tu es sûr d'avoir ta place dans le monde à venir et tu n'auras pas à supporter le poids de la tombe après ta mort.»

268 Cette histoire est insolite dans la logique du recueil où les coupables ne sont pas punis par personne interposée comme ici. En effet, que se passe-t-il? Le père veut donner à sa fille un mari en tous points semblable à lui; mais un tel homme est introuvable. Il finit par la donner à un démon qui se fait passer pour un fiancé accompli et qui emmène sa fille en enfer. La question qui se pose est la suivante: pourquoi la fille doit-elle payer pour l'orgueil du père et pourquoi le père n'est-il pas puni lui-même?

269 L'histoire d'Esther va créer un héros d'un type nouveau qui deviendra extrêmement populaire au Moyen Age: le juif de cour qui, grâce à sa sagesse, sa sagacité et ses multiples dons sera en mesure de sauver toute la communauté juive. Nous en avions un exemple avec rabbi Hanina à la cour du roi (no 143), nous en aurons un autre avec rabbi Kappara (no 231); le rabbi métamorphosé en loup-garou décline l'offre du roi de rester à sa cour (no 227).

Mayse bukh sont le reflet. Elle est le principe qui confère son unité au recueil, une unité matérialisée par la présence de personnages et de thèmes identiques, mais dans des situations réinventées. C'est ainsi que dans cette troisième strate, le prophète Elie[270] et rabbi Hanina[271] sont prêts pour de «nouvelles aventures». Certaines figures qui avaient disparu réapparaissent: rabbi Aqiva qui cette fois-ci, sauve la vie de la reine noire qui a mis au monde un enfant blanc (n° 249); rabbi Eliézer: l'un, en route vers la Palestine, pratique la magie (n° 224), tandis que l'autre, fils de Siméon, est préoccupé par les vers dans la tombe (n° 232); le roi David qui arbitre entre la femme qui avait donné un pot de miel à garder à un homme et qui ne retrouve plus les pièces cachées au fond (n° 198); le roi Salomon, un des personnages les plus célèbres au Moyen Age, qui est là soit pour servir de cadre historique aux histoires (n°s 196, 214 et 228), soit pour faire preuve de sa sagesse légendaire: dans le cas des deux femmes se disputant leur enfant (n° 228), dans l'affaire du jeu d'échecs[272] où son conseiller a triché (n° 229), dans l'aventure des trois frères dont un seul sortira indemne, celui qui aura fait le bon choix – étudier la Torah – (n° 196). Le chiffre trois[273], un topos des contes, évoqué tout au long du recueil, se retrouve dans l'histoire du père qui avait trois filles (l'une fainéante, l'autre voleuse, la troisième menteuse (n° 219), dans celle du rabbi qui avait trois fils, tous trois rabbins (n° 222), et dans celle où les trois sœurs couchent tour à tour avec un fils de roi qui a trois escarboucles (n° 207)[274]. Cette troisième strate voit l'introduction d'un nouvel érudit juif: le cabaliste (rabbi Yéhiel, n°s 209 et 210). Quant aux commandements à observer[275], ils continuent à faire l'objet de longues nouvelles étonnantes et «bricolées», où fusent la joie et l'art de conter: l'observance des dernières volontés du père et celle de l'étude de la Torah, fiançailles et mariages amalgament allègrement récits d'aventures et énigmes, facéties et *exempla*, sagesse des juifs de Jérusalem et paraphrases bibliques (Jonas dans le ventre de

270 N°s 194, 209, 216, 223, 232, 234.

271 N°s 205, 206 et 208.

272 Différents traités fleurissent au Moyen Age en Allemagne sur le jeu d'échecs. Cf. Rolf Bräuer: «Schachbücher». In: *Dichtung des europäischen Mittelalters. Ein Führer durch die erzählende Literatur* (München 1991) 495–499.

273 Le traité *Taanit* et le traité *Yoma* citent le chapitre trois.

274 Ceci rappelle l'«Histoire du portefaix avec les jeunes filles». In: *Les Mille et une Nuits.* Tr. par Charles Mardrus (1899–1904) (Paris 2000) vol. 2, 43sq.

275 Les dix commandements sont une source d'inspiration commune à la fois pour la narration juive et pour la narration et l'illustration chrétienne (de nombreuses gravures portent sur eux).

la baleine, nº 193; la vache pieuse qui observe le chabbat et qui entraîne la conversion d'un païen au judaïsme, nº 208); le merveilleux alterne avec le miraculeux, la récompense est à la clé: trésor fabuleux et longue vie[276]. Certaines histoires extrêmement populaires au Moyen Age, aussi bien dans le milieu juif que non-juif se retrouvent dans cette strate: la femme calomniée, la famille séparée ou encore l'enfant volé.

Ce «plaisir du texte» s'intègre dans un contexte tragique, celui des persécutions anti-juives du Moyen Age. C'est pourquoi cette strate, tout comme la précédente, s'ouvre sur la mort: ici celle de Rachi, l'un des plus grands commentateurs bibliques et talmudiques[277]. Une confrontation imaginaire entre deux personnages aussi antinomiques que Godefroi de Bouillon («un homme très fort, un guerrier, un être cruel et destructeur», nº 183) et Rachi («les juifs aussi bien que les gentils le considéraient comme un sage», *ibid.*) nous conduit au cœur du problème: l'hostilité meurtrière du monde environnant, à laquelle on ne peut échapper que par miracle. Ici Rachi, passé maître dans l'art de la magie et de la prophétie, parvient, par son savoir, à infléchir le destin adverse et à se faire reconnaître par son ennemi à titre posthume:

«En apprenant que Rachi était mort, le duc prit le deuil pour Rachi, car ce n'est que justice que de prendre le deuil pour un tel homme» *(ibid.)*.

Venir à bout de cette hostilité, voilà bien une constante du recueil. C'est pourquoi on établit un parallèle avec le passé: on rappelle la transgression miraculeuse de l'interdiction de la circoncision sous Hadrien (nº 191), ou encore l'heureuse issue d'une accusation de meurtre rituel à Constantinople (nº 184). Dans cette strate, les moyens de vaincre l'hostilité sont le don de double vue, la prodigalité, la reconnaissance du judaïsme comme supérieur et la conversion. Mais toutes les issues ne sont pas heureuses. Faisant pendant au martyre de rabbi Aqiva, le martyre de Lulianus et Papus qui se sacrifient pour la communauté juive accusée en bloc pour le meurtre de la fille du roi (nº 204) et celui de rabbi Amnon refusant d'apostasier (nº 211) sont exemplaires pour les morts juives survenues dans l'Antiquité en Palestine ainsi qu'au Moyen Age en

276 Nos 186, 193, 199, 221 et 222.

277 Rachi est l'acronyme de rabbi Salomon fils d'Isaac. Il naquit en Champagne en 1040 et mourut à Worms en 1105. L'influence de Rachi fut immense. Le moine franciscain Nicolas de Lyre (1270–1340) le lisait dans le texte et le cite dans son commentaire de la Bible; quant à Luther, il lui fit de nombreux emprunts pour sa traduction de la Bible.

Allemagne. L'enterrement problématique de rabbi Amram (nº 241) qui est la cause d'un miracle (la barque dans laquelle se trouve son cercueil avec sa dépouille remonte le Rhin de Mayence à Cologne) et nécessite un subterfuge (ses disciples subtilisent son corps) pourrait témoigner des difficultés rencontrées à cette époque. Tout au long du recueil, un certain nombre d'histoires narrées sur fond d'anti-judaïsme permettent d'affirmer que le *Mayse bukh* opère, à sa manière, un travail de mémoire.

A côté de Rachi, trois autres grandes figures juives qui ont profondément marqué le judaïsme européen sont présentes dans cette strate: Maïmonide, «un maître incontesté de la Torah», «médecin remarquable» ainsi que penseur original et en avance sur son temps: «Un jour, il écrivit un livre auquel personne ne comprit grand chose à l'époque, tellement l'ignorance des gens étaient grande» (nº 200). Mais il possède surtout le don de double vue. Une fois de plus, la réalité se mêle à la fiction. Il en va de même de rabbi Meïr[278], lui aussi «un maître incontesté de la Torah» et «à moitié prophète» *(ibid.)*. Il est envoyé par les rabbins allemands en Espagne pour se rendre compte sur place s'il faut ajouter foi aux «calomnies» des rabbins espagnols prétendant que Maïmonide est un «hérétique» (nº 200); à la manière des histoires où les personnages pieux ou moins pieux – comme Asmodée faisant le bien (nº 105) – ont un comportement étrange qu'ils expliquent par la suite, rabbi Meïr verra chez Maïmonide des choses qui semblent aller dans le sens de ses détracteurs et qui ajoutent donc au suspense de la narration. En définitive on peut dire que si Rachi symbolise la lutte contre le monde hostile environnant, Maïmonide «ni juif ni chrétien» (nº 200), reflète les dissensions internes au judaïsme. Dernière figure de ce quatuor, rabbi Yéhiel de Paris, homme «extrêmement pieux qui étudiait jour et nuit», «très versé dans la cabale, l'astronomie et la philosophie». En même temps que lui, «à Paris, au chapitre de la cathédrale, il y avait un chanoine qui était lui aussi un grand érudit et qui avait une foi rigide; le chanoine et le rabbi – distinguons les bien![279] – étaient très liés» (nº 209). Deux démons vont entrer

278 Il s'agit de rabbi Meïr de Rothenburg (1215 env.–1293), tossafiste allemand et talmudiste le plus éminent de son époque, qui faisait autorité parmi les juifs achkénazes; rabbi Yéhiel de Paris fut l'un de ses maîtres. Il fut témoin de l'autodafé du Talmud à Paris en 1242. Arrêté par l'empereur Rodolphe Ier, il fut incarcéré à Ensisheim en Alsace où il resta jusqu'à sa mort, ayant interdit à ses coreligionnaires de le faire libérer sous caution pour ne pas créer de précédent. Son corps ne fut rendu qu'en 1306, contre une forte rançon et enterré au cimetière juif de Worms.

279 L'expression hébraïque utilisée ici pour distinguer le rabbi du chanoine, *lehavdil*, sert à indiquer une séparation stricte, par exemple entre le sacré et le profane ou encore, comme ici, entre le juif et gentil.

en scène pour faire un pari à leur sujet: chacun s'attribuera un protagoniste et le poussera à se convertir à la religion de l'autre. Celui qui perdra son pari sera assassiné par le gagnant. Nous allons voir deux stratégies à l'œuvre. La première est basée sur la métamorphose: pour parvenir à ses fins, le démon de rabbi Yéhiel lui apparaît successivement la nuit sous les traits d'un ange envoyé par Dieu, sous ceux d'un vieillard ressemblant au prophète Elie, puis sous l'apparence d'une femme; c'est là peine perdue, car rabbi Yéhiel sait qu'il a affaire à Satan. Pourtant cette tentation répétée le trouble: quel péché a-t-il bien pu commettre? La deuxième est toute différente. Le démon chargé de la conversion du chanoine l'emmène d'abord en enfer pour lui montrer ses parents et ses frères, puis au paradis où il voit trôner les justes qui témoignent de la magnificence et de la miséricorde du Dieu juif; il reste quelques sièges inoccupés! Sans plus tarder, il décide de se convertir au judaïsme[280], va se faire circoncire par rabbi Yéhiel et part pour la Terre Sainte. Les démons n'ont pas que du mauvais! Dans une mise en scène inspirée du livre de Job, Satan demande la permission à Dieu de tenter rabbi Mattiah fils de Herech sous les traits d'une belle femme (nº 247), mais en vain. Le méchant roi Frandik cependant parvient à mener à leur perte onze rabbis pieux en leur faisant boire du vin impur, manger du porc et coucher avec des prostitués (nº 251)[281]; ils mourront d'une mort horrible, la punition divine ne se faisant pas attendre; c'est de punition aussi que parlent les revenants effrayants, morts depuis fort longtemps[282], que l'on rencontre sur son chemin la nuit, dans les champs ou dans la forêt: ayant péché de leur vivant, ils ne trouvent pas de repos la nuit[283]; c'est en punition pour ses péchés qu'un homme pieux perd tous ses enfants, car il a commerce avec un arbre qui est une idole (nº 189), tandis qu'un autre les perd parce qu'il habite trop près de la synagogue: sa maison, plus haute, lui fait de l'ombre et il a des

280 Derrière cette histoire, il y a la «controverse de Paris» de 1242 entre rabbi Yéhiel et l'apostat Nicholas Donin, devenu dominicain, à la suite de laquelle on brûla tous les Talmuds sur la place de Grêves. L'histoire du *Mayse bukh*, qui est à l'opposée, est intéressante, car elle insiste sur les liens existant entre le rabbi et le chanoine, tous deux de grands érudits. Ceci corrobore les échanges existants entre les intellectuels chrétiens et juifs au Moyen Age. Cf. l'article sur l'«Occident médiéval», in: *Dictionnaire encyclopédique du judaïsme* (Paris 1993) 1281sq. Cf. aussi les histoires sur Rachi, rabbi Yéhiel de Paris et rabbi Amnon de Mayence qui, d'après Yoav Elstein et Ariela Krasny, émanent de légendes chrétiennes.

281 Cette histoire est connue sous le titre: «Les trois péchés de l'abbé».

282 La croyance dans les revenants qui viennent témoigner de ce qui se passe dans les autres mondes date du Moyen Age. Nous en avons de nombreux exemples dans le *Séfer hasidim* justement.

283 Nºs 213, 240, 244, 252–254.

rapports sexuels avec sa femme dans un périmètre trop rapproché (nº 235)[284]; aucun crime ne reste impuni: le voleur qui a assassiné un juif et qui se croyait à l'abri est dénoncé par les oiseaux, comme sa victime le lui avait prédit (nº 217); à l'opposé, la récompense finit par trouver ceux qui observent les commandements: la lampe de Yéhiel, grand érudit et cabaliste, brûle sans huile d'un chabbat à l'autre (nº 210)[285], le rabbi qui fait la charité jusqu'à en devenir pauvre lui-même trouve un anneau magique sur son chemin (nº 227), c'est le jeune homme qui étudie la Torah qui finit par épouser *in extremis* la jeune fille, après avoir trouvé des pommes miraculeuses sur son chemin et guéri le roi de la lèpre (nº 223), la femme enceinte qui jeûne le jour du Grand Pardon mettra au monde un enfant pieux (nº 205).

C'est aussi dans cette strate qu'est racontée longuement l'histoire extrêmement populaire du pape juif qui, encore enfant, avait été enlevé à rabbi Siméon le Grand de Mayence un jour de chabbat. Baptisé, puis élevé au plus haut rang des dignitaires de l'Eglise (nº 187), il édicte une loi antijuive pour faire venir son père à Rome et se faire reconnaître de lui grâce à une manière «familiale» de jouer aux échecs. Il abroge le décret, rédige un traité à l'égard des futurs papes et repart à Mayence se reconvertir au judaïsme. La liturgie est là, nous dit-on, pour attester la véracité de l'histoire: «Rabbi Siméon le Grand commémora cette histoire dans un poème écrit le lendemain dans le *Trésor du Nouvel An*: ‹Elchanan mon fils›.»[286] Cette histoire du pape juif, engendrée très certainement par l'existence réelle du pape Anaclet II, descendant d'une famille juive de Rome qui s'était convertie, est traitée ici sous forme de légende[287] et semble répondre à deux logiques différentes:

284 La sexualité dans le *Mayse bukh* est un sujet qui mérite réflexion: elle n'est présente que d'une manière pécheresse, comme ici ou alors sous forme d'adultère, de viol ou de prostitution; l'absence d'une sexualité «normale» ou de la jouissance du corps est totale. Par contre, le corps souffrant, martyrisé, mutilé y est décrit avec force détails (cf. l'histoire de Nahoum, l'homme du Gam zo, nº 95, la description du martyre de rabbi Amnon, nº 211, qui présente certaines similitudes, ou encore rabbi Mattiah qui se fait crever les yeux pour échapper à la séduction, nº 247). Le seul côté sensuel est l'évocation de la bonne odeur du chabbat.

285 Cette histoire est une variante du miracle de Hanoukkah qui date de l'époque des Maccabées. Là il restait juste assez d'huile pour un jour, mais elle a duré huit jours.

286 Par deux fois, la liturgie atteste la véracité de l'histoire: une première fois ici, avec la prière du deuxième jour du Nouvel An; une deuxième fois, avec l'hymne liturgique entonné solennellement le jour du Grand Pardon, *Ou-netanneh toqef*, «Nous voulons proclamer la sainteté de ce jour». Cet hymne est attribué à rabbi Amnon de Mayence.

287 On pense aussi à la légende de la papesse Jeanne.

1. Elle insiste sur la notion de culpabilité: à la base de tout événement néfaste, il y a un péché; si le pape a promulgué un décret funeste contre les juifs de Mayence, c'est que, comme le font remarquer les juifs romains, «il doit s'agir d'une affaire de péché grave que vous autres juifs avez commis là-bas dans les pays germaniques». Or nous savons que la raison en est tout autre: le fils aimerait revoir son père pour se reconvertir. Comment le faire venir à Rome sans se dévoiler? En usant de son pouvoir de pape hostile au judaïsme. Cette croyance en la culpabilité est aussi relativisée par l'interprétation que le fils donne de son enlèvement: «Dire quel péché en était la cause ou quelle en était la raison, je l'ignore et je pense que le Saint, béni soit-Il, voulait qu'il en fût ainsi.»
2. Elle pose le problème de l'optique du narrateur sur le pape juif: «Il se sentait tellement bien qu'il resta parmi les gentils», une phrase corroborée par: «Mon cher père, pendant tout ce temps passé parmi les gentils, j'ai toujours su que j'étais juif et néanmoins je ne suis pas parti; car ces bons jours m'étaient extrêmement bénéfiques.»[288]
3. Elle propose un remède au mal: le fils est devenu pape malgré lui. Il peut donc se racheter: «Mon cher fils, tu peux faire pénitence.»
4. Elle fait allusion à la dissension au sein de l'Eglise: malgré l'interdiction papale, l'évêque de Mayence use de bienveillance à l'égard des juifs et autorise la circoncision en secret.

Une nouvelle aussi très en vogue au Moyen Age est celle de la femme calomniée[289] (AaTh 712), dont il existe de nombreuses versions[290]. L'une d'elles, celle de Geneviève de Brabant[291], occupa une place de tout premier plan dans la littérature et la peinture européennes[292]. On peut se demander dans quelle mesure cette histoire n'a pas été influencée par le *Livre de Suzanne*, une œuvre

288 Il s'agit d'un avantage individuel et non point mis au service de la communauté juive.

289 La calomnie fait aussi l'objet de l'histoire n° 219, plus tragique. Un beau-père, accusé par sa belle-fille de la séduire, se fait assassiner par ses frères. Le recours à l'hyperbole a pour effet de rendre le défaut haïssable et de maintenir l'auditoire en haleine.

290 Cette histoire est à l'inverse de celle de Joseph et de la femme de Putiphar, où c'est l'homme qui lutte pour préserver sa chasteté: nous retrouvons ce thème dans les histoires des pieux rabbis où les femmes ou Satan déguisé en femme cherchent à les séduire.

291 Cf. Albert Schneider: *La légende de Geneviève de Brabant dans la littérature allemande* (Paris 1955). Cf. aussi Constanze, Crescentia, Griseldis, Hirlinda, Helena, etc. chez AaTh 887sq., 891A.

292 Cf. Konrad Vanja: «Genovefa». In: *Enzyklopädie des Märchens* (Berlin/New York 1987) vol. 5, col. 1003–1009.

apocryphe de l'époque du Second Temple[293]. Evoquons-la brièvement. Suzanne, une belle jeune femme vertueuse, est surprise par des vieillards alors qu'elle prend son bain au jardin; ils lui font des avances qu'elle repousse; éconduits, ils cherchent à se venger et soudoient deux faux témoins, Ahab, fils de Qolaya et Zidkyahou, fils de Maseya, qui accuseront Suzanne d'adultère avec un jeune jardinier. Elle est condamnée à mort. Sur ce le jeune Daniel (le prophète) soumet Ahab et Zidkyahou à un interrogatoire séparé; leurs réponses diffèrent du tout au tout; alors il se rend compte qu'elle est a été calomniée. Suzanne, la femme du riche juif Joachim, est libérée et les deux vieillards sont condamnés à sa place. Les écrivains ne furent pas les seuls à s'intéresser à ce thème; les grands peintres de la Réforme allemande et de la Renaissance italienne nous ont laissé des toiles splendides[294]. La version du *Mayse bukh* peut être rapprochée du *Livre de Suzanne*. Nous sommes en présence d'une longue histoire à rebondissements où une femme pieuse et érudite est convoitée par son beau-frère, accusée d'adultère par de faux témoins et condamnée à être lapidée. Elle est sauvée par un père et son fils à qui elle va enseigner la Torah, mais à nouveau, elle est l'objet de la convoitise d'un homme, cette fois-ci du serviteur de la maison. Elle parvient à s'échapper, à s'installer au bord de la mer et à guérir les lépreux. Elle avait prédit au beau-frère félon[295] qu'il serait puni de la lèpre. C'est atteint de ce mal en punition de ses péchés qu'il vient chercher la guérison auprès de sa belle-sœur qu'il ne reconnaît pas. Nous assistons ainsi à une confrontation finale où le mari, présent, est témoin de la grave injustice dont sa femme a été victime. Tout rentre dans l'ordre, les époux sont réunis, l'équilibre est rétabli, les méchants sont punis et les bons récompensés. Le motif de la séparation et de la réunion est un canevas sur lequel il fait bon broder: l'histoire la plus répandue à l'époque est celle de la famille séparée[296]

293 Cf. le livre de Daniel: Dn 13, 1–64. Par ailleurs, il est fait mention de Suzanne dans la *Legenda aurea* de Jacques de Voragine, dans «La vierge d'Antioche», où il est également question de la fournaise dont on sort indemne (*Die Legenda aurea des Jacobus de Voragine*, Heidelberg [10]1984, 318).

294 Dans l'illustration des Dix Commandements, Lucas Cranach l'Ancien (1472–1553) représente «Susanne accusée par les deux vieillards». Ces gravures se trouvent dans la deuxième édition du Grand Catéchisme de Luther paru à Wittemberg en 1529. L'histoire de Susanne illustre le huitième commandement; Albrecht Altorfer (vers 1480–1538): Susanne au bain (Munich, Vieille Pinacothèque); Iacopo Robusti, dit le Tintoret (1518–1594): *Suzanne au bain* (Paris, Musée du Louvre) et *Suzanne et les vieillards*, l'une de ses toiles les plus fameuses, peinte entre 1555 et 1560 (Vienne, Kunsthistorisches Museum); cf. aussi Rembrandt van Rijn (1605–1669): *Susanne et les deux vieillards*, 1636 (La Haye, Mauritshuis).

295 Motif AaTh 921 B: le meilleur ami, le pire ennemi.

296 Cette histoire est connue sous le nom de Placide/Eustache.

dont nous avons une version dans le *Mayse bukh*. Ici le point de départ est l'observance des dernières volontés du père[297] de ne jamais faire de serment (n° 221). Le schéma est classique. Dans une première phase, les désagréments pleuvent: le héros tombe dans une misère noire, sa femme est enlevée par un capitaine qui la convoite, et, un peu plus tard, ce même navire ravit les enfants. Dans une deuxième phase, il est récompensé: il trouve un trésor inestimable, se fait construire une maison en bord de mer et oblige tous les navires à lui payer une redevance. Ce qui lui permet de les inspecter tous et de finir par retrouver sa famille. Après un dernier suspense: sa femme et ses enfants ne l'avaient pas reconnu. Le motif de la reconnaissance est utilisé à plusieurs reprises dans le recueil à des fins différentes qui mériteraient une investigation. Dans l'histoire n° 216, c'est le mari qui ne reconnaît pas sa femme, après avoir été séparé d'elle comme punition pour avoir négligé l'étude de la Torah.

Nous avions vu, à la fin de la deuxième strate, un personnage nouveau faire son apparition, un héros juif à l'image de Mardochée, le juif de cour. Ici il aura pour nom Bar Kappara et sera, tout à la fin, honoré de la même manière (n° 231). Le point de départ est une bonne action: il sauve d'un naufrage le fils de l'empereur romain et lui prodigue en outre d'innombrables bontés. Ces «bontés prodiguées» (répétées quinze fois) deviendront le *leitmotiv* de la nouvelle construite sur un paradoxe: l'empereur dont il a sauvé le fils est un ennemi juré des juifs et n'a de cesse de les persécuter. L'histoire est un long plaidoyer en faveur de Bar Kappara, qui œuvre en tant qu'intercesseur pour le bien de toute la communauté juive; nous retrouvons des motifs connus: la promulgation d'un décret funeste, le voyage de Bar Kappara à Rome, la vaine intervention du fils auprès de son père qui manifeste sa haine, puis le revirement final où c'est le vieil empereur lui-même qui exige de Bar Kappara qu'il vienne s'installer à sa cour avec toute sa famille. Une autre histoire mouvementée, entièrement différente, mais qui se déroule en partie à la cour d'un roi, est celle du pieux rabbi qui trouve un anneau magique, est métamorphosé en loup-garou par sa méchante femme qu'il réussira à transformer à son tour et pour toujours, en ânesse (n° 227).

La grande vague des nouvelles s'apaise vers la fin pour faire place à des histoires plus courtes tirées des deux recueils en hébreu, déjà mentionnés et impri-

297 Comme nous le faisions remarquer, l'observance des différents commandements créent des cycles d'histoires.

més à Bâle en 1580. Il s'agit du *Séfer hasidim* et du *Kaftor ve-ferah*. Nous supposons que ce sont eux qui ont servi de modèle à la traduction en yiddish. Si oui, le traducteur peut en avoir été Jacob Buchhändler qui travaillait sur place. Ce grand recueil d'histoires qui commence, comme il se doit, par un, voire deux prologues, se termine très curieusement sans épilogue. De plus, le dernier folio du livre est resté blanc, ce qui est étonnant à une époque où le prix du papier est très élevé. La dernière histoire qui clôt le recueil est certes appropriée à l'époque humaniste, puisqu'elle insiste sur le soin et l'ordre à apporter aux livres, ainsi que sur l'importance du prêt[298]. Elle est même en avance sur son temps, puisqu'elle émane du *Séfer hasidim*, donc d'une période beaucoup plus ancienne où on possédait des manuscrits écrits ou copiés à la main. Cette histoire montre l'importance de la propagation du savoir, en premier lieu du savoir religieux[299]. Elle vaut aussi pour la littérature d'édification divertissante. Mais néanmoins, cette histoire ne peut remplacer l'épilogue manquant qui devrait, vu la visée du recueil, contenir une exhortation à la venue imminente du Messie. Or nous n'avons que trois fois le mot: «Fin». L'achèvement du *Mayse bukh* se serait-il fait dans la hâte? Et pour quelle raison?

B. La structure proprement dite

Œuvre anonyme, le *Mayse bukh* a eu de nombreux copistes, traducteurs, auteurs, conteurs ou conteuses[300], car il est la somme d'une tradition narrative orale et écrite, bilingue de surcroît, qui s'étend sur des générations et des siècles. Les différentes écoles d'écriture qu'on y décèle correspondent à des périodes de rédaction distinctes et à des genres littéraires spécifiques. Nous y trouvons des épopées, des facéties, des jeux de carnaval ou du moins des traces *(purimshpil)*[301], des énigmes, des paraphrases de la Bible, des traductions, des dialogues narrés, des légendes, des contes, des nouvelles, bref, tout un éventail

298 Cf. l'ouvrage en latin, *Philobiblon*, rédigé en 1344 et imprimé à Cologne en 1473 dont les préceptes ressemblent étrangement à ceux du *Séfer hasidim* en matière de livres. *The Philobiblon of Richard de Bury, Bishop of Durham.* Ed. and transl. by Ernest C. Thomas (New York 1889).

299 Cf. *Sefer Hassidim. Le guide des hassidim, op. cit.* 300: «Si quelqu'un a deux fils, l'un qui ne prête pas ses livres de bon gré et l'autre qui les prête volontiers, il lèguera ses livres à celui qui prête. Ce sera bon pour son âme.»

300 Il semble aller de soi que toutes ces personnes ont été des hommes.

301 Cf. Neuberg, *Autor – Setzer – Text, op. cit.* Il s'agit de l'histoire mentionnée plus haut, celle du jugement de Salomon, qui pourrait avoir été parmi les précurseurs de ce genre.

d'histoires réunies par un compilateur, qui a, lui aussi, marqué le recueil de son empreinte: il est indubitablement l'auteur des deux prologues et il n'est sans doute pas étranger à l'agencement du recueil tel qu'il est sorti des officines de Conrad Waldkirch. Pourtant, en l'absence du manuscrit original, qui, si nous l'avions, ne résoudrait que certains problèmes, nous en sommes réduits à des hypothèses[302]. Plusieurs facteurs essentiels cependant nous semblent être à la base de l'*editio princeps:* un souci d'unité, un souci d'identité, un souci d'adaptation et de création. Transcendant la diversité des modèles, ils donnent aux histoires leur structure spécifique. Cette structure poursuit un triple but: 1. didactique: la réaffirmation du judaïsme et l'exhortation à la pratique religieuse; 2. pédagogique: l'éducation à travers l'acquisition de la lecture; 3. divertissant: l'intégration du merveilleux, la plupart du temps sous forme de conte[303]. Dans ces histoires narrées par écrit, l'oralité joue encore un grand rôle: elle est présente dans les nombreux dialogues, toujours introduits par un verbe prédicatif, ou encore dans les répétitions, très usitées et fonctionnant comme support mnémotechnique; elles concernent non seulement le lexique, mais aussi les mises en scène qui, pour répétitives qu'elles soient, n'en constituent pas moins des variations qui font progresser l'action. Le modèle type de ces histoires, c'est l'*exemplum*. Il est basé sur une rhétorique rigoureuse héritée de l'homélie et met en scène trois moments: l'argumentation, la persuasion et l'imitation. L'histoire est introduite invariablement par «Histoire qui arriva à», suivie du protagoniste ou du lieu, ce qui la situe dans le temps et dans l'espace, ici et là-bas, en Terre d'Israël et en Allemagne. La narration repose sur un procédé stylistique emprunté à la Bible: la conjonction ‹et›; elle reflète une succession d'événements qui se situent sur le même plan et n'entraînent pas de bouleversement; ce dernier sera notifié par les conjonctions de coordination ‹car›, ‹mais›, ‹alors› ou par les conjonctions de subordination ‹aussitôt que›, ‹pendant que›. Une histoire exemplaire est celle de «Joseph qui honore le chabbat» (n° 6)[304]. Elle est courte, porte sur l'observance du chabbat et est illustrée

302 Une analyse linguistique peut fournir des éclaircissements sur un certain nombre de points. C'est ainsi qu'à partir des deux orthographes de la conjonction de coordination ‹et›, Simon Neuberg, *Autor – Setzer – Text, op. cit.*, a conclu à la présence de deux typographes; par ailleurs, il émet l'hypothèse de deux manuscrits qui seraient à la base du *Mayse bukh*, et situe la césure entre les histoires n°s 173 et 174.

303 Vladimir Propp: *Morphologie du conte* (Paris 1970).

304 Cette histoire est analysée dans l'article suivant: Astrid Starck: «Erzählstrukturen in der frühen jiddischen Prosa». In: *Jiddische Philologie. Festschrift für Erika Timm.* Herausgegeben von Walter Röll und Simon Neuberg (Tübingen 1999) 163sq.

par Joseph, caractérisé d'une part par une épithète en hébreu, *Yosef mokir shabos* (une référence à la Terre Sainte), d'autre part par la même épithète en yiddish, *Yosef der den shabes tut ern* (une référence à l'Allemagne). Il rappelle le personnage vertueux de la Bible, celui qui a résisté à la femme de Putiphar, celui que l'on retrouve dans une épopée yiddish du XIVe siècle et qui est toujours désigné par «Joseph le Juste» *(Yosef ha-tsadiq);* dans notre histoire, il sera le (ou notre) «bon» Joseph. Concrètement, l'observance du chabbat (le commandement le plus important) réside dans l'achat d'un gros poisson: toutes les veilles de chabbat, Joseph s'en va au marché acheter un poisson. Ces deux termes qui vont de pair seront répétés treize fois (cf. l'importance du commerce et de la consommation du poisson au Moyen Age). L'imprévu, et c'est la première partie de l'anecdote, est introduit par la conjonction ‹or›: «Or Joseph avait un voisin qui était très riche», un homme sans foi ni loi, qui se moque de Joseph, éternellement pauvre. Mais Joseph sait que Dieu le lui revaudra un jour. Le cadre est fixé: 1. Joseph qui observe les commandements (motif religieux), 2. le voisin qui les transgresse (motif religieux), 3. Dieu qui arbitrera (motif religieux). La deuxième partie de l'anecdote, à nouveau introduite par ‹or›, apporte un élément nouveau: les astrologues. Ils anticipent sur la morale de l'histoire: le riche ne dépense pas un sou pour le chabbat; par conséquent sa richesse va lui être enlevée pour passer aux mains de Joseph qui est pauvre, mais qui dépense pour le chabbat. Les phrases qui se succèdent maintenant sont introduites par la conjonction ‹et›, faisant du riche un jouet du destin. Il court se débarrasser de sa fortune pour l'investir dans des perles qu'il enfile sur un ruban à chapeau et le voilà qui quitte les lieux et s'embarque sur un bateau pour échapper à son destin. Et une tempête se met à souffler qui emporte le chapeau qui est englouti par un gros poisson. Et le voilà pauvre. Résumons cette partie: 4. Les astrologues comme instrument de la Providence divine (motif religieux), 5. le mépris de la prophétie (motif religieux), 6. la pauvreté comme punition (motif religieux). Cette anecdote basée sur la polarité entre le bon et le mauvais, la punition et la récompense, les trois protagonistes, la tempête et le poisson comme exécuteurs du jugement divin, le rythme ternaire, a toutes les caractéristiques du conte. Après cet épisode mouvementé, l'équilibre troublé un instant reprend le dessus: c'est vendredi, veille de chabbat et jour de marché, lieu de rencontre où on discute. On y apporte un gros poisson très cher. Mais pas pour Joseph qui observe le chabbat, et qui marchande. Joseph

l'achète, l'ouvre et … y trouve les perles! Et le voilà riche. Un nouveau personnage apparaît: un vieil homme, qui transmet la morale de l'histoire au public: «Celui qui dépense beaucoup pour le chabbat se verra grandement récompensé» et qui généralise le message de l'histoire. Cette dernière partie, nous pouvons la décomposer comme suit: 7. Le poisson comme messager de Dieu (motif de conte), 8. la récompense (motif religieux), 9. le vieil homme et la morale (motif religieux). Dans cet *exemplum*, construit de part en part, nous voyons la rhétorique à l'œuvre et le merveilleux faire irruption dans la vie de tous les jours d'une manière quasi naturelle.

Penchons-nous maintenant sur l'histoire n° 194: «De rabbi Ruben qui avait un fils unique; de l'ange de la mort qui vint le voir pour lui dire: ‹Le temps est venu pour ton fils de mourir›, et comment il eût aimé lui donner une épouse auparavant.» Avant de procéder à son investigation proprement dite, nous aimerions évoquer, à des fins de comparaison, l'écrit apocryphe de l'époque du Second Temple, que nous avons mentionné plus haut, le *Livre de Tobit*[305]. Dans ce livre, Sarra voit mourir l'un après l'autre, le soir de leurs noces et de la main d'Asmodée, les sept fiancés qu'on lui a donnés successivement. Accusée d'avoir tué ses maris, elle veut se pendre de désespoir, mais pense à son père dont elle est la fille unique. Elle prie Dieu d'avoir pitié d'elle; il lui envoie l'ange Raphaël[306] pour la délivrer d'Asmodée et lui donner Tobie pour époux. En chemin, Raphaël conseille à Tobie de capturer un poisson et d'en prendre le cœur, le foie et le fiel, tous trois remèdes utiles. Il lui parle de sa future épouse, mais Tobie a peur, il connaît l'histoire des fiancés de Sarra et ne veut pas mourir. Alors Raphaël lui explique ce qu'il faut faire pour rester en vie: une fois dans la chambre de Sarra, il jettera sur les braises de l'encens le cœur et le foie dont l'odeur feront fuir le démon. Ensuite tous deux prieront Dieu pour implorer sa grâce. Puis il ajoute: «N'aie pas peur, elle t'a été destinée dès l'origine, c'est à toi de la sauver» (Tb 6, 18). A partir de ce moment-là, Tobie se met à aimer Sarra. Arrivé dans sa maison, Tobie ne veut ni boire ni manger avant d'être fixé sur son sort et d'être sûr que Sarra lui sera donnée pour épouse. Après le repas, il se rend dans la chambre de sa fiancée et suit les conseils de

305 Il existe différentes versions incomplètes de ce livre en différentes langues. Nous nous basons sur celle de la Bible de Jérusalem.

306 L'histoire de Tobie inspira les peintres de la Renaissance tout comme celle de Suzanne au bain. Cf. Antonio del Pollaiuolo (1431–1498): *Tobie et l'Archange* (Galerie Sabauda, Turin).

Raphaël. Incommodé par l'odeur du poisson, le démon s'enfuit en Egypte. Raphaël le poursuit et le garrotte. Puis Tobie se marie et après les quinze jours de noces, il quitte Ragouël, le père de Sarra, part en éclaireur préparer la maison pour l'arrivée de sa femme et guérit son père aveugle en lui appliquant sur les yeux le fiel du poisson. Tobie, guéri, va à la rencontre de sa belle-fille. «Ce jour-là fut une fête pour tous les Juifs de Ninive, et ses cousins Ahikar et Nadab vinrent partager la joie de Tobie» (Tb 11, 17–18). Et on prolonge les noces de sept jours. Alors Raphaël leur révèle que pendant qu'ils priaient, c'est lui qui présentait leurs suppliques à Dieu et il leur dévoile son nom, ce qui les remplit d'effroi. Mais Raphaël leur dit de louer Dieu: «Pour moi, quand j'étais avec vous, ce n'est pas à moi que vous deviez ma présence, mais à la volonté de Dieu: c'est lui qu'il faut bénir tout au long des jours, lui qu'il faut chanter. Vous avez cru me voir manger, ce n'était qu'une apparence» (Tb 12, 18–19)[307].

Analysons maintenant l'histoire telle que nous la trouvons dans le *Mayse bukh*. Il s'agit de la version juive d'un motif très populaire au Moyen Age, celui de la mort du fiancé la nuit de ses noces; il appartient au folklore international (motif d'Alceste, AaTh 899) et est connu sous le titre de «La fiancée prédestinée»[308]. Il s'agit d'une nouvelle assez longue liée à un seul personnage, rabbi Ruben[309]: c'est un juste qui étudie jour et nuit et un homme pieux qui, par la ferveur de sa prière, est capable d'annuler un décret funeste mettant en danger toute la communauté juive. Il rappelle le Ruben de l'Ancien Testament qui a défendu Joseph contre ses frères et lui a sauvé la vie, et aussi le chef de l'une des douze tribus. Dans le recueil, ce nom n'apparaît qu'une seule fois, mais rabbi Ruben s'intègre dans la lignée des rabbis pieux de l'Antiquité qui, par leur prière ou leur jeûne, intercèdent auprès de Dieu, ou encore dans celle de rabbi Samuel le Pieux qui, avec sa femme, réussit à suspendre un décret funeste promulgué à Spire (n° 169). Rabbi Ruben a un fils unique. C'est alors que surgit un événement inattendu: l'ange de la mort vient en tant que messager de Dieu annoncer au père que le temps imparti à son fils sur cette terre est écoulé. «Alors» est l'adverbe qui introduit l'imprévu et le dialogue qui s'ensuit. En homme pieux, le père se soumet à la volonté de Dieu, mais demande néanmoins une faveur:

307 Vulgate: «Moi, je me sers d'une nourriture invisible et d'une boisson que les hommes ne peuvent voir.»

308 Cf. Yassif, *The Hebrew Folktale, op. cit.* 67.

309 Dans l'Ancien Testament, Ruben, le chef de l'une des douze tribus d'Israël, est le fils de Léa et de Jacob. C'est lui qui défendra Joseph contre ses frères.

celle d'avoir auparavant la joie de conduire son fils sous le dais nuptial. Faveur et délai lui sont accordés. Voilà donc le cadre fixé et les personnages en place: 1. Rabbi Ruben, intercesseur auprès de Dieu (motif religieux) qui a un fils unique (la réalité), 2. l'ange de la mort, messager de Dieu (motif religieux), 3. la soumission du père (motif religieux) et l'obtention d'un délai (la réalité)[310].
L'histoire proprement dite peut donc commencer, car l'action est enclenchée: elle est notifiée par la conjonction «aussi», utilisée trois fois. Le père rentre voir son fils mais lui cache la vérité. Il le fiance et programme son mariage, au grand étonnement des gens, surpris par cette hâte. Il lui demande d'aller inviter les gens à la noce. Le fils s'en va, obéissant. En chemin, il rencontre le prophète Elie qui lui pose une question: sait-il qu'il va mourir? L'adverbe «alors», par trois fois, introduira l'imprévu et le dialogue. L'apparition du prophète Elie comme messager de la mort a quelque chose d'insolite, car d'habitude il annonce de bonnes nouvelles. En effet, il propose aussitôt un remède contre le mal. L'histoire se répète donc sous une forme différente, avec des protagonistes différents: alors que le fils se soumet à la volonté de Dieu, comme le père, en invoquant les patriarches qui, eux aussi, ont dû mourir, le prophète Elie qui est normalement le contraire de l'ange impitoyable de la mort, explique au fils quel comportement adopter le jour de ses noces: il doit accueillir l'ange de la mort – qui apparaîtra sous les traits d'un vieillard hirsute et déguenillé – avec tous les honneurs; par ailleurs, il devra s'abstenir de manger et de boire et garder les yeux baissés en permanence. Si nous comparons ce passage au *Livre de Tobie*, nous constatons des «réminiscences», mais dans un contexte différent. En outre, le prophète Elie ne promet pas la vie sauve au fiancé, comme l'avait fait Raphaël avec Tobie. Résumons cette partie: 4. Retour du père et préparatifs de mariage (la réalité), 5. le fils, parti inviter les gens à sa noce, rencontre le prophète Elie qui lui annonce sa mort (motif religieux), 6. soumission du fils (motif religieux) et conseils du prophète Elie (motif religieux).
A nouveau, la conjonction «aussi» introduit un déroulement d'événements prévus: le fils invite les gens à sa noce, rentre, fait semblant de rien, comme son père d'ailleurs et c'est déjà le jour des noces. Tous les invités y assistent, mais personne ne comprend la tristesse du jeune homme. Soudain le vieillard déguenillé apparaît et se comporte selon la prophétie du prophète Elie (soulignée par

310 Cf. le messager de la mort (AaTh 335).

la conjonction «et» et les phrases qui se succèdent); le fils quant à lui obéit aux conseils reçus. Résumons: 10. les préparatifs de noce (réalité), 11. la prophétie et l'arrivée du vieillard (réalité), 12. le jeune marié suit en tout les conseils reçus (réalité).

L'adverbe «alors» introduit à nouveau l'imprévu ainsi qu'un dialogue entre le vieillard et le jeune marié, qui se termine par une première conclusion débutant par «c'est pourquoi»: à l'aide d'une parabole, le vieillard explique comment Dieu veut reprendre l'âme du jeune homme; il se fait reconnaître comme l'ange de la mort et le messager de Dieu. La conséquence commence par «lorsque»: les invités sont épouvantés. Le jeune marié demande une faveur, comme son père au début: il veut un délai pour prendre congé de ses parents et de sa jeune épousée. Faveur et délais lui sont accordés et l'adverbe «alors» introduit à nouveau le déroulement de l'action. Il se rend chez ses parents; son père qui se met à pleurer; puis il va chez sa jeune femme. Résumons là encore: 13. La parabole du vieillard qui est en fait l'ange de la mort (motif religieux), 14. le jeune marié et sa demande (réalité), 15. l'accord et les adieux (réalité).

Mais une nouvelle conjonction, «pendant que», change le cours des choses: la jeune épousée dont il doit se séparer lui pose des questions. Qui peut bien vouloir lui ravir son âme? L'ange de la mort ne sait-il pas qu'un jeune marié doit se réjouir avec sa jeune épousée pendant un an? Comment le Saint, béni soit-Il, a-t-Il pu oublier ce qu'Il a lui-même édicté dans sa Loi? Les différentes phases du dialogue entre elle et le jeune marié d'une part et l'ange de la mort de l'autre, sont introduites par «aussi» (ce procédé est utilisé ici pour la quatrième fois). Puis vient la conséquence qui débute par la conjonction «aussitôt que». La jeune femme a réussi à «émouvoir» l'ange de mort (on penserait plutôt que son discours l'aurait convaincu!) et il va se faire son émissaire auprès de Dieu (on retrouve là Raphaël présentant à Dieu les suppliques des jeunes mariés qui sont en train de prier avec ferveur, mais à nouveau, avec un autre protagoniste et dans un contexte différent). La fin est une succession de «et», entrecoupée d'un seul «aussi»: tandis que l'ange de la mort cherche à persuader Dieu et ses anges, le père, qui renoue avec le début de l'histoire, prie avec ferveur. Dieu a pitié du fiancé. Il prolonge sa vie de sept ans, conformément aux sept jours qu'a durés la noce[311]. La morale de l'histoire est la suivante: celui

311 On retrouve ce même parallèle dans l'histoire n° 216: mais là, le prophète Elie punit Saül de s'être disputé avec sa femme Sarah pendant sept jours par sept ans d'esclavage.

qui craint Dieu et qui l'implore de tout son cœur se verra exaucé. Résumons pour finir: 16. le questionnement de la jeune mariée (motif religieux), 17. l'argumentation et son résultat (motif religieux), 18. l'obtention de la miséricorde divine (motif religieux).

La fin marque donc la victoire de la fiancée sur l'ange de la mort et l'intercession auprès de Dieu est couronnée de succès grâce à sa combativité et à sa connaissance de la Torah[312]. Cette histoire est tout à fait étonnante, car, en définitive, elle attribue le rôle principal à la jeune épousée qui, soutenue certes par son beau-père, mais surtout par son érudition et sa sagacité, parvient à infléchir la Providence divine. En même temps, elle l'intègre dans la lignée des femmes de rabbis qui sont plus «performantes» que leur mari parce qu'elles sont plus pieuses (cf. la femme de rabbi Hilqiah, n° 91, et la femme de Mar Ouqba, n° 92).

C. Le ‹Mayse bukh› et son public: les femmes et leur rôle dans le recueil

Cette histoire, dont Eli Yassif pense qu'elle ne peut avoir été rédigée que par une femme[313], corrobore notre démarche consistant à analyser la présence et le rôle des femmes dans le *Mayse bukh*. Il a ceci d'intéressant qu'il s'adresse aux femmes et aux «hommes qui sont comme des femmes», c'est-à-dire à un public rendu «androgyne» de par la nature de la langue et dont l'homme aux seins pourrait servir d'illustration. Quoi de plus étrange et de plus significatif que cette langue «sexuée», féminine, chargée de dispenser l'éducation et servant de passerelle non seulement aux étudiants pour apprendre l'hébreu, mais aussi aux femmes pour investir l'univers masculin et les territoires de l'hébreu. Elle intègre celles qui étaient exclues du savoir, les femmes et les filles qui servent maintenant de phare à leur fiancé, à leur père: la fille de rabbi Aqiva, la fiancée du fils de rabbi Ruben, la fille de rabbi Judah, qui dialoguent, deman-

312 On peut comparer cette histoire à celle où la femme de rabbi Yossé le Galiléen pleure son mari qui va mourir, mais sans intervenir. Il la consolera en revenant prononcer la bénédiction sur le vin *(qiddouch)* toutes les veilles de chabbat (n° 201).

313 Yassif, *The Hebrew Folktale*, *op. cit.* 350: «The young man's marriage to his bride is perceived here as the best thing that could happen to him: her absolute devotion and cleverness lift the foreordained sentence; this marriage comes across as a kind of rebirth, as additional life given to him by his wife. Were it possible to corroborate via some other source, I would say that a woman must have composed this tale. It seems that only a woman, with her personal experience in the culture of the Middle Ages, could have reacted in this manner, couching her response in the language of narrative metaphor.»

dent des explications, commentent la Loi; jusqu'à la fille de l'empereur, non juive, qui est capable d'expliquer le judaïsme à son père. Elle a l'avantage, en outre, d'être un moyen d'accès à la langue co-territoriale[314].

Mais revenons sur l'histoire qui ouvre le recueil et qui est intitulée «De la mort prématurée d'un érudit»; elle présente des similitudes avec celle que nous venons d'analyser: il s'agit là aussi d'une jeune femme qui veut savoir pourquoi son mari est mort si jeune, mais qui n'obtiendra pas de réponse de la part des rabbins. Seul un érudit l'éclairera. Mais elle ne pourra plus rien faire[315]. Cette première histoire ne figure ni dans le manuscrit d'Innsbruck ni dans celui de Rovere: tous deux commencent par l'histoire miraculeuse d'Abraham sortant indemne du four à chaux[316], un type de conte qui remonte à la période du Second Temple, qui était peu apprécié à l'époque rabbinique et qui fut remis au goût du jour au Moyen Age; il s'agit d'un cycle hagiographique portant sur la figure biblique de Daniel et de ses compagnons Hananiah, Michel et Azariah, relatant l'épreuve de la fournaise et celle de la fosse aux lions, toutes deux présentes dans le *Mayse bukh*. Sortent indemnes de la fournaise Mar Ouqba et sa femme qui s'y réfugient pour qu'on ne les voit point faire la charité (n° 92), rabbi Zeïra qui se met tous les mois à l'épreuve de l'enfer (n° 110), Hananiah, Michel et Azariah (n° 192), mais pas les deux faux prophètes Ahab fils de Qolaya et Zidkyahou fils de Maseya qui voulaient obliger les filles de Nabuchodonozor à coucher avec eux (n° 115). Rabbi Tanhouma sort indemne de la fosse aux lions où il fut jeté par l'empereur, tandis que l'incroyant y est dévoré (n° 50); rabbi Meïr qui a commis l'adultère s'en tire avec une côte en moins (n° 140); quant au serviteur qui tue le jeune homme volant au secours

314 Cf. Irish Parush: «Women Readers as Agents of Social Change among Eastern European Jews in the Late Nineteenth Century». In: *Gender & History* 9 (1997) 60–82. Cet article montre comment les femmes, devant subvenir aux besoins de leur famille, ont acquis des langues séculières auxquelles les hommes poursuivant l'étude de la Torah n'avaient pas accès. Plus près de notre texte, au XVIIe siècle, on pense à Glückel évoquant sa belle-sœur qui parlait parfaitement le français et qui jouait du clavecin. In: *Die Memoiren der Glückel von Hameln (1645–1719)*. Herausgegeben von David Kaufmann (Frankfurt a.M. 1896) 34. Signalons aussi qu'au XVIIe siècle, les femmes juives aisées de Prague parlaient l'allemand en plus du yiddisch.

315 Même si le rôle de la femme devient plus important qu'il ne l'était dans les textes du Moyen Age, elle ne pourra jamais, comme certains rabbis miraculeux, ressusciter les morts!

316 Sur ce point, nous ne partageons pas le point de vue d'Erika Timm qui pense que si le compilateur du *Mayse bukh* avait connu cette histoire, il l'aurait volontiers mise en tête de son recueil. Nous pensons au contraire que ce choix est volontaire et adapté à l'époque. Le motif pourtant n'est pas absent de notre recueil: nous le retrouverons au n° 93, où la femme de Mar Ouqba s'avère plus méritante que son mari et au n°s 110, 115 (là on évoque Abraham) et 192.

de la femme calomniée qu'il voulait violer, il est mis en pièces (n° 203); l'ours (une variante) protège l'homme pieux qui ne déshonore pas le chabbat (n° 138) mais déchire ses compagnons qui l'ont déshonoré. Dans ce cycle d'histoires, la femme de Mar Ouqba se révèle comme plus méritante que lui (contrairement à son mari qui fait l'aumône en donnant de l'argent, elle offre à manger aux pauvres), la femme calomniée est une grande érudite qui enseigne la Torah («le Pentateuque, les Prophètes et les Hagiographes»), avant d'être initiée par Dieu à la pharmacopée qui lui permettra de guérir les lépreux et de confondre ses détracteurs. Dans la légende du faiseur de pluie, Abba Hilqiah, c'est du côté de la femme qui prie que surgit le nuage bienfaisant (n° 91).

La première histoire du recueil n'occupe pas par hasard une place aussi stratégique. «Réaliste», elle élargit d'emblée la perspective à la femme qui, par son érudition, sa combativité, son attitude vertueuse et son rôle de porteuse du Messie apparaît en dernier ressort comme un rempart contre la mort[317]. N'est-elle d'ailleurs pas celle qui encourage l'homme à étudier la Torah qui prolonge la vie? L'implication de la femme dans ce recueil qui lui est dédié en priorité passe par la langue «féminine» dans lequel il est rédigé et par l'agencement des histoires; ces deux facteurs conjugués lui confèrent un statut nouveau. Sa présence prépondérante dans les trois strates, où elle investit des rôles identiques, contribue à l'unité du recueil; la deuxième strate, celle portant sur les *hasidei-ashkenaz* est prédominante à cet égard[318]. Mais c'est le caractère innovant de l'imprimerie au 16e siècle qui donne une assise à la «féminité» de la langue, et de ce fait une configuration à la femme: la femme épouse – c'est le cas de la majorité des histoires –, la femme mère – d'enfants pieux de préférence – ou alors la fille érudite. Cependant, la mauvaise femme ou la mauvaise fille, tout comme la méchante femme ne sont pas absentes du recueil. Les différents types de femmes sont liés généralement à un mode de narration. C'est dans les facéties que son rôle est essentiellement négatif: dans l'histoire n° 123,

317 Cette fonction est illustrée dans le conte n° 194, «De rabbi Ruben qui avait un fils unique; de l'ange de la mort qui vint le voir pour lui dire: ‹Le temps est venu pour ton fils de mourir›, et comment il eût aimé lui donner une épouse auparavant.»

318 Elle apparaît aux nos 158b (femme non-juive vertueuse), 162 (femme de rabbi Samuel le Pieux qui enfante des enfants pieux), 163 (fille de rabbi Judah qui exige un érudit pour mari), 169 (rabbi Samuel et sa femme réussissent, par leur jeûne, à détourner un décret funeste), 173 (homme pieux veut rentrer chez sa femme pour le *seder* de la Pâque), 179a (la fille du père orgueilleux est mariée à un démon), 180b (la mère et son enfant muet) et 182 (la femme de rabbi Samuel le Pieux est enceinte de rabbi Judah le Pieux). Sur la place des femmes dans le *Séfer hasidim*, cf. Borchers: *Jüdisches Frauenleben im Mittelalter, op. cit.*

elle ne comprend pas la langue de son mari et a un comportement ridicule, voire dangereux; dans l'histoire nº 128, c'est une prostituée, fille de prostituée qui, sur onze enfants, n'a qu'un fils légitime qui sera en mesure d'hériter de son père; mais comment faire pour l'authentifier? Seul un rabbin sera capable de résoudre une telle énigme. Nous voyons ici deux types d'histoires réunis en une: la facétie et l'énigme. Dans la nouvelle au contraire, son rôle est extrêmement positif: la femme calomniée par son beau-frère (nº 203) s'avère être une grande érudite et une excellente guérisseuse (elle connaît la pharmacopée et guérit les lépreux); son amour de l'érudition pousse la fille de rabbi Judah à rejeter tout autre époux qu'un érudit (nº 163); la jeune fille érudite sauve son fiancé, le fils de rabbi Ruben, de la mort (nº 194). Ne pas se pencher sur le *Mayse bukh* sous l'angle enrichissant et novateur[319] de la place occupée par les femmes et les filles dans le recueil, c'est méconnaître l'arrière-plan culturel et religieux et se méprendre sur sa visée: celle d'intégrer les femmes à l'univers masculin dans un processus d'échange avec lui. Le dialogue acquiert ainsi une polysémie qui lui fait dépasser le simple cadre d'une survivance de l'oralité; il devient le moyen d'exprimer une réciprocité entre le mari et la femme, le père et la fille, les fiancés ou les jeunes mariés[320]. Il est surprenant de constater que cette dimension du *Mayse bukh* n'a jamais été perçue. La seule mention faite aux femmes[321] l'a été par Yoav Elstein et Ariela Krasny[322], et ce pour en constater sa quasi-absence[323]. Or une investigation plus poussée fait apparaître un résultat digne d'intérêt: sur les deux cent cinquante-sept histoires que contient le recueil, la femme est mentionnée dans cent trente-deux d'entre elles; son rôle peut soit se borner à une brève évocation (femme, mère, sœur du frère, fille, etc.) soit être capital pour l'histoire, ce qui entraîne alors une simple allusion à l'homme (mari, père, frère, fils, etc.). Elle peut être citée expressément dans le titre (cinquante-quatre en tout) ou dans le texte lui-même: Dix-huit histoires

319 Astrid Starck-Adler: «La femme dans le *Mayse bukh* (1602)». In: *Le yiddish. Langue, culture et société* (Paris 1999) 38–64.

320 Toutefois, l'amour entre conjoint et l'amour maternel est toujours absent des histoires.

321 Il peut s'agir d'une femme, vierge, jeune fille, fille, épouse, sœur, belle-sœur, mère, princesse, reine, servante, voisine, prisonnière, magicienne, sorcière, juive ou non-juive.

322 Yoav Elstein/Ariela Krasny: «Ma'assebuch». In: *Enzyklopädie des Märchens* (Berlin/New York 1996) vol. 8, col. 1331. Cette constatation se trouvait déjà dans le livre, *Formes médiévales du conte merveilleux*. Textes traduits et présentés sous la direction de Jacques Berlioz, Claude Bremond et Catherine Velay-Vallantin (Paris 1989) 11: «On relèvera [...] la prépondérance masculine parmi les héros de premier plan.»

323 Ils citent en tout et pour tout cinq histoires: nºs 31, 36, 63, 70 et 194.

ont pour héroïne incontestée une femme et trente-six autres lui réservent une place de choix. Les soixante dix-huit histoires restantes présentent tout un éventail de mises en perspective de la femme juive et non-juive[324] très éclairantes[325]. Rappelons que l'image de la femme comme thème de recherche appliqué aux contes et aux légendes est extrêmement récent[326]: il met en lumière la manière stéréotypée, conventionnelle et misogyne dont la femme est représentée non seulement dans les contes et les légendes, mais qui plus est, dans la littérature critique y afférant[327]. Or rien de moins figé que ce recueil qui, grâce à une narration toujours renouvelée, opère une métamorphose constante au niveau de la forme, en reproduisant des modèles oraux ou écrits, ou encore au niveau du fond, en véhiculant des thèmes et des motifs réadaptés. Sans entrer dans les détails, nous aimerions signaler que dès le départ, le *Mayse bukh* vise une métamorphose radicale, celle de la société juive délivrée grâce à la venue du Messie et que cette métamorphose ne peut être opérée que par une femme, parce que c'est elle qui se métamorphose pour donner naissance: «Qui dit métamorphose dit création et qui dit création dit maternité.»[328] Cette idée de métamorphose se retrouve dans les histoires où la femme accouche d'un enfant d'une couleur différente de celle de ses parents (nos 134 et 249). Même à travers des histoires négatives, comme la métamorphose en ânesse lubrique de la femme du pieux rabbi qui avait été lui-même métamorphosé par elle en loup-garou (no 227), l'idée de réparation qui est à la base de sa punition et qui consiste à charrier des blocs de pierre pour la construction d'une synagogue est une contribution à la gloire de Dieu.

La symbolique de la vie est rendue par le nombre des histoires où l'importance de la femme est manifeste: 18, *haï* en hébreu, qui signifie la vie, corroborée par

324 De même que pour les autres personnages du recueil, les femmes non-juives peuvent être vertueuses (nos 21, 158b, 180 et 244) ou dépravées (nos 119 et 187), tout comme les femmes juives (nos 118b, 128, 140).

325 Le rôle de la femme est familial ou social. Elle a toujours une fonction conformément à sa position au sein de la structure familiale patriarcale. Son intégration, ainsi que sa situation d'exception tout à la fois, ressort de la part qui lui revient à l'intérieur de la narration: celui de rappeler ses devoirs à l'homme, de lui servir de modèle, de lui prodiguer des conseils et de le devancer sur la voie de la piété. L'accent est mis davantage sur son art de faire accoucher la vertu plutôt qu'à celui de faire tomber l'homme dans ses filets.

326 Cf. l'article «Frau». In: *Enzyklopädie des Märchens* (Berlin/New York 1987) vol. 5, col. 100–137.

327 Nous saluons ici tout particulièrement l'ouvrage d'Eli Yassif, *The Hebrew Folktale, op. cit.*, qui va à l'encontre de ces préjugés.

328 Cf. Françoise Clier-Colombani, «La mère dans l'*Ovide moralisé*». Dans: *Bien dire et bien aprandre* 16 (1997) 71–108; 71.

son multiple, 36. De plus, ce recueil messianique est placé sous le signe de la cabale qui comprend Dieu comme un être androgyne, englobant un élément masculin et un élément féminin, la *Chekhinah*, symbolisé par l'exil: la réunification des deux éléments est la condition préalable à la venue du Messie; c'est ainsi qu'on peut comprendre l'histoire de l'homme qui allaite (nº 10) ou encore celle de rabbi Hanina qui, fiancé à la fille de rabbi Judah, se souvient après dix ans d'études et juste à temps que son mariage doit avoir lieu le lendemain, et qui, entouré de ses disciples, rentre à Ratisbonne pour pouvoir s'unir à elle, sur un grand nuage (nº 163). N'est-ce pas précisément sous la dénomination de *Bar nafle*, «le fils de la nuée», que les juifs de Babylone se représentaient le Messie?[329] Le rôle incontournable de la femme dans la rédemption confère à ce recueil une dimension que l'on ne peut négliger.

VI. La traduction du ‹Mayse bukh›[330]

Depuis sa parution en 1602, le *Mayse bukh* n'a jamais été traduit en français. Chose étonnante, si l'on considère que ce recueil est non seulement un classique de la littérature yiddish ancienne, mais aussi de la littérature populaire juive prise dans son ensemble. Aussi le quatre centième anniversaire nous a-t-il semblé un moment particulièrement privilégié, voire incontournable[331], pour publier à la fois un fac-similé de l'édition originale et une traduction française en vis-à-vis. N'est-ce pas également une manière de renouer avec cette période de traduction intense, même si l'optique aujourd'hui a changé? A la base de cette édition bilingue, il y a le souci majeur de rendre compte de la spécificité du texte yiddish, visible dans sa graphie, et qui l'intègre au monde culturel juif dont il émane. Le rôle du yiddish comme langue diasporique, comme courroie de transmission entre la tradition et la modernité, comme moyen d'accès à l'éducation et à la culture, comme facteur d'identité, a été souligné au cours de l'introduction, de même qu'a été mise en avant la super-

329 Cf. Alfred Rosenberg et son introduction au livre: *Weisheit des Talmud. Mystische Texte und Traumdeutungslehre* (München 1955) 64. Cf. Dn 7, 13: «Je contemplais, dans les visions de la nuit. Voici, venant sur les nuées du ciel, comme un Fils d'homme.»

330 Pour les différentes traductions, cf. la bibliographie.

331 En effet, la lettre *tav* en hébreu signifie quatre cents et elle est la dernière de l'alphabet. Quant à sa variante yiddish, *sof*, elle a pour homonyme le mot fin. Il était donc grand temps!

position des langues qui se trouvent dans une relation triangulaire ‹hébreu – araméen – yiddish› le texte hébreu étant considéré comme toujours «déjà là» et fonctionnant comme langue de l'origine. Dans la traduction et par la force des choses, il s'opérera un effacement de la superposition des langues[332]. Mentionnons en outre que le texte yiddish ne comporte aucune ponctuation et que la traduction reposera obligatoirement, dans certains cas, sur un choix d'interprétation. Mais n'est-ce pas le propre de toute traduction de reposer indubitablement sur des choix?

Le tout premier à nos yeux – et sur ce plan notre traduction diffère considérablement des traductions existantes – était de préserver la caractéristique fondamentale du recueil, à savoir le passage de l'oralité à l'écriture. Cet état de transition est extrêmement manifeste: il se traduit avant tout par des dialogues, toujours introduits par des verbes de prédication[333], par de nombreuses répétitions, un vocabulaire souvent simple, des expressions qui peuvent sembler imprécises, une palette restreinte d'adjectifs, une hésitation dans la même phrase entre le voussoiement et le tutoiement[334]. Il a exigé un rappel à l'ordre constant dans la mesure où la tentation était grande de suppléer à ces «carences apparentes» par une traduction «élégante», des expressions appropriées, le mot juste, un style plus littéraire. Néanmoins, tout simple qu'il paraisse, ce texte présente un côté fort élaboré qui réside dans son rythme, un rythme soutenu qui joue un rôle capital: court et saccadé, lent et solennel, il culmine et s'apaise dans la morale rimée de la fin. Répétitions et rythme vont à leur tour favoriser le mouvement inverse, c'est-à-dire le passage de l'écriture à l'oralité, l'écriture étant ce qui permet de fixer une histoire qui deviendra à son tour le point de départ d'une nouvelle narration. Cette mobilité explique pourquoi les histoires se prêtent si bien à être lues ou racontées: le *Mayse bukh,* destiné à la lecture chabbatique à haute voix, en est un excellent exemple; en effet, on pourrait fort bien s'imaginer que la lectrice, brodant lors de la lecture et laissant libre cours à son imagination, ajoute des éléments de son propre cru.

332 Antoine Berman: «La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain». In: *Les tours de Babel. Essais sur la traduction* (Mauvezin 1985) 80.

333 Dans la paraphrase biblique où se décèle une grande diversité entre les manières de conter, le dialogue occupe une place de tout premier rang: cf. par exemple la «Prise de Rabba» (nº 145; II Samuel 13, 26–31) et le jugement de Salomon (nº 228; I Rois 3, 16–28).

334 La raison pourrait en être le modèle hébraïque qui utilise le tutoiement alors que le yiddish, comme l'allemand, utilise le voussoiement.

Le second choix était l'édition bilingue français-yiddish, qui constitue une première. Elle a l'avantage de rendre le texte accessible à un public beaucoup plus vaste; grâce à la traduction, les lecteurs yiddishophones et bilingues se verront faciliter l'accès à cette forme ancienne de la langue, forcément plus difficile; quant au déchiffrage des caractères *vaybertaytsh,* un signet fourni avec le livre le facilitera grandement. Le yiddish se lisant, comme l'hébreu, de droite à gauche, le texte original figure sur la page de droite et la traduction française sur la page de gauche. Le sens du livre est celui du français, qui est à l'inverse du yiddish. Une solution parfaite eût été, comme le proposait l'imprimeur par souci de commodité, de consacrer un volume par langue. Mais les personnes interrogées furent toutes unanimes: elles préféraient une édition bilingue plutôt que deux volumes séparés; les yiddishophones pour avoir la traduction à portée de main, les non yiddishophones pour la présence graphique du texte original. Dans l'ensemble, la traduction suit le texte original; néanmoins il peut arriver qu'il n'y ait pas, comme prévu au départ, de similitude parfaite[335]. Un tout petit décalage en fin et en début de page peut exister.

Le troisième choix était l'insertion, juste avant l'histoire, d'un titre qui en indique le contenu. Il est mis entre parenthèses pour signaler qu'il ne se trouve pas dans le texte original[336]. En effet, le recueil possède une table des matières à la fin: nous la reproduisons enrichie d'une foliation accompagnée de la pagination. Chaque histoire porte un numéro et est introduite, le cas échéant, par la référence talmudique citée à partir des manuscrits. La foliation (f° a et f° b) date de l'impression du Talmud; comme elle ne figure pas dans l'édition originale, elle a été, elle aussi, rajoutée entre parenthèses.

Le quatrième choix était le maintien de la «double» citation du verset biblique, propre au texte juif en diaspora et qui, en français, peut conduire à une redite pure et simple. Il s'agissait en fait de montrer, lorsqu'elles existent, les variantes et les digressions par rapport à la Bible. Le schéma de base est le suivant: la citation se fait toujours en hébreu (en italiques dans la traduction), suivie de sa traduction en yiddish (entre guillemets), introduite par: «ce qui signifie» *(dos iz taytsh).* Il peut arriver que la citation en hébreu manque, ou que la traduction soit absente, ou encore qu'il n'y ait que la citation en yiddish (elle semble alors citée de mémoire). Parfois la citation en hébreu peut ne comporter que le

335 Le nouveau f° est toujours notifié par un trait vertical.
336 Il peut contribuer au décalage mentionné.

début du verset et la traduction en yiddish être une interprétation. Cette manière de procéder demanderait une analyse à part. Ainsi que les nombreuses erreurs typographiques, qui peuvent constituer une mine de renseignements pour les linguistes. Cependant, il eût été long et fastidieux de les énumérer dans ce cadre. Nous ne les avons donc mentionnées que lorsqu'elles présentaient une difficulté pour la traduction. Nous avons gardé, conformément à l'original mais en les signalant, les erreurs de numérotation; nous n'avons rien changé à l'ordre des histoires qui à notre avis était intentionnel.
Pour la première fois depuis sa parution en 1602, le *Mayse bukh* proposé ici est la traduction intégrale de l'*editio princeps.*

VII. Conclusion

Aujourd'hui, le *Mayse bukh* n'a rien perdu de son *aura*. Bien au contraire. Sa redécouverte en ce début du XXIe siècle permet non seulement de le voir sous un éclairage différent et de l'apprécier à sa juste valeur, mais encore d'en démêler le fil polysémique et de lui rendre avant tout sa place au sein de la littérature et culture européennes. Quatre cents ans après sa première édition chez Conrad Waldkirch, il paraît à nouveau à Bâle aux éditions Schwabe, les héritiers et successeurs des célèbres imprimeurs bâlois de l'ère humaniste. Fort heureusement, la situation n'est plus la même qu'autrefois, et une importante communauté juive a pu s'implanter, non sans mal il est vrai, dans cette ville[337]. Le fac-similé de l'*editio princeps* est là pour rappeler le rôle joué par la ville de Bâle dans l'impression hébraïque et yiddish, activité qui a disparu de nos jours, et qui nous a valu cette œuvre hors du commun. Il aura fallu attendre plusieurs siècles pour que ce recueil d'histoires dont certaines n'existent que sous leur forme yiddish et qui est la pierre angulaire de la littérature narrative et populaire juive en yiddish, soit enfin accessible à un public francophone, juif et non-juif, érudit et profane, dont les intérêts, multiples et variés, pourront aller de la lecture divertissante à une étude plus approfondie ou à une recherche exhaus-

337 Le droit définitif de résidence ne fut octroyé que très tard, dans la deuxième moitié du XIXe siècle. Sur l'histoire mouvementée de cette période et sur l'intervention de la France, cf. Nordmann, *Geschichte der Juden in Basel, op. cit.* 128sq.

tive et comparative. Il figure désormais dans *l'Encyclopédie du conte*[338], aux côtés de nombreuses œuvres, majeures et mineures, issues et constitutives du folklore européen et international: la *Légende dorée* et les recueils d'*exempla*, les *Contes de Grimm* et les *Mille et une Nuits*, pour ne mentionner que les plus connues. Maintenant il est possible de le citer à bon escient, comme l'enjoignait en son temps Jacob Buchhändler dans son prologue, et de s'y référer pour mettre en lumière les transferts culturels qui ont pu s'opérer sur un même territoire, entre deux communautés antagonistes, mais puisant aux mêmes sources et en partie à la même langue. Il n'y a pas plus de similitudes que de différences, mais le problème réside dans le rapport inégal entre une minorité exclue et une majorité intolérante. Aussi la proximité existante a-t-elle eu pour conséquence une attitude essentielle: d'une part le souci de maintenir sa différence (la non-assimilation dans la réalité), d'autre part celui de la voir reconnue grâce à la conversion au judaïsme (l'assimilation de l'autre à soi dans un univers miraculeux)[339]; c'est bien cette double démarche qui est à l'œuvre dans la narration telle que le *Mayse bukh* la développe; loin d'empêcher la porosité, elle va engendrer de multiples adaptations et favoriser le processus de métamorphose. L'étude de la littérature apocryphe, de son rôle et de son influence sur les littératures juive et chrétienne constitue une des voies d'accès privilégiées aux intertextes qu'elle a engendrés; si d'une part, à la base de l'investigation des hébraïsants chrétiens, il y a la suprématie de l'Eglise chrétienne – ce qui fait voir les mœurs et les coutumes juives sous l'angle de la superstition et de l'erreur – et si par ailleurs, les adeptes de la *Science du judaïsme* au XIXe siècle ont retrouvé et exalté ce pan de la vie juive dans une optique nationaliste[340], il s'agit pour nous aujourd'hui, à l'instar de la *Weltanschauung* du XXe siècle telle que la défend Ludwig Strauss, traducteur d'une vingtaine d'histoires du *Mayse bukh*[341], de jeter sur ces textes un regard comparatif, qui est la somme des acquis antérieurs et qui est capable de déceler à la fois le particulier et le

338 Cf. Enzyklopädie des Märchens: Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung. Begründet von Kurt Ranke (Berlin/New York 1977sqq.).

339 On peut dire que chaque texte est révélateur de la religion qui le sous-tend: un texte chrétien prônera la conversion au christianisme et un texte musulman celle à l'Islam.

340 Cf. Grünbaum, *Jüdischdeutsche Chrestomathie*, *op. cit.* 385–458: Le chapitre consacré à la narration et aux histoires contient une présentation du *Mayse bukh* ainsi que de longs extraits des éditions de Wilmersdorf (s. d.) et de Rödelsheim (1753).

341 Ludwig Strauss: *Geschichtenbuch*, *op. cit.* 480sq.

général, le même et l'autre; en d'autres termes, de montrer par quels procédés alchimiques naît une identité, et grâce à quelle symbiose créatrice elle renaît. Car c'est bien de naissance et de renaissance qu'il s'agit, d'autant plus que cette identité emprunte une langue nouvelle, le yiddish, une langue qui va permettre à la femme de surgir. Le *Mayse bukh*, sommet de la littérature populaire créée par l'imagination au fil des siècles, se situe à la croisée des époques et des styles; on y retrouve, dûment structuré, ce que le conteur ou l'auteur, puisant dans la mythologie, la cosmogonie, la philosophie ou la littérature, a inventé, malaxé, retrouvé, mis au goût du jour et adapté; en tant que modèle de narration, il n'a cessé d'engendrer de nouveaux textes et de fonctionner comme une source où viennent puiser les écrivains épris d'histoires. C'est ainsi que le prix Nobel de littérature yiddish, Isaac Bashevis Singer, a fait revivre, en les métamorphosant, le pape juif ou la jeune fille qui épouse un démon[342]. La littérature narrative n'existerait pas sans le *Mayse bukh*, ce chef d'œuvre, non pas de perfection, mais de surprise (Barthes), de foisonnement, de balbutiement, de répétition, de re-mise en scène, de vie, de douleur, de souffrance, de plaisir! Le tout contenu dans ce recueil, dont le fac-similé permettra au lecteur, même ignorant de cette langue «féminine», de s'imaginer ce qu'ont pu être ces chabbats où une femme lisait à haute voix des histoires que l'auditoire attendait, répétait, finissait par connaître et racontait autrement. «An alte mayse, nor andersh dertseylt». Une vieille histoire, mais racontée différemment.

342 Astrid Starck-Adler: «Bashevis's Interactions with the *Mayse-bukh* («Book of Tales»)» In: *The Hidden Isaac Bashevis Singer.* Edited by Seth L. Wolitz (Austin 2001) 119–133.

Bibliographie

Abréviations

AaTh	Aarne & Thompson, *Types of the Folk-tale*
A Z	*Avodah zarah*
b (suivi d'un traité)	Talmud de Babylone
B B	*Babba batra*
B M	*Babba metsia*
Ber	*Berakhot*
Chab	*Chabbat*
Cheq	*Cheqalin*
ed. pr.	*editio princeps*
Ekhah R	*Ekhah Rabbati*
En Y	*En Yaaqov*
Er	*Erouvin*
Gaster	Moses Gaster: *Ma'asse Book* (Philadelphia 1934)
Git	*Gittin*
Hag	*Hagigah*
Houl	*Houllin*
j (suivi d'un traité)	Talmud de Jérusalem
K.v.F. [B]	*Kaftor va-Ferah* (éd. Bâle 1580)
Ket	*Ketoubbot*
Mak	*Makkot*
MB	*Mayse bukh*
Meg	*Megillah*
Ned	*Nedarim*
Nid	*Niddah*
Pes	*Pesahim*
Qid	*Qiddouchin*
R	*Rabba*
Sanh	*Sanhédrin*
S.H. [B]	*Séfer ha-hasidim* (éd. Bâle 1580)
Souk	*Soukkah*

Taan	*Taanit*
Ter	*Teroumot*
Tos	Tosafot
Yalq Ruth	*Yalqut Ruth*
Yom	*Yoma*

Le ‹Mayse bukh›

Le manuscrit original a disparu. Nous citons les manuscrits antérieurs contenant des histoires similaires.

Manuscrits en yiddish

Ms. d'Innsbruck: Jérusalem, Bibliothèque nationale et universitaire, Hebr. 8° 5245.
Ms. d'Oxford: Oxford, Bodléienne, Can, Or. 12.
Ms. Oppenheim: Oxford, Bodléienne, Opp. 714.
Ms. de Paris (Anchel Lévi): Paris, Bibliothèque Nationale, Hebr. 589.
Ms. de Munich (Isaac bar Judah Reutlingen): Munich, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. hebr. 100.
Ms. de Rovere: Munich, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. hebr. 495.

Certains manuscrits sont photocopiés dans: Zfatman, Sarah/Dov Noy (éd.): *Sippurim nibrahim me-tokh ha-‹Mayse-bukh›* (Jérusalem 1973).

Editions

Eyn shön Mayse bukh (Conrad Waldkirch, Bâle 1602) *(éd. pr.)*.
Rééditions: Prague (1665?), Wilhermsdorf (1674), Francfort-sur-Oder (1677–1700), Dyhernfurt (1697), Prague (1697), Amsterdam (1701), Francfort-sur-le-Main (1703), Wilhermsdorf (1703), Francfort-sur-Oder (1709), Dyhernfurt (1706 et 1709), Berlin (1709), Amsterdam (1723), Hombourg (1727), Rödelheim (1753), Nuremberg (1763), Lemberg (1851).
Wagenseil, Johann Christoph: *Belehrung der Jüdisch-Teutschen Red- und Schreibart* (Königsberg 1699) 324–334 (extraits).

Transcription partielle ou complète en caractères latins

Grünbaum, Max: *Jüdischdeutsche Chrestomathie* (Leipzig 1882, reprint Hildesheim 1969) 385–458 (à partir des éd. de Wilhermsdorf et Rödelheim).

Pappenheim, Bertha: *Allerlei Geschichten. Maasse-Buch. Buch der Sagen und Legenden aus Talmud und Midrasch nebst Volkserzählungen in jüdischdeutscher Sprache. Nach der Ausgabe des Maasse-Buches Amsterdam 1723* (Frankfurt a.M. 1929). Nouvelle édition adaptée et remaniée par Diederichs, Ulf: *Das Ma'assebuch. Altjiddische Erzählkunst.* Mit 33 Bildern. Vollständige Ausgabe. Ins Hochdeutsche übertragen, kommentiert und herausgegeben von Ulf Diederichs (München, à paraître).

Tendlau, Abraham: *Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit.* Als Beitrag zur Volks-, Sprach- und Sprichwörter-Kunde, aufgezeichnet aus dem Munde des Volkes und nach Wort und Sinn erläutert von A. T. (Frankfurt a.M. 1860, reprint Köln 1998) (Nr. 1029 «Drei Mann un e Roßkopp!» = *MB* 183).

Traductions

Baumgarten Jean: *Récits hagiographiques juifs* (Paris 2001) 261–313 (à partir de l'*ed. pr.* et de celle de Meitlis).

Gaster, Moses: *Ma'asse Book* (Philadelphia 1934) 2 vols (traduction intégrale, sans la préface et avec quelques modifications à la fin, à partir de l'éd. d'Amsterdam 1723).

[Hellwig, Christoph]: *Jüdische Historien/ Oder/ Thalmudische/ Rabbinische/ wunderbarliche Legenden/ so von den Jüden als warhafftige und heylige Geschicht/ an ihren Sabbathen und Feyertagen gelesen werden: Darauß dieses verstockten Volcks Aberglauben und Fabelwerck zu ersehen/ Auß ihren eigenen Büchern in Truck Teutsch verfertiget/ Durch Christophorum Helvicum* … (Giessen 1611/12).

– *Erster vnd Ander Theil Jüdischer Historien. Oder Thalmuhdischer/ Rabbinischer/ wunderbarlicher Legenden/ so von den Jüden/ als warhafftige vnd heylige Geschicht/ an ihren Sabbathen vnd Feyertagen/ gelesen werden. Darauß dieses verstockten Volcks Aberglauben und Fabelwerck zu ersehen. Auß jhren eigenen Büchern in Truck Teutsch verfertiget/ von*

newem vbersehen vnd corrigiert, Durch Christophorum Helvicum ... (Giessen 1617).

Meitlis, Yankev: *Mayse-bukh. 84 dertseylungen* (Buenos Aires 1969). Traduction en français du cycle de rabbi Samuel et rabbi Juda par Fogel, Paul et Catherine: *Fables juives du Moyen Age* (Paris 1999).

Strauss, Ludwig: *Geschichtenbuch. Aus dem jüdisch-deutschen Maassebbuch* (Berlin 1934) (réédité dans: Ludwig Strauss: *Gesammelte Werke* 1: *Prosa und Übertragungen.* Herausgegeben von Hans Otto Horch, Göttingen 1998, 421–481 et 559–563) (à partir de l'éd. d'Amsterdam 1723).

Tendlau, Abraham: *Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit.* Als Beitrag zur Volks-, Sprach- und Sprichwörter-Kunde, aufgezeichnet aus dem Munde des Volkes und nach Wort und Sinn erläutert von A. T. (Frankfurt a.M. 1860, reprint Köln 1998) (Nr. 987 «E jüdischer Gam-su-letoowe!» = *MB* 95; Nr. 1059 «Wer's haben soll, der bekommt's» = *MB* 202; Nr. 1061 «Der Mensch darf hoffen, dieweil ihm der Odem geht» = *MB* 188).

Textes

Abraham ben Mattathias, cf. *Kuh Bukh.*

Abraham ben Samuel Zacuto: *Séfer ha-yuhasin* [Livre des généalogies] (Constantinople 1566).

– (Cracovie 1580/81).

Achkenazi de Janow, Jacob ben Isaac: *Le commentaire sur la Torah.* [Tseenah Ureenah]. Traduction du yiddish, introduction et notes par Jean Baumgarten (Paris 1987).

Ahmad al Tîfâchî: *Les Délices des cœurs.* Trad. de l'arabe d'après les manuscrits originaux et prés. par René R. Khawam (Paris 1981).

Alphabet de ben Sira:

– *ed. pr.* (Constantinople 1519).

– *Sententiae morales. Tobias hebraice. Omnia ex hebraeo in latinum translata ... per Paulum Fagium* (Isnae 1542) (traduction latine).

– Yassif, Eli: *Sippurei Ben Sira* (Jérusalem 1984).

Alphonsi, Petrus: *Disciplina clericalis.* Von Alfons Hilka et Werner Söderhjelm. Acta societatis scientiarum Fennicae 38,4–5; 39,4 (Helsingfors 1911–1922).

Altschuler, Moses Henoch: *Séfer Brant shpigl* (Cracovie 1596).
- (Bâle, Conrad Waldkirch 1602).
- *Moses Henochs Altschul-Jeruschalmi «Brantspigel», transkribiert und ediert nach der Erstausgabe Krakau 1596.* Herausgegeben von Sigrid Riedl (Frankfurt a.M. etc. 1993).

Apulée: *Les Métamorphoses.* In: *Romans grecs et latins.* Textes présentés, traduits et annotés par Pierre Grimal. La Pléïade (Paris 1958) 137–377.

Asèret ha-dibberot, cf. *Midrachim.*

Bahya ben Acher ben Hlava: *Sepher Kadh ha-Kemah* [Le pot de farine] (Gustiniani, Venise 1546).
- Ezra ben Solomon of Gerona: *Commentary of the Song of Songs* [Perush Shir ha-shirim]. And other kabbalistic commentaries, selected, translated and annotated by Seth Brody (Kalamazoo 1999).

Bahya Ibn Paqouda: *Les devoirs des cœurs* [Hovot ha-levavot]. Traduit et présenté par André Chouraqui (Paris ^{5}2002)
- *Al-hidaja ila fara id al-Qulub des Bachja ibn Josef ibn Paquda aus Andalusien.* Im arabischen Urtext zum ersten Mal nach der Oxforder und Pariser Handschrift sowie den Petersburger Fragmenten herausgegeben von A. S. Yahuda (Leiden 1912)
- *The Book of Direction to the Duties of the Heart.* From the original arabic version ... Introduction, translation and notes by Menahem Mansoor (London 1973) (trad. angl.)

Behaye, cf. Bahya.

Bible:
- *La Bible de Jérusalem* (Paris 1962).
- *La Bible.* Traduite et présentée par André Chouraqui (Paris 1989).
- *La Bible. Ecrits intertestamentaires.* Ed. par André Dupont-Sommer et Marc Philolenko (Paris 1987) vol. 1.

Bin Gorion, Micha Josef: *Der Born Judas.* Legenden, Märchen und Erzählungen, gesammelt von M.J. b.G. Übertragen von Rahel Ramberg (Leipzig 1916–1924) 6 vols (différents reprints).
- *Sagen der Juden* (Frankfurt a.M. 1913–1927) 5 vols (reprint Frankfurt a.M. 1962).

Boccace, Jean: *Le Décaméron.* Ed. Diane de Selliers (Paris 1999).

The Philobiblon of Richard de Bury, Bishop of Durham. Ed. and transl. by Ernest C. Thomas (New York 1889).

Buxtorf, Johann I.: *Thesaurus grammaticus linguae sanctae hebraeae ... Lectionis hebraeo-germanicae usus & exercitatio* (Basileae 1609).

Callenberg, Johann Heinrich/Wilhelm Christian Just Chrysander: *Schriften zur jiddischen Sprache.* Faksimiledruck nach den Ausgaben von 1733, 1736 und 1750. Herausgegeben und mit einem Nachwort versehen von Hans Peter Althaus. Quellen zur Geschichte der jiddischen Sprache 3 (Marburg/Lahn 1966).

Chalchèlet ha-qabbalah, cf. Gedaliah.

Chebet Yehoudah, cf. Salomon Ibn Verga.

Croisades et Pèlerinages. Récits, chroniques et voyages en Terre Sainte. Ed. par Danielle Régnier-Bohler (Paris 1997).

Ecrits apocryphes chrétiens I. Edition publiée sous la direction de François Bovon et Pierre Geoltrain (Paris 1997).

Eidelberg, Shlomo: *Juspa, R., Shammash of Warmsaisa (Worms): Jewish Life in the 17th Century* (Jérusalem 1991).

Ekhah Rabbati, cf. *Midrachim.*

En Yaaqov [œuvre compilée par Jacob b. Salomon ibn Habib]:

- *ed. pr.* (Salonique 1516).
- *Aggadot du Talmud de Babylone. La Source de Jacob – 'Ein Yaakov.* Traduit et annoté par Arlette Elkaïm-Sartre (Lagrasse 1982)

Friderichs-Müller, Theresia (éd.): *Die Historie von dem Kaiser Octaviano.* Vol. I. *Transkription der Fassung des Cod. hebr. monac. 100* mit 18 Federzeichnungen von Isaak bar Juda Reutlingen, Hamburg 1981.

Fuks, Leo: *The oldest known Literary Documents of Yiddish Literature (C. 1382)* (Leiden 1957) 2 vols.

Gaster, Moses: *The Exempla of the Rabbis, being a collection of exempla, apologues and tales culled from Hebrew manuscripts and rare Hebrew books* (Leipzig/London 1924).

Gedaliah ibn Yahya: *Chalchèlet ha-qabbalah* [La chaîne de la tradition] (Venise 1587, reprint Jérusalem 1962).

Gesta Romanorum. Geschichten von den Römern. Ein Erzählbuch des Mittelalters. Erstmals in vollständiger Übersetzung herausgegeben von Winfried Trillitzsch (Frankfurt a.M. 1973).

Die Memoiren der Glückel von Hameln (1645–1719). Herausgegeben von David Kaufmann (Frankfurt a.M. 1896).

Grimm, Brüder: *Kinder- und Hausmärchen.* Mit einem Anhang sämtlicher, nicht in allen Auflagen veröffentlichten Märchen und Herkunftsnachweisen herausgegeben von Heinz Rölleke (Stuttgart 1983) 3 vols.

Hibbour ha-masiyot ve-ha-midrachot ve-ha-aggadot [Recueil d'histoires] (Venise 1551).

Isaac ben Eliézer: *Séfer ha-gan* [Le livre du jardin] (Cracovie 1579).

Jacob b. Salomon ibn Habib cf. *En Yaaqov.*

Jehudah ben Chemouel le Hassid: *Séfer ha-hasidim* (Bologne 1538, reprint Bâle 1580).

- éd. par Jehuda Wistinetzki (Berlin [1893]).
- Jehudah ben Chemouel le Hassid: *Sefer Hassidim. Le guide des hassidim.* Traduit de l'hébreu et présenté par le Rabbin Edouard Gourévitch (Paris 1988).

Judah Kalaz: *Séfer ha-mousar* [Livre de morale] (Constantinople 1537).

Kaftor-va-ferah cf. Luzzatto.

Kol Bo [Tout] (Naples 1485?).

Kuh bukh [Livre des vaches]:

- Abraham Ben Mattathias: *Kuh bukh* (Vérone 1595).
- Rosenfeld, M. N. (ed.): *The Book of the Cows. A facsimile edition of the famed Kuhbuch, Verona 1595* (London 1984).
- Réédité et modifié par Moïse ben Eliézer Wallich de Worms: *Sefer meshalim* (Frankfurt a.M. 1697).
- *Book of Fables. The Yiddish Fable Collection of Reb Moshe Wallich.* Facsimile. Translated and edited by Eli Katz (Detroit 1994).

Lévi, Israël: «Un recueil de contes juifs inédits». In: *Revue d'Etudes Juives* 33 (1896) 7–63 et 233–254; 35 (1897) 165–183; 47 (1903) 205–213.

Lévita, Elie Bahour: *Bovo bukh* (Isny 1541).

- *Poetishe shafungen in yidish.* Vol. 1: *1507–1508: reproduktsie fun der ershter oysgabe Bovo de-Antone, Isny 1541.* Ed. par J. A. Joffe (New York 1949).
- *Paris un Viene* (Vérone 1594).
- *Paris un Viene. Francesco dalle Donne, Verona 1594* (Sala Bolognese 1988) (reprint de l'*ed. pr.*). Introduction par Jean Baumgarten.

– *Paris un' Viena*. Ed. with introduction, notes and appendices by Khone Shmeruk, in collaboration with Erika Timm (Jérusalem 1996).
– *Paris un Wiene. Ein jiddischer Stanzenroman des 16. Jahrhunderts von (oder aus dem Umkreis von) Elita Levita.* Eingeleitet, in Transkription herausgegeben und kommentiert von Erika Timm unter Mitarbeit von Gustav Adolf Beckmann (Tübingen 1996).
Lorris, Guillaume de/Jean de Meun: *Le roman de la rose. Ed. d'après les manuscrits BN 12786 et BN 378*. Traduction, présentation et notes par Armand Strubel (Paris 1992).
Luzzatto, Jacob ben Isaac: *Kaftor va-ferah* (Bâle 1580).
– Ed. par Abraham Moses Luncz (Jérusalem ^{3}1897–1899).
Maitlis (Meitlis), Yankev (Jacob): *Di shvohim fun r. Yehude un r. Shmuel he-hosid* [Louanges de rabbi Judah et rabbi Samuel le Pieux] (London 1961).
– *Anshel Levi. An Old Yiddish Midrash to the "Chapters of the Fathers"* (Jérusalem 1978)
Mechalim chel Chlomo [Proverbes de Salomon] (Venise 1544).
Midrachim:
– *Asèret ha-dibberot* [Midrach du Décalogue] (Ferrara 1554).
– Jellinek, Adolph: *Bet ha-Midrasch. Sammlung kleiner Midraschim und vermischter Abhandlungen aus der ältern jüdischen Literatur.* Nach Handschriften und Druckwerken gesammelt und nebst Einleitungen herausgegeben von A. J. (Leipzig/Wien 1853–1873) 6 vols (Jérusalem ^{2}1938, ^{3}1967) vol. I, 62–90.
– *The Ten Commandments in history and tradition.* Ed. by Ben-Zion Segal (Jerusalem, ca. 1990).
– *Ekhah Rabbati:*
– *ed. pr.* (Pesaro 1519). Pour les éd. ultérieures, cf. *Midrach Rabba*.
– Buber, Salomon: *Midrasch Echa Rabbati. Sammlung agadischer Auslegungen der Klagelieder.* Herausgegeben nach einer Handschrift aus der Bibliothek zu Rom cod. J.I.4 und einer Handschrift des British Museum cod. 27089. Kritisch bearbeitet, kommentiert und mit einer Einleitung versehen (Vilnius 1899, reprint Hildesheim 1967).
– Wunsche, August: *Der Midrasch Echa Rabba, das ist die haggadische Auslegung der Klagelieder.* Zum ersten Mal ins Deutsche übertragen … Mit

Noten und Verbesserungen von Dr. J. Fürst und D. O. Straschun (Leipzig 1881).
– *Midrach Rabba* [Le grand midrach]:
– *ed. pr.* (Constantinople 1512).
– Mirkin, Mosheh Aryeh (éd.): *Midrach Rabba* (Tel Aviv 1956–1967, reprint 1977–1982 et 1985–1987) 11 vols.
– *Midrach Rabba.* Traduit de l'hébreu par Bernard Maruani et Albert Cohen-Arazi; annoté et introduit par Bernard Maruani (Lagrasse 1987).
– *Midrach Zutta:*
– *Midrasch Suta. Hagadische Abhandlungen über Schir ha-Schirim, Ruth, Echah und Koheleth nebst Yalkut zum Buche Echah.* Zum ersten Male nach Handschriften herausgegeben, kritisch bearbeitet und mit einer Einleitung versehen von Salomon Buber (Berlin 1894).
– *Pirqé avot:*
– *Midrash le pirkei-avot* [Midrach en yiddish sur le «Traité des Pères»] (Jérusalem 1978).
– *Pirqé avot. Commentaires du Traité des Pères.* Traduit de l'hébreu, introduit et annoté par Eric Smilévitch (Paris 1990).
– *Tanhouma:*
– *Midrasch Tanchuma: Ein aggadischer Commentar zum Pentateuch.* Zum ersten Male nach Handschriften aus den Bibliotheken zu Oxford, Rom, Parma und München herausgegeben, kritisch bearbeitet, commentirt und mit einer ausführlichen Einleitung versehen von Salomon Buber (Vilnius 1885; Reprint Jérusalem 1964).
– *Midrash Tanhuma.* Translated into English with introduction indices and brief notes by John J. Towsend. Vols I et II (Hobolen, NJ 1989/1997).
Les Mille et une Nuits. Traduit par Charles Mardrus (1899–1904) (Paris 2000).
Nahman de Bratzlav, Rabbi: *Séfer Sippoureï-mayses* (Jérusalem 1985).
Orhot Tsaddiqim [Les voies des justes] (Prague 1581) = *Sefer ha-midot* [Livre de morale] (Isny 1542). Cf. Güdemann, *Geschichte, op. cit.*, vol. 3, 223–245.
– *The Ways of the Righteous.* Newly prepared according to the first edition, complete with vowel marking and source references, augmented edition, English translation and introduction, by Seymour J. Cohen (New York 1982).
Ovide: *Les métamorphoses* (Paris 1966).

Pascheles, Wolf (éd.): *Sippurim. Eine Sammlung jüdischer Volkssagen, Erzählungen, Mythen, Chroniken, Denkwürdigkeiten und Biographien berühmter Juden* (Prag 1856–1870, reprint Hildesheim 1976) 2 vols.

Pauli, Johannes: *Schimpf vnd Ernst heisset das buch mit namen, durchlaufft es der welt handlung mit ernstlichen vnd kurtzweiligen exemplen, parabolen vnd hystorien, nützlich vnd gut zu besserung der menschen* (Grieninger, Strassburg 1522).

– *Schimpf und Ernst.* Herausgegeben von Johannes Bolte. Vol. 1: *Die älteste Ausgabe von 1522*; vol. 2: *Paulis Fortsetzer und Übersetzer. Erläuterungen* (Berlin 1924, reprint Hildesheim 1972) (contient un facsimile de l'édition de 1522).

Pétrone: *Le satiricon.* In: *Romans grecs et latins.* Textes présentés, traduits et annotés par Pierre Grimal. La Pléïade (Paris 1958) 1–137.

Salomon Ibn Verga: *Séfer Chebet Yehoudah* [Le sceptre de Judah] (Jérusalem 1947).

Schudt, Johann Jacob: *Jüdische Merckwürdigkeiten … Sammt einer vollständigen Franckfurter Juden-Chronick* (Frankfurt a.M./Leipzig 1714, reprint Berlin 1922) 4 vols.

Séfer ha-gan, cf. Isaac ben Eliézer.

Séfer ha-hasidim, cf. Jehudah ben Chemouel le Hassid.

Séfer ha-mousar, cf. Judah Kalaz.

Séfer Nissim [Livre de Nissim <= rabbi Nissim ben Jacob ibn Shāhin de Kairouan>]:

– *Hibbour Yafeh meha-yeshua* (Ferrarae 1557, trad. hébr. de l'original arab.).

– *Liber Ma'ase Rabbi Nissim Massilitani.* Ed. prolegomenis notisque instruxit Howard Kreisel (Hierosolymis 2000).

– *An elegant composition concerning relief after adversity.* Transl. from the Arab. with introd. and notes by William M. Brinner (New Haven etc. 1977).

Séfer Youhasin, cf. Abraham ben Samuel Zacuto.

Shatzmiller, Joseph: «Récits de voyage hébraïques au Moyen Age. De la seconde moitié du XIIe siècle au XVIe siècle (Textes rassemblés, traduits de l'hébreu, présentés et annotés par Joseph Shatzmiller). In: *Croisades et pèlerinages. Récits, chroniques et voyages en Terre Sainte. XIIe–XVIe siècle.* Ed. par Danielle Régnier-Bohler (Paris 1997) 1279–1390.

Staerk, Wilhelm/Albert Leitzmann: *Die jüdisch-deutschen Bibelübersetzungen* (Frankfurt a.M. 1923, reprint Hildesheim 1977).

Talmud de Babylone:

- *Talmud Bavli.* Ed. par Adin Steinsaltz (Jérusalem 1968sqq.).
- *Le Talmud. L'édition Steinsaltz.* Traduit par Jean-Jacques Guggenheim et Jacquot Grunewald ([Paris] 1995sqq.)
- *Der babylonische Talmud.* Nach der ersten zensurfreien Ausgabe unter Berücksichtigung der neueren Ausgaben und des handschriftlichen Materials neu übertragen von Lazarus Goldschmidt (Berlin 1930–1936, reprint Frankfurt a.M. 1996).

Talmud de Jérusalem. Traduit pour la première fois en français par Moïse Schwab (Paris 1871–1889, différents reprints) 11 vols.

Tanhouma, cf. *Midrachim.*

Tsiyyoni: ed. pr. (Crémone 1559) (cf. *Encyclopaedia Judaica* vol. 11, 1313, s.v. Menahem Ziyyoni) (Jérusalem 1971–1972).

Voragine, Jacques de: *Die Legenda aurea des Jacobus de Voragine.* Aus dem Lateinischen übersetzt von Richard Benz (Heidelberg ^{10}1984).

- *La légende dorée.* Ed. Diane de Selliers (Paris 2000).

Wesselski, Albert: *Mönchslatein. Erzählungen aus geistlichen Schriften des XIII. Jahrhunderts* (Leipzig 1909).

Yalqout Chimoni:

- *ed. pr.* (Salonique 1521, 1526sq., reprint 1968/1973).
- *Yalqut Schim'oni al ha-Tora le Rabbenu Schim'on ha-Darschan.* Ed. par D. Hyman, D. N. Lerrer, I. Shiloni (Jérusalem 1973–1991) 9 vols.

Yalqout Ruth (part du *Yalqout Chimoni*, cf. supra).

Zohar [Livre des splendeurs]:

- *Sefer haz-zohar.* Ed. et comm. par Ruben Moses Margalioth (Jérusalem ^{2}1957) 3 vols.
- Mopsik, Charles: *Le Zohar.* Traduction de l'araméen, introduction et notes. T. 1–4 (Paris 1981–1996).

Littérature critique

Aarne, Antti: *The Types of the Folk-tale. A Classification and Bibliography.* Anttis Aarne's Verzeichnis der Märchentypen (FF Communications No. 3) translated and enlarged by Stith Thompson. FF Comunications 178 (Helsinki ²1961).

Abrahams, Israel: *Jewish Life in the Middle Ages* (1896, reprint New York 1978).

Althaus, Hans Peter: *Die Cambridger Löwenfabel von 1382. Untersuchung und Edition eines defektiven Textes* (Diss. Marbourg 1966) (Berlin/New York 1971).

Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm. Neu bearbeitet von Johannes Bolte und Georg Polívka (Leipzig 1913–1932) 5 vols.

Baron, Salo Wittmayer: *A social and religious History of the Jews.* 18 + 2 vols (New York ²1952–1993).

Baumgarten, Jean: *Introduction à la littérature yiddish ancienne* (Paris 1993).

– *Récits hagiographiques juifs* (Paris 2001).

Bebe, Pauline: *Isha. Dictionnaire des femmes et du judaïsme* (Paris 2001).

Bietenholz, Peter G.: *Der italienische Humanismus und die Blütezeit des Buchdrucks in Basel*, Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft 73 (Basel 1959) 54–59.

– *Der Basler Buchdruck und die Reformation.* Lectura 3 (Szeged 1998).

Birnbaum, Solomon: «Das Datum des Codex Zimt-Sand». In: *Mitteilungen aus dem Arbeitskreis für Jiddistik (Giessen)* 2 (1960) 9–10.

Borchers, Susanne: *Jüdisches Frauenleben im Mittelalter. Die Texte des Sefer Chasidim* (Frankfurt a.M. 1998).

Bräuer, Rolf: *Dichtung des europäischen Mittelalters. Ein Führer durch die erzählende Literatur* (München 1990).

Bremond, Claude: *Logique du récit* (Paris 1973).

– /Jacques Le Goff/Jean-Claude Schmitt: *L'exemplum* (Turnhout 1982).

– «Les avatars d'un conte». In: *Communications* 39 (1984) 5–45.

Brüll, Nehemias: «Beiträge zur jüdischen Sagen- und Spruchkunde im Mittelalter». In: *Jahrbücher für jüdische Geschichte und Literatur* 9 (1889) 9–71.

Burnett, Stephen G.: «Distorted Mirrors: Antonius Margaritha, Johann Buxtorf and Christian Ethnographies of the Jews». In: *The Sixteenth Century Journal* 25 (1994) 275–287.

- «Buxtorf Family Papers». In: *Die hebräischen Handschriften.* Katalog auf Grund der Beschreibungen von Joseph Prijs, redigiert von Bernhard und David Prijs, mit einem Anhang von Stephen G. Burnett und einem Beitrag von Thomas Willi. Publikationen der Universitätsbibliothek Basel 21 (Basel 1994) 71–88.
- «Hebrew Censorship in Hanau: A Mirror of Jewish-Christian Coexistence in 17th Century Germany». In: *The Expulsion of the Jews: 1492 and After.* Ed. by Raymond B. Waddington and Arthur H. Williamson (New York 1994) vol. 2, 199–222.
- *From Christian Hebraism to Jewish Studies. Johannes Buxtorf (1564–1629) and Hebrew Learning in the Seventeenth Century.* Studies in the History of Christian Thought 48 (Leiden/New York/Köln 1996).
- «The Regulation of Hebrew Printing in Germany 1555–1630. Confessional Politics and the Limits of Jewish Toleration». In: *Infinite Boundaries: Order, Disorder and Reorder in Early Modern German Culture.* Ed. by Max Reinhart and Thomas Robicheaux. Sixteenth Century Essays and Studies 40 (Kirksville 1998) 329–348.

Buxtorf, Johannes pater: *Lexicon Chaldaicum, Talmudicum et Rabbinicum ...* Denuo edidit et annotatis auxit Bernardus Fischerius (Leipzig 1869) 2 vols.

Canetti, Elias: *Masse und Macht* (Hamburg 1960).

Dan, Joseph: «Rabbi Judah the Pious and Caesarius of Heisterbach». In: *Studies in Aggadah and Folk-Literature.* Scripta Hierosolyminata 22 (Jérusalem 1971) 18–27.

Deleuze, Gilles/Félix Guatari: *Kafka. Pour une littérature mineure* (Paris 1979).

Dictionnaire encyclopédique du judaïsme (Paris 1993).

Dinse, Helmut: *Die Entwicklung des jiddischen Schrifttums im deutschen Sprachgebiet* (Stuttgart 1974).

Dorn, Erhard: *Der sündige Heilige in der Legende des Mittelalters* (München 1967).

Doubnov, Simon: *Histoire moderne du peuple juif (1789–1938)* (Paris 1994).

Elbogen, Ismar/Eleonore Sterling: *Die Geschichte der Juden in Deutschland* (Frankfurt a.M. 1988).

Elstein, Yoav: «The Gregorius Legend: Its Christian Versions and its Metamorphosis in the Hassidic Tale». In: *Fabula* 27 (1986) 195–215.

– /Ariela Krasny: «Ma'assehbuch». In: *Enzyklopädie des Märchens* (Berlin/New York 1996) vol. 8, col. 1327–1336.
– /Avidov Lipsker: «Joseph who honours the Sabbath: A Thematological Test Case». In: *Fabula* 37 (1996) 87–112.
Encyclopaedia Judaica, 16 vols (Jérusalem 1971–1972, CD Rom 1999).
Enzyklopädie des Märchens: Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung. Begründet von Kurt Ranke (Berlin/New York 1977sqq.).
Erik, Max: *Di geshikhte fun der yidisher literatur. Fun di eltste tsaytn biz der haskole-tkufe* (Varsovie 1928, reprint New York 1979).
Erzählungen des späten Mittelalters und ihr Weiterleben in Literatur und Volksdichtung bis zur Gegenwart. Sagen, Märchen, Exempel und Schwänke. Mit einem Kommentar herausgegeben von Lutz Röhrich (Bern/München 1962–1967) 2 vols.
Fabula: Zeitschrift zur Erzählforschung/Journal of Folktale studies/Revue d'Etudes sur le conte populaire (Berlin 1957/1958sqq.).
Formes médiévales du conte merveilleux. Textes traduits et présentés sous la direction de Jacques Berlioz, Claude Bremond et Catherine Velay-Vallantin (Paris 1989).
Frakes, Jerold: The politics of interpretation: Alterity and Ideology in Old Yiddish Studies (New York 1989).
– *Brides and doom: gender, property, and power in medieval German women's epic* (Philadelphia 1994).
Früh, Sigrid/Rainer Wehse (éds): *Die Frau im Märchen*. Veröffentlichungen der Europäischen Märchengesellschaft 8 (Kassel 1985).
Gaster, Moses: *The Exempla of the Rabbis, being a collection of exempla, apologues and tales culled from Hebrew manuscripts and rare Hebrew books* (Leipzig/London 1924) 1–49.
– *Ma'asse Book* (Philadelphia 1934) vol. 1, xvii–xliii.
Ginsburger, Moïse: «Die Juden in Basel». In: *Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde* 8 (1909) 315–436.
Ginzberg, Louis: *The Legends of the Jews* (Philadelphia 1909–1938, différents reprints) 7 vols (trad. fr.: *Les légendes des Juifs*, Paris 1997–2002, 4 vols).
Goetschel, Roland: «Le martyre juif à l'époque de la première croisade et chez les piétistes juifs d'Allemagne». In: *Problèmes d'histoire du christianisme,*

sainteté et martyre dans les religions du Livre (Paris 1989) vol. 19, 123–139.

Goldberg, Arnold: «Form und Funktion der Ma'asse in der Mischna». In: *Frankfurter Judaistische Beiträge* 2 (1974) 1–38.

Goldberg, Christine: «The Ungrateful Serpent (AaTh 155)». In: *Fabula* 37 (1996) 248–258.

Graf, Katrin: *Bildnisse schreibender Frauen im Mittelalter. 9. bis Anfang 13. Jahrhundert* (Basel 2000).

Güdemann, Moritz: *Geschichte des Erziehungswesens und der Cultur der abendländischen Juden*. Vol. 2: *Juden in Italien*; Vol. 3: *Juden in Deutschland* (Wien 1888, reprint Amsterdam 1966); vol. 4: *Quellenschriften* (Berlin 1891; repr. Amsterdam 1968).

Guggisberg, Hans R.: «Die kulturelle Bedeutung der Stadt Basel im 16. Jahrhundert». In: Helena Madurowicz-Urbańska/Markus Mattmüller (éd.): *Studia Polono-Helvetica*. Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft 157 (Basel/Frankfurt a.M. 1989) 49–66.

Heller, Bernhard: «Das hebräische und arabische Märchen». In: *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm.* Neu bearbeitet von Johannes Bolte und Georg Polívka, unter Mitwirkung von Elisabeth Kutzer und Bernhard Heller (Leipzig 1932) vol. 5, 315–364.

– «Beiträge zur Stoff- und Quellengeschichte des Ma'assebuchs». In: *Occident and Orient. Being studies in Semitic philology and literature, Jewish history and philosophy and folklore in the widest sense. In honour of Haham Dr. M. Gaster's 80th birthday.* Ed. by Bruno Schindler in collaboration with A. Marmorstein (London 1936) 234–243.

Hieronymus, Frank: *Oberrheinische Buchillustration*. 2: *Basler Buchillustrationen 1500–1545*. Publikationen der Universitätsbibliothek Basel 5 (Basel 1984).

Hsia, Ronnie Po-chia: *The Myth of Ritual Murder. Jews and Magic in Reformation Germany* (New Haven, Conn. etc. 1988).

– "Christian Ethnographies of the Jews in Early Modern Germany". In: *The Expulsion of the Jews: 1492 and After.* Edited by Raymond B. Waddington and Arthur H. Williamson. Garland Studies in the Renaissance 2 (New York/London 1994) 223–235.

Jastrow, Marcus: *Dictionary of the Talmud* (Philadelphia 1903, reprint Jérusalem s.a.).

Jeanneret, Michel: *Perpetuum mobile. Métamorphose des corps et des œuvres de Vinci à Montaigne* (Paris 1997).

Karpeles, Gustav: *Geschichte der jüdischen Literatur* (Berlin ³1920–1921, reprint Graz 1963) 2 vols.

Katz, Jacob: *Exclusiveness and Tolerance: Studies in Jewish-Gentile Relations in Medieval and ModernTimes.* Scripta Judaica 3 (London 1961, reprint Westport, Conn. 1980) (trad. fr.: *Exclusion et Tolérance. Chrétiens et juifs du Moyen Age à l'ère des Lumières* [Paris] 1987).

– *Tradition and Crisis. Jewish Society at the End of The Middle Ages* (New York 1961, différents reprints) (version originale en hébreu Jerusalem 1958; trad. fr.: *De la tradition à la crise. La société juive à la fin du Moyen Age*, Paris 2000).

Kretschmer, P.: «Zur Geschichte der ‹Säugenden Tochter›». In: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur* 43 (1899) 151–157.

Lecouteux, Claude: *Les monstres dans la littérature allemande du moyen âge. Contribution à l'étude du merveilleux médiéval* (Göppingen 1982).

Lévy, Ernest-Henri: «Langue des hommes et langue des femmes en judéo-allemand». In: *Mélanges offerts à M. Charles Andler.* Publication de la Faculté des Lettres de l'Université de Strasbourg 21 (1924) 197–215.

Libis, Jean: *Le mythe de l'androgyne* (Paris 1980).

– *et al.: L'androgyne.* Cahiers de l'Hermétisme (Paris 1986).

Literatur und Volk im 17. Jahrhundert. Probleme populärer Kultur in Deutschland. Herausgegeben von Wolfgang Brückner, Peter Blickle und Dieter Breuer. Wolfenbütteler Arbeiten zur Barockforschung 13 (Wiesbaden 1985).

Lorenz, Bernd: «Notizen zu Zwölf und Dreihundert im Märchen: Ausdruck bedeutungsvoller Grösse und abgegrenzter Bereiche». In: *Fabula* 27 (1986) 42–45.

Lorey, Elmar M.: *Henrich der Werwolf. Eine Geschichte aus der Zeit der Hexenprozesse. Mit Dokumenten und Analysen* (Frankfurt a.M. 1998).

Lüthi, Max: «Urform und Zielform in Sage und Märchen». In: *Fabula* 9 (1967) 41–54.

Mss. Codices hebraici biblioth. I. B. De Rossi ... accurate ab eodem descripti et illustrati (Parmae 1803) vol. 3.

Meitlis, Jacob: *Das Ma'assebuch. Seine Entstehung und Quellengeschichte. Zugleich ein Beitrag zur Einführung in die altjiddische Agada* (Berlin 1933, reprint Hildesheim 1987).

Mentgen, Gerd: «Schweizer Juden im Elsass / Elsässische Juden in der Schweiz». In: *Studien zur Geschichte der Juden im mittelalterlichen Elsass* (Hannover 1995) 100–108.

Moser-Rath, Elfriede: «Frau». In: *Enzyklopädie des Märchens* (Berlin/New York 1987) vol. 5, col. 100–137.

Neubauer, Alfred: *Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library* (Oxford 1886–1906).

Neuberg, Simon: *Autor – Setzer – Text. Wege zur Geschichte des jiddischen Wortschatzes* (Habil. Trier 1999) (à paraître).

Niger, Shmuel: *Di yidishe literatur un di lezerin* (Vilnius 1919).

– *Di tsveyshprakhikeyt fun undzer literatur* (Detroit 1941).

– «Yiddish Literature and the Female Reader». Translated and abridged by Zeva Zucker. In: *Women of the World. Jewish Women and Writing.* Ed. par Judith Baskin (Detroit 1994) 70–90.

Nordmann, Achilles: «Geschichte der Juden in Basel seit dem Ende der zweiten Gemeinde bis zur Einführung der Glaubens- und Gewissensfreiheit. 1397–1875». In: *Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde* 13 (1914) 1–190.

Noy, Dov: «R. Shalem Shabazi be-Aggadat ha-Am shel Yehudei Teyman». In: Y. Ratsaby (éd.), *Bo'i Teyman* (Tel Aviv 1967) 106–133.

– «The Jewish Versions of the ‹Animal Languages› Folktale (AT 670)». In: *Studies in Aggadah and Folk-Literature.* Ed. by Joseph Heinemann and Dov Noy. Scripta Hierosolymitana 22 (1971) 171–208.

Parush, Irish: «Women Readers as Agents of Social Change among Eastern European Jews in the Late Nineteenth Century». In: *Gender & History* 9 (1997) 60–82.

Pataï, Raphaël: *On Jewish Folklore* (Detroit 1983).

Paucker, Arnold: «Das Volksbuch von den Sieben Weisen Meistern in der jiddischen Literatur». In: *Zeitschrift für Volkskunde* 57 (1961) 177–194.

Pollack, Herman: *Jewish Folkways in Germanic Lands (1648–1806). Studies in Aspects of Daily Life* (Cambridge, Mass./London 1971).

Polo de Beaulieu, Marie-Anne: *Education, prédication et cultures au Moyen Age* (Lyon 1999).

Preuss, Julius: *Biblisch-talmudische Medizin. Beiträge zur Geschichte der Heilkunde und der Kultur überhaupt* (Berlin 1911, reprint New York 1971).

Prijs, Joseph: *Die Basler Hebräischen Drucke (1492–1866).* Ergänzt und herausgegeben von Bernhard Prijs (Olten/Freiburg i.Br. 1964).

Propp, Vladimir: *Morphologie du conte* (Paris 1970).

Röll, Walter: «Das älteste datierte jüdisch-deutsche Sprachdenkmal: ein Verspaar im Wormser Machsor von 1272/73». In: *Zeitschrift für Mundartforschung* 33 (1966) 127–138.

Rölleke, Heinz: «Nochmals zu den Zahlen Zwölf und Dreihundert im Märchen». In: *Fabula* 28 (1987) 106–109.

Romer-Segal, Agnes: "Yiddish Works on Yiddish Commandments in the Sixteenth Century". In: *Studies in Yiddish Literature and Folklore.* Monographs 7 (Jérusalem 1986) 37–59.

Rosenberg, Alfred: *Weisheit des Talmud. Mystische Texte und Traumdeutungslehre* (München 1955).

Roussel, Claude: «Wauquelin et le conte de la fille aux mains coupées». In: *Bien dire et bien aprandre* 14 (1994) 219–236.

Rumpf, Marianne: «Von der Altertumskunde zur Volkskunde und zum Heimatschutz». In: *Volkskultur – Geschichte – Region. Festschrift für Wolfgang Brückner zum 60. Geburtstag.* Herausgegeben von Dieter Harmening und Erich Wimmer. Quellen und Forschungen zur europäischen Ethnologie 7 (Würzburg 1990) 225–256.

Saperstein, Marc: *Jewish Preaching. 1200–1800. An Anthology* (New Haven 1989).

Scheiber, Alexander Sándor: «Alte Geschichten in neuem Gewande. Siebente Mitteilung» *Fabula* 13 (1972) 160–166.

– *Essays on Jewish folklore and comparative literature* (Budapest 1985).

Schmidt, Philipp: *Der Teufels- und Dämonenglaube in den Erzählungen des Caesarius von Heisterbach* (Basel 1926).

Schneider, Albert: *La légende de Geneviève de Brabant dans la littérature allemande* (Paris 1955).

Scholem, Gershom: *Major Trends in Jewish Mysticism* (New York 1946) (trad. fr.: *Les grands courants de la mystique juive*, Paris 1988, 94–133: «Le hassidisme dans l'Allemagne médiévale»).

– *Sabbatai Sevi. The Mystical Messiah.* Bollingen series 93 (Princeton 1973) (trad. fr.: *Sabbataï Tsevi. Le Messie mystique. 1626–1676*, Paris 1983).

Schwarzbaum, Haïm: *Jewish Folkore between East and West* (Beer-Sheva 1989).

Sherman, Joseph: *The Jewish Pope. Myth, Diaspora and Yiddish Literature.* Studies in Yiddish 4 (Oxford 2003).

Shmeruk, Khone: «Reshitah shel ha-proza ha sippurit beyidish u-merkazah be-Italya» [Les débuts de la prose narrative yiddish en Italie]. In: *Sefer zikkaron le Arye Leone Carpi* (Jérusalem 1967) 119–140.

– *Sifrut yiddish* [La littérature yiddish] (Tel Aviv 1978).

– *Sifrut yiddish be-Polin* [La littérature yiddish en Pologne] (Jérusalem 1981).

– *Prokim fun der yidisher literatur-geshikhte* [La littérature yiddish. Aspects de son histoire] (Tel Aviv 1988).

Shtif, Nahoum: «Ditrikh fun Bern: Yidishkayt un veltlekhkayt in der altyidisher literatur». In: *Yidishe Filologie* 1 (1924) 1–11 et 112–122.

Simonson, Shlomo: «Books and Librairies of Mantuan Jews, 1595» (H). In: *Kirjath Sepher. Biographical Quarterly of the Jewish National and University Library* 31:1 (1961) 103–122.

Starck, Astrid: «Das ‹ma'asseh-buch›. Platz der jiddischen Literatur in der deutschen Umwelt». In: *Begegnung mit dem Fremden. Akten des VIII. Internationalen Germanisten-Kongresses (Tokyo 1990)* (München 1991) vol. 11, 474–486.

– «Erzählstrukturen in der frühen jiddischen Prosa». In: *Jiddische Philologie. Festschrift für Erika Timm.* Hg. von Walter Röll und Simon Neuberg (Tübingen 1999) 157–173.

– «La femme dans le Mayse-bukh (1602)». In: *Le yiddish. Langue, culture et société* (Paris 1999) 38–64.

– «Mayse-bukh et métamorphose». In: *Bulletin du Centre de Recherche Français de Jérusalem* 8 (2001) 49–68.

– «Bashevis's Interactions with the *Mayse-bukh* (‹Book of Tales›)» In: *The Hidden Isaac Bashevis Singer.* Edited by Seth L. Wolitz (Austin 2001) 119–133.

Steinsaltz, Adin: *Le Talmud* (Ramsay 1995).

Steinschneider, Moritz: «Jüdisch-Deutsche Literatur nach einem handschriftlichen Katalog der Oppenheim'schen Bibliothek (in Oxford), mit Zusätzen und Berichtigungen». In: *Serapeum* 9 (1848) 313–336, 344–352, 363–368, 375–384; 10 (1849) 9–16, 25–32, 42–48, 74–80, 88–96, 107–112; Intelligenz-Blatt zum *Serapeum* 10 (1849) 54sq., 57–59, 68–70 (register) (reprint sous forme de livre: *Jüdisch-Deutsche Literatur*, Jérusalem 1961).

– «Jüdische Litteratur und Jüdisch-Deutsch. Mit besonderer Rücksicht auf *Ave-Lallemant*». In: *Serapeum* 25 (1864) 33–46, 49–62, 65–79, 81–95, 97–104.
– «Jüdische Litteratur und Jüdisch-Deutsch. Mit besonderer Rücksicht auf *Ave-Lallemant*. 2. Artikel: Das Maase-Buch». In: *Serapeum* 27 (1866) 1–12.
– «Jüdische Litteratur und Jüdisch-Deutsch. Mit besonderer Rücksicht auf *Ave-Lallemant*. 3. Artikel: Nachträge». In: *Serapeum* 30 (1869) 129–140, 145–159.

Stemberger, Günter: *Geschichte der jüdischen Literatur. Eine Einführung* (München 1977).
– *Das klassische Judentum* (München 1979).
– *Einleitung in Talmud und Midrasch* (München [8]1982).
– *Midrasch. Vom Umgang der Rabbinen mit der Bibel. Einführung, Texte, Erläuterungen* (München 1989).

Stroll Mary: *The Jewish Pope. Ideology and Politics in the Papal Schism of 1130.* Brill's Studies in Intellectual History 8 (Leiden etc. 1987).

Tendlau, Abraham: *Sprichwörter und Redensarten deutsch-jüdischer Vorzeit.* Als Beitrag zur Volks-, Sprach- und Sprichwörter-Kunde, aufgezeichnet aus dem Munde des Volkes und nach Wort und Sinn erläutert von A.T. (Frankfurt a.M. 1860, reprint Köln 1998).

Timm, Erika: «Beria und Simra. Eine jiddische Erzählung des 16. Jahrhunderts. Herausgegeben und kommentiert von E.T.». In: *Literaturwissenschaftliches Jahrbuch*, NF 14 (1973) 1–94.
– «Die ‹Fabel vom alten Löwen› in jiddistischer und komparatistischer Sicht». In: *Zeitschrift für deutsche Philologie* 100, Sonderheft (1981) 109–170.
– *Graphische und phonische Struktur des Westjiddischen unter besonderer Berücksichtigung der Zeit um 1600.* Hermaea, NF 52 (Tübingen 1987).
– «Die Bibelübersetzungssprache als Faktor der Auseinanderentwicklung des jiddischen und des deutschen Wortschatzes». In: *Deutsche Bibelübersetzungen des Mittelalters.* Beiträge eines Kolloquiums im Deutschen Bibel-Archiv unter Mitarbeit von Nikolaus Henkel herausgegeben von Heimo Reinitzer. Vestigia Bibliae. Jahrbuch des deutschen Bibel-Archivs 9/10 (1987/88) 59–75.
– «Zwei neuaufgefundene jiddische Briefe von 1602 und ihre Bedeutung für

die Sozial- und Sprachgeschichte». In: *Aschkenas. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Juden* 4 (1994) 449–468.
– «Zur Frühgeschichte der jiddischen Erzählprosa. Eine neuaufgefundene Maiśe-Handschrift». In: *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 117 (1995) 243–280.
– «An den Quellen des Jiddischen». In: *Von Enoch bis Kafka.* Festschrift für Karl E. Grözinger zum 60. Geburtstag. Herausgegeben von Manfred Voigts (Wiesbaden 2002) 105–115.
Todorov, Tzvetan: *Poétique de la prose* (Paris 1978).
Trachtenberg, Joshua: *Jewish Magic and Superstition. A Study in Folk Religion* (New York 1939, reprint New York 1987).
Trigano, Shmuel (éd.): *La société juive à travers l'histoire* (Paris 1992–1993) 4 vols.
Turniansky, Chava: *Séfer Masa u-Meriba le-Aleksander bar Isaac Pfaffenhofen* (1627) (Jérusalem 1985).
Urbach, Ephraïm E.: *Les sages d'Israël. Conceptions et croyances des maîtres du Talmud* (Paris 1996).
Vanja, Konrad: «Genovefa». In: *Enzyklopädie des Märchens* (Berlin/New York 1987) vol. 5, col. 1003–1009.
Vermes, Geza: «Hanina ben Dosa». In: *Journal of Jewish Studies* 23:1 (1972) 51–64.
Vovelle, Michel: *Les âmes du purgatoire* (Paris 1996).
Wehrli, Max: *Literatur im deutschen Mittelalter* (Stuttgart 1984).
Weil, Gérard E.: *Elie Lévita, humaniste et massorète (1469–1549).* Studia post-biblica 7 (Leiden 1963).
Weinberg, Werner: *Lexikon zum religiösen Wortschatz und Brauchtum der deutschen Juden.* Herausgegeben von Walter Röll (Stuttgart/Bad Canstatt 1994).
Weinreich, Max: *Shtaplen* (Berlin 1923).
– *Bilder fun der yidisher literaturgeshikhte fun di onheybn bis Mendele Moykher Sforim* (Vilnius 1928).
– «Di yidishe shprakhforshung in 17tn yorhundert». In: *Zaytshrift far yidisher geshikhte, demografie un ekonomik, literatur-forshung, shprakhvisnshaft un etnografie* 2–3 (1928) 689–732.
– *Di shvartse pintelekh* (Vilnius 1939).

– *History of the Yiddish Language. Concepts, Facts, Methods*. Translated by Shlomo Noble (Chicago 1980) (= *Geshikhte fun der yidisher shprakh. Bagrifn, faktn, metodn*, New York 1973).

Wienker-Piepho, Sabine: *Frauen als Volkshelden. Geschichtlichkeit, Legendenbildung und Typologie.* Artes populares 16 (Bern 1988).

Willi, Thomas: «Übersicht über den Inhalt der Kollektaneen von Johann Buxtorf I». In: *Die Handschriften der Universitätsbibliothek Basel: Die hebräischen Handschriften.* Katalog auf Grund der Beschreibung von Joseph Prijs redigiert von Bernhard und David Prijs. Publikationen der Universitätsbibliothek Basel 21 (Basel 1994) 89–98.

Yassif, Eli: «From Jewish Oicotype to Israeli Oicotype. The tale of ‹The Man who never Swore an Oath›». In: *Fabula* 27 (1986) 216–236.

– «Rashi Legends and Medieval Popular Culture». In: *Rashi 1040–1990. Hommage à Ephraïm E. Urbach* (Paris 1993) 483–492.

– *The Hebrew Folktale. History, Genre, Meaning*. Transl. from Hebrew by Jacqueline Teitelbaum (Bloomington 1999).

Zfatman, Sarah: «Qavvim lidmuto shel zhaner be-sifrut yidish ha-yeshana, im gillujo shel Mayse-bukh ketav-yad Yerushalayim Hebr. 8° 5245» [Le *Mayse bukh*. Un genre littéraire en yiddish ancien]. In: *Sifrut* 28 (1979) 126–152.

– *Ha-siporet be-yidish: mi-reshita ad ‹Shivhei ha-Besht› 1504–1814* [Yiddish Narrative Prose from ist Beginnings to ‹Shivhei Habesht› 1504–1814] (Jérusalem 1985) 2 vols.

– *Nisuei adam ve-sheda* [The Marriage of a Mortal Man and a She-Demon: The Transformations of a Motif in the Folk Narrative of Ashkenazi Jewry in the Sixteenth–Nineteenth Centuries] (Jérusalem 1987).

Zimt-Sand, Ilse: *The Vocabulary of the «Mayse-bukh»* (New York 1958).

– «A linguistic comparison of five versions of the Mayse-Bukh (16th–18th centuries)». In: *The Field of Yiddish* 2 (La Haye 1965) 24–48.

Zinberg, Israel: *Di geshikhte fun der literatur bay yidn* (New York 1943) 8 vols. (trad. angl.: *A History of Jewish Literature*. Translated and edited by Bernard Martin, New York 1972–1978, 12 vols).

Zunz, Leopold: *Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden, historisch entwickelt* (Berlin 1832, reprint 1919).

Tableau des sources du ‹Mayse bukh›

1. Notre tableau indique une seule source, commode pour une approche générale. Lorsque les indications sont plus complexes, nous renvoyons aux «Notes» faisant suite à la traduction de Moses Gaster (*Ma'asse Book* 665–694). La référence figurera sous le n° de l'histoire signalé en G. Une indication supplémentaire peut se trouver chez Sarah Zfatman: «Qavvim lidmuto shel zhaner be-sifrut yidish ha-yeshana, im gillujo shel Mayse-bukh ketav-yad Yerushalayim Hebr. 8° 5245» [Le *Mayse bukh*. Un genre littéraire en yiddish ancien]. In: *Sifrut* 28 (1979) 126–152.
2. Nous signalons les histoires des deux manuscrits majeurs, Rovere (*) et Innsbruck (°) qui ont une correspondance dans le *Mayse bukh*, mais jamais la même numérotation. Par ailleurs, les deux manuscrits comportent des histoires qui ne se trouvent pas dans l'édition de Bâle et inversement. Pour plus d'information, cf. Erika Timm: *Beiträge* 273–276.

b = Talmud de Babylone
j = Talmud de Jérusalem
«...» = indication erronée

ed. Bas. 1602		Gaster	Source
f° 2r	n° 1	n° 1	b *Chab* f° 13a–13b
f° 2v	n° 2	n° 2	b *Chab* f° 89a
f° 3r	n° 3	n° 3	b *Chab* f° 88b
f° 3v	n° 4	n° 4	b *Chab* f° 89b
f° 4v	n° 5	n° 5	b *Chab* f° 119a
	n° 6	n° 6	b *Chab* f° 119a
f° 5r	n° 7	n° 7	b *Chab* f° 119a
f° 5v	n° 8	n° 8	b *Chab* f° 150b
f° 6r	n° 9	n° 9	b *Chab* f° 153a
f° 7r	n° 10	n° 10	b *Chab* f° 53b
	n° 11	n° 11	b *Chab* f° 53b

ed. Bas. 1602		Gaster	Source
f° 7v	n° 12*°	n° 12	b *Chab* f° 31a
f° 8r	n° 13*°	n° 13	b *Chab* f° 31a
f° 8v	n° 14*°	n° 14	b *Chab* f° 31a
	n° 15*°	n° 15	b *Chab* f° 31a
f° 9v	n° 16*°	n° 16	b *Chab* f° 33b
f° 10v	n° 17*	n° 17*°	b *Chab* f° 30a
f° 11r	n° 18	n° 18	b *Chab* f° 130a
f° 11v	n° 19*°	n° 19	b *Chab* f° 127b
f° 12v	n° 20	n° 20	b *Chab* f° 127b
f° 13r	n° 21	n° 21	b *Chab* f° 127b
	n° 22*°	n° 22	b *Taan* f° 7a
f° 13v	n° 23*°	n° 23	b *Ber* f° 5b
f° 14r	n° 24*	n° 24*°	b *Ber* f° 5b
f° 14v	n° 25*	n° 25*°	b *Ber* f° 5b
	n° 26	n° 26	b *Ber* f° 3a
f° 15r	n° 27*°	n° 27	b *Ber* f° 6a
f° 15v	n° 28*	n° 28*°	b *Ber* f° 56a
f° 16v	n° 29	n° 29	b *Ber* f° 61b
f° 17v	n° 30	n° 30	j *Ter* f° 40c
	n° 31	n° 31	b *Git* f° 35a
f° 18r	n° 32	n° 32	b *Sanh* f° 37b
f° 18v	n° 33*°	n° 33	b *A Z* f° 10b
f° 19r	n° 34*°	n° 34	b *A Z* f° 10b
f° 19v	n° 35*°	n° 35	b *Taan* f° 24b
f° 20r	n° 36*°	n° 36	b *Taan* f° 25a
f° 20v	n° 37*°	n° 37	b *Taan* f° 25a
f° 21r	n° 38*°	n° 38	b *A Z* f° 11a
f° 21v	n° 39*°	n° 39	b *Taan* f° 21b
f° 22r	n° 40*°	n° 40	b *Taan* f° 24a
f° 23r	n° 41*°	n° 41	b *Taan* f° 24a
	n° 42*°	n° 42	b *Taan* f° 24a
f° 23v	n° 43*°	n° 43	b *Taan* f° 22a
f° 24v	n° 44*°	n° 44	b *Taan* f° 21a
f° 25r	n° 45*°	n° 45	b *Taan* f° 20b

ed. Bas. 1602		Gaster	Source
	nº 46*º	nº 46	b *Taan* fº 20b
fº 26r	nº 48*º	nº 47	b *A Z* fº 18a
fº 27r	nº 49*º	nº 48	b *Sanh* fº 39a
fº 27v	nº 50*º	nº 49	b *Sanh* fº v39a
	nº 51*º	nº 50	b *Sanh* fº 39a
fº 28r	nº 52*º	nº 51	b *Sanh* fº 90b
	nº 53	nº 52	b *Taan* fº 23a
fº 29v	nº 54	nº 53	b *Taan* fº 23a
fº 30r	nº 55*º	nº 54	b *Houl* fº 7a
fº 31v	nº 56*	nº 55	«b» *Cheq* fº 18b
	nº 57	nº 56*	b *Houl* fº 59b
fº 32r	nº 58*º	nº 57	b *Houl* fº 59b
fº 32v	nº 59*º	nº 58	b *Houl* fº 60a
	nº 60*º	nº 59	b *Houl* fº 60a
fº 33r	nº 61*º	nº 60	b *Houl* fº 105b
fº 33v	nº 62*º	nº 61	b *Houl* fº 105b
	nº 63*º	nº 62	b *Houl* fº 105b
	nº 64*º	nº 63	b *Houl* fº 105b
fº 34r	nº 65*º	nº 64	b *Yom* fº 35b
fº 35v	nº 66*º	nº 65	b *Git* fº 47a
fº 36r	nº 67*	nº 66	b *B M* fº 84a
fº 36v	nº 68*	nº 67*º	b *Ket* fº 66b
fº 37v	nº 69*º	nº 68	b *Ket* fº 62b
fº 38r	nº 70*	nº 69	b *Ned* fº 50a
fº 38v	nº 71*º	nº 70	b *Ned* fº 50a
fº 40r	nº 72*º	nº 71	b *Ned* fº 50b
	nº 73*º	nº 72	b *Ned* fº 62a
fº 40v	nº 74*	nº 73	b *Ket* fº 62b
fº 41r	nº 75*	nº 74	b *Ket* fº 62b
	nº 76*	nº 75	b *Meg* fº 27b
fº 41v	nº 77*	nº 76	b *Meg* fº 27b
fº 42r	nº 78*	nº 77	b *Er* fº 21b
fº 42v	nº 79*º	nº 78	b *Ned* fº 49b
	nº 80*º	nº 79	b *Git* fº 7a

ed. Bas. 1602		Gaster	Source
f° 43r	n° 81*°	n° 80	b *Mak* f° 24a
	n° 82*°	n° 81	b *Souk* f° 53a
f° 43v	n° 83*	n° 82	b *Qid* f° 82b
	n° 84*°	n° 83	b *B B* f° 11a
f° 44r	n° 85*°	n° 84	b *B B* f° 11a
f° 44v	n° 86*°	n° 85	b *Yom* f° 83b
f° 45v	n° 87*°	n° 86	*Tanhouma*
f° 46r	n° 88*	n° 87	j *Meg* f° 72b
	n° 89	n° 88*	b *Sanh* f° 44b
f° 47v	n° 90*	n° 89	b *Pes* f° 57a
f° 48r	n° 91*	n° 90*°	b *Taan* f° 23a
f° 49v	n° 92	n° 91*°	b *Taan* f° 23b
	n° 93*	n° 92	b *Ket* f° 67b
f° 50r	n° 94	n° 93*°	b *Ket* f° 67b
f° 50v	n° 95*	n° 94	b *Taan* f° 21a
f° 52r	n° 96*°	n° 95*°	*Tanhouma* > *En Y*
f° 53r	n° 97*°	n° 96	b *Taan* f° 19b
f° 54r	n° 98*	n° 97	b *Ber* f° 34b
	n° 99*	n° 98*°	b *Ber* f° 34b
f° 54v	n° 100	n° 99*°	Tos *Taan* f° 9a
f° 55r	n° 101	n° 100	«Rachi» *Taan* f° 8 a > *En Y*
f° 56v	n° 102	n° 101	b *Taan* f° 20a
f° 57r	n° 103	n° 102	b *Taan* f° 20b
f° 57v	n° 104	n° 103	b *B B* f° 10a
f° 58r	n° 105	n° 104	b *Git* f° 68a
f° 60r	n° 106	n° 105	b *Ber* f° 33a
f° 60v	n° 107	n° 106	b *Qid* f° 81a
f° 61r	n° 108	n° 107	Tos *Qid* f° 80b
f° 61v	n° 109	n° 108	b *Qid* f° 81a
f° 62r	n° 110	n° 109	b *B M* f° 85a
	n° 111	n° 110	b *B B* f° 3b
f° 63r	n° 112	n° 111	b *Qid* f° 81a
	n° 113	n° 112	b *Qid* f° 81a
	n° 114	n° 113	b *Git* f° 45a

Tableau des sources du ‹Mayse bukh›

ed. Bas. 1602		Gaster	Source
f° 64r	n° 115*	n° 114	b *Sanh* f° 93a
f° 65r	n° 117a	n° 115*°	b *Sanh* f° 109b
f° 66r	n° 117b	n° 116	b *Ned* f° 40a
	n° 118a	n° 117	b *Ned* f° 9b
f° 66v	n° 118b	n° 118	b *Sotah* f° 8b
f° 67r	n° 119	n° 119*	b *Pes* f° 112b
f° 67v	n° 120*	n° 120*°	b *Ber* f° 18b
f° 68r	n° 121*	n° 121*°	b *Ber* f° 18b
	n° 122*	n° 122*°	b *Ber* f° 27b
f° 69v	n° 123	n° 123	b *Ned* f° 66b
	n° 124*	n° 124*°	b *Meg* f° 7b
f° 70r	n° 125	n° 125	b *Ket* f° 103a
f° 71r	n° 126	n° 126	b *Sanh* f° 65b
	n° 127	n° 127	b *Qid* f° 31a
f° 71v	n° 128	n° 128	b *B B* f° 58a
f° 72v	n° 129	n° 129	b *Meg* f° 16a
f° 73r	n° 130	n° 130	b *Ber* f° 32b
f° 73v	n° 131	n° 131	b *Hag* f° 4b
f° 74r	n° 132	n° 132	b *Er* f° 54b
	n° 133	n° 133	b *Ber* f° 20a
f° 75r	n° 134	n° 134	*Tanhouma*
f° 76r	n° 135	n° 135	b *B M* f° 59b
f° 77v	n° 136	n° 136	Behaye (> *Hibbour ha-masiyot*)
f° 78r	n° 137	n° 137	*Pirqé Avot* 6, 9
f° 78v	n° 138	n° 138	Gaster, *Exempla*, n° 309
f° 79v	n° 139	n° 139	*Hibbour ha-masiyot*
f° 80r	n° 140	n° 140	*Asèret ha-dibberot*
f° 81v	n° 141	n° 141	*Tanhouma*
f° 82r	n° 142	n° 142	j *Péah* f° 15c
f° 82v	n° 143	n° 143	Gaster, *Exempla*, n° 316
f° 86r	n° 144	n° 144	*Tanhouma*
f° 87r	n° 145	n° 145	*Hibbour ha-masiyot*
f° 89r	n° 146	n° 146	*Hibbour ha-masiyot*

ed. Bas. 1602		Gaster	Source
f° 89v	n° 147	n° 147	b *B M* f° 84b
f° 90v	n° 148*	n° 148	*Yalq Ruth*
f° 91v	n° 149	n° 149	b *Er* f° 53b
f° 92r	n° 150	n° 150	b *Souk* f° 52a
f° 92v	n° 151	n° 151	b *Souk* f° 52a
f° 93r	n° 152	n° 152	(cf. Gaster, p. 686)
f° 94r	n° 153	n° 153	b *Bétsah* f° 16a
f° 95r	n° 154*°	n° 154	b *Sanh* f° 104a–104b
f° 95v	n° 155*°	n° 155	*Ekhah R* 1,2
f° 96r	n° 156*°	n° 156	*Séfer ha-mousar*
f° 97r	n° 157	n° 157	(cf. Gaster, p. 687)
f° 97v	n° 158a*	n° 183	Brüll, n° 36
f° 98r	n° 158b*°	n° 167	Brüll, n° 35
f° 98v	n° 159*°	n° 158	Brüll, n° 13
f° 99r	n° 160*°	n° 159	Brüll, n° 4
f° 99v	n° 161*°	n° 160	Brüll, n° 12
f° 100r	n° 162*°	n° 161	(cf. Gaster, p. 687; Zfatman, p. 137)
f° 101r	n° 163	n° 169	folklore international
f° 104v	n° 164	n° 170	*Séfer ha-gan*
f° 105v	n° 165*°	n° 162	(cf. Gaster, p. 687; Zfatman, p. 135)
f° 106r	n° 166*°	n° 168	(cf. Zfatman, p. 139sq.)
	n° 167*°	n° 163	Brüll, n° 14
f° 107r	n° 168*°	n° 164	Brüll, n° 25
f° 108r	n° 169*°	n° 165	Brüll, n° 10
f° 108v	n° 170*°	n° 166	Brüll, n° 22
f° 109r	n° 171*°	n° 171	Brüll, n° 34
f° 110r	n° 172*°	n° 172	Brüll, n° 32
f° 111r	n° 173*°	n° 173	Brüll, n° 21
f° 112v	n° 174*°	n° 174	Brüll, n° 15
f° 114r	n° 175*°	n° 175	Brüll, n° 16
f° 114v	n° 176*°	n° 176	Brüll, n° 17
f° 116r	n° 177*°	n° 177	Brüll, n° 18

ed. Bas. 1602		Gaster	Source
f° 116v	n° 178*°	n° 178	Brüll, n° 19
f° 117v	n° 179a*°	n° 179	(cf. Zfatman, p. 137sq.)
f° 119v	n° 179b*°	n° 180	Brüll, n° 20
f° 120r	n° 180*°	n° 181	Brüll, n° 2
f° 120v	n° 181*°	n° 182	Brüll, n° 4
f° 121r	n° 182	n° 182	Brüll, n° 11
	n° 183	n° 184	*Chalchèlet ha-qabbalah* 49b
f° 122r	n° 184v	n° 185	Chebet Yehoudah
f° 122v	n° 185	n° 186	*Séfer ha-mousar*
f° 123v	n° 186	n° 187	*Ekhah R* 1,4
f° 125v	n° 187	n° 188	(cf. Gaster, p. 689)
f° 127v	n° 188*°	n° 189	*Séfer Nissim*
f° 128v	n° 189	n° 190	*Hibbour ha-masiyot*
f° 129v	n° 190	n° 191	*Asèret ha-dibberot*
f° 130r	n° 191*°	n° 192	*Séfer Youhasin*
f° 131r	n° 192*°	n° 193	*Kol Bo*
f° 132r	n° 193*	n° 194	*Alphabet de Ben Sira*
f° 133r	n° 194	n° 195	*Hibbour ha-masiyot*
f° 134v	n° 195*°	n° 196	Gaster, *Exempla*, n° 306
f° 135r	n° 196	n° 197	Gaster, *Exempla*, n° 401
f° 136r	n° 197	n° 198	Gaster, *Exempla*, n° 402
f° 138r	n° 198	n° 199	Gaster, *Exempla*, n° 403
f° 139r	n° 199*°	n° 200	*Hibbour ha-masiyot*
f° 140v	n° 200*°	n° 201	(cf. Gaster, p. 690)
f° 142v	n° 201*°	n° 202	*Tsiyyoni*
f° 144v	n° 202*°	n° 203	AaTh 745a
f° 146r	n° 203*°	n° 204	Gaster, *Exempla*, n° 313
f° 149r	n° 204	n° 205	Rachi *Taan* f° 18b
f° 149v	n° 205	n° 206	b *Yom* f° 82b
f° 150r	n° 206	n° 207	b *Yom* f° 82a–82b
	n° 207	n° 208	folklore international
f° 153v	n° 208	n° 209	*Asèret ha-dibberot*
f° 154r	n° 209	n° 210	(cf. Gaster, p. 690)
f° 156r	n° 210	n° 211	*Chalchèlet ha-qabbalah*

ed. Bas. 1602		Gaster	Source
f° 157r	n° 211	n° 212	*Chalchèlet ha-qabbalah*
f° 158r	n° 212	n° 213	sans parallèle
f° 159r	n° 213	n° 214	*Séfer ha-gan*
f° 159v	n° 214	n° 215	*Asèret ha-dibberot*
f° 160r	n° 215	n° 216	*Hibbour ha-masiyot*
f° 161r	n° 216	n° 217	*Asèret ha-dibberot*
f° 162v	n° 217	n° 218	Gaster, *Exempla,* n° 431
f° 163r	n° 218	n° 219	*Orhot Tsaddiqim*
f° 163v	n° 219	n° 220	*Asèret ha-dibberot*
f° 164v	n° 220	n° 221	*Asèret ha-dibberot*
f° 165r	n° 221	n° 222	*Asèret ha-dibberot*
f° 166v	n° 222	n° 223	*Asèret ha-dibberot;* Gaster, *Exempla,* n° 111sq.
f° 169r	n° 223	n° 224	(cf. Gaster, p. 692)
f° 172v	n° 224	n° 225	j *Sanh* f° 25d
f° 173v	n° 226	n° 226	*S.H.*
	n° 226a	n° 227	foklore germanique
f° 175r	n° 227	n° 228	foklore international
f° 180v	n° 228	n° 229	I Rois 1, 4
f° 181v	n° 229*	n° 230	AaTh 951 AC
f° 183r	n° 230	n° 231	*Ber R* 92,6
f° 184r	n° 231	n° 232	*Kohelet R*
f° 188r	n° 232	n° 233	b *B M* f° 83b–84b
f° 191v	n° 233	n° 234	*S.H.* [B] n° 780, f° 88v–89r
	n° 234	n° 235	*K.v.F.* [B] f° 8v
f° 192r	n° 235	n° 236	*S.H.* [B] n° 813, f° 91v; *K.v.F.* [B] f° 14r
	n° 236	n° 237	*K.v.F* [B] f° 19r
f° 192v	n° 237	n° 238	*K.v.F.* [B] f° 29v
f° 193r	n° 238	n° 239	*K.v.F.* [B] f° 36v
f° 193v	n° 239	n° 240	*K.v.F.* [B] f° 53r
f° 194v	n° 240	n° 241	*K.v.F.* [B] f° 42r
	n° 241	n° 242	*Chalchèlet ha-qabbalah*
f° 195v	n° 242	n° 242 (Appendix)	b *Chab* f° 119a

Tableau des sources du ‹Mayse bukh›

ed. Bas. 1602		Gaster	Source
	n° 243	n° 243	*S.H.* [B] n° 272, f° 36v
	n° 244	n° 244	*S.H.* [B] n° 270, f° 36r
	n° 245	n° 245 (Appendix)	b *Sanh* f° 65b
f° 196v	n° 246	n° 245	*S.H.* [B] n° 727, f° 86r–v
	n° 247	n° 246	*Asèret ha-dibberot*
f° 197r	n° 248	n° 247	*K.v.F.* [B] f° 87r
f° 197v	n° 249	n° 248	*K.v.F.* [B] f° 103r
	n° 250	n° 249	*K.v.F.* [B] f° 122r
f° 198r	n° 251	n° 250	*K.v.F.* [B] f° 121v
f° 199r	n° 252	n° 251	*S.H.* [B] n° 169, f° 25v
f° 199v	n° 253	n° 252	*S.H.* [B] n° 170, f° 25v
	n° 254	n° 253	*S.H.* [B] n° 170, f° 25v
f° 200r	n° 255	n° 254	*S.H.* [B] n° 869, f° 94r

Mayses nos 1–157

Un beau livre d'histoires

Approchez, messieurs et mesdames, venez voir ce beau livre d'histoires qui, jamais, au grand jamais, depuis que le monde existe, n'est sorti d'une imprimerie[1]. Il contient plus de trois cents histoires[2] faites toutes à partir de la *Gemara*[3], du *Rabota*[4] et du *Behaye*[5]. Et des histoires de rabbi Judah le Pieux, il ne vous en manquera pas une seule. Vous y trouverez aussi les histoires du *Séfer hasidim*[6], du *Séfer ha-mousar*[7] et du *Yalqout*[8], comme vous le constaterez à la fin dans ma table des matières. Voilà pourquoi, mes chères dames, vous avez devant vous les livres en yiddish au grand complet. A présent, vous possèderez même la *Gemara* en yiddish. Ainsi vous aurez la Torah[9] dans toute son intégralité.

Par les bons soins de Jacob fils d'Abraham,
qu'il repose en paix, de la sainte communauté
de Meseritch en Lituanie[10]

Ici à Bâle la grande

en l'an 362 selon le petit comput[11]
Chez Conrad Waldkirch[12].

HAN

HOLB

איין שוין מעשה בוך

קומט הער איר ליבן מאנן אוך ווייבן . אוך
טוט דאש שין מעשה בוך אן שויאן . דאש באך בין וויל
דער עולם שטיט אין דרוק איז ווארדן ליבראלט . איש
דרייא הובדרט אוך עטליכה מעשים דיא דא זיין אן
אוש דיא ליגא ליאלט . אוך אך אוש דען רבהה אוך
בחיי אוך אך רבי יהודא החסיד מעשים ווען אייך אך
קיינש טון כעלין . אוך אך אוש דען ספר חסידים אוך
ספר מוסר אוך אוש דען ילקוט וויא איר ווען ביבטון אין
איבן סאבים טון זעהן . דרום איר ליבן ווייבן איר זאש
בון דיא טייטשי ביכר אל ואר . איבובוי האב וויי דיא
טייטשי ליא אוו ווען איר הבן כל התורה
כולה ליאר :

במצות יעקב בר אברהם ז"ל מקק
מעזריטש דליטא

פה בסליאה הגדולה

בסנת מסכ"ב לפ"ק

ע"י האדון קונראד וואלרקירך

Dieu béni soit son Nom, c'est à lui seul que revient tout l'honneur, lui qui m'a assisté dans ma volonté nourrie depuis tant d'années d'être au service des femmes pieuses. J'ai déjà mis au point de nombreux livres saints, mais comparés à celui-ci, ils ne sont rien. Car lui, il sera lu et par les rabbins et par leur épouse et par tout un chacun. Jusqu'à l'érudit, versé en *Gemara*, qui en citera *midrachim*[13], histoires et *aggadot*[14]. Et le monde entier de le regarder bouche bée et chacun de s'exclamer: Je crois qu'il connaît toute la Torah debout sur un pied. Comme il s'y connaît en *Gemara*! Je crois qu'il connaît toute la Torah. A-t-on jamais vu chose semblable? Pour tout, il a un exemple vivant illustrant la règle. Au bon moment, plus d'un trouvera une histoire qui le détournera de ses mauvaises pensées et de ses mauvaises actions. Car mainte parabole et mainte histoire enseigneront le bien à plus d'une personne et la maintiendront sur la voie du bien et de l'honneur. Aussi, messieurs et mesdames, lisez-le et relisez-le et vous le connaîtrez à la perfection. Et ne perdez plus votre temps à lire le *Livre des vaches*[15] ou celui de *Dietrich de Berne* ou celui de *Maître Hildebrant*[16]. Car, en vérité, ce ne sont là que vils écrits. Ils ne vous procurent qu'humeurs et vapeurs. Qui plus est, ils ne sont pas divins. Vous avez grand besoin que Dieu vous pardonne. Nos livres saints disent que c'est un péché de la taille d'une maison que de les lire le chabbat, un jour aussi saint. Vous voulez des lectures divertissantes? Eh bien, je vais vous écrire un beau livre d'histoires. Aussi, mesdames, achetez-le vite avant qu'il ne parte pour des pays étrangers comme la Bohême, la Russie[17] et la Pologne. Là-bas, on courra se le procurer. Et dans bien d'autres pays encore. C'est pourquoi, achetez-en un grand nombre. Sinon, par la suite, vous direz: «Pourquoi ne l'ai-je pas acheté alors qu'il y en avait dans mon pays? A présent, j'en achèterais bien un. Si seulement je pouvais m'en procurer un sur-le-champ.» C'est pourquoi ne trouvez pas le prix de un taler trop cher. Ainsi Dieu vous protégera de tout mal. Amen[18].

BIBL. PUBL. UNIVERSITATIS DANSUENSIS
F A IX 113

ביהיטן ר בין אוב ניהייאר : אמן סלה :

ווי איך וועלט אין אזוי ווערט אייך אשטן אייך אוס אין טייאר ניט זיין ניט ווי
דרוס. ווי בלד זאמן ביקוט ניישרט אייבש ניעבוט איך ווען פאלש ערמן
איך קיינש ניקוטפט דא זיא זיין ניזוועזן אין נגד . איבונדר וועלט
האב דרוס ווארט אלין איר ווערד בעך ווערט . זיא זער . זער איר
אזוי ווערט מן זיא אך טו ווייליך הולן . אוב אבדרן נעבדרן
פון . דרוס אין ריסן אוב פיהס אין אוב נעבדן ואחאדן אין זאמן
שרייבן . דרוס ניבן ואוין קוטפט איר זיא בעבד . אי זיא ווערדן
בוך שין מעשה ניין ליאנן טרייבן . אזו וויל איך אין ניישרייבן
איר זיבט אז אין זיבן דען היילין שבת דרוי . וועלט איר
אז אין ניין . בן ליאנן דען אין ניין אז ניין ווי שייא ר בייא
איר . ניין בעך דא ניט ניא זיין אך . הין . ניט ענטליך דער בייא
ניט טן מיאן . בון עש זיין ווערליך אייטן שאין . ניט איך ענבן איך
איך אך איר אלין ברבט היולא שייבשטר מיין בערן בון סון די טריך
דרוס . ווערט אין אפט דרוש ז אין . ליאבט איר ניבן ואנן מאן אוב
מעבקן אין בייא אוב ווך אעבקן בייא ערין . אר הלט מעבקן
אחשבות אוב בוזי ווערך אב זוסן . דען מעבליש אשל ואעשה טוט
ניין בוזי . זי בייא ווארדן זיך מעבקיר אן אייבש מעשה שטוסן .
ניזעהן . בזאלי זכן זאלש ער טן הלכה זאעשה ווש דא אישט בשעהן .
דער ואמרה . איך ניוב ער אקן כך התורה . ווער האט זיין ניי בשש
ניוב ער אקן כל התורה ווי בייא סוש אייבש סוש אוש
כל עולם אוך אין ווערט איש ואר אקבן . אוב אידר מאן זאלן אוש
איך . ווש ואלן מאן אידר אוב . ווערד ער מדרשים ואעשים והלדות הרושר ווער קין
איך ניזש דאש . קין ווערד ער אייבש דער דא טרון . מאן אידר אוב אוב רבש
ואקן ואמרא ול .
איש דאך ניין ניזיש ווערט ווערט ליאנן ער ביכט . דען דא ארוש ווערט ליאנן
ניבן . בו איזון . וועלכש איך איך האבנן איך . ראשון ביזער ניא וויבר ניא ר
נאט ישתבח שמו אליין ניא ער . דער איר האלבן ניהאלבן

5

1 Traité *Chabbat* chapitre un[19] (f° 13a–b)

(De la mort prématurée d'un érudit)

Histoire Un érudit qui ne fit rien d'autre que d'étudier jour et nuit mourut très jeune. Alors sa femme prit son châle de prières et ses phylactères et se rendit à la maison d'études auprès des rabbins. Elle dit au rabbin: «Il est écrit dans la Torah: *Oui, il est ta vie, la longévité de tes jours* (Dt 30, 20), ce qui veut dire en yiddish: ‹La Torah, c'est ta vie; c'est elle qui prolonge tes jours.› Or mon mari n'a fait qu'étudier jour et nuit. Pourquoi est-il mort si jeune?» Mais il ne se trouva personne à la maison d'études pour répondre à sa question car, en vérité, ils ignoraient tous la raison de sa mort subite. Peu de temps après, un érudit fut son hôte pour la nuit. Alors elle lui raconta la nouvelle. Il demanda à la femme: «Ma chère, permets-moi de te poser une question: comment ton mari se comportait-il envers toi quand tu étais impure?» Alors elle lui dit: «Que Dieu me protège! Il ne m'a pas même effleurée. Comment aurait-il pu me faire quoi que ce soit d'autre? Tu en as de drôles de questions pour un érudit.» Alors il lui demanda: «Dis-moi, et comment se comportait-il envers toi quand tu revêtais tes vêtements blancs?»[20] Elle dit: «Il a certes partagé avec moi repas et boisson, puis il s'est couché tout nu à mes côtés, mais il ne m'a pas touchée.» *A l'homme entendu le savoir est chose aisée* (Prov 14, 6). En entendant ces propos de la bouche de la femme, l'érudit s'écria: «Dieu soit loué qui ne tolère aucune injustice! Il a fait mourir cet homme jeune, car il est écrit dans la sainte Torah: *Quand une femme est impure, son mari ne doit pas se rendre auprès d'elle et ne doit pas la toucher* (Lév 15, 19–28). L'érudit n'a pas observé ce qui est écrit dans la Torah. C'est pourquoi le Saint, béni soit-Il, l'a fait mourir. Il a eu ce qu'il méritait.»[21] C'est pourquoi il faut observer ce qui est écrit dans la sainte Torah.

א מסכת שבת פרק ראשון

מעשה אין איינס תלמיד חכם דער האט טאן אוב נכט
בישט אבדרש ניטן דען ניערבט אוב ער שטורב
נאר יבן כהן יארן דא נאס זיין וויב זיין טלית אוב תפילין אוב ניבן אין
דאש בית המדרש בו דען רבנים אוב אלט וידר דען רב עש שטיט
נישריבן אין דער תורה כי הוא חייך ואורך ימיך דאש איז טייטש דיא
תורה דיא אישט דיין לעבן אוב יא דער לענגט דיר דיין טאג. בוא
מיין מאן דער האט טאן אוב נכט בישט אבדרש ניטן בייארט ניערבט
ווארום איז ער דען אזו יבן כהן יארן נישטארבן. דא ווער ביאבט
איס בית המדרש דער איר דארוף קובט עבורן דען זיא ווישטן
איס אמת קיין טעם ווארס ער אזו בלד ווער נישטורבן. ביט לבן
דער בוך ווער אין תלמיד חכם בייא איר בו נשט איבער נכט דא אלט
זיא איס אך דיא שמועה דא פראלט ער דיא פרוי ליבי לאו איך דיך
פרעגן ויא הוט זיך דיין מאן בייא דיר ניהלטן ווען דוא בישט בידה
ניווען. דא אלט זיא איס וידר הן דו ער איך זעלט אן נירירט האבן
איט דעס קלייבן פינגאר ווי פר שווינן דו ער זעליט עסיש אבדרש
איט איר ניטאן האבן. דוא פרעגשט נאר אין זעלבוס דינך פון אייבס
תלמיר חכם דא פראלט ער וידר זיא אלך איר ווא האט ער זיך אביר
ניהלטן ווען דוא האשט וויש אן ניליט. דא אלט זיא ער האט ווא איט
איר נעשן אוב ניטרוקלין אוב איז בייא איר ניעלטן בקירוב בשר דו
איז טייטש ווא איט בלושים לייב אביר ער האט איך זיבשט ביט אן
נירירט דש מעשה והי. ויא דער תלמיד חכם דאש פון דער פרוי
הערט. דא אלט ער ניובט זיא זיך דער ביקש אן רעכט לוט. דו
ער דען מעבשן הוט נאשן יבן שטארבן. דען עש שטיט אין דער
תורה נישריבן ווען אין פרוי אן דיין אישט דא אלך איר מאן
היילן תורה נישריבן אין פרוי אן דיין אישט דא אלך איר מאן
ביט בו איר נינהן אוב ביט ער אל אן קורן זיא אובט דער תלמיד חכם
דער האט ביט טן הלטן ווא אין דער תורה שטיט נישריבן.
הלבן הוט אין הקבה נאשן שטארבן האט איס נאר רעכט ביצאלט:

2 *Chabbat* chapitre «Rabbi Aqiva» (f° 89a)

(Comment Moïse notre maître reçut la Torah des mains du Saint, béni soit-Il)

Histoire Rabbi Josué fils de Lévi dit: Au moment où le Saint, béni soit-Il, donna la Torah à notre maître Moïse, qu'il repose en paix, et où Moïse notre maître fut redescendu du ciel, Satan vint trouver le Saint, béni soit-Il, et dit: «Maître de l'univers, où as-tu mis la Torah? A qui l'as-tu donnée?» Le Saint, béni soit-Il, dit: «Je l'ai donnée à la terre.» Alors Satan alla trouver la terre et dit: «O Terre, la Torah que le Nom, béni soit-Il, t'a donnée, qu'en as-tu fait?» La terre répliqua: «*Elohim discerne sa route* (Job 28, 23), ce qui veut dire en yiddish: ‹Dieu discerne sa route›, ce qui signifie: le Saint, béni soit-Il, connaît toute chose. Mais la Torah, je ne l'ai pas.» Alors Satan alla trouver la mer et dit: «O Mer, la Torah que le Saint, béni soit-Il, t'a donnée, qu'en as-tu fait?» La mer lui répliqua: «Elle n'est pas avec moi (Job 28, 14), ce qui veut dire en yiddish: ‹La Torah n'est pas avec moi.›» Alors Satan alla trouver l'abîme terrestre et dit: «La Torah que le Saint, béni soit-Il, t'a donnée, qu'en as-tu fait?» Le gouffre dit: «*Elle n'est pas en moi* (Job 28, 14), ce qui veut dire en yiddish: ‹La Torah n'est pas en moi.›» Satan s'en alla explorer la terre entière et la chercha partout parce que le Saint, béni soit-Il, avait dit: «J'ai donné la Torah à la terre.» Alors Satan se rendit chez les morts et les damnés et leur posa la même question: «La Torah que le Saint, béni soit-Il, vous a donnée, qu'en avez-vous fait?» Ils répliquèrent à Satan: «Nous l'avons entendue, de nos propres oreilles, mais nous n'en savons pas davantage.» Alors Satan se présenta à nouveau devant le Saint, béni soit-Il, et dit: «Maître de l'univers, j'ai parcouru la terre entière à la recherche de la Torah et je ne l'ai point trouvée.» Le Saint, béni soit-Il, dit: «Va chez le fils d'Amram, c'est-à-dire chez Moïse notre maître; il est le fils d'Amram, c'est à lui que je l'ai donnée.» Alors Satan alla chez Moïse notre maître et dit: «Moïse, la Torah que le Saint, béni soit-Il, t'a donnée, qu'en as-tu fait?» Moïse notre maître dit: «Comment se fait-il que tu viennes chez moi pour me demander où est la Torah? Qui suis-je et que suis-je pour que le Nom, béni soit-il, me donne la Torah à moi?» En entendant que Moïse notre maître ne voulait pas avouer avoir reçu la Torah, le Nom, béni soit-Il, dit: «Moïse, tu es un menteur; pourquoi nies-tu avoir reçu la Torah de mes mains?» Moïse dit: «Maître de l'univers, un instrument aussi joyeux

ב שבת פרק רבי עקיבה

מעשה עס זאלן רבי יהושיע בן לוי אין דער צייט דא הקבה האט
דיא תורה משה רבינו ע"ה נעגעבן אוב דאש משה רבינו ואר
וידר הראב סוס היתי נעגידרט דא קאס דער שטן בו הקבה אובט
שפראך הער אל דער ועלט וזא האשטו דיא תורה הין נישטן וועס
האשטו זיא נעגעבן דא שפראך הקבה וידר איך האב זיא בו דער
ערדן נעגעבן. דא זינן דער שטן בו דער ערדן אוב שפראך ערד
דיא תורה דיא דיר הש' נעגעבן הוט וזא האשטו זיא הין נישטן דא שפרא'
ים וידר האב איש טייטש דש תורה איז ניט מיט איר. דא
זינן דער שטן בו דעס אב ריבט פון דער ערדן אוב שפראך דיא
תורה דיא דיר הקב"ה נעגעבן הוט וזא האשטו זיא הין נישטן. דא שפראך
דער אב ריבט אין כי היא דאש איז טייטש דיא תורה איז ניט אין מיר
דער שטן זינן דיא נאכן ערד איז אוב זוכט זיא דיא וויל הקב"ה האט
נישאן איך האב דיא תורה אוין דער ערדן נעגעבן. דא זינן דער
שטן וידר בו דיא טוטן לייטן אוב דיא פרוכטן זיא אוב פראכט זיא אל
דיא תורה דאש אייך הקב"ה נעגעבן האט וזא האט איר זיא הין נישטן.
דא זאלן זיא וידר דען שטן איר האבן עש וואלמיט אובזר אורן נישערט
אביר איר וישן וייטר ניקש דרוס. דא זינן דער שטן וידר סור
הקב"ה אוב שפראך הער אל דער וועלט איך האב נישוכט אוין דער נאן
ערד אוב האב דיא תורה ניט נישונדן. דא זאלן הקב"ה זיא בובן
עמרס דש אישט משה רבינו ער איז עמרס זון דעס האב איך זיא
נעגעבן. דא זינן דער שטן בו משה רבינו אוב שפראך משה דיא
תורה דיא דיר הקב"ה נעגעבן הוט וזא האשטו זיא הין נישטן. דא
שפראך משה רבינו וידר וזא קומשטו בו איר אוב פראנישט בא
דיא תורה וער בין איך אולף וייש בין איך דש איר הש' זעלט דיא
תורה נעגעבן. וזא בוא הש' הורט דש משה רבינו ניט וואלט נישטן
דש ער דיא תורה האט מקבל נישוזן דא שפראך הקב"ה משה דוא
בישט איין נאר ווארס לייקישטו דו איך דיר דיא תורה האב נעגעבן
דא זאלן משה הער אל דער וועלט איין זעלכיש נלושטוך כלי אלש דיא
תורה

que la Torah| ne peut que rendre joyeux l'homme qui l'étudie. Toi-même tu passes tes jours à t'en délecter et à l'étudier. Et je devrais me vanter et dire: La Torah, c'est moi qui l'ai reçue? Il n'est pas bon qu'un homme se vante d'une chose qu'il possède. Au contraire, il se doit d'être très humble.» Alors le Saint, béni soit-Il, dit à Moïse: «Moïse, parce que tu t'es montré humble et que tu as affirmé ne pas avoir reçu la Torah, parce que tu as refusé cet honneur, la Torah en contrepartie portera ton nom comme il est écrit: *Souvenez-vous de la Torah de Moïse, mon serviteur* (Mal 3, 22), ce qui veut dire en yiddish: ‹Souvenez-vous de la Torah de Moïse, mon serviteur et appelez-la Torah de Moïse›[22].»

3 Traité *Chabbat* chapitre «Rabbi Aqiva» (f° 88b)

(De la lutte des anges contre Moïse pour la Torah)

Histoire Rabbi Josué fils de Lévi dit: Lorsque Moïse notre maître monta au ciel pour y recevoir la Torah des mains du Nom, béni soit-Il, les anges dirent au Saint, béni soit-Il: «Maître de l'univers, que vient faire cet homme parmi nous au ciel?» Le Saint, béni soit-Il, dit: «Il vient recevoir la Torah.» Les anges répliquèrent au Saint, béni soit-Il: «Cet objet secret que tu as tenu secret pendant neuf cent soixante quatorze générations avant de créer le monde, tu veux le donner à un homme? Qui est cet homme que tu as créé? ‹Accorde ta beauté aux cieux› (Ps 8, 2)[23]. Laisse-la là-haut, ta Torah! Ne va pas la donner à un homme!» Alors le Saint, béni soit-Il, dit à Moïse: «Répond à ce qu'ils viennent de me répliquer!» Moïse répliqua: «Maître de l'univers, je leur répondrais volontiers si je ne craignais d'être consumé par la fumée qui sort de leur bouche.» Alors le Saint, béni soit-Il, dit à Moïse: «Enserre le Trône de gloire et répond à leur propos.» A ces mots, Moïse notre maître dit: «Maître de l'univers, la Torah que tu veux me donner, que contient-elle? Il y est écrit: *Je suis Elohim ton Dieu qui t'a fait sortir d'Egypte* (Ex 20, 2), ce qui veut dire en yiddish: ‹Je suis ton Dieu qui t'a fait sortir d'Egypte.› Avez-vous été avilis en Egypte et avez-vous servi le pharaon? Alors pourquoi le Saint, béni soit-Il, vous donnerait-Il la Torah? En outre, n'est-il pas écrit dans la Torah: *Tu n'auras point d'autres dieux* (Ex 20, 3), c'est-à-dire| en yiddish: ‹Tu n'auras point d'autres dieux en dehors de moi›? Vous trouvez-vous parmi les nations où vous pourriez servir d'autres dieux? En outre, n'est-il pas écrit: *Souviens-toi du jour du chabbat*

תורה אישט דיא אבר אייבן אעבשען יא לושטוך וועט אייבר לערבט
דריז. אוב דא דוא זיך אלי טאך זעלברט אידן דר מיישט אוב לערבשט
זעלבש דריז. אובט אזך זאל מיך דער הלבן דארזיך בריאן אובט זאלט
זאלן זיך האב דיא תורה אבטבענאן עש שטין ביט וואל אן אייבס
מעבשען דש ער זיך זל איז דיבך בירמין וועט ערש שון הוט ביזן זל
דיא תורה בו לן אוך דיך באזן יהיישן זין אלש דער פסוק שפריבט
זכרי תורת משה עבדי דש איז טייטש ידעבדק דיא תורה משה מיבש
קבעלט אובט היישט זיא תורת משה:

מסכת שבת פרק ר׳ עקיבה

מעשה עש זאלן ר׳ יהושיע בן לוי אין דער ביט די משה רבינו אוך
זינ בון השי׳
דא הובן דיא מלאכים אן וידר הקב״ה הער אל דער וועלט וואש זאל
אובש איין מעבש אוך דען היאול. דא זאלן הקב״ה וידר ער וול דיא
תורה אקבן זין. דא זאלן דיא מלאכים וידר הקב״ה דש סר בורן
כילי די דוא האשט יהט בור בורן בין הובדרט אוב סיר אובט זיבציך
דורזת אי דוא דען עולם הושט בישפין דיא וילשט ידבין איבס
מעבשין. וויש אישט דער מעבש דש דוא האשט בישפין. יב דיין
שוהייט אוך דען היאול לוש דיא תורה. האבן ביט יב יא איבס
מעבשין. דא שפריבט הקב״ה וידר משה יב אין תשובה וואש זיא
וידר איך יזאלן האבן דא שפריבט משה וידר הער אל דער וועלט
איך וועלט אין וואל עבטפרטין איך סערבט איך זיא סאר ברעבין איך
מיט דעם רוך דער איס אוז איר מילר ניט. דא שפראך הקב״ה
וידר משה בין רייב דיך אן דען כיסא כבוד אובט יב אין תשובה אוך
איר ריך וויא משה רבינו דאש הערט דא היבט ער אן אוב שפריבט
הער אל דער וועלט דיא תורה דיא דוא איר וילשט ידבין ואש שטיט
דיבן ישריבן. עש שטיט דיבן אנכי ה׳ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים
דאש איז טייטש איך בין דיין זאט דער דיך האט אוז ידנון אוז מיצרי
זיט איר דען אן מצריס ידבידרט אדר האבט איר דען פרעה ידבינ
אובט וואלט זל דען הקב״ה דיא תורה איך ידבן. אדר באך אין ואש
שטיט אין אן דער תורה ישריבן לא יהיה לך אלהים אחרים דאש איז

pour le consacrer (Ex 20, 8), ce qui veut dire en yiddish: ‹Souviens-toi du chabbat afin de te reposer.› Travaillez-vous pour qu'il faille vous donner l'ordre de vous reposer? En outre, n'est-il pas écrit: *Tu ne jureras point* (Ex 20, 7), ce qui veut dire en yiddish: ‹Vous ne jurerez point›? Faites-vous du commerce pour qu'on vous ordonne de ne point jurer? En outre, n'est-il pas écrit dans la Torah: *Tu honoreras ton père et ta mère* (Ex 20, 12), ce qui veut dire en yiddish: ‹Vous honorerez père et mère›? Avez-vous un père et une mère pour qu'il faille vous ordonner de les honorer? En outre, n'est-il pas écrit dans la Torah: *Tu ne tueras point, tu ne commettras point d'adultère, tu ne voleras point* (Ex 20, 13), ce qui veut dire en yiddish: ‹Vous ne tuerez point, vous ne commettrez point d'adultère, vous ne volerez point›? Eprouvez-vous de la jalousie et de la haine les uns pour les autres au point qu'il faille vous l'interdire? A quoi peut bien vous servir la Torah?» A ces mots, les anges approuvèrent Moïse et chacun étudia un passage avec lui, y compris l'ange de la mort qui étudia un passage avec lui.

4 *Chabbat* chapitre «Rabbi Aqiva» (f° 89b)

(Du Saint, béni soit-Il, qui s'adressera par la suite à Abraham, Isaac et Jacob afin qu'ils demandent grâce pour les péchés d'Israël)

Histoire Rav Samuel fils de Nahmani dit au nom de rabbi Yohanan: Que signifie le verset: *Car tu es notre père. Abraham ne nous reconnaît pas et Israël ne se souvient plus de nous* (Is 63, 16), ce qui veut dire en yiddish: ‹Car tu es notre père. Abraham ne veut rien savoir de nous et Jacob ne veut pas nous reconnaître. Isaac, c'est toi notre père.› Qu'est-ce à dire? Je vais vous l'écrire. Dans le futur, le Saint, béni soit-Il, dira à Abraham: «Tes enfants, c'est-à-dire Israël, ont péché.» Alors Abraham dira: «Qu'ils soient tous anéantis pour l'amour de Ton Nom!» Et il ne demandera pas grâce pour les péchés d'Israël. Alors le Saint, béni soit-Il, dit: «Allons donc chez Jacob voir ce qu'il en dit; ce cher Jacob aura sûrement pitié d'Israël, car lui aussi, au fil des ans, il a eu bien du mal à élever ses enfants.» Et Il dit à Jacob: «Tes enfants, c'est-à-dire Israël, ont péché.» Jacob dit: «Maître de l'univers, qu'ils soient tous anéantis pour l'amour de Ton Saint Nom!» Lui non plus ne demandera pas grâce pour les péchés commis par Israël. Alors le Saint, béni soit-Il, dit: «Un vieillard est dépourvu de bon sens.»[24] Ce faisant, Il pensait à Abraham. C'est

טייטש דוא זאלישט קיין אנדר גאט האבן דען מיך · זיצט איר דען צווישן גים · דאש איר קענבט אנדר גיטר דינן · אודר בוך מין וויש שטיט מין גשריבן זכר את יום השבת לקדשו דאש איז טייטש גידענקט דען שבת צו רואין אין · טוט איר דען מלאכה דש מן אייך בדרף צו פר ביטן דז איר זאלט רואן · נאך מין וואש שטיט מין גשריבן לא תשא דאש איז טייטש איר זאלט ניט שווערן הבדלט איר דען דז מן אייך בידרף גביטן דש איר ניט שווערן זאלט · נאך מין וואש שטיט מין אין דער תורה גשריבן כבד את אביך ואת אמך דאש איז טייטש פאטיר אונ מוטר זאלט איר ערן הבט איר דען פאטיר אדר מוטיר דז מן אייך דרף גביטן דש איר זיא זאלט ערן · בוך מין וואש שטיט מין אין דער תורה גשריבן לא תרצח לא תנאף לא תגנוב דאש איז טייטש איר זולט ניט מורדן איר זאלט ניט אין קיישן איר זאלט ניט שטעלן הבט איר דען קנאה סנאה אונטר אייך דז מן דרף אייך פר ביטן דאש וואש זאל אייך דען דיא תורה וויא דיא מלאכים דאש הערן דא ביקענן זיא צו משה אונ איטלכיר מלאך גערבט אין עפיש אונ אפילו דער מלאך המות דער גערבט אין אך עפיש :

ד שבת פרק רבי עקיבה

מעשה עש זאגט ר׳ שמואל בן נחמני בון יוחנן וועגן וואש איז דז דער פסוק שפריכט כי אתה אבינו אברהם לא ידענו וישראל לא הכרנו דאש איז טייטש ווען דוא בישט אונזר פאטיר אברהם דער ויל אונש ניט ווישן אונ יעקב דער ויל אונש ניט קענן · יצחק דוא בישט אונזר פאטיר וויא מייבט דאש · דש ויל איך אייך שרייבן היגטין בוך ווערט הקב״ה זאגן ווידר אברהם דיין קינדר ישראל האבן גזינבט · דא ווערט אברהם זאגן זיא זאלין ווערדן אב גמעקט אום ווילן דיין נאמן אונט ויל ניט פר ישראל בור איר עבירות ביטן · דא זאגט הקב״ה איך ויל צו יעקב גן אונ ויל הערן וואש ער דער צו זאגט דען דער יעקב דער ווער גוויש רחמנות איבר ישראל האבן דען ער האט זיין טאג אך פיל מיא מיט זיין קינדר גהט אי ער זיא דער צוגן האט אונט זאגט ווידר יעקב דיין קינדר ישראל האבן גזינבט דא זאגט יעקב הער אל דער וועלט זיא זאלין ווערדן אב גמעקט אום ווילן דייבש היליגן נאמן · אונ ויל אך ניט פאר ישראל ביטן אום ווילן איר עבירות דיא זיא הבן גטאן · דא שפריכט הקב״ה עש אישט בייא קיינם אלטין מאן קיין כריכונג דא מייבט ער אברהם מיט · דער אישט גהיישן איין אלטר מאן ·

lui qu'on désigne sous le nom de vieillard.| «Et un enfant n'est pas de bon conseil.» Ce disant, Il pensait à Jacob. C'est lui qu'on désigne sous le nom d'enfant parmi les patriarches. En fait, le Saint, béni soit-Il, trouvait qu'aucun des deux ne Lui avait donné de réponse favorable à Israël. «Allons chez Isaac», dit le Saint, béni soit-Il, «voir ce qu'il va en dire.» Il dit: «Isaac, tes enfants, c'est-à-dire Israël, ont péché.» Isaac dit: «Maître de l'univers, sont-ce uniquement mes enfants et non pas Tes enfants pour que Tu dises mes enfants? Lorsque les enfants d'Israël ont reçu la Torah de Tes mains et ont dit: *Nous ferons et nous entendrons* (Ex 24, 7), ce qui veut dire en yiddish: ‹Nous observerons la Torah et nous écouterons la Torah›, Tu t'exprimais ainsi: *Mon fils premier-né, c'est Israël* (Ex 4, 22), ce qui veut dire en yiddish: ‹Mon fils[25], mes enfants, Israël, mes premiers-nés›; et maintenant qu'ils ont péché, Tu les appelles mes enfants et non pas Tes enfants. Or pendant combien d'années un homme peut-il pécher dans sa vie? Soixante-dix ans; et s'il vit très longtemps, quatre-vingts ans. Retranche à ces soixante-dix ans les vingt ans où l'homme n'est pas coupable, même s'il commet des péchés, car avant l'âge de vingt ans[26], l'homme n'est pas tenu d'observer les commandements. Combien reste-il? Cinquante ans. Retranche encore vingt-cinq ans, car l'homme passe une moitié de sa vie à dormir et pendant ce temps, il ne commet pas de péchés. Combien reste-t-il? Vingt-cinq ans. Retranche encore les douze ans et demi que l'homme passe à prier, à manger et à aller aux cabinets d'aisances; il reste en tout et pour tout douze ans et demi sur ces soixante-dix ans. Si Tu veux les prendre sur Toi dans leur totalité et les leur pardonner, c'est parfait. Si Tu ne veux pas être seul à les prendre sur Toi, prends-en au moins la moitié et moi je prendrai l'autre pour qu'Israël soit délivré de ses péchés. Si Tu es d'avis que je doive les prendre sur moi dans leur totalité – n'ai-je pas offert mon corps tout entier en sacrifice sur Ton autel – alors je les prendrai sur moi dans leur totalité afin qu'Israël soit délivré de ses péchés.» A peine les enfants d'Israël eurent-ils entendu ces paroles qu'ils dirent: «Isaac, c'est toi notre père.» Alors Isaac dit aux enfants d'Israël: «Au lieu de me louer, louez donc le Saint, béni soit-Il et tournez votre regard vers Lui.» Aussitôt les enfants d'Israël levèrent les yeux au ciel en disant: «C'est toi notre Dieu, notre Père, c'est toi qui nous a|délivrés.» Et tous ensemble, ils louèrent le Nom, béni soit-Il.

שפרעכן דו ביסט אונזר פאטער נאט אונזר פאטער דו האסט אונז דר
זיגט
אונז אלו בלד ישראל איר אוין נאך דעם היסט. אונט
דיא וויל איר איך זאגט. זאגט דור דור הקב"ה אוב וויסט אין איט
אוין. אונט שפרעכן דו ביסט אונזר פאטער. דא שפריכט יצחק וידר ישראל
אלו בלד אש ישראל דאש הערן דא היבן זיא אן אונט שפרעכן וידר
יצחק דו ביסט אונזר פאטער. דא האשטו זיא יהיישן נני
אונט איר וועלן דיא תורה לערנן. דא ישראל דיא בכורי
ערשטן אונט דיא וויל זיא איבדר לייגט האבן דא היישטו זיא איין
קינדר אוב ניט דיין קינדר. אודר בוך אין וויא ול זיין דיא טעג פון
דעם מענשן דיא ער לייגט הוט זיבנציק יאר אודר לעבט ער דען
יאר נאך זא לעבט ער אכטציק יאר טוא אב בון דען זיבנציק יאר
צוובציק יאר דאש דער מענש ניט חייב דא רויק איז וועלן ער שון זיגט
דען אונטיר צוובציק יאר אישט דער מענש ניט ליבאטן מצות נו
טון וויא פיל בלייבן איבר בוך פונפציק יאר. טוא באך אב פינף
צוובציק יאר דש דער מענש הלב שלופט דא טוט ער זיא קיין עבירות
ניט וויא פיל בלייבן איבר באך פינף און צוובציק יאר טוא בוך אב
בוועלף יאר אונט איין האלב יאר דש דער מענש אורט אונט דש ער
עשט אוב דש ער אוין דאש בית הכיסא אוש זין דא בלייבט בוך איבר
איר זיבן איבר איך זאל זיא נאך איך זאל זיא נאך איך
בעמן. האב איך דוך איך מין לייבאן ליאפרט אוין דש מיבח אונט וויל
זיא אך נאכן בעמן דא מיט אי ישראל בון זיבן איר זיבן
אלו בלד אש ישראל דאש הערן דא היבן זיא אן אונט שפרעכן וידר
יצחק דו ביסט אונזר פאטער. דא שפריכט יצחק וידר ישראל
דיא וויל איר איך זיגט. זיגט דור דור הקב"ה אוב וויסט אין איט
ערשטן אונט דיא וויל זיא איבדר לייגט האבן דא היישטו זיא איין
קינדר אוב ניט דיין קינדר. אודר בוך אין וויא ול זיין דיא טעג פון
דעם מענשן דיא ער לייגט הוט זיבנציק יאר אודר לעבט ער דען
יאר נאך זא לעבט ער אכטציק יאר טוא אב בון דען זיבנציק יאר
צוובציק יאר דאש דער מענש ניט חייב דא רויק איז וועלן ער שון זיגט
דען אונטיר צוובציק יאר אישט דער מענש ניט ליבאטן מצות נו
טון וויא פיל בלייבן איבר בוך פונפציק יאר. טוא באך אב פינף
צוובציק יאר דש דער מענש הלב שלופט דא טוט ער זיא קיין עבירות
ניט וויא פיל בלייבן איבר באך פינף און צוובציק יאר טוא בוך אב
בוועלף יאר אונט איין האלב יאר דש דער מענש אורט אונט דש ער
עשט אוב דש ער אוין דאש בית הכיסא אוש זין דא בלייבט בוך איבר
איר זיבן איבר איך זאל זיא נאך איך זאל זיא נאך איך
בעמן. האב איך דוך איך מין לייבאן ליאפרט אוין דש מיבח אונט וויל
זיא אך נאכן בעמן דא מיט אי ישראל בון זיבן איר זיבן
אלו בלד אש ישראל דאש הערן דא היבן זיא אן אונט שפרעכן וידר
יצחק דו ביסט אונזר פאטער. דא שפריכט יצחק וידר ישראל
דיא וויל איר איך זיגט. זיגט דור דור הקב"ה אוב וויסט אין איט
ערשטן אונט דיא וויל זיא איבדר לייגט האבן דא היישטו זיא איין
קינדר אוב ניט דיין קינדר. אודר בוך אין וויא ול זיין דיא טעג פון
דעם מענשן דיא ער לייגט הוט זיבנציק יאר אודר לעבט ער דען
יאר נאך זא לעבט ער אכטציק יאר טוא אב בון דען זיבנציק יאר
צוובציק יאר דאש דער מענש הלב שלופט דא טוט ער זיא קיין עבירות
ניט וויא פיל בלייבן איבר באך פינף און צוובציק יאר טוא בוך אב
בוועלף יאר אונט איין האלב יאר דש דער מענש אורט אונט דש ער
עשט אוב דש ער אוין דאש בית הכיסא אוש זין דא בלייבט בוך איבר
איר זיבן איבר איך זאל זיא נאך איך זאל זיא נאך איך
בעמן. האב איך דוך איך מין לייבאן ליאפרט אוין דש מיבח אונט וויל
זיא אך נאכן בעמן דא מיט אי ישראל בון זיבן איר זיבן
אלו בלד אש ישראל דאש הערן דא היבן זיא אן אונט שפרעכן וידר
יצחק דו ביסט אונזר פאטער. דא שפריכט יצחק וידר ישראל
דיא וויל איר איך זיגט. זיגט דור דור הקב"ה אוב וויסט אין איט
ערשטן אונט דיא וויל זיא איבדר לייגט האבן דא היישטו זיא איין
קינדר אוב ניט דיין קינדר. אודר בוך אין וויא ול זיין דיא טעג פון
דעם מענשן דיא ער לייגט הוט זיבנציק יאר אודר לעבט ער דען
יאר נאך זא לעבט ער אכטציק יאר טוא אב בון דען זיבנציק יאר
צוובציק יאר דאש דער מענש הלב שלופט דא טוט ער זיא קיין עבירות
ניט וויא פיל בלייבן איבר באך פינף און צוובציק יאר טוא בוך אב
בוועלף יאר אונט איין האלב יאר דש דער מענש אורט אונט דש ער
עשט אוב דש ער אוין דאש בית הכיסא אוש זין דא בלייבט בוך איבר
איר זיבן איבר איך זאל זיא נאך איך זאל זיא נאך איך
בעמן. האב איך דוך איך מין לייבאן ליאפרט אוין דש מיבח אונט וויל
זיא אך נאכן בעמן דא מיט אי ישראל בון זיבן איר זיבן

5 Traité *Chabbat* chapitre «Tous les écrits» (f° 119a)

(D'un empereur qui voulut connaître la raison de la bonne odeur du repas chabbatique)

Histoire L'empereur demanda à rabbi Josué fils de Hananyah: «Dis-moi, cher ami, pourquoi le repas de chabbat sent-il si bon, pourquoi sent-il meilleur que le repas que vous préparez en semaine?» Rabbi Josué lui répondit: «Seigneur, je vais vous dire la vérité. Nous avons une racine. Cette racine s'appelle chabbat. Voilà ce que nous ajoutons au repas et voilà pourquoi il sent si bon.» L'empereur dit: «Mon cher, donne-m'en un peu, de cette racine; moi aussi, je veux en mettre dans mon repas afin qu'il sente bon, lui aussi.» Rabbi Josué dit à l'empereur: «Seigneur, j'aurais beau t'en donner, ce serait peine perdue[27]. Car seul celui qui observe le chabbat jouit de son arôme; par contre, sur celui qui n'observe pas le chabbat, la racine reste sans effet. Voilà pourquoi, Seigneur, je ne puis t'en donner, de cette racine.» Et il le congédia par égard pour le chabbat.

6 *Chabbat* chapitre «Tous les écrits» (f° 119a)

(De Joseph qui honorait le chabbat; du poisson qu'il acheta pour le chabbat et de la perle qu'il y trouva)

Histoire qui arriva à un homme du nom de Joseph, «Joseph qui honorait le chabbat»[28]. Car tout ce qui lui permettait d'honorer le chabbat, il l'achetait. Rien n'était trop cher pour le chabbat. Dès qu'il y avait quelque chose de bon au marché, il courait l'acheter. Aucun gros poisson ne lui paraissait trop cher, pourvu qu'il pût se le procurer. Or Joseph avait un voisin, un homme très riche. Celui-ci se moquait toujours de lui. Il disait: «Mon cher, pourquoi observes-tu le chabbat à ce point? Tu n'en es pas plus riche pour autant. Moi, je suis loin d'honorer le chabbat autant que toi et cependant, je suis bien plus riche.» Mais notre bon Joseph ne prêtait aucune attention à ces propos et mettait sa confiance dans le Nom béni. Il le lui revaudrait bien un jour. Or, dans cette ville, il y avait des astrologues. Ils dirent au riche: «Mon cher, à quoi te sert-il d'être aussi riche? Tu ne peux même pas manger de bon poisson pour ton argent. Nous avons vu dans les astres que ta fortune passerait aux mains de Joseph qui honore le chabbat. Lui au moins,

אין מעשה בזך

לזיט דען איביק לידן דיין באן אובט לבן השי, איט איז אבנדר:

ה מסכת שבת פרק כל כתבי

מעשה עס פראנט דער קיסר רבי יהושע בן חנניא ליבר זאל איר ווארס רייט דאש ניקעלטש דען דעס שבת זא וואל. בעשיר אלש דאש ניקעלטש דאש איר אין דער וואלן טוט קאלן. דא עבטפרט אין רבי יהושע וידר אדובי קיסר איך וויל אייך זיא וואהרהייט זאלן מיר האבן אין וואהרזיל זיא זעלבן וואהרזיל היישט שבת דיא זעלבן טון מיר אריין דרוס רייט עס אזו וואל. דא זאלט דער קיסר ליבר זיך מיר אויס דען זיא זעלבן וואהרזיל איך וויל מירש אך אין מיין ניקעליטש וועדן. דא איט זי מיין ניקעלטש אך אזו וואל רייט זאל. דא זאלט רבי יהושע וידר דען קיסר אדובי וען איך דיר שן דען דער דען ניב עס העלפט דיך בישט דען וער דען שבת בוט הלט דא העלפט דיא וואהרזיל אבר דער דען שבת ניט הלט דא העלפט דיא וואהרזיל ניט דער הבן אדובי קיסר קאן איך דיר ניט דען דיזר וואהרזיל העבין אוב וזי אין דער איט אב דען דען שבת וועלן:

ו שבת פרק כל כתבי

מעשה נישך אן אייגס דער היש יוסף מוזיר שבת דאש אזי טייטש יוסף דער דען שבת טוט ערן. דען וואש ער קענט לכבוד שבת טון דש דעבט ער אלש עס וואר איט בישט בו טייאר אוין דען שבת וען עס נייארט עפזי זין אוין דען מרק קעס דא דעבט ערש אלש עס וואר קיין ברושר פיש איט בו טייאר וען ער איט נייארט קרין קאן נון דאט דער יוסף איין שכן נעבן איט דער וואר איין ברושר עשיר דער שפאטיט דען יוסף אומדרן אוב זאלט בו איט דוא לעבן וואש העלפט דיך דאש די דוא דען שבת טושט זיר ערן. דוא בישט דוך בישט דרוס אשדרייבר. איך ער דען שבת ניט אזו וואל אוב בין דאך רייבר וועדר דוא. אביר דען זיון יוסף נאך בישט דראן אוב פר טרויט בו השי, דער וועדט איט עס וואל וידר בשערן. בון וואהן שטערן זעהר אין דער זעלבן שטט דיא זאלט דען עשיר מיין ליבר פרייבט וואש העלפט עס דיך די: דוא וידר שרייך בישט דוא דרפשט דאך קיין זיון פיש אוט דיין העלט עשן. אזו ווארס דען דוא דרפשט דאך איין זיון בישן אוט זיין העלט. מיר האבן ניזעהן אין דיא שטערבן דאש דיין מאון וועדט אין דען יוסף דער

avec son argent, il s'achète quelque chose de bon.» | Le riche crut les astrologues sur parole et vendit tout ce qu'il possédait. Avec son argent, il acheta des pierres précieuses et des perles qu'il mit toutes sur une tresse à chapeau. Il voulait se rendre dans un autre pays, dans l'espoir d'emporter avec lui l'argent de Joseph. Il traversa la mer. Soudain, tandis qu'il se trouvait sur l'eau, le vent se leva. Il faillit engloutir le navire et précipita le chapeau du riche dans les flots. Alors un gros poisson surgit et l'avala. C'est ainsi que le riche devint très pauvre. Un jour, un vendredi, on prit un gros poisson. On l'apporta au marché. Tout le monde voulait l'acheter. Mais on le vendait si cher que tout le monde s'en alla et que plus personne ne voulut acheter ce poisson. Chacun disait: «Ce poisson, personne ne l'achètera, si ce n'est Joseph qui observe le chabbat. Il achète tous les gros poissons, il ne les trouve pas trop chers.» Sur ces entrefaites, notre bon Joseph s'en vint au marché acheter du poisson pour le chabbat. Il aperçut ce gros poisson à l'étal. Ce fut une très grande joie pour lui de trouver un tel poisson pour le chabbat. Il pensait en son for intérieur: «En vérité, je suis prêt à payer n'importe quel prix pour ce poisson.» Il demanda le prix du poisson. Il était très cher. Il finit par tomber d'accord avec le marchand sur le prix du poisson, l'acheta et l'emporta chez lui, rempli de joie. A la maison, il se mit à vider le poisson. A l'intérieur du poisson, il trouva la tresse avec les perles que le riche avait perdue. Ainsi s'accomplit ce que les astrologues avaient prédit au riche: que son argent passerait aux mains de Joseph qui observe le chabbat. Il se réjouit grandement et fut très riche, car le ruban valait un empire. Alors un vieil homme s'en vint à passer. Il dit à Joseph: «Celui qui dépense sans compter pour le chabbat sera grandement récompensé.» En d'autres termes, celui qui honore le chabbat par un bon plat, le Saint, béni soit-Il, au centuple le lui rendra. Amen.

7 Traité *Chabbat* chapitre «Tous les écrits» (f°119a)

(De rabbi Hiyya qui fut un jour l'hôte d'un homme et d'une table en or portée par seize hommes que l'on déposa devant lui)

Histoire qui arriva. Rabbi Hiyya dit: «Une nuit, je me trouvai chez un boucher à Séphoris; certains disent que c'était à Laodicée.» On posa devant lui une table en or massif si lourde qu'il fallut seize hommes pour la porter;| cette table était munie de seize chaînes d'argent. Sur

דען א b ג ד

איין קלדן טיש דא האטן זעכציהן לייט דראן צו טראגן ניהט. אוב מן
זאלן עס ווהר אין זונטיג ניט ברוכן מן קאר צו טראגן איז
קיין נויט ווהרט אין דעם איין קלדן מעשה
מעשה נישט. עס זאלן רבי חייא אדר בן אין מאל איבר נכן

מסכת שבת פרק כל כתב ז

דעם טוט עס השי' ווידר וואל פיר טאפיל בשערן מאן:

שבת ווידר וי'. דש מייבט אז ווער דען שבת טוט מיט ערן
זאלן ווידר דען שבת וי'ל ווער אויך דען יוסי באדרף דא ביצאלט דער
דש שנור ווער איין קנ אלכות ווערט. דא קאס איין אלטר מאן דער
דען דא רייאט ער זיך קאר ווער אוב ווער ניווארדן איין קרושר עשיר דען
דען עשיר זיין מאן דאש ווער אין דען יוסי מוזיר שבת הבט קומן.
ער דיא פערלק שנור אין דעם קיש דיא דאש עשיר האט קר בעט.
אובט דא ווארד בן קשעהן ווא דיא שטערן זעהיר האטן ניאלט ווידר
אין איין הייס אין קרושן ווידן. אלז טעט ער דען יוסי אויך דא ואבד
בון ער ווהר יוא ניט מאן דען מאן בו ווידן דז ער איז קיוסט אובט טרוק
ביט בו טייאר זיין. בון ער קיילשט דען וש מן בוט איס קאר טייאר.
שבת קעבט בידוט אוב ניזוט איס זיין זן דער וש זאל איר ווארלק
וש ויל דז ווהר איס זיר איין קרושה קרייד דז ער איין זעלכן וש אוך
מרק אוב ווהלט קלייך וש קיוסן אויך דען שבת דא זאך ער דען קרושן
ביט בו טייאר זיין. בון דער קאס דער ווטר יוסי בו זן אויך דען
בייארט יוסי מוזיר שבת דער קיוסט אל דיא קיש דיא קרוש זיין דיא
אוב ווהלט ביאן דען וש קיוסן אוב אידרין זאלן דען וש קיוסט ביאן
קיילשט דען קיש מן באט איס קאר טייאר דש איידרין דער קון קנן
אוב ווהר ווהרט אויך דען מרק ניבראכט אידר מן
קיש ווהר ניבנאן. דער ווהרט אויך דען מרק ניבראכט אידר מן
קרושר איין קרייטאק. בוא ביקעש זיך דז מן אייגס קרייטאק איין קרושר
קאס איין קרושר קיש אוב שלבד דען הוט איין. דא איט דער עשיר
אוב וויאיט דען עשיר דען הוט אב אוב קיל איס איין דאש וואשר. דא
וויבט וויא ער אויך דען ווטר ווהר אוב ווהלט דאש שין דער טריבן
יוסי זיין מאן איט איין ווערק בוך בו איבר יס דא קאס איין
אובט ווהלט אין איין אבדר לבט ניהן אוב מייבט דא איט ער ווהלט דען
כערליך אוס זיין מאן אוב מאכט דאש אש אויך אייגס הוט שבור.
הן אוב קר קיוסט אלדש זיין. אוב קיוסט אייזל אבניס טובות אוב
דער עשיר דער בעס דאש קון שטערן זעהיר אן. אוב ניבן

la table, il y avait des plats en argent, des cuillères en argent, et tout ce qu'on peut trouver sur une table dressée était en argent massif. Sur la table, il y avait aussi beaucoup de bons mets et de bons fruits. Tandis qu'on posait la table devant lui, il se mit à louer le Saint, béni soit-Il, en disant: «A Dieu appartiennent la terre et ce qui s'y trouve.» Et tandis qu'on remportait la table, il loua à nouveau le Saint, béni soit-Il, en disant: «Les cieux appartiennent à Dieu et la terre, Il l'a donnée aux hommes.» Alors je lui demandai: «Pourquoi es-tu si riche? Quelles bonnes actions as-tu faites dans ta vie?» Le maître de maison me répondit: «Je m'en vais te le dire. J'ai été boucher ma vie durant et quand il m'arrivait d'avoir une belle bête, je me disais: Je vais la garder pour le chabbat afin d'avoir un beau morceau de viande ce jour-là. Voilà d'où me vient tout cet argent que le Saint, béni soit-Il, m'a donné pour avoir toujours honoré le chabbat de la sorte.» Et je dis: «Dieu soit loué qui t'a récompensé et qui a fait que tu mérites d'être aussi riche.»

8 Traité *Chabbat* chapitre «Quiconque prête»[29] (f° 150b)

(D'un érudit qui avait un beau verger derrière sa maison)

Histoire qui arriva à un homme pieux qui avait un beau verger derrière sa maison. Quelqu'un perça une grande brèche dans le mur de son jardin. L'homme pieux décida de colmater la brèche, mais au moment où il s'apprêtait à le faire, il se souvint que c'était l'entrée du chabbat. «Que faire?» se dit-il. «Si je colmate la brèche, je vais déshonorer le chabbat.» Et l'homme pieux se ravisa et ne colmata pas la brèche, car il ne voulait pas déshonorer le chabbat. Alors il se produisit un miracle et un arbre poussa à l'endroit où on avait percé la brèche. Et la brèche se trouva colmatée par l'arbre qui y avait poussé entre-temps. Cet arbre, c'était un câprier; il était si grand et ses branches se déployaient avec tant de vigueur qu'elles portaient trois variétés de fruits délicieux; et ces fruits suffisaient à nourrir le dévot et toute sa famille. C'était le Saint, béni soit-Il, qui l'avait récompensé d'avoir honoré le chabbat et d'avoir refusé de colmater la brèche. Il avait mis toute sa confiance dans le Saint, béni soit-Il: même s'il ne colmatait pas la brèche, le Saint, béni soit-Il,| veillerait bien

דען טיש הנ"א זעלטזיהן זילבערן קעטלין. אוב אויף דען טיש שטופדן
זילבערן שיסלין זילבערן לעפיל אלץ וואש צום טיש ניהערט דאש וואר
אייגעל זילבער ניאכט אוב אויף דען טיש שטופדן אך וי ווייטר שפיי אוב
ווין אופשאך. אוב וויא מן דען טיש כּר איס ברוכט דא הוב ער אן
אוב לובט השי' אוב זאגט זו ווין אישט דיא ערד אוב וואש אויף דער
ערד איז. אובט וויא מן דען טיש ווידר איין ווערק טרוק דא לובט ער
השי' ווידר. אוב זאגט דיא היטול זיין זו ווין. אוב דיא ערד האט ער
זו דען לייטן ניגעבן. דא האב איך ווידר איס זו זאגן וואלס בישטו
אלזו רייך וואש האשטו דען כּר ווענש ניטאן דיין טאך. דא זאגט דער
צעל הבית ווידר איך איך וויל דיר זאגן איך בין מיין טאך אין קנוב
ניוועזין. אוב ווען איך איין ווענד בהיאה ניהט האב דא האב איך ניזאגט
דאש וויל איך הלטן צום שבת דא מיט דז איך צום שבת איין ווין שטיק
פלייש האב. אוב דא הער קומט מיר מיין מאן דש מיר השי' הוט
בשערט וויל איך דען שבת אזו וואל ניערט האב דא האב איך ניזאגט
ווובט זייא ווין דער דיר דאש בשערט האט אוב דז דוא דער זו זוכה
בישט דאש דוא אלזו רייך בישט:

ח מסכת שבת פרק השואל

מעשה נישך אן אייגס חסיד דער האט איין שיגן בוים
ראבטן היבטר זייגס הוז שטין אוב עש וואלט אים
איין לך ניבראכן אין דעם בוים ראטן אין דען ביריט זיך דז דער חסיד
וואלט דאש לך ווידר זו מאכן. אוב וויא ער וואלט עש ווידר זו מכן דא
ניזאלט ער עש ווער שבת בייט אוב וואש זאל איך טון איך ווער דוך
אחלן שבת זיין ווען איך דאש לך ווער זו מכן. אוב דער חסיד בידאלט
זיך אוב מכן דאש לך ביט זו אוב וואלט ביט אחלן שבת דריבר זיין.
דא איס אין ווער ניבראכן וואדן. אוב דז לך ווער ווידר דער כּילט
קון דעם בוים דער דא וויל ווידר וואקש. אובט דער זעלבן בוים
וואדן ניהיישן בלי אוב דער בוים דער ווער זיר ראוש אובט שפרייטט
זיך זער ניוואלטן בריט אוש דז ער דרייא ארלייא ווענד פירות טרוק
אוב כּון דעם פירות דא שפייזיט זיך דער חסיד איט זייגס בגבן
הוז ניזאגט. אוב דאש טעט איס אלז השי' ווייל ער דען שבת האט
ניהלטן אוב דאש לך ביט זו ועלן זו מכן אובט האט הקב"ה דעם ארטן
טרוט ווען ער שון דאש לך ביט זו מכּ דא ווער הקב"ה דעם ארטן
דאך

sur son verger afin qu'il ne lui arrivât rien. C'est pourquoi, mesdames et messieurs, si vous honorez le chabbat comme il se doit, le Saint, béni soit-Il, vous gardera.

9 Traité *Chabbat* chapitre «Quiconque prête» (f° 153a)

(De rabbi Eliézer qui dit: «Faites pénitence un jour avant votre mort!»)

Histoire Rabbi Eliézer dit: «Fais pénitence un jour avant ta mort!» Les disciples demandèrent à rabbi Eliézer: «Comment peut-on savoir l'heure et le jour de sa mort?» Alors rabbi Eliézer dit: «Voilà pourquoi il faut faire pénitence dès à présent, comme si on allait mourir demain, car la mort peut survenir à tout instant. Il en découle qu'il faut faire pénitence toute sa vie.» Le roi Salomon disait lui aussi: «Veille à ce que tes vêtements soient toujours blancs!» Il parlait des linceuls qu'il faut toujours tenir propres et prêts de sorte que le jour où le Saint, béni soit-Il, exige qu'on meure, on soit prêt sur-le-champ, par sa pénitence et ses bonnes actions. Rabbi Yohanan fils de Zakkaï dit: «Voici la parabole du roi qui invite ses serviteurs à un grand festin. Mais il ne leur dit pas quand le festin aura lieu. Les serviteurs sages se présentent d'eux-mêmes; ils revêtent aussitôt leurs plus beaux habits et s'assoient immédiatement sur les marches du palais royal, car ils se disent: ‹On ne manque de rien dans la maison du roi. Le festin sera sans doute pour tout de suite. Aussi, quand le roi nous appellera, nous serons déjà prêts et nous pourrons paraître aussitôt devant lui quand il nous fera chercher.› Les serviteurs fous retournent à leur travail en se disant: ‹On ne peut pas organiser de festin en si peu de temps, car il faut énormément de choses pour un tel festin. Allons travailler pendant ce temps. Lorsque le roi nous fera appeler, nous aurons tout loisir de revêtir nos vêtements.› Et ils retournent à leur travail. Soudain, le roi fait appeler ses serviteurs pour les inviter au festin qui est prêt. Les serviteurs sages qui se tenaient prêts, assis sur les marches du palais, entrent aussitôt chez le roi, revêtus de leurs beaux habits. Les serviteurs fous se rendent directement de leur travail chez le roi pour y festoyer, revêtus de leurs habits sales. Le roi se réjouit à la vue des serviteurs sages qui s'étaient préparés au festin tout en ignorant quand il aurait lieu. Il se met en colère contre les serviteurs fous qui ne s'étaient pas préparés au festin | et qui portaient des habits sales. Il dit: ‹Que

דאך וואל היטן דז איס בישט נשתך דער נבן ניבן נייט טוט אייבר
דען שבת׳ן רעכט היטן. דא טוט איס הקב״ה וידר וואל ביהיטן:

ט מסכת שבת פרק השואל

מעשה רבי אליעזר דער זאגט טוט אזוי תשובה אין אזוי בוך
דייבס טוט. דא קראנטן זיין תלמידים רבי אליעזר

וא וויש דען אייבר ווען ער שטערבן ווערט אוך וועלכין טאך דא זאגט
רבי אליעזר וידר אכלשכן זו אייבר היט תשובה טון אוב ער מארן
מעכט שטערבן דען אין אישט קיין שעה זיכר וען אייבר שטערבן
ווען דא איט ווען בובן דז ער זיין טאך איט תשובה לעבט. אוב
זיין דא איט ווען הקב״ה בוס טוט בודרט דז ער פלוקט ריט אז
איט תשובה אוב וועה מעשים דרזיל שפריכט רבי יוחנן בן זכאי דז אז
אייט ברייט אוב אלע תכריכים איט דיא זאלן אלה טאך וויש זיין אוב
מייבט ער דיא תכריכים איט דיא זאלן אלה טאך וויש זיין אוב ברייט
שמה האלך האט אך ניאלע אל ניט זאלן דיין קלייד וויש זיין דש
מיט דא איט ווען בובן דז ער זיין טאך איט תשובה לעבט. אוב
מעכט שטערבן דען אין אישט קיין שעה זיכר וען אייבר שטערבן
רבי אליעזר וידר אכלשכן זו אייבר היט תשובה טון אוב ער מארן
דען אין אישט קיין שעה זיכר וען אייבר שטערבן ווערט אוך וועלכין טאך דא זאגט
וא וויש דען אייבר ווען ער שטערבן ווערט אוך וועלכין טאך דא זאגט
רבי אליעזר וידר אכלשכן זו אייבר היט תשובה טון אוב ער מארן
מעכט שטערבן דען אין אישט קיין שעה זיכר וען אייבר שטערבן
ווען דא איט ווען בובן דז ער זיין טאך איט תשובה לעבט. אוב
זיין דא איט ווען הקב״ה בוס טוט בודרט דז ער פלוקט ריט אז
איט תשובה אוב וועה מעשים דרזיל שפריכט רבי יוחנן בן זכאי דז אז
מייבט ער דיא תכריכים איט דיא זאלן אלה טאך וויש זיין אוב ברייט
שמה האלך האט אך ניאלע אל ניט זאלן דיין קלייד וויש זיין דש
מיט דא איט ווען בובן דז ער זיין טאך איט תשובה לעבט. אוב
מעכט שטערבן דען אין אישט קיין שעה זיכר וען אייבר שטערבן
רבי אליעזר וידר אכלשכן זו אייבר היט תשובה טון אוב ער מארן
וא וויש דען אייבר ווען ער שטערבן ווערט אוך וועלכין טאך דא זאגט
דייבס טוט. דא קראנטן זיין תלמידים רבי אליעזר

מעשה רבי אליעזר דער זאגט טוט אזוי תשובה אין אזוי בוך

les sages d'entre mes serviteurs qui se sont préparés au festin prennent place à table, qu'ils viennent boire et manger et se réjouissent. Que les fous par contre qui ne se sont pas préparés au festin restent debout à nous regarder boire et manger; ils n'auront ni à manger ni à boire, car ils ne se sont pas tenus prêts pour mon festin.› C'est pourquoi le roi Salomon dit: ‹Veille à être présentable et prépare tout de suite tes vêtements blancs afin que lorsque le Saint, béni soit-Il, exigera de toi que tu meures, tu sois prêt et que tu aies fait pénitence et que tu puisses aussitôt te présenter devant le Saint, béni, soit-Il, au moment même où Il te demandera. Et n'agis pas comme les fous!› Par là, il entendait les méchants au sein du peuple d'Israël. Ces derniers se disent: ‹Pourquoi ferions-nous pénitence et nous tiendrions-nous prêts dans nos vêtements blancs? Qui sait quand nous mourrons? Nous avons tout loisir de faire pénitence et de tenir nos vêtements parfaitement blancs.› Mais soudain le Saint, béni soit-Il, décide de les faire mourir avant qu'ils n'aient fait pénitence. Les dévots qui se tiennent prêts et qui ont fait pénitence, se rendent aussitôt au-devant du Nom béni et peuvent aussitôt se présenter en vêtements blancs devant le Nom béni. Mais les méchants viennent avec leurs mauvaises actions au-devant du Nom béni. Le Saint, béni soit-Il, se réjouit des dévots qui se présentent devant lui, car ils ont bien fait pénitence et sont revêtus de vêtements blancs. Et il est courroucé contre les méchants qui viennent au-devant de lui avec leurs mauvaises actions. Il dit au juste: ‹Tu t'es tenu prêt. Tu participeras au festin que je ferai pour les justes. Mais toi, homme méchant, tu ne t'es pas tenu prêt. Tu ne participeras pas à mon festin, mais tu nous regarderas manger. Tu regarderas manger et boire les autres.› C'est pourquoi le verset dit: ‹Fais pénitence un jour avant ta mort.›[30] En d'autres termes, l'homme ne sait pas quand il mourra. Aussi doit-il faire pénitence dès aujourd'hui, comme s'il allait mourir demain. ‹Et fais pénitence demain, car tu pourrais mourir après-demain.› Il doit faire pénitence toute sa vie et être pieux, si bien que le jour où le Nom béni exigera de lui qu'il meure, il se tienne prêt avec ses bonnes actions. Ainsi tu pourras, toi aussi, participer au festin auquel sont conviés les justes.»[31]

מסכת

אך עשן סון דער סעודה דא אנדרן נדיקס אך עשן:

ז: ער לייך ר' רישט אי: איט זון ווערך דא איט אז: דוא לייך קאנשט
אוב פרוס אישט דא איט ווט ער ניפאדרט ווערט פר' השי' בוס טוט
מעלט איביר מורן שטערבן דא איט ז: ער אלזיין טאך תשובה טוט
אוב ער מורן מילט שטערבן. אוב טוט מורן אך תשובה אוב ער
איז ביז זיבר ווט ער שטערבט דער הבן זו ער היט תשובה טון
טוט אך תשובה ז: מייבט דער עבש אין אך סר' בייבס טוט
עשן אוב טריבקין ז: דוא מושט בו זעהן דער הבן שפריבט דער
אלש: ר' רישט דוא אלשט אך ביט עשן סון מייבר סעודה בייארט
עשן איך דא דען נדיקס ווי מלן: אביר דוא רשע דוא האשט דיך
דא רשעים דיא פורא סון קאנשט ביז ווערך: אוב שפריבט ווידר
סר' השי'. דא פרייט זיך הקב"ה אוך דיא פרוסן לייט דיא בור איס
ן קאנשט איט ווטר תשובה אוב ווישן קלידר. אוב אישט ברוך איביר
תשובה דיא לן לייך סור השי' אוב קעבן לייך דיא פרוסן קאנשט איט איר ווישן
באך דין תשובה ניטאן. דיא פרוסן דיא בוא ר' רישט זיין איט איר
כלינבן דא ניבוט הקב"ה איביר זיא ז: זיא שטערבן אוך דער האבן
תשובה טון ווערלן אוב באך אובזרקלידר ווייש מלן אביר אור
ווייזן קלידר ווער ווייש ווען איר שטערבן ווערן. איר ווערלן ווא באך
זיך ווש אלין איר באך תשובה טון אוב ר' רישט מלן איט אובזרה
איז ברן דא מייבט ער דיא רשעים אובטר ישראל איט. דיא לעבקן
טוט אז: דוא לייך ר' רישט ביש איט. דייבר תשובה דא איט אז: דוא
לייך קאנשט סר' הקב"ה ווען ער דיך סודרט. אוב טוא ביט ווא
דיך לייך איט דין ווישן קלידר דא איט ווען דיך הקב"ה סודרט בוס
דער הבן שפריבט שלמה האלך זיך אוב הלט דיך ווייזלך אובט רישט
בוך טריבקין איט ווייל זיא זיך יוא ביט ר' רישט האבן בו מייבר סעודה.
עשן אוב טריבקין אוב זיא זעהן עשן אוב טריבקין אוב זיא אלין ביט עשן
סריל'ך זיין. אבר דיא ברן דיא זיך ביט ר' רישט האבן בו מייבר סעודה:
דיא זיא אלין זיך זעבן בוס טיש אוב זיא אלין עשן אוב טריבקן אוב זיא אלין
קלין אובטר מייבה קבעלט דיא זיך זיא ר' רישט האבן בו מייבר סעודה
מעודה אוב זיין זיא בישסן איט איר קלידר. אוב שפרעלט אז: דיא

10 Traité *Chabbat* «Avec quoi un animal peut-il sortir»[32] (f° 53b)

(D'un homme qui allaita son enfant à son propre sein)[33]

Histoire qui arriva à un homme qui perdit sa femme. Celle-ci lui laissait un nourrisson en bas âge et notre homme était si pauvre qu'il ne pouvait payer de nourrice qui eût pu allaiter l'enfant à son sein. Alors un miracle se produisit: le Nom, béni soit-Il, fit pousser deux seins à cet homme afin qu'il pût nourrir lui-même son enfant comme une femme. Et il allaita lui-même son enfant. Rabbi Joseph dit: «Viens voir à quel point cet homme devait être remarquable pour que le Saint, béni soit-Il, accomplît un tel miracle pour lui.» Voici ce que dit Abbayè: «Il n'en est rien. Cet homme devait être fort mauvais pour qu'on modifiât la Création pour lui.» Rabbi Judah dit: «Viens voir à quel point est rude le sort réservé à l'homme pour que le Saint, béni soit-Il, soit obligé de lui procurer à manger; en effet le Saint, béni soit-Il, alla même jusqu'à modifier la Création pour lui et fit en sorte que l'homme allaitât lui-même son enfant, bien qu'il eût été facile au Saint, béni soit-Il, de procurer de la nourriture à l'enfant.» Aussi l'homme allaita-t-il lui-même son enfant au lieu de procurer de la nourriture à son enfant. Nous constatons aussi que le Nom, béni soit-Il, accomplit de nombreux miracles, qu'il protège l'homme plutôt que de lui procurer de la nourriture, car nous ne voyons pas le Saint, béni soit-Il, pourvoir en blé la maison des justes.

11 Traité *Chabbat* chapitre «Avec quoi un animal peut-il sortir» (f° 53b)

(D'une femme sans doigts et de son mari qui l'ignorait)

Histoire qui arriva à un homme qui avait une femme. Celle-ci n'avait pas de doigts au bout de ses mains. Et son mari ne s'en aperçut qu'à sa mort. Rabbi Joseph dit: «Quelle chaste femme elle devait être pour que son mari ne se soit jamais aperçu de son vivant qu'elle n'avait pas de doigts.» Alors rabbi Hiyya dit à rabbi Joseph: «Non, ce n'est pas une preuve de chasteté de la part de cette femme que de se couvrir, car c'est le propre de toute femme de couvrir son corps nu, qui plus est de cette femme en particulier qui fut bien obligée de se couvrir; alors comment son mari aurait-il pu s'en apercevoir? Cet homme a dû être extrêmement chaste pour ignorer ce fait du vivant de sa femme.»

מעשה נישאך אן אייגס מענשען דעס שטרייב זיין וויב אוב
ליט איס אין יונק זיין דין קינד אוב דער זעלבן
מאן דער וואר אזוי אריס. ד"ה ער ביט הט קעגן אין זיין אס דינן ד"ה
ער דאש קינד העט קעגן זיין אן דיטן ד"ה נישאך איס. אין נס
דש איס הש' לוש וואקשן צוויי ברישט ד"ה ער זיין קינד אן איס
זעלברט קעגניט זיין אין וויבש בילד. אוב ער זיין זיין קינד
אין זעלברט אס. דרוין זאגט רבי יוסף זיך אוב קוס הער וויא
דעשטליך מאן מוז דש זיין זיועזן דיא וויל איס הקנה אזוי אין ברוש
נס האט ניטאן. אזוי זאגט אבי וידר אדרבא וויא ארך מוז דער
מענש זיין זיועזן דיא וויל עש זיך האט קרעבדרט איבר איס מעשי
בראשית עש האט ניזאגט רבי יהודא קוס אוב זיך וויא ראר הרטליך
וון עש דעס מענשן בו ביז דש איס הקנה זיין שפייז בישפט דען
איס זיין שפייז בשפט דען איר פינדין ניט דש הקנה דען בדיקס
איר וויין אן אירי הייזר בשפט:

יא: מסכת שבת פרק במה בהמה

מעשה נישאך אן אין מענשן דער הוט אין וויב דיא האט אן
קין פינגאר אן איריר הנט אוב דער מאן האט
ברוש צבועה ניועזן ד"ה ער ביא אירן עבן עלפיש ניט ניוושט הוט
ניהט:

ב ק q ז מסכת

12 Traité *Chabbat* chapitre «Avec quoi peut-on allumer les lumières?»[34] (f° 31a)

(De l'impossibilité de mettre Hillel en colère)

Histoire Tout homme doit être aussi humble qu'Hillel a pu l'être et il doit se garder d'être aussi irascible que Chammaï[35] le fut. Car voici l'histoire qui arriva un jour à deux hommes qui parièrent quatre cents shillings. L'un voulait mettre Hillel en colère, alors que l'autre lui dit: «Tu ne parviendras pas à mettre Hillel en colère.» Ils parièrent donc quatre cents schillings. Il se trouve que c'était justement la veille du chabbat et qu'Hillel se lavait la tête pour le chabbat. L'homme qui avait parié qu'il mettrait Hillel en colère se rendit jusqu'à la maison de Hillel, frappa à sa porte et s'écria: «Où est Hillel, où est Hillel?» En l'entendant, Hillel mit aussitôt son manteau, alla à sa rencontre et lui dit: «Mon fils, que veux-tu?» L'homme lui dit: «Cher maître, j'ai une question à te poser.» Alors Hillel dit: «Mon fils, pose donc ta question!» Il dit: «Cher maître, j'ai une question à vous poser. Comment se fait-il que les gens de Babylone aient la tête ronde?» Hillel répondit: «Mon fils, tu viens de poser là une grande question. Je vais t'en donner la raison: A Babylone, il n'existe pas de grands sages; c'est pourquoi ils ont la tête ronde.» Alors l'homme s'éloigna en disant: «Tu as bien répondu à ma question.» Peu de temps après, notre homme se rendit à nouveau jusqu'à la maison de Hillel, frappa derechef à sa porte et dit: «Où est Hillel, où est Hillel?» Alors notre bon Hillel mit à nouveau son manteau, alla derechef à sa rencontre et lui dit: «Mon fils, que me veux-tu?» L'homme dit: «Cher maître, je voudrais vous poser une question.» Alors Hillel dit: «Mon fils, pose donc ta question!» Alors il lui demanda: «Cher maître, dites-moi donc, pourquoi les habitants de Palmyre – c'est ainsi que l'on nomme ce pays – ont-ils les yeux ronds?» Alors Hillel lui dit: «Mon fils, tu viens de poser là une grande question. Je vais t'en donner la raison: C'est parce qu'ils habitent une région couverte de sable et si leurs yeux avaient deux coins comme nos yeux à nous, le vent leur soufflerait dans les yeux du sable qu'ils ne pourraient plus enlever et ils seraient aveugles.» Alors notre homme dit: «Tu as bien répondu, là aussi, à ma question.» Et il repartit. Mais peu de temps après, il revint, pensant cette fois-ci mettre | Hillel en colère, en l'obligeant à sortir si souvent de

מעשה היה איטליקיר אעמש דער זאל אזו דעמיטיק זיין אלש
היה אישט ניעזען . אזא ער זאל ביט בלד בורנין זיין
דען עש איז אזא אישי אישט ניעזען . דען עש זאל אין מעשה
אן אלש שואי אישט ניעזען . דען עש נישאך אין מאל אין
ניעזען איז דאבן דיא טען ניעזען איט אבנדיר אוס קיר הובדרט שילינג .
דער אין וועלט היה בורנין מכן זאלשט . אזא וועטיטן אזוי אוס
עש ביט טון דז דוא היה בורנין מכן זאלשט . בון דש ואר עבן אין איבס ערב שבת דז זיך
קיר הובדרט שילינג . דא ניבן דער זעלבין דא . דער זאל דאן דער דא
היה עבן בואלט ער וואלט היה בארבין מכן זאלשט דיא ניעזען ער וואלט היה בורט זא טעט ער זיין
אן רוסט וא אי היה דאש היה ניא וא אי היה ניא דער אבנטין אבן אזא ניבר זן ואש וויא שטו.
ער ניבר רבי איך וז אייך קרוך אין ניא דא . קרוך דז דיא לייט אן בבל
שקראך דער היה מין זן קרוך וואשטו דא שקראך שפרוך דא אבן האש קרוך איך וז אייך
קרוך דער ניבר רבי איך וז אייך קרוך דז דיא לייט אן בבל
קלקלתה קעך דא אבן האש דוא זן מין היה שקראך שפרוך דא אבן
קרוך איך וז אייך קרוך דז דיא לייט אן בבל ניט לשון
חכמים זיין דער הלבן האבן זיא אזו קלקלתה קעך . דא ניבן דער
מאן אין וואלט אך אש דאש איר דיא וואשט שקראך שפרוך אוב ווען וידר
וידר איר ניא קשיא וואלט אין קלייבי וויל אזא דער זאל אין וידר
היה שוך וידר מאן זעלבין דער זאל קלייבי וויל איבר אין . ניעזען
טער אוב קלאפט וידר אן אוב וא אי היה וא אי היה ניא דא טעט
וידר אן אוב ניבט אבנטין וידר מאן דען ניבן אוב דען וידר אבנטין
אוב קרוך זן מין היה וא אי היה ניא דא . קרוך זן קראך איך קיר האבן איך רבי
וואשטו אשט ניעזען . קרוך זן קראך איך קיר האבן איך רבי
אוש דיא ניעזען דיא אי אין מדינה דש אי אין ישט דיא ניעזען
קלקלתה אין דיא האבן
ניא

son bain. A nouveau, il s'écria: «Où est Hillel, où est Hillel?» En entendant qu'il l'appelait à nouveau, Hillel mit à nouveau son manteau, alla derechef à sa rencontre et lui dit: «Mon fils, que me veux-tu?» Alors il dit: «Cher maître, j'ai une grande question à vous poser.» Alors Hillel lui dit: «Pose donc ta question, mon fils!» Il commença ainsi: «Cher maître, dites-moi donc pourquoi les Phrygiens – il s'agit là d'un peuple particulier – ont-ils des pieds si larges?» Hillel lui répondit: «Mon fils, tu viens de poser là une grande question. Aussi, mon fils, vais-je t'en donner la raison: C'est parce qu'ils habitent des marais et des marécages, voilà pourquoi ils ont des pieds larges; c'est pour mieux pouvoir marcher; car s'ils avaient des pieds minces, ils s'enfonceraient dans les marais. Or avec leurs pieds larges, ils peuvent mieux se déplacer.» Alors l'homme dit: «Cher maître, j'ai encore beaucoup de questions à te poser. Mais je crains fort que tu ne te mettes en colère.» Alors notre bon Hillel ôta tout d'abord son manteau, puis il s'assit auprès de lui et lui dit: «Et bien, mon fils, pose donc tes questions, je t'écoute et je tâcherai de te donner la bonne réponse.» Alors il lui demanda: «Est-ce toi, Hillel, que l'on nomme le seigneur d'Israël?» Hillel dit: «Oui.» L'homme répliqua: «Des hommes tels que toi, il n'en faut pas un de plus en Israël.» Hillel dit: «Mon fils, et pourquoi donc?» L'homme dit: «J'ai parié quatre cents schillings que je te mettrai en colère et tu viens de me faire perdre mon pari parce que je n'y suis pas parvenu.» Alors Hillel lui dit: «Mon fils, que cela te serve de leçon! La prochaine fois tu ne parieras plus sans en connaître l'enjeu. Car Hillel vaut bien que tu perdes quatre cents schillings. Et même si tu perdais quatre cents florins, tu ne réussirais pas à me mettre en colère.» Sur ces entrefaites, l'homme s'en alla.

13 Traité *Chabbat* «Avec quoi peut-on allumer les lumières?» (f° 31a)

(D'un gentil qui demanda à Chammaï combien de Torah avaient les juifs)

Histoire qui arriva à un gentil qui vint voir Chammaï et qui lui demanda: «Combien de Torah avez-vous, vous autres juifs?» Chammaï lui répondit: «Nous n'avons pas plus de deux Torah: une Torah qui nous a été transmise par écrit, l'autre qui nous a été transmise oralement.»|Le gentil dit: «La Torah écrite, je ne la mets pas en doute et je sais ce

היה דער איז צורנין מען דער ווייל ער איז אז אפט סון דעס באד
רופט. אוב רופט ווידר וון היה איז וון היה ווא דאש הורט
דען צען דער ווידר זיין אנטאן אוס אוב ווען דש ער ווידר רופט דא טעט
מיר. דא זאלט ער ליבר רבי איך האב איך פרוש פרוין זו פראגן.
דא זאלט היה דא פראגן איין ליבר זון ווש דוש זו פרוין האשט. דא
הוב ער אן ליבר רבי זאלט מיר ווארט האבן דיא אפריקיס דאש אישט
אך איך ביזונדר פאלק אז ברייטין סוים דא שפראך היה איך זון ליבר זון
האשט איך פרושן טון פרעגן. דער הבן האבן דיא ווען זיא ווא
סון ווען דיא ווא ווען ביזונדר דען ליישין אוב זיאפין. דער בלוט
איא ברייטן סוים דיא דש דער בעשיר קענן דען ווען דיא שאלן
סוישן העטין ווילן דיא אין דש ליישי אבר ווען דיא ברייטין וש האבן
אך נאך האב איך רבי ליבר מאן דער שפראך דא. זיא קענן דען בעשיר
סיל קשיות זו פרוין. אביר איך פערלט איך דוא מוכשט זוירצן
דא טעט ער ערשט זיין מאנטל אוש דער ווע היה אוב זעציט זיך
בידיר בייא אים אוב שפראך זו אים איין זון פרוין איבודר ווא דוא
האשט זו פרוין איך ווילדיר זו הערין אוב ווילדיר רעדט בישיידן.
דא פראגט ער בישטו דער היה דיא ין דיך היישט דער הער אונטיר
ישראל דא שפראך ער יוא. דא שפראך דער מאן ווידר אז דוא בישט
ון ליבר זון איין זיך ביט מערן אונטיר ישראל דא שפראך היה
ואורס. דא שפראך דער מאן איך האב סון דיינס וועלן פר
מיר זיא איך פרילין מכן אוב דוא האשט וועט פיר הובדרט שילינג איך ווילדיך צוירנין מכן
דא. מכן פרילין דיא ווייל איך דיך ביט דיך צוירנין מכן אוב
דא שפראך היה זון ליבר זון איין איא זו פרוין אנדר מאן איך ווידר אונטיר
ווערט ווא דוא בישט דוא ווישט דוא ווועטשט. דען היה אישט בין ווא
דען צען דער ווידר זיין מעטן אוס אוב ענדן דא טעט ער ווידר
דש רופט. אוב רופט ווידר וון היה איז וון היה ווא דאש הורט
דען צען דער איז פרוין זו פראגן. דא זאלט ער ליבר רבי איך האב
הוב ער אן ליבר רבי זאלט מיר ווארט האבן דיא אפריקיס דאש אישט
אך איך ביזונדר פאלק אז ברייטין סוים דא שפראך היה איך זון ליבר זון
האשט איך פרושן טון פרעגן. דער הבן האבן דיא ווען זיא ווא
סון ווען דיא ווא ווען ביזונדר דען ליישין אוב זיאפין. דער בלוט
איא ברייטן סוים דיא דש דער בעשיר קענן דען ווען דיא שאלן
סוישן העטין ווילן דיא אין דש ליישי אבר ווען דיא ברייטין וש האבן
אך נאך האב איך רבי ליבר מאן דער שפראך דא. זיא קענן דען בעשיר
סיל קשיות זו פרוין. אביר איך פערלט איך דוא מוכשט זוירצן
דא טעט ער ערשט זיין מאנטל אוש דער ווע היה אוב זעציט זיך
בידיר בייא אים אוב שפראך זו אים איין זון פרוין איבודר ווא דוא
האשט זו פרוין איך ווילדיר זו הערין אוב ווילדיר רעדט בישיידן.
דא פראגט ער בישטו דער היה דיא ין דיך היישט דער הער אונטיר
ישראל דא שפראך ער יוא. דא שפראך דער מאן ווידר אז דוא בישט
ון ליבר זון איין זיך ביט מערן אונטיר ישראל דא שפראך היה
ואורס. דא שפראך דער מאן איך האב סון דיינס וועלן פר
מיר זיא איך פרילין מכן אוב דוא האשט וועט פיר הובדרט שילינג איך ווילדיך צוירנין מכן
דא. מכן פרילין דיא ווייל איך דיך ביט דיך צוירנין מכן אוב
דא שפראך היה זון ליבר זון איין איא זו פרוין אנדר מאן איך ווידר אונטיר
ווערט ווא דוא בישט דוא ווישט דוא ווועטשט. דען היה אישט בין ווא
דען צען דער ווידר זיין מעטן אוס אוב ענדן דא טעט ער ווידר
דש רופט. אוב רופט ווידר וון היה איז וון היה ווא דאש הורט
דען צען דער איז פרוין זו פראגן.

מעשה נישאך אך איינס זיי דער קאס זו שאי אונט
שפראך

ביט צוירנין מכן אלזו זון ער זיין שטרוש:

qu'elle contient; mais la Torah orale, je n'y crois pas, pas plus qu'à ce qu'elle contient. Voici ce que tu vas faire: Sois mon maître et convertis-moi pour pouvoir m'enseigner la Torah orale.» Mais Chammaï le tança vertement et, dans sa colère, lui intima l'ordre de s'en aller. Alors le gentil quitta Chammaï pour se rendre auprès d'Hillel et il lui posa les mêmes questions qu'il avait posées à Chammaï. Après l'avoir écouté, Hillel entreprit de le convertir. Il commença son enseignement et le premier jour, Hillel dit au gentil: «Dis *alef, beth, guimel, daleth*!»[36] Le gentil répéta ce que Hillel lui dit. Le lendemain, Hillel reprit son enseignement avec lui et il fit l'inverse. Il dit au gentil: «Dis *daleth, guimel, beth, alef*!» Mais le gentil dit à Hillel: «Cher maître, hier ton enseignement était différent.» Alors Hillel lui dit: «Tu te fies bien à ce que je te dis de répéter. Fies-toi de même à la loi orale et ajoute foi à ce qui y est écrit.»

14 *Chabbat* «Avec quoi peut-on allumer les lumières?» (f° 31a)

(D'un gentil qui se rendit chez Chammaï pour être prosélyte)

Histoire qui arriva à un gentil qui se rendit lui aussi chez Chammaï et qui lui dit: «Convertis-moi à condition de m'enseigner toute la Torah le temps que je tiendrai debout sur un pied!» A ces mots, Chammaï le repoussa avec le mètre qu'utilisent les charpentiers et le chassa. Alors le gentil quitta Chammaï pour se rendre auprès d'Hillel et il lui demanda également s'il voulait lui enseigner toute la Torah le temps qu'il tiendrait debout sur un pied. Hillel, l'ayant écouté, entreprit de le convertir et lui dit: «Je vais t'enseigner toute la Torah le temps que tu tiendras debout sur un pied.» Il dit au gentil: «Retiens le verset, ‹Ne traites pas ton compagnon plus mal que tu ne te traiterais toi-même.› C'est le fondement même de la Torah. Tout le reste est un commentaire sur ce verset. Va étudier cela.» C'est ainsi qu'Hillel lui enseigna toute la Torah tandis qu'il se tenait debout sur un pied.

15 Traité *Chabbat* «Avec quoi peut-on allumer les lumières?» (f° 31a)

(D'un gentil qui se rendit derrière la maison d'études pour écouter)

Histoire qui arriva encore à un gentil qui passait derrière la mai-

שפראך דער ר' יוסי. דיא ישריבן תורה דיא נאכאיך דיר וואל אוב וויש
איבדליך תורה אוב נאך וויש דאריבן שטיט ישריבן:

יד שבת פרק במה מדליקין

מעשה נישאך נך איינס ר' יוסי דער קאס בו שאי אובט
שפראך זיא איך אייך אויך איין רש דז דוא איך וויש
כל התורה נערבן דיא וויל איך אויך איינס סוס שטיא קאן. דא שטוש
אין שאי הין ווענך מיט איינס מוש שטעקין דז דיא ביארלייט
ברויכן. דא ינק דער ר' יוסי בון שאי אוב ינק בו הילן אוב פרוכט אין
אך אובער אין וועלט כל התורה נערבן דיא וויל ער קעבט אויך איינס
סוס שטין דא וואר איס הילן אויך יין ריד אייר אוב שפראך איך וויל
דיך כל התורה נערן דיא וויל דוא קאנשט אויך איינס סוס שטין אובט
שפראך ווידר דער ר' יוסי הלט דען פסיק דעלך סני לחברך לא תעבד דש
איז טייטש דוא זאלשט דיינס ינעלין ביט ארנייר טון אלש דוא דיר
נערבן זילברט טון ווילשט דש אישט דער ברובט כון דער נאבין
תורה דז אבדר אישט איין כירש אויך דיא תורה נא הין אובט נערבן
עש וויער אלו נערבט אין הילן כל התורה דיא וויל ער אויך איינס
סוס שטובט.

טו מסכת שבת פרק במה מדליקין

מעשה נישאך נוך אן איינס ר' יוסי דער ינק דבטיר דעס בית
האדרש

son d'études| et qui là, entendit les enfants étudier le verset: *Voici les vêtements qu'ils feront: un pectoral, un éphod* (Ex 28, 4), ce qui veut dire en yiddish: ‹Voici les vêtements que le grand prêtre revêtira lorsqu'il servira le Saint, béni soit-Il, au Temple: un pectoral et une ceinture, plus toute la parure dont un grand prêtre a besoin.› Alors le gentil pénétra dans la maison d'études et demanda au rabbi: «Mon cher, dis-moi, qui est-ce qui doit porter les vêtements dont tu as parlé aux jeunes garçons?» Le rabbi lui répondit: «Il s'agit du plus grand des prêtres[37] parmi les enfants d'Israël, au moment où il officie pour le Dieu Tout-Puissant dans notre Temple.» Alors le gentil pensa: «Je vais me faire juif, moi aussi, pour pouvoir officier au Temple et porter des vêtements aussi somptueux que le prêtre des juifs.» Et il alla trouver Chammaï et lui dit: «Convertis-moi au judaïsme afin que je puisse, moi aussi, être grand prêtre, et je revêtirai d'aussi beaux atours que le grand prêtre.» Alors Chammaï le repoussa avec l'aune qu'il tenait à la main et lui intima l'ordre de disparaître. Le gentil quitta donc Chammaï, se rendit chez Hillel et répéta à Hillel les propos qu'il avait tenus à Chammaï. Après l'avoir écouté, Hillel le convertit en disant: «Mon fils, tu n'as jamais vu personne devenir roi qui ne sache au préalable comment régner sur un royaume. Il en va de même pour toi. Toi aussi, tu veux être grand prêtre. Or comment pourrais-je faire de toi un grand prêtre si tu ignores au préalable comment se comporte un prêtre? Va étudier auparavant les règles de la prêtrise et reviens me voir ensuite; alors seulement, je ferai de toi un grand prêtre!» Il partit donc étudier les lois régentant la prêtrise. Parvenu au verset: *Tout laïc qui s'en approchera sera mis à mort* (Nb 1, 51), ce qui veut dire en yiddish: ‹Et l'étranger qui s'approchera du Temple, c'est à mort, à mort qu'on le mettra›, il demanda au rabbi: «A qui le verset fait-il allusion?» Son maître lui dit: «Le verset fait allusion à tous ceux qui ne sont pas nés prêtres, de la lignée d'Aaron le prêtre. S'ils s'approchent du Temple, c'est à mort, à mort qu'on les mettra. Et quand bien même il se fût agi du roi David en personne, qu'il repose en paix, on l'aurait mis à mort s'il s'était approché du Temple.» En entendant ces paroles, le prosélyte pensa: «Pourtant Israël est appelé un peuple saint et le Saint, béni soit-Il, a appelé *Israël, mon fils, mon premier né* (Ex 4, 22) ce qui veut dire en yiddish ‹Israël mes enfants, mes premiers nés.› Et cependant| le verset fait bien allu-

האדרש הער אוב׳ הורט ווא דיא קינדר לערנן דען פסוק ואלה הבגדים
אשר יעשו חושן ואפד דאש אישט טייטש אוב׳ דש זיין דיא קליידר דיא
דער כהן הגדל זול אן טון ווען ער אין דעם בית המקדש דינט פאר
הקב״ה איין פאר שפנג אובט איין גורט אובט זובשט אין וויש דער צו
גהערט דש איין כהן הגדול בידרפט דא גינג דער גוי אין דש בית
המדרש אובט פראגט דען רבי ליבור זאגן מיר ווער זול דיא קליידר אן
האבן דיא דא הושט גלערנט מיט דען יונגן׃ דא שפראך דער רבי
ווידר דש אייבט דער גרעשטר פרישטר דער אונטר ישראל אישט
ווען ער פור גוט דעם אלמעכטיגן דינט אין אונזרם טעמפיל דא
גדאכט דער גוי איך וויל אך איין יוד ווערדן דר ווארטן דש איך אך אים
טעמפיל דינן זול אוב׳ זאלט אך אזו קוישטליכן קליידר אן טון וויא דער
פרישטר אונטיר דען יודן אוב׳ גינג צו שמאי אוב׳ זאגט ווידר אין אז
זייא איך מגייר אויף דש׃ דז איך אך איין כהן גדול מאג ווערדן אובט
טוא אך אזו קוישטליכר קליידר אן וויא דער כהן גדול דא שטוש אין
שמאי הין וועק מיט דעם מוש שטאב דען ער אין זיינר הנט האט
ער זאלט פון אים איין וועק גין דא גינג דער גוי פון שמאי אוב׳ גינג
צו הילל אוב׳ זאגט אך צו הילל וויא ער צו שמאי גרעט האט דא וואר אין
הילל אויף זיין ריד מגייר׃ אובט זאגט מיין זון דוא האשט יוא ניט גזעהן
דש מן אייבן צום מלך מאכט׃ דען ער מוש פאר ווישן וויא ער זיך אין
דער מלוכה הלטין זול׃ אזו דוא אך דוא ווילשט אך איין כהן גדול ווערדן
וויא קאן איך דיך צום כהן גדול מכן דען דוא מושט פאר ווישן וויא
דוא דיך אין דער כהונה זולשט הלטין גיא הין אוב׳ לערנן עש וויא זיך
איין כהן הלטין זול דער באך קום ווידר צו מיר דא וויל איך דיך צום
כהן גדול מכן׃ דא גינג ער הין אוב׳ לערנט דש רעכט פון כהן גדול
אוב׳ וויא ער בון אן דען פסוק קאם והזר הקרוב יומת דש איז טייטש אוב׳
דער פרעמד דער דא גנעהנט צום בית המקדש גטיט ער זול
ווערדן גטיט׃ דא שפראך ער ווידר זיין רבי אויף וועם רעט דער
פסוק׃ דא שפראך זיין רבי דער פסוק רעט אובט אייבט אויף אלין
דיא ניט כוהנים זיין גבארן פון געשלעכט אהרון הכהן ווען זיא גנעהן
צום בית המקדש גטיט ער זול ווערדן גטיט אוב׳ ווען עש שון ווער
גוועזן דוד המלך ע״ה זא העט מן אין גטיט ווען ער ווער אין בית
המקדש גנעהנט׃ וויא דער גר דאש הורט דא גדאכט ער זיך דוך
זיין ישראל איין היילג פאלק גהיישן אך הוט זיא הקב״ה בני בכורי
גהיישן דש איז טייטש ישראל מיין קינדר דיא ערשטן׃ נוך דעם

אייבט I C K ג

sion aux enfants d'Israël. Et bien davantage encore au gentil malintentionné qui s'en vient avec sa besace et son bâton de mendiant. Il est tout à fait exclu qu'un tel homme soit prêtre.» Alors il retourna auprès de Chammaï et lui demanda: «Pourquoi ne m'as-tu pas lu le verset disant que je ne pouvais pas être prêtre? J'aurais compris tout seul qu'une telle pensée n'aurait jamais dû m'effleurer.» Puis le prosélyte s'en retourna chez Hillel et lui dit: «Hillel, toi qui est humble, que la bénédiction du Nom béni repose sur ta tête, car tu as accepté de me convertir et tu m'as permis de me mettre sous l'aile protectrice de la *Chekhina*.»[38] Peu de temps après, les trois prosélytes se rencontrèrent et dirent: «La colère de Chammaï faillit nous coûter le monde à venir, mais l'humilité d'Hillel nous le fit gagner.»

16 Traité *Chabbat* «Avec quoi peut-on allumer les lumières?» (f° 33b)

(De rabbi Judah qui dit: «Qu'elles sont belles les œuvres des gentils!»)

Histoire Rabbi Judah, rabbi Yossé et rabbi Siméon fils de Yohaï se trouvaient ensemble et avec eux se trouvait un homme du nom de Judah fils de prosélyte. Alors rabbi Judah prit la parole et dit: «Qu'elles sont belles les œuvres des gentils! Ils construisent de nombreuses places du marché pour pouvoir y faire leurs achats. Ils construisent des ponts sur l'eau pour pouvoir la franchir. Ils édifient des thermes pour pouvoir s'y baigner et s'y laver.» Rabbi Yossé garda le silence. Rabbi Siméon fils de Yohaï répliqua: «Tout ce que les gentils font, ils le font dans leur propre intérêt et pour leur propre bien-être. Ils font des places du marché et des rues pour y mettre des prostituées. Ils construisent des ponts sur l'eau pour prélever des droits de péage. Ils édifient des thermes pour pouvoir y délasser leur corps.» Rabbi Judah fils de prosélyte rentra chez lui et raconta tout ce qu'il avait entendu à son père et à sa mère. Et la nouvelle se propagea tant et si bien qu'elle parvint aux oreilles du roi. Le roi dit: «J'ai appris que rabbi Judah a loué nos œuvres. Qu'il soit couvert d'honneurs et promu en grade! Rabbi Yossé a gardé le silence. Qu'on le bannisse! Quant à rabbi Siméon fils de Yohaï, qui méprise nos œuvres, qu'on le mette à mort!» En apprenant cette nouvelle, rabbi Siméon fils de Yohaï emmena son fils et se cacha dans la maison d'études; tous les jours, la femme de rabbi Siméon venait en cachette lui porter à manger| et à boire, à

אלי טאן קאס רבי שמעון וויב אוב בראכט איס אין סוד בו עשן
דא באס ער זיין זון מיט אוב מאר באלד ציך אין דש בית המדרש אוב
אלט דר אל וועלדן ליטט . וויא דש רבי שמעון בן יוחי ציזאר וואלד
ער אל וועלדן מאר טריבן . רבי שמעון בן יוחי מער אובזר וועלך
ציזובט אוב אל וועלדן דר היכי . רבי יוסי מער הוט שטיל דר בו ישוין
מלך איך הער וואל רבי יודא זון ציריס מער אל מאר דען מלך דש זואן קוק מאר
ציד : דש וויב מער דא שפראך דש איך הער אל שמועת אל זיין מאר מוטיר דש איך
היים אובט אלט דש וועלדן ציטאד אוב זיבר מוטיר דש איך
נין ציבן קעבן מיט זענפטלין . דער רבי יודא זון ציריס מער ציבט
אירן דש זיא אכט מער מאן באד שטובן דש זיא מאן בריקן איבר דש וואר
דש איא דש הורן קעבן דאריין זענין . זיא מאן בריקן איבר דש וואר
אל שש בו אירים בון אובט בו אירים ליב זיא מאן מארק אוב פסין דו
רבי שמעון בן יוחי דארויף אובט אלט וואש דש איא ציס מאן מאן דש
אובט וועשן . רבי יוסי מער שוון שטיל בו דען ריידן . דא אנווארט
מן דאריבר לן דען ריידן . זיא מאכין באד היזר דש מן ציך דרינן קוק מאן באדן
מאן דארויף מיל קוק האבן . זיא מאכין בריקן איבר דאש וואר . דש
דאך אין דש ווערק מון דש ציס זיא מאכין מיל מארק דאש היפש זיין דש ווערק
היש רבי יהודא זון ציריס . דא הוב מער רבי יודא אן אובט אלט זיא
יואי בייא אנדר אובט וואש אייבר בייא אינן מער
מעשה עש וואש רבי יודא אובט רבי יוסי אוב רבי שמעון זון

מון היל הוט אובט אכן ליוזן עולם הבא :
שאי הוט אובט וועלן אכן מאר לירן עולם הבא אוב דש טע איטיקי,
באך דאן דש דרייא ציריס בו אבנדיר אובט אלטן מער בורבן מון
דוש אין ריאן אוך דיינם הייבט דש דוא אין הושט אייר ליועזן אובט
הושט אין אכן ליבעהן אובטר מעטיך מער שכיבה . ביט לבן מער
ווידר בו הילל אובט שפראך דוא טעמיטיר הילל דש ברוכה מון השי,
ליוושט דש אין עש ביט בילערט זולט האבן . מער נאך לינן מער לך
פאר ליואלט דש אין קיך אין כהן קוק וועלדן דא העט אין וואל זילבר
נו שואי אוב אלט ווידר בו אים וואלטס האשטו אין דען מסיק ביט
אכל שכן דש מער אלבין ביט קוק אין כהן וועלדן . אובט לינן ווידר
דיך זיא לאר וויא דש זואן קוק מלך דען זיא מאר דש זואן קוק מלך אין
ציין דעבן מיט זענפטלין . דער רבי יודא זון ציריס מער לינן מער
אירן דש זיא אכט מער מון דש ציס זיא מאן באד שטובן דש זיא מאן בריקן איבר דש וואר
דש איא דש הורן קעבן דאריין זענין . זיא מאן בריקן איבר דש וואר
אל שש בו אירים בון אובט בו אירים ליב זיא מאן מארק אוב פסין דו
רבי שמעון בן יוחי דארויף אובט אלט וואש דש איא ציס מאן מאן דש
אובט וועשן . רבי יוסי מער שוון שטיל בו דען ריידן . דא אנווארט
מן דאריבר לן דען ריידן . זיא מאכין באד היזר דש מן ציך דרינן קוק מאן באדן
מאן דארויף מיל קוק האבן . זיא מאכין בריקן איבר דאש וואר . דש
דאך אין דש ווערק מון דש ציס זיא מאכין מיל מארק דאש היפש זיין דש ווערק
היש רבי יהודא זון ציריס . דא הוב מער רבי יודא אן אובט אלט זיא
יואי בייא אנדר אובט וואש אייבר בייא אינן מער
מעשה עש וואש רבי יודא אובט רבי יוסי אוב רבי שמעון זון

מון היל הוט אובט אכן ליוזן עולם הבא :

savoir du pain et de l'eau. En entendant qu'on les recherchait impitoyablement et qu'on les voulait coûte que coûte, rabbi Siméon dit à son fils: «La femme a peu de jugeote; autrement dit, elle n'a pas beaucoup de bon sens et elle est facile à convaincre. Peut-être ira-t-on jusqu'à la torturer et finira-t-elle par avouer où nous nous cachons?» Et ils allèrent tous deux se cacher dans une grotte au milieu des champs, afin que personne ne pût savoir ce qu'ils étaient devenus. Alors un miracle se produisit: en pleine grotte, le Saint, béni soit-Il, fit pousser un arbre couvert de caroubes et jaillir une fontaine d'eau claire pour qu'ils eussent à manger et à boire. Alors, chaque jour, ils ôtaient leurs vêtements, s'enterraient nus dans le sable, jusqu'au cou, et étudiaient la Torah du matin au soir. Puis, quand venait l'heure de la prière, ils revêtaient leurs vêtements et priaient et, après avoir mangé, ils se dévêtaient à nouveau, s'enterraient dans le sable jusqu'au cou et s'adonnaient à l'étude de la Torah, pour ne pas passer trop de temps dans leurs vêtements. Ils séjournèrent ainsi dans cette grotte pendant douze ans. Au bout de ces douze années, le prophète Elie vint se poster à l'entrée de la grotte et dit à rabbi Siméon fils de Yohai et à son fils qui se trouvaient à l'intérieur: «Sachez que le roi est mort et qu'on a annulé le décret.» A cette nouvelle, ils sortirent de la grotte et virent des gens labourer et semer. Alors rabbi Siméon dit à son fils: «Regarde ces gens qui abandonnent le monde éternel et perdent le monde à venir, pris qu'ils sont par le monde éphémère.» Et il leur suffisait de regarder un homme pour que celui-ci se consumât sur-le-champ. Alors une voix céleste se fit entendre. Elle leur dit: «N'êtes-vous sortis de votre grotte que pour consumer les hommes et pour dévaster Mon monde? Il eût mieux valu pour vous ne pas quitter votre grotte.» A ces mots, ils retournèrent dans leur grotte et y séjournèrent encore douze mois en disant: «Les méchants sont condamnés à rester douze mois en enfer. Aussi retournerons-nous dans la grotte pour une durée de douze mois.» A la fin des douze mois, une voix céleste retentit à nouveau: «Sortez de votre grotte!» A ces mots, ils ressortirent et chaque fois que rabbi Eliézer blessait les gens, son père, rabbi Siméon, les guérissait. Alors rabbi Siméon dit à son fils: «S'il ne restait personne sur terre à étudier la Torah en dehors de nous, ce serait suffisant.» Or,

ברוט אונט וושר צו טרינקן וויא זיא הורטן דש מן הרט בוך איינן
פֿרעגיט אונ׳ העט זיא גערן גיהט· דא זאגט רבי שמעון צו זיינם זון דיא
וייבר האבן איין גרינגאן דעה דז מייבט זיא האבן גרינגאן זין דז זיא
לייכטליך זיין צו איבר רידן פֿילייכט מוכֿט מן אין גרושן וויא טאג אן
טון ביז זיא מושטן זאגן ווא מיר זיין פֿאר בארגן· אונ׳ גינגן הין מיט
איין אנגדיר אונ׳ פֿר בורגן זיך אויף דש פֿעלט אין איין היל דש קיין
מענש העט קענן ווישן ווא זיא זיין הין גיקומן· דא גישאך אין איין נס
דז אין הקב״ה אין דער היל איין באם וואקשן דער טרוג איידל בוקש
הארן אונ׳ בישערט אין אך איין קוועל ברונן אין דער היל דז זיא צו עשן
אונ׳ צו טרינקן הטן· דא טעטן זיא אלי טאג אירי קליידר אויש אונט
זעצטן זיך נקיט ביז אן דען האלז אין דען זנט אונ׳ לערן איין גאנצן
טאג תורה· אונ׳ ווען עש דען צייט וואר דז מן אורן זאלט דא טעטן
זיא זיך ווידר אן אונ׳ אורטן אונ׳ ווען זיא בוא גיגעשן הטן דא טעטן זיא
זיך ווידר אויש אונ׳ זעציטן זיך ווידר אין דען זאנט ביז אן דען האלז אונ׳
לערנטן ווידר תורה דאר וואֹרטן דז זיא ניט זעלטן פֿר ווילן אין דיא·
קליידר אונט בליבן אלזו צוועלף יאר אין דער הילן זיצן· וויא בוא דיא
צוועלף יאר אויז זיין דא קאם אליהו הנביא אונט שטעלט זיך אויף דיא
טיר פֿון דער היל אונ׳ רופֿט אין דיא היל רבי שמעון זון יוחי אונט זיין
זון זייט ווישן דז דער מלך גישטארבן אישט אונ׳ דז דיא גזירה איז בוטל
גיווארדן· וויא זיא דש הערטן דא גינגן זיא הירויש פֿון דער הילן דא
זאכן זיא וויא דיא לייט אקרטן אונ׳ זעהן דא זאגט רבי שמעון צו זיינם
זון זיך דיא לייט דיא ווארלאזן דיא איביג וועלט אונ׳ פֿר לירן עולם הבא
אונ׳ געבן מיט דער פֿאר געבנליך וועלט אום· אונ׳ ווא זיא איין מענש
אן זאכן דא פֿאר ברענט ער גלייך דער זעלבג מענש דא גינג איין
בת קול אויש פֿון דען הימל אונ׳ זאגט צו אינן זייט איר פֿון דעש הלבן
אויש דער היל גנגן דז איר דיא לייט וועלט פֿר ברענן אונ׳ מיין וועלד
ווישט צו מכֿן· זא מעכֿט איר וואל אין אייער היל גיבליבן זיין· וויא זיא
בוא דאש הורטן דא גינגן זיא ווידר אין איר היל אונ׳ בליבן נאך צוועלף
חדשים דרינן אונט זאגטן דש גריכֿט פֿון דען רשעים איז צוועלף
חדשים אים גיהנום דער נעגן וועלן מיר צוועלף חדשים אין דער
היל ווידר זיין· וויא בוא דיא צוועלף חדשים אויז ווערדן דא קאם ווידר
איין שטים פֿון הימל אונ׳ זאגט גיט ווידר ארויש אויש אייער היל· דא
זיא בוא דש הורטן דא גינגן זיא ווידר ארויש אונ׳ ווא דער רבי עליעזר
דיא לייט שעדיגט דא היילט זיא דער פֿאטער רבי שמעון ווידר דא

ג ב c 2 שפראך

c'était justement la veille du chabbat lorsqu'ils quittèrent leur grotte.|Alors ils virent passer un vieil homme qui tenait deux bouquets de myrte à la main. C'est une plante odoriférante, à l'odeur paradisiaque. Rabbi Siméon demanda au vieil homme ce qu'il comptait faire de ses bouquets de myrte. Le vieil homme lui répondit: «Il me les faut en l'honneur du chabbat, car ils sentent si bon.» Rabbi Siméon lui dit: «Tu en as bien assez d'un seul. Pourquoi t'en faut-il deux?» Le vieil homme dit: «Il m'en faut deux, car l'un est pour l'observance, l'autre pour la commémoration du chabbat.» Alors rabbi Siméon dit à son fils: «Mon cher fils, vois à quel point les commandements du Saint, béni soit-Il, sont chers au peuple d'Israël!» Et son fils se réconcilia avec lui-même. Lorsque rabbi Pinhas fils de Yaïr, le gendre de rabbi Siméon fils de Yohaï, apprit le retour de son beau-père qui n'était plus rentré depuis treize ans et que tout le monde – que Dieu nous protège – croyait disparu à tout jamais, il alla à sa rencontre. En se rendant avec lui au bain, il s'aperçut que son beau-père avait la peau toute crevassée du fait de ses séjours prolongés dans le sable, car là, il le vit nu. Alors rabbi Pinhas se mit à pleurer et, les yeux inondés de larmes, il dit à son beau-père: «Malheur à moi de te voir ainsi!» Mais rabbi Siméon lui dit: «C'est un bonheur pour toi de me voir ainsi, car si tu ne me voyais pas ainsi, tu ne me trouverais pas ce que tu me trouves.» En d'autres termes, s'il n'avait pas séjourné dans la grotte, il n'aurait jamais tant étudié la Torah. En effet, avant son départ, lorsque rabbi Siméon posait une question, rabbi Pinhas lui donnait douze réponses. Maintenant, c'était exactement le contraire: lorsque rabbi Pinhas posait une question, c'était rabbi Siméon qui lui donnait douze réponses. Toute cette connaissance, il l'avait acquise en séjournant dans la grotte. Dans la *Gemara* également, on peut lire à quel point rabbi Siméon était un être d'exception. C'est lui qui, en peu de temps, écrivit le livre qu'on appelle le *Zohar*.[39]

17 Traité *Chabbat* «Avec quoi peut-on allumer les lumières?» (f° 30a)

(Du roi David qui demanda au Saint, béni soit-Il, de lui dire jusqu'à quand il vivrait)

Histoire Le roi David, qu'il repose en paix, demanda au Saint, béni soit-Il, de lui dire|combien de temps il lui restait à vivre.

שפראך דער רבי שמעון ווידר זיין זון ווען שון גימאכט מער ווער אין
דער וועלט דער דא תורה לערנט אלש מיר צווייא דא ווער עש דוך
גינונג · אונ׳ עש וואר עבן ערב שבת ווי זיא אויש דער היל קאמן דא
זאכן זיא עבן איין אלטן מאן דער גינג אונ׳ טרוג צווייא גיבונט הדסים
אין זיינר הנט דז איז איין קרייטר דאש וואל ריכט איין גישמאק אויש
דעם גן עדן · דא פרעגט רבי שמעון דען אלטין מאן וואש ער מיט דען
הדסים טון וועלט דא שפראך דער אלט מאן ווידר איך וויל זיא האבן
לכבוד שבת דיא וויל זיא וואל שמעקן דא זאגט ער ווידר אין דוא האשט
אך וואל מיט איינם גיבונט גינונג וואש זאלין דיר צווייא גיבונט · דא
זאגט דער אלט מאן ווידר איך מוז זיא אלי בייד האבן איינש געגן שמור
דש אנדר געגן זכור דא זאגט דער רבי שמעון ווידר זיין זון זיך מיין
ליבר זון וויא גר ליב האבן ישראל דיא מצות פון הקב״ה דא וואר דער
זון ווידר צו פרידן אין זיינר דעה דא הורט עש רבי פנחס בן יאיר דער
וואר רבי שימעון בן יוחי איידים. וויא זיין שייעהר איין היים קאם אונ׳
וואר איין דרייא ציהן יאר ניט דער היים גיוועזן אונ׳ אידר מן מיינט זיא
וערן הין פרלארן ווארדן דא גינג ער אים אנטגיגן דא זאך ער וויא זיין
שוועהרש הויט וואר פול שרונדן ווארדן פון וועגן דז ער אזו וואר
אים זנט גיזעשן · דען זיא גינגאן מיט איין אנגדר אין דש באד דז ער
אים נקיט זאך דא הוב רבי פנחס אן צו וויינן אונ׳ זיין אויגן דיא גאבן
וואשר אונ׳ שפראך ווידר זיין שוועהר וויא צו מיר דז איך דיך זאל אזו
זעהן · דא שפראך רבי שמעון ווידר צו אים וואל צו דיר אז דוא מיך
אזו זיכשט דען ווען דוא מיך ניט זאלישט אזו זעהן זא ווערשטו ניט אן
מיר פינדן · וואש דוא ווערשט אן מיר פינדן דש מיינט ווען ער ניט
ווער אין דיא היל גיזעסין זא האט ער ניט אזו פיל תורה גילערנט דען
איער וואר איין וועק גיצוגן זא ווען רבי שמעון איין קשיא האט גיפרוגט
זא האט אים רבי פינחס צוועלף תרוצים דרויף געבן · אביר איצונטר
וואר עש גראד להפך ווען רבי פנחס איין קשיא פרוגט דא גב אין רבי
שמעון צוועלף תירוצים דרויף דאש האט ער אלש גילערנט וויל ער
אין דער היל וואר גיוועזן · אך פינט מן דען רבי שמעון בן יוחי אין דער
גמרה וואש ער פר איין בריא אישט גיוועזן אונ׳ ער הוט דאש גישוויגט
ספר גימאכט דש מן היישט דען זוהר:

יז מסכת שבת פרק במה מדליקין

מעשה עש באט דוד המלך ע״ה הקב״ה ער זאלט אים דאך
זאגן

Alors le Saint, béni soit-Il, lui dit: «Personne ne le saura jamais, car je me suis bien juré de ne jamais le dire à personne.» Alors le roi David lui dit: «Dis-moi au moins quel jour je mourrai.» Le Saint, béni soit-Il, lui dit: «Un chabbat.» Le roi David répliqua: «Très cher, fais-moi donc mourir un dimanche!» Le Saint, béni soit-Il, dit: «Non, car le règne de ton fils débutera un dimanche et il ne faut pas qu'un règne chevauche l'autre, ne serait-ce que d'une seconde.» Alors le roi David se mit à étudier tous les chabbat, du matin au soir, dans l'espoir que l'ange de la mort n'aurait aucune prise sur lui. Lorsque vint le chabbat où il devait mourir, l'ange de la mort voulut lui ravir son âme. Mais le roi David ne leva pas les yeux du livre qu'il étudiait inlassablement. Aussi l'ange de la mort n'eut-il aucune prise sur lui. Alors l'ange de la mort pensa: «Comment vais-je faire pour lui ravir son âme? Aussi longtemps qu'il étudiera, je n'aurai aucune prise sur lui.» Or le roi David possédait un très beau jardin des délices derrière sa maison. L'ange de la mort s'y rendit et se mit à secouer les arbres. Le roi David voulut voir qui se trouvait au milieu de ses arbres. Mais l'échelle se cassa en deux. Il cessa d'étudier. Alors l'ange de la mort lui ôta la vie. Il mourut et alla droit au paradis.

18 Traité *Chabbat* chapitre «Ce qu'on peut sortir»[40] (f° 130a)

(Comment les phylactères d'Elisée, l'homme aux ailes, furent métamorphosés en ailes de colombe)

Histoire La *Gemara* rapporte de rabbi Yannaï les paroles suivantes: «Quiconque veut mettre des phylactères doit avoir un corps aussi pur qu'Elisée, l'homme aux ailes.» La *Gemara* demande: «Pourquoi doit-il être pur?» La réponse est qu'il ne doit laisser échapper aucun vent pendant le port des phylactères. Rabbah donne une autre raison: «Un homme ne doit pas dormir en phylactères.» La *Gemara* demande: «Pourquoi appelle-t-on Elisée l'homme aux ailes?» La réponse est qu'un jour, le royaume interdit le port des phylactères et ordonna que tout juif surpris en train de porter des phylactères sur la tête se verrait perforer le crâne. Autrefois en effet, ils mettaient des phylactères toute la journée. Elisée continua à mettre ses phylactères sans se soucier du décret. Mais un beau jour, l'officier chargé de faire appliquer le décret le prit en flagrant délit. Elisée s'enfuit, l'officier à ses trousses. Lors-

זאלן ווי נעך ער דאך נאך לעבן זאלט דא זאלט הקב"ה ווידר בא איס
איך עש קיינס מעבשן איך האבש כר שווארן דש איך עש איך זאל
קיינס זאל דא זאלט דוד המלך ווידר זא זאל מיר אוך ווען וועלכן טאל
איך שטערבן ווער. דא זאלט הקב"ה בו איס אס איינס שבת דא זאלט דוד המלך ווידר ליבר לוש מיך אוך איינס זובטאל שטערבן
זובטאל דא זאלט הקב"ה ביין דען זין מלכות דש היבט אן אן איינס
אובט עש דרף קיין מלכות אן דער אבדרן אן רירן אפילה כמלא
ניסא ביט דא ניבן ער הין אוב לערנט אלי שבת דען בבין טאל דור
ווארטין דש איס דער מלאך המות ביקש טון זולט. בוא אוך דען
זעלבין שבת דזער שטערבן זאלט דא קאס דער מלאך המות אובט
וואלט איס זיין בשמה בעמן דא זאש ער אביר אין ספר אוב הורט ביט
אוך בו לערנן דא קאבט איס דער מלאך המות בישט טון דא ניזאבט
זיך דער מלאך המות ווא ברענג אך דיא בשמה סון איס דיא ווייל
ער ביט אוך הערט בו לערנן זא קאן איך איס בישט טון. דא האט
דוד המלך אין שינן לושט קארטן היבטר זיינס הוז דא ניבן דער
מלאך המות הין אוב שיטלט איס דיא בעיס דא וואלט דוד המלך זעהן
ווער היבטר זין בעס. ווער דא בראך דיא שטעלן אובטר איס אין
דא לוך איס דער שוטר באך ווא ער נוא אין דער ווישט דא באס ער
דש ער שטורב דש לן עדן ער דר ווארב:

מסכת שבת פרק מפנין יח

מעשה דיא לאדה ניט רבי יבאי שפריבט אייבר דער דא ווי
תפילין לין לן דער מוז אין רייבטלך לייב האבן אלש
אלישע בעל כנפים דא קראנט דיא לאדה וואדס מוז ער רירן זיין
דר וואדטן? ער זולט ניט שלאפין אין דיא תפילין זאל לאשין. רבא זאט
אבדר טעם ער זולט ניט שלאפין אין דיא תפילין. דא וראנט
דיא לאדה וואדס היש ער אלישע בעל כנפים דען עש ווער אין מאל דא
האט דש מלכות קר באטן תפילין בו לין אוב ווען מן ווען אין יוד
זעהן דער תפילין ווען אוך זיינס דאבן האבן דעס זאל מן זיין מוז
עפרין. דען קר ציטן האבן דיא אין לבנין טאל תפילין אן לטראלן.

qu'il s'empara de lui, Elisée ôta| ses phylactères, les mit dans sa main et la referma. L'officier lui demanda: «Qu'y a-t-il dans ta main?» Il répondit: «Que pourrait-il bien y avoir dans ma main? Des ailes de colombe, voilà ce qu'il y a dans ma main.» L'officier lui dit: «Alors montre-les moi!» Et Elisée ouvrit sa main: il y avait bien des ailes de colombe à l'intérieur. Voilà pourquoi on appelle Elisée *l'homme aux ailes*[41]. Comment se fait-il qu'il eût l'idée de parler d'ailes de colombe plutôt que de celles d'un autre oiseau, comme le corbeau ou encore la cigogne ou d'autres oiseaux qui ont tous des ailes? La *Gemara*, une fois encore, en donne l'explication: «On compare les enfants d'Israël à une colombe. Et pourquoi à une colombe? Parce que ses ailes la protègent de tout et qu'elle est obligée de se servir de ses ailes pour se défendre contre son adversaire, et non pas de son bec ou de toute autre partie de son corps. Il en va de même des enfants d'Israël. Les commandements qu'ils observent les protègent des gens et ainsi les nations ne peuvent pas leur faire de mal. C'est pourquoi il faut observer les commandements pour être préservé de tout mal, comme ce fut le cas pour Elisée. Bien que le royaume eût interdit le port des phylactères sous peine de mort, il se souvint du commandement que le Saint, béni soit-Il, lui avait ordonné d'observer; il l'observerait, dût-il y laisser la vie. C'est alors qu'un miracle se produisit: pour le récompenser, le Saint, béni soit-Il, transforma les phylactères dans sa main et le sauva ainsi de la mort. C'est pourquoi il ne faut pas mépriser le Saint, béni soit-Il, dût-on payer de sa vie. Il existe encore une autre interprétation: les ailes de la colombe la protègent bien plus que ne le font les ailes d'un autre oiseau qui, lorsqu'il vole et est épuisé, doit se poser sur un rocher ou sur un arbre. Or une colombe qui vole et s'épuise, met une de ses ailes au repos et ne bat que de l'autre, puis elle bat de la première et met l'autre au repos, si bien qu'elle ménage ses ailes[42]. C'est ainsi que les enfants d'Israël sont protégés par les commandements qu'ils observent.»

19 Traité *Chabbat* chapitre «Ce qu'on peut sortir» (f° 127b)

(D'un homme qui servit son maître durant trois ans, qui voulut son salaire et ne put l'obtenir)

Histoire qui arriva à un homme qui quitta la Haute Galilée et qui se mit au service d'un propriétaire habitant le Sud et chez

איז טעט אוך אלישע אזא ראש אין אים איז ניט הבט אוך ניבר אין
איז תפילין אין ראש אלישע אוך טעט איז ניט הבט איז ניבר אין דער
הבט איז נו דא קראנק אין דער שוטר וואש האשטו אין דיבר הבט
דא זאל ער וואש ער אלי זאל איך אין מיבר הבט האבן איך אזא
פון פלילין אב דא הבט איך אלי זאל איך מיבר הבט דא זעהן איז
מיבר טויב אין מיבר הבט. דא שפראך נו איס לוש איך איז זעהן דא
ניבר אין טעט אלישע זיין הבט איז דא האט ער פלילין פון מיבר טויבן
הבט דרוס היש מאן אין אלישע בעל כנפים דען כנפים איז אך איז
פעטיך טייטש דא מיבט אך פלילין. אוך ווי קאס אר אביר דרוף דז
ער זאל פלילין פון מיבר טויב מין אן זאל ער אבדרי פיין איז
איך קרא אדיר אביר אין שטורך אודר זיבשט פיין הבן דעטיך.
דא אישט דיא נאמה וודר מתרן דיא קיבדר ישראל דיא זעלן לילין נו
מיבר טויבן וואדוס ווי איז אין טויב דיא זעלן בשירס זיא קראס.
אוך זיא אוך זיך אך ווערין מיט דען פלילין מיט ווענט זי שטרייט אביר
ביט מיט איזרן מיל אודר זיבשט אין לידן איריס לייב. זי זיין ישראל
דא איך דיא מצות דז ישראל טוען דיא בשערמין זיא קרס אלן ליט.
דא קרס דען הבן זאל דער ערשטיר קיין ביז טובן. דער הבן זאל דיא מצות הלטן
אס קיין קולדיר ביז ווי זיא דען אלישע אך פישעהן פישיבט אס
אלכות האט קרס באטין נו פתילין נו זיין לייב שטראף בוך נידוט
ער זיך ווייב איס מצוה בבאטן האט זי ווענט ער זיא
הלטן אוך זענט ער דרוס אוס חזקת ראש דא זאל פישאך דא קומן
בס דש איס הקב"ה וודר ביבאלט דז דיא תפילין קרוענקשלט
אדר: זיא"ש ביט קרס אלטן ווען מן ווענט שון זיין חזקת דריבר בעמן
ניב. אוך ווארד בישערמט סוס טוט. דער הבן זאל מן ניב הבט
איז מטש איז אזא דיא פלילין פון מיבר טויבן בישערמאד זיא דען מן
דען איז דיא פלילין פון מיבר טויב דען דוב אבדר אין דען דוב עוף ווען
איז פלילין דיא פלילין פון אבדר עוף אבדר אין דען דוב עוף ווען
זיין קאר מיד דא מון זיא זיך ניבר אין מיד בידר זענן זיין פעלין
אדיר אין בוים. אוך מיבר טויב אין דיא פלילין אך דיא מיבר
הלט זיא מיט אייבן פלילין שטיל אוך מיט דען ווענט אבדר פלילין
איז אין דער באך דעט מיט טוט זיא אך אזא זיא בישרמן
איז דער אוך דיא מצות דיא זי טובן:

מסכת שבת פרק מפנין

יט

מעשה נישאך אן אייבס מאן דער בידרט אוש לין דעט
איברשטן אוך ער קרס דיבלן זיך נו אייבס בעל בית
אין לבן נו דרוס אוך בליב דרייב יאר בייא איס דיבן. בון עש ווער

lequel il resta trois ans. C'était justement| la veille du jour du Grand Pardon. Il dit au propriétaire: «Cher maître, donne-moi mon salaire! Il est temps que je m'en retourne chez moi nourrir ma femme et mes enfants.» Alors le propriétaire lui dit: «Tu me dis de te payer ton salaire. Je n'ai point d'argent.» Alors l'homme lui dit: «Puisque tu n'as point d'argent, donne-moi du blé en échange! Je le porterai à ma femme et à mes enfants pour pouvoir les nourrir.» Alors le maître lui dit: «Je n'ai pas plus de blé à te donner.» Aussi l'homme dit: «Donne-moi des vignes ou des champs en échange de mon salaire!» Alors le maître lui dit: «Je ne possède ni vignes ni champs que je puisse te donner.» L'homme lui dit: «Alors donne-moi du bétail!» Il lui dit: «Je n'ai point de bétail.» L'homme lui dit: «Alors donne-moi des oreillers ou des édredons en échange de mon salaire!» Il lui dit à nouveau: «Je n'ai rien de tout cela.» Comprenant que son maître ne lui donnerait rien, notre cher homme alla chercher ses vêtements, en fit un baluchon qu'il mit sur son dos et le cœur serré, prit le chemin du retour. A la fin des fêtes, le maître emporta le salaire que son serviteur avait gagné et emmena avec lui trois ânes qu'il chargea d'autant de marchandises qu'ils pouvaient porter: l'un de mets comestibles, l'autre de bonnes boissons, le troisième de bons fruits suaves. Il se rendit chez son serviteur et ils mangèrent et burent ensemble. Lorsqu'ils eurent bien mangé et bien bu, il lui donna le salaire qu'il avait gagné et lui fit cadeau de tout ce qu'il avait emmené avec lui. Il lui demanda: «Cher serviteur, qu'as-tu pensé en ton for intérieur lorsque tu m'as demandé ton salaire et que je t'ai répondu que je n'avais point d'argent? De quoi m'as-tu soupçonné?» Le serviteur lui dit: «Peut-être», ai-je pensé, «t'avait-on proposé quelque bonne marchandise que tu avais pu acheter à bas prix et qu'ainsi tu avais dépensé tout ton argent.» Le maître lui demanda: «Mon cher, dis-moi, de quoi m'as-tu soupçonné lorsque tu m'as demandé de te donner du blé et que je t'ai répondu que je n'avais point de blé?» Le serviteur lui dit: «J'ai pensé que tu n'avais pas encore versé la dîme.» Puis le maître lui demanda: «Lorsque tu m'as dis de te donner des vignes ou des champs et que je t'ai répondu que je n'en possédais point, de quoi m'as-tu soupçonné alors?»|

עבן אן ערב יום כיפור דא שפראך ער ווידר זיין בעל בית ליבר גיב מיר
איין לון איך וויל אין מאל איין היים ציהן אונ׳ וויל מיין ווייב אונט קינט
שפייזן · דא זאגט דער ב״ה צו אים דוא זאגשט איך זאל דיר דיין געלט
געבן איך האב קיין געלט ניט · דא שפראך דער מאן וויל דוא יוא קיין
געלט האשט זא גיב מיר תבואה פֿר דאש געלט דז וויל איך מיינם ווייב
אונ׳ קינדר מיט ברענגן דא מיט אז איך קאן זיא שפייזן · דא שפראך
דער הער איך האב אך קיין תבואה ניט דז איך דיר קאן געבן · דא
שפראך דער מאן ווידר צו אים אזו גיב מיר ווייןגארטין אודר עקיר
פֿור מיין לון · דא שפראך דער הער איך האב אך קיין ווייןגארטין
נאך קיין עקיר ניט דז איך דיר קאן געבן · דא זאגט דער מאן אזו גיב
מיר בהמות דא זאגט ער ווידר איך האב קיין בהמות ניט · דא שפראך
ער ווידר גיב מיר קיסן אודר טפילבן פֿר מיין לון · דא זאגט ער אך
איך האב קיינן ניט · וויא דער גוט מאן דאש הערט וויא זיין בעל
הבית וועלט נישט געבן · דא גינג ער הין אונ׳ נאם זיין קליידר אונט
באנד זיא צו איין זאן אונט באנד זיא אויף זיין רוקין אונ׳ גינג מיט דר
שראקינים הערצין איין וועק איין היים צו · וויא נוא יום טוב אויז
אויז דא בם דער בעל הבית דען לון דען דער משרת פֿרדינט האט
אונ׳ נאם מיט אים דרייא איזל אונ׳ לוד אויף זיא וואש זיא קאנטן טראגן
איינן לאדט ער מיט עשן שפייז דען אנדרן לוד ער מיט גוטן טראנק
דען דריטן לוד ער מיט גוטן זיסן אופש אונ׳ צוג דער מיט צו זיינם
משרת אונ׳ אשן אונ׳ טרונקן מיט אננדר וויא זיא נוא וואל געגעשן
אונ׳ גטרונקן האבן דא גאב ער אים זיין לון וואש ער פֿרדינט האט
אונ׳ שענקט אים וואש ער אך מיט זיך געבראכט העט · אונ׳ פֿרוגט
אין ליבר משרת וואש האשטו דיר געדאכט דא דוא האשט מיך דיין לון
אן געהיישן אונט איך האב געזאגט איך האב קיין געלט ניט וויא האשטו
מיך חושד געוועזן · דא זאגט דער משרת ווילייכט האב איך געדוכט עש
זייא דיר איין גוטה סחורה צו קומן דיא דוא האשט קעבן וואלפֿייל קויפֿן
אונ׳ דוא האשט דריבר דיין געלט אלז אויז געגעבן · דא פֿראגט דער
בעל הבית ווידר ליבר זאג מיר וואש האשטו מיך חושד געוועזן דא דוא
זאגשט איך זאל דיר תבואה געבן אונ׳ איך זאגט איך העט קיין תבואה
ניט · דא זאגט דער משרת איך האב געדאכט דוא האשט נאך קיין
מעשר דער פֿון געגעבן · דא פֿראגט דער בעל הבית ווידר דא דוא
זאגשט איך זאל דיר ווייןגארטן אדיר עקיר געבן אונ׳ איך זאגט איך
העט קיינן · וואש האשטו מיך צום זעלבן מול חושד געוועזן · דא
שפראך

Le serviteur lui dit: «J'ai pensé que peut-être les vignes et les champs ne t'appartenaient pas et que tu ne pouvais pas t'en défaire sans permission.» Alors le maître lui demanda: «Lorsque tu as voulu des coussins et que je t'ai rétorqué que je n'en avais point, de quoi m'as-tu soupçonné alors?» Le serviteur lui répondit: «J'ai pensé que peut-être tu avais consacré tout ton argent au sanctuaire et qu'il ne t'appartenait plus.» Alors le maître dit: «Je jure sur ma foi que tout ce dont tu m'as soupçonné est la stricte vérité. J'ai consacré tout mon argent au sanctuaire à cause de mon fils Hyrkanos qui refusa d'étudier la Torah. Et lorsque j'arrivai chez mes amis dans le Sud, ils me relevèrent de mon serment. Et parce que, au vu de tous mes actes, tu m'as toujours prêté de bonnes intentions, que le Saint, béni soit-Il, prenne en bon compte et en bonne mémoire tous tes actes à toi.» C'est ainsi qu'il le récompensa.

20 Traité *Chabbat* chapitre «Ce qu'on peut sortir» (f°127b)

(D'un homme pieux qui délivra[43] une belle vierge des mains des gentils)

Histoire qui arriva à un homme pieux qui délivra une belle vierge des mains des gentils. Et lorsqu'ils parvinrent à l'auberge la nuit, il coucha la vierge au pied de son lit. Le lendemain matin, il se rendit au bain, s'immergea dans l'eau et retourna étudier avec ses disciples. Et tout en étudiant, il leur demanda: «Chers amis, alors qu'hier j'avais couché la vierge près de moi au pied du lit, de quoi m'avez-vous soupçonné?» Ses disciples lui répondirent: «Cher maître, de quoi aurions-nous bien pu vous soupçonner? Nous avons pensé que parmi tes disciples, il s'en trouvait un dont tu ignorais s'il était pieux ou non et que si tu avais couché la vierge dans une chambre à part, elle eût pu, Dieu nous garde, se voir contraindre par quelqu'un. Aussi l'avais-tu couchée près de toi.» Alors il dit à ses disciples: «Chers amis, qu'avez-vous pensé lorsque je suis allé m'immerger dans le bain le lendemain matin?» Ils lui répondirent: «Cher maître, qu'aurions-nous bien pu penser? Sinon que peut-être, chemin faisant, vous aviez été au contact de quelque chose d'impur, de sorte qu'il vous avait fallu vous purifier.» Alors il leur dit: «Sur ma foi, vous avez pensé exactement ce qui s'est passé. Et parce que vous avez pensé du bien

שפראך דער משרת ווידר איך האב גידוכט פֿיל לייכט זיין דיא זוין
גארטן אונ׳ עקיר ביט דיין גיוועזן אונ׳ דו האשט זיא ביט דר פֿון איין
וועק גיגעבן זונדר רשות · דא זאגט דער בעל הבית ווידר אין דער צייט
אז דוא האשט וועלן האבן קיסן אונ׳ איך זאגט איך העט קיינה וואש
האשטו מיך צום זעלבן מאל חושט גיוועזן · דא זאגט דער משרת איך
האב גידאכט פֿיל לייכט דוא האשט דיין מזון גאר הקדיש גימאכט אונ׳
עש זייא ביאר דיין גיוועשט · דא שוואר דער בעל הבית בייא דער
עבודה עש איז אלז וואר גיוועזן וויא דוא מיך האשט חושט גיוועזן אובט
איך האב אל מיין מזון הקדש גימאכט איבר איינן זון הורקנס דער
האט ביט וועלן תורה לערנן · אונ׳ דא איך בין קומן צו איינן חברים
אין דרום דא האבן זיא מיר דיא שבועה ווידר מתיר גיוועזן אובט דער
וייל אז דוא מיך האשט מיט אל מיין ווערקן צו גוטן חושד גיוועזן זא זאל
דיר הקב״ה אך אל דיין ווערק צו גוטן רעכנן אובט צו גוטן גדענקן זא
לובט ער אים·

ד מסכת שבת פרק מפנין

מעשה נישאך אן איינן חסיד דער ליזט איין שינן יונק פֿרויא
פֿון גים העגדין אובט וויא זיא אין דיא הערברק צו
בכֿט קומן · דא ליגט ער דיא יונק פֿרויא צו פֿוסן אין דש בעט · צו
מארגנש גינג ער אין דאש מרחץ אונ׳ וואר זיך טובל אובט לערנט
ווידר מיט זיינן תלמידים אונ׳ וויא ער מיט אין לערנט דא פֿראגט ער
זיין תלמידים ליבור דא איך בעכטין דיא יונק פֿרויא צו פֿוסן בייא
מיר ליגט וואש האט איר מיך חושד גיוועזן דא זאגטן זיין תלמידים ליבר
וואש זאלן מיר אייך האבן חושד גיוועזן · מיר האבן גידאכט דוא האשט
אירגאנט איין תלמיד אובט דיין תלמידים דען דוא ביט קענשט אוב
ער פֿרום אישט אובט ווען דוא העשט זיא אין דיא קאיר גילינט פֿיל
לייכט ווער זיא חו״ו אירגאבט ביצוונגן גווארדן פֿון איינן · דער הלבן
האשטו זיא בייא דיך גילגט · דא זאגט ער ווידר צו זיינן תלמידים ליבר
וואש דאט איר אייך גידאכט דא איך האב מיך צו מארגנש טובל
גיוועזן · דא זאגטן זיא ווידר ליבר רבי וואש זאלן מיר זיך האבן גידאכט
מיר האבן זיך גידאכט פֿיל לייכט איז דעם רבי עפיש אובט עטיגאש
אויף דעם וועג צו הבדן איז גיקומן דז איר אייך האט מוזן טובל זיין · דא
זאגט ער ווידר בייא דער עבודה וויא איר אייך גידאכט האט אזו איז עש
אלש גיוועזן · אובט אזו וואל אז איר מיך האבט צו גוטן גידאכט אובט
חושד

de moi et que|vous m'avez prêté de bonnes intentions, que le Saint, béni soit-Il, prenne tous vos actes en bon compte et en bonne mémoire!»

21 Traité *Chabbat* chapitre «Ce qu'on peut sortir» (f° 127b)

(Ce qu'un homme pieux fit chez une femme non-juive)

Histoire qui arriva à un homme pieux. Un jour, des rabbins souhaitèrent obtenir une faveur d'une femme non-juive. Cette femme, les gens les plus distingués de Rome avaient l'habitude de la fréquenter, car elle était elle-même une femme très distinguée. Elle était quelqu'un de très estimé. Les rabbins se dirent: «Qui d'entre nous se rendra auprès de cette femme non-juive?» Rabbi Josué dit: «Moi, je veux bien y aller.» C'est ainsi que rabbi Josué partit avec ses disciples. Lorsqu'ils parvinrent à quatre coudées de la maison de la femme non-juive, rabbi Josué ôta ses phylactères, pénétra dans la maison, ferma la porte derrière lui et ne voulut laisser entrer aucun de ses disciples. Lorsqu'il ressortit de la maison, il se rendit au bain, s'immergea dans l'eau et se remit à l'étude de la Torah avec ses disciples. Il leur dit: «Chers amis, dites-moi, de quoi m'avez-vous soupçonné en me voyant ôter mes phylactères?» Ses disciples lui répondirent: «Cher maître, de quoi aurions-nous bien pu vous soupçonner? En vous voyant ôter vos phylactères, nous avons pensé qu'il n'était pas permis d'emporter un objet sacré dans un lieu impur.» Alors il leur demanda: «Mais de quoi m'avez-vous soupçonné lorsque je vous fermai la porte au nez?» Les disciples répondirent: «Cher maître, nous avons pensé que vous aviez à discuter avec elle d'une chose concernant le roi, que vous deviez mener cette discussion seul à seul avec elle et que nous n'avions pas à y assister.» Il leur demanda à nouveau: «Lorsque je me suis purifié, qu'avez-vous pensé?» Ils lui répondirent: «Nous avons pensé que peut-être un peu de salive de votre bouche s'était répandue sur vos vêtements et que, pour cette raison, vous vous étiez purifié.» Alors rabbi Josué dit: «Sur ma foi, les intentions que vous m'avez prêtées sont exactement celles qui ont prévalu. Et puisque vous avez pensé du bien de moi et que m'avez prêté de bonnes intentions, puisse le Saint, béni soit-Il, tenir compte de tous vos actes.» Fin[44].

22 Traité *Chabbat Berakhot*[45] chapitre un (*Taan*, f° 7a)

(De la fille de l'empereur qui demanda à rabbi Josué pourquoi il était si laid)

Histoire La fille de l'empereur dit à rabbi Josué, fils de Hananyah:| «Ô, comment peux-tu posséder un aussi grand savoir et

חושד זיווען אזו זאל איך הקבה אל אייער וועלן מיר דעמען
אובט זידען:

מעשה עש זישאך דעס חסיד עש בילב זיך איין מאל דז מן
זעלט דען רבנים עפיש אוש ריכטן בייא אייבר זין
בייא דער זעלבין זי, וואר זיווענטליך דש אל דיא קוישטליכן סון רום
וואר זי איר אוש בייא איר וואר זי, קוישטליכן זי, וואר
אין דען אין זיך אין וואר זי דען אל דער חשוב. דא זאלטן דיא רבאנים וועד זאל אובטר אובש זין מן דער
זי, זאלטן רבי יהושע איך זיך זי מן זיך רבי, יהושיע איז זיין
תלמידים. דא זי מן שיר סון אין דיא זי, הוז מן רבי
יהושיע זיין תפילין אובי זי מן זיך אין דש הוז אבין אובי שלום טיר
אובי וי באך איך מן תלמידים ביז איז אבין לאשן. וי
זיך וואר וידר ארוש דא זיך אין ער בוא ער וידר וואר
טובל אובט לערבט וידר איז זיין תלמידים אובי ער זאלטן זיין וידר
איך דא חושד זיווענטן איך איר אט האש וואר זאלטן לייב תלמידים.
האבד איז תפילין לייבר תלמידים דיא זאלטן. דא רבי
איר אט האש וואר אין וידר ער זאלטן דא. נעמן אוברין דש
איר אט האש וואר אין וידר ער זאלטן דא. אביר איך חושד זיווענטן דא איך טיר סון האבד דא זיך
האבן זידלט איר אט דיא תלמידים וידר לייבר רבי איר האבן זידלט
אט איר אייך שפייט זיך לייט זידלט איז זאלטן דא. ער וידר וואר
טובל איך האבד איך דא זידלט אייך אט איר אוון אלין ריידן זי איר
איז ער דראלט. הערן זו ריידן זי איר אוון אלין דרפין האבן
עש האבט איר אובט טרייט זך זיך זי ריידן זי איר זי:

מעשה דאש קיסרש טאכטיר דראלט רבי יהושיע בן חנניה
אייא 1 d א ד.

être aussi laid? Comment une aussi grande sagesse peut-elle se trouver dans un aussi vilain récipient?» Rabbi Josué lui dit: «Chère amie, dites-moi, où conservez-vous votre vin, dans quel genre de tonneau?» Elle lui répondit: «Nous ne conservons notre vin que dans des jarres en terre, car autrefois déjà, on ne conservait le vin que dans des jarres en terre.» Rabbi Josué lui dit: «Mais vous êtes des gens riches. Vous devriez mettre votre vin dans des récipients d'argent massif; c'est le commun des mortels qui le met dans des jarres en terre.» Alors elle se rendit chez son père et rapporta le fait à son père. Alors son père alla mettre tout son vin dans des récipients d'argent massif. Mais le vin tourna entièrement au vinaigre. On rapporta à l'empereur que tout son vin avait tourné au vinaigre. Aussi l'empereur demanda-t-il à sa fille: «Qui t'a dit de faire cela? Qui t'a appris à mettre le vin dans des récipients d'argent?» Sa fille lui répondit: «C'est rabbi Josué qui me l'a appris.» L'empereur envoya quérir rabbi Josué et lui dit: «Pourquoi as-tu appris une telle chose à ma fille? Pourquoi as-tu fait tourner tout mon vin au vinaigre?» Rabbi Josué lui répondit: «Je me suis adressé à elle comme elle s'est adressée à moi. Elle m'a dit: ‹Comment? Un si beau savoir dans un si vilain récipient?› Alors je lui ai rétorqué: ‹Comment peux-tu conserver un si bon vin dans un si vilain récipient?› Et j'ai ajouté: ‹Le savoir se conserve aussi peu chez un bel homme que le vin ne se conserve dans un beau récipient.›» L'empereur dit alors: «Mais on trouve beaucoup de beaux hommes capables d'étudier la Torah.» Alors rabbi Josué dit: «Mais s'ils étaient moins beaux, ils n'en étudieraient que mieux. Car un bel homme n'est pas modeste du tout: il en oublie la Torah et n'étudie pas grand'chose.»

23 Traité *Berakhot* chapitre un (f° 5b)

(De la maladie de rabbi Eliézer et de la visite de rabbi Yohanan)

Histoire qui arriva à rabbi Eliézer alors qu'il était malade. Rabbi Yohanan voulut lui rendre visite[46]. Rabbi Eliézer se trouvait dans une chambre très sombre. Alors rabbi Yohanan découvrit son bras; il était si beau que la pièce en fut tout illuminée. Alors rabbi Eliézer se mit à pleurer. Rabbi Yohanan lui dit: «Mon cher maître, pourquoi pleures-tu? Verses-tu des larmes parce que tu n'as pu étudier suffisamment la Torah?|Peu

אייא וויא אין ירושה תורה איז אין דיר אוב דוא ביטש אוז נאר העשליך
וויא איז דא שפראך רבי . ניבזין כילי אין ירושי חכמה אישט אין איז
יהושיע וידר זיא ליבה זאך איר האט אוז איר אייערן ווין ליך וואט זיין
עש פר פעסיר . דא שפראך זיא וידר בו איס איר האבן דען ווין
אין אייטן אירדבן כילים ליך דען מן האט פר בייטן דען ווין אין אייטן
אירדבן כילים ניהט . דא זאנט בו אוך רבי יהושיע איר זייט דאך רייכא
לייט איר זאנט דען ווין אין אייטן זילבר כילים טון אידר מן האט
דען ווין אין אירדן כילים . דא ניבן זיא בוס אירן אוב טעט אן זיין ווין אין
דען פאטיר אוז דא ניבן דער פאטיר הן אוב טעט אן זיין ווין אין
אייטן זילבר כילים דא וואלד דער ווין אלר עסיך מן זאנט דען קיסר
וויא זיין ווין אן עסיך ניווארדן איז . דא זאנט דער קיסר בו זייבר
אין טאכטר ווער האט דיך דאש ניהיישן אוב לערנבט דש דוא דען ווין
זילברן כילים טון . דא זאנט דיא טאכטר רבי יהושיע הוט מיך דאש
לערנבט . דא שיקט דער קיסר נאך רבי יהושיע אוב זאנט בו איס
וואלט האשטו מייבר טאכטר דש לערנבט אוב האשט ניאכט דו
אז אין ווין איז בו עסיך ניווארדן . דא זאנט רבי יהושיע וויא זיא בו
איר הוט ניזאנט אוז האב איך אך בו איר ניזאנט . זיא האט בו איר ניזאנט
אייא וויא אין אוז ווי תורה אין איין ניבזין כילי אוז האב איך אך בו איר
ניזאנט דיא תורה בלייבט ביט אין איין ניבזין כילי . אך האב איך
אך בלייבט ביט אין איין היפשין מעבשין אוז תורה דיא ניזאנט
דער ווין ניט אין איין היפשין כילי דא שפראך דער קיסר אן ניבט
דאך אך פיל היפשין לייט דיא אך תורה דענן לערנן דא זאנט רבי
יהושיע וידר וואן זיא אביר ניט אוז היפש ווערן זיא פיל דענן זיא
בנשיר לערנן אלש אוז . דען איין מענש דער היפש אישט דער
אישט ניט טעמיטלייט אוב פר לעשט זין תורה דריבר אז ער ניט
פיל לערנט :

כנ מסכת ברוכת פרק ראשון

מעשה ישאק דא רבי אליעזר קראנק ווער דא ניבן רבי יוחנן
בו איס אוב וואלט אן מבקר חולי זיין דא נאך רבי
אליעזר אן איין פיעשטער קאמר . דא אנט פלעקט רבי יוחנן זיין ארים
דען ער ווער נאר שן דש דיא קאיר נאר העלן ווער דא הוב דער רבי
וויבשטו שרייישטו דער הלבן דו דוא ניט פיל תורה האשט לערנט

importe; l'essentiel, c'est d'étudier pour l'amour du ciel. Pleures-tu parce que tu n'es pas riche? Il n'est pas donné à l'homme de jouir de deux festins en même temps: tu ne peux être à la fois riche et érudit.» Alors rabbi Eliézer lui répondit: «Je pleure parce que ta beauté, on l'enterrera avec toi.» Alors ils pleurèrent tous deux. Rabbi Yohanan lui dit: «Cher maître, vous aimez très certainement la souffrance, car ainsi vos péchés vous seront remis.» Mais rabbi Eliézer lui dit: «Je n'aime pas la souffrance et je n'aime pas non plus la récompense issue de la souffrance.»

24 Traité *Berakhot* chapitre un (f° 5b)

(De la maladie de rabbi Yohanan et de la visite de ses disciples)

Histoire qui arriva à rabbi Yohanan qui était tombé malade. Ses disciples voulurent lui rendre visite. Dès qu'il les vit, il se mit à pleurer. Ses disciples lui dirent: «Cher maître, comment se fait-il qu'un homme aussi remarquable que vous, un maître de la Torah, se mette à pleurer?» Rabbi Yohanan leur répondit: «Mes chers disciples, et pourquoi ne pleurerais-je point? Si l'on devait me conduire au-devant d'un roi fait seulement de chair et de sang, un roi vivant aujourd'hui et mort demain, un roi dont le courroux, s'il devait se courroucer contre moi, ne serait point éternel, car dans le monde à venir, il est sans prise sur moi, un roi qui, même s'il me jetait aux fers, ne pourrait m'y jeter pour l'éternité, qui, même s'il me mettait à mort, ne pourrait me mettre à mort pour l'éternité, car il ne peut me ravir mon âme et moi de mon côté, je peux, par de bonnes paroles, obtenir de lui qu'il accepte de l'argent et me laisse partir, je me mettrais à pleurer. A plus forte raison maintenant qu'on va me conduire devant le Roi des rois, le Saint, béni soit-Il, béni soit Son Saint Nom, Lui qui vit et plane à tout jamais au-dessus de nous, Lui dont le courroux, s'Il devait se courroucer contre moi, serait éternel, qui, s'Il me mettait à mort, le ferait pour l'éternité, car on ne peut Le soudoyer par de bonnes paroles. Et ce n'est pas tout. Deux voies s'ouvrent devant moi: l'une, c'est celle de l'enfer et l'autre, celle du paradis, et j'ignore sur laquelle des deux on me conduira. Comment pourrais-je donc ne pas pleurer?» Ses disciples lui dirent: «Cher Maître, bénis-nous!» Alors|il leur dit: «Que la volonté du Saint, béni soit-Il, vous fasse Le craindre autant que vous craignez les hommes!» Alors ils lui dirent: «Cher Maître, ne devons-nous pas craindre le Saint Nom

עש לייט בישט דא ראן ווען אייבר בוזן לשם שמים לערנט · ווייבשטו
דען דער הלבן וויל דוא ביט רייך בישט איין מענש איז ביט זוכה צו
צווייא טיש דען דוא קאנשט ביט רייך זיין אונ׳ דער צו איין תלמיד
חכם זיין · דא הוב רבי אליעזר אן איך ווין דער הלבן דש דיין
היפשקייט זאל אונטר דער ערד קומן · דא הובן זיא ערשט אלי בייד
אן צו וויינן · דא שפראך רבי יוחנן ליבר רבי איר האבט געוויש דיא
יסורים ליב דען אייער עבירות ווערדן אייך דער דורך פֿאר געבן
דא הוב רבי אליעזר אן איך האב דיא יסורים ניט ליב אונ׳ הבאיר לון
פֿון יסורים אך ניט ליב:

כר מסכת ברוכת פרק ר

מעשה עש געשאך דא רבי יוחנן בוא קראנק וואר דא גינגאן
זייבן תלמידים צו אים אונ׳ וואלטין אין מבקר חולי זיין
אונ׳ וויא ער זיא זאך דא הוב ער אן צו וויינן דא זאגטין דיא תלמידים
ליבר רבי איז איין קעשלכיר מאן אז איר זייט איין הער אין דער תורה
וועשט הלבן וויינט איר · דא זאגט רבי יוחנן ווידר איין ליבן תלמידים
ווארום זאל איך ניט וויינן ווען מן מיך זאלט דאך פֿירן פֿר איין מלך
דער בייארט פֿלייש אונ׳ בלוט ווער דער דוך הייט לעבינדן איז אונט
מארגן טוט אישט אונט ווען דער זולב שון איבר מיך צורנט זא ווער
עש דאך קיין צורנן אויף איבגליך · דען אויף יעביר וועלט קאן ער מיר
בישט טאן אונ׳ ווען ער מיך שון בענד איז קענט ער מיך אך ניט אויף
איבגליך בענדן · אונ׳ ווען ער מיך שון טיטיט איז קענט ער מיך דאך
ניט אויף איבג טיטן דען ער קאן מיר איין בשאה ביט בעאן אונט
איך קאן אין דאך מיט געטן ריד ביוויליגן דז ער פֿון מיר געלד נעם
אונט לוש מיך גין · אונט נאך דענוך זא וואר איך וויינן · אונ׳ נון
איצונדר דש מן מיך וויל פֿירן פֿור דען מלך מלכי מלכים הקב״ה געלובט
זייא זיין היילגר נאמן דער דא לעבט אונ׳ שוועבט איוויקליך אונ׳ ווען
דער זולביג זולט איבר מיר צורנן זא ווער עש איין צורנן דער
איוויקליך ווער אונ׳ ווען ער מיך טיטיט זא ווער עש איין טוט אויף
איוויקליך אונ׳ מן קאן אים ניט מיט געטן ווארטן דש מן אים איבר רעט
דז ער זעלט שוחד נעמן · אונ׳ ניט דש ניט אליין איך האב צווייא וועג
פֿר מיר איין וועג איז דש גיהנום אונ׳ דער אנדר וועג דש אישט דאש
גן עדן אונ׳ איך וויש ניט וועלכן מן מיך פֿירן וועט דרום וויא זאל איך
ניט וויינן · דא זאגטן זייבן תלמידים ליבור רבי בענש אונש · דא

plus que les hommes? Que Dieu nous préserve du fait d'avoir moins peur du Saint, béni soit-Il, que des hommes!» Rabbi Yohanan leur dit: «Qui vous dit de craindre Dieu de la sorte? Lorsqu'un homme commet un péché, il dit: ‹Pourvu que personne ne s'en soit aperçu!› Et il ne craint pas du tout que le Saint, béni soit-Il, le voie ou non.» Aussi les bénit-il afin qu'ils craignissent le Saint, béni soit-Il, autant que les hommes.

25 Traité *Berakhot* chapitre un (f° 5b)

(De rav Houna et de ses quatre cents tonneaux de vin qui tournèrent au vinaigre)

Histoire qui arriva à rav Houna qui avait quatre cents tonneaux de vin. Ils tournèrent tous au vinaigre. Alors rav Adda[47] qui était le fils de la sœur de rabbi Sala le Pieux s'en vint chez lui avec d'autres rabbins. Ils dirent à rav Houna: «Cher rabbi, vois si, parmi tes actes, tu as commis quelque injustice, car le Saint, béni soit-Il, te la fait payer dans ce monde-ci pour qu'elle ne te soit pas comptée dans le monde à venir.» Rav Houna dit: «Chers maîtres, me soupçonnez-vous donc d'avoir commis quelque injustice?» Ils dirent: «Cher rabbi, crois-tu que le Saint, béni soit-Il, fasse du mal à ses justes sans qu'ils le méritent?» Rav Houna dit: «Que celui d'entre vous qui a appris quelque chose sur moi parle!» Les rabbins dirent: «Nous avons appris que tu as omis de donner leur salaire à tes jardiniers.» Il dit: «Cela aurait été du vol. Mais je ne l'ai pas fait. Je prends sur moi l'assertion que je leur ai donné leur salaire.» Certains disent[48] que le vin se changea à nouveau en bon vin, que le vinaigre se changea à nouveau en vin, mais d'autres disent[49] que le vinaigre devint si cher qu'il le vendit à un prix très élevé, aussi élevé que s'il avait vendu du vin.

26 Traité *Berakhot* chapitre un (f° 3a)

(De rabbi Yossé qui pria dans une ruine et du prophète Elie qui attendit la fin de la prière devant la porte)

Histoire qui arriva à un homme du nom de rabbi Yossé. Il dit: Un jour, j'allai à travers champs et j'entrai dans une maison en ruines, l'une des maison en ruines de l'époque | de la destruction de Jérusa-

אלא הוה אז ער דען ווין העט פֿר קויפֿט:

כו מסכת ברוכת פרק ראשון

מעשה נישאך אן אינס דער האט נ̈יהיישן רבי יוסי דער זוהן זוהרבות

נ̈נ̈ן אן אין ווישטן הוז אובט דז אישט אין ווישט הוז נ̈זועזן כון זאנט איך בין אין אין מאל נ̈נ̈נן איבר פֿעלט אוב בין

lem; je voulus y faire ma prière. C'est alors que le prophète Elie, qu'il repose en paix, vint se mettre devant la porte de la maison et attendit là que je finisse ma prière. Et dès que j'eus fini de prier, il me salua et me dit: «Que la paix soit avec toi, rabbi!» Et je lui répondis: «La paix soit avec toi, rabbi et maître!» Et il me dit: «Mon fils, pourquoi es-tu entré dans une telle maison pour y faire ta prière? Tu aurais aussi bien pu faire ta prière en chemin, car il est très dangereux d'entrer dans une maison en ruines.» Je lui dit: «Ma crainte, si j'avais dû faire ma prière en chemin, eût été d'être dérangé par les gens qui passaient.» Alors le prophète Elie me dit: «Tu aurais dû réciter une courte prière[50] en chemin.» J'appris ainsi trois choses de lui. La première, c'est qu'il ne fallait pas entrer dans une maison en ruines; la deuxième chose que j'appris, c'est qu'on pouvait prier en chemin; et la troisième chose que j'appris de lui, c'est que quand on prie en plein champ, on fait une courte prière. Le prophète Elie me demanda: «Mon fils, quelle voix as-tu entendu dans la ruine?» Je répondis au prophète Elie: «J'ai entendu une voix semblable à celle d'une colombe qui disait: ‹Malheur à moi qui ai détruit ma maison! Malheur à moi qui ai incendié mon palais! Et malheur à moi qui laisse mes enfants errer en exil parmi les autres peuples!›» Alors Elie me dit: «Mon fils, aussi vrai que tu es en vie et que ta tête vit, ne crois pas que cette voix n'ait crié que maintenant; car chaque fois qu'Israël va à la synagogue et dit ‹Amen, béni soit Son grand Nom›, le Saint, béni soit-Il, secoue la tête et dit: ‹Heureux le roi qu'on loue ainsi dans sa maison; et malheur au père qui laisse ses enfants errer en exil parmi les autres peuples et qui les a chassés parmi eux; et malheur aux enfants qui sont renvoyés de la table du père et qui se sont éloignés de moi.›»

27 Traité *Berakhot* chapitre un (f° 6a)

(D'Abba Benjamin qui dit comment on peut voir les démons)

Histoire qui arriva. Abba Benjamin dit: Si l'homme pouvait voir tous les démons qui sont autour de lui,| il ne pourrait res-

חזרבות ירושלים. הער אוב האב וועלן מיר תפילה דיבן טאן. דא
אישט קוזן אליהו הנביא זכור לטוב אוב האט זיך ישטעלט אויף דיא טיר
אוב. פון דעם הויז אוב האט מייבר ניט איך איז ניאורט האב. אוב
ויא איך האב אויש ניאורט. דא איז ער זו מיר ניקאנגן אוב האט מיר
שלום ניגעבן אוב האט ניאלט שלום עליך רבי. דא האב איך וידר
ניאלט שלום עליך רבי ומורי. אוב ער זאלט וידר מיך מיין זון וואלט
ביטטו אזו אין איר זעלך הויז ניקאנגן דו דוא דיין תפילה ניטאן האשט.
דוא האשט וואל קענן אויך דען וועלן דיין תפילה טון דען עש אישט
איין ריש סכונה אין איר ווישטן הויז זו ניך. דא האב איך וידר ניאלט
איך האב מיך ניקארבט וועלן איך העט זעלן אויך דען וועלן דיא לייט
הין אוב הער וואנדרן דיא העטן מיך איר ניאלבט אין מייבר תפילה
דא האט אליהו הנביא וידר מיך ניזט דוא העשט זעלן איין קורצין
תפילה ניאורט אויך דעם וועלן. דא האב איך דרייא ארלייא פון איס
ניערבט. איינש זו מיר ניט זאל אין איר וואלט הויז ניך קורצין אנדר
האב איך ניערבט וועלן מיך אויך דען אוך מיר אורן. אוב דאש דריי
איך ניאלט וועלן מיך אויך דאש פעליט אורט אזו זאלן מיר קורץ
אורן. דא שפראך אליהו הנביא וידר זו מיר מיין זון וואש פר
איין שטיס האשטו אין הער חורבה ניהערט. דא האב איך וידר
אליהו הנביא ניאלט איך האב ניהערט איך שטיס וויא איך טויב דש
האט ניאלט וויא דש איך מיין הויז פאר וישט האב אוב וויא דש איך
מיין פאליש פאר ברענט הב. אוב וויא זו איך מיין קינדר אזו איס
ניט אוס ניך זוש זוישן דען אנדיר פעלקיר. דא זאלט אליהו וידר
ניט מיך מיין זון זאל וואר אז דוא עבישט אוב דיין קאבא אך עבשט. ניט
ישראל אין הער שול ניך אוב זאלט רבה זא פר וואלט הקנה
זו דוא מיינשט דש דש קול איבוב אזו שרייט בייארט אל מאל וועלן
ויא איך האב אוש ניאורט. דא איז ער זו מיר ניקאנגן אוב האט מיר
שלום ניגעבן אוב האט ניאלט שלום עליך רבי. דא האב איך וידר
ניאלט שלום עליך רבי ומורי. אוב ער זאלט וידר מיך מיין זון וואלט
ביטטו אזו אין איר זעלך הויז ניקאנגן דו דוא דיין תפילה ניטאן האשט.
דוא האשט וואל קענן אויך דען וועלן דיין תפילה טון דען עש אישט
איין ריש סכונה אין איר ווישטן הויז זו ניך. דא האב איך וידר ניאלט
איך האב מיך ניקארבט וועלן איך העט זעלן אויך דען וועלן דיא לייט
הין אוב הער וואנדרן דיא העטן מיך איר ניאלבט אין מייבר תפילה
דא האט אליהו הנביא וידר מיך ניזט דוא העשט זעלן איין קורצין
תפילה ניאורט אויך דעם וועלן. דא האב איך דרייא ארלייא פון איס
ניערבט. איינש זו מיר ניט זאל אין איר וואלט הויז ניך קורצין אנדר
האב איך ניערבט וועלן מיך אויך דאש פעליט אורט אזו זאלן מיר קורץ
אורן. דא שפראך אליהו הנביא וידר זו מיר מיין זון וואש פר
איין שטיס האשטו אין הער חורבה ניהערט. דא האב איך וידר
אליהו הנביא ניאלט איך האב ניהערט איך שטיס וויא איך טויב דש
האט ניאלט וויא דש איך מיין הויז פאר וישט האב אוב וויא דש איך
מיין פאליש פאר ברענט הב. אוב וויא זו איך מיין קינדר אזו איס
ניט אוס ניך זוש זוישן דען אנדיר פעלקיר. דא זאלט אליהו וידר
ניט מיך מיין זון זאל וואר אז דוא עבישט אוב דיין קאבא אך עבשט. ניט
ישראל אין הער שול ניך אוב זאלט רבה זא פר וואלט הקנה
זו דוא מיינשט דש דש קול איבוב אזו שרייט בייארט אל מאל וועלן
ויא איך האב אוש ניאורט.

מעשה

מסכת ברוכת פרק ראשון כז

זעלט זיהן אל דיא שידיס דיא אוס דען מעבש שטין
עש ניטאך עש זאלט אבא בניאין וועלן דש מייבר

ד ך p ʒ ז א

ter en vie; car ils entourent l'homme en rangs serrés, à la manière des sillons qui parcourent un vignoble. Que celui qui veut voir les démons se munisse d'un chat noir dont la mère elle-même était une chatte noire, d'un chat premier-né dont la mère elle-même était une chatte première-née, qu'il prenne l'enveloppe dans laquelle il est né, la brûle pour la réduire en cendres, en prenne une partie et se la mette dans les yeux; qu'il verse l'autre dans un pot de fer qu'il scellera afin qu'on ne lui subtilise rien. Ainsi il pourra voir les démons de ses propres yeux. Mais s'il devait arriver qu'on lui subtilise quelque chose, alors les démons, Dieu nous garde, lui tendraient un piège. C'est ce que rav Bibi fils d'Abbayè fit un jour, mais il ne le fit pas correctement. Les démons lui tendirent un piège. Et il fallut que les sages disent des prières pour le ramener à la vie et à la santé.

28 Traité *Berakhot* chapitre un (f° 56a)

(D'un homme du nom de Bar Hadaya qui sait bien interpréter les rêves)

Histoire qui est arrivée à un homme du nom de Bar Hadaya. Il savait parfaitement interpréter les rêves. Si quelqu'un avait fait un rêve et le rétribuait, il donnait du rêve une interprétation favorable. Mais si on ne le rétribuait point, il donnait du rêve une interprétation défavorable. Or voici qu'Abbayè et Rabbah firent chacun un rêve. Abbayè le rétribua afin qu'il interprétât son rêve. Mais Rabbah ne le rétribua point. Un jour il rêva le verset: *Ton bœuf sera égorgé sous tes yeux* (Dt 28, 31), ce qui veut dire en yiddish: ‹On égorgera un bœuf sous tes yeux.› A Rabbah, Bar Hadaya dit ceci: «Tu perdras ton affaire et tu ne pourras plus manger à cause de la tristesse de ton cœur.» Mais à Abbayè il dit ceci: «Parce que ton affaire sera florissante, tu abattras un bœuf; mais tu ne pourras pas en manger, car tu auras trop de travail; mais tu boiras, car ton cœur sera rempli de joie.» Puis ils lui dirent: «Nous avons rêvé aujourd'hui que la porte de notre maison s'était effondrée.» Au rêve d'Abbayè, il donna une interprétation favorable. Mais à Rabbah, il dit ceci: «Ta femme va mourir.» Ils rêvaient beaucoup et souvent la même chose. Aux rêves de Rabbah, il donnait une interprétation défavorable et à ceux|d'Abbayè, il donnait une interprétation favorable, parce

זא קענטע דער מענגש ניט לעבן בלייבן · דען זיא שטין אום דען
מענגשין אלש ציילן וויש אלזי לבן וויא איין בורכט דער דורך איין ווין
גארטן גיט · דער גוא דיא שידים וויל זעהן דער ברענגן איין שווארץ
קאץ דש איר מיטר אך איין שווארץ קאץ אישט גוועזן אונ׳ דש דיא
זעלבין איין בכורה אישט צו אירר מוטר לייב אונט דז דיא מוטר
אך איין בכורה אישט גוועזן · אונ׳ נעם דיא שליה פֿון איר אונ׳ פֿאר
ברענגן זיא צו עש אונט טוא איין טייל פֿון איר אין איגן אונ׳ דש אנדר
זאל ער אין איין אייזן טאף טון אונ׳ זאל עש מיט איין חותם צו מאכין דש
אים ניקש דער פֿון גינומן ווערט זא קאן ער זיא זעהן איש דעם
אוגן · אביר ווען אים זאלט עפיש גישעפֿט ווערדן זא קענט אין דיא
שידים ח״ו מזיק זיין · רב ביבי זון אביה דער האטש איין מאל גיטאן אונ׳
האט עש ניט רעכט גיטאן דא ווארדן אים דיא שידים מזיק השי׳ דא
מושטן דיא חכמי׳ ווידר תפילה טון אויף אין דש ער איז ווידר לעבדיג
אונ׳ גיזונט וואר:

כח מסכת שבת פרק הרואה

מעשה אישט גישעהן אן איינם דער האט גיהייסן בר חדיא
דער קונט דיא טרוים גאר וואל אויש לגן ווען איינם
איין טרוים גטרוימט האט אונ׳ ווען מן אים געלט צו לון גאב דא לגט ער
דיא טרוים צו גוטן אויז · זא אבר אייבר קיין געלט צו לון גאב אזו לגט
ער זיא איבל אויז · גוא עש טרויאט אביי ורבא איטלכים איין טרוים
אביי דער גאב אים געלט צו לון דז ער אים זאל זיין טרוים אויש לגן ·
אבר רבא דער גאב אים קיין געלט צו לון · אייבש מאל דא וואר אים
גטרואמט דער פסיק שורך שבות לעיניך דש אישט טייטש איין אוקשין
דער ווערט ווערדן גישעכט פֿר דיין אויגן · צו רבא זאגט דער בר
חדיא דוא ווערשט דיין עסקים פֿר לירן אונ׳ וועשט ניט קענן דער
פֿון עסן פֿון וועגן טרויאירקייט דיינש הערצן · אביר צו אביי זאגט
ער פֿון וועגן דז דוא וועשט פֿיל עסקים האבן אזו וועשטו איין אקשין
שעכטין אביר דוא וועשט דור פֿון ניט קענן עשין פֿון וועגן פֿיל דיין
עסקים אביר דוא וועשט טרונקן פֿון וועגן פֿרייד דיינם הערצין ·
דער נאך זאגטן זיא ווידר עש האט אונש הייט גיטרויאט וויא אונזר
הויז טיר זיין איין גיפלין · צו אביי לגט הש אבר וואל אויש · אבר צו רבא
זא זאגט ער דיין וייב ווערט דיר שטערבן · דיא טרוים טרויאטן אין
גאר פֿיל דז אים גלייך גטרויאט העט רבא לגט ער זי איבל אויש אונ׳ צו
אביא

qu'il le rétribuait toujours largement. Un jour, Rabbah et Bar Hadaya traversèrent ensemble un fleuve et lorsque Bar Hadaya sortit de l'eau, un livre tomba de son sein. Rabbah le prit et se mit à le lire. Voici ce qui était écrit dans le livre: «Tous les rêves dépendent de la bouche, de l'interprétation qu'on en fait aux gens.» Alors Rabbah dit à Bar Hadaya: «Scélérat! Pourquoi as-tu donné à tous mes rêves une interprétation défavorable? Et à tous ceux d'Abbayè, tu as donné une interprétation favorable? Je peux donc en déduire que si je t'avais rétribué chaque fois comme le faisait Abbayè, tu leur aurais donné, à eux aussi, une interprétation favorable. Or je veux bien tout te pardonner. Sauf une seule chose que je ne te pardonnerai point: tu m'as dit que ma femme allait mourir. Que le Saint, béni soit-Il, exprime Sa volonté de te voir livré aux mains d'un roi qui ne te témoignera aucune pitié.» En entendant cela, Bar Hadaya dit: «Que vais-je faire maintenant? Nous avons appris que la malédiction d'un érudit s'abat sur quelqu'un, même s'il est innocent. Combien davantage la malédiction s'abattra-t-elle sur moi, moi que Rabbah a eu raison de maudire et combien davantage sa malédiction me poursuivra-t-elle. Je m'en vais prendre le chemin de l'exil, car nous avons appris que si quelqu'un s'exile, le Saint, béni soit-Il, lui pardonne ses péchés.» C'est ainsi qu'il partit et arriva à Rome. A Rome, il s'assit devant la maison d'un des serviteurs royaux du nom de Tarzayana, ce qui signifie gardien du trésor royal. Ce même homme justement rêva que quelqu'un lui piquait le doigt avec une aiguille. Il sortit de chez lui et raconta ce qu'il venait de rêver à cet homme, Bar Hadaya. Bar Hadaya lui demanda: «As-tu de quoi me rétribuer? Alors je te dirai ce qu'il signifie.» Mais l'homme ne voulut pas le rétribuer. Aussi Bar Hadaya ne voulut-il rien lui dire. La nuit suivante, il rêva qu'un ver s'était logé dans deux de ses doigts. Il alla raconter son rêve à Bar Hadaya et lui demanda ce qu'il signifiait. Il lui dit: «Rétribue-moi et je te le dirai!» Mais il ne voulut pas le rétribuer. Alors, à nouveau, il ne voulut rien lui dire. La troisième nuit, il rêva qu'un ver s'était logé dans toute sa main. Il raconta une nouvelle fois ce qu'il avait rêvé à Bar Hadaya;| celui-ci lui réclama une nou-

63

velle fois de l'argent. Finalement on le rétribua et ainsi il put dire ce que signifiait le rêve. Il dit à l'homme: «Malheureusement, un ver s'est installé dans les vêtements de l'empereur et les a complètement abîmés.» En apprenant cette nouvelle, le roi envoya quérir Tarzayana et donna l'ordre de le mettre à mort, parce qu'il avait ainsi laissé s'abîmer ses vêtements. Alors Tarzayana dit: «Pourquoi veux-t-on me tuer moi? Faites exécuter celui qui était au courant et qui n'a rien dit. Moi, je n'étais vraiment au courant de rien.» On fit chercher Bar Hadaya et on lui reprocha de ne pas l'avoir dit avant le troisième jour où il avait fallu le rétribuer et où les vêtements étaient devenus irrécupérables. «Tu mérites vraiment qu'on t'exécute!» On prit deux sapins qu'on inclina vers le bas et à chacun d'eux on attacha l'une de ses jambes, puis on relâcha les arbres qui se redressèrent à nouveau, une moitié restant accrochée à chacun d'eux. Ainsi s'accomplit la malédiction de Rabbah. C'est pourquoi il ne faut pas agir avec un cœur fourbe, car en définitive, le résultat est nul. On n'en retire rien, comme ce fut le cas de Bar Hadaya, qui voulut agir avec un cœur fourbe.

29 Traité *Berakhot* chapitre «Quiconque voit»[51] (f° 61b)

(Du royaume qui interdit l'étude de la Torah)

Histoire qui arriva. Un jour, le royaume promulgua un décret contre les enfants d'Israël, leur interdisant l'étude de la Torah. Que fit rabbi Aqiva? Il rassembla de nombreux enfants d'Israël, s'assit au milieu d'eux et se mit à prêcher. Voilà comment le trouva un certain Papus fils de Judah, alors qu'il était en train d'enseigner. Papus dit: «Mon cher rabbi, ne crains-tu donc pas le royaume qui a interdit l'étude de la Torah? Toi, tu t'assieds au vu et au sus de tout le monde et tu continue à étudier?» Alors rabbi Aqiva dit à Papus: «Es-tu bien Papus? Es-tu ce sage dont on dit qu'il est si grand que le monde entier parle de ta sagesse? En vérité, tu es un grand fou, voilà ce qui ressort de tes propos. Je m'en vais te narrer une parabole à laquelle tu viens de me faire penser. Tu agis exactement comme le renard qui partit un jour se promener au bord d'un étang et qui allait et venait sur la berge. Dans l'eau, il vit des poissons nager en tous sens, car sur l'eau, on vou-

אזוי.

דא איז אך ער דיא פֿיש אין וואשיר הין אוֿן הער נאכפֿין דען מן וועלט זיא
איין אוֿן שפאציירן בייא אייבֿם. וואשיר אן דעם בורטין הין אוֿן הער
הער נעמ אוֿן דוא איז אייבֿנשט דוא טושט עבן אש וויא איין קוקט דער
דש היר איך אן איך וויל דיר איין מושל זאלט בישט וועריק אין ירושר בר
אידר מאן זאלט פֿון דייבר חכמה דוא בישט דער פסוס וידר ניט דיך
דיך אין נידר פֿר אידר מאן אוֿן ערשט תורה דא זאלט רבי עקיבה
ער ערגט מלכות דש פֿר באטין האט מן זאל ניט ערבן אוֿן דוא זעגט
רבי עקיבה ער זאלט איין פֿיר פֿאלק פֿון ישראל אוֿן זעגט זיך ניט
דש דרשת דא פֿאגט אין זיך אייבר דער היש פסוס בן יהודא דש
ישראלן דז זיא ניט זאלטן תורה ערבן אוֿן וואש טעט

מעשה

וישאך דז איין מאן האט דאש מלכות עזר נעזעגן אוֿן

ך מסכת ברוכות פרק הרואה

וועלן אוֿם לן:

מן איט פֿאלשן הערצן דיא ישטען נישעהן אך אישט אך דיא פֿיש אין
דען מן וועלט זיא אוֿן אין דער נאך דער נאכפֿין הער אוֿן דעם בורטין
איין מאן שפאציירן בייא אייבֿם. וואשיר אן דעם בורטין הין אוֿן
הער

lait les| pêcher et ils ne pouvaient pas se cacher dans l'eau. Alors le renard demanda aux poissons: ‹Pourquoi nagez-vous dans l'eau en tous sens?› Les poissons répondirent: ‹Il y a des pêcheurs sur l'eau qui veulent nous prendre. C'est pourquoi nous nageons en tous sens, car nous ne savons pas où nous cacher dans l'eau.› Le renard leur dit: ‹Si vous me suivez et sortez au sec, nous habiterons ensemble et personne ne pourra rien nous faire.› En effet, le renard pensait attirer ainsi les poissons hors de l'eau pour pouvoir ensuite les manger. Les poissons dirent au renard: ‹Il paraît que tu es le plus intelligent des animaux! En vérité, tu n'es qu'un grand fou. Car si dans l'eau, nous ne parvenons pas à nous camoufler aux yeux des gens, comment y parviendrions-nous au sec où nous ne pourrions échapper au regard des gens?›» Et rabbi Aqiva dit à Papus: «Toi aussi, tu prétends être un grand sage, mais tu n'es qu'un grand fou, car si j'enseigne la Torah où il est écrit: *Oui, il est ta vie, la longévité de tes jours* (Dt 30, 20), ce qui veut dire en yiddish: ‹La Torah, c'est ta vie; c'est elle qui prolonge tes jours›, combien davantage aurais-je à craindre le royaume si je n'étudiais pas la Torah?» Peu de temps après, on emprisonna rabbi Aqiva et peu de temps après, on emprisonna aussi Papus; il fut enfermé dans la même prison que rabbi Aqiva. Papus lui dit: «Heureux homme que tu es, rabbi Aqiva, toi qu'on a enfermé pour l'étude de la Torah! Mais malheur à toi, Papus, qu'on a enfermé au vu de tes mauvais agissements.» Lorsque l'on déshabilla rabbi Aqiva pour qu'il soit brûlé vif, il était l'heure de réciter le *Chema*[52]. La peau de rabbi Aqiva, on la peigna entièrement avec un peigne de fer et lui continuait inlassablement à réciter sa prière, attendant la mort et l'acceptant pour l'amour du Saint, béni soit-Il. Alors ses disciples lui dirent: «Cher maître, vous avez suffisamment prié.» Et rabbi Aqiva leur répondit: «Toute ma vie, je me suis fait du souci pour le verset: *De tout ton cœur et de toute ton âme* (Dt 6, 5), ce qui veut dire en yiddish: ‹Tu aimeras Dieu de tout ton cœur.› C'est-à-dire que même si on veut te ravir ton corps et ton cœur, tu l'aimeras néanmoins. Alors j'ai pensé: ‹Mon Dieu, quand viendra enfin le moment où je pourrais accomplir ce verset et maintenant que le moment est venu,| dois-je interrompre ma prière et ne pas réciter entièrement le *Chema*?›» Il servit aussi longtemps l'Unique jusqu'à ce que son âme s'envolât vers l'Unique. Alors une voix descendit du ciel et dit: «Heureux homme que tu es, rabbi Aqiva! Car ton âme s'est envolée sur le mot Unique.» Alors les anges dirent en face du Saint, béni soit-Il: «Maître de l'univers, est-ce là la Torah et

זאל דען וואס כבן אן דש זיא זיך איס וואשר ביט קענט ביהלטן .
דא פראגט דער כוקש דיא כיש וואדס לכט איר אז הין אוב הער
איס וואשיר דא זאלטן כיא כיש וידר עש זיין כישר אוין דאש וואשיר
דיא וועלן אובש כאנאן דער הלבן לכין איר הין אובש הער דען איר
וושלן זיך אין וואשיר ביט בו הלטן . דא זאלט דער כוקש וידר כאלט
איר איר אובש קומט ארוש אוין דיא טריקנס זא וועלן איר ביא
אבנדר וואבן דש אובש ניאן ביטש טן קאנט . דען ער מיבט דער
כוקש ער וועלט דיא כיש אז ארוש שנעלן דער באך הער זיא
נין עשן . דא זאלטן דיא כיש וידר דען כוקש זאלשטו דער קלין שט
אובטר דען חיזה זיין דוא ביטש וואלך אין ברושר בר דען וען איר
אן וואשר זיין אז קאנן איר זיך ביט ביהלטן כר דיא ליטן . אכלשכן
וען איר ווארן אוין דיא טריקניש זיין אז איר וועהן זיא זיך ביט
בר דען וען איך שון תורה לערנן דא שטיט דאך דער ביא ישריבן
כי היא חיין ואורך ימיך דש אישט טייטש דיא תורה אישט דיין לעבן
אובט דער לעבן ט דיר דיין לעבן באך דענוך ווכלט איך איך ואר
דעס מלכות מכל שכן וען איך ביט זעלט תורה לערנן . בון ביט לכן
דער באך דא וואלט רבי עקיבה תופס אוב ביט לכן אך דער באך ואר
כמוס אך תופס אוב וואלט אך בו רבי עקיבה אין זיבר תפיסה אריין
זיתפסט דא זאלט כמוס וואל דיר רבי עקיבה אז דוא ביטש וואלדין
זיכבן כון דייבר תורה לערנן הלבן אוב ויא דיא כמוס אז דוא ביטש
וואלדין זיכבן כון וועלן שלעכטן זיכ . דא מאן בון רבי עקיבה אוים
זול דש מן אין זולט וואר ברענין דא וואר עש עבין כייט קריט שאט בו
אורן אוב מן שטרעליט רבי עקיבה מיט אייבס איזרס שטרעליזיין בין
היוט אובט ער אורט דוך אומבדהין כאלט דאר וואלטן דש ער וואלט
דיא מיתה אוין זיך אבטכבן כון הקנה כון וועלן זיבר ליבר רבי איר האט בון בינוך
ליבשכט הלבן דא זאלטן זיבן תלמידים ליבר רבי איר האט בון בינוך
ניאורט דא זאלט רבי עקיבה זיך האב איך אל מיין טאך מצער ניוועזן
אוין לעבן כסיך בכל לבבך ובכל נפשך דש אישט טייטש דוא זאלשט
ליב האבן מיט דיבס הערצן דש מיבט וועלן מן שון דיר דיין לייב
אוב האב איך . דא זאלשט מן דאך ליב האבן דיין הערץ ווי בעזאן אז
נון בידאלט ליבר וון וועלן אש בוא דער בוקוזן דא זיך זיך וער קענן
זין כסיך בישטעדיגן אוב איבוב זיך קאן מן בישטבדיגן זאל

sa récompense? Que rabbi Aqiva soit mort aussi misérablement? Il aurait dû mourir de ta propre main, Maître de l'univers, il aurait dû mourir de vieillesse et pas d'une mort aussi horrible et aux mains des gentils.» A nouveau, une voix descendit du ciel et dit: «Bienheureux rabbi Aqiva, ton âme s'est envolée vers l'Unique et comme tu es prêt pour le monde à venir, tu entreras au paradis de lumière. Amen. Ainsi soit-il.»[53]

30 Traité *Teroumot* du Talmud de Jérusalem[54] (f° 40c)

(D'un boucher juif qui vendait de la viande impure pour de la viande cachère)

Histoire qui arriva à un boucher qui habitait à Séphoris. Il ne vendait aux juifs que de la viande impure qu'il faisait passer pour de la viande cachère, car le boucher était juif. Un jour, c'était la veille du chabbat, il s'enivra, monta sur le toit et fit une chute. En tombant, il se brisa la nuque et mourut sur le champ. Alors les chiens vinrent lécher le sang du boucher. Les gens allèrent voir rabbi Hanina et lui demandèrent ce qu'ils devaient faire de la dépouille, s'ils devaient l'enterrer ou pas, car les chiens s'étaient nourris de son sang. Rabbi Hanina dit: «Il est écrit dans notre sainte Torah, *Vous ne mangerez pas de viande impure, mais vous la jetterez aux chiens* (Ex 22, 30), ce qui veut dire en yiddish: ‹Et la viande qui est impure, vous ne la mangerez pas, mais vous la jetterez aux chiens!› Le boucher en question a privé les chiens de la part qui leur revenait, car la viande impure, qui appartenait aux chiens, il l'a vendue aux juifs. Or voilà que les chiens viennent reprendre ce que le boucher leur doit. C'est pourquoi, laissez-les manger, car ils mangent ce qui est à eux! C'est pourquoi laissez le scélérat là où il est et ne l'enterrez pas, laissez les chiens manger sa viande qui était à eux!»

31 *Gittin* chapitre «Quiconque envoie»[55] (f° 35a)

(D'un homme qui donna une pièce d'or à conserver à une veuve; elle la cacha dans la farine, en fit un gâteau et le donna à un pauvre)

Histoire qui arriva à un homme qui donna un ducat à conserver à une veuve|pendant une année chère. Il mit le ducat dans

איך דען אויך הערן צו אורן אובט זאל קריע שמע ביט סוליבט אויש
אורן דא ליבט ער אזו לבך איבר דען אחד ביז איס זיין בשמה אויש
ליבך אין אחד דא קאס שטיס סון היאול אוב זאלט וואל דיר רבי
עקיבה דז דיין בשמה אישט אישט ליבאבן מיט אחד. דא זאלטן דיא
מלאכיס סור הקדה הער אל דער וועלט אישט דש דיא תורה אוב איר
לון. דש דער רבי עקיבה אזו ליאר ישמרליך אוס קומט ער זאלט סון
דייבר הבט זעלבש ליטאדבן זיין הער אל דער וועלט ער זאלט בון
עלטיר וועלן ליטאדבן זיין אוב ביט בון אייבר מעלכין מידה משובה
אוב אין הענט דער ליס. דא קאס וידר איין שטיס בוס היאל אובט
פלייש צו קוסן. דען דער קלוך דער וואר איין יוד בון בין ב עש זיך
איין מאל דז ער זיך סול טראבק אן אייבש ערב שבת אוב ער ליבן אויך
דאש טך אובט סיל איין הראב אוב סיל דען הלז אב דש ער לייך טוט
וואר. דא קאמן דיא כלביס אוב לעדן דאש דס סון דען קלוך אויך:
דא קאמן דיא לייט אובט סראנקן רבי חביבה וויא זיא זיך זאלטן מיט
דען הורן הלטן. אוב זיא אין זאלטן צו קבורה טון אודר ביט דען דיא
כלביס דיא עשן זיין בלוט. דא זאלט רבי חביבא עש שטיט ליטריבן
אין אובזר הילין תודה ובשר טריפה לא תוכילו לכלב תשליכן אותו. דאש
אישט אז טייטש אוב פלייש דש דא טריפה אישט ביט איר זאלט עשן
נייארט צו דען כלביס זאל איר עש ווארפן. אוב דער דאזיך קלוך
דער האט דען הובדן דש איר ליבון דען דאש טריפה פלייש האט ער
זידן סר קוסט וואש דען הובדן האט ליהערט בון קומן דיא הובט אוב
עשן דאש איר וידר סוס דען קלוך דער הלבן לוט זיא עשן דען זיא
ביט לוט דיא הובט זיין פלייש עשן וואש איר אישט ליוועזן:

לא ניטין פרק השילח

מעשה נישאך אן אייבס מעבשין דער ליאב אייבר אלמובה
אין

une jarre pleine de farine. Notre bonne dame prit la farine et en fit un gâteau. Puis elle le donna à un pauvre, car elle ne savait pas que le ducat s'y trouvait. Peu de temps après, l'homme revint et voulut récupérer, auprès de la femme, le ducat qu'il lui avait confié. La femme lui dit: «Si j'ai tiré le moindre bénéfice de ton ducat, qu'un de mes enfants avale un poison mortel et en meure!» Les gens dirent que peu de temps après, la femme perdit un enfant. Lorsque cette nouvelle parvint aux oreilles des sages, ils dirent: «Cette femme n'a pas commis de parjure, car elle ignorait que le ducat se trouvait dans le gâteau. Et pourtant le Saint, béni soit-Il, l'a punie en lui enlevant un enfant. A plus forte raison faut-il éviter de commettre un parjure! En fait, la femme a commis un parjure, car elle a juré n'avoir tiré aucun bénéfice de ce ducat, alors qu'elle a effectivement tiré bénéfice de ce ducat puisqu'elle a conservé la pâte dans laquelle il se trouvait. C'est pourquoi le Saint, béni soit-Il, l'a punie. C'est pourquoi, mes braves gens, tirez la morale de cette histoire. Si tout un chacun évite de commettre un parjure, le Nom béni détournera de lui tout mal et multipliera sa descendance.» Fin[56].

32 Traité *Sanhédrin* chapitre «Les lois sur l'argent»[57] (f° 37b)

(De rabbi Siméon qui fut témoin d'un meurtre dans une maison déserte)

Histoire Siméon fils de Chètah, dit: Puissé-je en vérité voir Sion reconstruite aussi vrai que je vis un homme poursuivre son compagnon dans une maison déserte située en plein champs. Je me mis à le poursuivre, moi aussi, et je l'aperçus, une épée nue à la main; l'épée était encore ensanglantée, l'épée était encore dégoulinante de sang; celui qu'il avait poursuivi était mort, mais il était encore agité de soubresauts. Je dis à l'assassin: «Scélérat, qui a tué cette personne? Ce ne peut être que toi ou moi. Mais que faire? Ton sang ne m'a pas été livré en mains propres, c'est-à-dire que je n'ai pas le droit de te tuer, étant donné que je suis seul à avoir vu la scène. Car la Torah dit que si on a deux témoins qui ont vu comment on a assassiné quelqu'un,| le meurtrier doit être mis à mort. Mais comme je suis

איין ייִנגל ייִנגלעך בו ביהלטען אין אייגס טיילען אויס אויב דער מאן דער

טון זאלן וועלן אייבער בעווייס עדים הוט דאש מן אייגס האט מיאיזע

ביט מיאיזע זיין דיא ווייל איך עש אלין זיעהן דען דיא תורה האט

דען הורן זיעזען דש מיז איך אביר דוא האבן ניטאן אביר וואש זאל איך

ייִנגל איין בלוט אישט ביט אין מיין הנט זיליפרט דיא מייגט איך דרף דיך

איך זאל ייִנגל דען רופט זיזאלט דוא רשעוער האט

דען מאן האב איך אין הבאה סדר דען ייִנגל ייִנגלעך יהט אזוי זאל איך

זיין סס האות עסן דש עש שטערבן זאלט דא האבן דיא לייט ייִנגלעך

עש שטובט ביט לנד דער באך אן דש דער פרויא איין קיבט שטורב

פרויא אבר דא בון דיא חכמים דאש הורטין דא זאלטן זיא זיך דוך דיא פרויא

דיא האט דאך רעכט ישטוארן דען זיא האט דאך ביט ייִנגלשט דיא דער

ייִנגל זיין הקדה זיא ישטעקט בוך דעבוך האט זיא ישטארבן אישט אכל שכן דיא אייבר

ביט זאל שקר שוערן אבר ווייל זיא דיא פרויא האט שקר ישוארן דען

זיא האש זיא ישוארן זיא האט סדר הבאה דען דען ייִנגל יהט אבר זיא

האט זיא אין הבאה דען דען ייִנגלייהט דען זיא האט דען טייל ישפרט

דא דער ייִנגל דריבן לוך דער הלבן זיא הקדה ישראבט

דער הלבן איר ליבן לייט . זעכט וואש דאש מעשה ביטייט טוא

איין איטליכיר רעכט שוערן : זיא טוט איס השי ביקש ביז בו דקערן : אבר

טוט איס זיין קיבדר מערן :

לב סליק מסכת סנהדרין פרק רביעי מומנות

מעשה עש זאל ישמעון בן שטח אזוי וואר זאל איך זעהן דז בין

וידר זאל ייִבוט ווערדן . אזוי וואר דז איך האב ייִזעהן

דז אייבר דז איז זייבר חבר באך ייִנגלען אישט אין איין וויש הוז איך

איינס בעזוך אוב איך בין באך ייִנגלען אישט באך אש דאש שוערט

שוערט אין זייבר הבט אובט דאז בלוט אישט באך אש דאש שוערט

ייִזעשט דאש בלוט האט בון דאש באך שוערט ייטראבט אוב דער

דען איז באך ייִנגלען דער אישט טוט ייִזוען אוב האט באך איין וויבך

זיא ייִנגל דער רופט זיזאלט דוא רשעוער האט

ייִנגלעך איך זאל זיא אבר אביר דוא האבן ניטאן אביר וואש זאל איך

דען הורן ייִזעזען דש מיז איך אביר דוא האבן ניטאן אביר וואש זאל איך

טון דיין בלוט אישט ביט אין מיין הנט זיליפרט דז מייגט איך דרף דיך

ביט מיאיזע זיין דיא ווייל איך עש אלין זיעהן דען דיא תורה האט

טון זאלן וועלן אייבער בעווייס עדים הוט דאש מן אייגס האט מיאיזע

seul à avoir vu le crime, on ne peut te mettre à mort sur la foi d'un seul témoin. Cependant que le Nom béni qui connaît les moindres pensées punisse celui qui a commis ce meurtre!» Alors les sages dirent: «Siméon fils de Chètah ne quitta pas cet endroit avant qu'un serpent ne vînt mordre le criminel; ce dernier fut tué sur le coup et resta étendu mort à cet endroit précis.» C'est pourquoi, bonnes gens, tirez la morale de cette histoire: pour le Nom béni, aucune injustice ne reste impunie.

33 Traité *Avodah zarah* chapitre un «Les fêtes païennes»[58] (f° 10b)

(De la maison de Rabbi où se trouvait un souterrain qui conduisait à la maison de l'empereur)

Histoire Rabbi avait un souterrain qui conduisait de sa maison à la maison de l'empereur Antonin, de sorte que l'on pouvait se rendre, sous terre, de la maison de l'empereur à la maison de Rabbi; l'empereur se rendait en effet tous les jours, en grand secret, auprès de Rabbi pour suivre son enseignement, et quand il voulait se rendre auprès de Rabbi pour étudier, il empruntait le souterrain afin que personne ne le vît; et toutes les fois qu'il traversait le souterrain, il emmenait avec lui deux serviteurs, car ce souterrain, il n'aimait pas le traverser seul. Chaque fois, il tuait l'un des deux serviteurs en arrivant devant la porte de Rabbi, et l'autre, il le tuait quand il revenait de chez Rabbi, quand il se retrouvait devant sa porte et qu'il avait entièrement retraversé le souterrain, afin que personne n'eût connaissance du fait qu'il étudiait la Torah. Un jour, l'empereur dit à Rabbi: «Mon cher, je te prie, lorsque je viens étudier chez toi, veille bien à ce qu'il n'y ait personne chez toi!» Une fois, l'empereur se rendit chez Rabbi pour y étudier lorsqu'il trouva rabbi Hanina fils de Hama en train d'étudier chez Rabbi. Alors l'empereur fut pris d'une grande frayeur et dit à Rabbi: «Je t'avais pourtant bien dit que, lorsque je venais te voir, il ne devait y avoir personne chez toi. Pourquoi n'as-tu pas tenu parole et y a-t-il quelqu'un chez toi? Tu sais bien que c'est l'heure à laquelle je viens étudier.» Alors Rabbi répondit à l'empereur: «Il ne s'agit pas d'un homme, mais d'un ange.» L'empereur répliqua: «S'il s'agit vraiment d'un ange, qu'il sorte et fasse rentrer celui qui se trouve devant la porte et dort!» Il pensait à celui qu'il avait tué devant la porte. Il devait donc le ressusciter pour

מעשה רבי דער האט אין היל אובטר דער ערדן איז ענק
סון זייגט הוז אן בי: בוס הוז דעז קיסרש אנטונינוס
רבי

דז ענק אז זאל ער וידר לעבידן מכן דז ער וידר בז איט קעסט:
דער דושן ליט אוב שלאפיט דא מיבט ער דען ער האט דושן ליטט
דעז ווידר אריין ליט אוב זאל ער ארוש אוב אז ער היישן דען מיר
דען אין מלאך אז ער ווידר בוס קיסר דעז ערדן ליט אוב דא
מענש ניט בייארט אין מלאך. דא שפראך רבי ווידר בוס קיסר דאש איז ער
ווידר איט קוס לערנן, דא שפראך רבי חנינא בן חמה בייא רבי לעזר דא דער
רבי לערנן דא סאבט ער רבי אובטר שפראך ווידר רבי איך האב דיר
שראך דער קיסר לאר זעז דער בייט אז איך בז דיר קוס אז: אלשטו לאר ליט
דאך ניאלט אין דער בייט אז איך בז דיר קוס אז: אלשטו לאר ליט
מענש בייא דיר האבן אוב וואוס האשטו עש ניט ליהלטן אוב האשט
אייבס בייא דיר אוב דוב ווישט וואל אז איבובט איז מיין בייט אז: איך בז
דיר קוס לערנן, דא שפראך רבי ווידר בוס קיסר דאש איז ער
מענש ניט בייארט אין מלאך. דא שפראך דער קיסר ווידר אז ער
דען אין מלאך אז: אז ער ארוש ליט אוב לאז איר היישן דען אריין ליט
דער דושן ליט אוב שלאפיט דא מיבט ער דען ער האט דושן ליטט
אז: אז ער ווידר לעבידן מכן דז ער ווידר בז איט קעסט:

qu'il puisse à nouveau venir le voir. Alors| rabbi Hanina sortit; là il trouva l'homme mort. Rabbi Hanina se demanda: «Que faire? Faut-il dire au roi que l'homme est mort? Mais qui aime être porteur d'une mauvaise nouvelle? Dois-je repartir en laissant le mort, sans rien raconter au roi? Mais alors, je vais affaiblir son royaume.» Rabbi Hanina se mit à prier tant et si bien que l'homme ressuscita et que l'homme entra à nouveau chez le roi. Le roi fut pris d'une grande frayeur et dit: «Je sais très bien que grâce à votre prière, vous pouvez ressusciter un mort, tout comme rabbi Hanina l'a fait avec cet homme. Cependant, quand je viens te voir, je te prie de bien veiller à ce qu'il n'y ait personne chez toi!» Tous les jours, l'empereur servait Rabbi à table, il lui apportait à manger et à boire. Et quand Rabbi voulait se coucher, l'empereur se baissait pour que Rabbi puisse grimper sur son dos et atteindre son lit. Et l'empereur disait: «Grimpe sur mon dos pour que tu puisses te coucher dans ton lit!» Mais Rabbi disait à l'empereur: «Cela ne peut se faire, car il n'est pas dans l'ordre des choses d'humilier un empereur.» Mais l'empereur répliquait: «Mon cher Rabbi, plût à Dieu que je fusse ton serviteur et un tabouret pour tes pieds dans le monde à venir.»[59] Et l'empereur demanda à Rabbi: «Mon cher Rabbi, y aura-t-il une place pour moi dans le monde à venir?» Et Rabbi dit à l'empereur: «Oui.» Alors l'empereur dit: «Mais il est écrit: *Nul ne survivra de la maison d'Esaü* (Ab 1, 18).»[60] Alors Rabbi dit: «C'est-à-dire celui qui agit comme Esaü.» Alors l'empereur répliqua: «Il est écrit pourtant: tous leurs rois et tous leurs princes et tous leurs seigneurs d'Edom seront anéantis.»[61] Alors Rabbi répliqua: «Leurs rois, c'est-à-dire certains de leurs rois, sauf Antonin fils de Sévère, et leurs princes, sauf Kétia fils de Chalom qui s'est converti, lui aussi.» Nous avons appris que l'empereur Antonin fils de Sévère s'est converti avant sa mort.

34 Traité *Avodah zarah* chapitre un (f° 10b)

(D'un empereur qui haïssait les juifs)

Histoire A l'époque de Kétia fils[62] de Chalom, il y avait un empereur qui haïssait les juifs. L'empereur dit à ses conseillers – et notre Kétia était l'un de ses conseillers –: «Si un homme a une vieille plaie qui se putréfie de l'intérieur,| que doit-il faire? Doit-il se faire inciser la chair pour en extraire la pourriture et recouvrer la santé? Ou alors y renoncer et sup-

רבי חנינא איין בויש דא פֿאגט ער ויא דער מאן דא טוט ואר דא
ירשׂראל רבי חנינא ואש זאל איך טון זאל איך דען מלך זאגן ויא דער
מאן טוט ואר אזו זאגט ער דען שוחט ערבן. זאל איך דען וידר
איין ווערק ניט זאל דען טוטן ניט זאל דען שוחט אוב זאל דען וידר
זאגן אזו פֿר שווערט איך אין זיין מלכות. דא טעט רבי חנינא תפילה דש
דער מאן וידר לעבנדיג וידר ואר אוב דער מאן ניט ליב ואש ויר ארויס בוס
מלך. דא דער שראק דער מלך לאר ער אוב טאט זאגט איך וויש ואל
דז איר מיט אייער תפילה קעגט אייבס וידר לעבנדיג מכן ויא דיזר
רבי חניבה אך ניטאו האט מיט דיזס מאן. בוך דענוך ביט איך דיך
ווען איך בו דיר קומס נאש ביזן בייא דיר זיין אוב אלי טאג דיבט דער
קיסר רבי בו טיש מיט עשן אוב מיט טריבקן. אוב ווען דער רבי
ואלט אין זיין בעט ואלט שטיגן אזו בוך דער קיסר דז דער רבי
קובט אוף איס שטיגן דז ער אין זיין בעט קעגט אוב שפראך
דער קיסר שטיגן אוף איך אזו דאס איך בעט קאבשט קומן דא זאגט
רבי וידר דען קיסר דאש זאל ביט זיין דען דש איז ביט דער סידר אז
מן איין מלך פֿר שאעהן זאל. דא שפראך דער קיסר וידר ליבר רבי
איך ואלט ניט איך זאלט זיין קנעכט אוב ער שטיגן בו דייבס
פֿישן אוף יעביר ווענט. אוב ער שפראך דער קיסר ליבר רבי ווער
איך אך חלק לעולם הנא האבן דא זאגט דער רבי וידר דען קיסר יא
מיין איביר בלייבונך בו דעס ניבט עש. דא שפראך דער רבי עש
עש שטיט בישריבן דיך אך איר מלכים אוב אל איר בשיאים אוב איר
שריס אובטר אזוס זיא ווערדן פֿר וישט ווערן. דא שפראך רבי
וידר עש מיבט איר מלכים איין טייל פֿון איר מלכים אוש ניזוין
אבטוביבוס זון אסוריבוס. אובט איר בשיאים אוש ניזוין קטיאה זון
שלוס דער האט זיך אין ניזוין איר האבן ניערבט דש זיך דער
קיסר אבטוביבוס זון אסוריבוס אך האט אין ניזוין פֿאר זייבס טוט:

לך מסכת עבודה זרה פרק ראשון

מעשה קטיאה זון שלוס אין זיבר בייט דא ואר איין קיסר
דער ואר יהודים. ער פֿייבט דער קיסר שפראך

זאל ג c ל ה

porter la douleur que lui cause cette vieille plaie?» Cette parabole, l'empereur la destinait aux juifs, car il aurait bien voulu les bannir de son royaume. Alors Kétia dit à l'empereur: «Tu ne peux pas anéantir les juifs, ni les bannir, car il est écrit: Je les ai dispersés aux quatre vents du monde[63]. En d'autres termes, de même que le monde ne peut exister sans vents, il ne peut exister sans juifs; c'est pourquoi, tu ne peux les bannir. Mais qui plus est, si tu devais anéantir les juifs, on t'appellerait le roi du royaume amputé.» Alors le roi dit: «Tu m'as donné une réponse tout à fait pertinente; mais quiconque, par sa réponse, se montre supérieur au roi comme tu viens de le faire, sera jeté dans un four plein de sable pour y mourir étouffé. Et qui plus est, tu m'as humilié, car tu as appelé mon royaume un royaume amputé.» On s'empara donc de lui et on voulut l'emmener pour le jeter dans une maison pleine de sable. C'est alors qu'une princesse romaine le vit et lui dit: «Malheur au navire qui vogue sans s'être acquitté de l'impôt!» Elle pensait à Kétia qui était prêt à se sacrifier pour les juifs. «Tu espères ainsi avoir ta part dans le monde à venir et tu n'es même pas circoncis.» Certains disent qu'en entendant ces propos, il se coupa lui-même le prépuce; d'autres disent qu'il se précipita sur son prépuce et le sectionna de ses propres dents en disant: «Je me suis acquitté de l'impôt.» Lorsqu'on voulut le jeter dans la maison pleine de sable, il s'écria: «Qu'on donne tout mon argent à rabbi Aqiva et à ses compagnons!» Alors une voix céleste se fit entendre, qui dit: «Kétia fils de Chalom est prêt pour le monde à venir.» En entendant cela, Rabbi se mit à pleurer et dit: «Il y a en a qui font le bien toute leur vie et qui ont beaucoup de mal à obtenir leur part dans le monde à venir alors que d'autres, il leur suffit d'une heure pour s'acheter leur part dans le monde à venir, comme ce Kétia fils de Chalom qui, en une heure, s'est gagné une part dans le monde à venir, car il a légué tout son argent à rabbi Aqiva et à ses compagnons.»

35 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 24b)

(D'une femme pieuse qui, la veille du chabbat, allumait toujours son four avec des herbes pour faire croire qu'elle préparait de bons plats et de bons gâteaux alors qu'elle n'avait rien)

Histoire Rabbi Hanina avait une femme. Cette femme| avait tou-

זאל ער אים. טון זאל ער דאש פלייש ארויש שניידן דא מיט דז ער
גזונט ווערט· אודר זאל ערש בלייבן לאשן אונ׳ זאל דען וויא טאן
פון דעם אלטן שאדין לייגן· דאש מושל רעט דער קיסר אויף דיא
יודן דען ער האט זיא גערן מגרש גיוועזן· דא שפראך דער קטיאה
ווידר דען קיסר דוא קאנשט דיא יודן ניט פר דרבן אודר פר טרייבן·
דען עש שטיט געשריבן אלש פיר דיא ווינט דער וועלט האב איך זיא
פר שפרייט דאש מיינט אלזו וויניג דיא וועלט קאן בישטין זונדר
ווינט· אלזו וויניג קאן דיא וועלט בישטין זונדר יודן דער הלבן קאנשטו
זיא ניט פר טרייבן· אונט נאך מין ווען דוא דיא יודן זעלשט פר
דערבן· אזו ווער מן דיך הייסן דער פר שניטן קינג· דא שפראך
דער מלך דוא האשט מיר גאר רעכט גענטפרט אבר ווער דען
מלך מיט זייבר אנטווארט איביר ווינט· וויא דוא מיך האשט איביר זיגט
דען ווארפט מן אין איין אובן פאליר זאגט דש ער דאריגן מוש דר
שטיקן· אונ׳ נאך מין דוא האשט מיך פאר שמעכט דוא האשט מיך
גהייסן איין פר שניטן קינגרייך· אונט אלזו נאם מן אים אונט
וואלט אים איין וועק טון· פירן דש מן אין איין הויז פול זאגט ווארפין
זאליט דא זאך אין איין שרשה פון רום. דיא זאגטן צו אים וויא דען
שיף דש און מכס גיט· דז מיינט אלזו דער קטיאה דער וויל זיך לאשן
טיטן פון וועגן דען יודן הלבן אונט דוא מיינשט אך דער דורך חלק
לעולם הבא קומן אונ׳ דוא בישט ניט גוודשט· איין טייל זאגן וויא ער
דאש הוירט דא שניד ער זיך זיין מילה זעלברט אב אונ׳ איין טייל זאגן
ער פיל אויף זיין מילה אונ׳ בים מיט זיין מויל זעלבש אב אונט זאגט איך
האב מכס גגעבן· אונט וויא מן אים וועלט אין דש הויז פולר זאגט
ווארפין· דא שריא ער אל איין מומן זאל זיין צו רבי עקיבה אונט צו
זיינם חברים דא קאם איין שטים פון הימל אונט זאגט קטיאה בר
שלום אישט ברייט לחיי עולם הבא דא רבי דאש הוירט דא הוב ער אן
צו שרייאן אונ׳ זאגט מענכליר טוט פיל גין אל זיין לעבן טאג אונט האט
דאך שיקן דש ער חלק עולם הבא הוט אונט מענכליר קויפט זיין חלק
עולם הבא אין איינר שעה אלש דיזר קטיאה זון שלום דער האט אין
איינר שעה חלק עולם הבא גקומן וויל ער זיין געלט האט פר מאכיט
רבי עקיבה אונ׳ זיינן חברים:

לה　　מסכת תענית פרק שלישה

מעשה רבי חנינה דער האט איין וויב דיא זעלבין פרומא
דיא

jours l'habitude, la veille du chabbat, d'allumer son four en n'y mettant que des brindilles glanées dans la forêt et des herbes afin que la fumée fasse croire aux gens que tous les vendredis, elle faisait du pain et des gâteaux, car elle avait honte d'être aussi pauvre. Or, elle avait une méchante voisine qui se dit en son for intérieur: «Je sais pertinemment que ces gens n'ont rien. Que peuvent-ils bien faire cuire au four tous les vendredis?» Un vendredi donc, alors que la femme de rabbi Hanina allumait son four, elle frappa à la porte et dit: «Laisse-moi entrer!» Notre brave femme lui ouvrit la porte et la fit entrer. Elle passa aussitôt à côté d'elle pour courir derrière dans la grange. Alors un miracle se produisit. Le four était plein de pain et le pétrin plein de pâte. La voisine appela la femme pieuse et lui dit: «Viens vite sortir ton pain du four, sinon il va brûler!» Elle dit: «Je viens tout de suite!» Certains disent qu'elle était habituée aux miracles. Et elle dit: «Je suis allée derrière pour prendre la pelle.» Un jour, elle dit à son mari, rabbi Hanina: «Combien de temps encore allons-nous souffrir de la misère? Prie le ciel de t'envoyer une partie de ce que tu mérites pour les bonnes actions que tu as faites, afin que nous ne soyons plus aussi pauvres sur cette terre!» Il se mit à prier. Alors une main sortit du ciel et lui donna l'un des pieds en or d'une table en or, pour qu'il soit riche. La même nuit, notre brave femme rêva que, dans le monde à venir, les justes mangeraient à une table en or à quatre pieds et qu'eux deux mangeraient à une table à trois pieds, à une table bancale. Elle le dit à son mari. Notre bon rabbi Hanina dit: «Que puis-je bien faire?» Elle lui répondit: «Prie à nouveau pour qu'on te reprenne le pied!» Alors il pria afin qu'on lui reprît le pied. Nous avons appris qu'on lui reprit le pied. Ce fut un miracle bien plus grand que lorsqu'on lui donna le pied, car la règle veut que le ciel donne, mais que le ciel ne reprenne rien.

36[64] (*Taan*, f°25a)

(De rabbi Hanina qui vit combien sa fille était triste la veille du chabbat)

Histoire Un jour, c'était un vendredi, rabbi Hanina vit que sa fille était très triste. Il| lui demanda: «Ma chère fille, pourquoi

מעשה לו

אײַן מאָל אַן אײַנס פֿרײַ טאָכטער פֿאַר טרוירן וואָר. דא
חבֿיבֿה דש זײַן טאָכטער פֿאַר טרוירן וואָר. דא
פֿראָגט

אויף דעם הײַמוֹ:

דער סידר אישט אין בעמט ביטע אויך הײַמוֹ דעם זון בעט
דעם וויבֿ שקיט וויבֿ
נאָס. דאש וואָר איין ריעשער בס אלש אין איס דעם פֿוש
דעם אַב קוש וואָר
וויבֿ ענוען. איר האָבן אויך דש אין דעם פֿוש
פֿוש דעם דיר
חבֿיבֿה וויבֿ וויטר בעמיט אי טעט עך תפֿילה דז אין דעם
פֿוש דעם דיר
חבֿיבֿה וויבֿ אַן דעם טאָטן דא שפֿראָך וואָס טוט
תפֿילה וויבֿ אין
דעם פֿרעמדן אַלטן דש טיש אין דעם וואָס איבֿיג
דא אַלט דער וויבֿ רבי
אויף דעם טיש וועלכֿן אַלטן דעם פֿוש אויף
אויף דעם טיש איבֿיג
אויף דעם פֿוש אויף דעם טיש וועלכֿן אַלטן דעם
פֿוש אויף דעם טיש
וואָר. אין דער בעט פֿרוי דא קאָס דא וויבֿ פֿרוי דעם
פֿידיס
אויך יעבֿט עולם וועלכֿן דעם אויף דעם פֿוש
פֿוש דעם דיר
אַבֿ אויך פֿאַר אַיס אין פֿוש פֿוש אַלטן דעם וויבֿ
זיין טיש דז ער רייך
עולם זיין. דא טעט ער תפֿילה דא קנעכֿט אויש אין
אויש הבֿט אויש דעם
אין דעם דיר דא אין אין אין אין אין אין אין
דעם דיר דעם
פֿוש דעם אַלטן וועלכֿן דעם וועלט אין טיש ראָב
ביבֿט אין טיש
דעם דעם היום אין אין טיש ראָב ביבֿט אין וועלט
דעם וועלכֿן
דיר פֿוש דעם דיר דעם היום אין טיש ראָב ביבֿט
אין וועלט דעם
אין אין אין טיש ראָב ביבֿט אין וועלט דעם וועלכֿן
דעם דיר פֿוש
דעם דיר דעם היום אין טיש ראָב ביבֿט אין וועלט
דעם וועלכֿן דעם
דיר פֿוש דעם דיר דעם היום אין טיש ראָב ביבֿט
אין וועלט דעם
וועלכֿן דעם דיר פֿוש דעם דיר דעם היום אין טיש
ראָב ביבֿט אין
וועלט דעם וועלכֿן דעם דיר פֿוש דעם דיר דעם
היום אין טיש ראָב
ביבֿט אין וועלט דעם וועלכֿן דעם דיר פֿוש דעם
דיר דעם היום אין
טיש ראָב ביבֿט אין וועלט דעם וועלכֿן דעם דיר
פֿוש דעם דיר דעם
היום אין טיש ראָב ביבֿט אין וועלט דעם וועלכֿן
דעם דיר פֿוש דעם
דיר דעם היום אין טיש ראָב ביבֿט אין וועלט דעם
וועלכֿן דעם דיר
פֿוש דעם דיר דעם היום אין טיש ראָב ביבֿט אין
וועלט דעם וועלכֿן
דעם דיר פֿוש דעם דיר דעם היום אין טיש ראָב
ביבֿט אין וועלט
דעם וועלכֿן דעם דיר פֿוש דעם דיר דעם היום אין
טיש ראָב ביבֿט
אין וועלט דעם וועלכֿן דעם דיר פֿוש דעם דיר דעם
היום אין טיש

as-tu l'air si triste? Que t'est-il arrivé?» Elle lui répondit: «En voulant allumer les lumières du chabbat, je croyais avoir pris la burette contenant de l'huile, alors que j'avais pris la burette contenant du vinaigre, et j'ai rempli la lampe de chabbat avec du vinaigre.» Alors rabbi Hanina lui dit: «Ma fille, ce n'est pas une raison pour être triste. Celui qui a ordonné à l'huile de brûler peut aussi bien ordonner au vinaigre de brûler.» Nous avons appris que cette lampe brûla jusqu'à ce qu'on allumât à cette même lampe, remplie de vinaigre, la bougie de *havdalah*.[65]

37 Traité *Taanit* (f° 25a)

(De rabbi Hanina et de ses chèvres qui causaient d'importants dégâts aux gens)

Histoire Rabbi Hanina avait des chèvres. Les gens lui dirent: «Vos chèvres font du dégât dans nos champs.» Il leur dit: «Si vraiment elles font du dégât, que Dieu les fasse dévorer par des ours! Mais si vous les accusez à tort, que Dieu fasse que chacune d'elles rentre ce soir, un ours au bout des cornes.» Le soir venu, chaque chèvre rentra, un ours au bout des cornes. Et l'on vit clairement que l'on avait accusé ses chèvres à tort et qu'elles n'avaient causé aucun dégât aux gens. La *Gemara* pose la question suivante: «Comment se fait-il que rabbi Hanina ait eu des chèvres alors qu'il était si pauvre? Il ne possédait absolument rien, comme vous avez pu le lire plus haut.» Rabbi Pinhas dit: «Je m'en vais vous le dire. Voici l'histoire qui arriva un jour à un marchand de poules. Celui-ci, portant un plein panier de poules, passa devant la maison de rabbi Hanina et cet homme-là laissa deux poules près de la porte de rabbi Hanina. Il les avait oubliées là. La femme de rabbi Hanina garda les poules et les poules se mirent à pondre. Alors rabbi Hanina dit à sa femme: ‹Je te préviens, garde les œufs que les poules pondent et n'en égare aucun, car il se pourrait que l'homme à qui ont appartenu les poules revienne et il se pourrait qu'il les réclame à nouveau. Ainsi nous pourrons lui rendre les œufs avec les poules.› Aussi notre brave femme accumula-t-elle beaucoup d'œufs et les poules les couvèrent et elles eurent beaucoup de poussins. Et ces œufs-là et ces poussins-là qui lui venaient des poules que le marchand avait oubliées, il les vendit pour de l'argent et avec cet argent-là, il acheta des chèvres.

פֿראגט ער זיא ליבה טאכֿטיר ווארום זיכשטו אזו גאר טרוירין. וואש איז דיר גשעהן דא זאגט זיא דא איך האב וועלן צינדן ליכֿט אויף שבת אזו האב איך גמיינט איך האב דאש איל קריגל דער ווישט זא האב איך דאש עסיק קריגלין דער ווישט אונ׳ האב דיא לומפא מיט עסיק גפֿילט דא הוב דער רבי חנינה אן מיין טאכטיר דער הלבן דרעשטו ניט טרויארין זיין׃ דער דאש איל האט הייסן ברענן דער קאן דען עסיק אך הייסן ברענן מיר האבן גלערנט דיא זעלבין ליכֿט דיא האבן גברענט ביז דש מן דיא הבדלה קארין האט פֿון דיא לומפא אן גצינט דיא מיט עסיק גפֿילט גוועזין.

לז מסכת תענית

מעשה דער רבי חנינה דער האט צינגן דיא לייט דיא זאגן ווידר אין אייער צינגן דיא טובן אובש שאדן אים פֿעלד דא זאגט ער ווידר טובן זיא אייך שאדן זא געבט דז זיא דיא בערן עשין׃ טוט איר אין אביר אין רעכֿיט זא געבט דש אין איטליכן צינג צו אובנט אין בער מיט ברענגט אן איר הערבֿיר צו טראגן׃ צום אבנט דא בראכֿט אין איטליכי צינג אין בער מיט צו טראגן אן זיינן הערביר׃ דא זעכֿטן מן וואל דש מן זיין צינגן אוברעכֿט גטאן האט דז זיא דיא לייטן קיין שאדן גטאן האט׃ דא פֿראגט דיא גמרא ווא הער קאמן רבי חנינה דיא צינגן דען ער וואר דאך אזו ארים אזו ער בישט האט וויא איר דא אובן גליאט האט ער שפראך רבי פינחס איך וויל אייכֿש זאגן עש גשאך אויף איין צייט איין מעשה אן איינם היבר טרעגר דער טרוג איין גנבֿין קארפֿא מיט היבר פֿר רבי חנינה הויז אונ׳ דער זעלבין מאן דער ליש צוויא היביר שטין בייא דער טיר פֿון רבי חנינה דיא האט ער פֿרגעשין אובט רבי חנינה וייב דיא האט דיא היביר אויף גהובן אונ׳ דיא היבור הובן אן אונ׳ ליגן אייער דא הוב אן ר׳ חנינה צום זיינן וייב זיא גווארבט אונ׳ היב דיא אייער אויף דיא דא היביר ליגן אובט פֿר טוא קיינש דער פֿון דען דער מאן מעכֿט ווידר קומן דעם דיא היבור זיין גוועזן אונ׳ מעכֿט זיא ווידר בגערן זא קענן מיר דיא אייער מיט דיא היבור ווידר געבן׃ אזו זאלט דיא גוטי פֿרויא פיל אייער אובט דיא היבור בעיטון דיא היבור אויש אונ׳ קריגן פֿיל יונגאן היבור אונ׳ דיא זעלבין אייער אונ׳ דיא זעלבין יונגאן היבור דיא ער פֿון דיא היבור קרוג דיא דער היבור טרעגיר פֿר געשן האט דא פֿר קויפֿט ער אום געלט אונ׳ אום דאש זעלבין געלט קויפֿט ער צינגן דרום׃

Au bout d'un certain temps, le marchand de poules repassa devant la maison de rabbi Hanina. Alors il dit à son compagnon qui était avec lui: ‹Un jour, je suis passé devant cette porte avec des poules et j'ai laissé deux poules devant cette porte; j'ai oublié de les remporter.› Et au moment où le marchand de poules prononça ces mots, rabbi Hanina qui les avait entendues, invita le marchand de poules à entrer dans sa maison et lui dit: ‹Peux-tu m'indiquer par un signe distinctif les poules que tu as oubliées?› Il répondit: ‹Oui.› Et il montra à quels signes il reconnaissait ses poules. Alors rabbi Hanina lui donna les chèvres. Elles provenaient des poules. Et c'étaient ces chèvres qui rapportèrent, des champs, des ours chez lui.»

38 Traité *Avoda zarah* chapitre «Les fêtes païennes» (f° 11a)

(De la conversion d'Onqelos fils de Kalonika)

Histoire Onqelos fils de Kalonika voulut se convertir. L'empereur l'apprit et lui envoya plusieurs personnes pour qu'il les accompagne auprès de lui. Dès qu'ils arrivèrent chez lui, il leur parla tant de la Torah qu'ils se convertirent eux aussi. Lorsque l'empereur l'apprit, il envoya encore plus de gens chez lui; il interdit à ces gens d'échanger une seule parole avec Onqelos et leur donna l'ordre de le conduire auprès de lui. Lorsqu'ils arrivèrent chez lui, qu'ils refusèrent de lui adresser la parole et qu'ils l'emmenèrent avec eux, Onqelos leur dit: «Il faut que je vous parle de choses temporelles.» Il alla vers une *mezouzah*[66], la toucha et se mit à rire. Alors ils lui demandèrent pourquoi il riait. Il leur répondit: «Tel est l'ordre du monde qu'un serviteur précède son seigneur avec sa lanterne et qu'il veille sur son seigneur dehors, devant ses appartements, afin qu'il ne lui arrive aucun mal et le roi, lui, reste à l'intérieur, assis sur son siège. Mais le Saint, béni soit-Il, béni soit Son Saint Nom, n'agit pas de même; il est assis dehors, devant la porte et veille sur son cher peuple d'Israël qui est assis à l'intérieur. C'est pourquoi la *mezouzah* se trouve à l'extérieur, comme il est dit: Dieu protège ma sortie et ma rentrée maintenant et à jamais!»[67] En entendant ces paroles, ils se convertirent eux aussi. Lorsque l'empereur l'apprit, il n'envoya plus personne chez lui, car il craignit que son peuple ne se convertît et qu'ainsi il ne perdît son peuple.

דרוס . אויך איז ניט נאך דער בארג דא ניכט דער הינד טרעגט כּר

רבי חנינה הוה קאי קמיה דרבי יהושע אמר ליה מה אומרים בית

שמאי בענין הזה אמר ליה כך היה אומר הכל לפי הבעלים

אלא מה אתה אומר אמר ליה כך היה אומר הכל לפי הבעלים

אמר ליה אלמלא לא שמעתי אלא דבריך הייתי אומר הלכה כדברי

בית שמאי שהיו מכריעין את עצמן ואת דבריהן אמר ליה

והלא דברי בית שמאי מפי בית הלל שמעתי ואני אומר הלכה

כדברי בית הלל ולא עוד אלא שאני אומר כל המקיים דברי בית

שמאי ראוי הוא שתשרה עליו שכינה כדברי בית הלל

ראוי הוא שתשרה עליו שכינה כדברי בית שמאי

לח מסכת עירובין פרק לפני אידיהן

מעשה אנקלוס בר קלונימוס דער וואלט זיך מגייר זיין דא

וואלט עש דער קיסר ניישור אוך שיקט עטליכן לייט

נאך אים דער זאלט מיט אינן קומן צו אים דא זאגט ער צו

רידד דר זא כּיל מיט אינן אוים דער תורה אז זיא זיך מגייר

האבן וויא דאש דער קיסר גן קיסר ניישור אלך דאש דער קיסר

בוך מיר לייט ניט אין אים קרבוט דיא זעלבן לייט זיא זאלטן

דיך אוך ווערט דען אוך קומן אוך וואלטן ניט אים רידן אוך

זיא זאגט ער אים ברענגן זיא אוך אין אים בוך ווען דיך

אין אים קורטן אוך קומן אוך אים רידן אוך וואלטן ניט אים

דאך ווען אין אים קורטן אוך קומן אוך אים רידן אוך וואלטן

זיא אוך ניכט דאך זאגט ער אים אך מוז עסיש מיט אייך רידן

דאש וועטליך זיא אוך ניכט דאך אין אים קרבוט דער הערר

איז מוזה אין אים ריכט ער דאך ער אוך הוך אוך ארן דאך

ער זאגט אים וואלט ווען דיר דאש בוך סדר כּון עולם אישט

אוך ווערט אים דער זאגט ער לכן דא זאגט ער אוך דער

הערר איז אוך אין דיך שאלט דער טראגט דיא שטאט

ארן דיך דיבאלט אוך דער הערר איז אין דיך שאלט ווידר

דעם הערן אישן כּרוט אוך דער מלך בלייבט אינן ווידר

הקנה זיא זיין היליך באזן דער אישט ניט אלזו דען ער זיא

עלובט אוך דער טיר אוך בהיט זיין ליב כּאלך ישראל

נאך דער טיר בהיט זיין אינן ווידר זיא אלזו מיר זאלן

דרוס שטיט דיא מוזה אלש מיר זאלן ווידר אין אוך

נן אוך מיין בהיט דער קומן כּון אינבאיליך ווי זיא

ווערט דאש דער קיסר ניישור אוך דש בוך דער אים

דא שיקט ער בוך מיר ביהלטן :

ווער זיך מגייר זין ווערט אוך ער אין כּאלך דיך מיר

39 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 21b)

(D'Abbayè qui entendait toujours une voix céleste la veille du chabbat)

Histoire Un homme du nom de Abba Oumna entendait une voix céleste tous les jours, et Abbayè, lui, entendait une voix céleste d'une veille de chabbat à une autre veille de chabbat, et Rabbah entendait une voix céleste la veille du Grand Pardon. Abbayè en était malade et se sentait fort peiné de ce que la voix céleste parvînt plus souvent à Abba Oumna qu'à Abbayè. Les gens dirent à Abbayè: «Tu ne peux pas faire tout le bien que fait Abba Oumna.» Quelles étaient donc les œuvres d'Abba? Il pratiquait la saignée. Il avait une chambre séparée pour les hommes quand il voulait leur faire la saignée, et il avait une chambre séparée pour les femmes quand il voulait leur faire la saignée. Et il avait aussi un vêtement spécial pour les femmes, qu'il leur mettait quand il leur faisait la saignée, pour ne pas voir la nudité de leur corps. Et il y avait aussi une boîte accrochée au mur. Chacun y mettait lui-même son dû après la saignée. Il agissait ainsi pour éviter à ses patients d'avoir honte, car il arrivait souvent que quelqu'un vienne se faire faire la saignée et n'ait point d'argent: s'il avait dû lui réclamer de l'argent, son patient aurait eu honte. Aussi disait-il au patient à qui il venait de faire la saignée: «Mets ton dû là-bas dans la boîte qui est accrochée au mur!» Ainsi, il ne pouvait pas voir si on y mettait quelque chose ou pas. Si un patient n'avait pas d'argent, il faisait semblant d'en mettre pour ne pas avoir honte et lorsqu'un érudit venait se faire faire la saignée, il ne lui prenait rien et quand il était sur le point de repartir, c'est lui qui lui glissait une pièce dans sa bourse en lui disant: «Va t'acheter quelque chose de bon à manger pour prendre des forces et du sang neuf!» Un jour, Abbayè envoya deux rabbins auprès d'Abba Oumna pour le mettre à l'épreuve et voir s'il était vraiment pieux en tout. Lorsqu'ils arrivèrent chez lui, il leur servit à boire et à manger, leur rendit tout l'honneur qui leur était dû, les coucha dans un bon lit et les recouvrit de beaucoup de bons vêtements. Au petit matin, les deux rabbins se levèrent et

מעשה אייבר דער היש אבא אומה דעס קאס אלן טאך
אין שטיס סון היאול אוך זו אבי קאס אך אין שטיס
סון דעס היאול סון אייבס ערב שבת זו אייבס ערב שבת אוכט זו
רבא קאס אלי ערב יום כיפור אין שטיס סון דעס היאול הראב:
דא ניהוביך דער אבי ראר איבי אוך טעט איס ווי דש דיא שטיס
סון היאול אין אבא אומה אלש זו אבי דא זאלן דיא נייט זו
דעס אבי דוא קאנשט ניט אז סיל ווטש טון אלש דער אבא אומה:
ווש ווארדן בון דיא ווערך סון דען אבא ער ווי אין אודר לאזיר אוך
האט זו דיא מאכן אין ביזובדר חדר ווען ער אין ווילט זו דער אדר
לאשן. אוך האט זו דיא וייבר אך אין ביזובדר חדר ווען ער זיא
ווילט זו דער אדר לאזין. אוך ער האט אך אין ביזובדר קליידר זו דיא
וייברן דז ער זיא אן טוט ווען ער זיא זו דער אדר לוש דער ווארטן
דז ער דיא וייברן איר בלוש נייב ניט זיכט. אוך אך האט ער אין
בידש אן דער ווטט העבן דא ווארפט אין איטליכר זיין זעלבר
דריין. ווען ער לאזין האט דש טעטער אך דרוס דז ער
ווילט בחרפה אלש דעס אפט דז אייבר האט זו דער אדיר
וערר בחרפה לאזין דא ווי דז ערש ניט זעהן זיא דער וווילט
אוך האט דיין לעלט ניט אוך ווען ער איס זעלן לעלט אן היישן זיא
ווילט אוב אייבר לעלט דריין ווילך אבר ניט האט דעלן אייבר דיין לעלט
בחרפה: ווילד אוך ווען איין תלוד חכס דער דא זו דער אדר
ווילט לאזין דא באש ער אס ער מעכט לעלט דריין ווילפן דא ווי דז ער ניט
רבי שטערשט דיך אוך פרישליט ווילד דריין לעלט דיין אייבר
שטיס. אוך דער דיין דיא דוש אז ווי דא עשן זו לאן דריין עפיז דיך
אין דער זו אוך זאלן דא באש ער אס לעלט דיין סון אוך ווען ער ווילט ווילד
בחרפה: ווילד אוך ווען איין תלוד חכס דער דא זו דער אדר
ווילט לאזין דא באש ער אס ער מעכט לעלט דריין ווילפן דא ווי דז ער ניט
רבי שטערשט דיך אוך פרישליט ווילד דריין לעלט דיין אייבר
שטיס. אוך דער דיין דיא דוש אז ווי דא עשן זו לאן דריין עפיז דיך
אין דער זו אוך זאלן דא באש ער אס לעלט דיין סון אוך ווען ער ווילט ווילד
בחרפה: ווילד אוך ווען איין תלוד חכס דער דא זו דער אדר
ווילט לאזין דא באש ער אס ער מעכט לעלט דריין ווילפן דא ווי דז ער ניט
רבי שטערשט דיך אוך פרישליט ווילד דריין לעלט דיין אייבר
שטיס. אוך דער דיין דיא דוש אז ווי דא עשן זו לאן דריין עפיז דיך
אין דער זו אוך זאלן דא באש ער אס לעלט דיין סון אוך ווען ער ווילט ווילד

ils emportèrent avec eux beaucoup de bons vêtements. Et lorsqu'ils se rendirent au marché, ils rencontrèrent Abba Oumna qui allait au marché. Ils allèrent vers lui et lui dirent: «Mon cher, dis-nous combien valent ces vêtements!» Il les estima à leur juste prix. Ils lui dirent: «Peut-être valent-ils plus que le prix auquel tu les estimes?» Il leur répondit: «Je les achèterai au prix auquel je les ai estimés.» Les rabbins dirent à Abba Oumna: «Prends ces vêtements, car ils t'appartiennent!» Et les deux rabbins lui dirent: «Mon cher, dis-nous, de quoi nous as-tu soupçonnés lorsque nous avons emporté tes vêtements?» Il leur répondit: «J'ai pensé que vous aviez des prisonniers à délivrer contre rançon et que vous n'aviez pas osé me demander d'argent.» Ils lui dirent: «Reprends tes vêtements!» Il dit: «J'en ai fait don aux œuvres», et il ne voulut pas les reprendre. Rabbah était peiné de ce qu'Abbayè entendît plus souvent la voix céleste que lui. Alors que la veille du chabbat, Abbayè entendait toujours la voix céleste, Rabbah ne l'entendait que la veille du Grand Pardon. Mais alors qu'il était en train de rêver, une voix dit à Rabbah: «Tu n'as aucune raison de t'en affliger, car il suffit que par ton seul mérite, tu protèges une ville entière. Il ne faut pas t'en affliger.»

40 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 24a)

(De rabbi Yossé qui se rendit à l'école talmudique de rav Assi)

Histoire qui arriva. Rabbi Yossé fils d'Avin étudiait habituellement chez rabbi Yossé de Yokrè. Un jour, il quitta rabbi Yossé de Yokrè et partit étudier à l'école talmudique de rav Assi. Rav Assi dit à rabbi Yossé fils d'Avin: «Comment se fait-il que tu viennes étudier chez moi, alors que tu avais l'habitude de fréquenter l'école talmudique de rabbi Yossé de Yokrè? Pourquoi l'as-tu quitté pour venir chez moi?» Rabbi Yossé fils d'Avin lui répondit: «Un homme qui n'a pitié ni de son fils ni de sa propre fille? Comment aurais-je, moi, pitié d'un étranger?» Que s'était-il donc passé? Il fut un temps où rabbi Yossé de Yokrè avait de nombreux ouvriers agricoles qui travaillaient pour lui aux champs et il avait l'habitude, tous les jours,| de leur apporter lui-même le déjeuner aux champs. Un jour cependant, le temps passa sans qu'il pût apporter à manger à ses ouvriers à l'heure de midi et les

מסכת תענית פרק שלושה מ

מעשה ישאל דש רבי יוסי זון אבין דער וואר ויואבליך דש
ער ערבעט בייא דעם רב רבי יוסי דמן יוקרית אוב ער
סר ליש דעו רב רבי יוסי דמן יוקרות אוב ער בעך ערבן ישיבה
איך אוך איך ישיבה: סון רב אשי דער וואר דעו רבי יוסי זון אבין
ווא. דער ביו רחמובת האט איבר זיך זון איבר זיך אוב איבר זיך אין טאטיר
ייבר אידר זון דער ישיבה דא שפראך דער רבי יוסי זון אבין
דאשטוק אוך איך ישיבה דמן יוקרות וואדרוס דאשטוק דעו סון בוב איט
ישיבה: איך אוך ערבן ערבן דוא סטעוטשט בייא ישיבה
אוך ערבן ישיבה אין איך אוך אשי דער רב אשי זאנט דא
ווא. דער ביו רחמובת האט איבר זיך זון איבר זיך אוב איבר זיך אין טאטיר
ייבר אידר זון דער ישיבה דא שפראך דער רבי יוסי זון אבין
דאשטוק אוך איך ישיבה דמן יוקרות וואדרוס דאשטוק דעו סון בוב איט
ישיבה: איך אוך ערבן ערבן דוא סטעוטשט בייא ישיבה
אוך ערבן ישיבה אין איך אוך אשי דער רב אשי זאנט דא

ouvriers qui auraient bien aimé manger, dirent à son fils: «Nous voudrions bien manger, nous n'avons pas encore déjeuné, car ton père ne nous a pas encore apporté notre déjeuner.» Ils étaient assis tous ensemble sous un figuier. Mais l'arbre ne portait pas encore de fruits et il n'y avait pas de figues. Alors le fils dit à l'arbre: «Figuier, o figuier, fais pousser des figues et fais-les mûrir afin que les ouvriers de mon père aient à manger!» Le figuier se couvrit aussitôt de figues et les ouvriers purent se rassasier des figues que l'arbre avait fait pousser. Sur ces entrefaites, le père arriva, comme à l'accoutumée, avec le déjeuner de ses ouvriers et dit à ses hommes: «Ne m'en veuillez pas d'avoir tant tardé, mais il m'a été donné d'observer un grand commandement; voilà la raison de mon si grand retard.» Les ouvriers lui dirent: «Que le Saint, béni soit-Il, te rassasie autant que nous pouvons l'être en ce moment!» Rabbi Yossé leur dit: «Mais qu'est-ce qui a bien pu vous rassasier, alors que vous n'aviez rien à manger?» Alors les ouvriers lui racontèrent ce qui s'était passé et comment ils avaient eu des figues à manger. Rabbi Yossé fut pris d'une grande frayeur et dit à son fils: «Ah, mon fils, tu as obligé le Dieu Tout-Puissant à faire pousser des figues sur ce figuier avant son heure. Que tu meures donc, toi aussi, avant ton heure!» Et il maudit son fils pour qu'il meure avant son heure. Et sa fille? Quelle était son histoire? Je vais aussi vous la raconter. Rabbi Yossé avait une fille d'une beauté incomparable. Un jour, rabbi Yossé découvrit un jeune homme en train de faire un trou dans la clôture pour pouvoir mieux admirer sa fille. Rabbi Yossé surprit le jeune et lui demanda: «Dans quel but fais-tu ce trou?» Le jeune homme lui répondit: «Cher rabbi, si je ne suis pas digne de prendre votre fille pour épouse, laissez-moi au moins contempler longuement sa beauté.» Alors il dit: «Ma chère fille, tu es responsable de ce que ta beauté rendent les gens malheureux. Que tu| retournes à la terre et ainsi les gens ne commettront plus de péché à cause de toi.» Il

ער ברולֿט אין אל̇ מאל̇ ווילבּרט צו עשן · איינש טאג̇ דא פֿר צוג̇ עש
זיך יוא גאר לנג̇ דש ער זיין ארבט לייט ניט קאנט אום מיטאג̇ צייט צו
עשן ברענגן ·· אוּנ̇ דיא ארביט לייט דיא העטן גערן געעשין אונט
זאגטן ווידר זיין זון איר וועלטן גערן עשן אוּנ̇ איר האבן נאך ניט צו
מיטאג̇ געעשין דען דיין עט האט אונז ניט געבראלֿט צו עשן צו מיטאג̇
אונט זיא זאשין בייא איין נגדיר אונטר איינם פֿייגן בוים · אביר
דער בוים דער וואר נאך ניט פֿרולֿטבר אוּנ̇ האט נאך קיין פֿייגן ·
דא שפראך דער זון ווידר דען בוים · פֿייגן בוים פֿייגן בוים ציך
אויש דיינא פֿייגן אוּנ̇ לאש דיין פֿייגן וואקשין דש איינש פֿאטירש
ארביט לייט צו עשן האבן · דא גיוואן דער בוים זיין פֿייגן דש זיך
דיא ארביט לייט וואל̇ זאט אשין סון דען פֿייגן דיא דער בוים ליש
וואקשין · ביט לנג̇ דער נאך דא קאם דער פֿאטיר אוּנ̇ בראלֿט זיין
ארביט לייט צו עשן וויא זיין סדר וואר אוּנ̇ שפראך ווידר זיין לייט איר
זאלט ניט איבר מיך צוירנן דש איך בין אזו לנג̇ אוישן געבליבן · דען עש
איז מיר איין גרושן מצוה צו הנדן קומן · דא איך מיך אזו לנג̇ גזוימט
האב דא שפראלֿן דיא ארביט לייט ווידר אין הקב״ה זאל̇ דיך אך אזו זאט
מלֿן אז מיר צו דיזם מאל̇ זיין · דא שפראך דער רבי יוסי ווידר צו זיא
וואש הער זייט איר דען זאט געווארדן איר האט דאך ניט צו עשן געהט ·
דא הובן דיא ארביט לייט אן אוּנ̇ זאגטן אים דיא גאנצי שמועה וויא זיא
דיא פֿייגן העטן געעשן ·· דא דער שראך רבי יוסי גאר זיר אוּנ̇ זאגט
ווידר זיין זון אה מיין ליבר זון דו האשט דען איברשטן הערן געמויט אז
ער האט מלֿן אויש ציהן פֿייגן פֿון דען פֿייגן בוים · אז זיין צייט איז
גיקומן · דוא זאלשט אך שטערבן אי דיין צייט אישט צו שטערבן · אוּנ̇
פֿר פֿלולֿט דען זון אז ער מושט שטערבן פֿר זיינר צייט : וואש וואר
דאש מעשה מיט זיינר טאלֿטיר דאש וויל איך אך אייך שרייבן · דער
רבי יוסי דער האט איין שינן טאלֿטר אלש מן מעליט אזו שין מענטש
געפֿינדן · איינש טאג̇ זאך דער רבי יוסי איין בחור דער מלֿט איין לוך
אים צוים אין דער וואַרטין דז ער זיין טאלֿטיר קעניט וואל̇ אן זעהן
אוּנ̇ דער רבי יוסי דער קאם עבין דער צו אוּנ̇ שפראך צו דעם בחור
וואש האשטו דא אין זין דז דו דא דאש לוך מאלֿשט · דא שפראך דער
בחור ליבר רבי בין איך שון ניט זוכה דש איך אייער טאלֿטיר זאל̇ צו
איינם וויב נעמן · דא לאשט מיך זיא דאך גיבונן אן זעהן פֿון
וועגן איר שונקייט ווען · דא שפראך ער ליבה טאלֿטיר דוא
מאלֿישט דז דיא לייט דיינר הישקייט הלבן מצאר זיין דוא
זאלשט

maudit sa fille tant et si bien qu'elle mourut, sans qu'il éprouvât la moindre pitié pour sa propre fille. «Pourquoi veux-tu que j'aie pitié de lui? Voilà pourquoi je n'ai pas pour-suivi mes études chez lui.»

41 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 24a)

(De rabbi Yossé qui louait son âne aux gens)

Histoire Rabbi Yossé avait un âne qu'il louait aux gens qui voulaient le monter ou encore transporter des marchandises, afin de gagner un peu d'argent. Et lorsque l'âne rentrait le soir, il rapportait l'argent à la maison, car les gens connaissaient l'habitude de l'âne et suspendaient l'argent à son cou quand il avait fini de travailler. Mais si on le payait trop ou trop peu, il refusait de rentrer, car il était si pieux qu'il ne voulait en aucun cas qu'on lui donnât trop. Un jour, un homme le loua et accrocha l'argent à son cou, comme à l'accoutumée, oubliant toutefois d'enlever une paire de chaussures. Aussi l'âne refusa-t-il de rentrer, car il avait remarqué qu'il avait encore quelque chose sur le dos qui ne lui appartenait pas; il ne voulut pas retourner à la maison avant que l'homme n'eût repris ses chaussures. C'est alors seulement qu'il rentra chez lui. Si grande était la piété de l'âne de rabbi Yossé de Yokrè.

42 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 24a)

(De rabbi Eléazar qui aimait faire la charité aux pauvres)

Histoire Eléazar de Bartota aimait à faire la charité. Lorsque les collecteurs de dons, ceux qui réunissaient les fonds, le voyaient, ils se cachaient, car il avait l'habitude, dès qu'il apercevait les collecteurs de dons, de donner tout ce qu'il avait sur lui. Un jour, notre Eléazar se rendit au marché pour acheter certaines choses à sa fille, dont elle avait encore besoin pour son mariage, car elle était fiancée, à la bonne heure[68], et en chemin, il aperçut les collecteurs à la recherche de dons. Dès qu'ils le virent, ils se dérobèrent à sa vue. Comme il s'en aperçut, il les poursuivit et leur dit: «Je vous conjure,| sur la foi du serment, de me dire à qui est destinée votre

זאלשט ווידר קערן צו דער ערדן דער ווארטן דש זיך לייט ביט
כאר זיבדן אן דיר. אוב כאר כלוכט דיא טאכטיר דז זיא ווידר שטורב
אוב האט קיין רחמונת איבר זיין איגן טאכטיר ווארס זאל איך דען
רחמונת איבר אין האבן דער הלבן האב איך ביט לעבנר
בייא איס לערנן:

מא מסכת תענית פרק שלושה

מעשה דער רבי יוסי דער האט אין איגל דען כר דיבקט ער
דיא לייט אוס דאש לון. ווער אין בינערט צו ריטן
אביר זיבשט עכיש דרוך צו כירן דא איט דז ער לעגיט דער איט
כאר דיבן קאבט. אוב ווען דער איגל אס אבבט ווידר אין היס קאס
זין ברוכט ער דען לון איט אין היס דען דיא לייט דא ווישטן
זיין סדר אן דעס איגל דש זיא איס דען לון אן העבאן אן הלי ווען ער זיין
ארביט ניטאן האט. אבר ווען מן איס צו כיל לון אבר צו ווינק לון אן
העבקיט דא ווילט ער ביט אין היס זין דען ער ווער אזו נאר כרוס אז
ער בישט צו כיל ווילט האבן. אין מאל האט איס אייבר נידיבקיט אוב
שוך זיין זיין לון אן ווי זיין סדר ווער אוב האט כר עשין אין כאר
העבקיט איס זיין לון אן ווי זיין סדר ווער אוב האט כר עשין אין כאר
דען דן היס אין ווילן ווען אזו האט ער ביט העבאן איגל דער
דער איגל עש נימרקט דז ער באך עכיש אוך זיין ריקין העבאן
שוך ביט זיין ווער אוב ווילט ביט דיא היס דען דער מאן זיין
ווידר אין ראבנוס דא נינן ער ווידר היס אזו נאר כרוס ווער
דער איגל נייועזן כון דעס רבי יוסי רמן יוקריש:

מב מסכת תענית פרק שלושי

מעשה אלעזר איש ברזעזתה דער נאבערן צדקה ווען
דיא נאס זאכן דיא צדקה אוך היבן דיא כאר
בארן זיא זיך דען ער דען אוך צדקה ווען ער ביט
זיבר אוך ווילט ער דען ער האט אין סדר אין אלז ווען ער
כאי. האט. ווען ניין נאך דען דער אלעזר אוך מרך דען
טאכטיר באך עטליכיר לייט דש זיא כאך ביידכט צו איר
אביר זיבשט עכיש דרוך צו כירן דא איט דז ער לעגיט דער
דען זיא ווער אין כלה באט אוב ווי ער אזו נינן דא זיך כאס
אין איס כון כר בארן זאכן אין אן זיא זיך כון כר בארן
ווען ער דיא נאי כאך זיך אוס לון. ווער אין בינערט צו ריטן
ביישט ער דא ערש זאך אזו לון באך אין ער אוב זיא ווידר זיא

collecte!» Ils lui répondirent: «Nous collectons de l'argent pour un orphelin et une orpheline qu'on veut unir.» Alors il jura sur la foi du serment: «Ces deux-là passent avant ma fille!» Et il prit tout ce qu'il avait sur lui pour le donner aux collecteurs, ne gardant en tout et pour tout qu'un seul schilling. Avec ce schilling, il s'acheta du blé qu'il emporta à la maison pour le mettre dans son coffre à grains. Lorsque sa femme rentra, elle demanda à sa fille: «Qu'est-ce que ton père t'a rapporté?» La fille lui répondit: «Tout ce que mon père a rapporté, il l'a versé dans le coffre à grains.» Alors elle monta voir ce qu'il avait rapporté et voulut ouvrir la porte. Mais elle n'y parvint pas, car la pièce était pleine de blé. Elle regarda à l'intérieur de la pièce et vit du blé jusqu'au plafond. Alors la fille courut chez son père à la maison de prières et lui dit: «Mon cher père, rentre vite a la maison voir ce que ton ami le Saint, béni soit-Il, a fait pour toi!» Et elle lui raconta toute l'histoire du blé. Il jura sur sa foi: «Tout ira aux bonnes œuvres; tu ne dois pas en tirer une plus grande satisfaction que d'autres pauvres parmi les enfants d'Israël.» Rabbi Salomon pose la question suivante dans la *Gemara*: «Pourquoi a-t-il tout destiné aux bonnes œuvres?» Voici l'interprétation qu'on en donne: «Tout ce blé, c'était un miracle, et lorsqu'un tel miracle arrive à quelqu'un, on le lui déduit dans le monde à venir.» C'est pourquoi il ne voulut en tirer aucun profit et il destina tout aux bonnes œuvres.

43 *Taanit* chapitre trois (f° 22a)

(De rabbi Beroka qui se rendit au marché et du prophète Elie qui vint vers lui)

Histoire Rabbi Beroka de Houzaï se rendait habituellement au marché d'une ville appelée Lafat. Elie, qu'il repose en paix, était toujours auprès de lui. Un jour, Elie dit à rabbi Beroka: «Demande-moi ce que tu veux!» Voici ce qu'il demanda au prophète Elie: «Mon cher, dis-moi, n'y a-t-il personne au marché que tu connaisses et qui ait sa place dans le monde à venir?» Alors il vit un homme chaussé de chaussures noires, contrairement à l'habitude des juifs, et qui ne portait pas de franges rituelles. Le prophète Elie dit à rabbi Beroka de Houzaï: «Voilà l'homme qui aura sa place dans le monde à venir, celui qui porte des chaussures noires.» Rabbi Beroka courut après l'homme et lui demanda: «Mon cher, dis-moi, quelles

איך איך בייא דער שבועה דש איר מיר וואלט זאגן וועס איר אוס
ניט דא זאגן: יא מיר זען איין יתומה אוס אוך אייבר יתומה דיא וויל מן בו
איין זאגן: ענדן דא שווער ער בייא דער עבודה דיא בוויא דיא זען כפר
מייבה: טאכטיר אוך באס אלש וואש ער בייא זיך העט אוך קאב עש
דיא קאבאים אוך בהילט ביט אין אלי: איין שילינג איבירין דא קוסט ער
ווייל אוס דען שילינג אוך טרוך אין איין הייס אוך שטיט דען ווייל
זיין קלאשטן. ווייא זיין וויב דאס זא פראגן זא איר טאכטיר
ווש האט דיר דיין פאטיר מיט איין הייס ביבראכט דא שפראך דיא
טאכטיר אלי: ווש מין עש האט איין הייס ביבראכט האט ביבראכט דש האט
ער אין דען קערק ניטשט ניטש זא ניין אנוך אוך וואלט דאך
זעהן ווש ער ביבראכט האט אוך וואלט דיא טיר אוך טון דא קאבט זא
דיא טיר ביט אוך טון אלש פולר ווייל אין דיא קאך זא: אך זא דיא
זיין ארין דא אין דאך דיא פול ווייל בייזן דען באדיס דאלין זיין
טאכטיר פלוקש בו אירס פאטיר אין דאש בית המדרש אוך זאגט
ניביר פאטיר ניא אין היים זיך ווש דיר דיין פרייבט הקב"ה ניטאט
האט אוך זאגן אוס שמועה פון דעס ווייל דא שווער ר' בייא
דער עבודה עש זאלש הקדש זיין אוך דוך זאלש ביט מין הבאה
דער פון האבן אלש אבדרן עבייס אך אוכטר ישראל. דא פרעגט רבי
שלמה אין דער ק"ה וואריס מאכט ערש אלי: הקדש דא אישט מן עש
ניט אוך אין נס מיט דעס ווייל אוך וועס אייבס אין נס
אז: אתרן ש וואר אין נס מיט דעס ווייל אוך וועס אייבס אין נס
ניטשט אז: שלאגן מן אוס אב אוך יעביר וועלט דער הלבן וואלט
ער זיין הבאה הבן דער פון אוכט מכט עש אלי: הקדש:

מנ תענית פרק שלושה

מעשה רבי ברוקה חוזאי דער וואר ניוואליך אוך דעס ארך
רבי נסים דאש וואר אין שטאט דיא היש נסים אוך
אליהו זל דער וואר אך שטעטש בייא אים. אין מאל שפראך אליהו
ווידר רבי ברוקה פרון אך עמיש וויש דוא ווילשט דא פראגן ער
דען ארך דעס ניביר אוך אישט דיא ווידר ניביר זאך מיר אישט דא
מאן אין דורט אך ער אין בן עולם הבא אישט דא זאך ער בן עולם הבא אישט
דוא קעבשט דער אין בן עולם הבא אישט דא זאך ער דורט אין
דער האט שווארצין שוך אן ביט אלש דיא יודן סדר אישט אוך ער האט
אך קין ביבית אן זייגן קליידר. דא זאגן אליהו הנביא ווידר דען רבי
שווארצין שוך זיך נוך אן ין ברוקה באך אוך פראגן דען
ניבר

sont tes œuvres?» L'homme lui répondit: «Je ne peux pas te le dire cette fois-ci. Reviens demain et je te le dirai!» Le lendemain, ils revinrent auprès de l'homme. Rabbi Beroka demanda à l'homme: «Mon cher, dis-moi, quelle est ton occupation?» L'homme lui répondit: «Je surveille les prisonniers. Quand on emprisonne un homme, je l'installe à part et quand on emprisonne une femme, je l'installe à part, et moi, je place mon lit entre les deux afin que, Dieu nous garde, ils ne commettent pas de péché. Et si jamais j'ai en prison une femme juive et que je vois les gardiens poser leur regard sur elle, avec l'intention, que Dieu nous garde, de partager sa couche, je risque ma vie pour la protéger. Un jour on mit en prison une belle jeune femme juive. Elle était promise en mariage à un homme, mais la bénédiction nuptiale n'avait pas encore été prononcée et les gardiens voulurent la prendre de force. Alors je pris de la lie de vin d'un tonneau et en barbouillai le bas de ses vêtements. Cela ressemblait tout à fait au sang des règles et je dis aux gardiens: Sur votre vie, ne couchez pas avec elle, car elle est indisposée; c'est ce qui provoque la lèpre.» Ils m'obéirent et ne touchèrent pas à la femme. Beroka demanda à l'homme: «Pourquoi es-tu chaussé de chaussures noires, ce qui est contraire à l'habitude des juifs et pourquoi ne portes-tu pas de franges rituelles?»[69] Il lui répondit: «Je m'en vais te le dire. Je me rends très souvent au palais du roi et je fais en sorte que personne ne sache que je suis juif. Aussi lorsque chez le roi, j'entends parler d'un décret hostile, que Dieu nous garde, d'un décret qui n'est pas bon pour les juifs, je cours vite chez les rabbins des juifs et je leur dis de prier aussitôt afin de détourner d'eux ce décret hostile. Pourquoi ne t'ai-je pas dit dès le premier soir quelle était mon occupation? Je vais te le dire à présent. Précisément à ce moment-là, on projetait un décret hostile aux juifs. Aussi pensai-je: Je vais me rendre sur-le-champ auprès des rabbins pour les en informer afin qu'ils détournent d'eux ce décret par la prière. Mais je t'aurais très volontiers informé de mes occupations.» A ce moment-là, deux frères s'en vinrent à passer. Alors le prophète Elie leur dit: «Ces deux hommes ont, eux aussi, une place dans le monde à venir.» Rabbi Beroka se rendit auprès d'eux et leur demanda quelle était leur occupation. Ils lui répondirent: «Nous sommes des amuseurs publics,| c'est-à-dire que nous égayons les gens

מייבע

שאז פעשטעלט איר
זיך מיט דעם וואס
איר האט אים
אויסגעלאכט
אויך. אבער
ווען ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
אנדערן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
דריטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פערטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פינפטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זעקסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זיבעטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
אכטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
נייטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
צענטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
עלפטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
צוועלפטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
דרייצענטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פערצענטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פינפצענטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זעכצענטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זיבעצענטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
אכצענטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
נייצענטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
צוואנציגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
איין
אונד
צוואנציגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
צוויי
אונד
צוואנציגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
דרייסיגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פערציגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פינפציגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זעכציגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זיבעציגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
אכציגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
נייציגסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
הונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
איין
אונד
הונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
צוויי
אונד
הונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
דרייהונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פערהונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פינפהונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זעכהונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זיבהונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
אכהונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
נייהונדערטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
טויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
איין
אונד
טויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
צוויי
אונד
טויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
דרייטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פערטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פינפטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זעכטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זיבטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
אכטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
נייטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
צענטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
עלפטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
צוועלפטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
דרייצענטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פערצענטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
פינפצענטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זעכצענטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
זיבצענטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
אכצענטויזנטסטן
האט
ער
אויך
אויסגעלאכט
אבער
ווען
ער
האט
אויסגעלאכט
דעם
נייצענטויזנטס

tristes pour leur faire oublier leur peine. Et lorsque nous voyons deux personnes se quereller au point que la discorde s'installe, nous nous efforçons, aussi longtemps qu'il le faut, de rétablir la concorde.»

44 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 21a)

(De Ilfa et de rabbi Yohanan qui étudiaient la Torah et enduraient la misère)

Histoire Ilfa et rabbi Yohanan étaient tous deux très assidus dans l'étude de la Torah et ils enduraient une misère si noire qu'ils n'avaient pas le moindre bout de pain à manger. Alors l'un dit à l'autre: «Partons ensemble parcourir le monde et faire du commerce; nous trouverons peut-être un peu de pain à manger et nous accomplirons le verset: Qu'il n'y ait pas de pauvres en Israël.»[70] C'est ainsi qu'ils partirent faire du commerce. Après avoir marché un certain temps, ils s'assirent au pied d'un mur de pierres qui était si vieux qu'il était prêt de s'écrouler, et qui se trouvait en plein champ. Ils voulurent manger du pain. Alors deux anges descendirent du ciel et se mirent derrière le mur. Rabbi Yohanan entendit les deux anges discuter ensemble: «Faisons s'écrouler le mur sur les deux rabbins afin qu'ils périssent tous deux, car ils abandonnent le monde éternel et veulent retrouver le monde temporel.» Mais l'autre ange dit: «Non, ne le faisons pas, car il se trouve que l'un d'entre eux se distinguera au sein d'Israël par sa connaissance de la Torah. Il ne faut pas qu'il meure maintenant.» Cette conversation, rabbi Yohanan fut seul à l'entendre. Ilfa, lui, ne l'entendit pas. Alors rabbi Yohanan dit à Ilfa: «Mon cher, n'as-tu pas entendu parler derrière le mur?» Ilfa dit: «Non, je n'ai rien entendu.» Rabbi Yohanan pensa: «Puisque moi seul, j'ai entendu cette conversation, et pas Ilfa, je peux donc en déduire que c'est à moi que l'ange faisait allusion.» Et il dit à Ilfa: «Je veux m'en retourner à la maison et me remettre à l'étude de la Torah, dussé-je pour cela souffrir la misère la plus noire; et je veux accomplir le verset: *Non, le pauvre ne disparaîtra pas du sein de la terre* (Dt 15, 11).»[71] C'est ainsi que rabbi Yohanan s'en retourna chez lui et se remit à l'étude de la Torah. Il excella dans la connaissance de la Torah et on le nomma à la tête d'une école talmudique. Plus tard, Ilfa s'en revint, lui aussi, mais sans le moindre sou et sans avoir rien étudié. Alors | les gens dirent à Ilfa: «Si tu étais resté à la maison, tu serais maintenant à la tête d'une école talmudique.» En effet, Ilfa étudiait bien

מיבט מיר אכן דיא טרויאריין ליט ווידר פרילינג דש זיא אירש ליט
וידר פור נעשן . אובט ווען מיר זעהן דז זיך צווייא ליט מיט אבנדיר
נעבקין דש זיא מיט זיא אין בבדיר אן אייבש ווערדן זא מיאן מיר זיך זא
נבן אין דער זכן דש מיר זיא וידר אייבש אכן :

מסבת תענית פרק שלישה

מר

מעשה אולפא אוב רבי יוחנן דיא לערנטן בייד זער תורה
אובט זיא לידן ברוש דוחק דש זיא ביט ברוט צו עשן
ין דיא . דא זאלטן זיא צו אין בבדור מיר וועלן אבבדור מיט אבבדור אוש
עשן צו עכבן מעלן סחורה דור וואלטן טרייבן דש מיר ברוט מיר
אבין אין מיר וועלן אוב זואקיב נעלן דען פסיק מקיים בייאלט ביט עש זוֹ זיין
אובטר ישראל אלזו לינבאן זיא הין וועך בוך סחורה אוב וויא זיא אין ווייל
וואבט לינבאן זעלבן זיא ליט אין בידר ביא זיך זיא שטייבן
דיא וואלט אוב אלט נאר וואלט שיר אין כלין דיא שטובט מיט אוך דעש
כוס פעלד אוב זיא וואלטן ברוט עשן . דא מאקט מאכיס צוויא
דיא וויא לבן רבי יוחנן דיא מויאר דא הורט רבי יוחנן זיך היבטור דיא
מאכיס מיט אוך מויאר אלט דיא וועלן מיר ליטן אבבדר דיא וועלן
רבוגיס וועכין אוב זיא בייד דא מוזן שטערבן דען זיא פר לאזן דיא
איבין וועלט אוב וועלן זיך בהעכטן דיא אן נעבלייך וועלט . דא
שפראך דער אבדר מאך בין מיר וועלן עש ביט טון דען עש איז באך
אייבר אובטר ישראל זיין אין דער תורה דער זאל באך ביט שטערבן
דיא אובטר יוחנן רבי הורט דער אילפא אוב דער הורט עש ביט .
דא ווידר ריד שפראך דער וידר אילפא יוחנן רבי יוחנן דען ריידן
ווערט ביט אין דיא אב אוך אילפא שפראך דא מויאר דער היבטיר
ווערט ביקט אין דיא אב אוך אילפא דא ווידר ריידן דען
ביט אילפא אוך אב הבא ווערט ביא דש ווייל איך דא לידענקין
מיט . וויל אוך שפראך וידר בו אילפא וויל איך דער מאך דש
דער ווערן אוך . וידר תורה לערנן אוך ווען איך שון לידן מיט
דען וויל אוך . ווידר תורה לערנן אוך ווען איך שון לידן מיט
ין דיא

mieux que rabbi Yohanan. Ilfa dit: «Bien que je sois allé dans le monde, je n'ai pas abandonné l'étude. Je m'y suis adonné bien mieux que rabbi Yohanan. Qu'on vienne donc me poser des questions sur la *Michna*!» Alors les gens vinrent lui poser des questions. Il répondait à toutes les questions que les gens lui posaient.

45 *Taanit* chapitre trois (f° 20b)

(Des disciples qui demandèrent à leur maître la raison de sa longévité)

Histoire Les disciples demandèrent à leur maître, rav Adda fils d'Ahavah: «Cher maître, dis-nous ce que tu as fait pour vivre aussi longtemps!» Par là ils voulaient dire: «Quelles bonnes actions as-tu accomplies dans ta vie pour que le Saint, béni soit-Il, ait ainsi prolongé tes jours?» Car il était devenu très vieux. Alors il dit: «De ma vie, je ne me suis mis en colère chez moi; je n'ai jamais précédé un homme plus remarquable que moi; je n'ai jamais pensé à la Torah dans un endroit qui avait été impur; je n'ai jamais dépassé quatre coudées sans Torah ni phylactères; je n'ai jamais dormi à la maison d'études, ni du sommeil du juste ni du sommeil de l'injuste; je ne me suis jamais réjoui du malheur d'autrui; je n'ai jamais donné de sobriquet à personne. Voilà mes bonnes actions.»

46 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 20b)

(De Rabbah qui demande à Rafram quelles ont été les bonnes actions de rav Houna)

Histoire Rabbah, lui aussi, demande à Rafram fils de Pappa: «Mon cher, dis-moi quelles bonnes actions rabbi Houna a-t-il accomplies?» Il dit: «Je ne me souviens pas de sa jeunesse, mais je me souviens bien de son grand âge. Quand un vent violent soufflait sur la ville, il se faisait porter sur une chaise en or à travers toutes les ruelles et il inspectait l'endroit où se trouvait un méchant mur dans la ville, mur qu'il faisait aussitôt démolir. Car il craignait que les ouvrages de maçonnerie ne s'écroulent par ce vent violent et n'infligent de gros dégâts aux gens. Et si le mur appartenait à un homme qui était riche, fortuné, capable de reconstruire le mur à ses frais, il l'obligeait à le faire refaire. Mais s'il appartenait à un pauvre qui était incapable

דיא לייט ווידר אילפא ווערשטו דא הייאן גיבליבן דא ווארשטו ראש
ישיבה גיווארדן דען דער אילפא דער לערבט בעשיר אז רבי יוחנן דא
זאגט אילפא אוב איך בין שון אוישן גיוועזן דא לערבן איך דוך · נוך
בעשיר אלש רבי יוחנן קום בייארט אייבר. אוב' פרעגן מיך עפיש
אויש מושנייֿת דא קאמן דיא לייט אוב' פרוגטן אין דא וואר ער אלש
מתרץ וויש זיא אין פראגטין דיא לייט:

מה — תענית פרק שלושה

מעשה עש פראגטן דיא תלמידים אירן רבי אדא זון אהבה
ליבור זאג דוא אונש ווא ער מיט האשטו אזו לנג
גילעבט זיא מיינטן עש אלזו וואש פר אין גוט האשטו דיין טאג גיטון
דש דיר השי' דיין טאג זא דער לעבגט האט דען ער וואר גאר אלט
גיווארדן · דא שפראך ער. ווידר איך האב אל מיין טאג ניא גיצוירנט
אין מיינם הויז · אוב' בין נין גיגנגאן פר איין קעשליכר אז איך בין
אוב' האב אך ניט גידאכט תורה אן איין ארט דאש אונריין אישט
גיוועזן אוב' בין נין אן תורה אוב' אן תפילין פיר אילן גיגנגאן אוב' האב
ניא גישלאפן אים בית המדרש עש זייא גיוועזן איין רעכטיר שלאף
אדר איין אין גיבערליכר שלוף · אוב' איך האב מיך ניא גיפרייאט ווען
עש מיין חבר אישט איבל גיגנגאן · אוב' האב אל מיין טאג קיינם מיט
קיינם אן נאמן גירופן דש זיין דיא גוטן ווערק:

מו — מסכת תענית פרק שלושה

מעשה עש פראגט אך רבא צו רפרם זון פפא ליבור זאג
מיר וואש האט רב הונא פאר גוטין ווערק אן אים
דא זאגט ער ווידר זיין יוגנט גידענקט מיך ניט אביר זיין עלטיר
גידענקט מיך וואל ווען דא וואר אין דער שטאט איין גרושר ווינט זא
ליש ער זיך דורך אלן גסין טראגן אויף איין גילדבן שטול אוב' בזאך ווא
אין בייזא מויאר וואר אין דער שטאט דיא ליש ער גלייך אב ברעכן ·
דען ער האט זארג דיא מויאר ווערין איין פאלן פון דעם גרושן ווינט
אוב' מעכטין דיא לייט גרושן שאדן טון אוב' ווען דיא מויאר וואר זא
ער רייך וואר דש ער פר מיגליך וואר דש ער דיא מויאר קענט ווידר
מכן אויף זיין קושטן זא מישט ער זיא ווידר מכן · וואר ער דען
ארים דש ער ניט קאנט מכן זא ליש אים דער רב הונא ווידר
מכן אויף זיין קאשטן אוב' ווידר בויאן אז פור · אוב' אלן ערב שבת

ז א g ו שיקט

de le faire refaire, c'est rav Houna qui le faisait refaire, à ses propres frais, et reconstruire tel quel. Et la veille du chabbat, il envoyait son serviteur au marché et tous les choux que les maraîchers n'avaient pas pu vendre, il les leur achetait et les faisait jeter à l'eau. La *Gemara* pose la question suivante: ‹Pourquoi ne les distribuait-il pas aux pauvres d'Israël?› Voilà pourquoi il agissait ainsi: S'il les avaient distribués aux pauvres, ceux-ci auraient compté dessus et ils n'auraient plus acheté de légumes pour le chabbat; et il serait venu un temps où les maraîchers auraient vendu tous leurs choux et les pauvres n'en auraient plus eu. Ainsi les pauvres n'auraient plus rien eu à manger. Alors on n'aurait plus honoré le chabbat. Et pourquoi ne faisait-il pas donner au bétail, les choux qu'il achetait? Il eût bien mieux valu, plutôt que de les jeter à l'eau. Voici quel était son avis: La nourriture qu'un homme pouvait manger n'était pas à donner à une bête. On semblait renier ainsi les bienfaits que le Saint, béni soit-Il, avait donnés à l'homme. C'est pourquoi il les faisait jeter à l'eau, afin que les gens, qui les voyait flotter sur l'eau, les repêchent et les mangent. Pourquoi alors les lui faisait-il tous acheter? Pour que les maraîchers viennent d'autant plus volontiers les porter au marché le vendredi. Car s'ils n'avaient pas tout vendu, ils ne seraient peut-être plus venus au marché le vendredi avec leurs choux et les gens n'auraient plus rien eu à manger. Alors le chabbat n'aurait pas été honoré comme il se doit et lui-même aurait commis un péché. Et tous les jours, rav Houna suspendait une jarre pleine d'eau à sa porte pour que les gens puissent se laver les mains le matin, car sur les mains, il y a une odeur malsaine, et on encourt un grand danger en touchant des choses avec des mains qu'on n'a pas lavées. C'est un grand danger aussi de manger sans s'être lavé les mains. Et quand rav Houna mangeait, il ouvrait tout grand sa porte en disant: ‹Que celui qui veut manger avec moi entre!›» En entendant cela, Rabbah dit: «Ces bonnes actions, je voudrais bien les faire moi aussi, mis à part lorsque je me mets à table; alors je ne pourrai pas dire: ‹Que celui qui veut manger avec moi entre›, car dans la ville où j'habite, il y a beaucoup de pauvres et s'il venaient tous manger avec moi, ils auraient vite fait de manger tout mon bien. C'est pourquoi je ne peux pas faire la même chose.»

מסכת

:טון ניט שאל איך

טעבק נבן הער דער פעשען ווילן בלוי איין שד איר איז
פֿיל עבייס איז אוך זאמד ווערן איז אוך זאמד מיט דעם טעם
ניין: אז דאבט איך איך דא טאט שרעב מייער אין נאנדן שאל מון פֿון דעם פעשן זאמד
איך ווען זאמדניש איש טעלפֿאן איך איך ווענט איך טיש טעל איז ער טאנ
פֿעשן: אז טאנ זאמד הער פעשן ווילן דא ווער נאך: ניט איך טעבק אז
איינר. אאר הער פעשן איר פֿיר הער דא: ווער ווען שפייז אז איין מעבש
נאך ווען אש פֿעשן: עש אישש פֿיעפֿן בה: נעבן. איך אן דיך אן אז: אז
עשן ער ווען אש פֿעשן: עש אישש פֿיעפֿן בה: נעבן. איך אן דיך אן אז: אז
ליש נבן הלט הער טובה דיא איס הקדה פֿיטן הוט אובט הער טובה דיא
שלישן פֿכן: עש דא איז עש שאל ווארפֿן אשר ווארפֿן אין שרש
אוך. עשן עש טאלן אז: אובט נאנפֿם פֿיא עש טאלן אז: איז אב אשר ווא דש
אן ווארפֿן ליש שרש אן הער נבן הלט. דער נאר אשמא אן ווארפֿן ליש ניבער איז
אייפֿס פֿרייטאג אין דער פֿיבר: אז טאנ עש טעפֿוך פֿר אש ניט נון איז ווען אוך
איז טאנעפֿוך פֿר אש ניט נון איז ווען אוך. אין דער פֿיבר: אז טאנ עש טעפֿוך פֿר אש
עש דער פֿיבר אין ווען פֿאטאג פֿרייטאג אס דיר פֿיבר אין דער פֿיבר אין
הובה רב הער דער הבן פֿאט אי אוך. נאטן נאן דראה עבירה אין הער אוך
ניט בז ליי דיא דש דער וואר דיר בען זייב פֿור אשר ווא טיר אין
איז ווען אש עשן דער וואר דיר בען זייב פֿור אשר ווא טיר אין
איז עבדן דיא איך איז אז עש דער אשן ווא טן אלט: הער דיא דש פֿאר כא
הער עשען ווילן אן ער ווא טיר בן אן אן אן סכה: ווש איז אן אוך פֿיט בזיר
אוך ווען אן עשען ווילן אן ער ווא טיר בן אן אן אן סכה: ווש איז אן אוך פֿיט בזיר
אוך: אז נאך אוך איך בן אן טיר ווא דיא ער טער אז אש ער ווען אך אוך
הער. אן אן איך אן ווילן אן עשען ווילן אן ער ווא טיר בן אן אן אן סכה: ווש איז
ווער ווא דש דא. נאוך ליין ארא נאא דער ווילן עשן איר פֿיר הער בא ווא דש
איך ווען נאוך איש טאלן אך איך ווענט איך טיש טאל איז ער טאנ
נאך: אז נאך אוך איך בן אן טיר ווא דיא ער טער אז אש ער ווען אך אוך
ליין ארא נאא דער ווילן עשן איר פֿיר הער בא ווא דש דא. נאוך
ניט ווא דש איך טעבק אז נאך אוך איך בן אן טיר ווא דיא ער טער אז אש ער ווען אך אוך
איך ווען נאוך איש טאלן אך איך ווענט איך טיש טאל איז ער טאנ
נאך: אז נאך אוך איך בן אן טיר ווא דיא ער טער אז אש ער ווען אך אוך
ליין ארא נאא דער ווילן עשן איר פֿיר הער בא ווא דש דא. נאוך
ניט ווא דש איך טעבק אז נאך אוך איך בן אן טיר ווא דיא ער טער אז אש ער ווען אך אוך

48[72] Traité *Avodah zarah* chapitre un (f°18a)

(De la sœur de la femme de rabbi Meïr[73] qui était prisonnière de non-juifs)

Histoire Il était une femme qui s'appelait Berouryah. C'était la femme de rabbi Meïr. Berouryah était la fille de rabbi Hananyah fils de Teradyon dont on parle dans l'histoire de la destruction du Temple. Cette femme avait une sœur que des non-juifs avaient fait prisonnière et on l'avait mise dans une maison close avec d'autres prostituées. Nous lisons par ailleurs que cette femme avait une allure tellement fière que le Saint, béni soit-Il, en avait décidé ainsi pour elle. C'est pourquoi il ne faut pas être orgueilleux. Berouryah dit à son mari, rabbi Meïr: «Mon cher époux, quelle honte pour moi d'avoir une sœur dans une maison close. Mon cher, essaye de l'en faire sortir!» Rabbi Meïr s'en alla en emportant une demi-mesure pleine de florins. Il se rendit auprès d'elle pour la libérer contre rançon. Il dit: «Si elle est toujours pure et si rien de défendu ne lui est arrivé, il se produira assurément un miracle et je pourrai la délivrer. Mais si, que Dieu nous garde, il lui est arrivé quelque chose de défendu, je crains de ne pouvoir la sortir de là.» Il s'en alla ainsi jusqu'à ce qu'il parvînt à la maison close où se trouvait cette femme. Il se déguisa en noble, pénétra à l'intérieur de la maison close, se rendit auprès de la femme et lui dit: «Viens partager ma couche et je te donnerai beaucoup d'argent en échange!» Elle lui répondit: «J'ai en ce moment ce que les femmes ont l'habitude d'avoir.» Il répliqua: «J'attendrai que tu soit pure.» Elle lui dit: «Pourquoi attendre si longtemps? Il y a plein de femmes ici qui sont bien plus belles que moi.» Alors rabbi Meïr pensa: «Je suis sûr que cette femme n'a pas été déshonorée.» Sur ce, rabbi Meïr se rendit auprès du préposé à la garde des prostituées et lui dit: «Donne-moi cette femme! Je veux l'emmener avec moi.» Le préposé lui répondit: «Je n'ai pas le droit d'agir ainsi envers le roi.» Rabbi Meïr dit: «Regarde! Prends ces deux mesures d'argent et si jamais le roi te réclame de l'argent, donne-lui une mesure et garde l'autre pour toi!» Le préposé lui dit: «Le roi m'accusera et me fera périr.» Alors rabbi Meïr dit: «Si on veut te faire du mal, dit: ‹Que le Dieu| de rabbi Meïr me vienne en aide›, et ainsi tu seras protégé.» Le préposé

מעשה אין כרויא דיא היט ברוריא דש ווער רבי מאירש
וייב אוב דיא ברוריא דיא ווער רבי תנינה בן תרדיון
טוכטיר דער איס חורבן שטיט דיא זעלבין כרויא דיא האט אין
שוועשטר דיא ווער ניצבאלן פון ייס אוב זיא ווארד ניטאן אין
איין זובה הוי בו אבדרן כתקוה איר כינדן אבדרש וו׳ דש דיא
זעלבין כרויא אז ער שטאלן ווער ניוועזן מיט אירן טריטין דש עש
הקנה אוך זיא ניצרזת האט דער הלבן זאל איין מענש ביט הוכרטין
זיין דא שפראך דיא ברוריא בו אירס מאן רבי מיאיר ליביר מן עש אז
איר איין ברושה שאבדא אז אך זאל איין שוועשטר איס זובה הוי האבן
ליבר זיך אז דוא זיא קעבשט זיא אוש ברענאן דער רבי מאיר דער
ניבן הין אוב האס איין הלבן מוש ניאלן בייא זיך אוב בוך באך איר אוב
וואלט זיא אוש לין אוב זאלט אישט זיא באך ריין אוב דז באך קין איסור
איר ישעהן איר ישעהן אז זיא ווערט איר ניוישליך איין בס מיט איר
אוב ווער זיא וידר אוש ברענאן אשט דען דא איין איסור מיט איר
ישעהן זא כערכט אך אך אך ווער זיא ביט קעבן אוש ארוש
ברענאן בר בוך אז נבן בז׳ בר אן דיא זובה הוי קעס דיא כרויא
איבן ווארט אוב טעט זיך אין כריש אוב ניבן אין דאש זובה הוי
אוב קאס בו דער כרויא בו איר לין בייא איר איר אך ניל
דיר כיל ניעלט בו לן ניבן . דא שפראך זיא בו איס אין האב דאש
זוא דוא ווארטן בז׳ אין ווייבליך בייט . דא זאלא בר אך זאל דיר
ווערטן עש זיין אז אך . דא זאלא זיא ווייש בדרכטו כיל אוך איר בו
וועלד ריין ווערשט . דא זאלא זיא ווייש בדרכטו כיל אוך איר בו
פר ביט אוך ניצאלט זיך דער מיאר ניווש אז דיא כרויא נאך ביט
אוברייביקט ניווארדן אוב ניבן רבי מיאר בו דען שווער דער איבר
זיך דיא כרויא דיא איר בייב ניב אז אס שפראך בו אוך ווער דיא
זובה ניעבט ווער שפראך דא . זירן כיך וועך איין איר איט איר
ניל זרך אך שווער דער שפראך דא . זירן כיך וועך איין איר איט
איך ביט זעלכיש אוכטר שטין כר דעס אלך דא שפראך רבי מיאר
זו הן בוך בעס אוב וועך דיר דער אלך שוש ניעלט אוב וועך דיר
איט דיא ווייש בוך איר כי זאל איך איין איש אש ניעלט ישיין דער
וועך אלך שפראך רבי מיאר וועך מן דיר עשיש טון ניל זו שפריך דער ניא

dit: «Qui me dit que cette invocation est véridique?» Rabbi Meïr dit: «Il y a beaucoup de chiens méchants ici. Prends une pierre et jette-la-leur et ils viendront te mordre. Prononce alors les paroles que je viens de t'apprendre et ils ne pourront rien te faire.» Il leur jeta une pierre et les chiens vinrent pour le mordre. Le préposé dit: «Que le Dieu de rabbi Meïr me vienne en aide!» Et les chiens se sauvèrent. Peu de temps après, l'empereur apprit que le préposé avait laissé partir la femme. Il le fit jeter en prison, puis on le sortit de là pour lui couper la tête. Il dit: «Que le Dieu de rabbi Meïr me réponde!» Ainsi on ne put rien contre lui et on dut le relâcher. Alors on lui demanda ce qu'il avait bien pu dire pour être protégé de la sorte. Il leur raconta toute l'histoire avec la femme. Alors le roi fit exécuter le portrait de rabbi Meïr, de pied en cap et grandeur nature; il le fit placarder sur toutes les portes de Rome et fit proclamer par son héraut, dans toutes les rues de la ville: «Quiconque verra un homme qui ressemble à celui du tableau, devra le capturer immédiatement et le conduire au-devant du roi!» Un jour, alors que rabbi Meïr marchait dans les rues de Rome, les Romains le virent et se mirent à courir derrière lui; ils voulaient l'arrêter. Rabbi Meïr entra dans une maison close. Alors les gens dirent: «Ce n'est pas rabbi Meïr, car rabbi Meïr n'entrerait jamais dans une maison close!» Certains disent qu'il entra dans une auberge où il y avait beaucoup de marmites sur le feu; il trempa un doigt dans une marmite bouillante, et se lécha l'autre doigt, pour faire croire aux gens qu'il avait consommé cette nourriture; ils penseraient, bien sûr, que ce n'était pas rabbi Meïr. D'autres disent que le prophète Elie vint à sa rencontre, qu'il s'était déguisé en prostituée, qu'il l'enlaça et l'embrassa. Alors les gens dirent: «Si c'était rabbi Meïr, il ne ferait pas une chose pareille!» Lorsqu'il vit que le roi le poursuivait sans relâche, il quitta le pays et se rendit à Babylone. Mais il existe une autre explication de son départ pour Babylone. Je ne veux toutefois pas l'évoquer ici. Si quelqu'un a envie de la connaître, il peut la chercher dans les commentaires du Talmud; là il trouvera pourquoi rabbi Meïr partit pour Babylone.

ער עס ציבן דן וועגט הבן קער בען בעל נוך:

ווערט אז ער מיינט דער סדר פון שורים, איז אין איך זיך דער וויזן ווי אין ווער פשט בייטשרי סדר פון דער ביי אבער אלא איך נוך בעל נאך קער ווארט אז ער איז עס ציבן. בעל נאך נוך ווי בעט נעמ דער איז ער נוך אבער אין עס איז אבער. בעל נאך נוך ווי בעט נעמ דער איז ער נוך אבער אין עס איז אבער. בעל נאך נוך ווי בעט נעמ דער איז ער נוך אבער אין עס איז אבער.

49 Traité *Sanhédrin* chapitre «Une des lois sur l'argent» (f° 39a)

(De l'empereur qui dit à Rabban Gamaliel: «Votre Dieu est un voleur!»)

Histoire L'empereur dit à Rabban Gamaliel: «Votre Dieu est un voleur, car il est écrit dans la Torah: Et le Seigneur Dieu fit tomber un profond sommeil sur Adam et il s'endormit. Et le Seigneur Dieu prit une des côtes de son corps et lui en façonna une femme (cf. Gen 2, 21–22).» Alors la fille de l'empereur dit à Rabban Gamaliel: «Ne dis rien! C'est moi qui vais répondre à mon père.» Et elle dit à son père: «Mon cher père, donnez-moi un comte ou un prince qui m'assiste et me venge de mes ennemis!» L'empereur lui demanda: «Ma chère fille, qui t'as donc fait du mal?» Elle répondit: «Mon cher père, cette nuit, des voleurs ont pénétré dans ma chambre; ils m'ont dérobé de la vaisselle en argent et l'ont remplacée par de la vaisselle en or.» L'empereur se mit à rire et dit: «Ma chère fille, j'aimerais bien que de tels voleurs viennent chez moi tous les jours!» Elle répliqua: «Mon cher père, n'était-ce pas un service identique que Dieu rendit à Adam, le premier homme, en lui ôtant une côte pour la transformer en une femme qui fût sa servante, lui fît la cuisine et le servît en toutes choses?» L'empereur dit: «Ce n'est pas ce que j'ai voulu dire. J'ai demandé: Pourquoi ne lui a-t-il pas pris la côte alors qu'il était éveillé? Pourquoi la lui a-t-il prise alors qu'il dormait?» Alors la fille dit à son père: «Qu'on m'apporte un morceau de viande, de la viande crue!» On lui apporta un morceau de viande, et elle le plaça sous la cendre brûlante pour le faire rôtir. Lorsqu'il fut rôti, elle le retira et le donna à manger à son père, avant de l'avoir lavé pour en ôter la cendre. Le père dit: «Je n'ai aucune envie de le manger, car il est répugnant à manger, parce qu'il n'est pas encore prêt; et je l'ai vu rôtir sous la cendre.» La fille dit à l'empereur: «Mon cher père, il en eût été de même pour Adam, le premier homme, s'il avait dû regarder le Saint, béni soit-Il, lui ôter une côte et en façonner la femme; la vue de sa femme l'aurait rendu malade. C'est pourquoi Il n'a pas voulu ôter une côte à Adam, le premier homme, pour en façonner une femme alors qu'il était éveillé.»

מעשה ער זאגט דער קיסר וואלט רבן גמליאל אויער ווֶלט אישט
איין בחור דעמ עס שטיט בישריבן אין דער תורה אובט
אויך דער ערד דער ערד מאכט כאלן איין שלוף אויף דעמ אדם אוב ער שלוף
אוב ער ווֶלט דער ערד נס איז ריכא איין איש זייגס לייב אוב ער
מאכט איז איין וועג דארויש. דא שפראך דער קיסרש טוכטיר
וואלט רבן גמליאל שווין דוא שטיל איך וויל מייגס כאטיר תשובה אויף
דיא כאטיר לעבן. אוב שפראך איר כאטיר ליבר כאטיר לעבט
איר איין ראב אדיר איין ערשטען דער איר ביא שטבט טוט אובט
דער איר בקמה טוט אן מייגן כייבדן. דא שפראך דער קיסר ליבה
טאכטיר וועלט איך דיר דעמ ניטאן. דא שפראך זיא ליבר כאטיר
עס זיין דיא נכט גלבים אין איין ניאך זיוועשט אוב האבן איר ניגוען
איז ניבלרן כלי אוב האבן איר וועלן כלי דער כיר ישטעלט. דא
זיא שפראך אוב שפראך איין ליבה טאכטיר איך וועלט אי: זעלבי
נכט דער קיסר אוב שפראך איין ליבה טאכטיר איך וועלט אי: זעלבי
גלבים אלי טאך נוס איר וועלן. זיא שפראך זיא וועדר אי: ליבר
כאטיר וועלט דער אין איך דיבשט דש ער איס
איין ריכא אוש זיין לייבאס אוב מכט איס אין לייב דרוש דיא איס
זיין שיפחה: וואר אובט קוכט איס אוב דיבט איס מיט אין זכן. דא
שפראך דער קיסר וועדר איך האב עס ניט אזוי נמייבט איך האב אזוי
ניגרוכן וואלט ער דא ריכא ניט דא ער וואלט וואלט
נאס ער זיא איס דא שפראך דיא טאכטיר וועדר
גוס איר וש איר שטיק כליש ברענגן דאש איך כאטיר דעמ ריך אי:
דא שפראך ער איס דא נאס זיא דאש כליש דא בראכט מן איר אין שטיק כליש
אובט שטיש עש אין דיא היש עש דו: עש ברוכן זאלט וויא עש בוא ניבראכטן
וואר אזוי טעט זיא עש וועדר ארוש אוב שבאק אירן כאטיר ער זאלשט
אש עשן איז זיא עש וועשיט נון דער עש דא שפראך כאטיר
ניט בריט אישט אוב האב איך אוב ניזעהן עש מן דש עס ניזעהן עש
ניט עיך מאך עש ניט עשן דעמ עש איז איר איס זו עשן וויל עש באך
ניט וועלן דעמ עש דא שפראך דיא טאכטיר וועדר דעמ כאטיר דער
אלזו וועד דעמ אדם הראשון אלך ניוועזן וועלן ער איס דש זעלבי
איס הקבה דעמ דיא ריכא ניזוועזן דש ער איס דאש וויב דרוש
ניט וועלן דעמ אדם הראשון דש וויב וועלן נעמן דא ער
ניאכט אוב וועד איס כער זיין וויב איס ניזוועזן דער הלבן הוט ערש

50 Traité *Sanhédrin* chapitre «Une des lois sur l'argent» (f° 39a)

(De l'empereur qui se rendit chez rabbi Tanhouma pour être juif)

Histoire L'empereur demanda à rabbi Tanhouma: «Viens, formons un seul peuple!» Rabbi Tanhouma dit: «Oui, très volontiers, mais nous, les juifs, nous sommes circoncis; nous ne pouvons pas être comme votre peuple. Mais vous, les chrétiens, vous n'êtes pas circoncis; vous pouvez donc être comme notre peuple.» L'empereur dit: «Tu m'as certes répondu avec beaucoup de pertinence, mais celui qui cherche à supplanter l'empereur par ses propos, on le jette dans une fosse pleine de bêtes féroces, pour que ces bêtes le dévorent.» Il était d'usage que les rois possédassent de telles fosses où ils faisaient jeter les gens qui étaient condamnés à mort. On s'empara de lui et on le jeta aussitôt dans la fosse. Lorsqu'il tomba au milieu des bêtes féroces, celles-ci ne lui faire aucun mal. Il y avait là un homme qu'on appelle en yiddish un incroyant: c'est un homme sans foi ni loi, qui n'est ni juif ni chrétien. Il dit: «Il n'y a rien d'étonnant à ce que les bêtes féroces ne lui fassent rien. Elles n'ont pas faim.» On le (rabbi Tanhouma) sortit de la fosse et on le (l'incroyant) jeta dans une autre fosse où les bêtes féroces étaient fort affamées. Elles le dévorèrent tant et si bien qu'il n'en resta rien[74].

51 Traité *Sanhédrin* chapitre «Une des lois sur l'argent» (f° 39a)

(De l'empereur qui demanda à Rabban Gamaliel: «Dès que vous êtes dix, Dieu est toujours présent parmi vous.»)

Histoire L'empereur dit à Rabban Gamaliel: «Vous autres juifs, vous dites que lorsque vous êtes une assemblée de dix hommes, Dieu est toujours présent parmi vous. Combien de dieux doit-il y avoir dans tout l'univers, s'il y a un dieu par assemblée de dix?» Rabban Gamaliel dit: «Oui, c'est vrai, là où dix personnes sont réunies, Dieu est présent. Et pourtant, il n'y a pas plus d'un seul Dieu dans tout l'univers. Je m'en vais te le prouver et tu seras bien obligé d'en convenir.» Et il s'en fut appeler le serviteur du roi. Le serviteur vint. Lorsqu'il fut là, Rabban Gamaliel le frappa à la nuque et le fit tomber. Alors le serviteur dit: «Pourquoi m'as-tu frappé?»

נ מסכת סנהדרין פרק אחר דיני ממונות

מעשה ער פראגט דער קיסר נו רבי תנחום קום איר
וועלן אך זיין נו אייגם פאלק. דא שפראך רבי
תנחום יא עס איז איר ליב אביר איר זודן זיין בישביטין
ניט בישביטין אייערס פאלק וועלדן. אבער איר קרישטן זייט ניט בישביטין
אייך עבער וואס אייך אוגזריס פאלק וועלדן. דא שפראך דער
קיסר דוא האשט איר יוא וואס אייגס ריידן אבר וועלט
דען קיסר איבר וינט איט זייגס ריד דען וואלט מן אין אין
ריוב זיין דאס איז נוא דיא מלאכים דא כיל ביא חיות דינן זיין דז אין דיא עשן אז נוא דיא מלאכים
דיא כפלעגן זעלבי ריוכן נו האבן אז זיא דיא לייט דריין וועלכן דיא
אין אייך אין אייך וואלן אוב אין באס אוב מן אין אייך חיות דאש
ען טעטן אוז קאס חיות דיא נו אראב נון ער נון אוכט וויא ער ריוב אריין
דיא חיות דיא אין אין אבדרי ריוב דז: דיא חיות אייך וואלן אין
ען דען חיות דיא ניט זיין הוכזארין. דא טעט מן אים ארוש אוכט
טשט ביטט חיות דיא אים דש אבדר וואלדן עש אז זיין קרישטן שפראך דער
ען אייך כאך זוי זיין קיך אשט ער אבדן אייך קיך דער דא דער
אין טייט אשט אין מין עבין אין דש אשט אשט חיות דיא אים
דיא חיות ביקט דש אשט אין מין אין דא דש אשט טייט אין
דיא ריוב ארין אוכט וויא ער נון אראב נו דיא חיות קאס אז טעטן
דיא חיות דש אשט ער ביט איבר בליב:

נא מסכת סנהדרין פרק אחר דיני ממונות

מעשה ער זאגט דער קיסר נו רבן גמליאל איר יודן
וועלן זאלט אלע אוף אייך אייער ביהן זיין זיין זאן אז נוא
אייך אייער ביהן אלע אוף אוף אלע אוף אייך אייער ביהן
נהעבט אייך אלע אוף אז נוא דען וועלט זיין דיא אין דען וועלט
אוף אלע אוף אייך אייער ביהן אלע אוף אוף אלע אוף אייך
ען אין נבדר זיין אז אין אייך אלע אוף אוף אלע אוף אייך
אייך דאש אשט אוב אוף אייך אלע אוף אוף אלע אוף אייך
אשט אוזה: זיין אוכט נענק הין אוכט דיסקוטט דאש קיסר
דא טעבט דער אוף אין דיר איך וויל אש דאש אוב אוף אלע
אין דא שלוף אין רבן גמליאל אן זיין הן: אוף אלע אוף
דש ער אוף אוף אלע אוף אוף אלע אוף אייך. אין
דא שפראך דער אוף אלע אוף אוף אלע אוף אייך
דיא

Rabban Gamaliel dit: «Parce que tu laisses pénétrer le soleil dans les appartements de l'empereur.» Alors l'empereur dit: «Mais le soleil brille sur tout l'univers.» Aussi Rabban Gamaliel répliqua-t-il: «Pense donc, Seigneur, que le soleil n'est que l'un des serviteurs du Saint, béni soit-Il et cependant il brille| sur tout l'univers. A plus forte raison le Saint, béni soit-Il, qui est le Maître de l'univers et le Créateur du ciel et de la terre! Il est présent dans tout l'univers et chez tout un chacun.» Alors l'empereur se tut, puis il dit: «Tu m'as répondu très justement. C'est toi qui, cette fois-ci, as raison.»

52 Traité *Sanhédrin* chapitre «La part»[75] (f° 90b)

(De l'empereur qui demande à Rabban Gamaliel si les morts ressuscitent)

Histoire L'empereur dit à Rabban Gamaliel: «Vous autres juifs, vous dites que les morts ressuscitent; ils ne sont pourtant que poussière; comment peuvent-ils ressusciter?» La fille de l'empereur dit à Rabban Gamaliel: «Ne dis rien! Laisse-moi répondre à mon père!» La fille dit à l'empereur: «Mon cher père, j'ai une question à te poser. Nous avons deux potiers dans notre ville; un potier fabrique ses pots avec de l'eau, l'autre fabrique ses pots avec de l'argile. Dis-moi lequel des deux est le plus grand maître potier?» L'empereur dit: «Ma chère fille, quelle question! Le plus grand maître potier est bien évidemment celui qui sait fabriquer ses pots avec de l'eau.» Alors la fille dit: «Mon cher père, ne crois-tu pas que celui qui fabrique ses pots avec de l'eau y parviendrait bien plus facilement avec de l'argile?» L'empereur dit: «Je suis persuadé qu'il les fabriquerait bien plus facilement avec de l'argile plutôt qu'avec de l'eau.» La fille dit: «Mon cher père, pense au fait que le Saint, béni soit-Il, a créé l'homme à partir de la terre qui est semblable à l'eau; car si on la met dans l'eau, elle se dissout. Combien plus facilement le Saint, béni soit-Il, pourra-t-il recréer l'homme à partir de la terre à laquelle il sera retourné.» Alors l'empereur en convint.

53 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 23a)

(De tout un mois sans pluie et des prières qu'on fit)

Histoire Il arriva un jour la chose suivante: le mois d'*adar* s'écoula sans qu'il tombât la moindre goutte de pluie.

איז נאכגין וועלט אכל שכן הקב"ה דער איש דער הער אין איז נאכגין
וועלט דער היות אובט ערד בישאפן האט אכל שכן דש ער אין איז
נאכגין וועלט אישט אוב בייא אידרמן אישט דא שווין דער קיסר
שטיל אוב שפראך דוא האשט מיך נאר רעכט ניעבטפרט דוא האשט
דש מאל וואר:

נב מסכת סנהדרן פרק חלק

מעשה ער זאגט דער קיסר וידר רבי נמליאל איר יזדן זאגט
איז טוטן וועדן וידר לעבנדיג זיא זיין דאך אידל
ערד וויא קענן זיא דען וידר לעבנדיג וועדן. דא זאגט דש קיסרש
טאכטיר צו רבן נמליאל שווין דוא שטיל נאש מיך מין פאטיר
עבטפרטן. דא שפראך איז טאכטיר וידר דען קיסר ליבר פאטיר
איך מוז דיך עטיש פראגן מיר האבן היא אין דיזר שטאט בוייא
העבריר אין העבריר דער מכט זיין העבין אוש וואשר דער אנדר
מכט זיין רעשיר אין רעשיר מיינשט ר אובטר איז בוייא העבריר. דא זאגט דער קיסר ליבר
טאכטיר וואש פרעגשטו משיטי איז דער אין רעשיר מיינשטר
דער זיין העבין אוש וואשר מאכין קן דא זאגט דא טאכטיר ליבר
פאטיר מיינשטו אביר ביט דער העבריר דער זיין העבין אוש וואשר
מכט דש ער זיא כיל בעשיר אוש נוין קן מאכט. דא שפראך
דער קיסר דאש קן איך נעדענקין. אז ער זיא בעשיר אוש
נוין מכט וועדר אז וואשר דא זאגט דא טאכטיר אך מין ליבר ואטיר
אוש ניעבק אך דש ערשטן צוס מעבשן דער הקב"ה האט
אייגס ערד בישפין דש איז לייך וויא וואשר וועלט מין עש אין וואשר
טוט אז ניט עש דאך אין וואשר מכל שכן דש הקב"ה דען מעבשן
וידר קן בישפין היבטן באך אוש ערד וועלט ער שון ערד אישט
וואדין דא וואר דער קיסר מודה:

נג מסכת תענית פרק שלושה

מעשה עש נישאך אין מאל איין ליבן דש דא אוש ניבן דער
נאבן חודש אדר אוב עש וואלט ביט רעגנן דא ניבן
דא חכמים צו חובה המעלך דער זאלט הקב"ה ביטן דש עש רעגנן
ער וואר עבן נוואבט כר הקב"ה אלש וויא אין הוז קבעכט בייא אייגס
מלך

Les sages se rendirent auprès de Honi le traceur de cercle[76] afin qu'il intercédât auprès du Saint, béni soit-Il, en faveur de la pluie. Honi le traceur de cercle était un homme remarquable et il était un habitué de la maison du Saint, béni soit-Il, tout comme un domestique est l'habitué de la maison du|roi. En grand habitué qu'il était, il priait souvent Dieu de faire tomber la pluie, ou encore, s'il y avait d'autres choses à demander au Saint, béni soit-Il, il se rendait auprès de Lui, faisait un gâteau et se plaçait au centre, comme s'il était en prison, et il s'infligeait des châtiments corporels. C'est ce que nous trouvons chez le prophète Habaquq lorsqu'il demandait une faveur au Saint, béni soit-Il: il faisait le même gâteau, se plaçait au centre, se mettait à prier et s'infligeait des châtiments corporels. Aussi Honi faisait-il le même gâteau et se mettait-il à prier en disant: «Maître de l'univers, les enfants d'Israël ont tourné leurs yeux vers moi. Toutes les fois qu'ils désirent obtenir une faveur de Toi, ils m'envoient des messagers et c'est moi qui dois prier pour eux Ton Saint Nom, car ils me considèrent en fait comme Ton fils et pensent que Tu ne me refuses jamais rien. Je T'adjure par Ton Nom Saint et redoutable de m'exaucer et de faire tomber la pluie pour les enfants d'Israël et d'avoir pitié d'eux afin qu'ils ne meurent pas de faim.» Alors lentement, des gouttes de pluie se mirent à tomber du ciel. Les disciples qu'on lui avait envoyés dirent: «Cher Maître, nous voyons bien qu'il tombe quelques gouttes, mais il nous faudra mourir quand même, car cette pluie ne nous est d'aucun secours; en effet, il nous semble qu'il pleut juste ce qu'il faut pour répondre à ton adjuration: tu as adjuré le Saint, béni soit-Il, et il s'est vu obligé de faire tomber la pluie.» Honi le traceur de cercle dit: «Je n'ai rien demandé d'autre au Saint, béni soit-Il, qu'une pluie apte à remplir les fosses et les fontaines.» Alors la pluie se mit à tomber si rapidement et à si grosses gouttes que chaque goutte était aussi grosse que la bonde d'un tonneau. Les rabbins mesurèrent les gouttes et estimèrent que chacune avait la taille d'une mesure. Les disciples dirent: «Cher rabbi, nous voyons bien qu'il pleut, mais nous craignons néanmoins de mourir, car il nous semble que la pluie qui tombe du ciel, Dieu nous l'envoie pour détruire le monde, tellement il pleut fort.» Il leur dit: «Chers disciples, je n'ai rien demandé d'autre dans ma prière au Saint, béni soit-Il, qu'une pluie qui ne soit que bénédiction et grâce.» Alors il se mit à pleuvoir comme il pleut d'habitude, si bien que tout le monde fût obligé de quitter

אלך אזו גאר גוואנטליך וואר ער דש ער פֿאר הקב״ה ביטיט דש עש
רעגנן זאלט אודר זיבשט ווען עפיש צו פיטין וואר צו הקב״ה דא גינג
ער הין אונ׳ מאכט איין קרייז אונ׳ שטעלט זיך דארין דש וואר עבן
גמאכט אלש ווער ער אין איין תפיסה אונט פייניגט זיין לייב דא מיט
אלש ויא מיר אך גיפֿינדן ביא דעם נביא חבקוק ווען ער וואל עפיש
צו הקב״ה ביטן אזו מכט ער אזו איין קרייז אונ׳ שטעלט זיך דאריין אונט
טעט תפלה דא מיט דז ער זיין לייב אך פייניגט דרום טעט דער
חונה אך אזו אין אזו איין קרייז אונ׳ הוב אן אונ׳ טעט תפלה אונ׳ זאגט
הער אל דער וועלט דיין פֿאלק ישראל דיא טובן איר אויגן אויף מיך
דען ווען זיא עפיש ביא דיר אויש צו ריכטן האבן זא שיקן זיא צו מיר
אונ׳ איך מוז תפלה פֿר זיא טון נון דיין הייליגן נאמן דען זיא הלטן
מיך עבן אלז ווען איך דיין זון ווער אונ׳ דוא פֿר זאגשט מיר קיין מיט
ביט דא בישווער איך דיך איצונדר ביא דיינם הייליגן גיאכֿטפירטן
נאמן דש דוא מיך ווילשט דער הערן אונ׳ וועלישט ישראל לאזן רעגנן
אונ׳ וועלט דיך איבר זיא דער בארמן דא מיט אז זיא ניט מעכטן הונגר
שטערבן· דא הובן דיא הימל אן לאבבים צו טראפֿין דא זאגטן דיא
תלמידים דיא צו אים גישיקט ווארדן ליבר רבי מיר זעהן דש וואל דש
עש איין ווייניק טרעפֿילט אביר מיר מוזן דאך שטערבן דען דער
רעגן בט אונש ניט דען עש דונקט אונש דער רעגן אישט ניט
מין אז עש דיין שבועה מקיים ווערט וויל דוא הקב״ה בישווארן האשט
דש ער האט מוזן לאזן רעגנן· דא שפראך חונה האט גזאגט איך האב
ניט אנדריש פֿון הקב״ה גבעטן דען ער זול אונש איין רעגן געבן דער
אל דיא גרובן אונ׳ אלי ברונן פֿילט דא הוב עש אן אונט רעגנט גאר
גשווינט אונ׳ גרושן טראפֿין דש איין איטליכֿר טראפֿין זא גרוש וואר
אלש דיא שפונט פֿון אייננם פֿס אונט דיא רבנים דיא האבן דיא
טראפֿין משער גוועזן דש איין איטליכֿר טראפֿין איין מאס הילט·
דא זאגטן דיא תלמידים ווידר ליבר רבי מיר זעהן עש וואל אביר מיר
פֿערכטין זיך דאך מיר ווערדן שטערבן דען מיר דונקן עש אונש
דש דער רעגן ניט אנדריש נידרט דען אז הקב״ה דען עולם וויל
מאכן פֿר לירן וויל עש אז גוואלטיג רעגנט דא זאגט ער ווידר ליבן
תלמידים איך האב ניט אנדריש תפלה גיטאן פר הקב״ה דען אויף
איין רעגן דער אידיל ברכה אונט אידיל רצון זול זיין· דא הובן דיא
רעגנן אן וויא דער סדר פֿון דען רעגן אישט ביז אידר מאן מושט אויש
ירושלים אויש גין אונ׳ מושט אויף גין אין הר הבית פֿור דעם רעגן·
דא

Jérusalem pour se réfugier sur le mont du Temple.| Ils dirent: «Cher maître, tu as prié pour que la pluie tombe, prie maintenant pour que la pluie cesse!» Il dit: «Mes chers disciples, j'ai reçu de mes maîtres l'enseignement suivant: il ne faut prier que pour ce qui est bénéfique au plus grand nombre, et la pluie est bénéfique à la majorité des gens.» Puis Honi le traceur de cercle dit: «Qu'on m'apporte un taureau que je sacrifierai au Saint, béni soit-Il, ainsi que des boucs, pour mes péchés! Alors je me remettrai à prier.» On lui apporta un taureau d'Inde. Il le prit, le plaça devant le Saint, béni soit-Il, et posa ses deux mains sur lui en disant: «Maître de l'univers, Israël, Tes enfants que Tu as fait sortir d'Egypte, ne supportent pas que Tu les combles de trop de bienfaits; il ne supportent pas davantage que Tu leur fasses endurer trop de châtiments. Te courrouces-Tu contre eux, ils ne peuvent plus exister; les combles-Tu de Tes bienfaits, ils ne peuvent plus exister non plus. Que Ta volonté soit de faire cesser la pluie cette fois-ci afin que le monde retrouve sa quiétude.» Et aussitôt le vent se mit à souffler et à disperser les nuages au firmament et le soleil bien-aimé se remit à briller. Les gens s'en retournèrent aux champs et en rapportèrent des champignons et des chanterelles que la pluie avait fait pousser. Alors les enfants d'Israël virent bien que la pluie n'était que bénédiction et qu'elle était telle qu'ils l'avaient exigée de Honi le traceur de cercle. Ils dirent à Honi le traceur de cercle: «Si tu n'étais pas un homme remarquable, nous prononcerions l'anathème contre toi. Mais que faire? Tu as péché contre le Saint, béni soit-Il, et tu as fortement affaibli Son Saint Nom en L'obligeant tant de fois; mais Dieu a néanmoins accompli ta volonté. Tu es exactement comme un fils qui commet un péché contre son père et son père accomplit sa volonté malgré tout. Et le fils dit à son père: ‹Mon cher père, conduis-moi au bain et fais-moi prendre un bain chaud›; puis il dit: ‹Mon cher père, rince-moi à l'eau froide; mon cher père, donne-moi des noix, donne-moi des amandes, donne-moi des fruits, donne-moi des grenades›, et son père lui donne tout ce qu'il veut, bien qu'il ait péché contre lui. Toi aussi, tu es ainsi envers le Saint, béni soit-Il. Tu L'as très souvent forcé et tu as péché contre Lui et le Saint, béni soit-Il, a malgré tout accompli ta volonté. C'est à toi| que s'applique le verset: *Que ton père et ta mère se*

דא זאלען זיא וידר ליבר רבי זיא וואלן אז דוא האשט אובש תפילה
ניטאן אז עש רעדבאן זאלט זוא אך תפילה וידר אז עש זאל איז
הערן בו רעדבן · דא זאלט ער וידר מיין ליבה תלמידים אז האב איך
אקבל ניווען סון מייגן רבותים דש מן ניט זאל תפילה טון דש מיבש
טובה אישט ווארוס דער רעדן דער זוא סר דאש מייבשט סאלך · באך
דעבוך שפראך דער חובה האטעלן ברעבלט איר הער איין שטיר דש
איך סור הקלה ברעבן אוב ביקטן סור מיך איבה עביהות זא וויל
איך וידר תפילה טון אלזו בראכט מן מן איין שטיר סון הודאה דא
בבן ער הן אובט שטעלט עש סר הקלה אובט לבט זיך בוויא העבט
דרוך אוב הוב מן הער אל דער זועלט דיך סאלך ישראל דש דוא האשט
אויש בבוען סון מברים דיא קבבן ביט ליידן וועלן דוא מיך בו סיל וועט
טושט אוב קבבן אך ביט ליידן וועלן דוא מן בו סיל ביז טושט בוירבשטו
איבר זיא אזו קאבן זיא ביט בלייבן בישטן טושטו אים איין טובה אזו
קבבן זיא אך ביט בלייבן בישטן · עש זאל זיך דער ווילן סאר דיר
דש דיא רעדבן זאלן זיך מאל אויך הערן דש וידר מבוחה מן דער
וועלט זאל זיך · אזו באלד אזו הוב דער וויבט מן בו וועהן אובט סר
שפרייטיט דיא וואלקבן סון דעם הימל אוב הוב מן אובט שייבט וידר
דיא ליבה זן דא בבקן דאש סאלך אויך וידר אויך דאש סעלד אוב בהאלטן
איט זיך איין הייס שוועבן אוב סיפירלינג דיא דא וואדרן בוואקשן
סון דעם רעדבן דא זאכן ישראל וואל אז דער רעדבן וואר איידל רעדבן
בוך ברוכה וואר בוועזן וויא זיא עש הטן סון דעם חובה האטעלן בוסודרט
בהט דא זאלט וידר דען חובה האטעלן וועלן דוא ביט מיין קוישליביר מאן
וועלט זא וועלטן מיר דיך מן חרס טן אביר וויש זאלן מיר טאן דוא
דש דוא מן זא אובט בשיט אביר הקלה הוט דיר דיך דיין ווילן
בוטן · דוא בישט עבן בוועזן אלש וויא מיין זן דער דא זיבד סור זיבס
סאטיר אובט דער סאטיר טוט איס דאך זיין ווילן · אובט דער זן
שפריכט וידר דען סאטיר ליבר סאטיר סיר מיך מן דש בא אוב
באד איך מן וואדוס וואטיר סאטיר ליבר סאטיר אך דער באך שפריכט ער וידר ליבר
סאטיר שוועבק מיך אבר מן קאלט וואטיר ליבר סאטיר זיך מיר ניס
זיך מיר מאבדלן זיך מיר אויש זיך מילריס אוב דער סאטיר
זיך אויש אלש וועלן ער שוען סור איס בעזבט הוט · אוב זא בישטו אך

דער ו ה א ח •

réjouissent et que se réjouisse celle qui t'a mis au monde (Prov 23, 25), ce qui veut dire en yiddish: ‹Que ton père et ta mère se réjouissent et que se réjouisse celle qui t'a mise au monde.›»

54 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 23a)

(De Honi le traceur de cercle qui fut affligé toute sa vie par le verset du *Cantique des montées*[77])

Histoire Rabbi Yohanan dit: Toute sa vie, le saint homme Honi-le traceur de cercle fut affligé par le verset du *Cantique des montées*: *Quand le Saint, béni soit-Il, ramena les captifs de Sion, nous étions comme en rêve* (Ps 126, 1), ce qui signifie en yiddish: ‹Le Cantique des montées: Quand le Saint, béni soit-Il, ramena[78] les captifs de Sion, nous étions comme en rêve.› En d'autres termes, l'exil babylonien dura soixante-dix ans et le Saint, béni soit-Il, le met au compte d'un rêve que nous aurions fait, d'un sommeil dans lequel nous aurions été plongés, un sommeil de soixante-dix ans. Le saint homme demande: «Trouve-t-on vraiment quelqu'un qui ait dormi soixante-dix ans d'affilée?» Il pensait que c'était impossible. Un beau jour, alors qu'il parcourait un chemin à dos d'âne, il vit un homme qui plantait un caroubier. Il demanda à l'homme qui était en train de planter l'arbre: «Mon cher, dis-moi, combien de temps l'arbre que tu viens de planter met-il à pousser?» L'homme répondit: «Soixante-dix ans avant de produire des fruits.» Le saint homme dit: «Mon cher fils, es-tu donc sûr de vivre soixante-dix ans et de profiter des fruits de l'arbre?» Il dit: «Mon cher rabbi, j'ai trouvé le monde avec un caroubier que mon père avait planté pour moi; moi aussi, je veux planter un caroubier pour mon fils.» Honi le traceur de cercle s'assit et mangea un morceau de pain. Alors le sommeil s'empara du saint homme et il s'endormit. Un rocher se dressa devant lui et personne ne sut ce qu'il était devenu. Et il dormit soixante-dix ans. A son réveil, il vit un homme secouer le caroubier et ramasser les fruits pour les manger. Honi le traceur de cercle dit: «Est-ce toi l'homme qui as planté cet arbre?» L'homme dit: «Non, je ne suis pas l'homme qui a planté cet arbre, mais je suis le petit-fils de cet homme.» Le traceur de cercle: «Si je comprends bien, j'ai dormi pen-

דער פסיק זיאגט ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך דאס איז טיישט עס
זאל זיך פרייען דיין פאטער אוב דיין מוטער אובט עס זאל זיך פרילין
דיא דיך האט ניואבן:

נר מסכת תענית פרק שלושה

מעשה עס זאגט רבי יוחנן אז דיא טאכ פון דעם בדיק חובה
האבען דא האט זיך אבער ניואוען אויך דעם פסיק דער
דא שטיט אין תהלים בסימן קכו שיר המעלות בשוב יי את שבת ציון היינו
כחולמים דש איש טייטש איין ניואבן דער שטאנדין וועג וועריט
וידר קערן הקב"ה דיא ניין איר עבן ניוועזן פון ניין דא זיין דש
אלש דיא טרייאיר דש מיינט ער מיט דש לעות פון בבל דש
האט דיא טרייאיר דש מיינט ער מיט דש לעות פון בבל דש
ניוערט זיבניק יאר אוב הקב"ה רעדניט עש עבן אלש וועג מיר
אין זיבניק דיא נישאדין נאך ניין בייט דיא העטן אוב עטלעכע
טרייס וערן ניוועזן אוב דער בדיק פינט מן דעם איינן דער דא זיבניק
יאר נאך דא זאגט דער בדיק פינט מן דעם איינן דער דא זיבניק
אין איך מיך בין איך ניט ווער עש מיינט שטיק שאדין אוב ער
מאל אן איינס איך איך רייט ער איך איינס איך דעס וועג
דא זאך ער דארטין בוקש איין מאן דער פאנדט ליבר זאך מיר
דעם דער דעם ניעדניק מאן דער בוים פאנדט ליבר זאך מיר
ווא נאך דער האט דאש מאל איבוט דעם דער בוים פון דעם
ניעדניק האשט דא זאגט ער וידר ער וואקשט בוך ניט אין זיבניק
יאר דא זאגט דער בדיק וידר מיין ליבר זן אישט דיר דעם ניוועש
דש עבן וועשט זיבניק יאר נעבן דש פון דעם בוים ווערשט
דוא עבן וועשט זיבניק יאר רבי יבור מיין וידר ער זאגט דיא האב
עשן דא זאגט ער וידר מיין ליבר רבי איך דיא האב מיט אייס
זא ניבט האט מיין מיר פאטיר דעם דען פאנדן בוים הארן בוקש
זיך איך מיין זן אין בוקש הארן בוים פאנדין אך זיבניק . דא זעגיט
דער חובה האמען דען איין ניידיר אוב עשט איין שטיק ברוט
אין דאך דא בדיק דער זאגט אוב שלוף שלוף אוב עשט איין
דש פעלזין אין איין אוס אין איין דש וואקשט דא בדיק דער
זיבניק יאבן שלוף אוב עשט ער איז הין ניקוק איין מעבש וואשט ביט
יאר. דא ער נון וידר אבט וואקט דא ער דא איין מאן דער
בוק הארן בוים אב שיטלט אוב ליזט דיא פירות וידר אוף
דען דער מאן דער חובה דער זאגט דא נון דער דא אוס זיא
דען בוים הארן בוק דאש דא ניט בין איך בין איך וידר ניין מאן דער זאגט
דא איך איך בין זעלבין מאבש דען ניידיר אבן איך דער
זאגט דא איך איך בין איך דש וואל דש איך איך הער נון דער חובה האמען
יאר זיבניק האב איך

dant soixante-dix ans.»| Il chercha son ânesse. Il l'aperçut non loin de là; son ânesse avait mis bas pendant son sommeil: elle avait eu de nombreux ânons et les jeunes ânons eux-mêmes avaient mis bas; ils avaient bien eu déjà trois ou quatre portées durant ces soixante-dix ans. Alors Honi le traceur de cercle s'en retourna chez lui et dit à toute sa maisonnée: «Mes chers, le fils de Honi le traceur de cercle est-il toujours en vie?» Les gens dirent: «Non, son fils ne vit plus, mais son petit-fils est toujours en vie.» Il dit: «Je suis Honi, le traceur de cercle.» Les gens n'ajoutèrent pas foi à ses paroles, car ils le croyaient mort depuis longtemps. Alors Honi le traceur de cercle se rendit à la maison d'études et fit un sermon à la maison d'études. Il entendit les rabbins se dirent: «Cette *halakhah*[79] semble dater de l'époque où Honi le traceur de cercle enseignait, car Honi le traceur de cercle nous dispensait un enseignement de qualité. En effet, quand il venait à la maison d'études, il répondait à toutes les questions que les rabbins lui posaient.» A ces mots, Honi le traceur de cercle dit: «Je suis Honi le traceur de cercle.» Mais les rabbins ne le crurent pas, car ils pensaient qu'il était mort depuis longtemps et ils ignoraient tout de son sommeil. Aussi ne lui rendirent-ils pas les honneurs qui lui étaient dus. Il se replia sur lui-même. Il pria pour hâter sa mort et il mourut. Rabbah dit à ce propos: «C'est le sens du proverbe: Si vos collègues cessent de vous rendre les honneurs du début, il vaut mieux être mort; ou, comme dit le proverbe: Ou camarade ou mort.»[80]

55 Traité *Houllin* chapitre un (f°7a)

(De rabbi Pinhas fils de Yaïr qui voulait délivrer les prisonniers contre rançon)

Histoire Rabbi Pinhas fils de Yaïr se mit en route pour aller délivrer les prisonniers contre rançon. Il arriva au bord d'un grand fleuve du nom de Ganaï. Rabbi Pinhas dit: «Ganaï, entrouvre tes flots et laisse-moi traverser!» Alors le fleuve dit à rabbi Pinhas: «Tu veux aller accomplir la volonté de Dieu, du Saint, béni soit-Il, et observer son commandement; moi aussi, j'observe le commandement de Dieu, du Saint, béni soit-Il. En ce qui te concerne, il n'est pas sûr qu'on te donne les prisonniers contre rançon; mais en ce qui me concerne, il est sûr que j'observe mon com-

ווייסן אז ער איז אויך אזוי ווי ער. דאס שפראך רבי פנחס ווידר
אין דעם ווי ער איז קיין איר ניט. ווי זיין דיר אויך אזוי
ניט שפלטן. דאס שפראך רבי פנחס ווידר ווי שפלטן
אין אים אויך אזוי ווי אים. דאס שפראך רבי אבדן אין
ווייסן אז ער איז אויך אזוי ווי ער. דאס שפראך רבי
פנחס בן יאיר דער ענד אוב ווי שפלטן ווייסן. מעשה
אויש. דאס שפראך רבי פינחס גנאי טייל דיין ווי שרוש
אין ער אסא ער אין דאס שפראך אזוי ווי ער. דאס
אזוי ווי ער. דאס שפראך רבי פנחס בן יאיר דער ענד
אוב ווי שפלטן ווייסן. מעשה אויש. דאס שפראך רבי
פנחס בן יאיר דער ענד אוב ווי שפלטן ווייסן. מעשה

ער זייא טוט דש שפריך ווארט או חנרותה או מיתתו:

אייבן דיא חבריס ניט מכבד זיין ווי איט ערשטן אז אישט בעשיר
ווען אבר דש אישט דש שפריך ווארט פון דעם ליינט דש מייבט
אז טעט ער תפילה דש ער שטערבן אלט אוב ער שטורב. דאס
איז ער ווי אלט ער שטערבן אז ער ווי אלט ער שטורב. דאס
ניט מכבד אלש ער ווער ווי אלט ביליך ווערט ליוועזן דא ווער ער שויך
ענגשט ליישטערבן זיא ווי אשטין ניט ון זייבן שלפין אוב זיא ווי ארדן
אין ווי אלטן אין דיא רבוים ניט מייבט זיא דען אך אבן אלש ווער ער
דא ער דאש הורט דא שפראך ער בין דער חובה העלף דא
ווי אלטן דיא ליי איס ניט אלש דען זיא מייבטן ער ווער לנק טוט
דא ווי אלטן דיא ליי איס ניט אלש דען זיא מייבטן ער ווער לנק טוט
אבר זיין ענקילין לעבט באך. דא ווי אלש ער ווידר איך בין חובה העלף
באך חובה העלף ון אלטן דיא ליי ניט בין זיין ון לעבט ניט באך
העלף זיין אין הוין אוב ווי אלש ווידר זיין ליבה ליי לעבט
ווי איז ווייטר ליוועזן הטין אין דיא זיבבניק זיין ליבט ליי ווידר דער חובה
דיא יבלאן איז האבן ווידר איז ליוועזן ווי דרייא אבר איז ליבלאן איז
דער האט איס ליוועזן דיא ווייל ער ליישלאפין האט יבלאן איז אוב
דש ווי אלש ווידר איז ליוועזן ווי דרייא אבר איז ליבלאן איז אוב
דיא יבלאן איז ליי ווייטר ליוועזן הטין אין דיא זיבבניק זיין ליבה ליי לעבט
העלף היים אין זיין הוין אוב ווי אלש ווידר זיין ליבט ליבה ליי לעבט
באך חובה העלף ון אלטן דיא ליי ניט בין זיין זין לעבט ניט באך
אבר זיין ענקילין לעבט באך. דא ווי אלש ער ווידר איך בין חובה העלף
דא ווי אלטן דיא ליי איס ניט אלש דען זיא מייבטן ער ווער לנק טוט
ון אלטן דיא ליי איס ניט אלש דען זיא מייבטן ער ווער לנק טוט
דען ווידר איך בין חובה העלף דא ווי אלש ער ווידר איך בין חובה
העלף זיין ענקילין לעבט באך. דא ווי אלש ער ווידר איך בין חובה
אבר זיין ענקילין לעבט באך. דא ווי אלש ער ווידר איך בין חובה
העלף זיין ענקילין לעבט באך. דא ווי אלש ער ווידר איך בין חובה

ווייסן z h ב ח

mandement et il est sûr que je me jette à la mer. Je ne m'entrouvrirai pas.» Rabbi Pinhas dit: «Si tu refuses de t'entrouvrir, je promulguerai un décret contre toi et plus aucune rivière ne se jettera dans tes eaux.»| A ces mots, le fleuve s'entrouvrit et rabbi Pinhas put le franchir sans se mouiller. Lorsqu'il eut franchi le fleuve, un homme arriva avec un sac de blé qu'il voulait faire moudre pour la Pâque. Rabbi Pinhas dit au fleuve: «Entrouvre également tes flots pour ce juif qui observe le commandement de la Pâque!» Alors les flots s'entrouvrirent et l'homme put traverser le fleuve. S'en vint à passer un marchand qui était arabe. Il avait rencontré rabbi Pinhas en chemin et ils étaient devenus amis. Rabbi Pinhas dit: «Entrouvre tes flots devant cet Arabe afin qu'on ne puisse pas dire: deux amis allaient de concert et l'un est resté en arrière.» Alors le fleuve s'entrouvrit à nouveau. Rabbi Joseph dit à ce propos: «Quel homme remarquable, ce Pinhas fils de Yaïr; bien plus remarquable que Moïse notre maître, car lorsque Dieu notre Seigneur fit s'entrouvrir la mer pour Moïse notre maître, il le fit pour tous les enfants d'Israël et la mer ne s'entrouvrit qu'une seule fois. Alors qu'avec rabbi Pinhas, il n'y avait pas moins de trois personnes et les flots se sont entrouverts trois fois.» Poursuivant sa route, rabbi Pinhas arriva dans une auberge. L'aubergiste était en train de verser de l'orge dans l'auge de l'âne, mais l'âne ne voulait pas manger d'orge. L'aubergiste se mit à vanner l'orge: il croyait que l'âne refusait de manger parce qu'il contenait encore de la bale en abondance; il le reversa dans son auge, mais l'âne refusait toujours de manger. L'aubergiste raconta à rabbi Pinhas que son âne ne voulait pas manger, alors que l'orge était si pure. Rabbi Pinhas dit à l'aubergiste: «Peut-être n'a-t-on pas encore prélevé la dîme sur l'orge?» L'aubergiste versa alors la dîme et l'âne se mit à manger l'orge. Rabbi Pinhas dit: «Cette pauvre bête observe le commandement de son Créateur tandis que vous, vous lui donnez de l'orge sans même avoir versé la dîme!» Rabbi apprit que rabbi Pinhas allait venir. Il alla à sa rencontre et lui dit: «Si telle est ta volonté, viens manger avec moi!» Rabbi Pinhas dit à Rabbi: «Oui, je veux manger avec toi.» Alors le visage de Rabbi s'empourpra, tellement sa joie était grande, car il acceptait de manger avec lui. Rabbi Pinhas dit à Rabbi: «Rabbi, je pense que tu crois que j'ai fait le vœu de ne pas goûter la compagnie d'un enfant d'Israël. Je vais te dire pourquoi je| n'aime pas manger avec

לויפֿן· דא דאש וואשיר דאש הורט דא שפלט עש זיך פֿון אנגדיר
דא: דער רבי פנחס קאן טרוקין איין ריבר גאן וויא ער נון דיברן וואר·
דא קאם אך אייגר דער טרוג וויין צום פסח דען וואלט ער מאלן צום
פסח דא שפראך רבי פנחס. ווידר צום. ושיר שפליט דיך אך פֿון
דש יודן וועגן דען ער גיט אך פֿון איין מצוה וועגן פֿון פסח דא שפלט
עש זיך ווידר דש דער מאן קעגיט אך דער דורך גין דא גינג מיט אים
איין סוחר דאש וואר איין ערבי דער וואר צו רבי פנחס אויף דעם
וועג גידואן אובט וארן צוויא חבירים מיט אנגדר דא שפראך רבי
פנחס שפלט דיך אך פֿון דאש ערבי וועגן דער ווארטן איזו מן ביט זאל
זאגן איין חביר איז מיט דען אנדרין גיגאנגן אובט האט אים היגטין
גלאזן דא שפלטיט עש זיך ווידר איין מאל· דרויף שפריכט רב יוסף וויא
גאר קעשטליך איש דער פנחס בן יאיר מין אלש משה רבינו ווארום בייא
משה רבינו דא אובזר הער גוט האט דש ים גישפלטן דא האט ערש
גישפלטן פֿון כל ישראל וועגן אובט האט זיך ביסט מין אז איין מאל
גישפלטן· אוב דא בייא פנחס בן יאיר דא זען ביסט מין אז דרייא לייט
גיוועשן אוב האט זיך דרייא מאל גישפאלטן וויא ער נוא וייטר גינג
דא קאם ער אין איין הרברג דא גאב דער וירט דעם איזל גערשטן
אין דיא קריפא צו עשן דער איזל וואלט דיא גערשטן ביט עשן דא
שוואבג דער וירט דיא גערשטן ווידר דורך אנגדיר ער מייגט דער
איזל וועלט דרום ביט עשן וויל באך פֿיל שפרייאר דריבן וואר אובט
שיטיט עש דען איזל ווידר פֿיר אזו וואלט דער איזל באך ביט עשן דער
וירט זאגט עש ווידר רבי פנחס וויא דער איזל ביט וואלט עשן
אוב דיא גערשטן וורן גאר ריין גיוועזן דא שפראך רבי פנחס ווידר
דען וירט פֿילייכט אישט באך קיין מעשר פֿון דעם גערשטן גיגעבן
וורדן דא גאב דער וירט מעשר פֿון דעם גערשטן דא אס דער
באך דער איזל דיא גערשטן· דא שפראך דער רבי פנחס דיא ארים
בהמה דיא גיט אוב זאל טון איר שעפירש גיבוט אובט איר וועלט איר
גערשטן צו. עסין געבן דיא ביט פֿר מעשרט איז· דא וואר רבי גיוואר
וויא רבי פנחס קאם דא גינג אין רבי אנטגיגן אוב שפראך אישט
דיין וילן זא זאלשטו מיט מיר עשן דא שפראך רבי פנחס ווידר רבי יוא
איך ויל מיט דיר עשן דא ווארט דעם רבי זיין פנים רוט פֿור גרושיר
שימחה וייל ער מיט אים. עשן וואלט דא זאגט רבי פנחס ווידר רבי
רבי איך הלט דוא מיינשט איך האב איין נדר גיטאן דאש איך ויל קיין
הנאה האבן פֿון איינם בר ישראל איך ויל דיר זאגן ווארום איך ביט
גערן

un juif. Les enfants d'Israël sont un peuple sacré et certains aiment inviter les autres à manger, bien qu'ils n'aient pas les moyens. D'autres ont les moyens, mais n'aiment pas du tout inviter les gens à manger, car il est écrit: Tu ne partageras pas ton pain avec celui qui n'est pas heureux de te voir manger du pain, car il t'invite à partager son repas, mais son cœur n'y est pas (cf. Prov 23, 6–7). Bien que tu le fasses de bon cœur et que tu en aies les moyens, je ne peux pas partager ton repas maintenant, car il me faut partir au plus vite accomplir une bonne action. Je ne puis m'attarder. Mais à mon retour, je mangerai avec toi.» Lorsqu'il revint, il se rendit dans la maison de Rabbi. Il voulut mettre son âne dans son étable, mais il vit que Rabbi y avait des mulets blancs qui sont des animaux très dangereux. Il se dit: «J'irais manger avec Rabbi alors que l'ange de la mort plane au-dessus de son étable?» Rabbi avait entendu arriver rabbi Pinhas et il sortit l'accueillir. Il lui dit: «J'ai entendu ce que tu viens de dire; mais que cela ne t'empêche pas de venir; je vais vendre mes mulets.» Rabbi Pinhas dit: «Il est écrit: On ne doit mettre d'obstacle devant personne.» Rabbi dit: «Je vais les relâcher dans la forêt.» Rabbi Pinhas dit: «Les mulets feront encore plus de dégâts, car ils ne seront pas gardés.» Alors Rabbi dit: «Je vais les estropier pour les empêcher de ruer.» Rabbi Pinhas dit: «Ce serait un péché, car c'est de la cruauté pure et simple.» Rabbi dit: «Je vais leur couper les sabots: cela ne leur fera pas mal.» Mais rabbi Pinhas répliqua: «Il est écrit également: Tu ne détruiras pas (cf. Dt 20, 19)! Tu commettrais un péché, là aussi.» Puis Rabbi demanda à rabbi Pinhas de venir déjeuner avec lui comme il le lui avait promis lors de sa précédente visite. Un miracle se produisit alors. Le Saint, béni soit-Il, fit surgir une montagne entre Rabbi et rabbi Pinhas, de sorte qu'ils ne purent plus jamais se rencontrer. Rabbi Hanina dit à ce propos: «Il n'existe aucun remède à la morsure d'un mulet blanc.» On raconte que ce jour-là, rabbi Pinhas comprit qu'il ne devait jamais prononcer de bénédiction sur du pain qui ne lui appartenait pas; il ne voulait pas profiter du bien d'autrui, pas même de la nourriture de son propre père.

פאטירש שפיז: ב ך ה ז בירשלמי

דען ער וואלט ביז הבאה הבן סון אבדר לייט וון אסילו סון זייגש איין
דא האט ער בון ברכת ימאכט איבר ברויט דש ביז זיין אישט ניווען.
ניאלט אוין דען רבי סבחס סון דעס טאק אן דש ער זיין שכל ביקומן
רפואה דער בו וון אין אוין איז בייטש דער דא ווייש אז מן האט
איר בייזן מן בו אבנדר קומן דאק אן רבי חניגה: רבי אוב צוישן דען רבי סבחס דש קייבר סון
ערך וואקשין צוישן דען רבי אוב בו ניט אין נס דש הקנה ליש איין
וואר פאר בייא איס ניווען. דא נישאק זיך איין ער איס פר הייש העט ער
זאלט מיט איס בו מיטאק עשן וויא ער איס פר הייש העט ער דא ער
עבירה דער מיט דא מיט באט איס רבי דען רבי סבחס דש ער דאק
שטיט אק נישריבן דוא זאלשט בישט פר דרבן אובט טעשט אק איין
שביידן דש טוט אין ניט וויא. דא שפראק רבי סבחס וידר עש
אב אק איין עבירה: דא שפראק רבי וידר אק וויל זיא דיא קלאין
רבי סבחס וידר דאש וועד איין צוי בעלי חיים אוב דאש זעלבין איז
איזלן מיר שאדן טון אלש פאר וויל זיא ניט ניהיט וועדן. דא זאלט
רבי אק וויל זיא נעמין אז זיא וועדן ניט קענן שלאק. דא שפראק
סר קיינש מעכשן איין שטריכיליניק נעבן דא שפראק רבי אק וויל
זיא וידר אין וואלד נאשן זויפין דא זאלט רבי סבחס וידר זי וועדן דיא
מיל איזלן סר קויפן. דא שפראק רבי סבחס דער פסיק ניט מן זאל
האב דיין ריד וואלניהערט אביר נאז דיא נישט היבדראן אק וויל דיא
אוב ניבן איש אבוש אבטנאן דאש הוז אוב שפראק בו איש אק
אייבר מצוה הבן אוב אק מאק איך ניט זוין אביר ווען אק וידר איין
רוש קוש זא וויל איך מיט דיר עשן. דא ער בון וידר איין רוש קאש
דא קאש ער אין דאש הוז סון רבי דא זאלט ער זיין איזל אן זיין שטל
שטעלן דא זאך ער וויא רבי וישי מיל איזל אן זיין שטל שטין דיא זיין
נאר בסכוה אן איינש הוז אוב ניזאלט זאל אק מיט רבי עשן אוב ער
האט דען מאק האוש אן שטל שטין. רבי הורט בון וויא ער קומן וואר
אוב ניבן איש אבוש אבטנאן דאש הוז אוב שפראק בו איש אק
האב דיין ריד וואלניהערט אביר נאז דיא נישט היבדראן אק וויל דיא
מיל איזלן סר קויפן. דא שפראק רבי סבחס דער פסיק ניט מן זאל
סר קיינש מעכשן איין שטריכיליניק נעבן דא שפראק רבי אק וויל
זיא וידר אין וואלד נאשן זויפין דא זאלט רבי סבחס וידר זי וועדן דיא
איזלן מיר שאדן טון אלש פאר וויל זיא ניט ניהיט וועדן. דא זאלט
רבי אק וויל זיא נעמין אז זיא וועדן ניט קענן שלאק. דא שפראק
רבי סבחס וידר דאש וועד איין צוי בעלי חיים אוב דאש זעלבין איז
אק איין עבירה: דא שפראק רבי וידר אק וויל זיא דיא קלאין
שביידן דש טוט אין ניט וויא. דא שפראק רבי סבחס וידר עש
שטיט אק נישריבן דוא זאלשט בישט פר דרבן אובט טעשט אק איין
עבירה דער מיט דא מיט באט איס רבי דען רבי סבחס דש ער דאק
זאלט מיט איס בו מיטאק עשן וויא ער איס פר הייש העט ער דא ער
וואר פאר בייא איס ניווען. דא נישאק זיך איין ער איס פר הייש
בון וואקשין צוישן דען רבי אוב צוישן רבי סבחס דש קייבר סון
ערך וואקשין צוישן דען רבי אוב בו ניט אין נס דש הקנה ליש איין
רפואה דער בו וון אין אוין איז בייטש דער דא ווייש אז מן האט
איר בייזן מן בו אבנדר קומן דאק אן רבי חניגה: רבי אוב צוישן
סון דעס טאק אן דש ער זיין שכל ביקומן דען רבי סבחס סון דען
דא האט ער בון ברכת ימאכט איבר ברויט דש ביז זיין אישט ניווען.
איין מעשה בוך לא

56 Talmud de Jérusalem: Traité *Cheqalim* dans «La source de Jacob»[81]

(De l'âne de rabbi Pinhas qui fut capturé par des brigands et qui ne voulut rien manger pendant trois jours parce qu'on n'avait pas versé la dîme sur le grain)

Histoire L'âne de rabbi Pinhas fils de Yaïr fut capturé un jour par des brigands. Ils le prirent et le menèrent dans une caverne. Ils avaient l'âne depuis trois jours, mais celui-ci refusait toujours de manger, car il savait pertinemment qu'on n'avait pas versé la dîme sur le grain. Les brigands se dirent: «Qu'allons-nous faire de cet âne? Il va mourir de faim, car il refuse de manger. Et si après nous le jetons dans un champ, les gens sauront où nous nous trouvons; ils nous chercheront et nous tueront. Si nous gardons la charogne dans la caverne, elle va empester les lieux et la pestilence est malsaine.» Voici ce qu'ils firent: ils relâchèrent l'âne. Celui-ci rentra chez lui au trot, retrouver son maître, rabbi Pinhas, et lorsqu'il arriva au portail, il se mit à braire de toutes ses forces, à la manière des ânes. Rabbi Pinhas l'entendit braire et dit: «Allez ouvrir à cette pauvre bête et donnez-lui à manger, car elle n'a rien mangé depuis trois jours.» Rabbi Salomon dit que rabbi Pinhas savait pertinemment que son âne ne mangeait jamais ailleurs qu'à la maison et encore bien moins chez des voleurs. On lui donna de l'orge, mais il refusa d'en manger. Alors rabbi Pinhas dit: «Avez-vous déjà versé la dîme?» «Non», dirent-ils. On versa la dîme. Alors l'âne mangea l'orge jusqu'au dernier grain et fut rassasié.

57 Traité *Houllin* chapitre «Voici ce qui est impur» (f° 59b)

(De l'empereur qui dit à rabbi Josué: «Votre Dieu ressemble à un lion»)

Histoire L'empereur dit à rabbi Josué fils de Hananyah: «On compare votre Dieu à un lion, comme il est écrit: Un lion rugit; qui ne dirait rien (cf. Am 3, 8)?[82] J'entends que l'on compare le Seigneur Dieu à un lion. Mais que peut bien être cette grande force? Un homme fort, lui, est capable de tuer un lion.» Rabbi Josué dit à l'empereur: «Il ne s'agit pas d'un mauvais lion. Il s'agit d'un lion de *Be Ilaï*[83], c'est-à-dire

נו ירושלמי במסכת שקלים בעין יעקב

מעשה דער איז פון רבי פנחס בן יאיר דער ווער איז אין אין
ירושלים דיא העטן אין ירושלים אובט פירטין
אין מיט אין אין הילף אוב זיא האטן דען איז דרייא טאג איב דער איז
דער וואלט בישט עשן דען ער וואשט וואלט דש מן האט קיין מעשר פון
דער תבואה ירעבן דא אלטן דיא ירבים בו אבנדר ווייש זאלן מיר מיט
דען איז טון דער איז וועט דאך הונגאר שטערבן ווייל ער ביט עשן
ווייל זאלן מיר דען איז דער באך אוף דעס פעלט ווארפין זא וועדרן
עש דיא לייט דער באך ירוואר וז מיר זיין אוב וועדרן אובש זוכן אוב מיר
וועדרן אוס אובזר חיות קוזן זאלן מיר דען דיא בבילה אין דיא הילף
ביהלטן אזו וועדט דיא בבילה שטיבקין וועדרן אין דער הילף אוב דער
ירשואך דער אישט ראר אוב ירובט · זיא טעטן איינש זיא לישן דען
איז לייפן אזו וויל ער וידר איין היים בו זייפס הערן רבי פנחס אובט
דער איז דער קאס וידר פאר דיא טיר אובט שרייא הוך אלש דיא
איזן פלעגן בו שרייאן דא הורט עש רבי פנחס דש דער איז שרייא
אוב שפראך טוט דער עביה אוף אוב ירבט איר בו עשן דען זיא האט
אין דרייא טאגן בישט ירגעשן רבי שלומה מאכט ער וואשט וואלט רבי
פנחס דש דער איז קיינס פרעמדן אורט ביט אש דען אין זייפס
הויזאכל שכן דש ער האט בישט בייא דיא ירבים ירגעשן זא שיטין
זיא איס ירשטן פאר זיא וואלט אביר בישט עשן דא שפראך רבי
פנחס האט איר אביר מעשר דער פון ירגעבן זא זאלטן זיא בין זא
ירגעבן מעשר דער פון דער באך אש ער דען ירשטין בן אוב אוף
אש זיך וואלזאט:

נז מסכת חולין פרק אילו טריפות

מעשה ער זאלט דער קיסר וידר רבי יהושע בן חנניה אויער
ירוט אישט ירלויבן בו איינס ליבן אלש דא שטיט ירשריבן
אין ליב שרייט וער זאלביט וייש זאלן דא הער איך וואל דש ירוט דער
הער בו איינס ליבן ירלויבן אישט וייש אישט דש פאר אין ירוש
שטערק אין שטערקר מאן דער קאן אין ליבן אוס ברענגן דא
זאלט רבי יהושיע וידר בוס קיסר עש מיינט ביט אין שלעכטיר ליב
עשלכין ליב מיינט עש · דא שפראך דער קיסר איך וואלט דען זעלבין
ליבן

de la forêt d'Ilaï. Voilà de quel lion il s'agit.» L'empereur dit: «J'aimerais|bien voir un tel lion.» Rabbi Josué dit: «Tu ne peux pas le voir.» Alors l'empereur dit: «En vérité, il faut que tu me montres un tel lion, que tu le veuilles ou non!» Rabbi Josué se mit à prier et le lion sortit de son habitation. Lorsque celui-ci fut encore à quatre cents lieux de l'empereur, il se mit à rugir à la manière des lions. Alors toutes les femmes enceintes firent une fausse couche à cause de ce grand rugissement, et le mur de Rome s'effondra. Et lorsqu'il fut encore à trois cents lieux de l'empereur, il rugit à nouveau. Les dents tombèrent de la bouche des gens et l'empereur tomba de son trône, tant sa frayeur était grande. L'empereur dit alors à rabbi Josué: «Auparavant, je t'ai demandé de prier pour que je puisse voir le lion. A présent, je te demande de prier afin que le lion retourne dans l'habitation d'où il est venu, car s'il s'était approché encore davantage, il aurait anéanti le monde entier.» Aussi rabbi Josué se remit-il à prier. Alors le lion recula et regagna son lieu de repos.

58 Traité *Houllin* chapitre «Voici ce qui est impur»[84] (f° 59b)

(De l'empereur qui dit à rabbi Josué: «J'aimerais bien voir votre Dieu»)

Histoire qui arriva. L'empereur demanda à rabbi Josué: «J'aimerais bien voir votre Dieu.» Rabbi Josué dit à l'empereur: «Tu ne peux pas le voir.» L'empereur dit: «En vérité, il faut que tu me le montres!» Alors rabbi Josué partit avec l'empereur et le conduisit dans un champ. C'était pendant le mois de Tammouz, quand le soleil est très chaud. L'empereur dit à rabbi Josué: «Montre-moi ton Dieu à présent!» Rabbi Josué dit à l'empereur: «Lève les yeux au ciel et tu verras Dieu!» Et il lui montra le soleil. L'empereur dit à rabbi Josué: «Je ne peux pas regarder le soleil au-dessus de moi.» Alors rabbi Josué dit à l'empereur: «Tu vois? Le jour où l'un des serviteurs du Saint, béni soit-Il, est occupé à le servir, tu ne peux même pas regarder son serviteur en face – car le soleil est l'un des serviteurs du Saint, béni soit-Il. A fortiori le Saint, béni soit-Il, en personne. Comment ferais-tu pour le voir?» Il fut satisfait de cette réponse.|

ליבן ענין זענען דא שפראך רבי יהושיע דזא קאנשט אין ביט זעהן
דא שפראך דער קיסר כּר זואר דזא אושט איר אין ליבן וויזן איבּיר
בּי דיין דנק דא טעט דער רבי יהושיע תפילה דא ענק זעלבּין ליב דער זעלבּין ליב
אויט זייער זואבּונק . אובּט ויא דער זעלבּין ליב באך כּיר הובּדרט
מיל באך נוס קיסר היט הוב ער אוב ברואט זייער שטיס ויא נון
דער סדר כּון דיא ליבן זין . דא כּר זארכּין אלי טראנן דינר וייבּר
איר קיבּדיר כּון דען ערשטן ישרייא אוב דיא מיאר כּון רויס דיא כּיל
אוס אוב דא ער נון באך דרייא הובּדרט מיל נוס קסיר העט דא הוב
ער וידר אן ברואן . דא כּילן דיא ליט דיא בּן אויט איר מילר .
אוב דער קיסר כּיל כּון זייבּן שטול כּאר ערשטן שרעקן . אוב דער
קיסר שפראך וידר רבי יהושיע איך האב דיך כּאר ענטען דזא
זאלשט תפילה טון דש איך דען ליבן מאן זעהן . נון ביט איך דיך וידר
או דזא זאלשט תפילה טון אז דער ליב זעלט וידר ען אין זיין ואביבּ ויא
ער הער ענקזאן איז דען ואן ער נוך בעהבּטר זואר העט ער דיא
ענק זעלט אוס ענטראכּט אלזו טעט דער רבי יהושיע וידר תפילה דא
ענק ער היבּטיר זיך אין זיין רוא :

נח מסכת חולין פרק אלו טריפות

מעשה נישאך דער קיסר כּראנק רבי יהושיע איך וועלט
ענען אויער וֵט זעהן . דא שפראך רבי יהושיעה
וידר דען קיסר דזא קאנשט אין ביט זעהן דא שפראך דער קיסר
כּיר דזא זואר דזא אושט איך אין וויזן . דא ענק רבי יהושיע הין אובּט
כּיר דען קיסר איט זיך אבּוש דאש איך כּעלט דאש אוב דאש זואר עבּן
אין דען חודש תאוז דש דיא זאר ענק זון דיא הייש שייבּט דא שפראך רבי
קיסר צו רבי יהושיעה נון ויא זיך דיין וֵט . דא שפראך רבי יהושיע
וידר דען קיסר נון זיך ענק היאל אבּוך אז וועלשטו וֵט זעהן אובּט
ויא אין ער זאלט אין דיא זון זעהן . דא שפראך דער קיסר וידר רבי
יהושיע איך קאן ביט איבּר איט זעהן איך זון דיא אין . דא שפראך דער
רבי יהושיע וידר דען קיסר נון זיך דען זעלבּין טאך דש הקדש זיין
דיבּיר איינש כּאר איס דיבּט אז קאנשטו זיין דיבּר ביט זעהן אלש
ענק ער היבּטיר זיך אין זיין רוא :

59 Traité *Houllin* chapitre «Voici ce qui est impur» (f° 60a)

(De l'empereur qui voulait faire un festin à Dieu)

Histoire qui arriva. L'empereur dit à rabbi Josué: «J'aimerais bien faire un festin à ton Dieu pour qu'il mange avec moi.» Rabbi Josué répondit à l'empereur: «Ce n'est pas en ton pouvoir, car le Saint, béni soit-Il, a de nombreux serviteurs.» L'empereur dit: «En vérité, c'est en mon pouvoir.» Rabbi Josué dit: «Alors sors, va dans les vastes champs sur les berges du fleuve Rebita et fais tenir ton banquet là-bas!» Aussi l'empereur se donna-t-il du mal six mois durant, pendant l'été; il fit dresser les tables avec les mets exquis les plus variés et pensa qu'il avait tout organisé au mieux. Alors un vent violent se mit à souffler et à précipiter toutes les tables dans le fleuve. A nouveau l'empereur se donna du mal six mois durant, en hiver, et fit dresser de nombreuses tables avec des mets délicieux. Il se mit à pleuvoir à torrents et les tables furent emportées par les flots et précipitées dans le fleuve où elles disparurent. L'empereur demanda à rabbi Josué: «Que se passe-t-il? J'ai beau faire des préparatifs des mois durant, personne ne vient et pourtant tout disparaît.» Rabbi Josué lui répondit: «Ce sont les serviteurs du Saint, béni soit-Il, qui ont tout mangé.» L'empereur dit: «S'il en est ainsi, je vois que tous mes préparatifs sont vains.» Et il abandonna son idée et ne fit plus aucun préparatif.

60 Traité *Houllin* chapitre «Voici ce qui est impur» (f° 60a)

(De la fille de l'empereur qui dit à rabbi Josué: «Votre Dieu c'est un charpentier!»)

Histoire La fille de l'empereur dit à rabbi Josué: «Votre Dieu, c'est un charpentier, tel qu'il est écrit dans vos livres: *Tu bâtis sur les eaux tes chambres hautes* (Ps 104, 3), ce qui veut dire en yiddish: ‹Celui qui a dressé dans l'eau sa charpente.› Demande-lui de me construire, à moi aussi, une très belle maison des délices, telle qu'il sied à une telle fille.» Rabbi Josué lui dit: «C'est très facile. Nous n'aurons aucun mal.» Rabbi Josué se mit à prier pour elle. Alors elle eut la lèpre et on lui donna une maison à Rome, sur la place du marché, car il était de coutume, à Rome, de donner aux lépreux une

מעשה נישאך דער קיסר זאגט וויזר רבי יהושע איך וועלט
פֿערן דיין וֶלט איז סעודה מכֿן דש ער איט איר זעלט
עשן דא שפראך רבי יהושע וויזר דעם קיסר דוא כּאר מאנשט עש
ניט דען הקבה האט כּיל דיביר . דא שפראך דער קיסר וויזר כּר
וואר איך כּר מאן עש וואל דא שפראך רבי יהושע דא נא הין אנויש
אוין דאש וויט כּעלט בייא דעם בך רביזתא אוב נאש דיא סעודה
דער בייא נו ריכטן . דא מיאט זיך דער קיסר זעקש חדשים נכן
אים זואר בייט אובט ליש טיש נו ברייטן מיט כּיל ארלייא וֶטן עשן
שפייז אובט מייבט ער העט עש נאר וואל נו נריכטן . דא קאס איז
ברושר ויבט אוב וויאט דיא טיש אל איז דען בך אנין . דא נינן דער
קיסר הין אוב מיאט זיך וויזר זעקש חדשים נכן איס ויבטר בייט
אוב ליש וויזר כּיל טיש נו ברייטן מיט וֶדן עשן שפייז דא קאס איז
ברושר רעדן אוב שוועמיט דיא טיש אל הין וועך איז בך אנין דא זיא
הין איז וועך שוואמן דא שפראך דער קיסר וויזר רבי יהושע וייט
אישט דאש וטן איך נכן נו רישט דאט ביאט אוב עש קומט
דאך איז וועך . דא ענוארט רבי יהושע וויזר דש זיז ניעזען הקבה
משוריתים דיא האבן דש דאז אל איך זיך דא זואל דש איז נו רישטן אל
אוס זובשט אישט אוב ליש בוא בלייבן אוב רישט בישט מן נו :

מעשה עש זאנט דעש קיסרש טאכטיר וויזר רבי יהושע
אויער וֶל איש איז ביאר מאן אז איר פיבדן אן
אייער ביכר הסקרה כמים עליותיו דאש אישט טייטש דער דא האט
נעבעלקט איס וואשר זיין באדיס . דא הייש איר אין אך איז פֿן
לושט הוז בויז עש אז אייבר טאכטיר נו נהערט . דא שפראך
רבי יהושע וויזר נו איר דאש וועלן איר נאר וואל נו וועלן בייענאן .
דא הוב רבי יהושע אן אוב טעט נאר ברושה תפילה אויך זיא דא וואלד
זען מרק דעם אבר מן איר איז הוז אין רוס אויך דעם מרק דעם
זיא מבורה דא נאבן איר איז הוז אין רוס אויך דעם מרק דעם
עש וואר דער סדר אין רוס דז מן דיא מבורעם איטליכיס איין הוז
שפייז אובט מייבט ער העט עש נאר וואל נו נריכטן . דא קאס איז
ברושר ויבט אוב וויאט דיא טיש אל הין וועך איז בך אנין דא זיא
הין איז וועך שוואמן דא שפראך דער קיסר וויזר רבי יהושע וייט
אישט דאש וטן איך נכן נו רישט דאט ביאט אוב עש קומט
דאך איז וועך . דא ענוארט רבי יהושע וויזר דש זיז ניעזען הקבה
משוריתים דיא האבן דש דאז אל איך זיך דא זואל דש איז נו רישטן אל
אוס זובשט אישט אוב ליש בוא בלייבן אוב רישט בישט מן נו :

maison sur la place du marché. C'est ainsi que la fille de l'empereur se retrouva dans cette maison, à Rome, assise à la fenêtre à filer du chanvre.|Elle était assise à la fenêtre afin que les gens puissent la voir et prier pour sa guérison. Un jour rabbi Josué traversa la place du marché et passa à côté de sa maisonnette alors qu'elle était assise là à filer du chanvre. Il lui dit: «Notre Bon Dieu t'a-t-il construit une maison des délices?» Elle dit à rabbi Josué: «Cher rabbi, dis à votre Dieu de reprendre ce qu'il m'a donné!» Rabbi Josué lui dit: «Notre Bon Dieu donne, mais il ne reprend pas.»

61 Traité *Houllin* chapitre «Toute la viande»[85] (f° 105b)

(Qu'un homme se garde bien de jeter du pain par terre)

Histoire Il faut empêcher les gens de jeter ou de laisser traîner du pain par terre, car ils risqueraient de marcher dessus. Abbayè dit à ce propos: J'ai toujours cru qu'on balayait la pièce, après avoir mangé, pour qu'elle soit entièrement propre. Jusqu'au jour où j'ai entendu dire qu'on risquait de marcher sur le pain, si on ne balayait pas, et que le fait de marcher sur du pain entraînait une extrême pauvreté. Il était une fois un homme qu'un démon, qui était préposé à la garde du pain et qui s'appelait Nabil, poursuivait sans relâche et qui aurait bien aimé voir notre brave homme dans la misère. Il pensait qu'en laissant traîner du pain, il marcherait dessus. Un jour l'homme s'installa sur l'herbe verte pour y manger. Le démon qui présidait à la pauvreté pensa: «Maintenant, je vais le vaincre, car il ne pourra jamais ramasser les minuscules miettes de pain disséminées dans l'herbe; il marchera dessus.» Après avoir mangé, l'homme prit une bêche, extrayit les mottes d'herbe parsemées de minuscules miettes de pain et jeta le tout à l'eau. Alors l'homme entendit une voix qui dit: «Malheur à moi! Cet homme m'a attiré hors de sa maison dans laquelle j'avais élu domicile.» Il pensait pouvoir le vaincre aisément, mais à présent il dut y renoncer. C'est pourquoi, il faut être sur ses gardes et ne jamais jeter ou laisser traîner de pain par terre. Il est vrai qu'aujourd'hui plus personne ne s'en soucie; aussi plus d'un brave homme en pâtit.|

זיא זאש דעש הלבן אם פענשטיר דש זיא דיא לייט זאלטן זעהן אונ
זאלטן פר זיא ביטן דז זיא דאך זעלט ווידר הייל ווערדן · אייבש טאגש
גינג דער רבי יהושע איבר דען מרק פר אירן הייזלין אן דא זאש זיא
אונ שפאן פלאקש דא זאגט ער צו איר האט דיר אונזר ליבר הער גוט
אין לושט הייזלין גבויט · דא זאגט זיא ווידר רבי יהושע ליביר זאג
ווידר אייער גוט דז ער איר ווידר געבט וויש ער איר גנומן האט · דא
שפראך רבי יהושע ווידר צו איר אונזר ליבר הער גוט דער גיבט אביר
ער נעמיט נישט ווידר:

סא מסכת חולין פרק כל הבשר

מעשה אין איטליך מענש דער זאל גווארנט זיין דז ער
קיין ברוט אויף דער ערדן ווארפט אדר אויף דער
ערדן ליגן לושט דען מן מעכליט זינשט אויף דאש ברוט טרעטין ·
דארויף זאגט דער אבייה פון ערשטן האב איך גמיינט מן קערט
דרום דיא שטוב אויש ווען מן גגעשן האט דער ווארטן דז עש זאל גאר
רייבטליך זיין ביז דז איך גהערט האב מן מעכליט אויף דאש ברויט
טרעטן ווען מן ניט זעלט אויש קערן אונ ווען מן אויף דאש ברויט
טרעט דא קומט גרוש ארמיט דער פון · דען עש וואר איין מאל איין
מאן דעם גינג דער שר דער איבר דען ברוט אישט גזעצט דער דא
היישט נביל נאר הרט נאך אונ דען גוטן מאן גערין צו ארמיט גבראכט
אונ מייבט ער זאלט ברויט לאשן ליגן דש מן זעלט דרויף טרעטן · איין
מאל אש דער זעלבין מאן אויף איין גריבן גראז דא גדאכט זיך דער
שר דער איז איבר דען ארמיט גזעצט איצונדר וויל איך אן ביא קומן
דען ער קאן ניט דיא קליבן ברעקלין ברויט ניט אויש דעם גראז
קליבן אונ ווערט דער נאך דרויף טרעטן דא נון דער מאן גגעשן
האט דא נאם ער איין שויבל אונ שטאך דאש גראז מיט דיא קלייבה
ברעקליין ארויש אונ ווארף עש מיט דעם גראז אין דאש וואשיר אביין
דא הערט דער זעלבין מאן איין שטים דש זאגט וויא צו מיר דש מיך
דיזר מאן הוט אויש גזוגן אויש זיינם הויז דא איך מיין וואניק דא אינן
האב גהט ער מייבט ער קעניט אין ניאן ביא קומן ער מושט נין פון
אים אב לאשן · דער הלבן זאל מן גווארנט זיין קיין ברויט אויף דיא
ערד צו ווערפין אדר ליגן צו לאשין וויא וואל דז מירש איצונדר גאר
וויניק אכטין · דאריבר מענכיר גוטר מאן
פר שמעכט:

62 *Houllin* chapitre «Toute la viande» (f° 105b)

(De l'art de manger des légumes liés en botte par les jardiniers)

Histoire Abbayè dit: J'ai toujours cru qu'un homme qui tirait, d'une botte liée par les jardiniers, quelques légumes pour les manger, était à considérer comme un corbeau vorace, car il ne pouvait attendre que la botte soit déliée. En effet les jardiniers ont l'habitude de présenter l'ail, les oignons et les radis en botte. Jusqu'au jour où j'ai entendu dire qu'on pouvait ainsi ensorceler quelqu'un qui n'était pas prévenu. C'est pourquoi, nul ne doit ignorer qu'il faut délier les oignons, les aulx ou les radis en botte avant d'en manger. C'est le seul moyen pour qu'il ne lui arrive rien.

63 *Houllin* chapitre «Toute la viande» (f° 105b)

(De rabbi Hisda et de Rabbah qui voulurent s'embarquer et d'une princesse qui voulut les accompagner)

Histoire qui arriva à rabbi Hisda et à Rabbah fils de rav Houna. Un jour, ils voulurent s'embarquer à bord d'un navire pour traverser la mer. Une princesse romaine voulut les accompagner. Mais ils ne voulurent pas emmener la princesse avec eux sur le même navire. Aussi la princesse jeta-t-elle un sort au navire, l'empêchant ainsi de quitter le port. Alors les deux rabbins prononcèrent les saints noms afin que le navire quittât le port. La princesse dit aux deux rabbins: «Que puis-je bien faire de vous? Je ne peux pas vous jeter de sort. Car aucun de vous n'a jamais balayé avec un tesson de poterie, aucun de vous n'a jamais écrasé de poux sur ses vêtements et aucun de vous n'a jamais mangé de légumes en botte sans l'avoir déliée au préalable. C'est pourquoi, braves gens, si vous êtes prévenus contre ces trois choses, personne ne pourra vous jeter de sort.»

64 Traité *Houllin* chapitre «Toute la viande» (f° 105b)

(De la gouttière sous laquelle il ne faut pas s'asseoir à cause des démons)

Histoire qui arriva à Abbayè. Il dit: J'ai toujours cru qu'il ne fallait pas s'asseoir sous une gouttière, parce que l'eau vous ruisselait dessus. Jusqu'au jour où j'ai entendu dire qu'il était extrêmement

סב חולין פרק כל הבשר

מעשה ער זאגט אביי פון ערשטן האב איך גימיינט וועלכיר
מענש דער דא עסיש עשט איש איינם גיבוטט דש
דיא גערטנר צו איין זאן ביבדן עש ווער גיזעהן אז ער ווער איין רב
רעבדתן· דען ער קענט ניט ווארטן ביז ער דאש גיבוטט אויף שניידן
דען דיא גערטניר פלעגן קנאפליך אונ׳ צווייבל אונ׳ רעטיך צו איין זאן
בינדן ביז איך גיהערט האב מן קאן איינם כישוף דער מיט טון וועלכיר
ניט גיווארביט דראן אישט דער הלבן זאל איין איטליכר גיווארביט דראן
זיין דז ער דאש גיבוטט צווייבל אביר קנאבליך אביר רעטיך פאר אויף
בינדן אי ער עש עשין וויל דא גישיכט אים ניקש דער פון :

סג חולין פרק כל הבשר

מעשה גישאך רב חיסדא ורבה בר רב הונה דיא וואלטין איבר
איין וואשר פארן אין איינם שיף דא ווער עבין אך
איין שרתה פון רוים. דיא וואלט אך מיט איבן פארן· דא וואלטן זיא
דיא שרתה ניט מיט בעמן בייא זיך אין דאש שיף דא מיינט זיא מיט
כישוף דש דאש שיף ניט קעביט פון לנט קומן· דא זאגטין דיא צווייא
רבונים שיאות דש דאש שיף פון לנט גינג דא שפראך דיא שרתה
ווידר דיא צווייא רבונים. וויש זאל איך מיט אייך טון איך קאן אייך קיין
כישוף טון· דען אייער קייבר האט זיך זיין טאג ביא גיווישט מיט איין
אירדן שערבן אונ׳ אייער קייבר האט זיין טאג קיין לויז אויף זייבר
קליידר גיטיט אונ׳ אייער קייבר האט אך בישט גיגעשן איש איינם
גיבינט אי ערש אויף גישניטן האט פור· דער הלבן ליבן לייט זייט
גיווארנט אן דיא דרייא ערלייא דא קאן מן אייך קיין כישוף דער
מיט גיטאן :

סד מסכת חולין פרק כל הבשר

מעשה גישאך אביי זאגט איך האב מיט ערשטן גימיינט מן
זאל זיך דער הלבן אונטר קיין וושיר רין ניט זעצן
דען דאט וואשיר מעליט אויף אין איין ראב רינן ביז איך גיהערט האב
דש עש איין גרושה סכנה דרונטיר צו זיצן אישט פון וועגן דיא
שידים. דיא האבן איר וואנין דרונטיר דיא רין· דען עש וואר איין
מאל צווייא ארמן מאנן דיא פפלעגן אל דינג אום דאש לון צו טראגן
אן

dangereux de s'asseoir dessous, car les démons y avaient élu domicile. Il y avait deux pauvres, deux portefaix, qui portaient tout| fixé à une barre. Un jour ils portèrent un tonneau de vin, fixé à la barre, et ils voulurent se reposer. Ils posèrent le tonneau à terre, sous une gouttière. Mais le tonneau de vin fixé à la barre se brisa et le vin se répandit par terre. Ils se rendirent donc chez rav Assi qui dirigeait alors l'école talmudique. Rav Assi se douta aussitôt que c'était l'œuvre des démons, et il fit prononcer l'anathème contre eux: le coupable devait se présenter et avouer son forfait. Aussi le démon qui avait accompli le forfait se présenta-t-il. Rav Assi dit au démon: «Dis pourquoi tu as brisé le tonneau de vin de ces pauvres gens!» Le démon dit: «Parce qu'ils ont posé le tonneau de vin sur mon oreille alors que j'étais en train de dormir.» Rav Assi lui dit: «Pourquoi t'es-tu couché précisément à l'endroit où les gens viennent d'habitude? Pense à ce que tu as fait et rembourse-leur leur tonneau de vin, afin qu'ils ne portent pas plainte contre toi!» Le démon dit: «Cher rabbi, fixe-moi la date du remboursement.» Le rabbi fixa une date. L'échéance arriva et le démon ne vint pas rembourser les deux hommes. Une fois la date passée, il se présenta. Rav Assi lui demanda: «Pourquoi n'es-tu pas venu à la date que je t'avais fixée?» Le démon répondit: «Je devais venir pour une chose comptée, mesurée, cachetée et nouée sur laquelle un démon n'a aucune prise. Je n'ai de prise que sur ce qui n'est ni compté, ni cacheté, ni noué. C'est la raison pour laquelle j'ai tardé à rembourser.»

65 Traité *Yoma* chapitre trois (f° 35b)

(Du Saint, béni soit-Il, qui demandera au riche et au pauvre pourquoi ils n'ont pas étudié la Torah)

Histoire Les rabbins nous ont enseigné qu'un pauvre et un riche comparaîtraient tous deux, dans le monde à venir, devant le Saint, béni soit-Il, le Jour du Jugement. Alors on dira au pauvre: «Dis-nous, pourquoi n'as-tu pas étudié la Torah dans le monde d'ici-bas, où tu as séjourné?» Le pauvre répondra: «Hélas mon Dieu, j'étais bien trop préoccupé par ma pauvreté et ma subsistance pour avoir le temps d'étudier.» On lui demandera: «Etais-tu donc plus pauvre qu'Hillel?» Car on dit du vieil Hillel qu'il gagnait un schilling par jour: il donnait un demi-schilling au pré-

ער איז שלובן ניהט ליגט סך ביבט דא אבּ ער איז העלפּיט דען שוער
ט ב i 2 דער

ווען אלש הילן אלטן דען מן דען ניאונט האט אוך אלטן דען ניאונען
ארויך דען דורה לערנן. דא עבטערט מן איס ווידר בישט ביט מיט אייבר ארויס אין שלובן ניהט סך ביבט דא אבּ ער איז העלפּיט דען שוער
דער 2 i ב ט

ווען דער ארויס אין ווידר דער הבּן דש איז מיר סך אש דאש איט ווין דער
דער ווען דער ווין דער לוך אלש אוך איז ערד איז הין נז שטבּאן אוך
רייכר איז ווערן אלי בייד אוך שטעלן סך אש דאש איט ווין דער אן
מעשה איז רבוים הבּן לערנט אין ארויס אין אוך שטבּאן אייבש ואל דא טרוקן איז אין סך איט ווין דער אן אייבר שטבּאן.

מסכת יומה פרק שלושה סה

בבאלונן ניהט ניזוט:

ער דער מיט איך איך אבּ הבּן דער אישט דיקוסט ניקט אדר נז ניזוט
ער ניקט אדר ניבר נז נעמן בין אייבר ניקט דש ביט ניקט אדר סך
ווען ניזוט ניזוט ניקט אוך נז ניקוסט ניזוט נז אוך ניזוט סך זיקט
ווי אין ריבר בן איך ניקט אוך אישט אש דאש ניזוט ניקט אוך נימשט
דער שך ניקט אין ניט ניקט איך דיר ניזוט איך אז דיר ניזוט האבּ דא
דעס זען קאס ער דאך. דא סראן רב אשי וואלס בישט ביט אוך
באך דער שך דאש ביט אז ער זאלט ניט אוויא דיא ביבאלן אוך
דער ביבאבן דא זעבט איס דער רב ניט. נון ניט דיא קאס
ציבר דיך דען דא שפּראך דער שך ניבר רבי ניך מיר אין ניט נז
ביט ניא דש ווען ביבאל ניבן סך ניט ווין דש ניא מיר. דא ניבן
ניט ווא דיא ליט ארט וא אין עבּן עלט דיך ניך אז ווא וואלס
נז איס ניבר דען נשלאפן דא עבּן דא ניט איך דען דא שפּראך רב אשי ווידר
ווידר רב אשי שפּראך דא נשלאפן דא עבּן דען איך ניט הבּן
דער שך ווידר דער הבּן דש איז מיר סך אש דאש איט ווין דש איז
אוך איט אוך דען נז ברוכן. דא שפּראך רב אשי נוס שך זאל דער ווען
הבּן דער שך אש דאש ווידר דער הבּן דש איז מיר סך אש דאש איט
ווין דער אן ווידר דער הבּן דש איז מיר סך אש דאש איט ווין דער
אן ווידר דער הבּן דש איז מיר סך אש דאש איט ווין דער אן

posé| à la garde de la maison d'études et avec le reste, il nourrissait femme et enfants. Cela ne l'a pas empêché d'étudier la Torah. Un jour, alors qu'il n'avait rien pu gagner, le bedeau ne voulut pas le laisser entrer dans la maison d'études, car il ne pouvait pas le payer. On donnait tous les jours quelque chose au bedeau, quiconque voulait entrer dans la maison d'études. Hillel monta sur le toit et se coucha sur une fenêtre afin de pouvoir entendre l'enseignement de la bouche de Chemayah et d'Avtalyon. Ce jour-là, c'était justement la veille du chabbat et le jour du solstice d'hiver. Une neige abondante se mit à tomber sur lui et la neige le recouvrit entièrement. Lorsqu'il fit jour à nouveau, Chemaya dit à Avtalyon: «Mon cher frère, de tout temps, cette maison a toujours été très claire, mais en ce jour d'aujourd'hui, elle est particulièrement sombre. Peut-être le temps est-il nuageux?» Alors ils levèrent les yeux et virent là-haut, sur la fenêtre, la silhouette d'un homme. Aussitôt ils montèrent sur le toit et y trouvèrent le vieil Hillel enseveli sous trois aunes de neige. Ils ôtèrent la neige qui le recouvrait, le mirent dans un bain chaud, l'enduirent d'onguent et l'assirent près du feu. Les gens dirent que cet homme était unique et qu'il valait qu'on transgresse le chabbat pour lui. Aussi le pauvre n'a-t-il aucune excuse de n'avoir pas pu étudier la Torah, car un homme a beau être pauvre, il peut très bien étudier la Torah. Puis on dit au riche, le Jour du Jugement: «Dis-nous, pourquoi n'as-tu pas étudié la Torah?» Le riche répond: «J'étais riche et bien trop préoccupé par mes affaires; aussi n'ai-je pas eu le temps d'étudier la Torah.» On lui dit: «Mais tu n'étais pas plus riche qu'Eléazar fils de Harsom. On dit que son père lui a laissé à sa mort mille villes sur la terre ferme et mille bateaux en haute mer; et néanmoins, il se rendait tous les jours d'un pays à l'autre, chargé d'un lourd fardeau et il étudiait la Torah. Un jour il rencontra un de ses serviteurs qui ne le connaissait pas et qui dit à rabbi Eléazar: ‹C'est ton tour de travailler toute

דער אנדר דער איבר דען בית המדרש זיצען אישט זיצונען אוך דער איבר
איט ער זיך: ווייב אוך קיבדיר זישפיזיט דער איט
אוך האט דאך תורה בייא זילערנט. אייבש טאקש איז אין אזו
איט ער בישט שאש ניט האט אזו ניבן קר קיענן דיך אין דער
בית המדרש האט וועלן אניין נישט ווארוס. ער האט אין בישט זיהט
זיך אוך טך דאש אוך אזו ניבן קר קיענן דען אין דער
בית המדרש האט וועלן אניין נין. דא זיבן ער אוך
זיך: אייבס קיענשטער אין דער וועלט דש ער קובט הערן
דען זי אוך דא אוך זיבן דער אוך תורה: ואבר וועלן שאעיה
זיך אוך אייבס קיענשטער אין דער וועלט דש ער קובט הערן
זיעלבן אבן תקופת שבת
בוך אין ריושר שבי אוך דער שבי אוך אין דער וועלט
זיבור דא עש בוא וידר טאך וועלט דא אבטלין אין
ברודר אל טאך אישט אוך הוזיזונען אוך דער העלן זיך
טאך אישט עש קיענשטער קיילכיט אישט הייט אין זיוועלקליכיר
אוך זיבן: דא אין זיך איבר זי אבן: דא
אין קיענשטיר זין אזו זיבונדש דא טך דאש אוך בוך
אזו אוך נישט אייבש אוך אבן
אוך שבת אוך אין אין קיענן אין אין אין אין
טעטש זי: דען שבי אוך וועלט אוך אין אין אין
וועלט דא דער בוך הוך אין דרייא דש זיזלן
אזו אוך אין אין דער שבי אוך
אין איבר אין זי: דער דאש אישט אוך אין זיך
זי אוך שבת זיין. דא איט דער עבי קיין קיענשטער אוך
אזו אוך שבת זיין: דען דער אוך תורה: זילערנט
דער איט תורה בייט אוך קיענן דען וועלט דען זילערנען
אישט אוך שון איבר וועלט דער תורה בייט
דא קאך דער וואלך תורה: זילערנט. דער באך שפריכט אין זוס דעש
עשיר ליוס. הדין האשטוביט הבן וועשט הער זאך תורה: זילערנט
איט זיוועלן זיאיט בין ניין ריך בין אוך אזו: איט דער עשיר
מיינה ברושה עסקיס אוך בייט האב בייט אוך דער ווייל ניהט זי זילערנן. דא
אזו אין וידר זו אוים בישט אי בייט ריכר זיוועלן זי: אלעזר בן חרסום
זיט שטיבט טוט זיין באך האטיר קאטש זיין דש אין אוך אזו:
איט אוך אוך דש זיך אוך שוך בייט וועלט אוך דאש אוך אוך
זי: דען אוך דער ווייל זיהט בין ניין זיוועלן אזו: בין ריך אזך
עשיר: דער דער זילערנט. הבן האשטוביט תורה: זילערנט
דער אוך דאך אין קאך דא
מיינה ברושה עסקיס אוך בייט האב בייט אוך דער ווייל ניהט זי זילערנן. דא
אזו אין וידר זו אוים בישט אי בייט ריכר זיוועלן זי: אלעזר בן חרסום
זיט שטיבט טוט זיין באך האטיר קאטש זיין דש אין אוך אזו:
איט אוך אוך דש זיך אוך שוך בייט וועלט אוך דאש אוך אוך
זי: דען אוך דער ווייל זיהט בין ניין זיוועלן אזו: בין ריך אזך
עשיר: דער דער זילערנט. הבן האשטוביט תורה: זילערנט
דער אוך דאך אין קאך דא

une journée| pour ton maître rabbi Eléazar.› Il lui dit: ‹Je t'en prie, laisse-moi partir car je dois étudier la Torah.› Le serviteur lui dit: ‹Sur la vie de rabbi Eléazar fils de Harsom, je ne te laisserai pas partir.› Alors rabbi Eléazar lui donna tout l'argent qu'il avait sur lui pour qu'il le laissât partir; mais rabbi Eléazar ne se fit pas reconnaître en tant que tel, car il voulait étudier la Torah. Et il passa toute sa vie sans avoir jamais vu les biens de son père, ni les villes ni les bateaux; il ne fit qu'étudier la Torah.» Le Jour du Jugement, on s'adressera aussi au méchant: «Allez, dis-nous, pourquoi n'as-tu pas étudié la Torah?» Il répondra: «J'étais beau et l'instinct du mal m'a perverti au point que je n'ai pas pu étudier.» On lui dira: «Etais-tu plus soumis à la tentation que Joseph le Saint? Tous les jours, la femme de Putiphar lui faisait porter de beaux vêtements pour qu'il les revêtît. Ceux qu'il revêtait le matin, il ne les portaient pas le soir et ceux qu'il revêtait le soir, il ne les portait pas le matin, car les beaux vêtements induisent l'homme en tentation. Elle lui dit: ‹Viens près de moi, viens te coucher auprès de moi!› Il lui dit: ‹Non, je ne veux point.› Elle lui dit: ‹Viens te coucher auprès de moi ou je te fais jeter en prison!› Joseph lui dit: Le Nom *libère les captifs* (Ps 146, 7), ce qui veut dire en yiddish: ‹Dieu libère les captifs.› Elle dit: ‹Je te ferai choir de ta grandeur.› Il lui dit: Le Nom *redresse les courbés* (Ps 146, 8), ce qui veut dire en yiddish: ‹Dieu redresse les courbés.› Elle dit: ‹Je te ferai crever les yeux.› Joseph répliqua: Le Nom *dessille les aveugles* (Ps 146, 8), ce qui veut dire en yiddish: ‹Le Saint, béni soit-Il, ouvre les yeux de l'homme.› C'est pourquoi je ne coucherai pas auprès de toi. Dieu peut très bien me venir en aide.» Alors elle lui donna mille quintaux d'argent pour qu'il partage sa couche. Mais il refusa de coucher auprès d'elle, ainsi qu'il est écrit: «*Il ne l'entend pas pour coucher près d'elle* (Gen 39, 10), ce qui veut dire en yiddish: ‹Il ne voulut pas l'entendre pour coucher près d'elle.›»Aussi le méchant n'a-t-il pas, lui non plus, d'excuse. On constate donc que le vieil Hillel rend coupables les pauvres, que rabbi Eliézer rend coupables les riches, que Joseph le Juste rend coupables les méchants. C'est pourquoi, que chacun prenne garde à la Torah, le chemin de l'enfer il évitera.|

איך אז אז וואר איז אז וועלן אז זאל דער דעמלט קענען דער ווידר צו איס אז וואר אז
לערנט: תורה ערשטן דער רבי אליעזר וואר דער ווארטן דו ער קענט
דער קענען ווענן דו ער רבי אליעזר וואר דער ווארטן דו ער קענט
ווען אז ער בייא איס דאס דו ער איס ווען ליין אוב וואלט זיך ביט צו
דאס: ווען אז ער בייא איס דאס דו ער איס ווען ליין אוב וואלט זיך ביט צו
לעבט רבי אלעזר בן חרסום איך זאל דיך ביט ווען ווען אז ער אבר ווען אז
אז: תורה ערשטן דער רבי אליעזר וואר דער ווארטן דו ער קענט
איך אז אז וואר איז אז וועלן אז זאל דער דעמלט קענען דער ווידר צו איס אז וואר אז

ט ף 1 3 מסכת

ווארבט זיין. דא זאל ער ביט אין דאש ווענס הבין:
מלא חייב דיא רשעים. דער נבל זו איז איטליכר אן דער תורה
דיא ארמן. רבי אליעזר דער מלא חייב דיא ליכן. יוסי. דער בדיק
ענטוואדרט דא וואלט דש דער אלט הילוך דש ווארט ניכט מלא חייב
איר: ער וואלט בייא איר ליך דא מיט דער רשע אך כיין פאר
ולא שמע אליה לשכב אצלה דש איז טייטש אוב ביט ער וואלט הערן צו
דש איך ווען ער ביט בייא איר ליך דא אישט אז: דער פסיק שרייבט
דא ליך ער איס טוזבט בענטביר זו ליבער ער זאלט בייא שטן ליך
דער הבן ליך איך ביט בייא דיר הבה אין איר וואלט בייא שטן
. ליך אוך ווען זיין מענשן דעס עבדיט דער עבדה הבה דש אישט
ליך דיר דיין אוך ראשן ראשן אוך שטעבן אוך זאל יוסי ווידר ה' פוקח עורים
טייטש ווען דער רייכ אוך דיא ביבוקטן. דא שפראך זיא ווידר איך
ראשן ווידר ביידר מאכן דא ער ווידר ווען ה' פוקח כפופים דש אישט
דא ווידר זיא איך אוך ווען דא האט זיא ווידר אין ווען ליך דיר דיין דיך
זו אס ליך בייא איר אביר איך ווען דיך ראשן תסמן דא יוסי האט
אייגן בוס יבר הרע דא ווען ווען איך ביט דא האט זיא ווען ווען
בייא איר דא ער ווידר ווען איך כיין ווען איר הער זו איר אוב ליך
ווען ער ביט זו מארבש אן דער ווידר ברענען דיא ווען ווען
דיא ווען אן ווען דיא קלוידר דיא אוב זו האט ער דיא קלוידר דיא
דיא קלוידר אז: ער האט דיא מארבש זו האט ער ביט דיא ווען
ווען דיא קלוידר דיא אוב האט איס ווישיט הינה קלוידר דו ער האט ווען אן
יוסי. דער בדיק דש איך טאל אלי כדיק דש ווייב פוטיפרש הין
בייא דיר ווען אז: יוסי. דער בדיק דש איך טאל אלי כדיק דש ווייב פוטיפרש הין
הרע יבר איר ווען דען אז איס השטו שרייבט אן זו שפראך דא .
דער קענען ווענן. דא שפראך איך שורד ווען איך האט הרע יבר איר ווען
אב ביט איך דש שרייבט אן זו איס השטו דען ווען הרע יבר איר ווען
ווען אן דער ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען
צוס דעס רשע שפרייבט אן איך ליוס הדין זאל דוס הער ווארוס
האשטו ביט תורה ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען
באך שיך ביט ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען
תורה: ווען אוב אל זיין טאל ווען ווען ווען ווען ווען ווען ווען
לעבט רבי אלעזר בן חרסום איך זאל דיך ביט ווען ווען ווען ווען
אז: תורה ערשטן דער רבי אליעזר וואר דער ווארטן דו ער קענט
איך אז אז וואר איז אז וועלן אז זאל דער דעמלט קענען דער ווידר צו איס אז וואר אז

66 Traité *Gittin* chapitre «Ceux qui ont souffert»[86] (f° 47a)

(De Rech Laqich qui se vendit aux hommes mangeurs d'hommes vivants)

Histoire Rech Laqich se vendit lui-même aux Ludites. Ce sont les peuples qui mangent les hommes tout vifs. Il se vendit à eux avant d'étudier la Torah, à l'époque où il était encore un brigand. Il se munit d'un sac et dans ce sac, il mit une boule de plomb. Il se souvint que les Ludites avaient l'habitude, le jour même où ils allaient exécuter leur victime, de lui laisser formuler un dernier vœu, sauf celui d'avoir la vie sauve; et ce vœu-là, ils l'exauçaient afin qu'il leur pardonne plus volontiers de verser son sang. Et lorsque vint le jour où ils devaient le mettre à mort, les Ludites lui dirent: «Fais un dernier vœu avant ta mort et nous l'exaucerons, mais tu n'as pas le droit d'implorer pour ta vie.» Il leur dit: «Si déjà je puis formuler un dernier vœu, voici ce que je vous demande: je veux vous ligoter et vous asseoir l'un à côté de l'autre, en une seule rangée; puis permettez que je vous administre, un par un, un coup de sac et demi. Alors je veux bien vous pardonner de me tuer ensuite.» Ils lui accordèrent cette grâce, se firent tous ligoter et asseoir l'un à côté de l'autre. Puis il administra un coup à chacun. Ils tombèrent un à un et rendirent l'âme en grinçant des dents. Rech Laqich leur dit: «Je vois bien que vous vous moquez de moi. Mais vous avez encore droit à un demi coup.» Il leur administra encore un demi coup et les tua tous. Sur ce, il les quitta. Rech Laqich passa toute sa vie à dépenser ce qu'il gagnait à manger et à boire. Un jour sa fille lui dit: «Cher père, achète-toi donc un lit et un oreiller avec ton argent, comme cela tu pourras t'étendre.» Il lui dit: «Chère fille, j'ai un gros ventre; voilà mon lit et mon oreiller.» Lorsqu'il mourut, il laissa en héritage une petite mesure de safran et dit: «J'ai accompli le verset: *Et ils laissent à d'autres leur fortune* (Ps 49, 11), ce qui veut dire en yiddish: ‹Et ils la laissent à un étranger afin qu'elle passe en d'autres mains.›»

מעשה ריש לקיש דאר פֿאר דער זיבלער צו דעם
לודאי דאש זיין דיא פֿולקיר דיא דא דעם מענשן
זעלברט לעבנדיק עשן אובט ער האט זיך פֿר קויפֿט צו אינן אי ער
האט תורה לערנט ליא ווייל ער באך איין לאך ווער . דא האט ער
זיך ליכט אין בליאן דעם זיך אוב איס דעם זיך האט ער אין
ניטאן אובט ער לדוכט זיך אז דיא לודאיס דיא דען איין זולכן סדר
אין אן דעם זעלבן טאג דא לאש דיא אייבן ווענין טיטן
פֿאר איר ביט ביטן זובדר אוס דאש לעבן אובט דיא זעלבין ביט דיא
זיך איין זיא לערן דער ווארטן אז ער אין זעלט עשטר אי אוחל זיין
דאש בלוט . אוב ווא עש בון קאס אן דעם טאג דש מן אין
טיטן דא זאלן דיא לודיס צו איס ביט דוא אובש איין ביט פֿאר דיבס
טוט דא ווענן מיר זיא דיר לערין זובדר פֿאר דאש לעבן דערפֿשטו
ביט צו ביטן . דא שפראך ער צו אינן זאלן זיא ווא ביטן
איך עש איך דש איך איך ווא בינדן אוב ווא איך
אין איך פֿון מיך אש אובט ליא זיין באך אבנדיר בייא
זיך ווא באך דער . איטליכר אבדר הלבן שלעפֿן מיט דיזיס זיך לעבן
ערן אוחל זיין ווען מיר דאך מיאת זייט דא לערטן זיא
זיין ביט אוב לישן זיך בעבן אבנדיר זעלבן .
דא באך ער איטליכס אין שלאך אז ער אוס פֿיל אובט דש איס
בשוה אויש לינק אוב זיא כלעבטן זיך מיט איר צינן דא שפראך
זיך לקיש צו אינן זיך איך אין ווען איר שפאט מייבר באך איר הבט
ווער אובט אלאך שלאך בייא מיר אוב באך אין באך הלבן איין
זיא אל מיאת אוב ער לינק פֿון לינק ווען . אובט אל זיין טאג
פֿון דער ווידר זיך ליכט ווש ער האט פֿר ביבט דא פֿר טעט ערש
אין עשן אוב אוב טריבן . דא זאלן זיין טאכטיר אין מאל צו איס
ליבר פֿאטיר קויפֿ דיר אין בעט אבר אין קושן איין דיין זעלט אז
אין דרויפֿ ליבה . דא שפראך ער ווידר ליבה טאכטיר איך האב
ליש אין שטוב אז ער שטיש מיין בעט אש מיר אוב בעט אובט ער
בין איך זאלן אין מעסליין מיט זיבר זיין עבט אובט ער איך פֿאר
נאשן איר צו אייגס פֿרעמדן פֿרעמדן דש אין אבדר לייט העבט קומט :

67 Traité *Babba metsia* chapitre «Les travailleurs»[87] (f° 84a)

(De rabbi Yohanan[88] qui était le plus beau des hommes)

Histoire Rabbi Yohanan était le plus bel homme de la terre. Un jour qu'il avait très chaud, il se baigna dans un fleuve, le Jourdain. Alors un brigand vint à passer. Il vit l'homme se baigner dans le Jourdain et fut étonné de sa beauté. Il le prit pour une femme et sauta à l'eau. Ce brigand n'était autre que Rech Laqich. Rabbi Yohanan lui dit: «Quelle grande force tu possèdes pour étudier la Torah!» Le brigand dit: «Quelle belle femme tu ferais!» Rabbi Yohanan lui dit: «Si tu t'arrêtes de faire des mauvais coups, et si tu te mets à étudier la Torah, je te donnerai ma sœur pour épouse; elle est bien plus belle que moi.» Le brigand dit: «Oui, je veux bien étudier la Torah, si tu me donnes ta sœur.» Rabbi Yohanan lui dit: «Ressaute hors de l'eau, à l'endroit précis où tu y a sauté, et va me chercher mes vêtements!» Mais il ne put jamais sauter aussi loin qu'auparavant. Rabbi Yohanan vit qu'il avait parlé du fond du cœur, lorsqu'il lui dit qu'il voulait étudier la Torah. Aussi en fit-il un prosélyte. Il lui enseigna la Torah et lui donna sa sœur. Celui qui prend sur soi le joug de la Torah, il lui faut, pour terminer les choses, deux fois plus de temps qu'auparavant. Il s'adonna donc assidûment à l'étude jusqu'à devenir un grand érudit et on l'appela rabbi Siméon fils de Laqich; il propagea l'enseignement de la Torah parmi les enfants d'Israël. Un jour, à la maison d'études, il y eut une discussion talmudique[89] entre rabbi Yohanan et Rech Laqich. Il s'agissait de savoir quand une épée, un couteau, une lance et une faucille étaient inutilisables et quand leur fabrication était terminée. Rabbi Yohanan et Rech Laqich étaient en désaccord. Rabbi Yohanan dit: «Quand on les retire du feu, incandescents, leur fabrication est terminée.» Et Rech Laqich dit: «Non, seulement après les avoir trempés dans l'eau.» Rabbi Yohanan dit: «Espèce de brigand, va, ce sont des choses que tu connais bien, car elles font partie de ton métier de brigand.» Rech Laqich dit: «A quoi me sert l'étude de la Torah? A présent on m'appelle maître, mais auparavant aussi on

מעשה רבי יוחנן דער גרויסער האט אריין שיבשטן אין דעם
אין דיא גמרא וועלט מען דאס נישט פארשטיין אז מען
איז אסאך ווי ער איז דאך דער גרעסטער אמורא
עבן אך איז דער ערשטער אמורא דער ערשטער
וואנדערט זיך אן זייער הפסקייט דיא דער מען איז
מייבט ער ווי איז ווייבש בילד אוב שפראכן איז דאס ווי
אוב דער ערשטער אמורא ווי ערשט אז שין אז אייבש
רבי יוחנן אז איז ווילשטו סוף דייבן בייז שטיק אד נאשן
תורה ווייב ווי איך דיר איז שוועשטיר ערבן אז אייבש
דיא איז סיי היפשיר זי: איך בין דא שפראך דער ערשטער
תורה ערבן אז איז ווילשטו איר דיר איז שוועשטיר ערבן
יוחנן אז שפרינגן ווידר ארויש אוב הוך איר דיא קלידר ווי דוא ביסט
סוף ארויין נישפרונגן. דא קובט ער ביט הלב אז ווייט שפרינגן
אז ער איז סוף נישפרונגן איז דא זאך רבי יוחנן ווי ער איז
העראין נייבט האט אז ער וויל תורה ערבן אלזו ווער איז ער
אוב ערבט אין תורה שוועשטיר. דען ווען שייבר
דאש יאר סוף דער תורה אוין זיך האט אז קאן ער ביט הלב אז וועלט
פערטין זיין אלש סאר אוב אלזו ערבט ער ארר ווער דש ער
רושר ערביר ווארד אוב ווארד יהויסן רבי שמעון בן לקיש דער
אוף איז מאן אויף דיא תורה אובטר ישראל. עס ביקאנ זיך
איז בייט דאש רבי יוחנן רבי יוחנן דער סיפור אין דעם בית המדרש ווער
איז בייט דא: איין סיפור אין דעם בית המדרש ווער
איז אוב ריש לקיש דא: טראל אן איז שוועשטיר אובט מעשיר
שפיז אוב ניא זיך ווען: ווען זיך אין דיא טומאה: זיך
ווען זיא ניא איש דעם ווען זיא ניא זיך ארויס יושן סוף
וועלט. דא קריגט רבי יוחנן אוב ריש לקיש דארן רבי יוחנן
אלזו: זיך ניא איש דעם ווען זיא ניא זיך ניא איש
אוב ריש לקיש שפראך ניין ווען מען עס דאש וידר איש דעם ווער
ניאט. דא שפראך רבי יוחנן אייא דוא ניין דוא ווייבש דאש
דען ווען איך רבי יהויסן מען איך דאש מען איך
איבערדר היישט מען

m'appelait maître,| car j'étais le chef des brigands.» Rabbi Yohanan dit: «Elle t'aide, la Torah, à obtenir une place dans le monde à venir.» Alors rabbi Yohanan se mit très en colère et jeta sur Rech Laqich un regard tel qu'il en tomba gravement malade. Lorsque la femme de Rech Laqich vit que son mari allait mourir, elle se rendit auprès de son frère rabbi Yohanan et le supplia de laisser vivre son mari, pour ne pas être veuve et ses enfants de pauvres orphelins. Rabbi Yohanan lui dit: «Toi et tes enfants, vous n'avez aucun souci à vous faire; je prendrai soin de vous si ton mari venait à mourir.» Alors le bon Rech Laqich mourut. Rabbi Yohanan en fut profondément affligé. Les rabbins dirent: «Qui veut aller chez rabbi Yohanan pour le consoler? Envoyons-lui rabbi Eliézer fils de Pedat; il répondra à ses questions à la place de Rech Laqich.» Rabbi Eliézer suivit son enseignement et lorsque rabbi Yohanan exposait la loi, il acquiesçait à tout ce que disait rabbi Yohanan par ces mots: «On me l'a enseigné de la même manière que toi tu viens de l'enseigner.» Alors rabbi Yohanan dit: «Comment peux-tu prendre la place de Rech Laqich? Quand j'exposais la loi, il avait vingt-quatre questions à me poser et vingt-quatre explications à me donner, aiguisant ainsi mon esprit, tandis que toi, tu dis, quand j'expose quelque chose, que c'est exactement ce que tu as appris auparavant. Comment savoir si mon interprétation est la bonne?» Rabbi Yohanan déchira ses vêtements et se mit à pleurer en disant: «Où es-tu, fils de Laqich? Où es-tu, fils de Laqich?» Et son affliction fut si grande qu'il en perdit la raison. Lorsque les rabbins virent que rabbi Yohanan était devenu fou, ils se mirent à prier pour qu'il meure. Alors ils l'enterrèrent.

68 Traité *Ketoubbot* chapitre «Ce qu'une femme trouve»[90] (f° 66b)

(De rabbi Yohanan qui quitta Jérusalem à dos d'âne)

Histoire qui est arrivée à rabbi Yohanan fils de Zakkaï. Il quitta Jérusalem à dos d'âne et ses disciples le suivirent. Alors il vit une femme ramasser des grains d'orge dans les excréments du bétail des Arabes. En apercevant le rabbi, la femme resserra son voile autour de sa tête, s'approcha de lui et lui dit: «Cher rabbi, donne-moi à manger!» Il lui dit:| «Ma

איך בין כּוֹר דער איבערשטער אובטער דיא עלבים ניט־עזן . דא שפראך
רבי יוחנן אין זוא דער מיט דיר זי דזוא מיט דייבר תורה קאנשט
חלק עולם הבא האבן . דא ווארד רבי יוחנן זער בארנט אוב ניין
אוין אין ניט דז ריש לקיש נאר לקיש ווארד . ווא דאש ריש לקיש
רבי ברודר איבר זאך דז איז נט ניבן דא אלט זי אז אין מאן שטערבן
יוחנן באט איט דא שין נעבן נא אלט זאך מן דאך אלט לעבן דא איט אז
זי ביט זעלט אין אלאובה זיין אוב איר דזיבדיק ארמן יתומים וועדן .
דא אלט רבי יוחנן בו איר דז דוא אוב דייבן בידרכּין ביט בו זאלט
איך ווי איך דאו דער בערין ווען מאן שון טוט אישט אלזו
שטורב ער דער ריש לקיש . דא ווארזיך רבי יוחנן זער אוס אין
מצער . דא זאלט דיא רבנים ווער ווי בן אוב ווי רבי יוחנן מרחם זיין
איר וועלן אין רבי אלעזר בן פרת שיקין דער זאלאיס זיין קשיות אלמתן
זיין בון ריש לקיש וועלן דוא בון רבי אלעזר בייא איס זערבט אוב דש
רבי יוחנן דיא הלכה זאלט דא טלא זאלט רבי יוחנן דוא אלש אלא
אלעזר איך האב עש אך אזו בלערבט דוא עש בלערבט האשט .
דא הוב רבי יוחנן אן דוא אלשאזיין ווא ריש לקיש בלוזעזן אישט
איך דיא הלכה בלאובניק אזו האט ער איך כּיר אוב כּיר בלוזעזן
קשיות בלרכּאלט אוב האט איר ווידר כּיר אוב בלוזאבניק תירוצים
דרוין בלעבן דוא איך נאר שרן בלאכּט אן איינס לערנן אוב
דוא שפרייכּשט ווען איך עפיש זאך כּור האשט דוא אזו בלערבט
ווייש איך דאש איך כּש דען כּשט רעכּט זאך . דא בינן רבי יוחנן הין אוב
בו ריש לקיש זיין בין לכּידר אוב וויבט אוב שפראך וו בישטו בין לקיש וו
בישטו בין לקיש אזו דאר ווער זיך דאך ער אכּצער אוס אין בז ער
שון דש רבנים דיא ווארד אוס רבי יוחנן דער באך דן דיא הלכה
משונע ווארד אוס דעס רבי יוחנן ווא דאש בון דיא רבנים זכּן
ער אך דש ער ווער משונע בלאורדן אזו טעטין זיא תפילה אוין אין דש
שטורב אוב אין דער באך בין בלאבן :

סח מסכת כתובת פרק מציאת אישה

מעשה אישט בלשעהן אן רבי יוחנן בן זכאי דער ווא רייש
אוש יריושלים אוין אייגס איזל אוב זיין תלמידים
איר

chère fille, qui es-tu?» Elle dit: «Je suis la fille de Nakdimon fils de Gorion.»[91] Il dit: «Chère fille, qu'est-il advenu de la fortune de ton père, lui qui était si riche?» Elle répondit: «Cher rabbi, il existe un proverbe à Jérusalem qui dit: Qui veut mettre sa fortune dans du sel pour la conserver, doit faire l'aumône. Certains disent ceci: Si on met sa fortune dans du sel sans faire l'aumône, on finit par y laisser son argent.» Rabbi Yohanan demanda: «Où est passé la fortune de ton beau-père?» Elle répondit: «La perte de l'une a entraîné la perte de l'autre.» Puis elle ajouta: «Cher rabbi, vous rappelez-vous avoir signé mon contrat de mariage en tant que témoin?» Il s'adressa à ses disciples: «Je me rappelle avoir signé le contrat de mariage et j'y ai lu que la dot s'élevait à mille fois mille florins d'or qu'elle lui a apportés, sans compter ce qu'elle a reçu de son beau-père.» Alors rabbi Yohanan se mit à pleurer et dit: «Bienheureux que vous êtes, enfants d'Israël, quand vous faites la volonté du Saint, béni soit-Il, car alors aucune nation ni aucune langue ne peut vous contraindre. Mais si vous ne faites pas la volonté du Saint, béni soit-Il, vous tombez entre les mains d'une nation inférieure. Et non seulement vous tombez entre les mains d'une nation inférieure, mais de plus entre les mains de vos ennemis.» La *Gemara* pose la question suivante: «Nakdimon fils de Gorion n'avait-il pas fait l'aumône?» On nous a enseigné que lorsque Nakdimon sortait de chez lui pour se rendre à la maison d'études, on déroulait sous ses pieds des vêtements de soie pure, qu'on abandonnait ensuite aux pauvres. Certains donnent l'explication suivante: C'est à cause de l'honneur qui lui était dû et non pour faire l'aumône. D'autres interprètent le fait ainsi: Il aurait dû faire l'aumône bien plus souvent qu'il ne l'a faite; comme il n'a pas fait suffisamment l'aumône, il y a laissé sa fortune. Comme dit le proverbe: «Plus un chameau mange, plus sa charge est lourde.» En d'autres termes: Plus un homme est riche, plus il doit faire l'aumône. C'est ce que Nakdimon fils de Gorion n'a pas fait et c'est pourquoi il est devenu si pauvre. Rabbi Eléazar fils de Tsadok dit: «J'aimerais voir la reconstruction de Sion aussi vrai que j'ai vu cette

איר איין ליבה טאכֿטיר ווער בישטו · דא שפראך דיא איך בין דיא
טאכֿטיר פֿון נקדימון בן גוריון דא שפראך ער ליבה טאכֿטיר ווא אישט
דיין פֿאטרש גוט הין גיקומן ער איז דאך גאר רייך געוועזן · דא שפראך
זיא ליביר רבי דאש שפריך ווארט גיט צו ירושלים. ווער זיין גוט וויל איין
זלצין דש ער עש ביהאלטן וויל דער זאל צדקה דער פֿון געבן · איין טייל
לייט זאגן אזו · ווער זיין גוט אין זלציט אוב׳ גיבט קיין צדקה דער פֿון
דעם גיבריכֿט צו לעצט זיין מוזן · דא זאגט רבי יוחנן ווידר ווא אישט
דיין שווערש גוט הין גיקומן · דא שפראך זיא עש אישט גיקומן אז
איינש דאש אנדרש האט טון פֿלירן · דא שפראך זיא ליביר רבי
גידענקט איר דאש נאך דא איר האט אייך גיחתמת אויף מייני
כתובה דא זאגט ער ווידר זיינן תלמידים איך גידענגט דא איך מיך
האב גיחתמת אויף איר כתובה דא האב איך דינן גילייאנט דש דיא
נדוניא אישט געוועזן טויזנט מאל טויזנט גאלד גילדן דש זיא אים האט
צו גיבראכֿט זונדיר וואש זיא האט פֿון אירם שווער האט ביקומן · דא
הוב רבי יוחנן אן צו ווינן אוב׳ זאגט וואל אייך ישראל ווען איר הקב״ה זיין
ווילן טוט זא אישט קיין פֿאלק נאך קיין שפראך דיא אן אייך קאן
געוועלטיגן · אביר ווען איר ניט הקב״ה זיין ווילן טוט זא ווערדן זיא
גיענטפֿרט אין הנט איינש פֿאלקש דאש נידיר אישט · אוב׳ ניט אליין
דש זיא ווערדן גיענטפֿרט אין איין פֿאלק איין נידרוש דער צו אין
אירש פֿיך הנט · דא פֿראגט דיא גמרא האט דען נקדימון בן גוריון קיין
צדקה געבן מיר הון דאך גילערנט ווען דער נקדימון אויז זיין הויז אין
דאש בית המדרש אישט גנגנין דא האט מאן אין גישפרייט איידל
זיידן געוואנט דש ער דרויף גנגנין אישט אוב׳ דער נאך לאשט מן עש
עניים נעמן · איין טייל לייט זיין עש מתרץ ער האט עש גיטאן זיין
כבוד הלבן ביט אום צדקה הלבן · איין טייל לייט זיין עש מתרץ ער
זאלט בילך פֿיל מין צדקה געבין האבן אלש ער געגעבן האט דער הלבן
וויל ער ניט האט גבונגן צדקה געבן דער הלבן אישט ער אום דאש
זיין גיקומן · אלש דאש שפריך ווארט גיט דורבאך אז דאש קעמלין
עשט דער באך ליגט מן אייך אן איין לשט אויף · דאש מייבט אזו דער
באך אז אייבר פֿיל האט דער באך זאל ער אך צדקה געבין פֿיל אוב׳ דש
האט דער נקדימון בן גוריון ניט גיטאן דער הלבן אישט ער ארים
געווארדן · דער נאך שפריכֿט רבי אלעזר בר צדוק אזו וואר זאל איך
זעהן דש צין ווידר זאל געבויט ווערדן דש איך דיא זעלבין פֿרויא
אין דער שטאט עכו געזעהן האב דש זיא האט דיא גירשט אויף
גיקלויבט

י א k ג

femme dans la ville d'Acre ramasser de l'orge entre| les pieds des chevaux, si grande était la misère dans laquelle elle était tombée.»

69 Traité *Ketoubbot* chapitre «Bien que»[92] (f°62b)

(De rabbi Aqiva qui gardait les moutons)

Histoire de rabbi Aqiva, avant qu'il ne pût s'adonner à l'étude. Il gardait alors les moutons du riche Kalba Saboua de Jérusalem. Cet homme fortuné avait une fille très fine, qui voyait bien que tous les actes du pâtre étaient fort vertueux. Elle lui dit: «Si je t'épouses, partiras-tu étudier la Torah?» Il dit: «Oui, je partirai volontiers étudier.» Alors il se maria en secret afin que personne n'en sût rien; il prit congé de son maître, s'arrêta de garder les moutons et partit étudier. Mais Kalba Saboua apprit que sa fille avait accepté d'épouser un pâtre et il s'en voulut terriblement de ne pas l'avoir donnée à quelqu'un de plus remarquable. Il chassa sa fille et se jura qu'elle ne jouirait jamais de sa fortune de son vivant. Notre bon mari Aqiva s'en alla étudier et resta parti douze ans. Puis il revint, accompagné de douze mille disciples. Une vieille femme lui dit que son mari était toujours vivant et qu'il se trouvait au-delà des mers. «Tu es comme une veuve.»[93] La fille lui dit: «S'il m'écoutait, il repartirait étudier encore douze ans.» Rabbi Aqiva entendit les paroles de sa femme et dit: «A ce que je vois, elle serait ravie que je reparte étudier.» Il décida donc de repartir et se remit en route pour aller étudier à nouveau. Il resta encore douze ans à étudier dans une autre école talmudique. Puis il revint, accompagné de douze mille nouveaux disciples plus les précédents, ce qui faisait en tout vingt-quatre mille disciples. Lorsque sa femme apprit sa venue, elle alla à sa rencontre. Ses voisins lui dirent: «Nous allons te prêter des vêtements pour que tu n'ailles pas à la rencontre de ton mari en guenilles.» La femme dit: «*Le juste connaît l'être de ses bêtes* (Prov 12, 10), ce qui veut dire en yiddish: ‹Le juste connaît le corps de ses bêtes.›» Elle voulait dire que son mari connaissait bien ses intentions à son égard, même si les vêtements qu'elle portait n'étaient pas bons.| En arrivant à sa

נ׳קליבט צווישן דיא פֿויש פֿון דיא פֿפֿערדן אלזו גאר ארים וואר זיא גיווארדן׃

סט מסכת כתובת פרק אף על פי

מעשה פֿון רבי עקיבה אי ער האט קעגבן לערנן דא אישט ער גיוועזן איין שאף הירט בייא דעם עשיר כלבא שבוע
צו ירושלים. אונ׳ דער זעלבן עשיר דער האט איין פֿיינן טאכֿטיר דיא
זאך וואל אז דער שאף הירט גאר צוכֿטיג וואר מיט אל זיינן ווערקין אונ׳
זיא שפראך צו אים. ווען איך מיך לאש פֿון דיר מקדש זיין ווילשטו אויש
ציהן לערנן׳ דא שפראך ער יא איך וויל גערין אויש ציהן לערנן׳
אלזו וואר ער זיא הייאליך מקדש דש עש דיא לייט ביט גיוואר ווארדן
אונ׳ באם רשות פֿון זיינם הערן אונ׳ פֿר ליש דיא שאף צו היטן אונ׳
צוג אויש לערנן׳ אונ׳ דער באך ווארד דער כלבא שבוע גיוואר וויא
זיך דיא טאכֿטיר האט זיך פֿון זיינם הירט מקדש לאשן זיין דא טעט
עש אים גאר וויא דען ער העט זיא וואל איין קעשטליכֿר באך ביט
גענעבן׳ אונ׳ טריב דיא טאכֿטיר אויז זיינם הויז אונ׳ טעט איין נדר
דש זיין טאכֿטיר זאל קיין הנאה האבן פֿון אל זיין אומן וויל ער לעבט׳ בון
דער נוט מאן עקיבה דער צוג אויש לערנן אונ׳ בליב צוועלף יאר אוישן
דער באך קאם ער איין היים. אונ׳ בראכֿט מיט זיך צוועלף טויזנט
תלמידים׳ דא זאגט איין אלטן פֿרויא צו דש איר מאן באך בייא לעבן
אישט אונ׳ אישט איבר ים. אזו בישטו אך׳ דא שפראך דיא טאכֿטיר
ווידר צו איר ווען ער מיר וועלט פֿאלגן אזו זעלט ער באך צוועלף יאר
אויש ציהן לערנן בון דיא ריד דיא הירט רבי עקיבה פֿון זיינם וייב
אונ׳ זאגט איך הער וואל ווען איך ווידר לערנן צוג. עש ווער איר וואל
דער בייא׳ אונ׳ גינג הין אונ׳ מאכֿט זיך ווידר אויף אונ׳ צוג ווידר איין
וועק זיין שטרויש בוך לערנן׳ אונ׳ בליב באך צוועלף יאר אוישן לערנן
אויף איין אנדרי ישיבה דער באך צוך ער ווידר איין היים. אונ׳ בראכֿט
באך צוועלף טויזנט תלמידים. אונ׳ דיא פֿארין אך דא האט ער בוא
פֿיר אונ׳ צוונציק טויזנט תלמידים׳ דא הורט דאש וייב וויא דער
מאן קומט דא גינג זיא אים אנטגיגאן׳ דא זאגטין איר שכינים צו
איר מיר וועלן דיר קליידר לייהן דז דוא דיינם מאן ביט אזו צו רישן
אנטגיגאן גישט דא שפראך דיא פֿרויא ווידר יודע צדיק נפש בהמתו דש
אישט טייטש ער וויש דער צדיק לייבש זיינם פֿיכֿש זיא מייבט דער
מאן וויש וואל וויא זיא מיט אים. מייבט ווען זיא שון קיין גוטה קליידר

ביט

hauteur, elle se prosterna à ses pieds et les baisa. Les disciples voulurent la repousser. Rabbi Aqiva dit: «Ne la repoussez pas, car toute ma Torah et toute votre Torah, c'est à elle que vous les devez, car c'est elle qui m'a envoyé étudier au loin.» Et il raconta toute l'histoire à ses disciples dans ses moindres détails. Alors son père Kalba Saboua apprit qu'un rabbin remarquable venait d'arriver dans leur ville et il dit: «Je m'en vais le trouver. Peut-être me délivrera-t-il de mon serment?» Il ne savait pas qu'il s'agissait de son gendre, mais il avait pitié de sa fille. Il se rendit donc auprès de rabbi Aqiva et lui raconta comment il avait déshérité sa fille et comment, à présent, il en éprouvait du remords; il avait été contrit de voir que sa fille avait accepté d'épouser un pâtre, un ignorant de surcroît. Rabbi Aqiva dit: «Si tu avais su que c'était un grand érudit, aurais-tu fait ce serment?» Il dit: «Cher rabbi, s'il n'avait connu qu'un seul chapitre et qu'une seule loi, je n'aurais jamais fait ce serment.» Rabbi Aqiva dit: «Je suis le pâtre qui a gardé tes moutons; c'est ta fille qui m'a envoyé étudier au loin, et revenir avec autant de disciples.» A ces mots, Kalba Saboua tomba à ses pieds et lui donna la moitié de sa fortune. La fille de rabbi Aqiva agit avec son mari, Ben Azzaï, de la même manière que sa mère: elle accepta de l'épouser pour qu'il parte étudier. Voilà pourquoi les gens utilisent le proverbe: Un mouton suit l'autre; un mouton imite l'autre. En d'autres termes: Telle mère, telle fille.

70 Traité *Nedarim* chapitre «Quiconque a fait vœu de ne rien manger de cuit»[94] (f° 50a)

(De rabbi Aqiva qui épousa la fille de Kalba Saboua)

Histoire Lorsque rabbi Aqiva épousa la fille de Kalba Saboua et que celui-ci l'apprit, il fit le serment qu'elle ne jouirait jamais de sa fortune. Aussi souffrirent-ils d'une si grande pauvreté que tout au long de l'hiver, ils couchaient sur de paille, car ils n'avaient ni oreiller ni édre-

ע מסכת נדרים פרק הנודר מן המבושל

מעשה בא בן רבי עקיבה אצל חכמים בלבא שבוע
טאכטיר אוב אר טאר עם אצל ער אהערט
ארוים אז ער איז אן אמת אלטער מאן אבער
דען איך האב שוין אלט טוט אז איך בין
שפריך ווארט נאר רחילה בתר רחילה אז
ער זאל נישט טייטש אין שוין נישט
מוטר אצל אוב אר טאכטיר איך:

ע

don. Et tous les matins, elle secouait| la paille des cheveux de son mari. Il lui dit: «Le jour où je serai riche, je te ferai faire un corsage d'or brodé de perles à la manière des habits précieux que l'on portait autrefois à Jérusalem.» Un jour le prophète Elie vint la voir, mais elle crut qu'il s'agissait d'un de ces mauvais hommes. Il s'écria devant la porte: «Braves gens, pour l'amour de Dieu, donnez-moi un peu de paille, car m'a femme vient d'accoucher et ma pauvreté est telle que je n'ai même pas de paille à lui donner où elle puisse s'étendre. Je ne parle même pas d'oreiller ou d'édredon.» Elie agit de la sorte pour qu'ils se souviennent qu'il existait sur terre des gens encore plus pauvres qu'eux et qu'ils devaient leur témoigner leurs bontés. Elle lui dit: «Va, part étudier encore douze ans!», comme vous avez pu le lire dans l'histoire précédente. Il revint, accompagné de douze mille disciples supplémentaires. Alors elle entendit un méchant homme dire derrière sa maison: «Son père a eu raison de l'empêcher de jouir de sa fortune. Car il n'est pas d'aussi bonne famille que Kalba Saboua et par ailleurs, il lui fait mener la vie d'une veuve de son vivant.» Elle dit: «S'il m'écoutait, il resterait au loin à étudier douze ans de plus.» Et il repartit s'adonner à l'étude comme il est écrit plus haut.

71 Traité *Nedarim* chapitre «Quiconque a fait vœu de ne rien manger de cuit» (f° 50a)

(De la richesse de rabbi Aqiva)

Histoire des six sources différentes de la richesse de rabbi Aqiva. Les voici telles que je vous les décris l'une après l'autre. Premièrement, elle provient de son beau-père Kalba Saboua qui lui a donné la moitié de sa fortune. Deuxièmement, elle provient d'un cerf ou d'un daim qui servait de figure de proue aux navires, car autrefois on avait coutume de fixer sur la proue un cerf ou un daim sculpté dans le bois afin que le navire vogue aussi vite que le cerf ou le daim. Ces figures étaient creuses à l'intérieur et on y mettait tout l'argent qui se trouvait sur le navire. Un jour, les matelots avaient mis beaucoup d'argent dans le daim et le cerf; ils avaient déposé le cerf à l'avant du navire au bord de la mer et ils l'avaient oublié. Rabbi Aqiva le trouva. Troisièmement,| elle provient d'un gros morceau de

דאש שטרוא אוש אוא דעס מאן אויס פון אירס. דא שפראך
ער בו איר ווען איך איין מאל ווער רייך ווערדן אזו וויל איך דיר
זיין איר אזא פערליך פרוי? ווי אזוי איז דאס אלץ בישטעקיט
פון לייבלין מכדי אלץ איך איין מאל ווער רייך ווערדן אזו וויל איך דיר
דא כאר בייא דו אליהו הנביא בו איר קאס אוב איך מייבט עס ווער
איך שלעפטער מאן אוב רופט אויך דיא טיר איר ליבן לייט
זיבשט איין ווייב איז מיר דורך עטוש ווילן איך ווינק שטרוא דעם מיין
פעבט מיר דורך עטוש ווילן איך ווינק שטרוא דעם מיין ווייב איז מיר
איך וועלן אוב האט מיר איך דיבט ניוואנן אוב איך בין אזוי אריס דו
אפילה דאש שטרוא ניט איך זיא ניט בו לייך דו האב דש איך דרוק
וויל כר שווייך דו: איך דיסן אדר טפילכן הבן. דאש טעט אליה:
דרוס דו: זיא זאלטן ניעמבן זיך עש זיין באך אריאר לייט אין עולם
אן: איר זיין אוב זאלטן עש ווילן אויך נעמן. דא שפראך זיא ווידר
אין אין הין אוב בין באך בוועלן יאר אוש ערבן ווא איר בון כור דעס
מעשה לייאט האט אוב דא בון ווידר קאס דא ברוכן ער באך
צוועלף טויבט תלמידים דא הורט זיא אין רשע היבטיר אירס הוז
זאך איר כאטיר האט איר רעכט ניטאן דו: זיא קיין הבאה זאל האבן
כון זייבט וון. וואוס ער אי ניט כון אייבר זעלכן ווען משפחה אלש
כלבא שבוע אישט דאש אבדר ער ראשט זיא אין אלמובה בייא זייבט
זעבן זיבן דא זאלטן זיא וועלן ער איר כאטיר בליב ער באך בוועלף יאר

אוישן אלזו בון ער ווידר כורט ערבן ווא אובן שטיט:

עא מסכת נדרים פרק הנודר מן המבושל

מעשה כון זעקש ארלייא אישט רבי עקיבה רייך ניבארזן
אוב דו: זיין זיא ווא איך ווי זיא דא באך אין באבדר
דאש שטרוא אוש כון אירס מאן אויס דעס הארן. דא שפראך

bois, car un jour il donna quatre schillings aux matelots pour qu'ils lui rapportent un objet insolite en échange de ces quatre schillings. Mais ils revinrent sur la terre ferme sans avoir pu, cette fois-là, trouver d'objet insolite. Or chemin faisant, ils trouvèrent un beau morceau de bois sur la plage; ils prirent ce morceau de bois et le lui rapportèrent en disant: «Prend de bonne grâce ce que nous te rapportons; nous n'avons pas pu trouver d'objet insolite!» Il prit le morceau de bois et voulut le fendre en deux pour le brûler. Alors il y trouva tout l'argent. Un jour en effet, un navire avait sombré et tout l'argent qui se trouvait à bord, on l'avait mis dans le mât, et à présent, la mer l'avait rejeté. Quatrièmement, elle provient d'une princesse romaine, car un jour les enfants d'Israël eurent besoin d'argent et ils envoyèrent rabbi Aqiva l'emprunter à cette princesse. Rabbi Aqiva se rendit auprès d'elle et la pria de lui prêter l'argent; elle fixa l'échéance du remboursement et dit à rabbi Aqiva: «Qui se portera garant?» Rabbi Aqiva répondit: «Qui vous voudrez.» Elle lui dit: «L'emprunteur, c'est bien toi, mais ce sont le Saint, béni soit-Il, et la mer, qui se porteront garants pour toi.» Il dit: «Oui.» Il prit l'argent et s'en alla. Et lorsque vint le jour où rabbi Aqiva devait rembourser l'argent, le jour de l'échéance qu'ils avaient fixé ensemble, notre bon rabbi Aqiva tomba malade, si bien qu'il ne put rapporter l'argent. La princesse se rendit au bord de la mer et dit: «Cher Maître de l'univers, il est connu de Ton Saint Nom que rabbi Aqiva est malade et ne peut rembourser l'argent.» «Faites quelque chose, Toi et la mer, qui êtes mes garants! J'en appelle à mes garants.» Aussitôt le Saint, béni soit-Il, fit en sorte que la fille de l'empereur devînt folle. Elle prit un coffre rempli de pierres précieuses et d'or et jeta le tout à la mer. Le vent se leva et le coffre vint s'échouer devant la maison de la princesse, en bord de mer; aussitôt elle le prit et l'emporta chez elle, se trouvant ainsi largement remboursée. Lorsque rabbi Aqiva fut guéri, il se munit de l'argent qu'il devait à la princesse et se rendit auprès d'elle. Il lui dit: «Ne m'en veux pas de ne pas avoir respecté la date; mais j'étais malade. Sinon je serais venu à la date convenue.» Alors elle lui dit: «Mon cher rabbi, je vais tout te dire. Voyant que tu ne venais pas à la date que je t'avais impartie, je

סון אייבס ערשטן שטיק האלץ דען אייב טאקש דא נאך ער סיר שלעכ
דען שיך ליטן זיא זאלטן אין עפיש זעלבאש מיט ברענקאן סאר דיא
סיר שלעכ. ווען זיא וידר צו לבט קומען אוב זיא זאלטן דאש זעלבן
מאל בישט זעלבאש ביקאנט דען אובטר ווען לאבאנדן זיא איין היפש
אוב שטיק האלץ אן בארטן דאש איר דאש זעלבן נאן זיא אוב
בראכטן אישט מיט אובט שפראכן בעס דאש סאר וון איר האבן
בישט זעלבאש דעבן ביקאנט. ער באס דאש שטיק האלץ אוב וואלט
סון איין בבדיר שפלטן צו סיר ברענן דא סאבט ער אייגל ענלט דא
רינן דען אוין איין בייט דא ווער איין שיך אובטר לאבאנדן אוב אלש דאש
מאן דאש זיא אין אלש אין דען ענלישה העטן שיך דאש האבן זיא אלש
זעלבוש בויס לאטן אוב אינבובט האט איס דאש ס אוש ליווערסן. דאש
סירט סון אייבר שרזה דען רוס דען עש בינאב זיך איין מאל אז
ישראל ענלט בידרסן אוב זיא שיקטן רבי עקיבה ער זעלטש בייא דער
שרזה אבט לעהן אוב רבי עקיבה דער בינב צו איר אוב באט זיא אז
זיא איס דז ענלט זאלט לייאן אוב זיא זעביט איס איין בייט לבב צו דער
בינאלבב. אוב זיא זאלט וידר רבי עקיבה: ווער זאל מיך ערב זין
דא שפראך רבי עקיבה ווען איר הון ווענט. דא שפראך זיא צו
איס. דוש זאלשט וואל דער אבט לעהבטר זין אביר הקב"ה אוב דאש
ס דאש זאלן דיא ערובים זין סר דיך סר זיא זאלן ער אז דר צו אובט
באס דאש ענלט אוב בבב דער מיט איך וועך אובט ווא עש גון קאס
אז דער רבי עקיבה זעלט וידר בינאלן דען זיא ווא זיא מיט
אבנדר ליאכט העטן דא וואלד דער רבי עקיבה קרבך זז ער
דאש ענלט ביט ברענקאן קומען דיא בבב קרבך אן קורטן זז ס
אובט זאלן ליביר הער אל דער ווענט עש אז וישקלך סר דייבס
ן־ילבב נאן דש רבי עקיבה קרבך אישט אוב ער האט ביט צו בינאלן
מאן אבן הלב דער ווארדן ליווערסן מין זין דיא ס דאש דאש אוב זיא בון
איך מין ערובים. אז בלד מבט הקב"ה זז דאש טאבטיר
משוגע ווארד אוב באס אוב אייגל ענלט בישט סון איין קינד אבבים טובות
אוב קאס דאש ס דא ווא עש דער ווענט זז עש עבן דאס
אוב ווארך עש אין דאש ס דא ווא עש דער מיט ווא ווער ווא
דער מיט אין איר הוז אוב זיא ווא דער ווא בינאלט דא בון רבי
עקיבה ליווענט ווא ער דיא שרזה חייב
שלישן זוועזן אוב בבב דא באס ער דאש ענלט ווא ער איר לאשט דיך ביט סר דרישן
זז ליווענט אוב בבב דא אוב זאל בין איך דען האב ענלטן ליהלך קראנק ליווענן זוכשט
ווער 3 k ך ׳

me suis adressée à mon garant. Mon garant m'a remboursée en me donnant bien plus que ce qu'il me devait. Aussi je t'ai gardé le surplus d'argent.» C'est ce surplus qui fit la richesse de rabbi Aqiva, tant était grande la somme que le Saint, béni soit-Il, lui avait donnée en trop. La cinquième source de richesse de rabbi Aqiva, c'est la femme de Turnus Rufus. Turnus Rufus était un gouverneur puissant. Il était aussi légat et il voulait constamment mener des disputes avec rabbi Aqiva en présence de l'empereur. Mais rabbi Aqiva le dominait sans cesse en présence de l'empereur. Turnus Rufus était ulcéré qu'on lui fasse honte en présence de l'empereur. Un jour, en rentrant à la maison, il eut l'air tellement triste que sa femme lui demanda: «Mon cher mari, pourquoi as-tu l'air encore plus triste aujourd'hui que d'habitude?» Alors il lui raconta comment rabbi Aqiva lui avait fait honte plusieurs jours de suite en présence de l'empereur, au cours de disputes dont il sortait toujours vainqueur. Sa femme lui dit: «Le Dieu des juifs hait l'adultère et la luxure. Permets-moi de le faire trébucher et commettre un péché.» Il le lui permit. Alors elle alla se parer de ses plus beaux atours. Elle était la plus belle des femmes. Elle se rendit auprès de rabbi Aqiva et dénuda l'une de ses cuisses. En la voyant, rabbi Aqiva se mit à rire, à cracher et à pleurer. Elle dit à rabbi Aqiva: «Que signifient les trois choses que tu viens de faire? Tu t'es mis à rire, à pleurer et à cracher.» Rabbi Aqiva lui dit: «Je veux bien t'en expliquer deux, mais la troisième, je ne te l'expliquerai pas. J'ai craché parce que tu a été créée à partir d'une goutte de semence puante et j'ai pleuré parce que ta beauté se décomposera sous terre.» Il a ri parce qu'il a vu, grâce au Souffle Saint, qu'elle se convertirait plus tard et qu'elle le prendrait pour époux, mais il ne voulait pas le lui dire. Elle lui demanda: «Cher rabbi, dis-moi, puis-je me repentir, moi aussi?» Rabbi Aqiva lui répondit: «Bien sûr que oui!» Alors elle alla se convertir, puis elle épousa rabbi Aqiva; elle lui apporta beaucoup d'argent de sorte qu'il devînt très riche.| La sixième source de la richesse de rabbi Aqiva,

פון

c'est Kétia fils de Chalom qui légua toute sa fortune à rabbi Aqiva et à ses disciples comme vous l'avez vu plus haut. Lorsqu'on voulut l'exécuter, il s'écria: «Toute ma fortune ira à rabbi Aqiva et à ses disciples!»

72 Traité *Nedarim* chapitre «Quiconque a fait vœu de ne rien manger de cuit» (f° 50b)

(De rabbi Gamda qui donna quatre schillings aux matelots afin qu'ils lui rapportent un objet insolite)

Histoire de rabbi Gamda qui donna lui aussi quatre schillings aux matelots pour qu'ils lui rapportent un objet insolite. Ils ne trouvèrent rien d'insolite, si ce n'est un singe qu'ils lui offrirent. Rabbi Gamda l'avait depuis un certain temps, lorsque le singe s'échappa et alla se terrer dans un trou. Alors rabbi Gamda creusa la terre et retrouva le singe assis sur une perle précieuse qui valait une fortune. Rabbi Gamda la prit et en retira beaucoup d'argent. Mais tout ceci n'arriva que parce que rabbi Gamda était un homme aux mœurs très pieuses et d'une grande dévotion.

73 Traité *Nedarim* chapitre «Ceux qui ne boivent pas de vin»[95] (f° 62a)

(De rabbi Tarfon qui était un homme remarquable)

Histoire qui arriva à rabbi Tarfon. C'était un homme remarquable, que nous trouvons aussi dans le *Traité des Pères*[96]. Un jour il passa à côté d'un vignoble, au moment où les figues étaient mûres, et il se mit à manger des figues. Or dans ce vignoble, il y avait un gardien qui surveillait les vignes, car tout au long de l'année, on avait pris énormément de figues dans ce vignoble et il ne réussissait pas à savoir qui avait fait cela. Maintenant, parce qu'il venait de surprendre rabbi Tarfon en train d'arracher une figue, le gardien crut que c'était lui le vrai voleur. Le gardien alla enfermer notre bon rabbi Tarfon dans un sac pour le porter à la rivière. Après avoir porté notre bon rabbi Tarfon à la rivière et alors qu'il s'apprêtait à le jeter du sac, il entendit notre bon rabbi Tarfon s'écrier du fond du sac: «Malheur à toi, rabbi Tarfon, voilà qu'on veut te tuer!» En entendant qu'il s'agissait de rabbi Tarfon, le gardien déposa le sac à terre et se sauva. C'est ainsi que rabbi Tarfon put ressortir du

ער דערזעהן ווערדן. אוי דאש זעהט מען רבי עקיבה איש ריך ווי
קען איר. אוי דאש זעהט מען רבי עקיבה: אוי זיין תלמידים
טיטן דא שריא ער אין ווי צו רבי עקיבה: אוי זיין תלמידים:

עב מסכת נדרים פרק הנודר מן המבושל

מעשה קון רבי ישמעאל דער נאב דען שיך ליטן אך קיר שלינק
איט זיא זולטן איס עסיש זעלבאש איט ברעטן.
דא קאבדן זיא ביקש זעלבאש דען אין קען דען שטבקטין זיא איס
ווא אין רבי ישמעאל איין העט דא אבטליך אין ער דען אוי אך דערך
אין איין ליך אוטער דער ערדן. דא ברוב דער רבי ישמעאל
דער ערדן אוי איך אוטער דער ערדן קאבט דען דער ערדן אוטער זאש
ווא איין ער. אוי דא ריך אבהו קון רבי חנניא בן גמליאל וועלן אן זיין טעך דען
קון רבי טרפון. דא העט ער נאך אלעבט דא זעלבאש ווערט
ווערדן אוי אוי זיא קון קיר עלט ווי ער. אוי דא ריך אבהו קון רבי חנניא בן גמליאל וועלן אן זיין טעך דען
קון רבי טרפון. דא העט ער נאך אלעבט דא זעלבאש ווערט
ווערדן אוי אוי זיא קון קיר עלט ווי ער.

עג מסכת נדרים פרק קונוס יין

מעשה ישמעאל קון רבי טרפון דער ווא איין קעשליכר
מאן אלש איר אין אך קיבן דן איס אוי ווא איין ברוטר דער ווא
ווערדן אוי ער אס קיין. בון דא דער זעלבין ווין ווערטן איין שווער
איין מאל קר אייבס ווין ווערטן קיר דער בייט איז קיין בייטן
קיין קיין אוי ער קיין קיר דער ווא איין ווערטן ווין דען ווערטן
דער היטיט דען ווין דען ווערטן איין דען ווא עש דען ווא איין דערך דען בבין יאר
קיין קיין אוי ער קיין קיר דער ווא איין ווערטן ווין דען ווערטן
עש קיין אוי ער קיין קיר דער ווא איין ווערטן ווין דען ווערטן
רבי דא אוי איזובדר אייבט שווער דער ווין ער דא רבי טרפון
דער ווישט אז ער דא קיין אך ריסן אז אז ער דער
רעלט בבאוי דער שווער בין בבין שטיס דען ווין רבי טרפון
ווין בבאוי אוי ער ווא ער בון דען ווין אוי אוי אלט אז אוי
קין טרפון בוס ווישיר ווא אוי אלט אוי אין ריש קון רבי טרפון
ווי דא שריא דא אך ווישיר דער אוי אוי דא רבי טרפון
דיר רבי טרפון אן ווי דיך איזובדר טיטן דא דאש דער שווער
אין אוי אוי רבי טרפון אן ווי דיך איזובדר טיטן דא דאש דער
אין אוי אוי רבי טרפון אן ווי דיך איזובדר טיטן דא דאש דער
רבי טרפון ווין אין דא רבי טרפון דער נאב ישמעאל קון
דא דא ריך אוי. אוי דא ריך אבהו קון רבי חנניא בן גמליאל וועלן אן זיין טעך דען
קון רבי טרפון. דא העט ער נאך אלעבט דא זעלבאש ווערט
ווערדן אוי אוי זיא קון קיר עלט ווי ער.

sac. Rabbi Abba dit au nom de rabbi Hananyah fils de Gamaliel, que toute sa vie rabbi Tarfon qui ne faisait qu'étudier, fut affligé|par le fait d'avoir été sauvé grâce à la Torah. En effet, lorsque le gardien entendit qu'il s'agissait de rabbi Tarfon, un érudit aussi remarquable, il le relâcha au vu de son enseignement. Or personne ne doit être sauvé grâce à son enseignement. C'est ce que nous déduisons de l'exemple de Belchazar par un argument a fortiori[97]. Belchazar avait fait un usage profane de la vaisselle sacrée qui provenait du Temple; aussi fut-il mis à mort par la foule. A plus forte raison celui qui fait un usage profane de la Torah, ô combien plus sacrée: cette même foule le condamnera sans merci. Voilà pourquoi rabbi Tarfon était affligé: en effet il aurait pu persuader le gardien de le relâcher en lui donnant de l'argent et non en faisant usage de la Torah, car rabbi Tarfon était un homme très riche. Par ailleurs, nous trouvons ces paroles dans le *Traité des Pères* où il dit que personne ne doit tirer bénéfice de la Torah. C'est pourquoi rabbi Tarfon était tellement affligé, car il avait sauvé sa vie, menacée par le gardien, en faisant usage de la Torah.

74 Traité *Ketoubbot* chapitre «Bien que» (f° 62b)

(De rabbi Hananyah qui se rendit au mariage de rabbi Siméon fils de Yohaï)

Histoire Rabbi Hananyah fils de Hahinaï se rendit aux noces de rabbi Siméon fils de Yohaï. Vers la fin de la cérémonie, rabbi Siméon dit à rabbi Hananyah: «Mon cher, reste ici et attend la fin de la noce; après quoi je partirai avec toi étudier.» Mais rabbi Hananyah ne voulut pas attendre et partit étudier seul; il passa douze ans dans une école talmudique. Lorsqu'il revint chez lui et qu'il pénétra dans sa ville, il vit que les rues avaient tellement changé qu'il fut incapable de retrouver sa maison: il était complètement perdu. Il alla s'asseoir dans le jardin au bord de la rivière, là où les gens venaient puiser de l'eau. Alors il entendit une jeune fille dire à une autre jeune fille: «Fille de Hananyah.» Rabbi Hananyah se dit: «C'est très certainement ma fille. Je vais la suivre.» Il la suivit et en pénétrant dans sa maison, il vit sa femme tamiser la farine. Elle leva les yeux. Elle vit que c'était son époux. Sa joie fut si grande que,| de joie, elle rendit l'âme. Rabbi Hananyah dit: «Maître de l'univers, est-ce ainsi que tu récompenses ma pauvre femme qui m'a attendu si longtemps et souffert pendant tout ce temps?» Et il se mit à prier pour sa femme, afin qu'elle ressuscite. C'est pourquoi per-

דז ער זיך האט מציל גיוועזן דורך זייבר תורה דען דא דער שואר הורט אז עש רבי טרפון ווער דז ער אזו איין קוישליכר תלמיד חכם ווער דא ליש ער אים גין פון זייבר תורה ווען דען עש זאל זיך קיינר מציל זיין פון זייבר תורה ווען · דען מיר לערנן עש פון בעלשעציר דורך איין קל וחומר מה דוך בלשצר דער האט דיא כלים דיא ווארדן הייליג גיוועזן דיא דא ווארדן גינומן אויש דעם בית המקדש דער האט ער צו אונהייליג גיברויכט דער וואר דער דורך אויש גריסן ווארדן פון דעם עולם מכל שכן אייבר דער דיא תורה ברויכט דיא אישט יא גאר הייליג צו אייבם און הייליגן דינג מכל שכן דז ער פאר לורן ווערט פון דיזם עולם. דער הלבן וואר ער זיך מצער דען ער האט דען שואר וואל מיט געלט קעבין ביווילגן דז ער אין העט גין גילאשן אוב העט זיך ניט דרפין זיין תורה לידן מכן דען דער רבי טרפון דער וואר איין גרושר עשיר גיוועזן אלז מיר אך זיין ריד גפינדן אין דיא פרקים דז ער שפריכט עש זאל זיך קיינר גנערן פון דער תורה דז מייבט עש זאל קייבר זיין תורה ניט גניסן דער הלבן וואר זיך רבי טרפון זער מצער וויל ער דורך זיין תורה וואר ניצול גיווארדן פון דען שואר:

ער

מסכת כתובת פרק אף עלפי

מעשה רבי חנניא בן חכינאי דער גינג אויף דיא ברייליפט פון רבי שמעון בן יוחי וויא זיא גאר שיר אויש ווער דא שפראך רבי שמעון ווידר דען רבי חנניא ליבר בלייב דוא היא אונט ווארט ביז מיין ברייליפט אויז איז דער נאך וויל איך מיט דיר לערנן ציהן דער רבי חנניא דער וואלט ניט ווארטן אונ צוג פאר זיך לערנן אונ בליב צוועלף יאר אויזן אויף דער ישיבה דא ער נון ווידר איין היים צוג אונ אין זייבר שטאט ווידר קאם דא ווארדן דיא גסין פיל אנדרש גיבויט דז ער ניט מיר וואשט ווא ער איין היים זאל גין אין זיין הויז אונט ער וואר גאר פאר אירט אונט ער גינג אונ זעצט זיך איין נידיר פון דאש גארטין פון נאך דא אידר מאן פפלעגט וואשיר צו הולן דא הורט ער אז איין מילציל דיא אנדר מילציל ריפט טאכטיר חכינאי דא גידאכט זיך דער רבי חנניא דאש אישט גיוויש מיין טאכטיר דער וויל איך נאך גין דא גינג ער איר נאך אונ וויא ער נון אין זיין הויז גינג דא שטונד זיין וייב אונ רעדיד מעל דא הוב זיא איר אויגן אויף דא זאך זיא דז עש איר מאן ווער דא פרייאט זיא זיך גאר זער דאש איר דיא

נשמה

sonne ne doit pénétrer dans sa maison à l'improviste, sans s'être fait annoncer chez lui auparavant.

75 Traité *Ketoubbot* chapitre «Bien que» (f° 62b)

(De rabbi Hama qui partit étudier douze ans)

Histoire Rabbi Hama fils de Bissa partit lui aussi étudier pendant douze ans. Sur le chemin du retour, il dit: «Je ne veux pas faire comme Hakhinaï qui rentra chez lui à l'improviste.» Il alla s'asseoir devant la maison d'études et fit savoir chez lui qu'il était revenu. Rabbi Ochaya, son fils, vint à la maison d'études et s'assit en face de lui, mais rabbi Hama ne le reconnut pas. Rabbi Ochaya lui posa une question concernant la loi. Rabbi Hama remarqua que son fils était un grand expert en discussion talmudique. Rabbi Hama dit: «Si j'étais resté à la maison, j'aurais peut-être eu, moi aussi, un fils comme lui», pensant qu'il aurait dispensé un aussi bon enseignement à son fils. Alors il se rendit chez lui et, en arrivant à la maison, il vit son fils rabbi Ochaya arriver en même temps que lui. Rabbi Hama se trouva face à face avec rabbi Ochaya et il crut qu'il venait à nouveau lui poser une question concernant la Torah, car il ignorait qu'il s'agissait de son fils. La femme de rabbi Hama dit: «Il n'est pas normal qu'un père se lève devant son fils.» Rabbi Hama répliqua: «Que se passe-t-il? Si j'entends bien, il s'agit de mon fils. O Dieu soit loué de m'avoir donné un tel fils pendant mon absence!» Et rabbi Hama évoqua pour son fils le verset suivant: *Une corde triple n'est pas facile à briser* (Eccl 4, 12), ce qui veut dire en yiddish: ‹Un fil qui est câblé ne sera pas facile à rompre.› Car rabbi Ochaya posait aussi des questions à son grand-père Bissa, et quand un homme enseigne la Torah à ses petits-enfants, alors la Torah a une assise qui lui permet de rester parmi eux.

76 Traité *Megillah* chapitre «Les habitants de la ville»[98] (f° 27b)

(De rabbi Yohanan fils de Zakkaï et de ses disciples qui lui demandèrent pourquoi il avait étudié aussi longtemps[99])

Histoire Les disciples de rabbi Yohanan fils de Zakkaï demandèrent au fils de Zakkaï: «Mon cher, dis-nous, quelle est la

בשאה פֿר ערשטר שאחה אויש ניכן דא הוב רבי חנניא אן הער אל
דער וועלט אישט דש דער ארמן פֿרויא לן דש זיא אזו נכן האט אויך
איך ניוארט אוב זיך דער ווילאין ליטן אובט ער הוב אן אובט טעט
אורפֿליבובן אן זיין ווייב דז זיא וידר לעבידיג ווארט. דער הלבן זל קייבר
זיין הערלין כיסה אוב וון אייבר ענקלך תורה לערבט זא האט זיא
איין קייסר דז דיא תורה בלייבט בייא אינן שטן:

עז מסכת מגילה פרק בני העיר

מעשה עש פֿרוֹנטין רבי יוחנן בן זכאי תלמידים דען בן זכאי
ליבר אל דיא ווארוס דיא האשט אזו נכן ניעבט זיא
מייבטן ז ו א א יא

raison de ta longévité?» Ils|entendaient par là: «Mon cher, quelles actions méritoires as-tu accomplies pour vivre aussi longtemps?» Il répondit: «Je n'ai jamais uriné sur un périmètre de moins de quatre coudées du lieu de prières, je n'ai jamais donné de sobriquet à personne et je n'ai jamais omis de faire le *qiddouch* pour sanctifier le chabbat[100]. J'avais une vieille mère et un jour, comme je n'avais pas de vin pour sanctifier le chabbat, elle alla vendre le voile qu'elle portait sur la tête pour acheter du vin et me le donna afin que je pût sanctifier le chabbat.» Nous avons appris dans la *Gemara* que lorsque sa mère mourut, elle lui laissa trois cents fûts de vin et à sa mort, le fils de Zakkaï en laissa trois mille.

77 Traité *Megillah* chapitre «Les habitants de la ville» (f° 27b)

(De rav Houna qui liait les herbes en bottes pour les vendre)

Histoire Rav Houna liait les herbes en bottes pour les vendre, tellement il était pauvre; ainsi il pouvait acheter du vin pour sanctifier le chabbat. Un jour, rav Anan le rencontra et lui demanda ce qu'il faisait là: «Pourquoi lies-tu les herbes en bottes?» Rav Houna lui répondit: «La semaine dernière, je n'avais pas de vin pour sanctifier le chabbat, et il m'a fallu mettre en gage mon manteau de chabbat, pour pouvoir m'acheter du vin pour sanctifier le chabbat; à présent, je vais vendre des herbes pour pouvoir récupérer mon manteau de chabbat.» Rav dit: «Que le Saint, béni soit-Il, te couvre de soie!» Lorsque Rabbah fils de rav Houna fut conduit sous le dais nuptial et que les bénédictions furent prononcées, rav Houna, qui était un très petit homme, se coucha sur un lit et s'endormit; personne ne le vit se coucher. Ses filles et sa belle-fille vinrent, ôtèrent leurs habits de soie et les jetèrent sur le lit; elles le recouvrirent complètement, car elles ne le virent pas et ne le firent donc pas de manière délibérée. Rabbi Joseph fut témoin de la scène et dit à rav Houna: «La bénédiction de Rav te concernant s'est accomplie. Il a souhaité que tu sois couvert de soie.» En apprenant la nouvelle, Rav se mit très en colère. Rav Houna dit: «Pourquoi te mets-tu en colère? Il s'agit de ta propre bénédiction et celle-ci s'est accomplie.» Il dit: «Béni sois-tu, toi aussi, comme je l'ai été!»[101]|

מסכת

ביבעגשט ווערדן:

בין אין איז ווי ביבעגשט זיין אלזו אויך אלזא דוא שפראך ער

דא דוא האשט מיך דוך אלזו ביבעגשט איין בעגשונג אוך

ווערדן ווער איז: ווער בעגשונג איין ביבעגשט אוך שפראך ער

דא ווערט ביזוכט ווערן ער אין זיך. דא שפראך רב חובה

אלזא דוא ווי איז שיעור דיא ווערן. ווי אביר רב דיא

שוין אלזא דוא מיך דוך אין ביזוכט עדיטעדיקט ווערדן ער האט דיך ביבעגשט

עבן דער דא שפראך ער ווידר רב חובה ברוכה דיא רב יוסף: דא

דא זיא אין ניט זאכן אביר זיא טעטן עש ניט אין ערן

זוא איז אוך ווארפן אין אין דער דא אויך בעט אוך שא

זיא אוך בעט אוך שלעכט ניאט האט איט אוך דיא

אין ניט דידר אין בעט אוך שלעכט זיין שבויר אוך נוך

ווער רב חובה דער ווער אין אין ווערדן ער ווידר

גון דער רבה נר רב חוגה ברוכה טעט אוך אובטר דיא

אוך דא זאלשט אוט ווערדן זיין איט אייגיל זיידן קליידר

ווידר אוך אין ווערדן. דא שפראך רב עש זוך זיין דער

אין ווער אוך ווידר אוך אין ווערדן אוך אין שבת

אוך אין דרוס דידוש ווין אוך אין שבת אובטיל

אוך אוך דא האב איר דידוש ווין דרוס אוך

שפראך רב חובה איך שבת שבת האב דא דידוש ווין

חובה ווש ער טעט ווש זול דיר דו: ווייז אז דוא זו אין זין ביבעגשט.

רב דען בעגן דרוס דידוש ווין אוך אין דא

דידוש עש אין ווערשר ארוט ווען דש ער דעביט

מעשה

רב חובה דער טעט ווייז זו זין ביבעגן אוך אין

78 Traité *Erouvin* chapitre «Etablir des barrières» (f° 21b)

(De rabbi Aqiva prisonnier des gentils)

Histoire qui arriva à rabbi Aqiva. Il était prisonnier des gentils et Josué ha-Garsi le servait. Pourquoi s'appelait-il Garsi? L'une des explications[102], c'est que Garsi était le nom de la ville où il habitait. L'autre, c'est qu'il avait l'habitude de concasser des haricots, et *garsi* signifie haricot en yiddish. Tous les jours, il lui apportait une mesure d'eau à boire. Un jour, le gardien en chef de la prison passait par là; il vit Josué ha-Garsi lui apporter une énorme quantité d'eau et il lui demanda: «Mon cher, pourquoi lui apportes-tu une si grande quantité d'eau aujourd'hui? A mon avis, tu veux qu'il mette la prison à tremper dans l'eau!» Et le gardien prit l'eau, en vida la moitié et lui tendit la moitié restante de l'eau. Lorsqu'il arriva chez rabbi Aqiva avec son eau, rabbi Aqiva dit à rabbi Josué: «Cher Josué, ne sais-tu pas que je suis un vieil homme et que ma vie dépend de toi?» Il voulait dire par là: «Je n'ai vraiment rien d'autre que ce que tu m'apportes.» «Pourquoi as-tu tellement tardé à venir?» Rabbi Josué ha-Garsi lui raconta l'incident de l'eau. Rabbi Aqiva lui dit: «Donne-moi de l'eau juste pour me laver les mains!» Josué lui dit: «Comment pourrais-je te donner de l'eau pour te laver les mains? Tu n'as même pas de quoi boire!» Rabbi Aqiva dit: «Mais que faire alors? Si on mange sans s'être lavé les mains, on est passible de mort. Je préfère mourir de soif plutôt que d'aller à l'encontre de l'opinion de mes compagnons et de manger sans m'être lavé les mains.» Les gens disent qu'il ne mangea rien avant qu'on ne lui eût apporté de l'eau pour qu'il pût se laver les mains. Lorsque les sages apprirent ce qu'il avait fait, qu'il n'avait pas voulu manger sans s'être lavé les mains, ils dirent: «Un tel comportement, même à un âge aussi avancé! Combien sa piété a-t-elle dû être plus grande dans sa jeunesse! Et ce comportement, il l'a eu en prison! Que n'a-t-il dû accomplir chez lui par pure piété! Car lorsqu'il était jeune, il était encore bien plus rigoureux envers les commandements.» C'est pourquoi il ne faut pas se laisser aller et se laver les mains, tout comme rabbi Aqiva, qu'il repose en paix!

מעשה נישאך די רבי עקיבה דער ווארד ניפֿגאַנגען אוועטיר
ניט אוך יהושע דער ברסי דער ליבט איס אוכט
ווארום היש ער ברסי איין כשט איז דיא שטט דיא ער ווא׳ניט דיא היש
ברסי דער אנדיר כשט איז ער מא׳ליט איידיל בונן אוך ברסי דש איז
בונן טיישט אוך אלי טאַך ברוכט ער איס וואשיר מיט דער מאש בי
טרינקאן. איין מאל דא קאס דער שוור דער בי דער איביר דיא
תפיסה ניעבט ווא׳ר אוכט זאך די איס דער יהושע הברסי זא פֿיל
וואשיר ברוכט אוך ער פֿרוגט אין ליביר ווארום בי׳עבשטו איס הייט
אז פֿיל וואשיר איך הלט דוא ווילשט מכן אז ער זול דיא תפיסה אין ווייכן
מיט דעס ווישר אוך דער שוור באס די׳ וואשיר אוכט שיט עש הליביר
איש אוך נאַבאן דיא אנדר העלפֿט פֿון דעס ווישר דא ער בון בו רבי
עקיבה קאס מיט דעס ווישר דא שפראך רבי עקיבה ווידר דען רבי
יהושע ליביר יהושע וויש דוא ניט אז איך אין אלטיר מאן בין אוך מין
לעבן הענדט אן דיר ער מייבט איך האב יא בישט מיר בי׳ארט וויש
דוא מיר ברעבשט ווארום בישט דען אז נאר נבן אוישן נ׳בליבן דא
זאלט אין רבי יהושע הברסי ווא עש אין אוך נ׳ליבן מיט דעס ווישר דא
שפראך רבי עקיבה נב מיר ווישר אז איך בי׳ארט מין העבט
ווישן. דא שפראך יהושע וויש זאל איך דיר נעבן דש דוא דין העבט
ווענט דוא האשט דא ניט נבוון אז דוא טריבדן קאנשט. דא
שפראך רבי עקיבה ווידר וויש זאל איך אבר טון ווען איבר אין ניווענשן
העבט עשט ער׳ א׳ז חייב מידה עש אישט בעשיר איך שטארב א׳ז
דורשט וועדיר די׳ איך זא׳ איביר פֿאר דיא דעה פֿון מייסט חברים
אוכט זא׳ אין ניווענשן העבד עשין דיא לייט זאלן ער האט קין ביסן
נאשן בי׳ מן איס וואשיר ברוכט זיין העבד בו ווענשן. דא עש בון
חכמים הורטין די׳ ער א׳ז ניטון האט די׳ ער ניט האט ווען זא׳בדר
העבד ווענשן עשן דא ניטן זיך די׳ דא׳זן טוכן ער ווייל ער אפילה שון
אלע אישט אכל שכן אישט ער באך פֿרוער ניווענן אין זייבר יוכאבט
אין אישט ער ניטאן דא ער תשמש אישט ניווענן אכל שכן ווייש ער
אוך די׳ האט ער ניטאן דא ער תשמש אישט ניווענן אכל שכן ווייש ער
אין זייבס הוז האט פֿר׳ווקדייט ניטאן אוך דא ער יובן אישט ניווענן
ווישר דא שפראך רבי עקיבה עליו השלום אך
ניטאן הוט:

מסכת 2 1 ב יא

79 Traité *Nedarim* chapitre «Quiconque a fait vœu de ne rien manger de cuit» (f° 49b – f° 50a)

(De la femme de rabbi Judah qui acheta de la laine et la fila pour en faire un manteau)

Histoire Rabbi Judah avait une femme. Elle alla au marché acheter de la laine. Elle la fila et en fit faire un manteau. Lorsqu'elle se rendait au marché, c'est elle qui portait le manteau et quand rabbi Judah voulait prier, c'est lui qui le mettait et chaque fois qu'il le revêtait, il prononçait une bénédiction: «Loué soit Dieu qui m'a couvert d'un manteau!» Ils aimaient beaucoup ce manteau, ils n'en avaient point d'autre à se mettre. Un jour rabbi Siméon fils de Gamaliel, qui était à la tête d'une école talmudique, ordonna qu'on jeûnât. Mais rabbi Judah ne vint pas au jeûne ce jour-là. Les autres rabbins dirent: «Rabbi Judah n'est pas là aujourd'hui!» Puis ils dirent: «Oh, il n'a pas de manteau à se mettre.» Alors rabbi Siméon lui envoya un manteau, mais rabbi Judah ne voulut pas le prendre. Il souleva la couverture sur laquelle il était assis et dit à celui qui lui avait apporté le manteau: «Vois tout l'argent que j'ai là!» Alors il se produisit un miracle: il y avait plein d'argent là. Il dit qu'en fait, il n'appréciait pas du tout cela.

80 Traité *Gittin* chapitre un (f° 7a)

(Il ne faut pas faire peur aux gens de sa maison)

Histoire Rabbi Abbahou dit: «Que plus personne ne fasse peur aux gens de sa maison, car la peur engendre de nombreux péchés.» Un jour en effet, les cuisiniers de rabbi Hananyah fils de Gamaliel avaient égaré la patte d'une bête cachère et ils craignaient que leur maître ne se mît en colère contre eux en l'apprenant. Alors ils allèrent à l'étable couper la patte d'une bête vivante et la firent cuire; ils voulaient la servir à rabbi Hananyah. Mais c'était un si grand juste qu'il s'en rendit compte avant même de manger et que par conséquent il ne commit point de péché. C'est pourquoi personne ne doit faire peur aux gens de sa maison, sinon de nombreux péchés en résulteront, comme vous venez de le lire à l'instant.

מסכת נדרים פרק הנודר מן המבושל

מעשה רבי יודא דער האט איין וייב דיא גינג אויף דעם
מרק אונ׳ קפֿיט וואל דיא שפאן זיא אובט לישאיין
מבטיל דרויש מאכן׳ אובט ווען זיא אויף דעם מרק גינג׳ דא טעט
זיא דען מבטיל אן אובט ווען רבי יודא וועלט תפילה טאן דא טעט ער
דען מבטיל אך אן אונ׳ אלי מאל ווען ער אין אן טעט אזו מכט ער איין
ברכה גלובט זייא גוט דער האט מיך מכן אום. וויבדן מיט איינם מבטיל
אונ׳ זיא הטין דען מבטיל גאר ליב זיא הטן זיבשט קייבן מין אן צו טאן׳
איין מאל גיבוט רבי שמעון בן גמליאל דער וואר איין הער איביר דיא
ישיבה דז מן זאלט איין תענית׳ מכן דא קאם דער רבי יודא דען זעלבן
טאג ביט צום תענית׳ דא זאגטן דיא אנדרן רבונים רבי יודא אישט
הייט ביט היבן דא זאגן זיא ווידר אייא ער האט קיין מבטיל דאז ער אן
טוט׳ דא שיקט אים רבי שמעון איין מבטיל דז ער אן טוט דא וואלט אין
רבי יודא ביט אן נעמן אונ׳ ער הוב אויף זיין דעק דא ער דרויף זאס
אונ׳ זאגט צו דעם דער אים דען מבטיל גיבראכט האט זיך וואש געלט
האב איך דא׳ דא גישאך אים איין נס דז פֿולר געלט דא לאג ער
זאגט עש ווער אים דוך ביט ליב גיוועזן:

מסכת גיטין פרק ראשון

מעשה עש האט גיזאגט רבי אבהו עש זאל ביאר מיר קיין
מענש קיין פֿארכט אין זיין הויז מכן דען עש קומט
זיבשט פֿיל עבירות דור פֿון דען איינש מאל הטין דיא קויך פֿון רבי
חנניה בן גמליאל דיא פֿויש פֿון אייבר כושר בהמה פֿאר לארין אונ׳ זיא
פֿארכטן זיך גאר זיר פֿור אירם הערן ער וועט זיר צורבין איבר זיא
ווען ער עש גיוואר ווערט אונ׳ זיא גינגן אביין אין שטל אונ׳ שנידן דיא
פֿויש פֿון אייבר לעבנדיגן בהמה אב אונ׳ קאכן זיא אונ׳ וואלטן אין רבי
חנניא צו עשן געבן דא וואר ער אזו איין גרושר צדיק אז ער עש
גיוואר ווארד אי ער אס דא מיט דז ער דיא עבירה ביט האט גיטאן
דער הלבן זאל קיינר קיין גרושן פֿארכט אין זיינן הויז מכן זונשט
גישיכט אך פֿיל עבירות דא ריביר וויא איר האט אך פֿאר
דא גיזאגט:

מסכת

81 Traité *Makkot* chapitre «Les suivants sont susceptibles de bastonnades» (f° 24a)

(De rabbi Gamaliel et de rabbi Eliézer qui entendirent une grosse voix dans le palais de l'empereur à Rome)

Histoire Rabban Gamaliel, rabbi Eliézer fils d'Azariah, rabbi Josué et rabbi Aqiva parcouraient ensemble la campagne. Ils entendirent tonner une grosse voix dans le palais de l'empereur à Rome, et ils en étaient éloignés d'une distance de cent vingt fois la limite de chabbat[103]. Les trois rabbins se mirent à pleurer et rabbi Aqiva se mit à rire. Ils dirent à rabbi Aqiva: «Pourquoi ris-tu?» Il répondit: «Pourquoi pleurez-vous?» Tous trois répondirent: «Regarde! Ces gentils s'inclinent devant leurs idoles et cependant, ils vivent dans la paix et la joie; notre Temple à nous, juifs, a brûlé à cause de nos nombreux péchés et nous sommes foulés aux pieds par les gentils. Et nous ne pleurerions pas?» Alors rabbi Aqiva dit: «C'est bien pourquoi je ris et me réjouis. Je me dis que si le Saint, béni soit-Il, leur fait tant de bien, il a d'autant plus de raisons de nous en faire à nous! Voilà pourquoi j'ai ri.»

82 Traité *Soukkah* chapitre «La flûte»[104] (f° 53a)

(Des jambes d'un homme qui le portent au-devant de sa mort)

Histoire Rabbi Yohanan dit: «Les jambes d'un homme lui garantissent de le porter au-devant de sa mort, lorsque sa dernière heure sera venue.» Il y avait deux hommes originaires du Pays de Kouch; l'un s'appelait Elihoreph, l'autre Ahiya fils de Chicha. Ils étaient tous deux scribes du roi Salomon et le roi Salomon les aimaient beaucoup. Un jour, le roi Salomon vit que l'ange de la mort avait l'air bien triste. Le roi demanda à l'ange de la mort pourquoi il était si triste. L'ange de la mort lui répondit: «Pour la raison suivante: c'est qu'on me demande l'âme de tes deux scribes, ceux qui sont auprès de toi; mais ici je ne peux rien contre eux, car leur mort n'est pas prévue ici.» En entendant ces propos, le roi alla les confia à un démon qui devait les conduire sains et saufs à Luz, car Luz est une ville où personne ne meurt. Mais lorsque le démon parvint aux portes de Luz avec les deux hommes, l'ange de la mort était là à les attendre et il les tua aussitôt. Le lendemain, le roi Salo-

פא מסכת מכות פרק אילו הן הלוקין

מעשה רבן גמליאל ורבי אליעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבה
דיא ניבנאן איט אבנדר איבר סעלט אוב זיא הורטן איין
ברושן שטיס ברושן אין דען קיסרש סאליש בו רוים אוב זיא ווארדן
הובדרט אוב צוואנציך תחוס שבת וויט דער סון דא הובן דיא דרייא
רבוים אן בו וייבן אוב רבי עקיבה הוב אן בו לכן דא זאלטן זיא רבי
עקיבה ווארוס לכשטו דא זאלט ער אייא ווארוס שרייט איר . דא
שפראכן דיא דרייא זיך דיא דאזיגן ליס דיא ניגן זיך בו אירן אב
נעטיר בוך דעבוך זיבן זיא סרידליך אוב סרידליך אוב איר יודן דא
אישט אונש בעלה אונזר בידת המקדש סר ברענט אוב איר זיין אונטר
ליס סושען זאלן דען איר ביט וייבן . דא שפראך רבי עקיבה דער
הלבן לך איך אוב בין סרידליך איך נידענק אלזו זיך דוך הקלה טוט דען
אזו סיל נעטש מכל שכן ווען ער אונש טון דרוס האב איך נאכט :

פב מסכת סוכה פרק החליל

מעשה עש הוט ניזאלט רבי יוחנן דיא סיש סון אייגס
מעבשין זיין ערב זוא דער מענש שטערבן זול דש
אין דיא סוש הין טראגן . דען עש ווער איין מאל בוויא מבן אוש דעס
לבט כוש דער אייבר היישט אל יהורוף דער אבדר היש אחיה בן שישח
אוב זיא ווארן אלי ביידי שרייבר בייא שלמה המלך אוב דער שלמה המלך
דער האט זיא נאר ליב . אייבש טאל זאך שלמה המלך דען מלאך המות
דאש ער נאר טרויאריך ווער דא סראנט דער מלך דען מלאך המות
ווענט הלבן ער אז נאר טרויאריך זיא דא שפראך דער מלאך
המות אוס דש ווילן דש מן ווילן סון מיר האבן דא בוויא בשמות סון
דייבן בוויא שרייבר דיא דוא בייא דיר האשט אוב איך איקן זיא זיא
ניבט טון דען איר טוט אישט היא ביט בישערט ווא דאש דער מלך
הורט דא ניבן ער הין אוב איבר עטפרט זיא איין שד דער זאלט זיא
דען סרי אבדר שאדן דען דאש לו: איא שטט דש ביאט דא
שטערבט ווא בוא דער שד דיא בוויא מבן אובטר דער סארט סון לו
סורט דא שטובט דער מלאך המות אוב ווארטט אוך זיא אוב ווער זיא
לייך מיאת בו מארבש זאך שלמה המלך דען מלאך המות דש ער
וידר סרידליך ווער דא שפראך דער מלך ווארוס בישטו אזו סרי לך
דוא האשט מיר עבין דיא בוויא מן אזו איין ארט נישיקט ווא אין דער

mon vit que l'ange de la mort était à nouveau joyeux. Le roi dit: «Pourquoi es-tu si joyeux?» «Parce que ces deux hommes, tu me les as envoyés à l'endroit précis où leur|mort était prévue.» Alors le roi Salomon dit: «Je vois bien à présent que les jambes d'un homme sont son meilleur garant. A l'endroit où quelqu'un doit mourir, c'est là que ses jambes le portent.» Le vieil Hillel dit: «Dans la ville où j'aimais aller, c'est là que mes jambes me portaient.» Il voulait dire que les jambes vous portent à l'endroit où vous devez mourir. Pour que vous y parveniez.

83 Traité *Qiddouchin* chapitre «Dix lignées»[105] (f° 82b)

(Il faut toujours faire apprendre un métier à son fils)

Histoire Rabbi Meïr dit: «Que chacun apprenne toujours un métier propre et un métier facile à son fils, et qu'il prie sans cesse le Saint, béni soit-Il, à qui appartiennent le bien et la richesse, car la pauvreté ne dépend pas du métier, pas plus que la richesse ne dépend du métier; tout dépend de Celui-là seul à qui appartient la richesse, c'est-à-dire le Saint, béni soit-Il, comme il est écrit dans le verset: C'est à moi qu'appartiennent l'argent et l'or, dit le Maître de l'univers.» A quoi rabbi Siméon fils d'Eliézer répond: «De ma vie, je n'ai vu un daim porter une lourde charge, ni un renard être épicier, et ils ne sont jamais morts de faim pour autant. Ils n'ont été créés que pour me servir, mais moi j'ai été créé pour servir le Saint, béni soit-Il. Or j'apprends que ceux qui ont été créés pour me servir, se nourrissent sans peine. A fortiori moi qui ait été créé pour servir le Saint, béni soit-Il, je devrais vraiment me nourrir sans peine. Mais pourquoi n'est-ce pas le cas? Parce que mes actions sont mauvaises et que ma nourriture m'est enlevée à cause de mes grands péchés.»

84 Traité *Babba batra* chapitre un (f° 11a)

(D'un homme du nom de Benjamin le Juste qui était chargé d'administrer les fonds de charité)

Histoire qui arriva à un homme qui s'appelait Benjamin le Juste. C'est lui qui était chargé d'administrer les fonds de

איין מעשה בוך

פּ מסכת קדושין פּרק עשׂרה יוחסן

מעשה עס זאגט רבי מאיר אז וועלן אז אייבר זיין זון לערנען
אין רייבקלעך אמונת אוב אין לייגן אמונת אוב
אז דער הקבה זעט אז עס איז נישט אזוי ווי עס
זאל דען ביטן עסק דעם אויסטייט רייסטוס אוב
ניט לייגן ביט רייסטוס אזוי ווי דען אמונת
האט רייסטוס ניט אין דער דען אמונת זאגן
דער הקבה אז עס איז נישט אזוי ווי עס
אוב אין דער הקבה אלע דער מפיק שפרייט זי
אז דער הקבה זאגן אז דער הער אל דער וועלט
רבי שמעון בן אלעזר
איז ערשט אין איר דער הער אל דער הקבה
דער דיך בלייבן אין דער הייליגן וועלט
ווי אזוי ווערט דען אייבר דער מענטש
אויסגעלייגט אין דער ערד
אז ער איז נישט ווערט
אז ער זאל ווידער
אויפשטיין
אין דער צוקונפט

פּר מסכת בבא בתרא פּרק ראשׁין

מעשה דער דיך בלייבן אין דער הייליגן וועלט
ווי אזוי ווערט דען אייבר דער מענטש
אויסגעלייגט אין דער ערד
אז ער איז נישט ווערט
אז ער זאל ווידער
אויפשטיין
אין דער צוקונפט

charité. Un jour, pendant une année de famine, une pauvre femme vint le voir et lui dit: «Cher rabbi, nourris-moi!» Il jura sur sa foi qu'il n'avait, cette fois-là, pas de quoi faire la charité. Notre brave femme dit: «Cher rabbi, si tu ne me nourris pas, en vérité, je te le dis, une femme et ses sept petits enfants mourront de faim.» A ces mots, il prit sur lui de les nourrir. Peu de temps après, Benjamin le Juste tomba très malade et tout le monde pensa qu'il succomberait à la maladie. Les anges dirent au Saint, béni soit-Il: «Cher Maître de l'univers, tu as dit que celui qui nourrissait et donnait à manger à un seul enfant d'Israël équivalait à quelqu'un qui nourrissait le monde entier; or Benjamin le Juste a nourri une femme et ses sept enfants et les a maintenus en vie pendant la famine. Et ce même homme devrait mourir jeune?» En entendant ces propos de la bouche de ses anges, le Saint, béni soit-Il, ordonna que l'on déchirât la sentence de mort prononcée contre lui. Nous avons appris que sa vie fut prolongée de vingt-deux ans, afin qu'il continuât à vivre. C'est pourquoi il faut aimer faire la charité.

85 Traité *Babba batra* chapitre un (f° 11a)

(D'un roi qui fit don aux pauvres de ses trésors et de ceux de son père)

Histoire qui arriva à un roi qui s'appelait Monobaz. Il fit don de ses trésors et de ceux de son père aux pauvres, pendant une année d'extrême cherté. Monobaz était un descendant de la reine Hélène, de la famille des Maccabées. Lorsqu'il eut donné tous ses biens et ceux de ses parents, ses frères et toute sa famille se mirent très en colère contre lui. Ils lui dirent: «Regarde, tes parents n'ont cessé d'accumuler des trésors et ils n'ont cessé d'augmenter leur fortune. Et toi, tu t'empresses de t'en débarrasser inutilement.» En entendant ces propos de la bouche de ses amis, il leur dit: «Je fais bien mieux que ne l'ont fait mes amis et pour cause. Je vais vous le prouver et vous reconnaîtrez le bien-fondé de la chose. Mes parents ont fait fortune ici-bas, mais moi, je fais fortune là-haut au ciel, comme dit le verset: *La vérité germe de la terre; la justice s'observe des ciels* (Ps 85, 12), ce qui veut dire en yiddish: ‹La vérité regarde du ciel quand vous faites la charité.› Et puis il dit: ‹Et la justice, c'est du haut du ciel qu'elle regarde.› Mes parents ont caché leurs biens dans un endroit où des mains humaines pouvaient les atteindre, mais moi je les cache dans un endroit que les hommes ne peuvent pas atteindre, confor-

וועלן הובאר . וויא ער בון דאש הורט אזו שפייזט ער זיא סון זייפס
ווין ביט לבן דער באך דא וואלד דער ביזיגען הבדיק נאר זיר קרבק
אוב אידר מאן מייבט ער וועלט דיא קרעבט שטערבן מוזן זאגט דא:
דיא מלאכים סור הקב"ה ליבר הער אלדער וועלט דוא האשט זיאזט
וועלכיר איין מענש סון ישראל שפייזט אוב דער בירט . דא אישט עש
אוב אלייך אלש סיל קרעבט אלש הענט ער דען בן עולם ישפייזט
זיזר בעזיגען הבדיק דער האט אין סרויא מיט זיבן קידר ישפייזט
אל זאבן זיא בייא לעבן בילטן דען אין הובאלן יארן דער זיבן אוב
איבוב שטערבן אין וויבק יארן . וויא בון דאש הקב"ה סון דיא מלאכים
אין אייגס טייארן טיר דער אוב מובכ: דער ישלעבט היבי הלכה סון
ישלעבט דער חשאביס אוב וויא ער בון אל דאש זיין אוב אל דאש וון
זיין עלטרן אלש איין ווען בעך דא בורביט איביר זיבן בריבור אוב
זיין עלטרן ייך זיבט ער זיר נאר איביר דען אין שפראכן זיא דען
ארן דאר אומר אידר אומר ארט דאר נאמען דען האבן אוב
בעשטרט . וויא ער וועלט אין דען בון אוב דוא אוב בשט עש אלש בי
נון ריד סר נאס סון זייפס סרייבדן דא שפראך ער וועלט אין
אל איך איזיא אומלט נאמען האבן סרייבט אין אז אישר עש איך
אבן האבן בישיידן דש איר אר וועט טון בעזיגען דען אין עלטרן
אידן אוב אידר אין אך איך איביר אומלט נאמען דען ערדן דען אוך
משפטים וצדק תצמח מארץ אמת דש ליט כסיך דען אלש דער היאול
נישקף דש אישט טייט דיא וואר: היאול דען סון היאול זיא לוק וועו
דען בוך שפרייבט ער אוב דיא קרעבטיקייט סון דער בבל
ארן אין עלטרן דש האבן אידר סר באר . אין טוט לוק
אל דער בבל אבן מענש האבט בי דער בי דקדן מענש
בערך דש אין דא מענשן בילט דער בי דקדן אלש . אומן
אין עבד באר מענש דער בי דקדן כסאך דש אישט טייט דיא
כסיך שפרייבט צדק ומשפט מכון כסאך דש אישט טייט דיא בדקה
דיא אישט וואבוך דייבש שטול . אין עלטרן דש האבן דש אידר סר
זורן

מעשה ישאך אן אייגס אלך דער היש אובכ: דער באך זיין זיב זיין
אוגר אוב זיין סאטרש אוגר אלש אין וועלט בי בדקה:
ין דער אין ער באך וייטר לעבט דער הלבן זאלן אן ערן בדקה לעבן:
אר דש ער באך וייטר לעבט דער הלבן זאלן אן ערן בדקה לעבן:
איר אין ערבנט אן אערט איס זיין לעבן באך בוויא בוביך
איר האבן ערבנט אן אערט איס זיין לעבן באך בוויא בוביך
הורט דא בו רייש אן איס זיין דין המוזת דער אוך אין ערזרת וואר ווועזן
איבוב שטערבן אין וויבק יארן . וויא בון דאש הקב"ה סון דיא מלאכים
אין אייגס טייארן טיר דער אוב מובכ: דער ישלעבט היבי הלכה סון
ישלעבט דער חשאביס אוב וויא ער בון אל דאש זיין זיב זיין
זיין עלטרן אלש איין ווען בעך דא בורביט איביר זיבן בריבור אוב
ארן דאר אומר אידר אומר ארט דאר נאמען דען האבן אוב
בעשטרט . וויא ער וועלט אין דען בון אוב דוא אוב בשט עש אלש בי
נון ריד סר נאס סון זייפס סרייבדן דא שפראך ער וועלט אין
אל איך איזיא אומלט נאמען האבן סרייבט אין אז אישר עש איך
אבן האבן בישיידן דש איר אר וועט טון בעזיגען דען אין עלטרן
אידן אוב אידר אין אך איך איביר אומלט נאמען דען ערדן דען אוך
משפטים וצדק תצמח מארץ אמת דש ליט כסיך דען אלש דער היאול
נישקף דש אישט טייט דיא וואר: היאול דען סון היאול זיא לוק וועו
דען בוך שפרייבט ער אוב דיא קרעבטיקייט סון דער בבל
ארן אין עלטרן דש האבן אידר סר באר . אין טוט לוק
אל דער בבל אבן מענש האבט בי דער בי דקדן מענש
בערך דש אין דא מענשן בילט דער בי דקדן אלש . אומן
אין עבד באר מענש דער בי דקדן כסאך דש אישט טייט דיא
כסיך שפרייבט צדק ומשפט מכון כסאך דש אישט טייט דיא בדקה
דיא אישט וואבוך דייבש שטול . אין עלטרן דש האבן דש אידר סר
זורן

mément au verset: *La justice et le jugement sont l'assise de ton trône* (Ps 89, 15), ce qui veut dire en yiddish: ‹La charité est la demeure de ton siège.› Mes parents ont caché leurs biens| dans un endroit où ils ne peuvent pas porter de fruits, mais moi je cache mes biens dans un endroit où ils porteront assurément des fruits, comme dit le verset: *Dites: Le juste, oui, c'est bien; le fruit de leurs agissements, oui, ils le mangent* (Is 3, 10), ce qui veut dire en yiddish: ‹Dites: Le juste, oui; quant au fruit de leurs œuvres, ils le mangeront.› Mes parents ont caché leur argent, moi j'ai caché mon corps, comme dit le verset: ‹Celui qui enlève le corps est un sage.› Mes parents ont caché leurs biens aux yeux des autres, moi je l'ai caché à mes propres yeux, comme dit le verset: *Et pour toi ce sera une justification* (Dt 24, 13), ce qui veut dire en yiddish: ‹Et pour toi, ce sera une justification.› Mes parents ont cachés leurs biens dans ce monde-ci, moi, j'ai caché mes biens dans le monde à venir, comme dit le verset: *Et ta justice ira en face de toi* (Is 58, 8), ce qui veut dire en yiddish: ‹Et elle te précèdera, ta justice, dans le monde à venir.› Et puis le verset continue: *Et la gloire du Saint, béni soit-Il, te rassemblera* (*ibid.*), ce qui veut dire en yiddish: ‹Et la gloire du Saint, béni soit-Il, te rassemblera.› Vous venez d'entendre comment j'ai dilapidé inutilement ma fortune.» A ces mots, ses frères reconnurent qu'il avait bien agi et ne lui interdirent plus rien.

86 Traité *Yoma* chapitre «Le Jour du Grand Pardon» (f° 83b)

(De rabbi Meïr et de rabbi Judah qui parcoururent la campagne et de rabbi Meïr qui ne voulut pas être l'hôte d'un aubergiste qui avait changé de nom)

Histoire Rabbi Meïr, rabbi Yossé et rabbi Judah parcouraient la campagne. Rabbi Meïr attachait beaucoup d'importance au nom de l'aubergiste chez qui ils se rendaient, quand celui-ci lui semblait bizarre. Il pensait en son for intérieur: «Sans doute, cet aubergiste ne vaut-il pas grand'chose!» Et il ne lui donnait rien à garder. Si par contre il avait un beau nom, il le tenait pour un aubergiste pieux et il lui donnait bien sûr sa bourse à garder. Mais les deux autres rabbis ne s'en souciaient pas. Un jour, ils parvinrent tard, le vendredi soir, chez un aubergiste où ils voulurent passer le chabbat. Au bout d'un certain temps, rabbi Meïr lui demanda son nom. L'aubergiste lui répondit: «Je m'appelle *Ki dor*.» Rabbi Meïr dit à ses compa-

בוך אן איך ארט דש עש ביט קאן פֿרוכט פֿון איט טראגן אביר איך
פֿר בערג דש איך עש איר יא ווידר פֿרוכט טרעט אלש דער
וידר דען בדיך וון פֿרוכט אירן ווערך זיא ווערדן עשן . איך עלטרן
האבן פֿר בארגן דאש עלט . איך האב אביר פֿר בארגן איך לייב אלש
דער פסיק שפריכט דער דא נעאט לייב דער אישט איך חכם .
דיא עלטרן דיא הבן דש איר פֿר בארגן בו אגדר לייט . אביר איך האב
דאש איך פֿר בארגן איר זעלברט . אלש דער פסיק שפריכט ולך
תיהיה צדקה דש אישט טייטש אוב בו דיר זיא ווערט זיין דיא בדקה .
איך עלטרן האבן דאש איר פאר בארגן אוך דיר ווילט . אוב איך
האב דאש איך פֿר בארגן אוך יענן ווילט אלש דער פסיק שפריכט
וחלך לפניך צדקך דאש אישט טייטש אוב זיא ווערט ין בו פר דיר דיין
ריעכטקייט אוך יענגיר ווילט אוב דער נאך זיך דער פסיק ווייטר
כבוד ה׳ יאספך דאש אישט טייטש אוב דיא איר פון הקבה דער ווילט
איך טון דיך . בון האט איר ואל ייהערט ווא איך דאש איך בו אובגון
אויש זיך . ווא דש בון זיין ברידר הורטן דא ווארדן זיא איט אל מודה
דש ער ואל האט ייהבדילט אוב ווערטן איט ווייטר ניקש מין :

פו מסכת יומה פרק יום כיפורים

מעשה רבי מאיר ורבי יומי ורבי יודא דיא ייקאן איט אבגדיר
איביר פֿעלט אוב דער רבי מאיר דער הילט פֿיל דער
פֿון ווען זיא בו איינס בעל הבית קאמן אוב דער זעלבין בעל הבית דער
האט איך משובה נאמן דא ייזוכט ער ייווש דער בעל הבית דער
אישט ביט פֿיל ין אך אוב אבר איט ניקש אוך בו היבן האט ער דען
איך יא נאמן אוך בעל הבית אוב
גאבן יא זיין בייטל אוך בו היבן אביר דען אבגדרן בוויא נאך ניש
ארן . בון זיא ואל איך נאמן אין איינס פרייטאג שבוט בו איינס
ווערט דש זיא ואלטן שבת דא זיין בוא ווא זיא דא ווארדן איך ווייל דא
פראגט אך רבי מאיר ווא ער היש דא זאגט דער בעל הבית איך היש
בירוך דא זאגט רבי מאיר וידר זיין חבריס איך הער אן זיינס זעלבס
בוון דאש דער וירט איך רשע אישט אלש דער פסיק שפריכט כי
דור תחכוכת המה דש אישט טייטש וון זיא זיין פון איינס ייבירט
דש פר קערט אישט . רבי יודא אוב רבי יוסי דיא וואלטן זיך ניקש
דארן קערין אוב זיא נאבן אך דען בייטל ווא אוך בו היבן אביר שבת

gnons: «Je déduis du nom étrange de l'aubergiste que c'est un méchant homme, comme dit le verset: *Car c'est une génération (Ki dor) pervertie* (Dt 32, 20), ce qui signifie en yiddish: ‹Lorsqu'ils appartiennent à une seule et même génération qui est pervertie.›» Rabbi Judah et rabbi Yossé ne voulurent pas y ajouter foi et lui donnèrent leur bourse à garder pendant le chabbat,| mais rabbi Meïr ne la lui donna pas et l'enterra à la tête de la tombe du père de *Ki dor*. Pendant la nuit, l'aubergiste *Ki dor* rêva que s'il creusait là où se trouvait la tombe de son père, il y trouverait une bourse pleine d'argent. Le lendemain matin, l'aubergiste se rendit auprès de rabbi Meïr pour lui raconter ce qu'il avait rêvé. Rabbi Meïr dit: «Les rêves que l'on fait le vendredi soir sont sans fondement.» Il lui parla ainsi pour qu'il se sortît cette idée de la tête et ne se mît pas à chercher. Sur ce, rabbi Meïr alla surveiller la tombe durant tout le chabbat afin que sa bourse ne disparût point. La nuit venue, il reprit sa bourse et se remit en route. Puis ce fut dimanche. Alors les deux compagnons dirent à *Ki dor*. «Cher aubergiste, rendez-nous notre bourse que nous vous avions donnée à garder pendant le chabbat!» L'aubergiste dit: «Vous ne m'avez pas donné de bourse à garder que je sache!» Rabbi Meïr dit: «Pourquoi n'avez-vous pas fait attention à son nom?» Ils dirent: «Pourquoi ne nous as-tu pas dit que cet aubergiste était un scélérat?» Rabbi Meïr dit: «Je craignais que ce fût un scélérat, mais je n'en étais pas sûr.» Les deux rabbins sortirent dans la rue avec l'aubergiste et l'emmenèrent dans un débit de boisson où ils burent du vin, car ils pensaient pouvoir s'arranger avec lui à l'amiable. C'est alors qu'ils aperçurent des lentilles collées à sa barbe, lentilles qu'il avait mangées avant de quitter la maison. Ils le laissèrent là et se rendirent chez sa femme. Ils lui dirent: «Donne à chacun de nous la bourse que nous avons donnée à garder à ton mari pendant le chabbat. Il t'ordonne de les rendre et la preuve en est qu'il a mangé des lentilles à midi.» La femme constata que la preuve était exacte et elle leur rendit leur bourse. Et nos deux compagnons poursuivirent leur chemin. Lorsque l'aubergiste rentra chez lui, sa femme lui raconta comment elle avait rendu leur bourse aux deux rabbins, car ils avaient, à juste titre, avancé comme preuve qu'il avait mangé des lentilles. Alors il se précipita sur sa femme pour la battre et il la battit tant et si bien qu'elle en mourut. Voilà comment ce scélérat récompensa cette brave femme. Et c'est ce que nous avons appris dans le traité *Houllin*, au chapitre «Toute la viande» (f° 106 a): ‹Le fait de ne pas se laver les mains avant le repas a|conduit un juif à

אביר רבי מאיר דער גאב אין זיין בייטל ניט אונ׳ גינג הין אונ׳ בינ גרוב
דען בייטל אויף כידורש פֿאטירש קבר צו קאמן ווא עש גלט ווארדא
טרייאט דער וירט כידור ווא ער זאלט אויף גראבן אויף זיין פֿאטרש
קבר זא ווער ער איין זעקיל מיט געלט פֿינדן׳ אונ׳ ווא עש נון ווידר
טאג וואר דא קאם דער וירט צו רבי מאיר אונ׳ זאגט אים ווא אים
גטרויאט האט דא זאגט רבי מאיר ווידר איין איטליכר טרוים דער
איינם טרייאט אן איינם פֿרייטג צו נכט דער אישט קיין שורש דראן
אונ׳ ער זאגט דער הלבן צו אין דאש ערש זאלט עש אויש זייגר דעה
שלאגן אונט זאלט ניט דער נאך זוכן׳ דער נאך גינג רבי מאיר אונ׳
היטיט דען גנצין שבת אויף דען קבר דש אים דער זעקיל ניט זעלט
גנומן ווערדן ביז נכט ווידר וואר דא נאם ער זיין בייטל אונ׳ גינג זיין
שטרויש הין וועק׳ ווא עש נון אן דעם זונטאג וואר דא זאגטן דיא
אנדרן צווייא ווידר דען כידור ליביר וירט גיבט אונש אונזר בייטל דז
מיר אייך האבן אויף צו היבן געגעבן איבר שבת דא שפראך דער וירט
איך וויש פֿון קיינם בייטל צו זאגן אז איר מיר זעלט אויף צו היבן געבן
דא שפראך רבי מאיר ווארום האט איר ניט אן אלט גיהט אויף זיין
באגן דא שפראכן זיא ווארום האשטו אונש ניט גיזאגט אז ער איין
רשע אישט דער וירט׳ דא שפראך רבי מאיר איך האב וואל זארג
גיהט ער זייא איין רשע איך האב עש אביר ניט גיווישט׳ דיא צווייא
רבונים דיא גינגאן מיט דען וירט אויף דער גס אונ׳ פֿירטן אין אין איין
קרעטירש הויז אונ׳ טראנקין ווין דען זיא מיינטן אין מיט גוטן וורטן
צו איבר רידן דא זכין זיא ווא ער האט אין זיינם בארט ליגן קלעבן אז
ער האט געגעשן ער אישט אויש זיינם הויז גנגאן דא גינגאן זיא פֿון
אין איין וועק אונ׳ גינגאן צו זיינם וייב אונ׳ זאגטן צו איר דוא זאלשט
אונש אונזיר בייטל געבן דען מיר האבן שבת דיין מאן צו ביהלטן געבן
ער האט עש גיהייסן געבן צו וואר צייכן האט ער הייט צו מיטאג ליגן
געגעשן דיא פֿרויא זאך וואל אז דאש ווארצייכן אישט רעכט גיוועזן אונ׳
גאב אירן בייטל ארויש׳ אונ׳ זיא צוהן דיא צווייא אירן שטראש הין
וועק׳ אונ׳ ווא ער נון ווידר איין היים קאם דא זאגט זיא ווא האט דען
צווייא אירן בייטל געגעבן אונ׳ זיא האטן איין גוטן ווארצייכן געגעבן דש
ער האט ליגן געגעשן׳ דא פֿיל ער איבר זיין וייב אונ׳ שלוג זיא אונ׳
שלוג זיא אזו גאר לנג ביז ער זיא צו טוט שלוג דש האט דיא גוטה פֿרויא
פֿון דעם רשע צו לון גיהט: אונט דאש אישט אך דש מיר גלערנט
האבן אין חולין פרק כל הבשר דיא ערשטן וואשיר פֿון דעם העגט

יב א m i וועשן

manger de la viande de porc, et le fait de ne pas se laver les mains après le repas a entraîné la mort d'un être humain.› Car si l'aubergiste s'était lavé les mains après le repas, il aurait également lavé sa bouche et sa barbe. Il aurait donc enlevé les lentilles qui s'y trouvaient. Nos deux hommes n'auraient alors pas eu de preuve et notre brave femme ne serait pas morte. C'est pourquoi il faut se laver les mains après le repas.

A présent je vais narrer par écrit ce qui arrive quand on ne se lave pas les mains avant le repas: un homme a mangé de la viande de porc, comme vous allez l'entendre.

87 *Houllin* chapitre «Toute la viande» (f° 106a)

(Des mains qu'il faut se laver avant de manger: d'un homme qui ne s'est pas lavé les mains et à qui on a donné à manger du porc)

Histoire Il était une fois un juif qui était aubergiste. Lorsqu'il avait des hôtes juifs de l'étranger, il leur servait de la viande cachère. Et lorsqu'il avait des gentils, il leur servait du porc. Un jour, un juif fut son hôte; il le connaissait, mais pas en tant que juif. Celui-ci s'assit à table sans se laver les mains et dit à l'aubergiste: «Monsieur l'aubergiste, donnez-moi un bon morceau de viande!» L'aubergiste croyant avoir affaire à un gentil, car il ne s'était pas lavé les mains, lui apporta un morceau de viande de porc; le juif n'y prit garde, pensant qu'il s'agissait d'un bon morceau de viande de bœuf et il le savoura. Après avoir mangé, il dit à l'aubergiste: «Cher aubergiste, combien vous dois-je?» L'aubergiste fit le compte et lui apporta l'addition. L'hôte la trouva très élevée et dit à l'aubergiste: «Un morceau de viande est-il si cher?» L'aubergiste dit: «Mon bon monsieur, la viande de porc est très chère.» L'hôte dit: «Oh, mais je suis juif, pourquoi m'as-tu donné du porc à manger?» L'aubergiste dit: «Pourquoi ne t'es-tu pas lavé les mains? Il est d'usage chez les juifs de se laver les mains avant de manger, mais les gentils n'ont pas l'habitude de se laver les mains; aussi t'ai-je pris tout naturellement pour un gentil.» C'est ainsi qu'on lui servit du porc. C'est pourquoi il faut toujours se laver les mains avant de se mettre à table et après avoir mangé.

וועט אויך נישט זיין קיין חילוק צווישן אזא מענטש וואס האט
עס אויך נישט געטאן אבער ער האט עס נאר פארגעסן ווייל
ער האט זיך אפגעלאזט אויף אנדערע מענטשן וואס זאלן
עס פאר אים טאן . דאס איז דער חילוק צווישן דעם
וואס האט עס נישט געטאן ווייל ער האט זיך אפגעלאזט
אויף אנדערע מענטשן אז זיי זאלן עס פאר אים טאן
און דעם וואס האט עס נישט געטאן ווייל ער האט
עס פארגעסן : דער ערשטער איז שולדיג
אבער דער צווייטער איז נישט שולדיג

מסכת

88 Traité *Megillah* dans le Talmud de Jérusalem (1, 13, f° 72b)

(Du roi qui demande à son saint rabbi s'il lui fera manger du Léviathan dans le monde à venir)

Histoire Le roi Antonin demanda à son saint rabbi[106]: «Mon cher, dis-moi, me feras-tu manger du Léviathan[107] dans le monde à venir?» Son rabbi dit: «Oui.» Le roi répliqua: «Tu ne m'as même pas fait manger d'agneau pascal; comment alors me feras-tu manger du Léviathan?» Rabbi répondit au roi: «Qu'y puis-je? Il est écrit dans le verset: *Aucun incirconcis n'en mangera* (Ex 12, 48), ce qui veut dire en yiddish: ‹Et aucun incirconcis[108], c'est-à-dire personne qui n'ait été circoncis, ne mangera de l'agneau pascal.›» A ces mots, le roi alla se circoncire lui-même, puis il se rendit auprès de Rabbi et lui dit: «Rabbi, me voilà circoncis!» Alors Rabbi dit: «Je n'ai jamais vu mon propre prépuce de ma vie, comment pourrais-je regarder ton prépuce à toi?» Et c'est pourquoi Rabbi est notre saint rabbi, car de sa vie il n'a vu son propre prépuce. Rabbi Hezekiah et rabbi Abbahou dirent: «Lorsque les prosélytes seront réunis dans le monde à venir, le roi prosélyte Antonin aura la place la plus élevée parmi eux.»

89 Traité *Sanhédrin* chapitre «Le procès est terminé»[109] (f° 44b)

(De la mort d'un juif, percepteur d'impôts, qui était un fort méchant homme)

Histoire qui est arrivée à un percepteur d'impôts. C'était un juif et un fort méchant homme. Lorsqu'il mourut, un remarquable érudit mourut en même temps que lui et toute la ville vint pour assister à la mise au tombeau de l'érudit; la foule escorta l'érudit jusqu'au cimetière. Lorsqu'ils se retrouvèrent tous au cimetière et qu'ils voulurent enterrer le corps, des ennemis surgirent brusquement. Voyant cela, les gens se mirent à fuir, abandonnant les deux morts au cimetière. Notre érudit avait eu, sa vie durant, un disciple; celui-ci ne voulut pas abandonner le cercueil de son maître et resta à côté de lui en silence. Le lendemain matin, les gens retournèrent au cimetière pour y enterrer les deux morts, mais ils confondirent les deux morts. Ils prirent le percepteur pour l'érudit et le mirent en terre avec les plus grands

פח מסכת מגילה ברושלמי

מעשה דער מלך אנטוניגוס דער פֿראָמֿער דען רביצו
הקדוש ליבור זאָל זיא מיר וועלטו איך מכן עשן אויך
יעביר וועלט פֿון דען זינדן דא זאָל דער רבי יא דא זאָל דער מלך
וידר דוא האשט איך דאך ביט מכן עשן פֿון דען קורבן פסח וויא
וועלטו דען איך מכן עשן פֿון דען זינדן · דא שפראך רבי וידר צום
מלך וואש זאָל איך טון עש שטיט ישׂריבן אין פסיק וכל ערל לא יאכל בו
דש אישט טייטש פֿר שטופֿטיר דש מיינט דער ביט ישׂדשט
אישט אוֹב ביט ער זאָל עשן פֿון דעם פסח דא דאש דער מלך
הורט דא ישׂך ער הין אובט ישׂדשט ער זיך זעלביט אוֹב ער ישׂך דער
נאָך בו רבי אוֹב זאָל בו איס רבי איך בין נון ישׂדשט דא זאָל רבי איך
האב איין איך מילה ביא ישׂעהן ווייל איך ישׂעבט האב וויא זאָל איך דען
דיין מילה אן זעהן אוֹב דער הלבן אישט דער רבי רגינו הקדוש וויל ער אל
גר מלך אנטוגינוס דער אויבערשטר ער ביא איבן זיין :

פט מסכת סנהדרין פרק נגמר הדין

מעשה אישט ישׂעהן אן אייגם מוכסין · דער זואר איין יד
אוֹב ער זואר איין ישׂראל רשע דא ער בון שטורב דא
שטורב אך אן דען זעלבין טאָג איין תלמיד חכם אוֹב דיא
נאָך שטאט דען תלמיד חכם דש ער זאָל בו דען קורבה אוֹב אוֹן
דען תלמיד חכם ביז אוֹן דען בית הקברות וואנדרן
בית הקברות אוֹב וען זיא אל בוא זיין אוֹך דעם בית הקברות וואנדרן
אוֹב וואלטן דען בו ביהן קורבה דא זאָל שוואיס בו דער הורט
דא אוֹב דא דיא לייט דש איך אל זוך דא אוֹב וועך אוֹב
דען תלמיד חכם ביז אוֹן דען בית הקברות שטין דא האט דער תלמיד
דיא לוייא איטש דען בית הקברות אוֹך דען זיא לייט דש
רבי זייבט פֿון זיבעם לעבן זיין ביא תלמיד חכם אין
נון עש וויא אוֹב · זאָל שטיל ארון דעם בייא דש זאָל
אין ארון דען אין וועלט נון
בית דעם אוֹך דען תלמיד חכם דש ער זאָל בו דען קורבה
יא

honneurs, persuadés qu'ils étaient| qu'il s'agissait de l'érudit. Alors le jeune homme qui était resté près de la civière s'écria: «Vous vous trompez de cercueil, c'est le percepteur que vous venez d'enterrer.» Mais rien n'y fit. Et la famille du percepteur enterra le maître dans la tombe prévue pour le percepteur. Le disciple en était profondément affligé, se demandant quel péché son maître avait bien pu commettre de son vivant pour subir une telle infamie et quelle bonne action le percepteur avait bien pu accomplir pour être enterré avec de tels honneurs. Cette nuit-là, l'érudit apparut en rêve à son disciple et lui dit: «Mon cher fils, ne t'afflige pas pour moi. Viens, suis-moi! Je vais te montrer ma place au jardin d'Eden et celle qu'occupe le percepteur en enfer, où son oreille perçoit le grincement des gonds chaque fois que la porte s'ouvre et se referme. Et je vais te dire pourquoi, lors de ma mort, j'ai subi une telle infamie: un jour, j'ai entendu calomnier un érudit; j'ai assisté à la scène sans rien dire, alors que j'aurais pu intervenir. Voilà pourquoi j'ai subi une telle infamie. Maintenant je vais te dire quelle bonne action le percepteur a accomplie pour être enterré avec de tels honneurs: un jour, il a donné un grand festin pour le gouverneur de sa ville, mais celui-ci n'a pas voulu s'y rendre. Alors le percepteur a distribué le festin aux pauvres. C'est pourquoi le Nom, béni soit-Il, l'a récompensé dans ce monde-ci.» Alors le disciple demanda à son maître: «Combien de temps le percepteur doit-il rester en enfer et endurer toutes ces souffrances?» Le maître lui dit: «Jusqu'à la mort de Siméon fils de Chètah qui prendra sa place.» Le disciple demanda: «De quoi s'est-il donc rendu coupable? Un homme si méritant!» Le maître lui dit: «Parce qu'il laisse vivre les sorcières d'Achqelon, qui sont toutes juives, au lieu de les brûler ou de les condamner à mort.» Le lendemain matin, le disciple se rendit auprès de Siméon fils de Chètah et lui raconta ce que son maître lui avait dit pendant la nuit. Que fit rabbi Siméon? Il rassembla quatre-vingts solides étudiants,| un jour de pluie,

עש וואר דער תלמיד חכם דא שרייא דער יונג דער דא וואר בייא
דער מיטה זיצן בליבן איר געמט דען אין רעכטין ארון דען דאש
אישט דער מוכסין דען איר האט צו קבורה גיטאן אביר עש וואלט אין
ניקש העלפין · אונ' דען מוכסין קרובים טעטן דען רב אין איר קבר
דש זיא דען מוכסין גימאכט העטן דא וואר זיך דער תלמיד גאר זער
מצער אונ' גידוכט וואש פֿר איין עבירה הוט דאך מיין רבי גיטאן בייא
זיינם לעבן דש אים איין זעלכן חרפה ווידר פֿארן אישט אונ' וואש
פֿר איין מצוה מאג דער מוכסין דער רשע בייא זיינם לעבן גיטאן
האבן דש ער אזו בכבוד אישט צו קבורה גיקומן אישט · אין דער
זעלבין נכט קאם דער תלמיד חכם צו זיינם תלמיד אים חלום אונ'
זאגט ווידר אין מיין ליבר זון דוא בדרפֿשט דיך ניט אים מיר מצער
זיין קום מיט מיר איך וויל דיר ווייזן מיין שטט אין גן עדן אונ' איך וויל
דיר אך ווייזן וויא דער מוכסין אין גיהנום זיצט אונ' דיא אבגאיל פֿון
טיר דש גיהנום דיא גיט אים אויף אונ' צו אין זיינם אור · אונ' איך
וויל דיר זאגן ווארום מיר דיא חרפה בייא מיינם טוט איז ווידר
פֿארן איך האב איין מאל גיהערט דש מן איין תלמיד חכם האט
מזלזל גיוועזן אונ' איך בין דער בייא גיזעשן אונ' הבש ניט גיווערט
אונ' העט עש וואל קענין ווערן דער הלבן אישט מיר אזו איין חרפה
ווידר פֿארן · אונ' וויל דיר אך זאגן וואש דער מוכסין פֿאר גוטש גיטאן
האט דאש ער אזו בכבוד אישט צו קבורה גיקומן · דען ער
האט איין מאל איין גרושה סעודה גימאכט זיינם שר פֿון זיינר שטט
אונ' דער שר האט ניט וועלין קומן · דא אישט דער מוכסין הין
גיגנגן אונ' האט דיא גנץ סעודה. אובטיר דען עניים פאר טיילט
דערהלבן האט אים השי' זיין גוטש אויף דיזר וועלט באך בצאלט · דא
פֿראגט דער תלמיד זיין רבי ביז וויא לנג מוש דער מוכסין אין גיהנום
זיצן אונ' מוש דיא גרושי פיין ליידן דא זאגט דער רב צו אין ביז רבי
שמעון בן שטח שטערבט דער קומט אן זיין שטט · דא פֿראגט דער
תלמיד ווידר וואמיט האט ערש פֿר שולט ער ווער דאך איין קעשליכר
מאן · דא זאגט אים דער רב פֿון דעש וועגן דש ער דיא מכשיפות
לייט אין אשקלון דאש זיין איידיל יודן אונ' ער פֿר ברענט זיא אודר
ער איז זיא זיבשט דן דא מיט דש זיא אום איר חיות מיכטן קומן ·
צו מארגיש גינג דער תלמיד צו דעם שמעון בן שטח אונ' זאגט
אים דיא שמועה וויא אים זיין רבי העט דיא נכט גיזאגט וויש
טעט דער רבי שמעון ער זאלט איין אכציק שטרקיא בחורים

אן

leur mit une grande cruche dans la main à chacun, et dans chaque cruche, il mit un châle de prières blanc. Puis il leur dit: «Sur votre vie, méfiez-vous des sorcières, car elles sont quatre-vingts! En pénétrant dans leur demeure, que chacun d'entre vous s'empare d'une sorcière et la soulève de terre, car alors elle perdra son pouvoir! Si vous ne le faites pas, nous ne pourrons pas les vaincre.» Et il se rendit seul auprès des sorcières, dans leur demeure, et il dit à ses étudiants: «Restez dehors jusqu'à ce que je vous fasse signe! A ce moment-là, rejoignez-moi et faites ce que je vous ai ordonné!» Lorsqu'il entra chez elles, dans leur pièce, elles lui demandèrent: «Qui es-tu?» Il répondit: «Moi aussi, je suis sorcier, et je suis aussi expert en magie que vous.» Elles lui dirent: «Alors, quels sont les tours de magie que tu connais?» Rabbi Siméon fils de Chètah dit: «Je vais faire entrer ici quatre-vingts solides étudiants et chacun d'eux portera sur lui un châle sec, bien que ce soit un jour de pluie.» Alors elles lui dirent: «Eh bien, montre-nous ton art!» Il sortit devant la porte et fit un petit signe à ses étudiants. Ils sortirent les châles des cruches, les revêtirent, pénétrèrent dans la pièce et chacun souleva aussitôt une sorcière de terre, la rendant ainsi incapable de lui faire du mal; puis ils les portèrent à l'extérieur et les pendirent toutes ensemble au même arbre. Mais les sorcières avaient de la parenté que cette mort affligea profondément et qui fit naître en elle de la haine pour Siméon fils de Chètah, parce qu'il avait provoqué la fin de leurs proches parentes. Deux membres de la famille vinrent témoigner contre le fils de Siméon fils de Chètah, comme si c'était lui le coupable: on le rendit responsable de leur mort et on le condamna à mort. Lorsqu'on le conduisit sur le lieu où on devait le lapider, le fils de Siméon fils de Chètah dit: «Si c'est moi qui ai commis le crime dont on m'accuse, alors ma mort ne m'absoudra pas de mes péchés. Mais si ce n'est pas moi qui ai commis le crime dont on m'accuse, que ma présente mort m'absolve de mes péchés. Et que vous, les témoins qui avez témoigné contre moi, que vous mourriez tous de mort violente!» A ces mots, les témoins qui avaient effectivement porté un faux témoignage revinrent sur leur accusation

ער איז 3 m ך יב

et expliquèrent pourquoi| ils avaient porté un faux témoignage contre lui: c'était à cause de leur parentes, les sorcières. Cependant, il ne put être délivré de la condamnation à mort et on le lapida, car on avait prononcé le jugement et comme dit le verset[110]: ‹Un témoin qui a fait une déposition ne peut revenir sur elle pour se dédire.› Et c'est ainsi que le fils de rabbi Siméon fils de Chètah mourut innocent, à cause d'un faux témoignage. Que le Nom, béni soit-Il, venge son sang sur eux!

90 Traité *Pesahim* «Là où on coutume de travailler»[111] (f° 57a)

(L'histoire d'un grand-prêtre qui recouvrait sa main d'un mouchoir de soie quand il devait immoler les victimes)

Histoire d'un homme qui s'appelait Issachar, un homme du village de Barkaï, un homme de Barkaï. Il avait été grand prêtre. Il se tenait en haute estime, mais les sacrifices, il ne les tenait pas en haute estime. En effet, lorsqu'il immolait les victimes sur l'autel des offrandes, il recouvrait toujours sa main d'un mouchoir de soie pour ne pas se souiller de leur sang, ni se rendre impur au contact de leur chair. Mais comment tout cela se termina-t-il? C'est ce que je vais vous relater par écrit dans les moindres détails. Un jour, le roi Janneus et la reine étaient assis à discuter. Le roi dit: «La viande de cabri a meilleur goût que la viande d'agnelet.» La reine dit: «Non, pour moi la viande d'agnelet est bien meilleure que la viande de cabri.» Ils dirent: «A qui nous adresser pour avoir la bonne réponse?» Ils dirent: «Adressons-nous à Issachar, le grand-prêtre; il est sûrement au courant, car c'est lui qui est chargé des sacrifices.» Ils le firent appeler. Il vint et ils lui demandèrent quelle viande était la meilleure. Il leur dit: «Si la viande de cabri était meilleure que celle de l'agnelet, on immolerait un jeune cabri pour le sacrifice de *tamid*[112].» Tout en leur parlant, il gesticulait comme s'il se moquait du roi et faisait le fier. Le roi dit: «Puisqu'il gesticule tant et se moque de moi, eh bien, qu'on lui coupe la main droite!» Alors Issachar versa une forte somme pour qu'on lui coupe la main gauche. Le roi apprit qu'on lui avait coupé la main gauche et ordonna qu'on lui coupât également la main droite, ce qui fut fait aussitôt. C'est ainsi|

מסכת פסוזים מקום שנהגו

מעשה פון איינעם דער האט ג'היישן ישששכור איש כפר ברקאי
איז פון ברקאי דער ווער ג'ווען איין כהן לוי
אוב'ה ווילט זיך נאר זער בכבוד אוב'ה ער ווילט דיא קורבנות ביט בכבוד
דען ווען ער דיא קורבנות אויף דז מזבח צו אפאר ברוכט דא נאס
ער אל מול איז ג'יידן טוך פר הבט דז ער זיך ביט בשמירט
פון דעם אוב'ה דז ער זיך ביט ביזונדערט פון דעם פלייש ווא ג'ענן עש
דא ווייט אויס דאש אוש ווא אין פיין אייך דא שרייבן . אויך איז
אביר זאש אוש מלכה דיא אבנדיר דא שפראך דער מלך
זאש יאבאי מלך אוב' מלכה דיא אבנדיר דא עשין ווערד
איין יבן ג'ענין דיקלין דאש אוש בעשיר צו עשין ווערד יבן
שפראך דיא מלכה בין איך זאל ג'ענין יבן איין דיקלין
איין יבן קוקן . ווען מיר בון אין שפראכן דא ווען ווערד
דער אוב'ה ווען מיר זיא אזוי דא . זאל ישששכור
כהן גדול קוקן דען ער ווייש ג'ווען ווייל ער דיא קורבנות אוב'ה ג'יי:
דא שיקט זיא באל אוב'ה ער צו ג'ין דא פראגן זיא אין ווען
בעשיר זיי דא שפראך ער צו איבן ווען איין דיקלין ג'ענן איין
זיי דעם מלך ווייל דער מלך זאל שטולזיק דא זאל דער מלך
ער ווען איבן בון ווא ער ג'יי העבדין אלש ער מיט ג'עכטיט
ער אזוי זיי מיר ג'ווען . זא זאל מן אים
ער דקא מייבר שפוטיט אזוי מיט ג'יי העבדין . זא זאל מן אים זיי
רעכטי האבד אב שביידן דא . נאר ער דרוש שוחד זאל מן
אים זיין ניבן האבד אב שביידן דא ער מלך ווער עש דער מלך
זאל מן דש אוש דקא מיט ווא דא ג'ייך דער מלך אך ג'ישאך דאש אדין האבד אך
דיא רעכט

qu'il perdit les deux mains. Rabbi Joseph dit: «Dieu soit loué, car il a puni Issachar, l'homme de Barkaï, dans ce monde-ci.» La *Gemara* dit: «En fait, il n'en est pas comme le prétendait Issachar: un agnelet n'est pas meilleur qu'un cabri. Les deux se valent.» Aussi faut-il s'abstenir d'être arrogant lorsqu'on a atteint une position élevée, car le Saint, béni soit-Il, tient tout entre ses mains: il peut donner et reprendre. Soyons donc humble et non pas arrogant comme le fut Issachar de Barkaï!

91 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 23a)

(Des rabbins qu'on envoie sans cesse auprès de rabbi Abba Hilqiah pour qu'il intercède en faveur de la pluie)

Histoire Abba Hilqiah était le petit-fils de Honi, le traceur de cercle. C'était à une époque où les enfants d'Israël auraient aimé qu'il pleuve. Ils envoyèrent donc des rabbins auprès d'Abba Hilqiah pour qu'il se mette à prier et qu'il fasse tomber la pluie. Lorsque les deux rabbins arrivèrent chez lui, ils ne le trouvèrent pas à la maison. Ils partirent le chercher aux champs et ils le découvrirent dans les vignes en train d'arracher les mauvaises herbes pour les empêcher de repousser. Ils lui dirent: «Que le Saint, béni soit-Il, soit avec vous!» Mais il ne tourna pas son visage vers eux. Le soir venu, il reprit le chemin de la maison et les deux rabbins firent de même. Il portait le bois et la bêche avec laquelle il avait travaillé sur une épaule, et son manteau sur l'autre. Il ne mettait pas ses chaussures tant qu'il allait sur le chemin, mais dès qu'il parvenait à une rivière, il se chaussait. Quand il se trouvait sur un chemin encombré de ronces, il relevait ses vêtements, mais quand il se trouvait sur le grand chemin, il ne les relevait pas. Parvenu à la maison, il vit sa femme venir à sa rencontre, parée de beaux atours, et avant de pénétrer à l'intérieur, il fit passer sa femme en premier. Puis il rentra, suivi des deux rabbins. Et lorsqu'il se mit à table pour manger, il n'invita pas les deux rabbins à faire de même. Il coupa du pain à ses enfants, donna un morceau à l'aîné et deux morceaux au cadet, puis il dit en secret à

ער אוס צווייא העבד דא שפראך רב יוסף גלובט זייא גאט דש ער
האט גנומן יששכר איין מאן פון ברקאי זיין פאר גלטיבן אויף דיזים
עולם דא זאגט דיא גמרא עש וואר ניט וויא דער יששכור האט גזאגט
דש איין יונג לעמיל זאל בעשיר זיין אלש איין יונג ציקלין בייארט עש
זיין אלי בייד גלייך גווען· דער הלבן זול קיין מענש ניט הופרטיג
זיין ווען ער שון איין גדולה האט דען הקב״ה האטש אין זייבר האנד
ער קאן איבם נעמן אובט ער קאן איאש ווידר בעמן דער הלבן זול מן
דעמיטיקייט דור בייא זין אובט ניט הופרטיג וויא דער יששכור פון
ברקאי גווען אישט :

צא מסכת תענית פרק שלושה

מעשה פון אבא חלקיה דער וואר דעש עניקלין פון חונה
המעגל דען עז וואר איין מאל אויף איין צייט ווען ישראל
גערבן גהט העטן דש עש גרעגנט העט זא שיקטין זיא רבונים צו
דען אבא חלקיה דש ער דוך זאלט תפילה טון דש עש מעגליט
רעגנין דא בון דיא צווייא רבונים צו אים קאמן אין זיין הויז דא וואר
ער ניט דער הייאן· זיא גינגאן וואל אויף דאש פלד אוב זוכטן אין דא
פאנדן זיא אין דארטן אין איין וויין גארטן דש ער דאש אין קרוט איין
רויש ריש דאש עש ביאר וואקשן זולט· דא שפראכן זיא צו אים יי
עמכם דש אישט טייטש הקב״ה זול זיין מיט אייך דא קערט ער זיין
פנים ניט צו איבן· דא עש בון אובנט וואר דא גינג ער בון ווידר איין
היים אוב דיא צווייא רבונים גינגאן אך מיט אים ווידר אין היים·
דא טרוג ער דש הולץ אוב דיא שויבל דא ער מיט גארבייט האט אויף
אייבר אכשיל אוב זיין מאנטיל אויף דער אנדיר אכשיל· אובט דען
גאנצין וועג טעט ער זיין שוך ניט אן אובט וויא ער אן איין וואשר
קאם זא טעט ער דיא שוך אן· אובט ווען ער אן איין וועג קאם דא
פיל דוירביר שטובדן דא הוב ער זיין קליידר אויף אובט וועג ער אויף
דעם וייטן וועג קאם אזו הוב ער זיין קליידר ניט אויף· אוב וויא ער
בון אן זיין הויז קאם אזו גינג אין זיין וייב גאר היפש גצירט מיט קליידר
אנטגגין! אוב דא ער בון אין הויז וואלט גן אזו ליש ער זיין וייב פאר גן
דער נאך גינג ער אובט דער נאך גינגאן דיא צווייא רבונים· אובט
וויא בון ער זיך צום טיש וועלט זיצן עשן דא היש ער דיא צווייא
רבונים ניט מיט עשן· אובט שניד דיא קינדיר ברוט אוב גאב דען
עלטשטן איין שטיק ברוט אובט דען יונגשטן זין צווייא שטיק ברוט·

אוב

sa femme: «Je sais pertinemment ce que ces deux rabbins attendent de moi: que je prie le Saint, béni soit-Il, de faire tomber la pluie. Viens, montons au grenier et prions le Nom, béni soit-Il de nous envoyer la pluie; peut-être exaucera-t-il notre prière et fera-t-il pleuvoir, et nous, nous dirons que nous n'y sommes pour rien.» Aussi tous deux montèrent-ils ensemble au grenier; Abba Hilqiah se mit dans un coin et sa femme dans un autre; ils se mirent à prier et tandis qu'ils priaient, un nuage de pluie apparut de son côté à elle, et il se mit à pleuvoir. Puis ils redescendirent tous deux et firent semblant de ne pas avoir prié pour faire tomber la pluie. Alors Abba Hilqiah dit aux deux rabbins: «Quel est l'objet de votre visite?» Les deux rabbins dirent: «Nos sages nous ont envoyés auprès de vous pour que vous priez le Saint, béni soit-Il, de faire tomber la pluie, car nous en avons grand besoin.» Abba Hilqiah dit: «Dieu soit loué! Vous n'avez pas besoin de ma prière, car il pleut.» Ils dirent: «Nous ne mettons pas en doute un instant que c'est vous qui avez provoqué la pluie. Mais dis-nous, nous t'en prions, pourquoi as-tu eu un comportement aussi étrange en cours de route? Ceci nous a fort surpris.» Il dit: «Je vais tout vous expliquer.» Ils lui dirent: «La première fois que nous t'avons parlé, pourquoi n'as-tu pas tourné ton visage vers nous?» Il dit: «Ce jour-là, je travaillais comme journalier et je n'ai pas voulu perdre mon temps à vous parler.» Ils lui dirent: «Pourquoi portais-tu le bois et la bêche sur une épaule et le manteau sur l'autre? Tu aurais tout pu porter sur une seule et même épaule.» Il répondit: «Le manteau, je l'avais emprunté; on me l'avait prêté pour que je le revête et non pas pour que je pose dessus quelque chose d'autre.» Ils lui dirent: «Pourquoi as-tu porté tes chaussures à la main tout au long du chemin et ne les as-tu mises qu'une fois arrivé au bord de l'eau?» Il répondit: «Tout au long du chemin, je voyais sur quoi je marchais, mais

אביר

dans l'eau je ne pouvais pas voir où je mettais les pieds. Aussi me suis-je chaussé au bord de l'eau.» Ils dirent: «Pourquoi as-tu laissé pendre tes vêtements tout au long du chemin et ne les as-tu relevés que lorsque tu as vu des ronces? Tu aurais mieux fait de les laisser pendre dans les ronces pour éviter d'être blessé par les ronces.» Il répondit: «Le corps guérit mais les vêtements ne guérissent pas.» Puis ils lui demandèrent: «Pourquoi ta femme est-elle venue à ta rencontre dans de si beaux atours?» Il dit: «Pour que je n'ai pas envie d'autres femmes.» Ils dirent: «Pourquoi l'as-tu laissée entrer la première dans la maison, avant toi et avant nous?» Il dit: «Parce que je ne savais pas si je pouvais vous faire confiance; car il ne faut pas préjuger de la piété de quelqu'un, il faut en être sûr.» Ils dirent: «Pourquoi ne nous as-tu pas invités à manger avec toi lorsque tu t'es mis à table?» Il répondit: «Voilà pourquoi. Il n'y avait presque pas de pain, il n'y en avait pas assez pour tout le monde et je ne voulais pas que ma bouche prononce des mots, alors que le cœur n'y était pas; car c'eût été un péché grave que de tenir des propos sans que le cœur y soit.» Ils dirent: «Mon cher, dis-nous, pourquoi as-tu donné un seul morceau de pain à ton fils aîné et deux morceaux à ton fils cadet?» Il répondit: «Voilà pourquoi. Mon fils cadet passe toute la journée à l'école avec son maître et ne rentre pas de toute la journée. Aussi lui ai-je donné deux morceaux de pain. Mon aîné par contre passe toute sa journée à la maison et mange quand il veut. Aussi lui ai-je donné un seul morceau de pain.» Ils dirent: «Mon cher, dis-nous pourquoi le nuage est apparu du côté de ta femme?» Il répondit: «Parce que ma femme, qui est à la maison toute la journée, donne du pain aux pauvres gens, ce qui leur fait plus de bien que de l'argent, car quand je leur donne de l'argent, il leur faut d'abord aller acheter du pain. Mais je vais vous donner une autre raison: nous avons de méchants voisins qui sont de fieffés coquins. Et je prie | pour eux afin que le Saint, béni

[illegible]

195

soit-Il, les fasse mourir. Alors que ma femme, elle, fait pénitence pour qu'ils se repentent de leurs mauvaises actions.»

92 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 23b)

(Des petits enfants qu'on envoyait à rabbi Hanin pour qu'il intercède en faveur de la pluie)

Histoire Il était un homme du nom de Hanin ha-nehbo. Ce qui signifie en yiddish, Hanin, celui qui se cache. Il était le fils de la fille de Honi le traceur de cercle. Lorsque la pluie venait à manquer, les rabbins envoyaient de jeunes enfants dans la maison du rabbi; ils venaient lui demander de prier pour faire tomber la pluie. Dès qu'ils arrivaient chez lui, les enfants s'accrochaient à son manteau en disant: «Père, père, fais tomber la pluie!» Alors Hanin se mettait à prier et disait: «Maître de l'univers, fais tomber la pluie pour l'amour des petits enfants, car ils ne peuvent pas faire la différence entre un père qui leur envoie de la pluie et un père qui ne leur en envoie pas; ils croient que c'est moi qui la leur envoie.» Aussi l'appelait-on Hanin, celui qui se cache. Il avait l'habitude de se cacher dans les cabinets. On en donne des interprétations simples: l'une d'entre elles, c'est qu'il était extrêmement pauvre et que pour prier, il se cachait, mais pas dans les cabinets. Mais certains disent que lorsqu'il donnait quelque chose à un pauvre, il ne voulait pas se montrer, pour ne pas humilier le pauvre, car il n'est pas juste d'humilier un pauvre, comme vous allez le lire par la suite.

93 Traité *Ketoubbot* chapitre «Ce qu'une femme trouve» (f° 67b)

(De Mar Ouqba qui déposait tous les jours quatre schillings dans l'encoignure de la porte pour faire la charité)

Histoire qui est arrivée à un homme qui s'appelait Mar Ouqba. A côté de chez Mar Ouqba habitait un homme extrêmement pauvre. Tous les jours, avant d'aller enseigner à la maison d'études, Mar Ouqba déposait quatre schillings dans l'encoignure de la porte, à l'endroit où elle se ferme; et quand le pauvre voulait sortir de chez lui, il trouvait chaque fois les quatre shillings. Un jour, le pauvre se dit: «Qui peut bien être la personne qui

אזוי זיא די זיא הקב״ה וול שטערבן לאשן · אביר איין ווייבטוט תשובה
דש זיא זיך זאלן פֿר קערן פֿון אירן בײזן ווערך :

צב מסכת תענית פרק שלושה

מעשה איינר האט אך גיהייסן חנין הנחבא דש אישט
טייטש חנין דער זיך פֿר בורגן דער וואר חונה
המעגל טאכֿטיר זון אובט ווען מן אך דען רעגנן בידרפֿט דא שיקטן
דיא רבנים דיא יונגן קינדיר אויש דאש רבי הויז צו אים זיא זאלטן
אין ביטן דש ער דאך וולט תפֿילה טון דש עש זאלט רעגנן · אובט ווען
בון דיא קינדיר צו אים קאמן דא נאמן זיא אין אך ביים זיים מבטיל
אובט שפראכֿן ווידר אין פֿאטיר פֿאטיר גיב אונש רעגן דא טעט
דער חנין תפֿילה אובט שפראך הער אל דער וועלט גיב דוך רעגנן
פֿון ווען דיא קליינן קינדיר דען זיא קענן ניט דער קענן צווישן
דען פֿאטיר דער אין דען רעגן גיבט אדר צווישן דען פֿאטיר דער
אין דיין רעגן גיבט דען זיא אייבן איך גיב אין דען רעגן · דער הלבן
ווארד ער גיהייסן חנין הנחבא ער פֿפֿלאג זיך צו פֿאר בארגן אין
אין בית הכיסא דא זאגט מן פשטים דרויף איין פשט ער וואר איין
גרושר ענו ווען ער תפֿילה טעט דא פֿאר בארג ער זיך אביר ניט
אין איין בית הכיסא · אבר איין טייל זאגן ווען ער איין ענו עפיש
גאב וואלט ער זיך ניט זעהן לאשן דא מיט דז דער ענו ניט זעלט פֿר
שעמט ווערדן דען עש איז ניט רעכֿט ווען מן איין ענו פֿאר שעמט
ווא איך דא ווייטר וויל שרייבן :

צג מסכת כתובת פרק מציאת אישה

מעשה אישט גישעהן אן איינם דער האט גיהייסן מר
עוקבה ביא דעם מר עוקבה דא זאס איין גרושר
ענו דא גינג דער מר עוקבה אלי טאג אי ער לערנן גינג אין דאש
בית המדרש אוב לייגט דען ענו פֿיר שילינג אין דיא אנגאל דא דיא
טיר איינן גיט אוב ווען דער ענו גינג וואלט אויש דעם הויז גין דא פֿאנט
ער אלי מאל דיא פֿיר שילינג · איין טאג גידאכֿט דער ענו ווער מאג
דאך דער זיין דער איר אלי טאג דיא פֿיר שילינג דא הער לייגט איך
וויל דאך איין מאל זעהן ווער עש טוט אובט עבין דען זעלבין טאג דש
דער ענו וואלט זעהן דא וואר דער מר עוקבה גאר שפעט אין דען
בית

dépose tous les jours ces quatre schillings ici? Je voudrais en avoir le cœur net.» Et le jour où le pauvre voulut aller voir, Mar Ouqba était parti très tard pour| la maison d'études; lorsqu'il passa à côté de la maison du pauvre pour y déposer ses quatre schillings, comme à l'accoutumé – il se trouve que sa femme l'accompagnait ce jour-là –, à cet instant précis le pauvre sortit tout doucement pour voir de qui il s'agissait. Mar Ouqba se mit à courir avec sa femme pour que le pauvre ne les vît pas, car sinon, par la suite, il aurait eu honte en les voyant. Ils coururent donc tous deux se cacher dans un four à pain chauffé pour que le pauvre ne les vît point. Lorsqu'ils furent tous deux dans le four à pain, Mar Ouqba dit à sa femme: «Oh la la, que mes genoux sont brûlants!» Elle lui dit: «Mets tes genoux entre les miens, car j'ai les genoux tout froids!» Alors Mar Ouqba fut fort irrité de ce que ses genoux fussent plus chauds que ceux de sa femme. Elle lui dit: «Mon cher mari, il n'y a rien d'étonnant à cela. Et je vais te dire pourquoi: la fréquente aumône que tu fais aux pauvres consiste uniquement en de l'argent et ils leur faut déployer des efforts et de l'énergie pour obtenir du pain ou de la viande en échange. Mais moi qui suis à la maison toute la journée, je leur donne du pain, de la viande et du sel, ce qu'ils préfèrent à l'argent, car ils ne sont pas obligés de courir s'approvisionner en nourriture.» La *Gemara* pose la question suivante: Pourquoi ont-ils affronté un si grand danger en se cachant dans un four à pain brûlant? Rabbi Yohanan dit: «Ils le firent pour ne pas humilier le pauvre, car il est préférable de se jeter dans un four à chaux brûlant plutôt que d'humilier son ami devant les autres et de le faire rougir.» C'est ce que nous enseigne l'histoire de Tamar: nous y lisons que plutôt que de dénoncer l'homme qui avait partagé sa couche, elle préféra se laisser emmener pour être brûlée vive.

94 Traité *Ketoubbot* chapitre «Ce qu'une femme trouve» (f° 67b)

(De Mar Ouqba qui donnait toujours quatre cents florins à un pauvre la veille du jour du Grand Pardon)

Histoire qui arriva à Mar Ouqba. Il avait dans son voisinage un pauvre à qui il envoyait toujours quatre cents florins la veille du jour du Grand Pardon. Un jour, il lui fit envoyer les quatre cents florins par son fils, qui devait les lui porter, et lorsque le fils| revint, il dit: «Cher

מעשה בישאל מר עזקה דעט אין עני אין זיך בוך
כוירשטט דעס שיקט מר אלי ערב יום כיפרים פיר
הונדרט זילן אייבש אלש שיקט מר דעס עני פיר הונדרט זילן
מיט זיין זון דש מר אימש אלט ברענגן אוט ווא בון דער זון ווידר
פאקס ב ד ב ל

père, le pauvre n'a pas besoin de ton argent, pour la simple raison que je ne l'ai vu boire rien d'autre que du bon vieux vin.» L'homme pieux dit: «A ce que j'entends, mon cher fils, c'est un fin gourmet. Je vois qu'il lui en faut donc bien davantage que par le passé.» Et il alla lui envoyer une somme bien plus importante qu'il ne faisait auparavant. Au moment de sa mort, l'homme pieux dit à ses enfants: «Apportez-moi la liste de mes dons charitables!» Et on put y lire qu'il avait dépensé sept mille florins en dons charitables. «Pauvre de moi!» dit l'homme pieux. «Qu'il est long, le chemin que j'ai à parcourir, et combien peu de provisions j'ai emporté avec moi!» Il entendait par là qu'il n'avait pas fait suffisamment la charité. Aussi alla-t-il léguer la moitié de sa fortune à des œuvres de charité. Il dit: «Maintenant mes provisions sont suffisantes.»

95 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 21a)

(De Nahoum, l'homme du Gam zo qui était aveugle,
à qui on avait coupé les deux bras et qui avait les deux jambes paralysées)

Histoire qui est arrivée à un homme qui s'appelait Nahoum, l'homme du Gam zo. Il était aveugle des deux yeux, ses deux bras, on les lui avait coupés et ses deux jambes étaient paralysées. Son corps était couvert de plaies. Il vivait couché dans une maison en ruines, prête à s'écrouler. Les pieds de son lit trempaient chacun dans une cuvette pleine d'eau pour empêcher les fourmis d'envahir son lit, car sinon elles l'auraient mordu méchamment et lui, il aurait été incapable de se défendre. Un jour, ses disciples voulurent le porter dehors dans son lit, puis ils voulurent sortir tous les ustensiles qui se trouvaient à l'intérieur, car ils craignaient que de la maison ne s'effondrât. Nahoum dit: «Mes chers enfants, sortez d'abord tous les ustensiles, ensuite seulement vous me porterez dehors, car vous pouvez être sûrs qu'aussi longtemps que je me trouverai à l'intérieur, la maison ne s'effondrera pas!» Ils se mirent donc à sortir tous les ustensiles. Puis, lorsque tout fut à l'extérieur, ils le portèrent dehors dans son lit. Aussitôt qu'ils l'eurent porté dehors dans son lit, la maison s'écroula. Ses disciples lui demandèrent: «Cher

קאם דא שפראך ער ליבר פֿאטיר דער עני בדרף דיין געלט ניט
אורזך הלבן איך האב געזעהן דש ער נישט אנדרש טרינקט דז איידיל
אלטן גוטן ווין · דא שפראך דער חסיד אזו הער איך וואל איין ליביר
זון דש ער איין גרושר מפונק אישט דא זיך איך דש ער נאך פֿיל אין
מוז האבן וועדר פֿור אונט גינג הין אונ׳ שיקט אין נאך פֿיל אין אז ער
אים פֿור האט גשיקט · וויא נון דער חסיד זאלט שטערבן אזו
שפראך ער צו זיינן קינדרן ברענקט מיר איין צדקה צעטיל הער דא
פֿאנט מן אויף גשריבן דש ער האט אויש גגעבן צו צדקה זיבן טויזנט
גילדן · וויא צום דען אלש שפראך דער חסיד וויא איין וייטן וועג
האב איך צו וואנדרן אונ׳ האב ווינק צערינג מיט מיר גנומן ער אייבט
עש אזו ער האט נאך ניט גנונג צו צדקה גגעבן אונ׳ גינג הין אונ׳ פֿר
מאכט נאך זיין הלבן מומן הין וועק צו צדקה אונט שפראך איצונדר
האב איך גנונג אויף צערינג :

צה מסכת תענית פרק שלושה

מעשה גשאך אן איינם דער האט געהיישן נחום איש גם זו
דער זעלבנג וואר בלינד אן זיין ביידן אויגן אונט זיין
צוויא ארים דיא ווארדן אים אב גשנידן אונט זיין צוויא ביין דיא
ווארין אים אויך לאם אונט זיין לייב וואר אים פֿולר גריבדן אונט ער
לאג אין איין בויא פֿעלינן הויז דאש וואלט שיר איין פֿאלן אונט דיא
שטאלן פֿון זיינם בעט דיא שטונדן איטליכר שטאלן אין איין בעקין
פֿול וואשיר דור ווארטין דש דיא אן מיישן ניט קובטן אין זיין בעט קומן
דיא העטין זינשט אין גאר הרט גבישן אונט ער העט זיך ניט קענין
ווערן פֿר זיא איין טאגש איין מאל דא וואלטן אין זיינן תלמידים איין רויש
טראגן מיט זיין בעט אונט דער נאך וואלטן זיא דיא כלים דיא אין
הויז ווארדן אך ארויש טראגן דען זיא פֿורכֿטן זיך דאש הויז וועט איין
פֿאלן · דא שפראך דער נחום מיין ליבן קינדר רויאט איר דיא כלי׳
פֿור הרויש אונ׳ דער נאך טראגט איר מיך ארויש דען עש איז גוויש
צו אייך אל דער וויל אז איך הינן בין דא פֿאלד דאש הויז ניט איין · דא
גינגן זיא הין אונט רויאטן דיא כלים הנויז אונט וויא זיא נון אל דינג
אנוישן העטן · אזו טראגן זיא אים מיט זיין בעט אך אנויש אונט
אזו באלד אזו זיא אים העטן מיט זיין בעט אנויש גטראגן אזו פֿיל
דאש הויז איין · דא פֿראגטן אין זיינן תלמידים ליבר רבי וויל איר זיא
אזו

maître, vous qui êtes|si pieux, comment se fait-il qu'un tel mal vous ait frappé et que vous soyez devenu si pauvre?» Il dit: «Chers enfants, tout cela, c'est moi qui l'ai appelé de mes vœux. Car je vais vous narrer par le menu tout ce qui m'est arrivé. Un beau jour je voulus me rendre chez mon beau-père; j'avais avec moi trois ânes bien chargés: le premier âne était abondamment chargé de bons mets, le deuxième âne était abondamment chargé de bonnes boissons, le troisième âne était abondamment chargé de bons fruits suaves. En route, je rencontrai un pauvre homme qui me dit: ‹Cher rabbi, donne-moi à manger!› Je lui dis: ‹Mon cher, attends un instant que je décharge les ânes!› Je me mis à décharger les ânes, mais avant d'avoir fini de les décharger, je vis le pauvre hère mourir au bord du chemin. Je me précipitai vers lui en disant: ‹Ces yeux, qui n'ont pas eu pitié de tes yeux, qu'ils soient aveugles! Ces mains, qui n'ont pas eu pitié de tes mains, qu'on les coupe! Ces jambes, qui n'ont pas eu pitié de tes jambes, qu'elles soient paralysées!› Trouvant que ce n'était pas assez cher payé, j'ajoutai: ‹Que mon corps tout entier soit couvert de gale!›» Ses disciples dirent: «Malheur à nous, cher maître, de vous voir ainsi!» Il leur dit: «Malheur à moi, si vous ne pouviez me voir ainsi.» Il pensait en effet que le Saint, béni soit-Il, lui pardonnerait son péché, vu qu'il avait enduré tant de souffrances dans ce monde-ci. Pourquoi s'appelait-il Nahoum, l'homme de Gam zo? Chaque fois qu'il lui arrivait quelque chose de bon ou de mauvais, il disait: «Gam zo letovah», ce qui signifie: ‹Le Saint, béni soit-Il, l'a fait pour mon bien.› Un jour, les enfants d'Israël voulurent faire un cadeau à l'empereur et ils se consultèrent pour savoir qui ils enverraient auprès de lui, qui s'acquitterait au mieux de sa tâche. Il tombèrent d'accord pour envoyer Nahoum, l'homme de Gam zo, car il lui arrivait toujours des miracles. Ils le chargèrent d'offrir un écrin de perles et de belles pierres précieuses à l'empereur au nom de tous les enfants d'Israël. Il se mit donc en route et, la nuit, il parvint à une auberge qui était peuplée de coquins. Les coquins se levèrent la nuit pour lui dérober son écrin de perles; puis ils remplirent ce même écrin de terre afin qu'il ne s'aperçût de rien. Lorsque notre bon Nahoum se leva le lendemain matin|et qu'il voulut donner

אזו פֿרומ׳ זייט ווארום אישט אייך דען אזו איין גרושן לייט גישעהן אז
איר אזו איין ארמר מאן זייט גיווארדן׳ דא שפראך ער ווידר ליבן
קינדיר דאש האב איך מיך אלש זעלבש טון ווינשן דען איך וויל אייכש
אלש פֿיין זאגן וויא עש צו גיגאנגן אישט׳ אייבש טאגש איין מאל וואלט
איך צו מיינם שווער וואנדרן אונ׳ האב בייא מיר דרייא איזל וואל
גילאדן דער איין איזל דער וואר וואל גילאדן מיט גוּדן שפייז דער אנדר
איזל וואר אך וואל גילאדן מיט גוּדן טרנק׳ דער דריט איזל וואר אך וואל
בלאדן מיט גוטן זיש אומש׳ דא בגעגנט מיר איין ארמר מאן אויף דען
זעלבן וועג אונ׳ שפראך ווידר מיך ליביר רבי שפייז מיך׳ דא
שפראך איך צו אים׳ ליבר מאן ווארט מיר איין קליינן וויל ביז איך וויל
אב לאדן דא הוב איך אן אונ׳ אי איך האב אב גילאדן
דא שטורב דער עני אויף דעם וועג׳ דא גינג איך הין אונ׳ פֿיל אויף
אין אונ׳ שפראך דיא אויגן דיא זיך ניט האבן איבר דיין אויגן דער
בראיט דיא זאלן בליבד ווערדן׳ אונ׳ דיא הענד דיא זיך ניט האבן דער
בראיט איבר דיין הענד דיא זאלן ווערדן אב גיהקט׳ אונ׳ דיא פֿוס
דיא זיך ניט האבן דער בראיט איבר דיין פֿוס דיא זאלן ווערדן לאם
נאך האב איך ניט גינוגן אן דעם אלש ביז איך אך זאגט איין לייב זאל
מיר פֿול גרינד ווערדן׳ דא שפראכן זיינן תלמידים וויא צו אונש
ליבור רבי דש מיר דיך אזו זעהן דא שפראך ער צו איבן וויא צו מיר
ווען איר מיך ניט זעלט אזו זעהן דען ער מיינט דער דורך ווערט אים
הקב״ה דיא עבירה מוחל זיין וויל ער אזו פֿיל יסורים לייד אויף דען עולם׳
אונ׳ וועשט הלבן היש ער נחום איש גם זו דעשט הלבן אלש וואש עש
אים גישאך עש ווער ביז אביר גוטש אזו שפראך ער גם זו לטובה דאש
אישט טייטש הקב״ה הוט מירש עש צו גוטן גיטאן׳ אונ׳ אויף איין צייט
וואלטן ישראל דעם קיסר איין שענק טון אונ׳ זיא ווארדן זיך מיט
אנבדר בראטן ווען זיא זאלטן צום קיסר שיקן דער עש צום
בעשטין קאנט אויש ריכטן דא ווארן זיא צו פֿרידן אז זיא זאלטן נחום
איש גם זו שיקן דען עש פֿלעגט אים אלי מאל ניסים צו גישעהן דא
שיקטן זיא דורך אין איין לאד פֿול מערלין אונ׳ זיבשט שיבן אבנים
טובות דש זאל ער פֿון כל ישראל ווגן דעם קיסר שענקן׳ אלזו גינג
ער פֿארט דא קאם ער אין איין הרברג בייא נכט דא זיין פיל שעלק
דרינן גיוועזן אזו שטובדן דיא שעלק בייא נכט הין אונ׳ שטעלטן אים
דיא לאד מיט דיא מערליך אונ׳ פֿילט אים דיא זעלבין לאד פֿול ערד
דש ערש ניט זאלט מערקין וויא בון דער גוט נחום צו מארגנש

un coup d'œil à son écrin, il vit qu'on lui avait dérobé les pierres précieuses et les perles. Il dit: «C'est pour mon bien!» Et il poursuivit sa route sans se faire de souci. Il arriva donc chez l'empereur et lui remit l'écrin. C'était, dit-il, un cadeau que les juifs lui faisaient. Qu'il l'accepte de bonne grâce, car il savait bien à quel point ils étaient pauvres. L'empereur prit l'écrin et l'ouvrit délicatement. Il se dit en son for intérieur qu'il allait voir comment les juifs étaient intentionnés à son égard. En l'ouvrant, il vit qu'il était rempli de terre, purement et simplement. Alors l'empereur dit: «Tiens donc, les juifs se moquent de moi! Les voilà qui m'envoient de la saleté, purement et simplement. Je vais tous les faire exécuter.» C'est alors que le prophète Elie, qu'il repose en paix, apparut. Se faisant passer pour l'un des conseillers de l'empereur, il dit: «Majesté, ne fais pas couler de sang innocent! Peut-être s'agit-il de la terre que leurs ancêtres ont rapportée. Car nous trouvons que chaque fois qu'Abraham, leur patriarche, apportait de la terre et la jetait, cette terre se transformait toute en épées et il arrivait ainsi à bout de ses ennemis. Quand il la jetait sur ses ennemis, elle se transformait toute en flèches, comme il est écrit: *Il rend sa terre semblable à des épées et son arc semblable à de la paille* (Is 41, 2), ce qui veut dire en yiddish: ‹Il rend sa terre semblable à des épées et son arc semblable à de la paille.› Or il s'agit peut-être de la même terre, de celle qui permet de vaincre l'ennemi.» L'empereur possédait justement une province qui s'était révoltée. Il se dit: «C'est là que je vais en faire usage.» Il se rendit aux portes de ces villes; il jeta de cette terre à l'intérieur de la ville. Elle se transforma toute en épées et il la vainquit grâce à cette terre. Puis il prit la terre qui restait et la mit avec son trésor. Alors il donna l'ordre de remplir l'écrin de Nahoum, le messager, de pierres précieuses et de perles. Ce qui fut fait aussitôt. On le renvoya chez lui avec les plus grands honneurs et dans la plus grande dignité. Puis il se retrouva à l'auberge où on lui avait vidé son écrin. Les mêmes coquins lui dirent: «Mon cher, qu'as-tu donc offert à l'empereur pour qu'il te renvoie chez toi dans la plus grande dignité?» Il répondit: «Ce que j'ai emporté d'ici! Voilà ce que je lui ai offert.» Alors ils se mirent à creuser la terre autour de la maison et la portèrent toute| à l'empereur. En arrivant chez l'empereur, ils dirent: «Majesté,

פֿרויא אויף שטאנד אונ׳ וואלט באך זיין לעדלין זעהן דא זאך ער דאש
ויא דאש אים דיא אבנים טובות אונ׳ דיא פערליך אל ווארדן גנומן
ווארן דא שפראך ער גם זו לטובה אונ׳ גינג אלזו וייטר פֿארט אונ׳
נאם זיך ביקש אן אונ׳ קאם אלזו פֿאר דען קיסר אונ׳ גאב אים דאש
לעדלין דאש העטן אים דיא יודן גשענקט דאש זאל ער פֿר גוט אויף
נעמן דען ער וויסט וואל דש זיא ארמן לייט ווארין · דער קיסר דער
נאם דאש לעדלין אונ׳ טעט עש פֿיין אויף אונ׳ גידוכט ער וועלט זעהן
ויא זיך דיא יודן הלטן גיגאן אין ויא ערשבון אויף טעט דא זאך ער ויא
איידיל ערד אין דעם לעדלין ווארי · דא שפראך דער קיסר זיך דיא
יודן שפאטין מיינן זיא שיקן מיר איידל דרעק איך וויל זיא אל לאשן
טוטין · דא קאם אליהו הנביא ז״ל אונ׳ מכט זיך גלייך אלש ווער ער אך
איין יועץ פֿון דעם קיסר אונ׳ זאגט אדוני קיסר ביט פֿר גיש אין שולדיג
בלוט פֿיל לייכט ווערט דאש פֿון דער ערדן זיין דיא איר עלטרן אויך
דער פֿון גיברוכט האבן אלש איר גיפֿגדן בייא אברהם איר פֿאטיר
דען ווען דער זעלבין דיא ערד ברוכט וואו ער זיא הין ווארף דא ווארדן
איידיל שווערטיר אויש דער ערד דא מיט טעט ער זיין פֿיינדן
ביצווינגאן אונ׳ ווען ער עש אויף זיין פֿיינדן ווארף דא ווארין איידיל
פפֿיילר דרויש אלש שטיט גשריבן יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו דש
אישט טייטש ער גיבט זיין ערד אלש שווערטיר אלש איין שטרא זיין
בוגן נון פֿיל לייכט אישט דאש אך פֿון דער זעלבין ערד דש איינר
זיין פֿיינד קאן דער מיט בצווינגאן · דא האט דער קיסר עבן איין
מדינה דיא וואר אים אב גפֿאלין דא גידאכט ער זיך דא וויל איכש
ברויכן דא צוג ער פֿר דיא זעלבין שטעט אונ׳ ווארף דיא זעלבין ערד
דער פֿון אין דער שטאט אביין דא ווארד זיא צו איידיל שווערטר אונ׳
ער וואר זיא בצוואנגין מיט דער ערד אונ׳ ער נאם דיא ערד דיא נאך
איברינג וואר אונ׳ טעט זיא אין זיין אוצר אונ׳ ער גיבוט מן זאל דען שליח
דען נחום דיא לאד מיט איידל אבנים טובות ווידר פֿילן אונ׳ דאש
גשאך גלייך אונ׳ ער וואר אין היים גשיקט מיט איידיל ער אונ׳
ווירדקייט · דא קאם ער ווידר אין דיא הערבריג דא אים דיא לאד
שאר אויש גלערט ווארדן · דא שפראכן דיא זעלבין שעלק ווידר צו
אים ליביר וואש האשטו דען קיסר גבראכט דש דיך אזו מיט איין
גרושן ווירדקייט אין היים לאשט ציהן · דא שפראך ער וואש איך
האב פֿון היגן אין וועק גפֿירט דאש האב איך אים גשענקט · דא
גינגאן זיא הין אונ׳ גרובן דאש הויז גאר אום אונ׳ פֿירטן זיא עש אלש
צום

nous t'apportons la même terre que celle que le juif t'a apportée. Car cette terre, c'est à nous qu'il l'a prise.» L'empereur la prit et l'essaya: la terre était comme n'importe quelle autre terre. Alors l'empereur les fit tous exécuter. Le sort des juifs, quant à eux, s'améliora considérablement. Puisse notre sort s'améliorer à jamais!

96 Traité *Avodah zarah* «Cité, dans le commentaire, par *La Source de Jacob*» (f° 153c)[113]

(Du fils de la sœur de l'empereur qui voulut être prosélyte)

Histoire qui arriva à un homme qui s'appelait Onqelos le prosélyte. C'était le fils de la sœur de l'empereur Hadrien. C'est de lui que parle le verset: *Il révèle à Jacob sa parole, ses lois et jugements à Israël: pas un peuple qu'il ait ainsi traité, pas un qui ait connu ses jugements* (Ps 147, 19–20), ce qui veut dire en yiddish: ‹Il révèle sa parole à Jacob, sa loi et son jugement de la Torah à Israël: Il ne traite ainsi aucun peuple.› Que veut dire ce verset? Je vais vous l'expliquer. Onqelos avait l'intention de se convertir au judaïsme et il voulait étudier la Torah, mais il avait peur de son oncle, l'empereur. Il alla donc trouver son oncle, l'empereur, et lui dit: «Cher oncle, je viens t'annoncer que j'ai l'intention d'aller acheter de la marchandise et qu'en outre je veux apprendre un métier. Ainsi pourrai-je admirer le monde. Je veux voir comment les gens gagnent leur vie. A la maison, je suis comme un veau domestique qui ignore tout du monde.» L'empereur dit: «Que veux-tu faire? Veux-tu être marchand pour pouvoir gagner de l'argent? Reste-là, va; je te donnerai tous mes trésors et tu auras assez d'argent sans avoir à voyager!» Il dit: «Cher oncle, je veux aller acheter de la marchandise, mais auparavant j'ai besoin de ton conseil pour être marchand, pour savoir ce qu'il faut acheter ou ne pas acheter.» L'empereur dit: «Eh bien, puisque tu as décidé d'aller acheter de la marchandise, va regarder tout ce qui est de mauvaise qualité, et ce dont personne ne veut; c'est cette marchandise-là qu'il faut acheter, car il viendra un temps où cette marchandise sera très chère. Tu réaliseras alors de très gros bénéfices.» Il partit, se rendit en Palestine et étudia la Torah. Bien plus tard, rabbi Eliézer et rabbi Josué le virent.| L'un dit à l'autre:

אויך
תורה. נון לעך דער באך זכן אין רבי אלעזר אוב רבי יהושיע דא
זינען. דא זוך ער הין וועך זוך אוב ארן אין ישראל אוב ערבט
דאך באך אר טיארט וועדט דא קבשטו אט אויר מינשטן דרא
סחורה: קוק עש דען דוא דיא דש צייט דיא זעלבין סחורה
זעלבין דיא סחורה דיא קוקן אוב ניאט וול זיא דיא
אך זא סחורה טרייבן וואש אך אביר ניט זא קוקן זא
שפראך דער קיסר נון וויל דוא וולשט יא באך סחורה ניהן זיא
סחורה ניהן באך דער קיסר אלע טיטן. אוב דען יודן ניבן עש אר וואל אויש סיל בעשיר זולן עש
אוש ען ניא אלער צייט:

צו מסכת עבודה זרה היביא עין יעקב בפרוש.
דף קנג עג

מעשה נישאך אן אייגס דער האט ניהיישן אבקלים הנך
דער וואר דער שוועשטר זון סון קיסר אדריאנס

זאלן

«Regarde comme Onqelos a mauvaise mine! Il a certainement étudié la Torah, car celui qui étudie la Torah est tout pâle.» En arrivant chez les deux rabbis, il leur posa beaucoup de questions auxquelles ils répondirent. Puis il s'en retourna chez lui, auprès de l'empereur. L'empereur le regarda et lui demanda: «Mon cher, dis-moi, pourquoi as-tu l'air aussi mal en point? J'ai l'impression que tu as eu des pertes énormes avec ta marchandise, ou alors quelqu'un t'a fait du mal.» Il dit: «Non, qui me ferait du mal tant que tu es en vie, car tout le monde te craint sur terre.» L'empereur dit: «Mais pourquoi alors as-tu si mauvaise mine?» Il dit: «Seigneur, je vais te dire pourquoi j'ai si mauvaise mine. J'ai étudié la Torah et, qui plus est, je me suis circoncis moi-même.» L'empereur dit: «Qui t'a dit de le faire?» Onqelos dit: «Je t'ai consulté à ce sujet et tu m'as conseillé en la matière.» L'empereur dit: «Quand donc t'ai-je prodigué des conseils?» Il dit: «Lorsque je t'ai dit que je voulais aller acheter de la marchandise, tu m'as conseillé d'acheter la marchandise la plus mauvaise, car il viendrait un temps où elle serait chère et, m'as-tu dit, ‹tu réaliseras alors de très gros bénéfices.› J'ai parcouru le monde entier et je n'ai pas rencontré de peuple sur terre qui soit plus mal considéré que le peuple d'Israël; mais par la suite, ce même peuple sera à nouveau tenu en haute estime, comme nous le trouvons chez Isaïe qui dit: Ecoutez, enfants d'Israël! Celui dont la vie est méprisée, celui qui est humilié par toutes les nations, celui qui est l'esclave du tyran, verra venir à lui des rois et des princes qui se prosterneront devant lui (cf. Is 49, 7)[114]. Voilà pourquoi j'ai acheté cette marchandise-là, car elle est au plus bas à présent, mais elle sera au plus haut par la suite. C'est ainsi que j'ai obéi à ce que tu m'as ordonné.» L'empereur dit: «Pour quelle raison t'es-tu converti au judaïsme et t'es-tu fait circoncire?» Il dit: «Parce que je voulais étudier la Torah.» L'empereur dit: «Tu aurais très bien pu étudier la Torah sans te faire circoncire.» Il dit: «Je vais te|donner un

זאגט איינר ווידר דען אבדרין זיא וויא זיכט דער אונקלוס אזו גאר
יעמרליך ער ווערט גוויש תורה האבן גלערנט דען דער דיא תורה
לערנט דער ווערט גאר בלייך׃ וויא ער נון צו דיא צוויא רבנים קאם
דא פראגט ער זיא ויל קשיות אוב׳ זיא ווארין עש אים אלש אתרץ דער
בוך. נון ער ווידר היים צום קיסר אוב׳ דא אים דער קיסר אן זאך דא
פראגט ער אין ליביר זאג איר ווארום זיכשטו אזו גאר איביל איך וויל
גלובן דוא האשט גוויש פיל אן דיין סחורה פר לארין׃ אביר עש האט
דיר זונשט איינר עפיש צו לייט גטון׃ דא שפראך ער ביין ווער
וויל מיר טון אל דיא וויל אז דוא לעבשט דען אידראאן האט גרושי
פארכט פר דיר אויף דער ערדן׃ דא שפראך דער קיסר ווארום
זיכשטו דען אזו גאר יעמרליך׃ דא שפראך ער אדוני איך וויל דירש
זאגן ווארום איך אזו גאר יעמרליך זיך איך האב דיא תורה גלערנט
אוב׳ נאך מין איך האב מיך זעלבש גיודשט׃ דא שפראך דער קיסר
ווער האט דיך דען דאש גהיישן׃ דא שפראך דער אבקלים ווידר
מיט דיר האב איך מיך עש בראטין אוב׳ דוא האשט מיר דיא עצה דער
צו גגעבן׃ דא שפראך דער קיסר ווען האב איך דיר איין עצה דער
צו געבן׃ דא שפראך ער ווידר דא איך ווידר דיר זאגט איך וועלט
איוש ציהן נאך סחורה קויפן דא האשטו דיין עצה דער צו געבן וועלכן
סחורה צו שופלשט אישט דיא זעלבין סחורה זאל איך קויפן דען עש
וועט אך דיא צייט קומן דש זיא ווערט יקר ווערדן אוב׳ דארן קאנשטו
צום אליר איינשטין גווינן׃ דא בין איך גצאגן דיא גאנץ וועלט אויש
אוב׳ האב קיין פאלק אויף ערדן גזעהן דש אין שופלטר זעלט הלטן
ווער דש פאלק ישראל אוב׳ דאש זעלבין פאלק דש ווערט הינטן נאך
גאר הוך ווידר ווערן אלש איר גפינדן דש ישעיה שפריכט הערט
איר קינדור ישראל צו דען פר שאעטן לייבן צו דען און פאר ווערדן
אלי פעלקיר צו קנעכטן צו הערן צו לעץ זיא ווערדן קומן דיא קינגן
דיא הערין אוב׳ זיא ווערדן זיך ביינגן צו אים דער הלבן הב איך דש
זעלבין סחורה קויפט וויל זיא איצונדר אזו בידור איטט אוב׳ ווערט
הינטן נאך אזו הוך ווערדן וויא דוא מיך עש גהיישן האשט אזו האב
איך דיר גפאלגט׃ דא זאגט דער קיסר ווידר פון וועשט הלבן האשטו
דיך דען מגייר גוועזן אודר דש דוא דיך האשט לאשן יודשן דא
שפראך ער פון דעש וועגן איך האב בגערט תורה צו לערנן׃ דא
שפראך דער קיסר ווידר דוא העשט וואל קענן תורה לערנן אוב׳
העשט דיך ניט דרפין יודשן לאזן דא שפראך ער ווידר איך וויל דיר

אין

exemple: on ne confie pas de bateau à quelqu'un qui doit naviguer, qui ne sache hisser le mât correctement ni orienter ou brasser les voiles, de manière qu'elles reçoivent le vent comme il se doit. Ainsi va le monde: personne ne peut étudier la Torah ni se voir confier la Torah en mains propres, s'il ne s'est fait circoncire auparavant, comme le dit le verset: *Il révèle à Jacob sa parole, ses lois et ses jugements à Israël: pas un peuple qu'il ait ainsi traité* (Ps 147, 19–20), ce qui veut dire en yiddish: ‹A qui Dieu révèle-t-il Sa parole, à qui révèle-t-il Sa Torah, Sa loi? A celui qui est circoncis comme Jacob le fut, mais il ne le fait pas à d'autres peuples qui ne sont pas circoncis.› Voilà pourquoi je me suis fait circoncire et que j'ai étudié la Torah.»

97 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 19b)

(Des enfants d'Israël qui firent un pèlerinage, de l'eau qui vint à leur manquer et d'un gouverneur qui leur prêta douze citernes d'eau)

Histoire qui arriva à une certaine époque. Alors que tous les enfants d'Israël se rendirent en pèlerinage à Jérusalem, comme ils avaient l'habitude de le faire, trois fois par an, les enfants d'Israël vinrent à manquer d'eau, car la pluie n'était pas tombée depuis fort longtemps. Or il y avait à Jérusalem un homme très riche du nom de Nakdimon fils de Gorion. Celui-ci alla voir le gouverneur de Jérusalem et le pria de lui prêter douze citernes d'eau: «J'en ai besoin pour les gens d'Israël qui sont venus en pèlerinage et qui n'ont pas d'eau à boire. Je te les restituerai en temps voulu. Si je ne te les restituais pas à la date fixée, je te donnerais en échange douze quintaux d'argent.» Le gouverneur lui prêta donc l'eau. Puis vint à échéance, pour ainsi dire, le moment où il devait lui restituer l'eau et il n'avait toujours pas plu. Le matin, le gouverneur fit appeler Nakdimon pour qu'il remplît à nouveau les citernes d'eau, ou qu'il lui dépêchât l'argent, comme il le lui avait promis. Nakdimon lui répondit: «J'ai encore toute la journée devant moi.» A midi, le gouverneur le fit appeler à nouveau, mais il répondit: «Il ne fait pas encore nuit.» Le gouverneur se moqua de lui en disant: «Il n'a pas plu jusqu'à présent, et il se mettrait subitement à pleuvoir en si peu de temps?» Aussitôt le gouverneur se rendit aux bains, débordant de joie et de bonheur, persuadé qu'il était d'avoir gagné beaucoup d'argent. Et tandis

איין בייאשפיל זאלן מן איבער ענטפארט קיינן דאש שיף דאש ער
דער מיט פֿארן זאל דען ער קאן דען זעלבן בוים וואל רעכט אויף
שטעלן אוב קאן אין וועגן דעם קערן אוב וויבט באך וויא עש זיך בין
ציערט. אזו אישט אך דיא וועלט עש קאן קייבר ביט תורה לערנן דש
איש דיא תורה אין זייבר הבט איבר ענטפֿרט וועלט דען ער האב זיך
נאשן יודשן אלש דער פסיק ניט מיד דבריו ליעקב חיקיו ומשפטיו לישראל
לא עשה כן לכל גוי דש אישט טייטש גו וועש קיבד זיך זין ריד גו
וועש קיבד ער זין תורה זין ניזען גו דעש דער דא ניודשט אישט
אלש יעקב ניוועזן אישט אביר ביט ער טוט עש גו אבדרן פֿעלקיר
דיא דא ביט ניודשט זין דער הלבן האב איך איך נאשן יודשן אוב
תורה ניערנט:

מעשה מסכת תענית פרק שלושה צז

מעשה נשאך אוף אין זייט דא ניבאן כל ישראל אוף בוס
רבן נמן ירושלים וויא זיא אליאר דרייא מאל פֿפֿלענן
גו טן דא הטן כל ישראל קיין וואשיר גו טריבקן דען עש האט נאר נבך
ביט ניערנט דא וואר איין רייבר מאן גו ירושלים דער היש נקדימן כן
גוירין דער נבך גו אייבש הזקן ירושלים אוב באט איש ער
זאלט גוועלן בריבן וואש לייהן דיא איך בדרך גו דיא לייטן ישראל
איש גוועלן בוש נבאן דיא רבן האבן קיין וואשר גו טריבקן אוב איך
וויל זין נבאן בוש רבן דיא דיר ביש וויבר ביבאלן אוב וטן איך זיא ביט אין דער
זיא דיר מיט דער זייט וויבר ביבאלן אוב וטן איך זיא ביט אין דער זייט
וויבר ביבאל דיא איך דיר זיעבט האב אז וויל איך דיר גוועלן בענטביר
מיט זילבר דער פֿיר נבדן אלזו ויא איש דער הזקן דש וואשר. אוב
וויא בון שיר דיא זייט פֿר הבדן וואר דאש ער זאלט איש דאש וואשיר
וויבר בבאלן אוב עש האט באך ביט נרעבט דש מארבש שיקט
דער הזקן באך דען בקדימן דאש ער זאלט איש דיא בריבן וויבר פֿלן
אדיר זאלט איש דאש נעלט דער פֿור שיקן וויא ער פֿר הישן העט דא
ענטפֿרט איש בקדימן וויבר איך האב באך אל זייט דען נבלן טאך.
גו מיטאך שיקט דער הזקן וויבר גו איש דא ענטפֿרט ער איש וויבר
ער וואר באך ביט נבט. דא שבוטיט דער הזקן זייבר אוב שפראך
עש האט ביז אל הער באך ביט נרעבט אוב וועט עבן אין דער קלייבן
וויל רעבן אזו בלט נבך דער הזקן אין וועט בוש נדבן פֿר ירושר
שחה אוב פֿרייד וועלן ער מייבט יא ניוויש ער האט נאש דאש נעלט
נבאן אוב אל דיא וויל דער הזקן איש מרחץ וואר אזו נבך דער

יד א o 1 בקדימן

que le gouverneur était aux bains,|Nakdimon se rendit au Temple, revêtit son châle de prières et se mit à prier en disant: «Maître de l'univers, il est bien connu de Ton Saint Nom que je n'ai pas agi en mon honneur personnel, ni en l'honneur de mon père, mais seulement en Ton honneur, afin que les enfants d'Israël qui sont venus en pèlerinage aient à boire.» Dès qu'il eut fini de prier, le Saint, béni soit-Il, entendit sa prière. Aussitôt le ciel tout entier se couvrit de nuages et il se mit à pleuvoir si fort que toutes les citernes se remplirent à en déborder. Lorsque le gouverneur sortit des bains, Nakdimon sortait justement du Temple et ils se rencontrèrent. Le gouverneur dit à Nakdimon: «Eh bien, voilà qu'il pleut!» Alors Nakdimon dit au gouverneur: «C'est toi maintenant qui me dois de l'argent, car les citernes sont bien plus pleines qu'auparavant.» Le gouverneur dit à Nakdimon: «Je sais très bien que le Saint, béni soit-Il, a fait éclater cet orage pour toi; néanmoins, tu es tenu de me rembourser, car le soleil vient de se coucher; même s'il a plu, cette pluie est tombée pour moi, car il fait déjà nuit.» Alors Nakdimon retourna au Temple, revêtit son châle de prières et se remit à prier en disant: «Maître de l'univers, fais savoir que tu as des amis en ce bas-monde; tu as accompli un premier miracle pour moi, accomplis en donc un deuxième!» Et aussitôt les nuages se dispersèrent, le vent les chassa et le soleil se remit à briller. Le gouverneur dit: «Si le soleil ne s'était pas remis à briller, j'aurais eu sur toi des prérogatives t'obligeant à me donner l'argent.» Nous avons appris que l'homme ne s'appelait pas Nakdimon, mais Bouni. Pour quelle raison l'appelait-on Nakdimon? Parce que le soleil a brillé pour lui. Nous avons appris qu'il y eut trois hommes pour lesquels le soleil se mit à briller: le premier s'appelait Nakdimon, le deuxième Josué, pour qui le soleil resta immobile lorsqu'il fit tuer les rois devant Gibeah, et le troisième, ce fut Moïse notre maître, pour qui le soleil resta immobile lorsqu'il fit tuer Amalek. Et tous trois furent des hommes pieux. C'est pourquoi, bonnes gens, mettez votre confiance dans le Saint, béni soit-Il: Il n'abandonne jamais les gens pieux qui placent en lui leur confiance et leur espoir.|

נקדיאן אין דאש בית המקדש אונ׳ טעט זיין טלית אויף אונ׳ טעט
תפילה אונ׳ זאגט הער אל דער וועלט עש אישט יא צו ווישן פֿר דיינם
היליגן נאמן דש איך דאש ניט האב פֿון וועגן מיינן כבוד גטאן אביר
פֿון וועגן כבוד מיינש פֿאטרש בייארט פֿון דיינן כבוד וועגן דש
ישראל צו טרינקן זאלן האבן וויל זיא זיין אויף גגנגן צו רגל · אלש בלד
ער זיין תפילה גטאן האט דא אנטפֿינגן הקב״ה זיין תפילה אלז בלד
איביר צוג זיך דער הימל מיט איידיל וואלקן אונ׳ הוב אן אונ׳ רעגנט
גאר זער דש אל דיא ברונן ווידר ווארן אונ׳ ווער נאך פֿיל וואשיר
איבירג · אלש בון דר הגמון אויש דעם מרחץ גינג אזו גינג עבן אך
דער בקדיאן אויש דעם בית המקדש אונ׳ בגעגנן זיא זיך מיט
אננדיר · דא שפראך דער הגמון ווידר דעם בקדיאן באלין עש רעגנט
דא שפראך בקדיאון צום הגמון דוא מושט מיר געלט ווידר אויש געבן
דען דיא ברינגן זיין פֿולר ווערדר פֿאר גוועזן דא שפראך דער הגמון
ווידר בקדיאון איך וייש וואל דש הקב״ה דאש אין גשטיאפֿט ווידר פֿון
דיינם וועגן האט לאשן קומן אביר נאך דענוך בישטו מיר איין געלט
שולדיג דען דיא זון אישט שיר אונטיר גגאנגן אונ׳ אוב עש שון גרעגנט
האט אזו האט עש מיר גרעגנט דען עש אישט שון נכט · דא גינג
דער בקדיאון ווידר אין בית המקדש אונ׳ טעט זיין טלית אום אונ׳
טעט ווידר תפילה אונ׳ זאגט הער אל דער וועלט לוש ווישן אז דוא
פֿרייבט האשט אין דיזיר וועלט אונ׳ אזו וואל אש דוא מיר האשט צום
ערשטן איין נס גטאן אזו טוא מיר ווידר צום אנדרן מאל איין נס אזו
בלד צו טיילן זיך דיא וואלקן דער ווינט פֿר שפרייט זיא אונ׳ דיא זון
הוב ווידר אן צו שיינן · דא זאגט דער הגמון ווער ניט דאש דז דיא זון
העט ווידר גשינן אזו העט איך איין אן שפרוך אן דיר גהט דש דוא
מיר דאש זילבר העטשט מוזן געבן · מיר האבן גלערנט דער אן היש
ניט בקדיאון בייארט ער היש בוני אונ׳ ווארום הישט מן אים דען
בקדיאון פֿון דעשט וועגן וויל אין דיא זון האט גשינן פֿון זיינם וועגן ·
מיר האבן אך גלערנט דרייא זיין אז דיא זון האט פֿון אירנן וועגן גשינן
דער איינן היש בקדיאן דער אנדר אישט יהושע גוועזן דא ער דיא
מלכים פֿאר גבעה ליש דער שלאגן דא שטונט דיא זון אך שטיל · דער
דריט אישט משה רבינו גוועזן דעם אישט דיא זון אך שטיל גשטנדן
דא ער ליש דען עמלק דער שלאגן · אונ׳ זיא ווארדן דיא דרייא פֿרומה
לייט דער הלבן ליבן לייט פֿר טרויט הקב״ה ער פֿאר לאשט זיין פֿרומן
ניט דיא זיך אן אין פֿאר זיכרן אונ׳ אויף אין האפֿן :

98 Traité *Berakhot* chapitre «On ne se lève pas»[115] (f° 34b)

(De Rabban Gamaliel dont le fils tomba malade et qui demanda à rabbi Hanina de prier pour lui)

Histoire qui arriva. Le fils de Rabban Gamaliel tomba malade. Alors Rabban Gamaliel envoya deux érudits auprès de rabbi Hanina fils de Dossa afin qu'il prie pour que son fils reste en vie. Dès que rabbi Hanina les aperçut tous deux, il courut vite au grenier et se mit à prier pour que sa fièvre tombe. Puis il redescendit et dit aux deux érudits: «Rentrez chez vous! Il va déjà beaucoup mieux. Sa fièvre est tombée.» Ils lui dirent: «Qui te l'a dit? Es-tu prophète?» Il leur dit: «Non, je ne suis ni prophète, ni fils de prophète, mais j'ai appris du père de mon père qu'une prière qui coule de source se fait toujours entendre; ma prière a coulé de source, aussi a-t-elle été entendue.» Alors ils notèrent l'heure à laquelle il avait parlé de l'amélioration de sa santé. De retour à la maison, ils lui dirent à quel moment sa fièvre était tombée et lui montrèrent l'heure qu'ils avaient notée. Rabban Gamaliel jura sur sa foi que c'était bien le moment où sa fièvre était tombée et où il avait demandé à boire.

99 Traité *Berakhot* (f° 34b)

(De rabbi Hanina fils de Dosa qui voulut étudier la Torah chez rabbi Yohanan, lorsque son fils tomba malade)

Histoire qui arriva à rabbi Hanina ben Dosa. Il était allé chez rabbi Yohanan fils de Zakkaï pour étudier la Torah. Alors son fils, le fils de rabbi Yohanan fils de Zakkaï, tomba malade. Rabbi Yohanan dit: «Hanina, mon fils, prie pour que mon fils reste en vie!» Rabbi Hanina mit sa tête entre les genoux du malade et pria pour qu'il restât en vie. Rabbi Yohanan fils de Zakkaï dit: «Même si j'avais enfoncé ma tête dans le sol, personne ne s'en serait aperçu.» La femme de rabbi Yohanan lui dit: «Rabbi Hanina est-il donc plus remarquable que toi?» Il lui dit: «Je vais te dire pourquoi. Rabbi Hanina ressemble au serviteur du roi: il n'a pas besoin de permission spéciale pour paraître devant le roi. Il en va ainsi de rabbi Hanina en face du Saint, béni soit-Il: il paraît devant lui quand il veut. Mais moi je ressemble | à un prince face

מעשה נישט אלץ וואס עס איז אין דער תפילה איז אויך אזוי ווי עס איז אין דער תפילה. אבער דער רבן שמואל האט דאס נישט געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ

מעשה נישט אלץ וואס עס איז אין דער תפילה איז אויך אזוי ווי עס איז אין דער תפילה. אבער דער רבן שמואל האט דאס נישט געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ געזאגט. ווייל ער האט דאס נישט אלץ

au roi: il n'est pas habitué à paraître devant le roi aussi souvent qu'un serviteur et sa requête est moins bien entendue que celle d'un serviteur. C'est pourquoi je me suis adressé à lui, afin qu'il prie pour que mon cher fils reste en vie. Bien que j'eusse pu prier moi-même, j'ai préféré lui demander, à lui, de prier.

100 Traité *Berakhot*[116] chapitre un «Cité par les *Tosafot*»[117] (*Taan*, f° 9a)

(Il faut verser une dîme substantielle)

Histoire qui arriva. Le verset dit: *Chaque année, tu prendras la dîme* (Dt 14, 22), ce qui veut dire en yiddish: ‹Verse la dîme afin de pouvoir verser davantage de dîme.› C'est-à-dire, plus un homme verse de dîme, plus il s'enrichit. Il était une fois un homme qui était très riche et toute sa richesse provenait d'un seul champ qui lui rapportait mille boisseaux de blé par an. Tous les ans, il versait une dîme de cent boisseaux de blé au prêtre; et parce qu'il versait ainsi la dîme dont il était redevable, le Saint, béni soit-Il, faisait pousser mille boisseaux de blé. Et lorsque vint l'heure de sa mort, il fit appeler son fils unique, car il n'avait que ce fils-là et lui dit: «Cher fils, je suis malade et alité. Il se peut que je sois emporté par la maladie dont je suis atteint. Regarde, le champ que je te laisse te rapportera mille boisseaux de blé par an. Cher fils, pense à verser la dîme dont tu es redevable, c'est-à-dire cent boisseaux de blé par an. Aussi Dieu fera-t-il prospérer ton champ comme il a fait prospérer le mien.» Sur ce, cet homme mourut. Sur le champ du fils poussèrent cette année-là mille boisseaux de blé comme du temps de son père et il versa une dîme de cent boisseaux de blé comme l'avait fait son père. L'année suivante, il versa à nouveau cent boisseaux de blé. Lorsqu'il vit que la dîme qu'il versait était aussi importante et que la quantité de blé qu'il donnait annuellement était aussi grande, il se dit: «L'année prochaine, je ne donnerai rien. Je garderai tout pour moi.» Et il garda effectivement tout pour lui. La troisième année, son champ ne produisit que cent boisseaux de blé. Il en fut profondément affligé et attristé. Lorsque ses proches apprirent qu'il était dans l'affliction et la tristesse, et que son champ n'avait produit que cent boisseaux de blé, ils allèrent se vêtir de blanc, se réjouirent|et vinrent le voir. En les voyant aussi

איין מעשה בוך

אפט ער איז אין שר פֿור דעם אלך דער אישט ביט ניואנטליך אז ער
פֿר דעם אלך ניט אלש דער שלעבֿט אוב זיין ביט ווערט ווידער
ניהערט אז דען קבעלטן דער הלבן האב איך אין אן נישטראכֿן דש
ער דוך זאלט תפילה טון פֿר איין ליבן זון דש ער זולט לעבן בלייבן
וויא ווא אז איך העט אך קענען תפילה טון באך האב איך אין נישטען
אז ער תפילה טוט :

ק מסכת ברוכת פרק ראשון היביא תוספות

מעשה נישאך דער פסיק ניט עשר נשניל שתתעשר דש אישט
טייטש ניב מעשר פֿון ווען דש דוא קאנשט אין
מעשר נעבן דש מיינט אלזו מער דש אינער מעשר ניבט אי רייכר ער
ווערט דען עש ווער אין אלזו אין . דער ווער אין נרושר עשיר
אוב אלזיין עושר קאס איס הער פֿון אינס אלך זיך דער טרוך איס
אלי יאר טויזנט אכֿטיל קארן אוב ער נאב אל יאר הונדרט אכֿטיל קארן
נו מעשר דעס כוהן ווייל ער אזו רעכֿט מעשר נאב אזו ליש איס
הקדה טויזנט אכֿטיל קארן ווידשין . אוב דא בון דיא נייט קאס
אז ער שטערבן זולט דא שיקט ער נאך זינס זון דא האט ער ביט אין
אז איין אייניך זון דא ניט איך שפראך ליבי זון איך אוב בין קרנק
לייכט וויא איך שטערבן פֿון דער דרעקייט דא זיך דען איך אז איך
איז ליבר זון זייא דיר נאש דער טראנק דיר אלי יאר טויזנט אכֿטיל קארן
נישארנט אוב נב דיין מעשר רעכֿט אוב נב אלי יאר הונדרט אכֿטיל
קארן אז ווערט דען דיר נאך איך רעכֿט ווידשין נאש איך וויא
זיין אוך אין ווידשין אזו אוב מאן אוב אלזו ווידשין נישאן האבאוב
אדיר טויזנט אכֿטיל קארן ויא זיין פֿאטיר אך אוב ער זוב אך הונדרט
אכֿטיל איין ווען נו מעשר ויא דער פֿאטיר אך איס דעס אנדרן
יאר אזו נאב ער וידר הונדרט אכֿטיל קארן אזו זאך ער אז דאש
מעשר אזו נאר ברוש איז אז ער אלי יאר אזו פֿיל וויא אין נעבן נעלט
אוב נישט ביהלט עש דאש אנדר ניט איך וויל עש איר זעלבש
אין ווילשין אוב דא יאר דריט דאש זעלבש אך עש ביהלט
ניש ט מן אז הונדרט אכֿטיל קארן אוך זיך דא ווער זיך דער
מאן נאר ער מצער אוב ווער נאר טרויארין . ויא בון זיין קרובים
ויא אוב טרויארין נאר ווער מצער אוב אז אוב אז נאר ער זיך דא
הערן דש ער זיך אזו מצער
פֿרילך

joyeux et revêtus d'aussi beaux vêtements blancs, il dit: «Je crois que vous vous réjouissez de mon malheur.» Ils dirent: «Nous sommes profondément affligés de ce qui t'arrive, mais pourquoi n'as-tu pas versé la dîme dont tu étais redevable, comme tu avais promis de le faire à ton père, sur son lit de mort? Viens, nous allons tout t'expliquer par le menu. Au début, lorsque le champ est passé dans tes mains, c'était toi le propriétaire et le Saint, béni soit-Il, le prêtre. Lorsque tu distribuais les cent boisseaux de blé à Ses pauvres, tu les donnais au prêtre, c'est-à-dire au Saint, béni soit-Il. Mais comme tu ne lui as plus versé la dîme, c'est le Saint, béni soit-Il, qui est passé propriétaire et à présent c'est toi le prêtre: il te donne cent boisseaux et il en garde neuf cents.» A ces mots, il reconnut ses torts. C'est ce qu'évoquent nos sages quand ils disent que celui qui garde la dîme, ou ne verse pas ce qu'il doit, finira par n'avoir pas plus du dixième de ce qu'il avait auparavant. C'est pourquoi, bonnes gens, versez la dîme dont vous êtes redevables et le Saint, béni soit-Il, vous protègera comme il se doit.

101 Traité *Taanit* «Cité par Rachi» chapitre un (f° 8a)[118]

(Il faut tenir sa promesse, comme on nous l'enseigne ici)

Histoire Rabbi Ammi dit: Viens, mon cher fils et vois à quel point il est important pour les gens d'être sincères. Car quand on fait une promesse à quelqu'un, il faut la tenir. C'est ce que nous apprend l'histoire du puits et de la belette. Nous y apprenons par déduction que si un homme met sa confiance dans une belette, il pourra a fortiori mettre sa confiance dans le Saint, béni soit-Il, béni soit Son Nom. Car voici ce qui arriva: Un jour, une jeune fille distinguée, parée de ses plus beaux atours, quitta la ville pour se rendre dans une autre ville auprès de son père et de sa mère; mais notre brave jeune fille se perdit en chemin et se retrouva dans une grande forêt, puis en plein désert, et elle erra ainsi jusqu'à la nuit. Ce jour-là, il faisait très chaud. Au bout d'une demi-journée de marche, elle parvint à un puits très profond où il n'y avait pas de seau, juste une corde fixée au puits; sa soif était si grande|

קריליך אוך ניגנאן גו איס דא ער גון זיא אזו קריליך זאך אוך
אין היפשין ווישן קלידר אן העטן דא זאלט ער איך נאכ איר
זייט דרוס קריליך ווילן עס איר אזו איבל ניט . דא זאלן זיא
איר זין זיך זיר מצער אז עס דיר אזו איבל ניט אביר וואנס
האשטו דיין מעשר ביט רעכט ניגעבן אז דיין קאטיר ווא ער דיר
אן גוס ערשטן האט איך בוה ניטאן קוס הער איר וועלן דיר קיין
דא דיר דער אקיר אישט אין דיין הבט ניקומן אזו בישטו דער בעל
הבית ניוועזן אוך הקבה זאלט דער כהן ניוועסט אזו האשטו דיא
הובדרט אכטיל קארין אובטר זיין עניים ניטילט דיא דעס כהן
ניבירן דש אישט הקבה ניוועזן . אביר איבובדר ווילן דוא איס זיין
מעשר ביט ניגנאן האשט זא אישט הקבה דער בעל בית ניוואלדן אוך
האט דיך זאזין דער כהן זיין אוך דיר הובדרט אכטיל נעבן אובט
ער האט זיך ביין הובדרט ביהלטן . אוך דא ער דאש הורט דא נאך
ער זיך זעברט אן רעכט אוך דא רוין האבן אובזרי חכמים ניזאגט
זועלכיר אוין הלט דאש מעשר אוך נעבט דאש מעשר ביט רעכט דא
קומט עש דער בו דאש ער גוס לעבטן ביט אין הלט אלז איין טיל פון
צעהן טיל דער האלבן ניבן ליט נעבט אייער מעשר רעכט דא

בישראיט אייך הקבה רעכיט :

קא מסכת תענית היבי"א רשי בפרק ראשון

מעשה רבי אחי שפריכט קאס הער איין ניביר זון אוך ווא
איין ברוש דינן איש אוס דיא ווארהפי"ן ליט
דען ווען אייבר דעס אבדרן עסיש בו זאלט דא ער איש הלטן אובט
דאש לערנן איר דור פון אייבר ברובן אוך פון איינס ווילין אובט דא
לערנן איר דער פון מה דוך אייבר דער זיין אמונה זו האט אן איינס
ווילין אכל שכן דש אייבר זיין אמונה זו הקבה ניגובט זייא
זיין באמן . דען עש נישאך זיך איין אאל איין מעשה דש איין אאל ניבן
איין כילכיל איש אייבר שטאט פיין וואל ניבירט איט קעשטליכה
קלידר אוך וואלט אין איין אבדר שטאט נין בו אירט פאטיר אוך אוטיר.
אוך דיא ווילי כלכיל פר אירט זיך אוך דעס וועלך דאש זיא אין איין
ברושן וואלד קאס אוך ניבן וואשבייא אין איין אאל זאר זיר אזו ניבן
בין נכט אוך עש וואר איין ברושן הין דען זעברן טאך וואך זיא גון איין
הבן טאך ניבן קאס אוך ניבובדן אן ניראן עמיר דורשטך
גייארט איין שטריך אוך דראן

qu'elle ne put y résister: elle empoigna la corde et se laissa glisser au fond, jusqu'à l'eau, pour s'y désaltérer. Après s'être désaltérée, notre brave jeune fille fut incapable de remonter à la surface et elle pensa: «Voilà que je vais mourir dans ce puits!» Elle se mit à pleurer amèrement et à pousser des cris de désespoir. Tandis qu'elle se lamentait ainsi, un jeune homme s'en vint à passer par là: lui aussi s'était perdu et en entendant des cris, il voulut savoir d'où ils provenaient. Il arriva au puits et regarda à l'intérieur, mais le puits était si profond qu'il fut incapable de distinguer ce qu'il y avait au fond du puits, et il s'écria: «Qui pleure aussi pitoyablement au fond du puits? Es-tu un être familier ou bien un monstre?» Quelle ne fut pas la joie de notre brave jeune fille d'entendre un être humain! Elle lui répondit: «Ah mon cher, je suis un être familier, un être humain!» Et elle lui raconta comment elle s'était retrouvée au fond du puits. Il lui dit: «Si tu es prête à faire ce que je te demande, à faire ce que j'exige de toi, alors je t'aiderai à sortir de là.» La jeune fille dit: «Oui.» Il lui dit: «Jure-le moi!» Elle jura de faire ce qu'il lui demanderait. Alors il l'aida à sortir du puits. Au moment où elle sortit, il vit combien la jeune fille était belle et parée de ses plus beaux atours. Le jeune homme dit: «Eh bien, il ne te reste plus qu'à tenir ta promesse et à faire ce que je te demande: Couche avec moi!» Elle lui dit: «Mon cher ami, dis-moi, à quel peuple appartiens-tu?» Il lui dit: «J'habite là-bas, dans cette ville et je suis prêtre.» Elle dit: «Moi aussi, je viens de cette ville; moi aussi, je suis juive et je descends d'une grande lignée.» Et elle ajouta: «Mon cher ami, un homme aussi distingué que vous, d'aussi bonne famille que vous, issu de la lignée des prêtres, des prêtres que le Saint lui-même, béni soit-Il, a choisis, tu as envie[119] de coucher avec moi comme un animal, sans contrat de mariage et sans bénédiction nuptiale! Je t'en prie, ne fais pas une chose pareille! Mais viens, accompagne-moi chez mon père et raconte-lui ce qui nous est arrivé! Pourtant, dès à présent, je me considère comme ta fiancée et ne prendrai point d'autre époux que toi.» Alors il dit: «Mais qui sera témoin de nos fiançailles?» Elle dit: «La belette qui| court devant nous, et le puits, et le ciel

seront témoin qu'aucun de nous ne faillira à sa promesse.» Sur ce, ils prirent congé l'un de l'autre et chacun poursuivit sa route, l'homme en direction de sa ville, la jeune fille en direction de la sienne. «Nous nous retrouverons bien si telle est la volonté de Dieu», se dirent-ils. Un an ou deux passèrent. La jeune fille tint sa promesse et refusa de prendre un mari. On voulut la donner en mariage à de nombreux hommes; elle se fit passer pour folle afin que les marieurs se gardent bien de venir chez son père lui proposer un mari. Mais elle ne raconta pas l'aventure qui lui était arrivée et tint sa promesse. Quant au jeune homme, il ne pensa plus à sa promesse et prit une autre femme et eut un enfant d'elle. Lorsque l'enfant eut six mois, une belette vint lui transpercer la gorge. Il en mourut. Alors elle mit au monde un autre fils. Lorsqu'il se mit à marcher, il tomba dans un puits et mourut. Leur mère pleura amèrement et dit: «Si mes enfants étaient morts de mort naturelle, je ne serais pas aussi angoissée; mais comme nos deux enfants sont morts d'une manière aussi inhabituelle, nous avons certainement commis un péché, moi ou toi. Mon cher, dis-moi ce que tu as fait. Cher mari, essaie de te souvenir!» Il se mit à soupirer et lui raconta l'aventure qui lui était arrivée avec la jeune fille. Elle dit: «Je vois maintenant que c'est l'œuvre du Saint, béni soit-Il. Il faut nous séparer. Nos enfants meurent tous. Va tenir la promesse que tu as faite.» Alors ils divorcèrent tous deux. Alors il se rendit dans la ville où se trouvait la jeune fille d'antan, alla trouver son père et demanda sa fille en mariage. Le père dit: «A quoi bon lui donner un mari? Elle est folle; de plus elle est malade de la tête, elle est épileptique, que Dieu nous garde!» A ces mots, le jeune homme n'eut pas de mal à comprendre son comportement et dit à son père: «Donnez-la moi; moi seul, je peux venir à bout de sa maladie.» Et il raconta à son père ce qui lui était arrivé. A ces mots, le père la lui donna en mariage et la jeune fille fut satisfaite de sa conduite, car elle se souvenait parfaitement de lui comme étant l'homme auquel elle était fiancée. Ensemble, ils eurent des enfants| qui étudièrent fort

איין

bien. Le verset dit d'eux: *J'ai les yeux sur les fidèles du pays* (Ps 101, 6), ce qui veut dire en yiddish: ‹Le Saint, béni soit-Il, dit: Mes yeux sont tournés vers les fidèles de la terre.› Ce qui a fait dire à rabbi Yohanan: Celui qui, dans ce monde-ci, se comporte équitablement, c'est-à-dire celui qui tient sa promesse, sera jugé équitablement dans le ciel, comme le dit le verset: *La vérité germera de la terre et la justice se penchera des cieux* (Ps 85, 12), ce qui veut dire en yiddish: ‹La vérité germera de la terre et la justice se penchera des cieux.› C'est pourquoi, mes bonnes gens, lorsque vous promettez quelque chose, ne vous dites pas: personne n'est là pour le répéter. Il y a toujours quelqu'un d'envoyé par le Saint, béni soit-Il.

102 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 20a)

(L'homme doit éviter l'orgueil et rechercher l'humilité)

Histoire Les rabbins ont enseigné: Le verset dit: «L'homme doit toujours être mou comme le roseau et non pas dur comme le cèdre»[120], ce qui veut dire en yiddish: ‹Qu'à tout jamais l'homme soit souple comme un roseau, qui est très souple, et qu'il ne soit pas aussi dur que le venin du serpent, qui est très dur!› C'est-à-dire que l'homme ne doit pas être orgueilleux, mais au contraire se montrer extrêmement humble. Car il arriva un jour l'histoire suivante à rabbi Eléazar fils de Siméon[121] qui revenait de chez son rabbi, d'une ville du nom de Migdal Gedor. Il se déplaçait à dos d'âne et se promenait au bord de l'eau; il était vraiment très heureux et il était très fier d'avoir tant étudié la Torah. Chemin faisant, il rencontra un grand homme noir qui le salua en lui disant: «La paix soit avec toi, maître!» Mais rabbi Eléazar ne lui rendit pas son salut et lui dit: «Dis-moi, misérable, est-ce que dans ta ville tous les hommes sont aussi noirs que toi?» L'homme dit: «Je n'en sais rien. Mais rends-toi auprès de mon Maître qui m'a fait et dis-Lui: ‹Quel malheur d'avoir fait une chose noire aussi laide!›» Lorsqu'il entendit l'homme lui parler d'une manière aussi étrange, il se rendit parfaitement compte qu'il avait tenu des propos injustes et qu'il avait péché envers le Saint, béni soit-Il. Alors il descendit de son âne, se jeta aux pieds de l'homme et lui dit: «Mon cher, je t'en prie, pardonne-moi d'avoir dit du mal de toi! Je n'ai pas réfléchi à ce que j'ai dit.» Alors l'homme noir dit:| «Je ne

אין נבדר אוב לערטן נאר וואל אוב אוך זיא דא האט דער פסיק ניזאנט
עיני נבאסני ארץ דש אז טייטש הקבה שפריכט מיך אין אוך דאר וואר
הפטרן דער ערדן . אובט דרוך האט ניזאנט רבי יוחנן ווער זיך
אובטן אוך דעס עולם נירעכט מכט דש מייבט וואש ער בו זאנט דז
הלט ער איבס . מכט מאן אוך אין דען דין אוך דען היאול אך נרעכט
אלש דער פסיק שפריכט אמת מארץ תצמח וצדק משמים נ׳שקף דש אז
טייטש דיא וואהייט פון דער ערדין זיא שפרושט אובט דיא
נירעכטיקייט פון דעס היאול זיא טוט אין רבן ליך דער לבן ליבן
לייט וען אייבר עפיש פר היישט זול ביט נדענקין וען ביאט דער
ביא אישט ווער ווילש זאך עש אז אל בייט אישש דער בייא דאש
הקבה שיקט :

קב מסכת תענית פרק שלושה

מעשה נישאך עש האבן נילערנט דיא רבונים דער פסיק
ניט לעולם יהא אדם רך כקנה ולא יהא קשה כארז דז אישט
טייטש איבליך זול אין מענש זיין ווייך אלש אין ראזיל דיא אישט נאר
אויך . אוב זול ביט זא הרט זיין אלש אין נפט פון איבן שלבאן דער
אובט אישט נאר הרט דש מייבט דער מענש זאל ביט האפירטין זיין
זאל זיך נאר בידר הלטן דען עש נישאך אין מעשה אן אייבס דער
האט נישיאן רבי שמעון בן אלעזר דער קאס פון זינס רבי אייבר
שטאט דיא וואלד נישיאן נזעזן אובט ער רייט אוך אייבס איזל
אוב ער רייט בייא אייבס וואשר שפאצירן אוב פרייאט זיך נאר זער
אוב ער וואר נאר האפירטין דרוך ווייל ער אזוין תורה האט נילערנט
אין דעס דא בינקט אן אין רושיר שוואריר מאן דער נאך אן
שלום אוב שפראך שלום עליך רבי דא עבט פרט איס רבי אלעזר נו ביט
אוב שפראך בו איס זאך אן דוא רבוך זיין דיין ליט אל אין דיין שטאט
אלזו שוואר אז דוא בישט . דא שפראך דער מאן איך וויל עש ביט
אבער נא הין אוב נא דעס מיינשטר דער איך נאכט האט אובט
שפריך בו איס איא וויא אין שווארצן ביזן כילה האשטו נאכט .
ויא נון דער מאן אזו פרעמדליך מיט איס רידט דא מרקט ער נון נר
וואל דז ער אין רעכט נירעט העט אובט העט נקבה ניזינט דא
שטיך ער אב פון זייבס אוך אזל פיל פר זייבר קניא שפראך אובט
וידר דיך איך וידר דען מאן ליבר איך ביט דיך זייא אר מוחל דש
נירעט האב איך ביט רעכט ביזובן ניהט . דא שפראך דער
שוארץ

te pardonnerai pas aussi longtemps que tu n'auras pas été chez l'Artisan qui m'a fait et que tu ne Lui auras pas demandé pourquoi Il a fait une chose aussi noire!» Puis il s'en alla. Rabbi Eléazar fils de Siméon le suivit jusque dans la ville où il habitait. Les habitants vinrent à sa rencontre et lui dirent: «La paix soit avec toi, rabbi et maître!» L'homme noir demanda: «A qui dites-vous rabbi et maître?» Ils répondirent: «A celui qui vient juste derrière toi.» L'homme noir répliqua: «Si c'est là un maître, qu'il y en ait le moins possible parmi les enfants d'Israël!» Les gens lui demandèrent: «Pourquoi? Que t'a-t-il donc fait?» Alors il leur raconta ce qui s'était passé. Les gens dirent à l'homme noir: «Je t'en prie, si c'est ce qu'il t'a fait, pardonne-lui, car c'est un homme qui connaît remarquablement la Torah!» Il leur dit: «Allons, pour l'amour de vous, je veux bien lui pardonner. Sinon, il lui aurait fallu demander au Maître pourquoi Il m'avait fait aussi noir. Mais qu'il se le tienne pour dit et ne recommence plus!» Aussitôt rabbi Eléazar se rendit à la maison d'études et tint un sermon: «Il faut toujours être souple comme le roseau et non pas dur comme le cèdre.» Mais Rachi dit que l'homme noir n'était autre que le prophète Elie qui cherchait à le punir, afin qu'il ne tirât plus aucun orgueil de sa connaissance de la Torah.

103 Traité *Taanit* chapitre trois (f° 20b)

(De rabbi Houna qui possédait une maison croulante où il y avait du vin en grande quantité)

Histoire Un homme qui s'appelait rav Houna possédait une maison croulante où se trouvait du vin en grande quantité. Alors rav Adda fils d'Ahavah entra dans la maison et enseigna la *halakha* jusqu'à ce qu'on eût vidé la maison de fond en comble. Une fois son enseignement terminé, et la maison entièrement vide, il sortit. Alors la maison s'effondra. Alors rav Adda se rendit compte qu'un miracle s'était produit pour lui et il en fut malade. Que personne ne reste une éternité dans un endroit qui présente un danger, en pensant qu'un miracle allait se produire; peut-être bien qu'aucun miracle ne se produira. Et au cas où un miracle se produirait, il serait déduit de ses bonnes actions. C'est pourquoi il fut très en colère contre lui-même.

שווארץ מאן איך בין דיר ביט מוחל זא לנג ביז דוא גשט צו דעם אומן
דער איך גמאכט האט אונט פרעגשט אין ווארום ער אזו איין שווארץ
כילה גמאכט האט אזו גינג אלזו הין איין וועק דער רבי שמעון בן אלעזר
גינג אים נאך ביז אין זיינר שטאט דא ער אינן וואנט רבי שמעון דא
קאמן אים דיא לייט אנטגיגן אונ' שפרעכן צו אים שלום עליך רבי רבי
מורי ומורי · דא שפראך דער שווארץ מאן צו וועם זאגט איר אזו רבי
ומורי · דא זאגטן זיא צו דעם דער דיר הינטין נאך גיט · דא שפראך
דער שווארץ מאן אל דאש איין רבי זיין זא זאלן זיך זיין גלייכן ביט מערן
אונטער ישראל · דא פראגטן דיא לייט וועשט האלבן וויש האט ער דיר
גיטאן דא זאגט ער אין דיא שמועה וויא עש צו גגאנגן וואר · דא
שפראכן דיא לייט ווידר דען שווארצין מאן ביט דיך דארום האט ער
דירש גיטאן זא זייא אימש מוחל דען ער אישט איין קעשליכר מאן אין
דער תורה דא זאגט ער בילין אייערט הלבן וויל איך אים מוחל זיין ער
העט זיבשט דען מייבשטר מזן פראגן ווארום ער מיך אזו שווארץ
גמאכט העט אביר ער זאל גווארבט זיין דש ער זעלכיש זאל ביאר טון ·
אלזו בלד גינג דער רבי אלעזר אין דש בית המדרש אונ' דרשת לעולם
יהא אדום רך כקנה ואל יהא קשה כארז · אביר רשי מלט דער שווארץ
מאן דער וואר אליהו הנביא גוועזן דער וואר זיך פלייסן ער וואלט אין
שטראפין דש ער ביט האפירטיג זיין אויף זיין תורה :

קג מסכת תענית פרק שלושה

מעשה איינר האט גהייסן רב חונה דער האט איין הויז דאז
וואלט איין פאלן אונט ער האט נאך פיל וויין דארינן
לגן דא גינג רב אדא זון אהבה אין דאש הויז אונ' זאגט אזו לנג איבר
דער הלכה ביז מן דאש הויז גנץ אויש גרויאט האט אונ' וויא ער בון דיא
הלכה גנץ אויש האט גזאגט אונ' דאש אל דיבג ארויש וואר דא גינג ער
הרויש דא פיל דש הויז איין · דא מרקט רב אדא דאש זייבט הלבן דאש
נס ווארד גשעהן אונ' גהוב זיך איבל אייבש עש זאל קיינר איבליך
אן איין ארט שטון דא סכנה אישט דש ער וועלט גידענקן עש ווערט
אים איין נס גשעהן תאמר עש גשיכט אים קיין נס · אונ' ווען אים
שון איין נס גשיכט זא שלאגט מן עש אים אב אן זיינן גוטן ווערקן
דרום וואר ער צורניג איבר זיך :

יה א ק ו מעשה

104 Traité *Babba batra* chapitre un (f° 10a)

(De rabbi Yohanan fils de Zakkaï qui rêva que le fils de sa sœur subirait une grosse perte)

Histoire qui arriva. Rabbi Yohanan fils de Zakkaï rêva que le fils de sa sœur subirait une perte de sept cents florins d'or, et ce rêve, il le fit la dernière nuit du Nouvel An[122]. Rabbi Yohanan se rendit chez les enfants de sa sœur et dit: «Mes chers, donnez-moi de l'argent, car il y a des gens qui aimeraient bien qu'on leur fasse la charité.» Il voulait parler à ses amis pour pouvoir, en leur tenant ce langage, obtenir d'eux de l'argent au cours de l'année. Et c'est ainsi qu'il obtint d'eux, au cours de l'année et pour faire la charité, les sept cents florins d'or qu'il prit, moins les dix-sept florins qu'ils ne lui avaient pas encore donnés au cours de l'année, c'est-à-dire à partir du moment où il avait fait ce rêve jusqu'au Nouvel An suivant. Lorsque l'année eut touchée à sa fin et qu'on fut à la veille du jour du Grand Pardon, l'empereur leur fit savoir qu'ils devaient se rendre sur-le-champ auprès de lui. Ils eurent très peur, car ils craignaient une forte amende et ils se rendirent chez leur oncle, rabbi Yohanan, pour lui demander conseil sur la marche à suivre. Rabbi Yohanan dit: «Ne craignez rien, vous ne subirez pas de perte bien importante; la somme que vous y laisserez ne s'élèvera pas à plus de dix-sept florins d'or.» Ils dirent: «Comment le sais-tu?» Il dit: «Je l'ai vu en rêve.» Ils se rendirent donc auprès de l'empereur et eurent une amende de dix-sept florins. Ils dirent à rabbi Yohanan: «Cher oncle, puisque tu savais à l'avance que nous y laisserions dix-sept florins d'or, pourquoi ne nous l'as-tu pas dit? Nous t'aurions alors donné dès le départ les sept-cents florins d'or en une fois et tu aurais pu faire la charité avec le tout.» Rabbi Yohanan dit: «Je vais vous le dire. Si je vous avais demandé de me donner les sept cents florins en une fois, vous ne m'auriez pas donné cet argent de bon gré – une telle somme en une seule fois! – et de plus, vous n'auriez pas accompli d'acte de piété[123]. Mais parce que je suis venu vous voir chaque fois pour de toutes petites sommes, vous me les avez données fort volontiers. Car c'est de plein gré qu'il faut faire la charité, sinon la charité ne comptera pas comme acte de piété. Bien au contraire, elle comptera comme péché.» Rabbi Josué dit à ce sujet: Celui qui détourne les yeux de la charité à faire et qui refuse de faire la charité aux pauvres,|compte parmi ceux qui s'adon-

קד   מסכת בבא בתרא פרק ראשון

מעשה גישאך רבי יוחנן בן זכאי דעם טרויאט וויא זיין שוועשטר
זון זאלט איין שאדן ליידן אום זיבן הונדרט גאלד גילדן
אוב׳ דאש טרויאט אין אן דער נכ׳ט דא ר״ה אויש גינג׳ דא גינג רבי
יוחנן צו זיינם שוועשטר קינדר אוב׳ זאגט ליבן לייט גיט מיר געלט דען
עש זיין לייט פֿר הנדן דיא גערן צדקה העטין אובט ער מעליט מיט
דען זיבן פֿרייבדן רידן דש ער פֿון זיא דאש געלט זעלט בעמן דאש
גנצן יאר לנג מיט זעלכין רידן אובט ער האט אזו פֿון זיא איין גנץ יאר
גיוואן געלט צו צדקה דיא זיבן הונדרט גאלד גילדן אוב׳ האט עז גיוואן
ביז אויף זיבן צעהן גילדן דיא העטין זיא נאך ביט אויש גיגעבן דאש
גנץ יאר לנג פֿון דעם מאל אן אז עש אים גיטרויאט האט ביז ווידר
צום אנדרן ר״ה׳ וויא עש נון דאש יאר אויש וואר דש עש אם ערב יום
כיפור וואר דא שיקט דער קיסר נאך איבן זיא זאלטן פֿלוקש צו אים
קומן׳ דא דער שראקין זיא גאר זער דען זיא פֿארכֿטין זיך פֿאר איין
גרושן קנס אובט גינגאן צו אירם פֿעטיר רבי יוחנן אובט פֿראגט אן
איין עצה וויא זיא אים טון זאלטן׳ דא שפראך רבי יוחנן פֿערכט
אייך ניקש איר ווערט קיין גרושן שאדן ליידן איר ווערט ביט העליר
אום געלט קומן בייארט אום זיבן צעהן גילדן׳ דא זאגטן זיא ווידר וואו
הער ווייש דוא עש דא זאגט ער ווידר איך האב עש אין איין חלום
גיזעהן׳ אובט זיא גינגאן אזו פֿר דעם קיסר זא ווארדן זיא אום זיבן
צעהן גילדן גישטראפֿט׳ דא זאגטן זיא ווידר רבי יוחנן ליביר פֿעטיר
זא דוא עז יוא גיוויסט האשט דז מיר זאלן אום זיבן צעהן גאלד גילדן
קומן ווארום האשטו עש אובש ביט גיזאגט זא ווערטן מיר דיר זיא אל
זיבן הונדרט גאלד גילדן אויף איין מאל געבן צום אליר ערשטין דאש
דוא העשט זיא אל צו צדקה גיגעבן׳ דא זאגט רבי יוחנן ווידר איך
וויל אייך זאגן ווען איך אייך העט זעלן אלי זיבן הונדרט גאלד גילדן אויף
איין מאל אן גיהיישן זא העט איר דאש געלט ביט מיט גוטים ווילן גיגעבן
אזו פֿיל אויף איין מאל אובט עש ווער אייך אך קיין מצוה גיוועזן אביר
וויל איך אלי מאל בין מיט ווינציק צו אייך בין גיקומן זא האט איר זיא
גערן גיגעבן׳ דען מן זאל דיא צדקה מיט גודם ווילן געבן זונשט איז
אים דיא צדקה קיין מצוה גירעכנט אדרבה זיא אישט אים פֿאר
איין עבירה גירעכנט׳ אוב׳ דארויף האט גיזאגט רבי יהושע ווער
זיין אייגן פֿר העלט פֿון צדקה געבן דש ער דיא ארמן לייטן קיין צדקה
גיבט

nent à l'idolâtrie, car on peut lire concernant la charité: *Garde-toi et qu'il n'y ait pas dans ton cœur une parole de Bélial* (Dt 15, 9), ce qui veut dire en yiddish: ‹Garde-toi bien d'être le jouet d'une chose maligne qui empêcherait ton cœur de faire la charité.› Et en ce qui concerne l'idolâtrie, il est écrit: *Ils étaient des fils de Bélial* (I Samuel 2, 12), ce qui veut dire en yiddish: ‹Il en est sorti des hommes malins.› Comment le mot de Bélial peut-il signifier qu'ils se sont adonnés à l'idolâtrie? Le mot de Bélial que l'on trouve à côté du mot de charité signifie: Celui qui ne fait pas la charité est semblable à celui qui s'adonne à l'idolâtrie.

105 Traité *Gittin* chapitre «Celui qui a été pris»[124] (f° 68a)

(Du roi Salomon qui voulut construire le Temple et à qui on interdit l'usage du fer)[125]

Histoire qui arriva lorsque le roi Salomon, qu'il repose en paix, dut construire le Temple. On lui interdit d'utiliser du fer pour la construction. Or il ne savait pas comment faire pour tailler la pierre. Il envoya donc un émissaire auprès des sages pour qu'ils le conseillent sur la manière de le construire. Alors les sages dirent: «Nous allons te le dire. Un ver fut créé lors des six jours de la Création: il s'appelle *chamir*[126]. Moïse notre maître, qu'il repose en paix, s'en est servi pour tailler les pierres qu'il a fixées sur l'éphod[127], et il n'existe rien de trop dur sur terre qu'il ne puisse couper en deux.» Le roi Salomon dit: «Mais comment puis-je me procurer ce *chamir*?» Les sages dirent: «Nous allons te dire comment nous avons fait pour l'avoir. Va prendre un diable et une diablesse et torture-les ensemble! Eux-mêmes pourront te le dire.» On les amena à la cour. Ils dirent: «Nous ne savons rien; seul Asmodée, le roi des démons – que Dieu nous vienne en aide! – lui seul sait où se trouve le *chamir*.» Alors le roi Salomon dit: «Je vais vous torturer jusqu'à ce que vous me disiez où je puis trouver Asmodée.» Ils dirent: «Nous allons te le dire. Là-bas près de la montagne, il a creusé une fosse qui est pleine d'eau à ras bord et qui est recouverte d'une pierre du nom de *tinra* («rocher»); cette pierre elle-même est scellée du sceau d'Asmodée. Tous les jours, il monte au ciel pour étudier à l'université céleste, puis il redescend. Et en redescendant, il a tellement chaud qu'il va boire de l'eau, mais surtout pas

ער 2 p ב יה

de vin par cette chaleur. Or| avant de boire, il vérifie si son sceau est toujours bien en place et si personne n'est venu mettre du vin dans son eau. Alors il boit, rescelle la pierre et repart, poursuivant son chemin.» Le roi fit appeler son conseiller Benayahou fils de Yehoyada, le munit d'une chaîne où était gravé le nom cabalistique de Dieu[128], d'assez d'écheveaux de laine pour boucher un trou et d'une jarre de vin. Et le conseiller du roi se rendit jusqu'à la fosse d'Asmodée qui contenait l'eau qu'il buvait, et se mit à creuser une fosse sous la fosse pour que l'eau s'écoulât et que le sceau restât intact; puis il reboucha le trou avec la laine. Puis il creusa une fosse au-dessus de la fosse et y versa du vin, pour que la fosse d'Asmodée soit à nouveau pleine, mais de vin. Car, s'il buvait du vin, il s'endormirait, et alors on pourrait le ligoter. Après avoir terminé sa besogne, le conseiller alla se cacher; il grimpa sur un arbre et attendit qu'Asmodée redescendît du ciel. En redescendant du ciel, Asmodée parcourut la fosse, inspecta le sceau, ouvrit la fosse et voulut boire. Mais il sentit l'odeur du vin. Alors il refusa de boire en disant: «Quiconque boit du vin y laisse sa sagesse. Je n'en boirai pas.» Mais pour finir, il eut tellement soif qu'il but du vin, s'enivra et s'endormit. Dès qu'il fut endormi, le conseiller descendit de son arbre et enchaîna Asmodée par le cou avec la chaîne où était gravé le nom cabalistique de Dieu. En se réveillant, Asmodée tenta de briser la chaîne. Mais le conseiller lui dit: «Tu ne peux pas la briser, car le nom du Saint, béni soit-Il, est gravé sur la chaîne.» En voyant cela, il le suivit de son plein gré. Ils allaient ainsi depuis un moment, lorsque Asmodée arriva près d'un arbre; il se frotta à l'arbre, tant et si bien que l'arbre tomba. Plus tard, ils entrèrent dans la maison d'une veuve où Asmodée voulut également se frotter, mais la veuve alla à sa rencontre et le couvrit de caresses. Alors Asmodée voulut se pencher de l'autre côté, mais il se cassa une jambe. Aussi Asmodée cita-t-il le verset: *Et une langue tendre brise une ossature* (Prov 25, 15), ce qui veut dire en yiddish: ‹L'homme qui se laisse séduire par de bonnes paroles se casse une jambe.› Poursuivant leur route, ils rencontrèrent un| aveugle qui s'était égaré. Asmodée le remit sur le bon chemin. Le

ער קוֹרְאִי ער טריקט אביר זיין חומֶס נאָך רעכט פאר ארט אישט
דיין קיין מענש דריבר אישט ניטען דער איז איר אירבעט ווין דריין
ניטאן. דען טריקט ער אוכט מכט זיין חומֶס ווידר אויך דען שטיין
אוב ניט ווידר זיין שטרויז הין וועך. דא שיקט דער אלך נאָך דעס יוּעז
בן־הוֹן יהוידע אוב נאָך איין ניקט מיט דא ווער אויך ניראבן דעס
שס המפורש אוב איין ניבוטן ווען דש מן איין לוך קאן מיט בוּשטאפין
אוכט איין קרוך מיט ווין. אוכט דער יוּען ניבן בוּ ער איז ניוב
אוכט הין אוכט ניבן דש טריקדין אייבן האט אוכט ניבן אשמדי קוֹם קאָס
ניראבט איין ניוב אוכטיר דער ניוב דש דאש ווישיר איין רוש לוך
דא מיט דש דאש חומֶס נאָבן בליב אוכט שטאפט דאש לוך ווידר
מיט איז ווען אוכט. אוכט דער נאָך ניוב ער איין ניוב אוכטן אביר
דער ניוב אוכט שיטט ווין דאריין דש איז ניוב ווידר קוֹל ווער מיט
ווין. דען ווען ער ווין טריקט דא שלוּך ער דור קון דער נאָך קוכט
אין איס ביבדן. ווי בון דער יוּען דש אש ניטאן דא האט דא קר נאָך
ער זיך אוב זעכט זיך אוך איין בוים אוב ווירט בי אשמדי קוֹם קאָס
היאול. ווי בון אשמדי קוֹן היאול ווידר קאָס לוך ער איביר זיין ניוב
קדין נאָך זיין חומֶס אוכט טעט דיא ניוב אוך אוכט ווען טריקדין
דען שמעקט ער דאש ווער ווין דא ווען ער בי טריקדין דען
ער שפראָך ווער ווין טריקט קאָר לירט זיין חכמה אלך ווין
איס בי טריקדין קוֹן עש דורשט איס אז זער דאש ער דען
ווין טראנק אוכט ווער קוֹל אוכט שלוּך. אוכט אש באלד דאש ער
שלוּך דא ניבן דער יוּען בוים איין ראב אוכט ווערן דעס קעט דיא
ווייב ניין דער אשמדי אוך ווען ער דיא קעט איין ווייב דא בון
דעס אשמדי אן האלט דא דער שס המפורש דרוך שטוב ניבויין.
ריין. דא שפראָך דער יוּען דוּ קאָבטש זיא בי אבוויין ווייב
זאָך דאש ער דא קעט דער אוך שטיט דש׳ השי׳ן בון קוֹם באוין דער
ניבן אבוויין מיט איס. אוכט ווי זיא בון אבוויין ווערן
ניבן ער ניבן ער ניבן אבוויין מיט איס. אוכט ווי זיא בון אבוויין ווערן
ניבן ער ניבן ער ניבן אבוויין מיט איס. אוכט ווי זיא בון אבוויין ווערן

conseiller lui demanda: «Mon cher, pourquoi as-tu remis l'aveugle sur le bon chemin?» Asmodée dit: «Cet aveugle est un grand juste et au ciel, on proclame que celui qui fera le bien à son égard aura sa part dans le monde à venir. C'est pourquoi je l'ai remis sur le bon chemin.» Ils poursuivirent leur route. Ils arrivèrent au beau milieu d'une noce. Les gens étaient bien ivres et ils étaient bien gais. Mais Asmodée se mit à pleurer. Le conseiller lui demanda: «Pourquoi pleures-tu?» «Je pleure parce que le fiancé mourra demain et que la fiancée devra attendre treize ans la cérémonie qui la libérera du mariage avec son beau-frère.»[129] Puis ils parvinrent à la maison d'un cordonnier. Quelqu'un était en train de dire au cordonnier: «Mon cher, fais-moi une paire de chaussures qui dureront sept ans!» Le cordonnier dit: «Très bien, je vais t'en faire une paire.» Asmodée se mit à rire et dit: «Tu vois, cet homme veut se faire faire une paire de chaussures qui doivent durer sept ans, et il ne sait même pas s'il va vivre encore sept jours. Ne parlons pas de sept ans!» Ils poursuivirent leur route et Asmodée vit un ivrogne égaré qu'il remit sur le bon chemin. Le conseiller lui demanda «Pourquoi le remets-tu sur le bon chemin?» Asmodée répondit: «On proclame au ciel que c'est un très mauvais homme; alors je lui ai montré le bon chemin pour qu'il obtienne sa récompense dans ce monde-ci.» Il poursuivit sa route et vit quelqu'un creuser le sol à la recherche d'un trésor et pratiquer la magie pour pouvoir voir où se trouvait le trésor. Asmodée se mit à rire. Le conseiller lui demanda pourquoi il riait. Asmodée dit: «Comment ne pas rire? Il veut pratiquer la magie et il veut creuser des trous; mais le trésor avec lequel le roi Salomon veut construire le Temple se trouve sous lui, et il n'en sait même rien! Comment pense-t-il trouver les autres endroits?» Lorsqu'ils parvinrent à la maison du roi, le roi Salomon ne voulut le recevoir qu'au bout de trois jours. Asmodée dit: «Pourquoi le roi Salomon refuse-t-il de me recevoir?» On lui répondit: «Le roi est malade, il a trop bu.» Asmodée dit: «Donnez-lui moins à boire!» Le lendemain, il voulut une nouvelle fois se présenter devant le roi. On lui dit: «Le roi est malade, il a trop bu et trop mangé!» Asmodée dit: «Faites-le aller au cabinet!» Le troisième jour, Asmodée se présenta devant le roi. Il se

אים איין בלינדיר דער וואר ור אירט אים ווען דעם וויז אשמדי אויף
דען רעכטין וועג דא פרונט אים דער יונג ליבור ווארום האשטו דען
בלינדין אויף דען רעכטין וועג גיוויזן · דא שפראך אשמדי דער בלינד
דער אישט איין גרושר צדיק אונ' מן שרייט אויף אים אויש אויף דעם
הימל ווער אים עפיש גוטש טוט דער האט חלק עולם הבא· דער הלבן
האב איך אים צו רעכטין גיוויזן · דא גינגן זיא ווייטר דא קאמן זיא אויף
איין בריילפט דא ווארן דיא לייט נאר בול אונ' ווארן נאר ורליך · דא הוב
אשמדי אן צו שרייאן · דא פראגט אים דער יונג ווארום שרייאשטו
אזו · דא זאגט אשמדי איך שרייא וויל דער חתן מוז מורגן שטערבן
אונ' דיא כלה מוז דרייא צעהן יאר אויף חליצה ווארטין · דערנאך קאמין
זיא צו איינם שוסטרש הויז דא זאגט איינר ווידר דען שוסטיר ליבור
מך מיר איין פר שוך אויף זיבן יאר דא שפראך דער שוסטיר יא איך
וויל דיר זיא מכן · דא לאכט אשמדי ווידר · אונ' שפראך זיך דער וויל
זיך לאשן מכן איין פאר שוך אויף זיבן יארן · אונ' ער ווייש ניט אוב ער
זיבן טאג לעבט איך וויל פר שוויגן זיבן יארן · דא קאמן זיא ווייטר דא
זאך אשמדי איין פולן דער וואר פר ערט אויף דען וועג דען וויז ער
אך צו רעכט דא פראגט דער יונג ווארום וויישטו דען צו רעכט דא
שפראך אשמדי מן שרייט אויף אין אויש אויף דען הימל ער זייא
איין גרושר רשע זא האב איך אין אויף דען וועג גיוויזן דש זיין זכות אויף
דיזור וועלט האבן · דא גינג ער ווייטר דא זאך ער איינן דער גרוב
באך גיגלט אונ' וואלט באך כישוף טרייבן דאר מיט אז ער וואלט זעהן ווא
געלט ליגן זאלט דא לכט אשמדי דא פראגט אין דער יונג ווארום ער
אלזו לכט דא זאגט אשמדי וויא זאל איך ניט לאכן דער וויל כישוף טרייבן
אוב וויל חסורות גראבן אונ' דער אוצר דאש שלמה המלך וויל דאש בית
המקדש דער פון וויל בויאן ליגט אובטר אים אונ' ער ווייש ניט · וויא
וויל ער דען דש אנדר ווישין · וויא זיא נון קאמן אן דאש מלך הויז דא
וואלט איין שלמה מלך ניט פיר לאשן אין דרייא טאגן · דא שפראך
אשמדי ווארום לוט מיך שלמה המלך ניט פור דא זאגט מן ווידר אים
דער מלך איז קרנק ער האט צו פיל גיטרונקין · דא שפראך אשמדי
גיבט אים ווינק צו טרינקין · דען אנדר טאג וואלט ער ווידר פור
דען מלך אזו זאגט מן אים דער מלך איז קרנק ער האט צו פיל
גיטרונקין אונ' צו ויל גיגעשן · דא שפראך אשמדי לאשט אים אויף דען
בית הכיסא גין · אם דריטן טאג דא קאם אשמדי פור פאר דעם
מלך דא נאם אשמדי איין איל דא מן מיט מעשט אונ' אשמדי מעסט

יה. ג p 3 ויר

munit d'une aune à mesurer et Asmodée mesura|quatre aulnes à partir du roi. Le roi lui demanda ce que signifiaient ces mesures. Asmodée dit: «Je vais te le dire. A ta mort, tu auras tout juste quatre aunes à ta disposition, et pourtant, tu es allé soumettre le monde entier. Et tu n'as eu de cesse de me soumettre moi aussi.» Le roi dit: «Rassure-toi! J'attends simplement de toi que tu m'apportes le *chamir*, car il me faut construire le Temple et je n'ai pas le droit d'utiliser du fer pour tailler les pierres. Avec le *chamir*, on peut y parvenir aisément. C'est la raison pour laquelle je t'ai fait chercher, pour que tu me le procures.» Asmodée dit: «Seigneur, sache que je n'ai aucun pouvoir sur lui; seul le prince de la mer a pouvoir sur lui; et il ne le confie à personne d'autre qu'au coq de bruyère qui doit lui jurer de le lui rapporter.» Le roi Salomon donna un verre à Benayahou et lui demanda d'aller à la recherche d'un nid de jeunes coqs de bruyère. Il chercha tant et si bien qu'il arriva à une montagne sans âme qui vive. Là il trouva un nid. Il prit le verre et le retourna sur les petits. Puis le coq de bruyère revint et voulut s'approcher de ses petits, mais il vit qu'ils étaient enfermés. Il s'envola aussitôt chez le prince de la mer, revint avec le *chamir*, le posa sur le verre et le verre se brisa. Mais lorsqu'il voulut repartir avec lui, Benayahou lui fit peur et il le laissa tomber. Benayahou le prit. Le coq de bruyère qui l'avait laissé tomber et qui donc ne l'avait plus, alla s'étrangler de lui-même parce qu'il ne pouvait plus tenir la promesse qu'il avait faite au prince de la mer de lui rapporter le *chamir*. Dès que Salomon eut le *chamir*, il construisit le Temple et après avoir construit le Temple, il se retrouva seul avec Asmodée dans une chambre. Le roi Salomon dit: «Vous les démons, que savez-vous faire d'autre que le commun des mortels?» Asmodée dit: «Enlève-moi cette chaîne avec laquelle tu m'as enchaîné et donne-moi le sceau que tu portes au doigt; alors tu vas voir ce que tu vas voir!» Et le roi Salomon alla lui ôter sa chaîne et lui donna son sceau. Alors

אבדר

Asmodée posa un pied sur la terre et| l'autre pied au ciel et engloutit le roi; puis, il l'expulsa à quatre cents lieux de là. Ensuite Asmodée s'assit sur le trône du roi comme si le roi, c'était lui, et le roi Salomon dit à ce moment-là le verset: ‹Que reste-t-il à l'homme de toute l'œuvre qu'il a accomplie en ce bas monde?› (Eccl 1, 3). Et il alla mendier à toutes les portes, demandant du pain et disant: ‹Moi, Qohèlet[130], j'ai été roi d'Israël, à Jérusalem› (Eccl 1, 12). Il allait ainsi jusqu'au jour où il revint à Jérusalem devant le sanhédrin. Il répétait inlassablement: ‹J'ai été Qohèlet, roi d'Israël, à Jérusalem.› Lorsque le sanhédrin l'entendit répéter sans cesse la même chose, il dit: «Un fou ne répète pas sans cesse la même chose. Voyons voir s'il est vraiment le roi ou pas!» Les sages demandèrent à Benayahou s'il avait été récemment chez le roi. Il répondit: «Non.» Ils envoyèrent quérir la reine et lui demandèrent si le roi lui avait récemment rendu visite. Elle répondit que oui et qu'elle avait couché à ses côtés ce jour même. Les sages lui demandèrent: «N'as-tu pas touché ses pieds?» La reine dit: «Il est venu me voir, les chaussettes aux pieds, et a voulu coucher à mes côtés, bien que je sois impure. Il a aussi voulu partager la couche de sa mère qui a soixante-dix ans.» A ces mots, les sages se dirent qu'il était sûrement le roi Salomon. Ils le prirent avec eux, lui donnèrent la chaîne où était gravé le nom et le sceau où était également gravé le nom et le conduisirent à son trône. Dès qu'Asmodée le vit, il s'envola et le roi Salomon s'installa sur le trône. Mais par la suite, le roi Salomon se mit à craindre Asmodée: il grava des noms divins sur son lit et se fit veiller la nuit. Comme nous le dit le verset: ‹Toutes les nuits, soixante gardes veillent sur le roi Salomon›[131] (Cant 3, 7) car il a peur d'Asmodée. Que Dieu nous protège et nous assiste!

106 *Berakhot* chapitre «On ne se lève pas» (f° 33a)

(D'un serpent qui mordait les gens à la synagogue)

Histoire qui arriva à un endroit où il y avait un serpent à la synagogue; il mordait tout le monde et plus personne ne pouvait aller à la synagogue. C'était un genre de serpent extrêmement venimeux. Les gens allèrent le dire à rabbi Hanina fils de Dosa pour qu'il se mette

אבדר בין האוז אוב שלאבד דען מלך איז אוב ווארף אין איבד ור
דער מלך אוף דאש ווענש ווידר אוש אוב אשאדי זעבט זיך אוף
סטיק דש זעלבין אלזוייש אש בון איבירין בוס מעבשין בייא אי
זייבר ארביט איז ער טוט אוף ריזר ווערט אוב ניבן בעטלין בור אי
טירן הין אוב היש ברוט דער בייא איך קהלת בין ניוועזן אין
מלך איביר ישראל בז ירושלים אוב ער ניבן בון אזו נבן בי ער ווידר
ירושלים קאס בז דען סנהדרין דא זאגט ער אומדרין איך בין ניוועזן
קהלת אין קיבין איביר ישראל בז ירושלים. דא בון דיא סנהדרין
הורטין דש ער אלש אוף איין ריד בליב דא זאגן זיא איין בר דער רעט
ביט אומבדרין אייבר לייא. אוד ווערן זעהן אוב ער דער קיבן אישט
אלזיר ביט. דא ורוקטן דיא חכמים דען ביביהו אוב ער ווידר ביילי
דער בוך זיא שיקטן בריין. דא זאגט ער אזו דא שרייבן דיא
מלכה אוב ורוקטן זיא איר דער מלך ביילי בייא איר ווער ניוועזן דא
זאגט זיא זיא זיא ווער הייט בייא איא ניעזן. דא פראקטן דיא
חכמים האשטו איא ביט נאך זין פוס ניקריבן. דא שפראך
מלכה ער קוט בז איר אן זאגט דיא בן פוסן. אוב האט בייא איר
ניוועלט ניבן דא איך בין בידה ניוועזן. אוב האט אך ניוועלט בייא זייבר
מוטר בת שבע ניבן. דא דש דיא חכמים הורטין דא ניזוטן זיא זיך ער
ווער אלזו זיין נאן שלמה מלך אוב נאבן איא דיא קעט אך דער
שם ווער אוף ניאטבדן אוב חוזטס דש דער שם ווער אך דרוף
ניאטבדן אוב בורטן אן אוף זיין שטול אוב ווא איא אשאדי זאך דא
מלך ער הין ווען אוב שלמה מלך זעבט זיך אוף דען שטול אביר
דאך בולך. דש ווער דיא לייט אלמיך דש זיא ביט קובטן אן שול ניך
בשך אן אייבס אורט דא ווער אין שטרף אין דער שול
דש ווער דיא לייט אלמיך דש זיא ביט קובטן אן שול ניך

קו ברוכת פרק אין עמרין

מעשה

זאר אשאדי בוך בז בייא אובש אוב ביבן אובש:

זנה רבי חביבה קומט ווישט אוך דש לוך דא דש שערף אין אישט דא
לייט אוב זאגן עש רבי חנינה בן דוסה ער זאלט דוך תפילה דון דא
אובש ביט ווער אין אין בון בייבר שלבן אישט איריל ניסט. דא
דש ווער דיא לייט אלמיך דש זיא ביט קובטן אן שול ניך
בשך אן אייבס אורט דא ווער אין שטרף אין דער שול

à prier. Rabbi Hanina dit: «Venez me montrer le trou où se cache le serpent!»| Alors les gens lui montrèrent le trou. Rabbi Hanina s'en approcha et posa le talon sur le trou. Le serpent sortit, le mordit au talon et creva sur-le-champ. Il mit le serpent sur ses épaules et l'apporta à la maison d'études en disant: «Regardez, mes enfants, ce n'est pas le serpent qui a tué les gens, ce sont les péchés qui vous tuent.» Rabbi Hanina dit: «Malheur à celui qui rencontre le serpent et malheur au serpent qui rencontre rabbi Hanina fils de Dosa!» Rachi dit que le serpent était venimeux et que quand il mordait quelqu'un, le premier qui atteignait l'eau entraînait la mort de l'autre. Si c'était le serpent qui atteignait l'eau avant l'homme, c'est l'homme qui mourait. Mais si le serpent n'atteignait pas l'eau avant l'homme, c'est le serpent qui mourait. Un miracle se produisit pour rabbi Hanina: une source jaillit de ses talons et ainsi il atteignit l'eau avant le serpent. Et ce fut le serpent qui creva.

107 Traité *Qiddouchin* chapitre «Les dix classes»[132] (f° 81a)

(De rabbi Amram qui délivra de nombreuses femmes contre rançon)

Histoire qui arriva un jour aux femmes de Nehardea. On les fit prisonnières au cours d'une guerre et on les conduisit dans la maison d'un homme appelé rabbi Amram le Pieux, pour qu'il les délivre contre rançon; car on avait l'habitude, à cette époque, de délivrer de nombreux prisonniers contre rançon. Rabbi Amram les installa dans son grenier et enleva l'échelle, pour que personne ne puisse – Dieu nous en préserve! – venir chez lui commettre avec elles le péché de la chair. Alors rabbi Amram vit passer une des femmes, là-haut, près de la trappe; elle était vraiment très belle. Le mauvais instinct prit possession de rabbi Amram le Pieux; il brûla de désir pour elle à cause de sa grande beauté et voulut coucher à ses côtés. Alors Rabbi Amran prit une échelle qu'en temps normal dix hommes n'auraient pas réussi à porter. Il la porta à lui tout seul, car l'instinct du mal était si fort chez lui qu'il voulait à tout prix monter là-haut et coucher à ses côtés. Mais parvenu à mi-hauteur de l'échelle, il se rendit compte de l'énormité du péché qu'il allait commettre et se mit à crier: «Il y a le feu dans la maison de rabbi Amram!» Aussitôt les rabbins accoururent pour éteindre le feu, mais ils ne virent point de feu. Rabbi Amram

מעשה נישאל ד׳ זיך איין מול קיין ניבנאן וויבר בון נהרדע
אויש אייבש מלחמה אובט זיא וואר אלש דש שערן פיזרן:
דא מושט דש שערן פיזרן:

פערשין שפרנן דש ער אי בייא דעם וואשיר וואר אלש דש שערן
נין נישאל דעם רבי חנינה איין נס איש איין קוול אויש זייט
דש שערן ניט בוס וואשר אי דער מענש זא שטורב דש שערן
שערן אי בוס וואשר אי דער מענש זא שטורב דער מענש
דאס דאק דש אייבס וואשר אי מושט דש אבדר שטערבן שטערב דש
בוך איבס וואר נישט ניט מענשן נישט איין עש וואן ניכט וואר דא איין
דיר וועלש אוב הט נישט מענשן נישט איין עש וואן ניכט וואר
וואר דש שערן דש שערן בינאנט דעם וויא בוב דעם מענשן
דש איש רבי חנינה בן דוסה בינאנט . דא מכט רשי דש שערן
וואר דש שערן דש רשי מכט בינאנט . דא איך אויזת: זיין איך דער רבי חנינה
וויא בייארט דיא עבירות דיא זיין איך אויזת: דא זען דער רבי חנינה
נאס ער דיא שערן דש שערן אכטיל אוב טרון עש אין דיא זיט: בזית האדרש
אובט זען זעכט מין דיא וט דיא לייט ביט מאזת ניוון זען
שערן אין רוש דער ווערש וויש בוש ביט אוב דיא בוירש דש עש נישט כדר וואר דא
אובט שטעלט זיין בוש ביט דער ווערש אוין דש לוך . דא דאק דש
זיך דש לוך אוין דש ווערש דער ביט בוש זיין זען דש אובט
נישט לייט דיא אובט וויזן אוין דש לוך דא נישן דער רבי חנינה הין

dit: «Je l'ai fait pour éteindre l'instinct du mal»; et|il leur raconta ce qu'il avait eu l'intention de faire, car, dit-t-il, «il vaut bien mieux avoir honte dans ce monde-ci plutôt que d'avoir honte, Dieu nous en préserve, dans le monde à venir.» Sur ce, il conjura l'instinct du mal de le quitter. Tel une colonne de feu, il le quitta. Alors rabbi Amram dit: «Regarde, toi tu es du feu et moi je ne suis fait que de chair et de sang; pourtant, j'ai réussi à te vaincre; je suis bien meilleur que toi, instinct du mal, Satan!» C'est pourquoi il ne faut pas se laisser séduire par l'instinct du mal; bien au contraire, il faut lui faire honte.

108 *Qiddouchin* «Cité par les *Tosafot*» chapitre «Les dix classes»[133] (f° 80b)

(Des femmes qui sont superficielles et qui changent facilement d'avis)

Histoire On dit que les femmes sont superficielles et qu'elles changent facilement d'avis. Car voici ce qui arriva un jour. Une femme avait perdu son mari: elle gémissait tant et plus et pleurait amèrement, disant qu'elle ne pourrait jamais oublier son cher époux. Elle passait nuit et jour couchée au cimetière, à pleurer son cher époux, et à sangloter à fendre l'âme. Il y avait là un homme qui était gardien de potence; il était chargé de veiller à ce qu'on ne dépende personne, sous peine de mort et par ordre du roi; et cette potence se trouvait justement non loin du cimetière. C'est ce gardien qui alla trouver cette femme la nuit; il lui parla tant et si bien qu'il la persuada de partager sa couche. Et pendant qu'il se trouvait auprès d'elle, on vola le pendu qui se trouvait sur la potence. Lorsqu'il revint auprès de sa potence, il vit qu'on avait volé le pendu qui pendait au bout de sa potence. Il fut dans tous ses états, craignant que le roi ne le fît pendre parce qu'il n'avait pas fait correctement son travail de gardien. Mais la femme lui dit: «Ne crains rien! Va prendre mon mari dans sa tombe et va le pendre à sa place!» Il alla le prendre dans sa tombe, aidé de la femme elle-même, et le pendit à la potence. A présent vous voyez combien cette femme qui a regretté et pleuré amèrement son mari a fini par s'adonner à l'instinct du mal et à se laisser persuader par le gardien! C'est pourquoi on dit que les femmes sont superficielles et changent facilement d'avis: elles sont prêtes à faire les volontés de quelqu'un d'autre même si

זאגט עס איז בעשיר זי זאל אויך אין דעם ערד זיין ניהט ערד אויך ווייס אים אויך ניט
שעאט וועלדן אויך ניט יעבר וועלט · דא ביטשווער ער דעם ערד יבר הרע דש
איך זאל וועלן פאר שעאט אויך ניט וועלט איך בין אים ניט פרי ער בין אים אין
פייאר ניכט ער קון דא זאגט רב עמרם זיך דוא ביטש דאך
פייאר אוב איך בין אייזל בלוט אוב פלייש אוב איך בין דא ניט פאר
כופה ניוועשט אוב איך בין בעשיר אלש דוא ביטש דוא יבר הרע
דוא שטון · דער הלבן זול מאן זיך ניט לאזן פאר קירן בון דעם יבר
הרע אוב זאל איך קר שעמין ׃

קח קרושין היבא תוספות פרק עשרה יוחסין

מעשה אין שפריכט דיא וויבר דיא האבן לייטי דעות זיא
זיין בלר בו איבר רידן דעם עש נישאך אין מאל אין
מעשה דש איין קריאן אוב מאן איר ווער נישטאדבן אוב זיא טעט
פאר קענן ליגלידן אוב ראשן אוב ווען זאל זיא איר ליבן מאן ניט
נעשען אוב ליב אוב באלט אוב אלך טאג דעם בית חיים אוב וויבט
שריא נאר יעמרלך אוס ראבן מאן ניט דא ווער אייבר דער ווער
שוער בייא אייבר תלוי דער היטיט זיך מאן איין ראב זעלט נעמן
קון דער תלוי בייא שטראיב לייב אלך אוב דיא זעלבין תלוי
ווער ניט ווייניגער. אוב דער זעלבין דעם בית חיים · דעם ליבן
דער ליבן בייא בלט בו דער זעלבין ווי איך איר דיא
בייא ווי ער זיא זעלבין דיא אז זיא בייא אס בייא זיא בייא איבר רידט
ער בייא איר דיא נאנצן זעלט אז זיא אייבר אראב ישטולן ווערדן
דעם קון ווערדן ווי אוב תלוי אייבר בו זיא אין אין ווי ער
זאל איך זיא ווער ער מאן איז דא ווער · איך זיא ווערדן אין
ער מצער קון ווען דער אלך ווער דער זעלבין ווי ער ניט
רעלט ניהט הער · דא שפראך דיא קריא דיא ווערדן אין ניט פערלט
דיך אז זיא ער בין דא ניט בעס אוב קבר אוב הענק אין
איש אוב דיא שטאט · דא ניכט ליגן אוב בון אס איר ניט זעלבשט
דיא דיא אוב קבר אוב בעס דער תלויה · דא ניכט איר בוא דיא
פרוא קבר אוב בעס דער תלויה · דא ניכט איר בוא דיא
פרוא נאר זער ראבן אוב ווייבט אוב איר ווער נאך בעבוך
דעם קון ניש ידען בעס יבר הרע בייא איר ניהט זי זיא איך ריד
דעם קון זיא שון טר זיין ווען טון ווען זיין בעס זיא אייבר ריד דש
זיין לייכט בו איבר ריד דש דער שוער דעם ליבן שפריכט דיא וויבר האבן לייטי דעות זיא
זיין ·

elles sont tristes.| Pourtant, il existe des femmes pieuses. En effet, il était une fois une femme qui avait sept enfants. Elle perdit l'un de ses enfants et elle le pleura amèrement. On lui dit: «Ne pleure pas tant, car si tu pleures ainsi, tu perdras encore un enfant.» Mais elle ne cessa point et tous ses enfants moururent l'un après l'autre. Et elle-même mourut de désespoir d'avoir perdu tous ses enfants. Elle ne se comporta pas comme la femme précédente qui avait changé d'avis.

109 *Qiddouchin* chapitre «Les dix classes» (f° 81a)

(D'un juste qui, tous les jours, maudissait le diable,
et du diable qui se déguisa un jour en pauvre pour lui demander du pain)

Histoire qui arriva à un juste du nom de Pélimo et qui répétait inlassablement tous les jours: «Qu'une flèche transperce l'œil de Satan!» Il maudissait Satan tous les jours. Un jour, la veille du jour du Grand Pardon, Satan se déguisa en pauvre diable et se présenta à la porte de Pélimo pour lui demander un morceau de pain: «Mon cher, donne-moi un morceau de pain pour l'amour de Dieu!» Puis il dit: «Un jour aussi saint que celui d'aujourd'hui, tout le monde est assis chez soi, à table, tandis que moi, je suis à la rue, obligé de manger dehors.» Alors Pélimo le fit entrer chez lui et lui donna un morceau de pain. Puis il répéta: «Un jour aussi saint que celui d'aujourd'hui, tout le monde est assis à table et moi, je devrais être en bout de table et manger.» Alors Pélimo l'assit à sa table. Satan se rendit galeux et repoussant à souhait, et plein de pus, et la bave dégoulinait de sa bouche. Pélimo dit: «Tiens-toi correctement! Qu'est-ce qui te prend d'être aussi dégoûtant?» Le pauvre, qui était en fait Satan, dit: «Donne-moi aussi à boire!» Pélimo lui tendit une coupe de vin qu'il but. Il cracha dans le verre ou la coupe où se trouvait le vin. Il agissait ainsi dans le but d'offenser Pélimo qui l'injuriait tous les jours, comme vous savez. Lorsque Pélimo vit qu'il faisait couler sa bave dans la coupe, Pélimo le réprimanda vertement en lui disant: «Oh, bois proprement ou alors sors d'ici!» Alors Satan se laissa tomber en arrière et fit semblant d'être mort. On entendit une voix dans la rue qui disait: «Pélimo a tué quelqu'un!» Pélimo sortit aussitôt en courant et alla se cacher aux cabinets. Et voyant que Pélimo avait autant de peine, Satan se leva| et dit: «Je suis Satan; je me suis

ער

déguisé en pauvre diable et j'ai voulu t'offenser parce que tu me maudis tous les jours. Aussi, cesse de me maudire dorénavant!» Pélimo dit: «Comment parler de toi alors? Toi Satan, toi l'instinct du mal?» Il dit: «Prie le Saint, béni soit-Il, de te délivrer de l'instinct du mal, afin qu'il ne te fasse pas succomber et commettre des péchés! Fais comme le roi David qui lui aussi a prié le Saint, béni soit-Il!»

110 Traité *Babba metsia* chapitre sept (f° 85a)[134]

(De rabbi Zeïra qui jeûna cent jours avant de se rendre en Terre d'Israël)

Histoire Rabbi Zeïra jeûna cent jours lorsqu'il se rendit en Terre d'Israël, pour oublier la *Gemara* qu'il avait étudiée à Babylone, afin de pouvoir étudier correctement la Torah avec rabbi Yohanan en Terre d'Israël. Puis il jeûna à nouveau cent jours afin que, de son vivant, rabbi Eliézer ne mourût point. Sinon le poids de la communauté aurait reposé sur ses épaules, car rabbi Eliézer était le chef de la communauté. Puis il jeûna à nouveau cents jours pour être à l'abri de l'enfer et tous les trente jours, il se mettait à l'épreuve en allant dans un four à chaux brûlant, mais le four ne lui faisait rien. Un jour, les rabbins furent jaloux de lui parce que l'enfer ne pouvait rien contre lui.

111 Traité *Babba batra* chapitre un (f° 3b)

(D'Hérode qui fut esclave, puis qui devint roi)

Histoire qui arriva à un homme du nom d'Hérode. Avant de devenir roi, il était l'esclave des Hasmonéens[135] et il y avait là une fillette qu'il aimait beaucoup. Un jour, il entendit une voix céleste dire: «L'esclave qui se révoltera aujourd'hui contre son maître sera favorisé par le destin.» Hérode alla tuer tous ses maîtres à l'exception de la fillette qu'il aimait au point de lui laisser la vie sauve, car il pensait qu'elle deviendrait sa femme. Que fit la fillette? Elle dit: «Celui qui viendra dire qu'il a la fille du roi, c'est celui qui vient de tuer tous les Hasmonéens sauf moi; eh bien, il ne m'aura pas!» Que fit-t-elle? Elle monta sur le toit et se jeta en bas: elle se brisa la nuque et mourut. Il dit: «Qui interprète pour moi le verset: *D'entre tes frères tu choisiras un roi* (Dt 17, 15), ce qui veut dire en yiddish: ‹D'entre

פר זיך וידר אויך אוב זאל איך בין דער שטוב אובט האב איך בו איך
ענ׳ן מאכט אוב האב דיך וידר וועלן מצער זיין וויל דוא איך אלי טאך
פלוכשט דער הלבן פלוך איך ניאר אין דא זאל כלומו ויא זאל איך
דען זאלן דוא שטוב דוא יצר הרע דא זאל דער שטוב ביט הקב״ה דש
ער דען יצר הרע בון דיר אב טוט דש ער דך ביט מאכט שטרויכלין.
דש דוא עבירות טושט אלי: ויא דוד המלך אך הקב״ה ביבעטן האט:

קי מסכת בבא מציאה פרק שביעי

מעשה רבי זירא דער פאשטיט הובדרט תענית וועו ער
אין ארץ ישראל בוך דער וואלטין דש ער זולפ פאר
ענשין דיא ואדה דיא ער האט ביגעגנט אין בבל דש ער קעביט דיא
תורה רעכט לערנן אין ארץ ישראל פון רבי יוחנן אובט דער באך
פאשטיט ער וידר הובדרט תענית דש אין זיין בייטן רבי אלעזר
ביט זאלט שטערבן. דען זובשט וואר דיא מיא פון קהל אל אוין איס
דער רבי אלעזר דער וואר אין סיבם איבר קהל. דער
ביגעגן דען דער רבי אלעזר דער וואר דיא מיא פון קהל אל אוין איס דש
באך פאשטיט ער וידר הובדרט תענית דש איס דש ביהבט בישט
טון זולט אוב אלי דרייסיק טאך דא וואר ער זיך בודק אובט זעביט זיך
אין אין היישן קלק אובן אוב דער אובן טעט איס בישט. איין מאל הטן
רבונים קבאה אוין איס דש איס דש ביהבוט בישט טעט:

קיא מסכת בבא בתרא פרק ראשון

מעשה ישאך אייבר האט ביהיישן הזרודט אי ער אישט
מלך ניוארדן דא אישט ער אין קבעלט ניוועזן בו דען
חשאבי׳ אובט עש וואר אין קלין מיידלן דש האט ער נאר ליב׳ אייבש
טש הערט ער אין בת קול זו׳ זאגט וועלכיר קבעלט איבובדר אן זייבם
הערן וידר שפעבלט דער וועלט בייקיל. דא ניבן דער הרודוס הן
אוב טיטיט אל זיין הערן בי׳ אוין מיידלין דו׳ קלין מיידלן דו׳ ער אוו׳ ליב הבט דש
ליש ער לעבן דען ער אייבט ער וועלט עש בו אייבסוויב דרייך. וואש
טעט דאש מיידלין עש זאגט וועלכיר קוזן וועלט דער וועלט זאל ער
האט דאש קיבוש טאכטיר דער דא דיא חשאבים אלי הוך
ניוועזן בי׳ אוין איך ער זאל איך אך ביט האבן וואש טעט עש עש ניבן
אוין דען הבאב בוך אוב בוך דיא ער בייך דען הבאב דש עש
מלך דאש איז טייטש בון בוישן דיינן ברידר דא זאלשטו אין מלך מכן

tes frères tu choisiras un roi,| mais non point d'entre les esclaves?›» Ce furent les rabbins qui l'interprétèrent. Hérode s'en alla tuer tous les rabbins sauf Judah fils de Bota: il ne voulait pas le tuer, car il avait besoin de ses conseils le cas échéant. Plus tard, il lui fit crever les yeux, à Judah fils de Bota. Un jour, Judah fils de Bota se trouva dans la même pièce qu'Hérode, mais Judah fils de Bota ignorait qui était assis auprès de lui. Hérode lui dit: «Tu vois à quel point Hérode fut un mauvais esclave; il a fait tuer tous les rabbins et en outre tous ses maîtres.» Rabbi Judah répondit: «Qu'y puis-je?» Hérode dit: «Nous allons le maudire», car il voulait savoir ce qu'il pensait, rabbi Judah. Il dit: «Il est écrit: ‹Et en ton escient aussi, ne maudis personne qui soit roi› (Eccl 10, 20).» Hérode dit: «Mais il n'est pas roi.» Rabbi Judah dit: «Admettons qu'il n'est pas meilleur qu'un riche, qu'on ne doit pas maudire non plus, comme il est écrit: ‹Dans les alcôves de ta couche, ne maudis pas le riche› (*ibid.*)[136].» Alors Hérode se fit reconnaître de rabbi Judah et lui dit: «Je suis Hérode. Si j'avais su que vous autres, rabbins, étiez aussi pieux, je ne vous aurais pas fait exécuter, mais comme c'est chose faite maintenant, je crains que le Saint, Béni soit-Il, ne me le pardonne jamais. Aussi conseille-moi sur la conduite à adopter afin que le Saint, béni soit-Il, me pardonne ce péché!» Rabbi Judah dit: «Voilà ce que tu vas faire. Tu as éteint la lumière de la Torah. Va rallumer la lumière de la Torah, car les sages, on les appelle la lumière de la Torah, et tu les as tous tués. C'est pourquoi va rallumer la lumière, c'est-à-dire, va construire le Temple comme il est écrit: *Il sera une lumière pour toutes les nations* (Is 2, 2), ce qui veut dire en yiddish: ‹Le Temple brille pour toutes les nations.› C'est pourquoi va construire un Temple!» Alors il lui obéit et reconstruisit un Temple comme nous l'avons étudié dans les vingt-quatre livres[137].|

אבער אויש קיינס קענעמ ניט . דא דרשטן אין דיא רבונים
ענק הורדוס הין אובט טיטט אל דיא רבונים זובדר יודא בן בוטה דען
וואלט ער ניט מיאת זיין דען ער וואלט עבה סון איס בעמן דער בו
ער איס בידרפט דער בוך באך ענק הין אובט ליש דען יודא בן בוטה
זיין אויך שטעכן . איבש טאק שאש זאש דער יודא בן בוטה בייא
דעס הורודוס אין אייבר שטובן אביר דער יודא בן בוטה דער וואשט
ניט ווער בייא איס זאש . דא זאק דער הורודוס זיך ווי אין ביזר
קענעמ אישט דער הורודוס ניוועזן דער האט נאשין אלי רבנים הורך
נאך וואש ווידר יודא רבי שפראך דא . הערן זיין אוב דער בו אל זיין
דען פלוכן הין אובט ניט דער הורודוס איר ווערן אין פלוכן דען
ער ווערט הערן וואש ער זין דען דער רבי יודא דא זאק דער ווידר
דער פסיק ניט אובט אין דיינס קינדן ניבנק דא זאשטו פלוכן
ניין אלך דאך אישט . דער איין אלך אישט הורודוס ווידר איז ער דער
דען עשיר איין אש בעשיר זיין ניט רבי יודא דא זאק . אלך
דרפשטו אך ניט פלוכן אז דער פסיק ניט אוב אין קארן דיינש ניענר
רבי יודא בו דער קענן אוב זאק איך הורודוס הין איך דער עשיר .
ניוועזן ניוועט הערט ווערן ניוועזן ווערט איך איך ניט אירש הקנה ניט
מוהל זיין . דער הבן ניב איר איין עבה וואש איך טון זאק איר דאש
הקנה דיא עבירה ווידר מוהל זיען זיין . דא שפראך רבי יודא איך
ווי דיר זאק וואש דוא טון זאשט . דוא האשט דש ליבט דער
זורה פאר עשט ניא הין אובט ניבנק ביא דש ליבט דון דער תורה אן
דען דיא חכמים זיין ניהיישן דש ליבט דון דער תורה אובט דוא האשט
זיא אל מיאת ניוועזן דער הבן ניבנק דש ליבט ווידר אן דאש מיבט
כל והורו אליו ניא הין אוב בייא דאש דש האדש אלש דער פסיק ניט
הגוים דש אישט טייטש זו דעס בית המקדש ליבט אלי סוילקי דער
ארבעה ניערעט האבן :

ווידר איין בית המקדש אלש איר וואל איס עשריס

בבא בתרא

112 *Qiddouchin* chapitre «Les dix classes» (f° 81a)

(De rabbi Meïr qui se moquait des gens qui commettaient des péchés)

Histoire Rabbi Meïr se moquait des gens qui commettaient des péchés, car il disait: «L'homme pourrait très facilement dominer son instinct du mal et ne plus commettre de péchés.» Un jour, l'instinct du mal voulut le tenter en prenant les traits d'une belle femme qui se trouvait de l'autre côté de la rivière. Rabbi Meïr la contempla et se mit à la désirer. Il aurait bien aimé être auprès d'elle, mais il n'y avait pas de pont et il n'y avait pas non plus de bateau pour lui faire atteindre l'autre rive. Il alla chercher une petite planche pour franchir la rivière et il emmena une corde qu'il lança sur l'autre rive. Il se cramponna à la corde pour ne pas tomber. Une fois parvenu au milieu de la rivière, son envie se dissipa et il n'éprouva plus le moindre désir pour elle. L'instinct du mal dit à rabbi Meïr: «Si au ciel on ne clamait pas: ‹Prenez soin de rabbi Meïr et de sa Torah›, je t'aurais bel et bien précipité dans les flots pour que tu t'y noies!»

113 Traité *Qiddouchin* chapitre «Les dix classes» (f° 81a)

(De rabbi Aqiva qui se moquait, lui aussi, des gens qui commettaient des péchés)

Histoire qui arriva à Rabbi Aqiva. Lui aussi se moquait des gens qui commettaient des péchés, car il disait, lui aussi: «Un homme peut facilement dominer son instinct du mal.» Un jour, Satan, l'instinct du mal, prit lui aussi les traits d'une belle femme et grimpa sur un palmier-dattier extrêmement haut. Lorsque rabbi Aqiva la vit, il eut, lui aussi, envie d'elle et il se mit à grimper sur l'arbre. Une fois parvenu à mi-hauteur, son envie disparut et il n'éprouva plus aucun désir pour elle. L'instinct du mal dit à rabbi Aqiva: «Si au ciel on ne clamait pas: ‹Prenez soin de rabbi Aqiva et de sa Torah›, je t'aurais bel et bien précipité en bas de l'arbre; tu te serais brisé la nuque et serais mort sur-le-champ.»

114 *Gittin* chapitre «Quiconque envoie» (f° 45a)

(Il est écrit: Un homme pieux sur cent, c'est facile à trouver; mais d'entre toutes les femmes, pas un seule n'est pieuse)

Histoire qui arriva aux filles de rabbi Nahman. Elles écumaient une casserole[138]. Tout le monde jugeait|qu'elles le faisaient par

קיב קדושין פרק עשרה יוחסין

מעשה רבי אחיר דער שפאטיט דען לייטן דיא דא עבירות טעטין דען ער זאלט דער אנבש קעביט נאר לייגיך זיין יצר הרע כוסה זיין דו ער קיין עבירה טעט. איין מאל וועלט אין דער יצר הרע סר זוכן אוב אלט זיך בו אייבר היפשין סרויאן אוב שטעלט זיך אוף יעביר זייט דאש וואשר דא זאך זיא רבי אחיר אן אוב ניזואן איין לושט בו איר אוב ער ווער נאר ערין בייא איר ניועזן דא וואר קיין ברייך דא אוב וואר אך קיין שוך דא דו איס קעביט אין ריבור אוב סרירא דא ניבן ער הין אוב נאס איין קליין ברעט אוב סור אין ניבר אוב נאס איין זיין אוב וואלט עש איבר דען בך איין ריבר. אוב ער הילט זיך אן דעס זיין אן דש ער ביט ואלין זאלט אוב וויא ער בוא הלבאיבר דען וואשר קאס דא סר ניבן איס זיין יצר דש ער קיין לושט אער בו לושט אין הט. דא שפראך דער יצר הרע וועדר רבי אחיר וועלן מן ביט אוף דען היאוף אוף דיך אוש שריא זייט ניוואכט אן רבי אחיר אוב אן זייבר תורה זא וועלט איך דיך איבובדר אין דאש וואשיר ניוואכטין האבן דו דוא זאלשט דער טרובקין וואכדן:

קיג מסכת קדושין פרק עשרה יוחסין

מעשה נישאך אן רבי עקיבה דער שפאטיט אך דען לייטן דיא דא עבירות טעטין דען ער זאלט אך אין מענש קעבט לייגיך זיין יצר הרע כופה זיין. איינש טאקש מכט זיך אך דער שטון דער יצר הרע בו אייבר היפשין ורויאן אוב שטין אין הוכן טייטן בוש אין בוף דו זיא רבי עקיבה זאך דא האט ער אך אין לושט בו איר אוב שטין אנוף אוב וויא ער הלבאוף דען בוש קאס דא סר ניבן דא איס דער יצר הרע דאש ער ניאר אזו לושט בו איר ניהט האט. שפראך דער יצר הרע וועדר רבי עקיבה וועלן מן ביט אוף דען היאוף שריא אוף דיך זייט ניוואכט אן רבי עקיבה אוב אן זייבר תורה זא וואלט איך דיך איבובדר סון דען בוש איין ראב איס דא וואר אידר מן זא טופין דען שוש איין ראב איס דא וואר אידר מן זא

ן ד ג ף י

קיד גיטין פרק השולח

מעשה נישאך אן רבי נחמיה טאקטיר דיא שויטין איין

pure piété. Rabbi Ilich était perplexe: «Il est écrit qu'on peut trouver un homme pieux sur cent; mais une femme pieuse parmi toutes les femmes, on n'en trouve pas une seule. Et pourtant, les filles de rabbi Nahman sont très pieuses.» Un jour, ces filles furent faites prisonnières par des non-juifs; rabbi Ilich fut fait prisonnier lui aussi et il passa une journée avec elles. Avec eux se trouvait un homme qui comprenait toutes sortes de langues, il comprenait même la langue des oiseaux. Alors un corbeau vint à voler en croassant, comme le font les corbeaux. Rabbi Ilich demanda: «Que signifie le croassement du corbeau?» L'homme qui comprenait cette langue dit: «Le corbeau croasse, car il veut dire par là et il dit: ‹Ilich, fuis! Il faut que tu te sauves, car rien de bon ne t'attend.›» Alors Ilich dit: «Un corbeau aime à dire des mensonges. Je ne le crois pas.» Sur ce, un autre corbeau vint, mais il ne le crut pas davantage. Puis vint une colombe qui roucoula dans sa langue. Rabbi Ilich demanda à l'homme qui comprenait cette langue: «Que signifie le roucoulement de la colombe?» Elle dit, elle aussi: «Ilich, fuis!» Alors Ilich dit: «La colombe n'est pas menteuse, car on compare les enfants d'Israël à une colombe. Il va très certainement se produire un miracle pour moi. Je vais m'enfuir.» Puis il ajouta: «Je veux voir si les filles de rabbi Nahman persévèrent dans leur piété, car à présent elles sont prisonnières des non-juifs. Je veux leur dire de s'enfuir. Si elles s'enfuient, elles ne peuvent être que pieuses, mais si elles restent aux mains des non-juifs, elles ne sont pas pieuses du tout.» Et en se rendant chez elles, il les trouva toutes les deux ensemble aux lieux d'aisances. Rabbi Ilich dit: «Tous les secrets que les femmes se racontent, c'est aux lieux d'aisances qu'elles se les disent. Je vais écouter ce qu'elles se racontent.» Rabbi Ilich les entendit se dire: «Nous ne voulons pas nous enfuir. Comme nos maris ne sont pas avec nous, prenons donc les non-juifs. Aussi s'ils nous veulent quelque chose, eh bien, ils ne nous feront rien. Ils peuvent bien être nos maris, comme ceux que nous avons en Terre d'Israël. Disons-leur que nos maris sont trop loin pour venir nous délivrer contre rançon.» A ces mots, rabbi Ilich et l'autre homme prirent la fuite. Il se produisit un miracle: rabbi Ilich traversa un fleuve et ainsi ses poursuivants ne purent l'atteindre; mais ils capturèrent l'homme qui parlait toutes sortes de langues et

שם טעם עם סדום ועמרה דא ווארי רבי עקיבא קושיא
דן איז טעם אין שטיט אז ווען מען זעט אין תורה
אז מען זאל ניט טראכטן אז דאס איז אן אומגעוויינטליכע
זאך נאר דאס איז אן אמת וואס איז פאסירט אין סדום
ווי אזוי זאל מען דען ווייטער טון מיט אזעלכע לייט
וואס זיינען אזוי שלעכט ווי סדום ווען מען זעט
אז גאט וואס איז דאך דער גערעכטסטער ריכטער
פון דער גאנצער וועלט האט אזוי שווער באשטראפט
די סדומים פאר זייערע זינד איז דאך קלאר אז
מען מוז אויך אזוי טון מיט אלע אנדערע לייט
וואס זיינען אזוי שלעכט ווי די סדומים אבער
ווי אזוי זאל מען וויסן וואס פאר לייט עס זיינען
וואס זיינען אזוי שלעכט ווי די סדומים אויב
מען וועט זיי נעמען אין אן אויג וועט מען
זיי ניט קענען אונטערשיידן פון אנדערע לייט
וואס זיינען ניט אזוי שלעכט ווי די סדומים
ווייל זיי זעען אויס ווי אנדערע לייט אבער
ווען מען וועט זיי אויפמערקזאם נאכפאלגן
וועט מען זיי קענען אונטערשיידן פון אנדערע
לייט ווייל זיי טון אלע זאכן וואס זיינען
שלעכט אין גאט'ס אויגן אבער ווי אזוי זאל
מען וויסן וואס פאר לייט עס זיינען וואס
זיינען אזוי שלעכט ווי די סדומים ווען מען
וועט זיי נעמען אין אן אויג וועט מען זיי
ניט קענען אונטערשיידן פון אנדערע לייט
ווייל זיי טון אלע זאכן וואס זיינען שלעכט
אין גאט'ס אויגן אבער ווי אזוי זאל מען
וויסן וואס פאר לייט עס זיינען וואס זיינען
אזוי שלעכט ווי די סדומים ווען מען וועט
זיי נעמען אין אן אויג וועט מען זיי ניט
קענען אונטערשיידן פון אנדערע לייט ווייל
זיי טון אלע זאכן וואס זיינען שלעכט אין
גאט'ס אויגן אבער ווי אזוי זאל מען וויסן
וואס פאר לייט עס זיינען וואס זיינען אזוי
שלעכט ווי די סדומים ווען מען וועט זיי
נעמען אין אן אויג וועט מען זיי ניט קענען
אונטערשיידן פון אנדערע לייט ווייל זיי
טון אלע זאכן וואס זיינען שלעכט אין גאט'ס
אויגן אבער ווי אזוי זאל מען וויסן וואס
פאר לייט עס זיינען וואס זיינען אזוי שלעכט
ווי די סדומים ווען מען וועט זיי נעמען
אין אן אויג וועט מען זיי ניט קענען
אונטערשיידן פון אנדערע לייט ווייל זיי
טון אלע זאכן וואס זיינען שלעכט אין גאט'ס
אויגן אבער ווי אזוי זאל מען וויסן וואס
פאר לייט עס זיינען וואס זיינען אזוי
שלעכט ווי די סדומים ווען מען וועט
זיי נעמען אין אן אויג וועט מען זיי
ניט קענען אונטערשיידן פון אנדערע
לייט ווייל זיי טון אלע זאכן וואס
זיינען שלעכט אין גאט'ס אויגן

le mirent à mort. Lorsque rabbi Ilich rentra chez lui, elles écumaient à nouveau les casseroles. Il savait maintenant qu'elles pratiquaient la magie. Car elles n'étaient pas du tout au courant de sa fuite et pourtant ils les avaient entendu parler de fuite ensemble aux lieux d'aisances.

115 Traité *Sanhédrin* chapitre «Une part» (f° 93a)

(De deux frères extrêmement méchants qui se faisaient passer pour des prophètes)

Histoire qui est arrivée à deux frères. L'un s'appelait Ahab fils de Qolaya l'autre s'appelait Zidkyahou fils de Maseya. Ils étaient extrêmement méchants. Ils avaient habité à Jérusalem, puis par la suite, on les avait exilés à Babylone avec d'autres juifs; mais ils n'en abandonnèrent pas leurs mauvais coups pour autant et se firent passer tous deux pour des prophètes. Ils se rendirent chez les filles de Nabuchodonosor et Ahab dit à l'une d'elles: «Le Seigneur Dieu a dit que tu devais appartenir à mon compagnon Zidkyahou et coucher avec lui.» Et Zidkyahou alla trouver l'autre fille et lui dit: «Le Seigneur Dieu a dit que tu devais appartenir à mon compagnon Ahab et coucher avec lui.» Alors les filles allèrent tout raconter à leur père Nabuchodonosor. Leur père dit: «S'il vient vous voir, dites-lui de se rendre d'abord chez moi pour me demander la permission, car vous n'avez pas le droit d'agir sans mon consentement.» Lorsqu'ils revinrent et répétèrent aux filles qu'elles devaient coucher avec eux, elles leur dirent d'aller voir le roi, car elles ne pouvaient agir sans le consentement de leur père. Alors ils allèrent trouver le roi et lorsqu'ils furent chez le roi, celui-ci leur dit: «Etes-vous les prophètes que Dieu a envoyés auprès de mes filles pour qu'elles couchent avec vous?» Ils répondirent: «Oui, c'est Dieu qui nous a envoyés auprès de vos filles pour que nous leur annoncions qu'elles devaient coucher avec nous et qu'ainsi elles auraient, toutes deux, des enfants de nous deux, qui seraient eux-mêmes des prophètes.» Le roi dit: «Dieu hait l'impureté et c'est lui-même qui l'a interdite. Comment aurait-il pu vous ordonner une chose pareille? D'ailleurs, j'ai posé la question à Hananyah, Michel et Azariah, qui étaient des prophètes eux-mêmes, et ils m'ont répondu que c'était défendu.» Ils dirent: «Nous sommes des prophètes tout autant qu'eux; Dieu ne leur a pas parlé en ces termes, mais à nous, le Seigneur Dieu| a parlé en ces termes.» Le

שלש קאן דען דער וואס טוט אן ווארן איז אוך איז ווארן אין איזה אוך דא רבי עליש
ווידר איז היים קאס דא שוועטין איז דיא טיכין ווידר אוך ער קעביט
ווא"ל ניט דעבקין דש איא כישוף טעטין דען איז האטן עש יוא ביט
ניהודית סון דען ווי"ן אוך איז הטן דאך מיט איז אבגדור אוין דעס
בית הכיסא ניהודית רידן דור סון סוס ווי"ן:

מעשה

קטו מסכת סנהדרין פרק חלק

אישט נישעהן אן בוויא ברידור דער איין דער היש
אחאב בן קוליה דער אבדור דער היש צדקיהו בן
מעשה איה ווארדן בוויא ראשון ראשעית דיא ווארדן בו ירושלים דא
היין ניוועזן אוך באך דעס דש זיא זיין טריבן ניוארדן נען בבל
איז אבדרן יודן באך דעבוך נאשן זיא איריבי שטיק ביט אוך נאבן
ניזען ווערדן אלי בייד בביאים אוך בבוכד נצר ווא"ל זיא אוש זיך
ווא"ל ניזען דא דער הער דער טוך ביין אידר אוך אחאב אוך טוכיטיר
דוא זאלשט הערן בו מייסט ניזען בדקיהו דש דוא בייא איא זאלשט
ניין. אוך בדקיהו דער ניבן דער אבדור טוכיטיר אוך זאך בו איר
דוא זאלשט בייא איא ניין. דא ניבאן דיא טוכיטיר אוך זאך בו
שפריכט ער זאל איך סור סוראן איך זאל בו איר ניין דען איר בידרכט
ואטיר בבוכד נצר דא דער ואטיר ווען ער בו אייך זיא
זובדר מיין רשות ביטט טון. ווא"ל בון ווידר איא בון דען דיא
איא זיא ווידר זיא ניטן אי אייב בייא אלש זאגן דא ניין אידן בייא
ואטיר דש טוכיטיר איא ווידר זיא ניטן דא ניין ניין. דא ניבאן
כאטירש רשות דא ניבאן דא סוס אלך ווא"ל אוך אלך סוס איא בון
זובדר מלך דעס זוס אלך דען ניין דא דרכן זעלכש ביט טון
ווידר ווערדן אלי בייד בביאים דיא ווידר זיא איר זיין זיא
ווא"ל דא ניטן ער ווידר זיא בביאים דיא ווידר זיא איר זיין זיא
טוכיטיר דא מייסט דיא ווי"ן אוך דא ניטן דא ניין אייך בייא זיין
ווא"ל זיא זיא: ווא"ל דא ניטן דא ניין אייך בייא זיין זיא
ברוט אוכש זו אייער טוכיטיר נישיקיר דש איר אין דש בעטן דש
נבביאים אלך בייד אלי ווערדן דא ניין אוכש בייא זיין זיא: דש ניין
אוך דיא בוין ניין בייד. ווידר מלך דער טוך ווא"ל דא ניטן
דען דער ואל זיא ווא"ל אוך דיא טוך ווידר מלך דער ווא"ל דא
ניזען ניוועזן דא ניבאן דש ווא"ל דא ניטן דא ניין אייך בייא
ואטיר בבוכד נצר דא דער ואטיר ווען ער בו אייך זיא
זובדר מיין רשות ביטט טון. ווא"ל בון ווידר איא בון דען דיא
איא זיא ווידר זיא ניטן אי אייב בייא אלש זאגן דא ניין אידן בייא
ואטיר דש טוכיטיר איא ווידר זיא ניטן דא ניין אייך בייא זיין
ווא"ל זיא זיא: ווא"ל דא ניטן דא ניין אייך בייא זיין זיא
ברוט אוכש זו אייער טוכיטיר נישיקיר דש איר אין דש בעטן דש
נבביאים אלך בייד אלי ווערדן דא ניין אוכש בייא זיין זיא: דש ניין
אוך דיא בוין ניין בייד. ווידר מלך דער טוך ווא"ל דא ניטן
דען דער ואל זיא ווא"ל אוך דיא טוך ווידר מלך דער ווא"ל דא
ניזען ניוועזן דא ניבאן דש ווא"ל דא ניטן דא ניין אייך בייא

roi dit: «Voilà ce que je vais faire: je vais vous mettre à l'épreuve, comme je les ai mis à l'épreuve, en vous faisant jeter dans un four à chaux brûlant. Si vous en ressortez indemnes, je vous prendrai, vous aussi, pour de vrais prophètes, et alors, vous pourrez agir à votre guise.» Ils répliquèrent: «Les miracles, ça n'arrive pas tous les jours et qui plus est, ils étaient trois à être pieux, alors que nous ne sommes que deux.» Le roi dit: «Si c'est là ce qui vous retient, choisissez un troisième homme pieux tout à votre convenance, et ainsi vous serez au nombre de trois, comme Hananyah, Michel et Azariah qui furent trois.» Ils dirent: «Adjoins-nous donc Josué, le grand prêtre!» C'était un homme extrêmement pieux et ils espéraient que sa piété rejaillirait sur eux et qu'ils en ressortiraient tous indemnes. Le roi dit: «Qu'il en soit ainsi!» Alors on chauffa le four et on jeta le grand prêtre en même temps que les deux autres dans le four. Les deux faux prophètes furent entièrement réduits en cendres, et Josué le grand prêtre en ressortit indemne; seuls ses vêtements brûlèrent, mais son corps fut épargné par les flammes. Aussi le roi dit-il à Josué le grand prêtre: «Je vois bien que tu es un homme remarquable. Mais pourquoi tes vêtements se sont-ils consumés, alors que les vêtements de Hananyah, Michel et Azariah, eux, n'ont même pas brûlé?» Josué répondit: «Ils étaient trois et tous trois étaient pieux, alors que moi j'étais seul!» (Le roi dit: «Abraham notre père, qu'il repose en paix, était seul lui aussi[139]) et cependant, il ne lui est rien arrivé.» Il répliqua: «Avec Abraham[140] il n'y avait pas de méchants et le feu n'était pas assez puissant pour brûler quoi que ce soit; par contre lorsque j'y étais, il y avait deux méchants avec moi et le feu était assez puissant pour tout brûler.» C'est comme le proverbe que citent les gens: ‹Deux branches de bois sec enflamment une branche de bois vert.› Et comme il est écrit: *Le juste échappe à l'angoisse, le méchant y tombe à sa place* (Prov 11, 8), ce qui veut dire[141]: ‹Le juste est protégé du mal et le méchant y tombe à sa place.› Mais pourquoi les vêtements de Josué ont-ils brûlé alors que c'était un homme aussi pieux? Une fois de plus, la *Gemara* en donne l'explication: Parce qu'il a laissé ses fils prendre des femmes qui n'avaient rien à voir avec la prêtrise et parce qu'il ne les en a pas empêchés. Voilà pourquoi ses vêtements ont brûlés dans le feu.

והער עש ניט. דא שפראך דער מלך איך וויל אייגש טון אוב וויל
איך אין אין אך ניט זוכן. אבר אוב זוכט האב וויל איך אין
היישן ניט זובדר וויבר אך איר וועלן פערשטין וועלן אשן קלק
נישעדיגט וו וויל איך אך רעכטין בביאים הלטן עש אוב עש
דער באך נישעהן וואש איר וועלט. דא שפראכן זיא וידר עש
ניישיט כיט אלי טאג אין כס אך באך אין זיין זיא דרייא פרומן
ניוועזן. אבר עש זיין ניוועזט. דא שפראך דער מלך
זיא אייך דאש היבדרט זא דער וויל אייך באך אייבן ורומן מאן זא
וועס איר וועלט אלש דען זיין אייער אך דריין וויא חנניה מישאל ועזריה
אזוי אין פרומר מן אישט דיא ניוועזן. דא אישט דיא ניוועזן
וויל ער דיא וידר מזתרן וואלט ער ניא
כהובה אוב ער האט ניט ניוועזט זיא אוב דער הלבן פאר ברענט איש
זיין קלידר אין פייר:

117a[142] Traité *Sanhédrin* chapitre «Une part» (f°109b)

(Des hommes de Sodome qui avaient coutume de faire un nouvel enfant à une femme à qui ils avaient fait faire une fausse couche)

Histoire qui arriva. Les hommes de Sodome avaient instauré entre eux la coutume suivante: Si l'un d'eux battait la femme de son compagnon et qu'elle faisait une fausse couche, et si ce dernier demandait réparation pour son enfant, l'auteur du méfait disait: «Donne-moi ta femme, je vais t'en faire un autre!» Et ce dernier lui donnait sa femme, jusqu'à ce qu'il lui eût fait un autre enfant. Une autre coutume était également en vigueur chez eux: c'était de se ruer sur quelqu'un et de le rouer de coups, puis de lui réclamer de l'argent, parce qu'il[143] l'avait fait saigner, car le sang, c'était de lui qu'il provenait[144]. Ensuite ils avaient la coutume suivante: quiconque franchissait le pont avait à payer quatre florins, et quiconque franchissait le fleuve, avait à payer huit florins. Un jour un blanchisseur s'en vint; il ne franchit point le pont et traversa le fleuve. Les gens de Sodome vinrent et lui dirent: «Donne-nous quatre florins pour avoir franchi notre pont!» Il dit: «Je n'ai pas du tout franchi le pont, j'ai traversé le fleuve.» Ils dirent: «Alors donne-nous huit florins!» Il ne voulut rien leur donner. Alors ils se ruèrent sur lui, le rouèrent de coups et lui infligèrent une profonde blessure. Aussi se retrouvèrent-ils devant le juge. Le juge dit: «Paies-leur leur salaire pour t'avoir infligé une blessure et donne-leur huit florins de plus pour avoir traversé le fleuve!» Un jour, le sort voulut qu'Eliézer, le serviteur d'Abraham, se rendit chez eux. Alors ils se ruèrent sur lui, le rouèrent de coups et le blessèrent. Ils allèrent avec lui devant le juge. Le juge dit: «Paies-leur leur salaire pour t'avoir fait saigner!» Alors Eliézer se rua sur le juge et lui administra des coups bien sentis qui le firent saigner. Ils dirent: «Qu'est-ce qui te prend?» Eliézer dit: «Le salaire que le juge me doit pour l'avoir fait saigner, ce même salaire, prenez-le pour m'avoir fait saigner! Ainsi je garde mon argent, au lieu d'être obligé de vous le donner!» Ensuite une autre coutume était en vigueur chez eux: si quelqu'un invitait un étranger à un festin, ils venaient le dépouiller entièrement de ses vêtements. Un jour, on célébra un mariage dans cette même ville. Alors Eliézer, le serviteur d'Abraham, se joignit aux gens de la noce et prit place à table. Les gens lui demandèrent qui l'avait invité. Il

מעשה נישאך דיא אבשי סדום דיא הטן איין זולכן סדר אונטר
איגן נימאלט וועו אייבר זיין ניזעלן וויב שלוף דש איר
איין קינד אב נינף. דאש יעניר וואלט זיין קינד וידר ביצאלט האבן
דא שפראך יעניר דער עש ניטאן האט ניב דיין איר וויב איך וול דיר
איין אינדרש מכן. אוב יעניר נאב איין זיין וויב ביז דער האט איס
דש זיא איבר איין סינן אוב שלוף אין אוב דער נאך וואלטן נעלט
אבדר קינד נימאלט. אוב דער נאך האטן זיא איין סדר אונטר
סון האבן הויל ער האט איס בלוטן נימאלט דען דאש בלוט וואר
ניבן דער מושט כיר נילדן נעבן. אוב וועלכיר איבר דען וואשר
ברוך דיא איבר דיא ברוך ניט אונב סוף וואשר. דא קאוסט דיא לייט
סון סדום אוב שפראכן ניב אונב הער כיר נילדן אז דוא בישט איבר
אונזר ברוך נינקאן. דא שפראך ער איך בין דאך ניט ברוך דיא איבר
נינקאן אז שפראכן זיא אז דש וואשר. זי דען איבר דען וואלט ערש ניט נעבן אז נינקאן
ין זיא נינקאן דיא הער דא וואלט ערש ניב נעבן אז נילדן אבר אונב
סוף זיא קאוסט דא. אין שלוף אוב אין נינקאן טיפין אין דש זאבד
דען דיין דא זאלט דער דיין ניב אין איר לון דש זיא האבן דיר איין וואבד
נישלאקן אונב ניב אין אך אבר נילדן אז דוא בישט איבר דען וואשר
ניזאבן. אין נימאלט עש זיך דש בו זיא קאס אליעזר עבד אברהם
סינן זיא קאוסט דא. דאש וואבד איין איס אין שלוף אונב אין איבר איט
איך דש זיא איף אין ניב דיין דער דא שפראך דער דיין ניב אין איף לון דש
דען בלוטן נימאלט. דא נינף דער אליעזר הין אונב סינן איבר
איס סר דעס דיין דא זאלט אליעזר דער דש לון דש זיא איך
אז איך איס האבן בלוטן נימאלט. אוז ביהלט איך איין נעלט דז איך אייש
איר אז איין איר נעמט לון נעבירן זעלבן דעס. דא זאלט אליעזר דער לון דש איר דער דיין אוז נעבן דאש זיין. דא זאלט דער אליעזר דער לון דש איר דער דיין אוז נעבן

montra| quelqu'un en disant: «C'est lui qui m'a invité!» Aussitôt ce dernier sortit en courant, car il avait peur d'être dépouillé de ses vêtements. Puis ils lui demandèrent à nouveau qui l'avait invité. Et il montra à nouveau quelqu'un. Celui-ci aussi sortit en courant, car il avait peur, lui aussi, d'être dépouillé de ses vêtements. Puis ils lui posèrent à nouveau la même question et lui en montrait toujours un autre pour qu'ils sortent tous en courant de peur d'y laisser leurs vêtement. Eliézer resta tout seul, et il finit le festin à lui tout seul. Il y avait aussi un lit à Sodome: quand un invité venait, on l'y couchait. S'il était trop grand pour le lit, on lui coupait les pieds pour qu'il aille tout juste entre les montants du lit; mais s'il était plus petit que le lit, on lui étirait les membres jusqu'à ce qu'il atteigne la taille du lit. Un jour Eliézer, le serviteur d'Abraham, se rendit chez eux. Alors ils lui dirent: «Viens dormir dans ce lit!» Il dit: «J'ai fait le serment, depuis que notre mère Sarah est morte, de ne plus dormir dans un lit», car il craignait qu'on ne lui coupât les pieds ou qu'on ne l'étirât. Ils avaient aussi une autre coutume. Si un pauvre venait les voir, ils lui donnaient tous une pièce de monnaie et y inscrivait le nom de celui qui la lui donnait; par contre personne n'avait le droit de lui donner un morceau de pain, car il fallait qu'il meure de faim. Après sa mort, chacun venait reprendre la pièce de monnaie qui portait son nom. Un jour, une jeune fille donna un morceau de pain à un pauvre afin qu'il restât en vie. Ils l'apprirent. Alors ils s'emparèrent de la jeune fille, la déshabillèrent entièrement, l'enduirent de miel et la couchèrent sur le toit. Aussitôt les abeilles vinrent butiner le miel et piquer cette brave vierge jusqu'à ce que mort s'ensuive. Le verset dit à ce propos: *Le Saint, béni soit-Il, dit: J'ai entendu le cri de Sodome et Gomorrhe, il est grand* (Gen 18, 20), ce qui veut dire en yiddish: ‹Le Seigneur Dieu dit: J'ai entendu le cri de Sodome et Gomorrhe, il est grand.› En d'autres termes, le mot *rabah* (grand) est le même que *ribah* qui signifie jeune fille en langue sainte: c'est elle qu'Il a entendue.|

שקוץ פלוני: ועלבין דער זון דער ניט קען פרייען איך אט האט אזא
זאך אויב אזוי איז דער פאטער פון דעם קינד אן אמתער יהודי
הין בוש דען ער פארכט זיך: אין ווען אזא קליידער איז ניט
דער באך פראנקן איז אין ווידער ווער אין ניט פרייען העט אזוי טייטש
ווידער אויך אייגן דא זון דער ארויש אך עלבין דער ער פארכט זיך
אין ווען אין זיין קליידער אזוי ניהין. אובט דער באך פראנקן זיך איז
דען וסין אזוי ווידער אלין ער ארויש אין אזוי איז ניט דא אייגן אויך אביר
אש אובט אויב אליעזר דער אין ארויש בליב אלין דער אזוי פון פארכט זיך איז
איז סעודה אלין אויך. דער באך ווער אין בעט אין סדום ווען אין
דשן אזוי אין ווען בעט דען דער ווער אזוי: אזוי ווען ער בן נבל בעט
שבידן איז איש פיש דיש אב ביז ער ירעמט ווער אין דאש בעט נאך.
ווער ער דען בן זון אויש זיין איז אזוי: דיבטן איז אזוי דאש בעט
ענד אנרהם בן אזוי שפראכן איז בן איש קוס לין דיך דיש בעט
נבל ביז ער ירעמט ווער אין דאש בעט. דא דאס אך דאס דא אין אליעזר
שוטר שרה דשטארבן אישט אישט דער ווידער אין ווי נבל לין דען ער
ווען סדר איז אך איש דאס בעט. אזוי ווען ער בן איז פיש אב שבידן אביר איז
ווען אין נעבך איזי: אזוי ווען ער בן איז פיש אב שבידן אביר איז
שריב אוב איז אזוי עני בן איז נבל אזוי איז ליטלר איז אזוי איז
זיין נאמן דרוין ווער איז אין נבל ירוין דיך אביר טארף איש זיך
ווען אוב שטיך ברוב נבל ווארטן דש ער וולט הונגר שטארבן דער
ער בן בעט נאט ווידער ווער דא אזוי איטלר איז דאס דא אין
אין איז נאמן דרוין דשטארבן ווער. אזוי איז דא ווידער אזוי
שוא דאש ער שוין שטיך ברוב אין עני איז דאס נבל ירוין איש
ווען איז דיש ווידער ווער אזוי איז דא באמן דרוין עש ירוין איז
אובט איש דיך ברוב איז דא ווער ירוין דיך ברוב איש דיך
שקוץ פלוני: ועלבין דער זון דער ניט קען פרייען איך אט האט אזא
זאך אויב אזוי איז דער פאטער פון דעם קינד אן אמתער יהודי
הין בוש דען ער פארכט זיך: אין ווען אזא קליידער איז ניט
דער באך פראנקן איז אין ווידער ווער אין ניט פרייען העט אזוי טייטש
ווידער אויך אייגן דא זון דער ארויש אך עלבין דער ער פארכט זיך
אין ווען אין זיין קליידער אזוי ניהין. אובט דער באך פראנקן זיך איז
דען וסין אזוי ווידער אלין ער ארויש אין אזוי איז ניט דא אייגן אויך אביר
אש אובט אויב אליעזר דער אין ארויש בליב אלין דער אזוי פון פארכט זיך איז
איז סעודה אלין אויך. דער באך ווער אין בעט אין סדום ווען אין
דשן אזוי אין ווען בעט דען דער ווער אזוי: אזוי ווען ער בן נבל בעט
שבידן איז איש פיש דיש אב ביז ער ירעמט ווער אין דאש בעט נאך.
ווער ער דען בן זון אויש זיין איז אזוי: דיבטן איז אזוי דאש בעט
ענד אנרהם בן אזוי שפראכן איז בן איש קוס לין דיך דיש בעט
נבל ביז ער ירעמט ווער אין דאש בעט. דא דאס אך דאס דא אין אליעזר
שוטר שרה דשטארבן אישט אישט דער ווידער אין ווי נבל לין דען ער
ווען סדר איז אך איש דאס בעט. אזוי ווען ער בן איז פיש אב שבידן אביר איז
ווען אין נעבך איזי: אזוי ווען ער בן איז פיש אב שבידן אביר איז
שריב אוב איז אזוי עני בן איז נבל אזוי איז ליטלר איז אזוי איז
זיין נאמן דרוין ווער איז אין נבל ירוין דיך ברוב איש דיך
שטיך ברוב נבל ווארטן דש ער וולט הונגר שטארבן דער
ער בן בעט נאט ווידער ווער דא אזוי איטלר איז דאס דא אין
אין איז נאמן דרוין דשטארבן ווער. אזוי איז דא ווידער אזוי
שוא דאש ער שוין שטיך ברוב אין עני איז דאס נבל ירוין איש
ווען איז דיש ווידער ווער אזוי איז דא באמן דרוין עש ירוין איז
אובט איש דיך ברוב איז דא ווער ירוין דיך ברוב איש דיך

ריבה דען אין יוך פרויא דיך בליש בלשן הקודש ריבה:

מסכת

117b Traité *Nedarim* chapitre «Il n'y aucune différence»[145] (f° 40a)

(De rabbi Aqiva qui dit: Celui qui rend visite à un malade fait une très bonne action)

Histoire Rabbi Aqiva dit: «Celui qui rend visite à un malade fait une très bonne action. C'est comme s'il ressuscitait un corps d'entre les enfants d'Israël.» Un jour, un disciple de rabbi Aqiva tomba malade et personne n'alla lui rendre visite. Alors rabbi Aqiva alla lui rendre visite, vu qu'il avait fait ses études chez lui. A son arrivée là-bas, le disciple dit: «Mon cher maître, vous m'avez prolongé la vie, car le bien que vous m'avez fait en venant chez moi me rendre visite est incommensurable.» Aussitôt après rabbi Aqiva fit un sermon et dit: «Si on ne rend pas visite à un malade, c'est comme si on assassinait un des enfants d'Israël.» Mais parce que rabbi Aqiva rendit visite à son disciple, il recouvra la santé. C'est pourquoi, bonnes gens, il est indubitable que le fait de rendre visite à un malade est une très bonne action.

118a[146] Traité *Nedarim* chapitre «Toutes les expressions»[147] (f° 9b)

(De rabbi Siméon qui dit que de sa vie, il n'avait jamais rencontré de véritable naziréen qui l'ait été pour l'amour du ciel)

Histoire qui arriva. Siméon le Juste dit: De ma vie, je n'ai jamais rencontré de véritable naziréen qui l'ait été pour l'amour du ciel. Car voici. Un jour, un beau jeune homme distingué vint du Sud. Il avait un beau visage et de beaux yeux et sa chevelure blonde comme de l'or était finement bouclée. C'était vraiment un jeune homme très fin et très beau. Il alla se faire couper les cheveux. Il n'avait plus aucune allure. Je lui dis: «Pourquoi, mon fils, t'es-tu fait couper les cheveux? Qu'est-ce que tu as vu?» Le jeune homme dit: «Je vais vous le dire. J'ai été berger chez mon père et un jour j'ai abreuvé les moutons. J'ai donc regardé au fond du puits. Alors j'y ai vu l'ombre de mon visage. J'ai pensé: ‹Quel jeune homme distingué je suis! Je vais m'en donner à cœur joie, je suis si beau!› Puis j'ai songé que c'était là un bien grand péché que de se comporter avec autant d'orgueil et de se laisser séduire par l'instinct du mal. J'ai dit à l'instinct du mal: ‹Méchant que tu es, tu brûles d'envie de me voir

קיז מסכת נדרים פרק אין בין המוזר

מעשה רבי עקיבה שסריכט וועו אייבר אייבן מבקר חולי אישט אז טוט ער אין ערשטן מאנה אלש אז ער איין
נייב מאכט לעבן אובטר ישראל . איין מאל וואר רבי עקיבה אין תלמיד
קראנק אוב ביטט דער וואר איס מבקר חולי דא ניבט רבי עקיבה הין
אוב וואר אין מבקר חולי דיא ווייל ער האט מיט איס נעשרבט אוב ווא
ער בון בו איס קאס דא שסראך דער תלמיד אין ליבר רבי איר האט
איר מיר לעבן דער לעבקט אז וואל האט איר מיר ניטאן אז: איר זייט בו
נייך אז: ער איבס מעבשן מיאט אישט אובטיר ישראל אוב אז וויל
אז: דער רבי עקיבה האט דען תלמיד סבקר חולי ניוועזן אז וואר ער
ניזובט ניוואדן דער הלבן איר ליבן זייט אז: מוז עש זוא אז: אין ערשטן

מצוה זיין דש בידור חולים :

קיח מסכת נדרים פרק כל כנוי

מעשה נישאך עש זאנט שאעון הצדיק ער זאנט אל איין טאך אישט מיר קיין רעכטיר בזיר בו הבדן דער זאנט אל איין
שס שאים ניטון האט דען אין אל קאס איין היכשיר וייבר זובניבן
כון לבט דרוס דער האט איר היכש אן ניזיכט אוב היכשן איין אובט
זולד בעלד האר דיא וואדן כיין ניקרייזלט דז עש נאר איין וייבר היכשיר
זובנאר וואר אוב ער ניבן בון אוב ליש דיא האר אב שבייבן דא האט ער
קיין נישטלט אין דא זאנט איך וידר אין וואדס איין זון האשטו דיין האר
נאשין איך אב שבייבן וייש האשטו ניזעהן . דא זאנט דער זובניבן איך
וול אייבש זאנ איך בין איין כאטרש הירט ניזעזן אובט האב איין אל
איך שאנ ניטרעבקט אז: איך האב דען ברובן ניזעהן דא הוב איך נידוכט זיך
דען שייטן כון אייבס אן ניזיכט ניזעהן דא נאך איך איך בין איך איך
אין וייבר זובן איך איך נאך אייבש הערצין נושט ניל וויל איך
אז: היכש בין . דער נאך האב איך וידר בידאכט וויא עש אין
ראשן עבירה אישט וון זיך אייבר אז: נאר ניט הוכרטין ביכט אוב לוט

commettre un péché, mais je ne t'obéirai pas. Tu aimerais bien me séduire pour| me faire perdre aussi le monde à venir. Mais l'homme n'est que poussière et la proie des vers. Sur ma foi, je jure que je vais me faire couper les cheveux et que tu ne pourras plus me séduire.› Après j'aurai perdu ma beauté et quelqu'un qui n'est pas beau ne peut se laisser séduire par l'instinct du mal.» Aussitôt après avoir entendu les paroles du jeune homme, je me suis levé et j'ai baisé sa tête en disant: «Mon fils, puissent des naziréens tel que toi croître parmi les enfants d'Israël, car ton nazirat existe pour l'amour du ciel et non pas par orgueil. On trouve aujourd'hui plus d'un naziréen – à cause de nos nombreux péchés –, qui l'est pour l'amour des gens et non pas pour l'amour du ciel.»

118b Traité *Sota* chapitre «Quiconque est jaloux» (f° 8b)

(Ce qu'on faisait autrefois d'une femme adultère)

Histoire On trouve dans la *Gemara* que l'homme, conformément à la mesure qu'il utilise dans ce monde-ci, c'est-à-dire conformément à sa manière d'agir dans ce monde, qu'elle soit juste ou injuste, sera récompensé par le Saint, béni soit-Il. Nous trouvons la même chose pour la femme adultère, c'est-à-dire une femme qui se détourne de son mari pour coucher avec un autre homme. Ce qu'elle fait, on le lui fait en contrepartie. Lorsqu'une femme veut commettre l'adultère, elle se met sur le pas de sa porte pour qu'on voie à quel point elle est belle et pour faire naître le désir en chacun des hommes. On agit de même avec elle quand on apprend qu'elle a couché avec un homme. On l'expose à la porte du Temple, qu'on appelait la porte de Nikanor[148], pour que sa honte soit publique. Alors une putain vient lui couvrir la tête d'un châle blanc pour que les gens la désirent. Le prêtre agit de même quand il va lui porter à boire de l'eau amère pour qu'elle gonfle. Puis il lui arrache le voile de la tête pour qu'elle soit nu-tête face au public. Alors une putain vient lui maquiller le visage. C'est pourquoi son visage deviendra jaune lorsqu'elle boira la potion amère. Elle va aussi lui verser du parfum dans les yeux afin qu'elle sente bon. C'est pourquoi ses yeux lui sortiront de la tête lorsqu'elle boira la potion amère. Elle tresse ses beaux cheveux en nattes pour qu'elle soit attirante. C'est pourquoi, lorsque le prêtre lui fait boire la potion amère, on lui redéfait ses nattes. Elle invite| du doigt un homme à s'approcher

אך פֿר לאזן זיין . ווי וואל דער מענש ביט אין אלש ערד אוב ווערט
אישט בייא דער עבודה שוועד איך איך מיך אין האר ווי לאשן אב
שניידן פֿון וועלן דז דוא מיך ביט זאלשט פֿר פֿירן דער נאך בין איך
ביאר היפש אוב וועלן אייגר ביט היפש אישט אזו פֿר פֿירט אין דער
יבר הרע ביט . אלזו בלד איך זולליש בֿון דען יוב לאן ניהערט האב אזו בין
ישראל דען דיין בזירות אישט אלש לשם שמים אוב ביט פֿון הוֹפֿרט
וועלן ווי אין מעבלן איבוט בעוונת ויבט דיא עש בֿון וועלן דער לייט
טובן אוב ביט פֿון וועלן לשם שמים :

קיח מעשה מסכת סוטה פרק המקנה

דיזר וועלט ז אייבט וויא ער הבדילט אוך דער וועלט
מן פֿיבט אין דער ארה וויא איין מענש מעסט אוך
הבדילט ער רעלט אדיר און רעלט אזו ביזאלט אין הקב״ה ווידר . אלש
איר דעש לייכן אך ויבדן בייא דער סוטה ז היישט איין אב קערן דיא
בייא אייבס אבדרן מאן ליט וויא זיא טוט אזו טוט מן איר ווידר .
איין ורוא וועלן זיא וול מזבה זיין אזו שטעלט זיא זיך אוך טיר דש טיר מן
זעהן זאל וויא זיא היפש אישט ז אידר מאן זאל לשט בו איר האבן דער
אישט דא שטעלט מן זיא אוך דיא פֿורט פֿון בית המקדש דש דא שטאט
ניהיישן שער בקבור דער וואלט דש אידר מן איר שאבד זאל זעהן .
דער באך ביט אין הור הין אוב טוט זיך וויישן שלייאר אוך איר הייפט
דער לייכן ביט אין הור הין אוב טוט זיך וויישן שלייאר אוך איר הייפט
אוך דש מן איין לשט בו איר האבן זאל . דער לייכן ביט כהן דער
ווען ער איר דיא פיטרן בזאשר בו טריבקן בזיט דש זיא אוך שווען
זאל . דא ריישט ער איר דיא שלייאר ווידר אבֿ פֿון הייפט דש זיא פֿור
אידר מן באר הפטיק שטין מוז . דער באך ביט אין הור הין אוב מאכט
איר פוגים היפש דער הלבן ווערט איר פנים אך בעל ווען זיא דיא
פיטרן בזאשר טריבקט . זיא ביט אך הין אוב שוועט דאש זיא וואל שמעקן זאל .
איר אוך דער וואלט דער הלבן היפש דער ווען זיא דיא טריבקט
דריבן אוך איר איר דיא פֿיבט זיא ווען רוש איין בו אוך קאקא
וואשר טריבקט . זיא ועלט איר האר היפש איין ז זיא וואל זאל בזיבט
איר ווידר אוך . אלש

d'elle. C'est pourquoi, lorsqu'elle boit la potion amère, ses ongles tombent. Elle se ceint d'une belle ceinture avec une belle boucle, car pour une femme, une ceinture est une belle parure. C'est pourquoi le prêtre va prendre une corde de crin et la nouer sur ses seins pour qu'elle ait très mal. Quand elle couche avec un homme, elle écarte ses jambes au maximum. C'est pourquoi ses jambes tombent. Elle couche l'homme sur son ventre. C'est pourquoi, quand elle boit la potion amère, son ventre gonfle. Elle donne toutes sortes de bons mets à manger à son amant. C'est pourquoi elle doit apporter, en sacrifice, ce dont on nourrit un animal, c'est-à-dire un boisseau d'orge. Elle fait boire à son amant, dans des coupes d'or et dans des coupes d'argent, le meilleur vin qu'elle puisse trouver. C'est pourquoi le prêtre lui fait boire l'eau amère dans une coupe en terre. Elle ne permet à personne de voir un homme coucher avec elle. C'est pourquoi le Saint, béni soit-Il, fait virer son visage au jaune, au vu et au sus de tout le monde. C'est pourquoi, mes chères femmes, regardez cette histoire bien en face! Et qu'aucune femme, en cette chose, ne fasse l'impasse! Et n'aille coucher avec un inconnu! Car le secret, bien longtemps, ne saurait être gardé.

119 Traité *Pesahim* chapitre «Les dix» (f°112b)

(De Rabbi qui transmit ses dernières volontés, au nombre de quatre, à ses enfants)

Histoire Les dernières volontés que Rabbi transmit à ses enfants sur son lit de mort furent au nombre de quatre. La première, c'était d'interdire à ses enfants d'habiter un endroit appelé Nazav, parce que ses habitants y étaient des railleurs qui, au lieu de vous donner le bon exemple, vous apprenaient à faire des mauvais coups. La deuxième, c'était de ne pas s'asseoir sur le lit d'une femme non-juive dans sa propre maison, et ce à cause de l'histoire qui était arrivée un jour. Une femme non-juive devait de l'argent à rabbi Pappa. Il le lui rappelait tous les jours et il s'était rendu dans sa maison. Un dimanche, elle prit son fils et l'étrangla; il mourut et elle le cacha sous le lit. Quand rabbi Pappa vint lui rappeler sa dette, la femme non-juive lui dit: «Mon cher, asseyez-vous donc là sur le lit, je vais aller dans la chambre vous chercher l'argent.» Il s'assit sur le lit et lorsqu'elle ressortit de la chambre,

אירן ויבנאר דש אייבר זאל צו איר קומן · דער הלבן ווען זיא דאש וואשר טריבקט זא ואלין איר דיא בענגל אב · זיא טוט איין היפשן גירטל אן אוב שלוסיל אן דען איין היפשן גירטל צירט איין מענשן דער הלבן גיט דער כהן הין אוב בעמט איין הערין זייל אוב קניפט עש איר איביר אירי בריסט דש איר גאר וויא טוט · ווען זיא בייא איינם לינט אזו שפרייטט זיא אירי פויש דאר וויט פון איין אנבנדור · דער הלבן פאלין איר דיא פויש ווידר אויש · זיא לינט אייבם אויף אירן בויך דער הלבן ווען זיא דאש וואשר טריבקט אזו גישוועלט איר דער בויך · זיא גיבט אירים זובה אליר לייא גוטן שפייז צו עשן דער הלבן אישט איר קורבן דש זיא ברעבקט איין עשן שפייז פון אייבר בהמה דש זעלבין אישט איין מוש גערשטן · זיא גיבט דעם זובה דען בעשטן ווין דען זיא ויבדן קאן אין דען שיבן זילברן בעכיר אוב גילדן בעכיר דער הלבן גיבט איר דער כהן פיטור וואשר צו טריבקין אויש ערדן כלים · זיא זושט ביאן צו זעהן ווען אייבר בייא איר לינט · דער הלבן טוטש הקבה איר דאש פנים געל ווערט אוסין בערליך דש עש אידראן זיכט · דער הלבן איר ליבן ווייבר זעכט אן דיא גישיכט · אוב דש קיינן פרויא דיא זך איבר זיכט · דש זיא בייא אייבם ורעמדן וועלדלינן · דען עש בלייבט דאך
ניט לנגן פר שוויגן :

קיט מסכת פסחים פרק עשרה

מעשה וויר ארלייא טעט רבי זיין קינדור צוואה דא ער שטורב דש ערשט ער פר בוט זיין קינדור זיא זאלטין ניט וואבן אן איינם אורט דש הייסט נבב אוריך הלבן דיא זעלבגן לייט זיין איידל ליצנים אוב מן לערבט נישט גוטש פון אין נייארט איידיל ביזן שטיק · דש אנדר זיא זאלטין זיך ניט אויף איינם בעט זעצין פון אייבר גוי אין אירם הויז דען פון ווען דאש מעשה דש וואר איין מאל גישעהן · רב פפא דער האט איין מאל איין גוי גיהט דיא וואר אים חייב גוועזן אוב ער האט זיא אלי טאג גימאנט אוב וואר צו איר אין איר הויז גיגנגאן · איין מאל אויף איינם זונטאג דא גינג דיא גוי הין אוב נאם איר זון אוב וירגטן דש ער שטורב אוב ליגטן אין אובטר דאש בעט אוב וויא בון דער רב פפא קאם אוב מאבט דיא גוי אום דאש געלט דא זאגט דיא גוי ליבאר זעצט אייך דא איין בידור אויף דאש בעט איך וויל גין אוב וויל אייך דאש געלט ברענגאן אויז דער קאיר אוב ער זעצט זיך איין בידר אויף דאש בעט אוב וויא זיא בון ווידר אויש איר קאיר קאם דא

elle se mit à crier: «Malheur à moi, malheur à moi, tu as tué mon fils!» Notre bon rabbi Pappa s'enfuit et quitta le pays. C'est pourquoi ils ne devaient jamais s'asseoir sur le lit, dans la maison d'une femme non-juive. La troisième, c'était de ne jamais omettre de payer la dîme, car ils risquaient de se faire prendre et alors ils en seraient pour leur argent. La quatrième, c'était de ne jamais se mettre devant un bœuf qui rentrait du pré, car Satan était assis entre ses cornes, surtout pendant le mois de *nissan*[149] et lorsque le bœuf était noir.

120 Traité *Berakhot* chapitre trois (f°18b)

(D'un homme pieux qui, la veille du Nouvel An, donna un schilling à un pauvre pour l'amour de Dieu)

Histoire qui arriva à un homme pieux. La veille du Nouvel An, il donna un schilling à un pauvre pour l'amour de Dieu, car c'était une année d'extrême cherté. Alors sa femme se mit dans une telle colère qu'il n'osa plus rentrer chez lui. Aussi alla-t-il passer la nuit au cimetière, par crainte de sa femme. Au milieu de la nuit, il entendit deux jeunes filles mortes se parler. L'une dit: «Viens, volons à travers les airs et allons écouter derrière le rideau du Saint, béni soit-Il, ce qui va se passer cette année.» L'autre dit: «Je ne peux pas me lever, car je suis enterrée dans une natte de roseaux. Mais vas-y et viens me raconter ce que tu as entendu!» Elle y alla donc seule et à son retour, elle dit à son amie: «J'ai entendu que si, cette année, on semait le grain avant la mi-*marhechvan*[150], la récolte serait entièrement détruite par la grêle.» Fort de ce qu'il venait d'entendre, l'homme pieux ne sema son grain qu'à la mi-*marhechvan*. La grêle détruisit toute la récolte semée avant la mi-*marhechvan*, mais la récolte de l'homme pieux, semée après la mi-*marhechvan*, fut épargnée. L'année suivante, l'homme pieux se rendit à nouveau au cimetière en quête de nouvelles. Et à nouveau, il entendit les jeunes filles se parler. L'une dit: «Viens, allons écouter à nouveau ce qui va se passer cette année dans le monde!» L'autre dit: «Je t'ai pourtant bien dit que je ne pouvais pas venir; je suis enserrée dans une natte de roseaux. Mais vas-y et viens me raconter ce que tu as entendu!» Elle y alla; puis elle revint et dit: «J'ai entendu que si on semait cette année après la mi-*marhechvan*, la récolte serait entièrement détruite par la grêle. Fort de ce qu'il avait entendu, l'homme pieux sema tout son grain avant la mi-*marhechvan*.| La grêle détruisit toute la récolte semée après la mi-*mar-*

דא.

דער חסיד דאש הורט דא זעהט ער אן זיין תבואה אדער אין דעם מרחשון הלב. דער חסיד דאש הורט דא זעהט ער אן זיין תבואה אדער אין דעם מרחשון הלב גוט איז דאש דער שלאפן דער ווערט דער ארד דער שלאפן איז אך יאר באך דער וויל אך אזוי ווערט העלפיר דא אך אזוי אויך אין דעם הלב. דער חסיד דאש הורט דא זעהט ער אן זיין תבואה אדער אין דעם מרחשון הלב. דער חסיד דאש הורט דא זעהט ער אן זיין תבואה אדער אין דעם מרחשון הלב גוט איז דאש דער שלאפן איז אך יאר באך דער וויל אך אזוי ווערט העלפיר דא אך אזוי אויך אין דעם הלב. דער חסיד דאש הורט דא זעהט ער אן זיין תבואה אדער אין דעם מרחשון הלב גוט איז דאש דער שלאפן איז אך יאר באך דער וויל אך אזוי ווערט העלפיר דא אך אזוי אויך אין דעם הלב.

קכ מסכת ברוכת פרק שלישי

מעשה נישאך אן אייגס חסיד דער נאך אן אייגס ערב ראש השנה איין שיינק אייגס עבי אומש ווטש ווילן דען דער זעלבן יאר איר ריזש יקרות דא בוירנט זיין וויב זער עש ואר דש זעלבן איר ריזש יקרות דא בוירנט זיין וויב זער איבר אין דש ערביט אין זיין הוז דרכט ען אוב ניקט זיך אוב הן אוב ניקט דא ניכט אוף דאש בית חיים כף כארכט זיינש וויב דא הורט ער דא ניכט ווא צווייא טילפיש דא וואלדן טוט אוב רידען מיט אין בנדור קוס איר ווען העלן הערן היבטור דען כוף הנך בן הקה וויש דאש יאר זאלן נישעהן. דא שפראך דא אנדור אוף דען דא אך אוף ניט אוף שטן דען בין איך דען בראבן אין אייבר דעקן דען כוף דא ניכט דא דוא הן אוב אך זאלן איר ווא דוא דוא איר ווא דוא זאלן איר ווערשט הערן דא ניכט ווא איז אין ליין אוב דא איז בון וידר אירי חברזה דער חסיד דאש הורט דא זעהט ער אן זיין תבואה אדער אין דעם מרחשון הלב. דער חסיד דאש הורט דא זעהט ער אן זיין תבואה אדער אין דעם מרחשון הלב גוט איז דאש דער שלאפן איז אך יאר באך דער וויל אך אזוי ווערט העלפיר דא אך אזוי אויך אין דעם הלב. דער חסיד דאש הורט דא זעהט ער אן זיין תבואה אדער אין דעם מרחשון הלב. דער חסיד דאש הורט דא זעהט ער אן זיין תבואה אדער אין דעם מרחשון הלב גוט איז דאש דער שלאפן איז אך יאר באך דער וויל אך אזוי ווערט העלפיר דא אך אזוי אויך אין דעם הלב.

hechvan, mais celle de l'homme pieux fut épargnée, car il avait semé avant la mi-*marhechvan*. Alors sa femme lui demanda: «Mon cher, comment se fait-il que ta récolte ait été épargnée, alors que celle de tout le monde a été détruite?» Aussi lui raconta-t-il toute l'histoire telle qu'elle s'était déroulée, comment les jeunes filles avaient discuté ensemble et comment l'une ne pouvait se déplacer parce qu'elle était enterrée dans une natte de roseaux. Peu de temps après, il arriva que la femme de l'homme pieux et la mère de la jeune fille enterrée dans une natte de roseaux se disputent, comme il est d'usage chez les femmes. La femme de l'homme pieux fit des reproches à l'autre femme: «Viens, je vais te montrer comment ta fille est enserrée dans une natte de roseaux!» La troisième année, l'homme pieux se rendit à nouveau au cimetière pour écouter ce que les jeunes filles avaient à se dire. A nouveau, l'une des jeunes filles dit à l'autre: «Viens, allons écouter ce qui va se passer cette année!» Mais l'autre dit: «N'en fais rien, car les gens ont surpris ce que nous nous disions.»

121 Traité *Berakhot* chapitre trois (f° 18b)

(De rabbi Zeïri qui avait confié sa sacoche à une aubergiste qui mourut peu après)

Histoire qui arriva à un homme du nom de Zeïri. Il avait confié sa sacoche à une aubergiste jusqu'au moment où il reviendrait de chez son maître où il étudiait. Or peu de temps après, l'aubergiste mourut. Alors il se rendit au cimetière, alla sur sa tombe et lui demanda où se trouvait sa sacoche. Elle lui dit: «Tu veux savoir où est la sacoche que tu m'as confiée jusqu'à ce que tu t'en retournes de la maison de ton maître? Sache que je l'ai effectivement gardée. Rentre et tu la trouveras dans un trou, là où on pousse le verrou de la porte!» Il la chercha et la trouva là où elle avait dit.

122 Traité[151] chapitre «Prière du matin» (f° 27b)

(D'un disciple qui se rendit chez son maître pour lui demander s'il fallait faire la prière du soir ou si on pouvait la faire)

Histoire qui arriva. Un jour, un disciple se rendit à la maison d'études; il alla voir rabbi Josué et lui demanda: «Cher

דא דער שלוף דער ברד אל דיא תבואה דיא נאך הלב מרחשון ווער
ניצט זיבדר דען חסיד ישאק ביקש ווייל ער הלב מרחשון האט
תבואה . דא פראגט אין זיין וויב ליבור וויא ניט עש זו דש דיין
אישט ביקש ישעהן עולם אוב דען ענטן איז דיא תבואה ישאקן
ווארדן דא זאגט ער איר דיא שמועה ניין ווייא עש איס ווער זו ענטן
אוב ווייא דיא כילבילש מיט אין נבדר ירעט האבן אוב ווייא דיא אין ביט
האט ניקענט ניין פון דעקן אין איז ווער אין דען ווען דש זיא
בראבן . ביט נען דער באך עש זיך דש דאש חסיד וויב אוב
דיא אין כילבילש מוטר דיא ראדן אין ראדן ניין האבן ווער מיט אין נבדר
בענדן דיא ווייב חסיד דאש ווארף זיא דא פידיר פון דער וויב
פראיאן פיר קוס איך דיר ווייז דיין טאכטיר ניין אין ניבוגן
אין איין דעקן פון ראדן . בוס דריטן יאר דא ניגן דער חסיד וידר
אוך דאש עש בית חיים אוב ווענט וידר הערן ווייש דיא בווייא כילבילש
מיט אין נבדר ווערן ריידן דא זאגט וידר דיא איין כילבילש זו דער
אבדר קוס מיר ווענין הערן וואש דאש יאר ווענט ישעהן דא זאגט דיא
מיט אבבדר ירעט האבן :

קכא מסכתה ברוכת פרק שלושה

מעשה ישאק אן איינס דער האט ניהיישן זעירי דער האט
דער וירטן איין זאטל טעש אוך זו היבן ניבן ניבן ער
וידר אוי זייגס רבי הוי וידר קעס דיא וויל דא שטורב דיא זעלבן
וירטן דא ניגן ער נאך בית חיים אוב ניגן דא איך אוך איר קבר
פראנשט נאך דיין זאטל טעש דיא איר האט אוך זו היבן ניקענט
בוש דיא וויא זי אוי זיין זאטל טעש ווער דא זאגט וידר אין דוא
תבואה ישאקן ביקש ישעהן עולם אוב דען ענטן איז דיא
ווארדן דא זאגט ער איר דיא שמועה ניין ווייא עש איס ווער זו ענטן
אוב ווייא דיא כילבילש מיט אין נבדר ירעט האבן אוב ווייא דיא אין ביט
האט ניקענט ניין פון דעקן אין איז ווער אין דען ווען דש זיא
בראבן . ביט נען דער באך עש זיך דש דאש חסיד וויב אוב
דיא אין כילבילש מוטר דיא ראדן אין ראדן ניין האבן ווער מיט אין נבדר
בענדן דיא ווייב חסיד דאש ווארף זיא דא פידיר פון דער וויב
פראיאן פיר קוס איך דיר ווייז דיין טאכטיר ניין אין ניבוגן
אין איין דעקן פון ראדן . בוס דריטן יאר דא ניגן דער חסיד וידר
אוך דאש עש בית חיים אוב ווענט וידר הערן ווייש דיא בווייא כילבילש
מיט אין נבדר ווערן ריידן דא זאגט וידר דיא איין כילבילש זו דער
אבדר קוס מיר ווענין הערן וואש דאש יאר ווענט ישעהן דא זאגט דיא
מיט אבבדר ירעט האבן :

קכב מסכת פרק תפילת השחר

מעשה ישאק דש דא קאס איין תלמיד אין דיז בית האדרש
אוב קאס זו רבי יהושיע אוב פרוגט אין ליבור רבי
זאך מיר דיא תפילה דש מן אורט אס אובבט זו נכט דש מיינט
תפילות

maître, dis-moi, la prière que l'on fait le soir, à la tombée de la nuit,| c'est-à-dire la prière du soir, est-ce qu'il faut la faire ou est-ce qu'on peut la faire?» Rabbi Josué répondit: «On peut la faire, mais on n'est pas obligé de la faire.» Le disciple le quitta et se rendit chez Rabban Gamaliel qui, à l'époque, était à la tête d'une école talmudique. Il lui demanda également si la prière du soir, il fallait la faire ou s'il ne fallait pas la faire. Rabbi Gamaliel dit: «Il faut la faire.» Le disciple dit à rabbi Gamaliel: «Rabbi Josué m'a dit qu'il ne fallait pas la faire, mais qu'on pouvait la faire.» Rabbi Gamaliel dit au disciple: «Attend que tous les rabbins viennent à la maison d'études. Je suis curieux de savoir ce qu'ils en pensent.» Et lorsque tous les rabbins furent là, à la maison d'études, le disciple vint leur demander: «La prière du soir, est-ce qu'il faut la faire ou est-ce qu'on peut la faire?» Rabbi Gamaliel dit: «Il faut la faire.» Puis rabbi Gamaliel demanda: «L'un d'entre vous remet-il en cause mon interprétation de la Torah?» Rabbi Josué dit: «Non, personne n'est d'un avis contraire au tien.» Rabbi Gamaliel dit: «Pourquoi dis-tu non, que personne n'est d'un avis contraire? C'est pourtant bien toi, à ce qu'on m'a dit, qui a prétendu que la prière du soir, il ne fallait pas la faire; tu étais donc d'un avis contraire au mien. Alors viens tout de suite te mettre là et dis-nous si tu as tenu de tels propos ou non!» Rabbi Josué dit à Rabban Gamaliel: «Je vais vous dire ce qu'il en est. Si j'étais vivant et vous morts, je pourrais dire que ce n'est pas vrai, car la mort ne peut pas m'accuser de mentir. Mais comme je suis vivant et vous aussi, comment pourrais-je vous accuser de mentir?» Rabban Gamaliel se leva et se mit à prêcher; Rabbi Josué se tenait à ses côtés et n'avait plus le droit de prêcher; rabbi Houzpit, l'interprète de Rabban Gamaliel, fit un sermon si long que tout le monde se fâcha et dit à rabbi Houzpit, l'interprète: «Tais-toi et cesse de prêcher!» Puis ils dirent: «Combien de temps encore allez-vous continuer à accabler rabbi Josué? Venez, nous allons destituer Rabban Gamaliel de son poste de directeur. Mais qui allons-nous mettre à sa place? Allons-nous mettre rabbi Josué? Mais c'est un querelleur invétéré qui donnera plus de fil à retordre à Rabban Gamaliel que Rabban Gamaliel ne lui en a donné. Allons-nous mettre rabbi Aqiva à sa place? Il n'est pas issu d'une grande famille et Rabban Gamaliel l'humiliera à mort. Mettons rabbi Eliézer fils d'Azariah à sa place. C'est un homme éru-

תפילת ערבית מוש מן אלא מאך אורן איז מן אורן איז דא זאגט רבי
אורן . דא ניט איז מוש מן אבער אורן איז אלא מאך מן איז יהושע
דער זאגט וידר ווארט דער ווער עבען ראש
ישיבה אורן אוטש מן מוטש אורן אוך אין תפילת ערבית מוש
אורן . דא זאגט וידר רבי אליעזר מן איז מוש איז ניט אורן
זאגט דער תלמיד וידר רבי יהושע דאך איר אוט אליעזר רבי
שפראך דא . אורן ניט איז מוש מן אלא מאך דא אליעזר מן ווען אורן
ניט דאש בית אלא אין רבנים . ווארט בית תלמיד דען אליעזר רבי
איז בון איז ווי הלטן עש איז ווען הערן אלא דא . זאגן המדרש
רבנים . אין אלא מקדש בית המדרש זיין דא דער תלמיד וידר אוך
אורן . תפילת איש ערבית תפילת ערבית מוש איז מן אלא מאך אורן
שפראך דא זאגט דא . אורן איז מוש מן וידר אליעזר רבי אליעזר
אז אייגר אובער איז וידר דא דער דאך איר וילן דא דער הלכה .
זאגט דא איז דאך דיך וידר דא דער רייד איז עש מין יהושע רבי
אליעזר רבי דאך מן הוט איך וידר ווייר רייד איז עש מין אז זאגט
מוש מן בית ערבית תפילה איז זאגט אבער הוט זאגט מין דען
איז ניט אורן וידר וואלט דאך בשיט אוך אורן איז ווען וועלט
דא . ניט אודר הערן אוך עש אלא עש וויל דאך איר אליעזר רבן וידר
זאגט רבי יהושע וידר אליעזר איך וויל איך אליעזר רבן וידר
שטוב עש אלא זאגט . אלא עש וויל איך דאך איר וועלט דא ניט
ווער עש אלא זאגט איך דעבט דא טוט ווערט איר אוך עבען איך
וועלט . אלא זאגט דער טוט דעבט איך ניט היישן ליגן . זאגט
ווער ווארט דער טוט דעבט איך ניט היישן ליגן . זאגט איבער איבערד
וויל . אלא עבד איך אוך עבען דאך איך איך קאן וויל דעבט איך
שטעלט זיך רבן אליעזר דרשת אוך דרשת רבי יהושע דער עבען
אל ער דרשת אוך חוצפת רבי אוך דרשן ניאן בית ווארט דער
הסתורגמן דרשת אוך ווארט זאגט אוך דער ווי ברוך איז בית איז
דער וידר . דרשן זי אוך הער אוך שטיל שטיא הסתורגמן
זאגט איר וועלט . זיין אלא באך מבער יהושע רבי איר אוט
אז זייגט משיאוט אוך וועלט אוך זייגט סון זאגט רבן אליעזר
שטאט זאגט . זאגן איר מיר אן זייגט שטאט זאגט דער
אלא זיין אין מבערן דער מעכט רבן אליעזר אין מבערן דער
זאגט רבי עקיבה . זאגט דען מיר אין זאגט . וועלט איר אוטר
ער אלא אוך עשיר אין חכם אוך ער אוך עשיר אין אוך ער זכות אבות
דער אישט שטערבן . בייארט מיר וועלט רבי אלעזר בן עזריה
זאגט ער מעכט שטערבן . בייארט מיר וועלט רבי אלעזר בן עזריה
זאגט דער מעכט אין שטערבן

dit et riche qui de surcroît est issu d'une grande famille.| C'est un érudit: quand on lui pose une question, il est capable d'y répondre. C'est un homme riche: quand on a quelque chose à obtenir du gouvernement, il peut l'obtenir grâce à son argent. Il est riche aussi de par sa famille: il a eu de bons parents et Rabban Gamaliel ne peut rien contre lui, même s'il a déjà essayé de lui jeter le mauvais œil; il ne peut rien contre lui.» Les rabbins se rendirent auprès de lui et lui dirent: «Maître, nous aimerions tellement que vous preniez la direction de l'école talmudique.» Rabbi Eliézer dit: «Je veux consulter les miens au préalable.» Il alla voir sa femme et lui demanda s'il devait accepter le poste de directeur de l'école talmudique. Elle lui répondit: «Peut-être auras-tu le même sort que Rabban Gamaliel et te destituera-t-on de tes fonctions dès demain?» Il dit à sa femme: «Je vais te dire un proverbe: ‹Si un jour on boit dans un beau verre et que le verre se brise le lendemain, ce n'est pas bien grave.› Il en va de même pour moi: si je ne suis directeur qu'un seul jour et qu'on me destitue le lendemain; ce n'est pas bien grave.» Elle dit: «Tu es encore jeune et tu n'as pas un seul cheveu gris sur la tête. Un directeur se doit d'être âgé et toi, tu n'as que dix-huit ans.» Alors un miracle se produisit et dix-huit rangées de cheveux gris poussèrent sur sa tête: tout le monde crut que c'était un vieillard parfaitement digne d'être à la tête d'une école talmudique. Et voici ce que rabbi Eliézer dit: «Je suis comme un fils de soixante-dix ans, mais je n'ai pas soixante-dix ans.» Peu de temps après, Rabban Gamaliel et rabbi Josué se disputèrent à nouveau à la maison d'études à propos d'une loi, et les sages donnèrent raison à rabbi Josué. Rabban Gamaliel dit: «Je veux aller demander pardon à rabbi Josué.» En arrivant chez rabbi Josué, il vit que ses murs étaient tout noirs. Rabban Gamaliel dit: «Je vois à tes murs que tu es charbonnier; tes murs sont tout noirs.» Rabbi Josué dit à Rabban Gamaliel: «Malheur à la génération que tu diriges, car tu ignores de quoi vivent les gens!» Rabban Gamaliel dit à rabbi Josué: «Mon cher, j'ai trop parlé contre toi, pardonne-moi!» Mais rabbi Josué ne voulut pas lui pardonner. Alors Rabban Gamaliel dit: «Mon cher, pardonne-moi pour l'amour de mon père!» Et rabbi Josué lui pardonna.|

איש אין חכם ונון מן אין עסיש ורעטן אז קאן ער עש אתרן זין.
ער איש אין עשיר ונון מן עסיש בייא דען מלכות איש בו ריכטן
האט אז קאן ערש ואל מיט ענלט איש ריכטן. אוב ער איש אך אין
עשיר מיט זכות אבות ער האט ונט עלטרן ניהט דער מיט דאש רבן
שטש איס ביקש. דא ניכאן דיא רבוים הין בו איס אוב אזאן בו
איס רבי עש ווער אובש נאר ליב דש איר ראש ישיבה ואלט ווערדן דא
זאלט דער רבי אלעזר וידר איך ווילמיך ואר בראטין מיט מייבס הוי
ניבד דא נינן ער הין אוב פראגט זין וייב אוב ער זאלט ראש ישיבה
וערדן דא זאלט זין וייב ולייבט ניט עש דיר אך ווא עש רבי ישמעאל
נינגאן אישט אוב מארן זעבט מן דיך אך וידר אב. דא זאלט ער וידר
זין וייב איך ווילדיר זאלן דאש שפריך ווארט ניט ונון מן אוש מייבס
היפשן כלי אין טאך טריבקט ונון מן עש שון דען אנדרן טאך בו
ברעכן זאלניט ביט ולדראן. אלזו אישט אך ונון איך בוון אין טאך
ראש ישיבה בין אוב מן שון מארן וידר אב זעבט דא ליקט ביט ולדראן.
דא שפראך זיא וידר דוב בישט אביר יבן אוב האשט באך קין ערא
האר אוך דין דקאפא אוב עש ניברט אין ראש ישיבה דאש ער אלש
זאלט זין אוב דוב בישט ערשט אכטבעהן יאר אלט דא נישאך איס
אין בס דש איס אכטבעהן ניילין האר אוך זיבס דקאפא ואקשין דש
אידר מן מייבט דש ער ואר נאר אלט דש ער ואל וירדן ואר דש ער
ראש ישיבה זאלט זין אוב דש אישט דש רבי אלעזר ניזאלט האט איך
בן אלש אין זון זיבניך יאר אביר איך בין ביט אלזו אלט אלש
זיבניך יאר. ביט לבן דער בא איך דא רבן ישמעאל אוב רבי
יהושיע וידר אין בית המדרש אביר אין הלכה אוב דיא חכמיס נעבן
רבי יהושיע רעליט. דא זאלט רבן ישמעאל זא ווילאיך נין אוב ווי רבי
יהושיע סחולה סרייאן אוב ויא ער אין רבי יהושיע הוי דקאס דא זאך
ער ויא זיין וועבד שוארן ואון. דא שפראך רבן ישמעאל אן דיין
וועבדין זיך איך ואלש דוב איין קילר בישט ווייל דיין וועבט אזו שוארן
זין. דא שפראך רבי יהושיע וידר רבן ישמעאל ויא דען דור דש דוב
פרנס אביר זיא בישט דען דוב ווייש ביט ווא דיא לייט איר שפיי
מוהל סון זין. דא שפראך רבן ישמעאל ליבור זייא מירש מוהל דא ואלט אין רבי יהושיע
מייבש פאטירש ווען דא ואר אים רבי יהושיע מוהל:

123 Traité *Nedarim* chapitre «Rabbi Eliézer» (f° 66b)

(D'un homme qui avait une femme qui ne comprenait pas sa langue)

Histoire qui arriva. Un homme avait une femme qui ne comprenait pas sa langue, car il était venu de Babylone en Terre d'Israël et s'était marié en Terre d'Israël. Un jour il lui dit: «Fais-nous des lentilles aujourd'hui!» La femme lui fit deux lentilles; car elle croyait, lorsqu'il lui dit de faire des lentilles, qu'il voulait dire deux lentilles. Il se mit très en colère contre elle. Le lendemain, il dit à sa femme: «Fais-nous une pleine marmite de lentilles!» Alors elle alla mettre une pleine marmite de lentilles sur le feu, une marmite tellement pleine que plus aucune lentille n'aurait pu y entrer. Il pensait qu'elle allait faire des lentilles comme on en faisait d'habitude. Il se mit encore plus en colère. Le lendemain, il lui dit: «Apporte-moi deux courges, c'est-à-dire deux citrouilles!» Alors elle lui apporta deux chandeliers; voilà ce qu'elle avait compris. Il se mit très en colère et lui dit: «Va briser les chandeliers contre la *baba*, c'est-à-dire contre la porte, voilà ce que veut dire *baba*.» Avec ses chandeliers, elle alla frapper rabbi Baba fils de Bota à la tête, car elle avait compris qu'elle devait briser les chandeliers sur sa tête. Il lui dit: «Ma chère fille, pourquoi me frappes-tu?» Elle dit: «C'est mon mari qui m'a dit d'aller frapper Baba à la tête. Aussi l'ai-je fait.» Baba était justement président de la cour d'Israël. Il lui dit: «Ma fille, tu as exécuté la volonté de ton mari et tu as fait ce qu'il t'a demandé. Le Saint, béni soit-Il, puisse-t-Il te faire mettre au monde deux fils qui soient comme Baba fils de Bota!»

124 Traité *Megillah* chapitre un (f° 7b)

(De Rabbah qui égorgea rabbi Zeïra au festin de *Pourim*[152])

Histoire qui arriva. Rabbah et rabbi Zeïra assistèrent ensemble au festin de Pourim. La gaieté les gagna et Rabbah se leva pour égorger rabbi Zeïra. Le lendemain matin, dégrisé, il regretta vivement de l'avoir assassiné. Et Rabbah se mit à prier pour qu'il ressuscite. L'année suivante à *Pourim*, Rabbah se rendit à nouveau chez rabbi Zeïra et lui dit:

קכג מסכת נדרים פרק רבי אליעזר

מעשה נישאך דש אייבר דער האט איין וויב דיא קונט זיין שפראך ביט ואר שטין דען ער וואר קון בבל קומן אין ארץ ישראל אוב האט דאש וויב אין ארץ ישראל ניבוזן. איין מאל שפראך ער וידר זיא קאך אובש הייט ליבזן דא קאכט זיא איס אלזו האט ער צוויא ליבזן ניימבט דא וואר ער נאר צורנן איבר זיא. דען אבדרן טאך זאלט ער וידר זיין וויב קאך אובש דען האבן סול מיט ליבזן דא ניבן זיא הין אוב קוכט דען הבן סול מיט ליבזן דש זיא דער ניימבט מער דריין דען ער האט ניימבט זיא זאל קומן ליבזן וויא דער סדר איז דש מן ליבזן כפלעטן זו קאכן דא וואר ער נאך צורנן. דען אבדרן טאך זאלט ער וידר זיא ברענן איר צוויא בוציען דש מיבט צוויא קערבש דא בראכט זיא איס צוויא לייטיר זיא האט עש אלזו פר שטבדן. דא וואר ער נאר צורנן אוב זאלט וידר זיא שלאך דיא לייטיר אוף דער בבא דאש מיבט אוף דער טיר דש יישט זיין דבא דא ניבן זיא הין אוב שלוס זיא דיא לייטיר בנא בן נוטה אוף זיין אמא דען זיא האט עש פר שטבדן זיא זאלט אין דיא לייטיר אן זיין קאמא שלאפן צוויא. דא זאלט ער וידר זיא ליבי טאכטיר וואלס זי אין דער בבא דער זאל זיא וידר איין מאן דער האט עש איך ניישט איך זאל דיא לייטיר בבא זיין אן קאמא שלאפן אזו האב איך עש ניטאן. אוב דער בבא דער זאל עבן אוב וואר דן ישראל איס משפוט דא דיא יישט ער איין טאכטיר דוא האשט ניטאן דיין מאבט וילן וויש ער שפראך ער וידר זיא זאלט זיא וידר איין מאן דער האט עש איך ניישט שלאפן מיך דא זאלט זיא וידר זיא ליבי טאכטיר וואלס אין קאמא שלאפן צוויא. דא זאלט ער וידר זיא בנא בן נוטה אוף זיין אמא.

קכד מסכת מגילה פרק ראשין

מעשה נישאך דש רבא אוב רבי זירא דיא עשן מיט איין אבבדור אן דער סעודה קון פוריס אוב דא זיא נון נאר פרילך וואדן אזו שטובד רבא אוף אוב שעטיט רבי זירא וויא עש בון זו מארן בש וואר דש ער וידר ביטרן וואר דא האט ער ריוש חרובה דרוף דש ער איס מיזת ניווזן דא טעט רבא אלזו נכן זמפילה בין ער וידר לעבבדין וואדד. דאש אבדור יאר אס פוריס דאס

«Viens, festoyons à nouveau pour *Pourim* et égorgeons-nous!» Mais rabbi Zeïra dit: «On n'a pas toujours la chance de voir se produire un miracle et de ressusciter.»

125 Traité *Ketoubbot* chapitre «Quiconque se marie» (f° 103a)

(Des dernières volontés de Rabbi à ses enfants, qu'ils honorent leur mère)

Histoire qui arriva alors que Rabbi allait mourir. Il appela ses enfants auprès de lui et leur dit: «Mes chers enfants, me voici sur mon lit de mort; aussi je veux vous transmettre mes dernières volontés: ‹Prenez soin de votre mère et laissez brûler une bougie sur ma table; préparez ma table et faites mon lit, car tous les vendredis, je reviendrai la nuit dans ma maison.›» Une nuit de vendredi, alors qu'il était revenu dans sa maison, la voisine vint frapper à la porte à l'improviste et voulut entrer. La servante dit: «On ne laisse entrer personne, car Rabbi est assis à l'intérieur.» A ces mots, il disparut et ne revint plus jamais le chabbat. Or ce même jour où Rabbi allait mourir, une voix se fit entendre dans le ciel. Elle dit: «Quiconque assistera à la mort de Rabbi ira droit au paradis.» Il y avait un homme, blanchisseur de son métier, qui venait tous les jours chez Rabbi pendant qu'il était malade pour voir comment il allait; mais le jour où Rabbi mourut, il n'était pas chez lui. Et lorsqu'il entendit la voix qui disait: «Quiconque assistera à la mort de Rabbi ira droit au paradis», alors que justement ce jour-là il n'était pas allé chez lui, il en fut profondément affligé; il monta l'escalier, tomba de l'escalier et se tua. Une voix se fit entendre dans le ciel qui dit: «Le blanchisseur ira, lui aussi, au paradis avec Rabbi, bien qu'il n'ait pas été présent lors du décès de notre bon Rabbi.» Pendant la maladie de Rabbi, rabbi Hiyya fit une bonne action et vint lui rendre visite. Il vit Rabbi pleurer amèrement. Rabbi Hiyya dit à Rabbi: «Pourquoi pleures-tu? N'avons-nous pas appris que si quelqu'un mourait dans la joie, c'était bon signe, mais que s'il mourait dans la tristesse et les pleurs, ce n'était pas bon signe?» Il dit: «Je pleure parce que je ne pourrai plus étudier la Torah ni observer les commandements.» | Le jour même où Rabbi mourut, les rabbins décrétèrent le jeûne.

קאס רבא ווידר זו רבי זירא אוב שפראך זו איס קוס איר וועלן
ווידר סעודת פוריס הלטן אוב וועלן זיך ווידר שעפטן אן אבנדר דא
שפראך רבי זירא עש אישט ניט אל בייט דא איבס איז בס ישיבט
דש אייבר ווידר לעבנדיך ווארט ׃

מעשה קכה מסכתה כתובת פרק הנושא

נישאך דא רבי שטערבן אלט דא רוסט ער זיבן
קינדר זו איס אוב אלט זו אינן איז ליבור קינדר
איך לין דא אוב ווער שטערבן דא ווילן איך אייך צוואה טון זייט ניוארטיג
אן אייער מוטר אוב לושט איז ליבט ברעבן בייא איבס טיש אוב
לושט איז ליבט ריכט זין אוב איז בעט אוין בדרייט זין דען איך
ווילן אלי קרייטך זו בלט ווידר אן איבס הוז קומן אלש ער אך ווידר
דאס אן איבס ורייטך זו בלט דא אס ער אז זיבן שטובן דא דאס
דיא נוך פויארן אוב קלאפט אן הוז אן אוב וואלט אן בעדרד הבין ן
דא שפראך דיא איז אן לוט ניאנט אבין דען רבי זיצט הינן . דא
ער דאש הורט דא קר שוואנד ער אוב דאס ניאן ווידר בוס שבת
בון אן דעס זעלבן טאך דש רבי אלט שטערבן דא דאס אז שטיס
זין הימל אוב אלט וועלכר דער דא בייא דעס טוט קון רבי ווען זין
דער ווערט קומן אן דאש ן עדן דא ווארי אז ווישיר דער אוס ן
ווענט דער ווארי אלי טאך בייא רבי ווייל ער קרנק ווארי אוב אלך ווייש
אוב ער טעט אוב אן טאך אז רבי ניט בייא אז שטורב דא ווארי ער בייא איס
דא ער הורט ויא דאש שטיס אלזו ברעט האט וועלכיר בייא רבי טוט
טאך דער קוס אז דאש ן עדן דא דאש ער ווארי עבן דען זעלבן
אישט . אוב ויא רבי בוך קרנק ווארי דא ניכט אלך בו איס אוב
עדן בייא רבי ניט איז ווארי דש ער ניט איז דען ן עדן רבי טוט ניוועזן
שטיס קון הימל אוב וועלכר דער ווישיר אלך אז דאש ן
היבוך אוב כיל דיא שטעך אין הראב דש ער טוט ווארי דא דאס
איז ניט בייא איס ניוועזן דא ניהילט ער זיך ער איבל אוב ניכט
טאך זעלבן דיא שטעך דער קוס אן דאש ן עדן דא דאש ן עדן אוב ער ווארי עבן דען
אישט דער קוס אן דאש ן עדן דא דאש שטיס אלזו ברעט האט וועלכיר בייא רבי טוט
דא ער הורט ויא דאש שטיס אלזו ברעט האט וועלכיר בייא רבי טוט
ער טעט אוב אן טאך אז רבי ניט בייא איס אוב
וועשט דער ווארי אלי טאך בייא רבי ווייל ער קרנק ווארי אוב אלך ווייש
דער ווערט קומן אן דאש ן עדן דא ווארי איז ווישיר דער אוס ן
דער ווערט קומן אן דאש ן עדן דא ווארי איז ווישיר דער אוס ן
קון הימל אוב אלך וועלכר דער דא בייא דעס טוט קון רבי ווען זין
בון אן דעס זעלבן טאך דש רבי אלט שטערבן דא דאס איז שטיס
ער דאש הורט דא קר שוואנד ער אוב דאס ניאן ווידר בוס שבת
דא שפראך דיא איז אן לוט ניאנט אבין דען רבי זיצט הינן . דא
דיא נוך פויארן אוב קלאפט אן הוז אן אוב וואלט אן בעדרד הבין ן
וויל אלי קרייטך זו בלט ווידר אן איבס הוז קומן אלש ער אך ווידר
לושט איז ליבט ריכט זין אוב איז בעט אוין בדרייט זין דען איך
אן אייער מוטר אוב לושט איז ליבט ברעבן בייא איבס טיש אוב
איך לין דא אוב ווער שטערבן דא ווילן איך אייך צוואה טון זייט ניוארטיג
קינדר זו איס אוב אלט זו אינן איז ליבור קינדר
מעשה נישאך דא רבי שטערבן אלט דא רוסט ער זיבן

Ils prièrent pour lui et prononcèrent l'anathème en disant: «Celui qui dit que Rabbi est mort sera transpercé par l'épée.» Alors la servante de Rabbi monta au grenier et dit: «Les rabbins qui sont en bas aimeraient bien garder Rabbi auprès d'eux et les anges du ciel aimeraient bien, eux aussi, avoir Rabbi auprès d'eux. Dieu fasse que ceux d'en bas l'emportent sur ceux d'en haut afin que Rabbi reste en vie!» Mais lorsque les rabbins virent que Rabbi allait très souvent à la selle et qu'il fallait donc chaque fois lui ôter et lui remettre ses phylactères, car le siège de sa maladie, c'était le ventre, et ses selles le faisaient horriblement souffrir, ils dirent: «Dieu fasse que ceux d'en haut l'emportent sur ceux d'en bas!» Et pourtant ils continuèrent à prier pour Rabbi afin qu'il ne meure pas. Alors la servante prit une cruche et la jeta du haut de l'escalier. Les rabbins entendirent le fracas, prirent peur et cessèrent d'étudier. Au moment où ils cessèrent d'étudier, Rabbi mourut. Les rabbins dirent: «Bar Kappara, va voir ce que fait Rabbi!» Et allant voir ce qu'il faisait, il vit qu'il était mort. Alors il déchira son vêtement derrière la porte, car il n'avait pas le droit de le faire en présence des rabbins et dit: «Ceux d'en haut et ceux d'en bas se sont disputés et ceux d'en haut ont gagné.» Les rabbins dirent: «Que se passe-t-il? Rabbi est-t-il donc mort?» Car ils comprirent ses paroles. Il dit: «Je n'ai pas dit cela», car il craignait pour sa vie. Lorsque Rabbi fut sur le point de mourir, il pointa ses dix doigts vers le ciel et dit: «Maître de l'univers, tu n'es pas sans ignorer qu'avec ces dix doigts, je me suis appliqué à étudier Ta Torah et qu'à aucun moment de ma vie, je n'ai pris plaisir à ce monde-ci, pas même une once de plaisir, tant je T'ai appartenu corps et âme. Que Ta volonté soit faite et que je trouve le repos dans la tombe!» Alors une voix se fit entendre dans le ciel qui dit: «Rabbi trouvera le repos dans la tombe et il est prêt pour le monde à venir.»

זעלבין טאָך דא רבי שטורב דא האָט דיא רבונים זיך תענית ניזען
אוֹב טעטין אן תפילה סור אין אוֹב אפֿטין איין חרס אוֹב זאָלטין וועלכיר
דער דא זאָלט דש רבי נישטורבן אישט דער זל דער שטאָלין וואַרדן
אין איין שוועריש דא נינק דיא מייט דיא סון רבי אויף דעס באדים אוֹב זאָלט
אוֹב · האבן איס דיא רבונים דיא אוֹבטין זיין דיא וועלין נערן רבי בייא
דיא מאכים אין היזעל דיא וועלטן נערן רבי אך בייא אינן האבן דאש
רבי וינדין אוֹב דש דיא אוֹבטרשטן איבריש דיא אוֹבטרשטן איבר
אוֹטט זעבן בלייבן אוֹב דא נון דיא רבונים זאכין דש רבי מושט אוֹטט
נר טן דען טון אוֹב אוֹך אוֹש דיא תפילין דיא אטט אלזו מושט אוֹב זין שטול
האט זיין חליות אין בוך אוֹב דער שטול נינ וואר אין נאר זער מצער
דא זאָלטן זיא וידר וועלט דש דיא אוֹבטרשטן דיא אוֹבטרשטן איבור
וינדין אוֹב נאָך דעבוך טעטן זיא אלש תפילה סור רבי דש ער ניט
שטערבן זאָלט דא באס דיא מיידן אין קרון אוֹב וואַרף אין דיא שטעף
אוֹב ראָב דא הורטן דיא רבונים אשט ניפולדיר אוֹב דער שראקין
רבי שטורב אזו זערבן נו הורטן אוֹך דא זיא דיא הורטן נו זערבן אוֹב
דא זאָלטן דיא רבונים וידר בר קפרא זיך וייש רבי טוט וויא ער וואלט
זעהן וואש ער טוט אזו זאָך ער וויא ער טוט וואר דא אטט ער קריעה
היבטר זיך היבטר דער טיר דען ער דרסט עש ניט סר דיא רבונים
טן איט אוֹב ער זאָלט דיא אוֹבטרשטן דיא אוֹב אוֹבטרשטן האבן איט
בנדר נעמבקט האבן זיאוֹבן דא זאָלט דיא
רבונים וויא אישט אי דען רבי נישטארבן דען זיא סר שטובדן עש
וואל אן זיין ריידן דא זאָלט ער וידר ער זאָך אזו עש דאָך עש זאָך
סורכט זיך סר זיין היזעל אוֹב דא רבי וואלט שטערבן דא ריכטט ער
נעהן פיגאר נעלן דען היזעל דען אוֹך שפראָך הער אל דער
וועלט עש אישט זו וישן זו סאר דיר דש סאר איך איט איך איט דען נעהן
דיך אלא טאָן ער איין זייט תורה זייט אוֹב האב אוֹב אל איט דען
הבאה ניהט סון דיר וועלט אפילו איט דעס קלייבשטן וינגאר
זו שטול זין אוֹך אוֹש אוֹב מושט אלזו אסט זון נון דיא רבונים זאכין
מיכט נעבן בלייבן אוֹב דא נון דיא אוֹבטרשטן איבריש דש רבי
רבי שטורב דא האָט דיא רבונים דען נעלט זון נעבן דיא אוֹבטרשטן
מנוחה האבן איס דיא בת קל דא קבר אין בת קל דא קבר אוֹב אישט ברייט
רבי מנוחה אט האָט
לעולם הבא :

126 Traité *Sanhédrin* chapitre «Les quatre peines capitales»[153] (f° 65b)

(D'un méchant qui demanda à rabbi Aqiva pourquoi nous honorons tant le chabbat)

Histoire Turnus Rufus, ce méchant homme, demanda à rabbi Aqiva: «Mon cher, dis-moi, en quoi le jour du chabbat est-il supérieur aux autres jours pour que vous l'honoriez autant?» Rabbi Aqiva dit: «En quoi es-tu supérieur à un autre homme pour qu'il faille t'honorer plus qu'un autre? Parce que ton empereur veut qu'on t'honore. Le Saint, béni soit-Il, veut qu'on honore le chabbat.» Le méchant dit: «Qui va vous dire si c'est le bon jour? Peut-être est-ce un autre jour que celui auquel tu penses; peut-être n'est-ce pas du tout le même. Comment sais-tu que ce jour s'appelle précisément le chabbat?» Rabbi Aqiva dit: «On peut le prouver par le Sambatyon[154], car ce fleuve charrie tellement de pierres pendant la semaine qu'il est impossible de le franchir en barque, et le jour du chabbat, il est aussi calme qu'un autre fleuve; il se repose tout comme le Saint, béni soit-Il, qui lui aussi se repose. Mais je peux te donner une bien meilleure preuve: la tombe de ton père. Elle fume toute la semaine, car toute la semaine, il purge sa peine en enfer, mais ce jour-là, elle ne fume plus, car le jour du chabbat, les méchants se reposent en enfer. C'est ainsi que nous pouvons te prouver que ce jour s'appelle effectivement le chabbat.» Alors Turnus Rufus dit: «Tu m'as profondément outragé et dénigré.»

127 Traité *Qiddouchin* chapitre un (f° 31a)

(D'un gentil qui avait une pierre précieuse qui valait bien quatre-vingts mille florins et des enfants d'Israël qui voulaient l'acheter pour l'éphod[155]; du gentil qui ne pouvait pas la leur vendre, parce que la tête de son père reposait sur la clé)

Histoire qui arriva à un gentil d'Achqelon. Il s'appelait Dama fils de Netina. Un jour, les enfants d'Israël eurent besoin d'une pierre précieuse qui coûtait soixante mille florins – certains disent même quatre-vingts mille florins –, pour le pectoral du grand prêtre. Les enfants d'Israël durent se rendre chez Dama fils de Netina, qui était un homme extrêmement riche et qui, lui, avait cette pierre. En arrivant chez lui, ils lui demandèrent s'il n'avait pas de pierre de ce genre. Il répondit: «Si, j'en ai une, mais la tête de mon père repose

קכו מסכת סנהדרין פרק ארבע מיתות

מעשה עס פרוגט טורנוסרופוס הרשע רבי עקיבה ליביר זאך
דזא איר וייס אישט דער טאך סון שבת אין אי: איך
אנדרן טאך דש איר אין אזו הוך ערט. דא זאגט רבי עקיבה וידר וייש
ביששו אין אי: איך אנדרן מאן דש אין מוז דיך אין ערן דאש איך אנדרן
סון וועלן דער הער וילש האבן דש אין זאל דיך ערן הקדה וול עש אך
האבן דש אין דען שבת זאל ערן דא שפראך דער רשע וידר וער
וילש אייך זאך דאש עש עבין דער טאך זיא תאמר עש זיא איך
אנדרן טאך דש דזא ניט מיינשט דש עש דען זעלבין טאך זיא זיא
וייששו עש דש עש דען טאך עבן שבת היישט דא שפראך רבי
עקיבה וידר דאש קאן אין ביוורן סון דעס בך סאבטין דען דאש
זעלבין וואשר דאש וואר סט אייזל שטין איבר זיך איך אין בצאן וואך דז
אין ניט קאן איך ריבר סארן אוב אן שבת שטיט עש בין שטיל וויא
אבדר וואשר אוב רוט אך וויא הקדה זעלברט אך רוט. באך אין קאן אך
דיר עש ביוורן סון דן סאטירש קבר דש רייט איין בין וואך דען
איך קאן איך ריבר סארן אוב אן שבת שטיט עש בין שטיל וויא
זעלבין וואשר דאש וואר סט אייזל שטין איבר זיך איך בצאן וואך דז
עקיבה וידר דאש קאן אין ביוורן סון דעס בך סאבטין דען דאש
וייששו עש דש עש דען טאך עבן שבת היישט דא שפראך רבי
אנדרן טאך דש דזא ניט מיינשט דש עש דען זעלבין טאך זיא וויא
וילש אייך זאך דאש עש עבין דער טאך זיא תאמר עש זיא איך
האבן דש אין דען שבת זאל ערן דא שפראך דער רשע וידר וער
סון וועלן דער הער וילש האבן דש אין זאל דיך ערן הקדה וול עש אך
ביששו אין אי: איך אנדרן מאן דש אין מוז דיך אין ערן דאש איך אנדרן
אנדרן טאך דש איר אין אזו הוך ערט. דא זאגט רבי עקיבה וידר וייש
דזא איר וייש אישט דער טאך סון שבת אין אי: איך

קכז מסכת קדושין פרק ראשין

מעשה נישאך אן איינס זי אן אשקלון דער היש דמה בן
נתינה עש ביאב זיך איין מאל דש ישראל בידרסטין
איין אבן טוב אין דען אפוד דער וואר וואל ווערט זעלבציך טויגט
זעלן איין טייל לייט זיאן וואל אלטציך טויגט זעלן דא מושטין ישראל בו
דעס דמה בן נתינה זן דער וואר איין ברושר עשיר דער האט דען
שטיין. אוב וויא זיא בון בו זיא זינזן דא פראגן אין אוב ער ניט
אזו איין שטיין הטע. דא זאגט ער יוא איך האב אין אביר דער שלוסל
סון דעס זעועלב ליק אוטער מיינן סאטירש קאסא אוב ער שלאסט
איבובר אוב דרך אין ניט אוך זעלן דען מאן זאל סאטיר אוב וואלט
אוטר ערן. אוב ישראל וידר איין זעלן זן אוב וואר זיין סאטיר אכבד
איבובר אוב דרך אין ניט אוך זעלן דען מאן זאל סאטיר אוב וואלט
סון דעס וואל סיל קעגן דראן זיובן באך וואר ער אזו סרוס אוב וואלט

sur la clé du magasin. Il est en train de dormir et je ne peux pas le réveiller, car il faut honorer son père et sa mère.» Les enfants d'Israël repartirent. Le fils honora son père, bien qu'il eût pu gagner beaucoup d'argent. Il était si pieux qu'il ne voulait pas|réveiller son père. «Bien que je sache qu'il vous la faut maintenant et que si je ne vous la vends pas, vous en trouverez une autre, je ne commettrai pas le péché de réveiller mon père.» Ils s'en allèrent donc acheter la pierre ailleurs. Il perdit ainsi plusieurs milliers de florins. L'année suivante, le Saint, béni soit-Il, lui fit don en échange d'une vache rousse, de celles que l'on menait au Temple pour les offrir en sacrifice. Les enfants d'Israël en cherchaient justement une. Ils vinrent le trouver pour la lui acheter, car il était très rare de trouver une vache rousse qui soit complètement rousse. Alors Dama dit: «Je sais très bien que si, maintenant, je vous demandais tout l'argent qui est entre les mains des enfants d'Israël, vous seriez obligés de me le donner, mais je ne vous le demanderai pas; je vous demande simplement l'argent que vous vouliez me donner l'an dernier pour la pierre précieuse; voilà ce que je vous demande pour la vache. N'ayant pas voulu réveiller mon père, j'ai subi une perte de quatre-vingts mille florins; quatre-vingts mille florins, voilà ce que je veux pour ma vache rousse qui est née au sein de mon troupeau de vaches.» Ils durent donc lui donner ce montant. Dès que cette histoire fut parvenue aux oreilles des rabbins, ils dirent: «Voyez-vous, quelqu'un qui fait une bonne action sans qu'on lui ait demandé de faire une bonne action, le Saint, béni soit-Il, le récompense généreusement; a fortiori quelqu'un à qui on demande de faire une bonne action et qui la fait; le Saint, béni soit-Il, le récompensera encore plus généreusement, car, comme dit rabbi Hanina: ‹La récompense de celui qui fait une bonne action parce qu'on le lui demande est plus grande que celle de celui qui fait une bonne action sans qu'on le lui demande, comme ce fut le cas de Dama.›» C'est pourquoi, bonnes gens, honorez père et mère. Alors le Saint, béni soit-Il, vous[156] le rendra. Et il prolongera votre vie.

128 *Babba batra* chapitre «Le statut des maisons» (f° 158a)

(D'une putain qui punit sa fille parce qu'on voyait manifestement qu'elle était une putain, alors qu'elle avait eu dix enfants de putain, mais on voyait moins manifestement qu'elle était une putain)

Histoire qui arriva à un homme. Ce dernier entendit sa femme punir sa fille parce que manifestement, elle menait une

דען פֿאטיר ביט אויך וועקין · וויא וואל איך וויש דאש איר אין מושט
האבן איצונדר אונ׳ ווען איך אין דעש מאל ביט פֿר קויפֿט אז קריגט
איר וואל איין אנדרן נאך דעבוך וויל איך דיא עבירה ביט טון דש איך
וויל מיין פֿאטיר וועקן · אזו גינגן זיא הין אונ׳ קויפֿטן אנדרש זוא אזו
איין שטיין · דא שאדיר אין אום פֿיל טויזנט גילדן · דאש אנדר יאר
דא בישערט אים הקב״ה דער גען איין רויטה קויא דז מן האט גיבראכֿט
אין בית המקדש צו קרבן אונ׳ מן מושט אך אייבן האבן אובטר ישראל
אונ׳ זיא גינגן ווידר צו אים אונ׳ וואלטין זיא אים אב קויפֿן דען מן וינט
גאר זעלטן איין רויטה קויא דיא גאר רויט מושט זיין · דא זאגט דער
דמה איך וויש וואל ווען איך איצונדר וועלט אל דאש געלט האבן דאש
אובטר ישראל אישט אזו מושט איר מיר דרום געבן אביר איך בגער
עש ניט בייארט וויל בגערן דרום אזו פֿיל אז איר האט מיר וועלן געבן
דאש פֿר גנגאן יאר אום דען אבן טוב אזו פֿיל בגער איך איצונדר פֿר
דיא קויא וויל איך ניט האב וועלן מיין פֿאטר אויף וועקין אזו האט עש
מיר גישט אום אכֿטציק טויזנט גילדן דיא זעלבין אכטציק טויזנט גילדן
בגער איך אום מיין רויטה קויא דיא איך אובטר מיין הירט קויא
ביקומן האב אונ׳ זיא מושטן אין וואל דרום אזו פֿיל געבן · אונ׳ וויא עש
אלזו דיא רבנים הערטין דא זאגטן זיא זיך דוך ווען אייבר שון ניט אויף
דיא מצוה גיבאטן איז אונ׳ טוט דיא מצוה דא בישערט אים הקב״ה דוך
דער פֿיר אזו איין גרושן לון מכל שכן דען דיא מצות גיבאטן זיין אובט
הלט זיא דש אים הקב״ה פֿיל אין דער פֿיר בישערט דען עש זאגט
רבי חנינה עש איז גרעשיר דען לון פֿון דעם דער איין מצוה טוט אי
ער אישט אויף דיא מצוה גיבאטן אלש אייבר דער איין מצוה טוט אונ׳
אישט ביט גיבאטן דרויף אלז דיזר דמה דער הלבן ליבן לייט טוט פֿאטיר
אונ׳ מוטר ערן · דא טוט אים הקב״ה ווידר בישערן · אונ׳ טוט אים
זיין לעבן אלזו לענגר מערין :

קכח בבא בתרא פרק חזקת הבתים

מעשה גישאך אן איינם מאן דער הורט פֿון זיינם וויבו וויא
זיא איר טוכֿטיר שטרופֿט דען זיא וואר איין
אופֿגעשפורליך טמאה אזו הורט דר מאן וויא זיא איר טוכֿטיר שטרופֿט
אובט זאגט אלזו מיין טאכֿטיר ביט זייא אלזו איין אופֿין בורליך איין הור
טוא אך וויא איך האב גיטאן איך בין אך איין הור גוועזן אונ׳ האב צעהן
קינדר גהט אזו זיין ביין קינדר איידיל ממזרים גוועזן דיא איך האב
מיט

vie impure. L'homme l'entendit punir sa fille et dire: «Ma fille, ne montre pas ouvertement que tu es une putain; fais comme moi! Moi aussi, j'ai été une putain et j'ai eu dix enfants: neuf d'entre eux sont de véritables bâtards que j'ai eus avec des hommes différents, et je n'ai eu qu'un seul et unique fils avec mon mari, mais mon mari n'en a jamais rien su, car j'ai toujours pratiqué la prostitution en secret et j'aimerais que toi aussi, tu pratiques la prostitution en secret.» Le mari entendit tout ce que sa femme dit et il en fut bouleversé; il dut faire semblant d'ignorer que sa femme était une femme adultère. Le mari fut tellement préoccupé par la chose qu'il en tomba malade et mourut de chagrin. Alors il dicta ses dernières volontés: «Tous mes biens, seul un enfant en héritera.» Mais il ne dit pas quel fils en hériterait. Sur ce notre brave homme mourut. Après sa mort, chacun voulut hériter cet argent à lui tout seul. Ils se rendirent donc auprès de rabbi Benaa qui était recteur de l'école talmudique à l'époque pour qu'il décide qui allait hériter cet argent. Le rabbin leur dit: «C'est une affaire compliquée et j'ignore les dessous de cette affaire; je ne suis pas prophète pour savoir de qui votre père a voulu parler. Mais voilà ce que vous allez faire: Allez tous ensemble sur la tombe de votre père, prenez chacun une pierre dans votre main et frappez-en la tombe de votre père en disant: ‹Cher père, dis-nous qui est ton vrai fils qui doit hériter ton argent à lui tout seul.›» En fait le rabbin voulait les mettre à l'épreuve: en seraient-ils capables, auraient-ils l'insolence d'agir de la sorte envers leur père? Et ainsi il saurait que celui qui refuserait de le faire était son vrai fils. C'est ce qui arriva. Les enfants quittèrent tous le rabbin pour aller sur la tombe de leur père, munis d'une pierre, à l'exception d'un seul qui refusa d'y aller en disant: «Croyez-vous que je vais infliger une telle honte à notre père dans sa tombe? Je n'irai pas sur sa tombe, tout en sachant pertinemment qu'ainsi je n'hériterai pas un centime de la fortune de mon père.» Alors le rabbin reconnut tout de suite qu'il s'agissait là du vrai fils. Il dit: «C'est à lui d'hériter tout l'argent, c'est de lui que parlait votre père.» Grâce à sa sagesse, le rabbin réussit à savoir qui était le vrai fils. Car la voix de la nature ne peut avoir le cœur d'infliger une telle honte à son propre père. Mais peu importe aux enfants de putain de faire honte à quelqu'un, même s'il est déjà mort et enterré.

מסכת

אובטיר דען קבר לינן:

דיא פֿרעגן נישט דער גאָך אובא מכּן אייבּס בחרפּה וועלן ער שוין
פֿאָטיר אין ראָשון חרפּה: זעלט אן טון זובדר ווייס הורן קידר
ניין זעלבסט איטאָ דאָס ניט הערצין דש עש זייבּס איבּן
אייער פֿאָטיר נאָייבּט. אוך מיט דער חכמה ברענגט דער רב דש
דאָר דער רעלט זון אוך זאָגט דער אַ דאָש מוזן אַך ישראל דען
פֿון איין פֿאָטיר ווֹל זעלט ישראל ווֹל אַרק דער רב דער וואָל דאָש
פּעפּניק דען איך דש ווישן איך זעליט אוך לן ניט קבר דען
אובזריס פֿאָטיר אז אין ראָשון חרפּה אובטיר דעס קבר אן טון איך
אייבר דער וואָלט ניט לן זעלט ישראל ווֹל אַרק דער רב וואָל דאָש
זובדר קידיר בּן דעס רב פֿאָטיר דאָש אוך קבר מיט שטיבן
ניין הין אַל לינקאָן דאָש עש אַך ישראל אין עש אַך דער רעלט זון
אייבר דער וואָלט ניט לן זעלבסט איר איך אז: איר
פֿאָטיר אוך דש טעט דער רב דרוס דש ער זיא וועלט פֿון זאָל אוך
עש טון וועלט אז: זיא אַל עזוזת קייט וועלן אן אירס פֿאָטיר
ישראל אוך וועלכיר לין רעלטר זון אישט דער דיין אוין אַך
פֿאָטיר אוך קבר אוך שפּרעלט וועד לין ליבּיר אן אוין
קבר אוך נעמיט אייער אייטליכר אין שטיין אין דיא הבט אוך
דוך טוט איר אייבש אוך ניט אַל מיט אובנדר אוך אייערס פֿאָטיר
דען קין נבּיא ז: איך זעלט ווישן וועלכיר אייער פֿאָטער נאייבּט העט.
פֿאָטיר אייערש אוין לידר אן ליבּיר פֿאָטיר וועלט שפּרעלט קבר אוך
נעמיט אייערש אייטליכר אין שטיין אין דיא הבט אוך
קבר אוך אוין אַל מיט אובנדר אוך אייערס פֿאָטיר
דוך טוט איר אייבש אוך ניט אַל מיט אובנדר אוך אייערס פֿאָטיר
דען קין נבּיא ז: איך זעלט ווישן וועלכיר אייער פֿאָטער נאייבּט העט.
אינן דאָש אז: אין שווערן זך אוך דיא זך אישט איר פֿר הלן דען איך
מאָכן וועלכיר דאָש מוזן אַלט ישראל דא שפּראָך דער רבי וידר בּן
זיא בּור רבי בבאה דער וואָר ראָש ישיבה בּוס זעלבּן מאָל ער זאָלט
בּן טוט וואָר דא וואָלט איין איטליכיר דש מוזן אַלין ישראל אוך אז
ראָל ער וא אוך. מאָן וון עש ישראל זאָלט אוך אז: שטורב דער וון
ועלכיר זון עש ישראל זאָלט אוך אז: שטורב דער וון
ניט אבּיר ניט זאָלט אוך אז: ישראל קידיר בּן אייבּר פֿון אַל מיין וון
ניט קרבּך וואָרד אוך וואָלט שטערבּן דא טעט ער בּוואה אַל מיין וון
איש ישוואָרדן מאָן דער אוך אז: אַל הרט וואָר זך אז: ביזוּרט זך דאָש ער פֿור
זאָר וויא אוך דרפֿט זך דאָך ביט זאָל מאָן בּן דש זיין וויב וואָר אשת
האָט עש אַל: ישהערט וויא זיין וויב ישראל דאָט אוך אז: ישהערט
מאָן דער. אוך דער ישוון אז: אַל ישלשט אָך הייליך אין הור זיין
אובּ אוך מיין מן האָט דאָך ביטש דער פֿון ישוישט אַל: הייליך בּן אָך
ישהט אוך מיין מיט אין ישעלטן מאָן ישהט אוך האָב ביט אז: אין זון מיט מיין ישעלטן מן
מיט אבּדרן מאָן ישהט אוך האָב ביט אז: אין זון מיט מיין ישעלטן מן

129 Traité *Megillah* chapitre un (f° 16a)

(De Haman qui apporta une monture et des vêtements à Mardochée[157])

Histoire qui arriva à Haman lorsqu'il apporta le cheval et les beaux vêtements à Mardochée. Haman dit à Mardochée: «Viens, revêts ces vêtements et monte à cheval, c'est le roi qui l'ordonne!» Mardochée dit: «Non, il faut d'abord que je me fasse couper les cheveux, car on ne se présente pas devant le roi avec des cheveux longs.» Entre-temps la reine Esther s'était rendue chez tous les barbiers pour leur interdire de couper les cheveux à Mardochée, car c'était à Haman lui-même de couper les cheveux à Mardochée. Alors Haman alla chercher des ciseaux chez lui et lui coupa les cheveux. Tout en lui coupant les cheveux, Haman soupirait tant et plus. Mardochée lui demanda pourquoi il soupirait ainsi. Il dit: «Comment ne pas être triste quand je songe en quelle haute estime on me tenait à la cour du roi, moi bien plus que tous ses autres conseillers, et me voilà maintenant contraint à être barbier et à couper les cheveux à un juif!» Alors Mardochée lui dit: «Scélérat que tu es! N'as-tu pas été barbier pendant vingt-deux ans dans un village du nom de Karsoum? D'où te vient subitement cette folie des grandeurs?» Conformément aux ordres qu'il avait reçu, Haman revêtit Mardochée des vêtements royaux. Puis Haman dit à Mardochée: «A présent, monte à cheval!» Mardochée dit: «J'ai les jambes si faibles à force de jeûner que je ne puis grimper si haut.» Alors Haman se baissa et Mardochée grimpa sur son dos, puis de là sur le cheval; et chevauchant ainsi, il se moquait de Haman. Haman dit à Mardochée: «Pourquoi te moques-tu de moi? N'est-il pas écrit: *Si ton ennemi tombe, ne te réjouis pas* (Prov 24, 17), ce qui veut dire en yiddish: ‹Si ton ennemi tombe, ne te réjouis pas!›; et toi tu te réjouis de ce que je sois tombé si bas.» Alors Mardochée dit à Haman: «Scélérat que tu es! Sais-tu qui est concerné par ce verset? Les enfants d'Israël. Mais pour les scélérats comme toi, il est écrit: *Et toi tu fouleras leurs têtes* (Dt 33, 29), ce qui veut dire en yiddish: ‹De ta hauteur, tu le fouleras.›» Ils chevauchèrent ainsi et Haman précédait Mardochée en criant: «C'est ainsi», ce qui veut dire en yiddish: ‹C'est ainsi qu'il faut honorer un homme.›[158] Et lorsqu'ils passèrent près de la maison de Haman, sa fille qui se trouvait dans l'escalier, se dit: «Celui qui passe à cheval, c'est certainement mon père à qui le roi rend hommage et celui qui chevauche à ses côtés, c'est sans aucun doute Mardochée.» Et elle courut| en

מעשה נישאך דא האמן מרדכי דש סַנהערט ברוכט אוֹך דיא
ליטן קליידר דא זאלט האמן נו מרדכי קוס הערׄ אוכט
טוא דוא דיא קליידר אן אוֹך זעבט דיך אויף דאש סַנהערט דער אלך
ווילעש האבן. דא זאלט מרדכי ניין איך מוש סַאר מיין האר נאשן אב
שניידן דען עש איז ביט דער סדר דאש מן זאלט איז מיט נעלאן
סַר דעס אלך נין. דיא ווייל ניכט דיא אסתר האלכה הין אוֹך
אלי שערר דש קייזר מרדכי זאלט שערן דען דער האמן מושט זעלבשט
מרדכי שערן דא הולט דער האמן איין שער אן זייכס היז אוֹך שערט
איס אוֹך ווא ער נון שערט אז זיכניט האמן נאר זער דא סַראלט אן
מרדכי ווארוס ער אלז זאלט דא זיכניט זאלט ער ווידר ווא זאלאיך ניט
טרויארן זיין ווען איך נידעניך ווא איך אז נאר נישאלטין הוך בין נאכט
נישוין בייא דעס אלך מער אז אבדרן יוע ביסאל אוֹך איך מוש איבודר
אין באדיר אוֹך איין יודן שעריר מוש זיין. דא שפראך מרדכי ווידר
אן אייא דוא רשע דוא בישט דוך ווא נישואנניך יאר באדיר
נישוין אן אייכס דורך דאש היישט קרנוס. ווא שטעלשט דוא דיך
איבודר אז נאר הוך. ווא ער נון ניבאט האט דא טעט האמן מרדכי
שטיין אויף דאש סַנהערט דא זאלט מרדכי מיין בין זיין מיר נאר
שוואך ווארדן סון סַאשטין דש איך ניט אלז הוך שטיין אז בוקט
זיך האמן אוֹך מרדכי שטין אויף האמן אוֹך דער באך אויף דאש סַנהערט
אוֹך רייטט אוֹך שפאטיט דען האמן דא זאלט האמן ווידר מרדכי ווארוס
שפאטשטו מייער שטיט דאך נישריבן נגפול אויבך אל תשמח דאש
אישט טייטש ווען דיין ווייב סַאלט אז זאלשטו דיך ניט סַרייאן אוכט
דוא סַרייטש דיך מייער ווילאיך בין אז שפיל בין נישוארדן. דא זאלט
מרדכי ווידר האמן דוא רשע ווישטו ווא דער כסיך שטיט בייא אייכס
ישראל אבר בייא אייכס רשע אש דוא בישט שטיט נישרבן ואתה על
נמותיו תדרוך דאש אישט טייטש אויף דיין היך דוא זאלשט איס
טרעטין. אוֹך ווא זיכ נון רייטן דא שריא האמן סַר מרדכי ככה דאש
אישט טייטש אז זאל מן איין ערן. אוֹך ווא זיכ נון סַר האמן הוז
אישט אוֹך דער בעבן אין ניט דער ווען נישוש מרדכי זיין אוֹך נוך דיא
שטעך

haut des escaliers, prit un pot plein d'excréments dans les cabinets et le vida sur Haman, son père, car elle le prenait pour Mardochée. Haman leva les yeux et sa fille s'aperçut qu'il s'agissait de son père. Elle tomba du haut des escaliers, se brisa la nuque et mourut.

130 *Berakhoth* chapitre «On ne se lève pas» (f° 32b)

(D'un homme pieux qui fit sa prière en plein champ[159] et d'un gouverneur qui le salua mais auquel il ne répondit pas)

Histoire qui arriva à un homme pieux. Il traversait un champ à l'heure de la prière. Alors il se mit à prier en plein champ. Et tandis qu'il priait, un gouverneur s'en vint à cheval et salua l'homme pieux. Mais l'homme pieux ne rendit pas son salut au gouverneur et resta muet. Le gouverneur attendit qu'il eût fini de prier et lorsqu'il eut achevé sa prière, le gouverneur dit à l'homme pieux: «Dis-moi, coquin, pourquoi, lorsque je t'ai adressé la parole, ne m'as-tu pas répondu? S'il me prenait l'envie de te couper la tête, qui pourrait bien m'en empêcher?» Alors l'homme pieux dit: «Seigneur, je t'en supplie, laissez-moi la vie sauve[160], je vais vous répondre bien volontiers.» Et il parla en ces termes: «Cher seigneur, si vous vous teniez devant un roi fait uniquement de chair et de sang, et si vous lui parliez, et si une tierce personne venait vous adresser la parole, lui répondriez-vous?» Le gouverneur répondit: «Non, je ne lui répondrais pas.» «Mais si tu lui avais répondu, que te serait-il arrivé?» Le gouverneur dit: «J'aurais eu à craindre que le roi n'exige ma tête en échange.» L'homme pieux dit: «Et bien tu vois, si tu t'étais tenu devant un roi fait uniquement de chair et de sang, vivant aujourd'hui, mort demain, il n'eût pas hésité à te faire couper la tête. Combien plus grande était ma peur lorsque je me retrouvai devant le roi qu'on dénomme le Roi des Rois, qui n'est fait ni de chair ni de sang et qui vit éternellement sans jamais disparaître. Comment aurais-je pu répondre à ton salut? Il m'eût fallu craindre que dans sa colère, il ne me tue.» Lorsque le gouverneur entendit l'homme pieux|lui répondre aussi pertinemment, il se

שטעלן אנוין אונט באס איין טיפין קוֹל איט זבל אויש דעס ביית
הכיסא אונ׳ וואר׳ עש אוין׳ האן איר קַאטיר דען זיא אייבט עש ווער
מרדכי דא זאך האן איביר זיך דא טאַטיר ווא עש איר
קַאטיר אי׳ דא קַי׳ל זיא קון שטעלן איין ראב אונ׳ קַי׳ל דען הלכה אב
אונט קַי׳ל בו טוט׃

מעשה ישאלן אן איינס חסיד דער זינן איבר פעלט אונט
דא עש צייט וואר בו אורן דא אורט ער אוין דעס
קַעלט אונ׳ ווא ער אורט ער אוין הזמן איין רייטן דא הער בו דא קאס דא הער חסיד דער דקדק דען
הזמן דער ערשט דעס חסיד אונ׳ דעס חסיד דער הזמן בי׳ ער אוש
הזמן ני׳ אונט שוין שטיל דא וורט דער הזמן אונט
ניאורט האב אונט דא ער בון ניאורט אוש דא זאגן דא דער הזמן
וידר דען חסיד זאל אן דוא בויזוכטר דא איך בו האב בו
ישטראכן וואלט אוש ניט ניעמט׳רט ווען איך איבדר
הין אעלן ען אונ׳ שלין דיר דיין קאפא אב ווער וועלט אוש עפיש דרוס
טון׃ דא זאגן דער חסיד אדובי איך ני׳ דיך וועלט אוש דיין אייך
ווא׳ עבטקרן אונ׳ הוב אן ליבר הער וון איר דא שטעבט קאר איך
קינד דער ניארט בלוט אונט קלייש ווער אונ׳ רידר אוש עש
קעס איך אנדריר אונט שפרעך איך נוא ווערשט אך איס
עבטקרטן׃ דא זאגן הזמן ניין איך זוער איס ני׳ עבטקרטן
ווען דוא איס העשט אבר ניעמטקט וויש ווער עש דיר דרוס
הה׃ העט איר איין קאפא ניוון דרוס׃ דא זאגן דער חסיד בון זעך
ניעהן׃ דא זאגן הזמן איך העט איך ווען איך אוין קערטין דער אלך
דוך ווען דוא ווערשט ניטבדן בייא אייגס אלך דער נייארט בלוט
אונ׳ קלייש אישט דער הייט עבידין אישט אונט מארן טוט אישט
באך דעבוך העט ער דיר דיין קאפא נאשן אב שלאגן׃ מכל שכן וקל
וחומר איך בין נישטבדן קר דעס אלך דער דא אישט ניהישן
אלך איביר אן מאכיס דער דא וידר קלייש באך בלוט אישט אונט
דער דא איבידיך לעבט אונ׳ שוועבט אונ׳ ני׳ קר בענגלך אישט ווא
זעלט איך דיר דעל ניעמטקרט האבן דען איך העט איך ווען אוך דאך
פערטן ווען ער ווער בורבן ניוואלדן אי׳ העט ער איך נאך מאיד
ניון׃ ווא בון דש דער הזמן דש הורט דאש איס דער חסיד אז

réconcilia à nouveau avec l'homme pieux et lui dit: «Tu m'as donné une excellente réponse.» Et c'est en paix que l'homme pieux rentra chez lui, dans sa demeure. C'est pourquoi tout juif doit prier avec ferveur. Ainsi tout mal lui sera épargné.

131 Traité *Hagigah* chapitre un (f° 4b)

(De rabbi Dima qui connaissait bien l'ange de la mort)

Histoire qui arriva. Un homme du nom de rabbi Dima fils d'Abbayè était un habitué de l'ange de la mort qu'il connaissait bien. Un jour, l'ange de la mort dit à son serviteur: «Va me chercher une femme du nom de Myriam, celle qui coiffe les femmes.» Le serviteur s'en alla et revint avec Myriam, celle qui coiffe les enfants. Il avait mal compris. L'ange de la mort lui dit: «Je t'avais pourtant bien dit d'aller chercher Myriam, celle qui coiffe les femmes. Pourquoi as-tu été chercher Myriam, celle qui coiffe les enfants?» Le serviteur lui répondit: «Eh bien, rends-la moi! Je vais la ressusciter.» L'ange de la mort dit à son serviteur: «Non. Maintenant qu'elle est là, qu'elle y reste, car grâce à elle, le compte y est.» Puis l'ange de la mort dit à son serviteur: «Mon cher, dis-moi, comment as-tu pu la tuer alors que son heure n'était pas encore venue?» Le serviteur dit: «Je vais te le dire. Elle était assise près du feu, le tisonnier à la main pour attiser le feu. Elle posa le tisonnier dans le feu. Alors le tisonnier se consuma dans le feu. Avec le tisonnier qui se consuma, sa chance se consuma, elle aussi. Alors je la tuai.» Rabbi Dima dit: «Avez-vous donc le pouvoir de le faire?» L'ange de la mort dit: «N'est-il pas écrit dans l'Ecclésiaste: *Maint homme meurt sans jugement* (Prov 13, 23)[161], ce qui veut dire en yiddish: ‹Maint homme meurt sans jugement›, c'est-à-dire que maint homme meurt avant son heure. Mais je ne le mets pas avec les morts tant que son heure n'est pas venue; je le garde auprès de moi en attendant. Alors seulement je le mets avec les morts.» C'est pourquoi, qu'aucune femme ne laisse se consumer le tisonnier, car sinon elle consume sa chance.

ובשת קר ברענט זיא איר מוז:

ליטן. דער הלבן זאל קיין קרויט דען שיר שטעקן כאר ברענן
הלט אין דער ווייל בייא איר דער כאך זיך אין אובטר איז טוטן
איז. זיין בייא האט זעלן זיין דש ער שטערבן אובט
אייבר מוש קר זייבר בייא מוש שטערבן אבער איך זיך אין ביט אובטר
משפוט דאש אש אשט טייטש מעגליר שטערבט זובדר ניכליט. דאש
זאלן דער מלאך האוזת שטיט ביט אין קהלת ישריבן ווש נספה גלא
איך זיא. דא זאלן דא רב דיאי הבט איר דען דאש מאלט בז טון. דא
שטעקן אשט קר ברענט אזו אשט איר מוז אך קר ברענט דא טוט
קייאר דא קר בראן דער שיר שטעקן איש קייאר אוב דא דער שיר
אוב וואלט דאש קייאר שארן דא לילן זיא דען שיר שטעקן אין דעש
זאס עבין בייא דען קייאר אוב האט דען שיר שטעקן אין דער הבט
האט זעלן שטערבן. דא זאלן דער קבעלט איך דיך דירש זאלן זיא
האשטו זיא טוטן ווייל איר בייט אשט באך ביט ניווען דקבעלן זיא
זאלן דער מלאך האוזת זיין ווידר ליבר זאך דוש איר ווא
זיא דא אשט זא לוש זא דען דא דער קילט דאך דיא בעאל. דא
קבעלט ביז איר זא בייא ווידר הער איך דיא ווידר זיין קבעלט ביז ווייל
שטבדין דא זאלן דער מלאך האוזת איך האב דיך דאך ניהישן דיא
ברענן אין קרויא דיא היישט מרים דיא דא קבעלטן אל וויבר
זא קבעלטן. דא ניכן דער קבעלט הין אוב ברוכן איא מריס דיא
דא קבעלטן דיא קיבדיר זא קבעלטן אוב הער האט אין לייך קר
האשטו דען איר דיא מריס ביבראכן דיא דא קיבדיר קבעלט איך ווידר
זאלן דער קבעלט אזו בייא איר זיא ווידר הער איך ווי זיא ווידר
לעבבדיך אכן. דא זאלן דער מלאך האוזת זיין ווידר ביז קבעלט ביז ווייל
איז דא אשט זא לוש זא דא דען דא דער קילט דאך דיא בעאל. דא
זאלן דער מלאך האוזת ווידר זיין קבעלט ליבר זאך דוש איר ווא
האשטו זיא קבעלט טיטן ווייל איר בייט אשט באך ביט ניווען דשזיא
האט זעלן שטערבן. דא זאלן דער קבעלט איך דירש זאלן זיא
זאס עבין בייא דען קייאר אוב האט דען שיר שטעקן אין דעש
אוב וואלט דאש קייאר שארן דא לילן זיא דען שיר שטעקן אין דער הבט
קייאר דא קר בראן דער שיר שטעקן איש קייאר אוב דא דער שיר
שטעקן אשט קר ברענט אזו אשט איר מוז אך קר ברענט דא טוט
איך זיא. דא זאלן דא רב דיאי הבט איר דען דאש מאלט בז טון.
זאלן דער מלאך האוזת זיין ווידר חסיד אוב זאלן בזאלן ביט ניט
הלבן דער הלבן זאל קיין קרויא דען שיר שטעקן כאר ברענן
ליטן. דער הלבן זאל קיין קרויא דען שיר שטעקן כאר ברענן

מסכת חגיגה פרק ראשון

קלא

מעשה בישאך אייבר האט ניהישן רב דימה בר אבייה דער
זוארן ניווא בליבן אוב וואלט בזיא דעש מלאך
האוזת איין מלאך זאלן דער מלאך זיין ווידר זיין הבט ניא הין אובט
ברענן איר איין קרויא דיא היישט מריס דיא דא קבעלטן אל וויבר
זא קבעלטן. דא ניכן דער קבעלט הין אוב ברוכן איא מריס דיא
דא קבעלטן דיא קיבדיר זא קבעלטן אוב הער האט אין לייך קר
האשטו דען איר דיא מריס ביבראכן דיא דא קיבדיר קבעלט איך ווידר
זאלן דער קבעלט אזו בייא איר זיא ווידר הער איך ווי זיא ווידר
לעבבדיך אכן. דא זאלן דער מלאך האוזת זיין ווידר ביז קבעלט ביז ווייל
איז דא אשט זא לוש זא דא דען דא דער קילט דאך דיא בעאל. דא
זאלן דער מלאך האוזת ווידר זיין קבעלט ליבר זאך דוש איר ווא
האשטו זיא קבעלט טיטן ווייל איר בייט אשט באך ביט ניווען דשזיא
האט זעלן שטערבן. דא זאלן דער קבעלט איך דירש זאלן זיא
זאס עבין בייא דען קייאר אוב האט דען שיר שטעקן אין דעש
אוב וואלט דאש קייאר שארן דא לילן זיא דען שיר שטעקן אין דער הבט
קייאר דא קר בראן דער שיר שטעקן איש קייאר אוב דא דער שיר
שטעקן אשט קר ברענט אזו אשט איר מוז אך קר ברענט דא טוט
איך זיא. דא זאלן דא רב דיאי הבט איר דען דאש מאלט בז טון.
זאלן דער מלאך האוזת זיין ווידר חסיד אוב זאלן בזאלן ביט ניט
הלבן דער הלבן זאל קיין קרויא דען שיר שטעקן כאר ברענן
ליטן. דער הלבן זאל קיין קרויא דען שיר שטעקן כאר ברענן

132 Traité *Erubin* chapitre «Comment»[162] (f° 54b)

(De rabbi Pereda et de son disciple qui était un grand ignorant et qui devait tout étudier quatre cents fois)

Histoire Rabbi Pereda avait un disciple qui était un grand ignorant et tout ce qu'il lui enseignait, il devait le lui répéter quatre cent fois avant qu'il ne le retienne. Un jour, rabbi Pereda venait de lui répéter quatre cents fois la même chose, lorsqu'on l'appela pour une question religieuse. Mais l'étudiant ne savait toujours pas ce qu'il avait étudié avec lui. Rabbi Pereda dit à son disciple: «Comment se fait-il qu'aujourd'hui tu aies moins bien retenu que les fois précédentes, alors que je t'ai tout répété quatre cents fois?» Le disciple dit à son maître: «A partir du moment où on vous a appelé pour cette question religieuse, j'ai cessé de concentrer mon attention sur l'étude, car j'ai pensé, ‹Maintenant mon maître s'en va.›» Rabbi Pereda dit: «Mon cher fils, concentre ton attention; je vais te répéter le tout encore quatre cents fois.» Et effectivement, il lui répéta le tout encore quatre cents fois, jusqu'à ce qu'il ait tout retenu. Alors une voix se fit entendre dans le ciel qui dit à rabbi Pereda: «Que préfères-tu? Continuer à vivre quatre cents ans ou bien entrer tout de suite au paradis, toi et ta génération?» Rabbi Pereda dit: «Je préfère entrer au paradis avec ma génération.» Alors le Saint, béni soit-il, dit: «Donnez les deux à ce saint homme, le paradis, plus quatre cents ans de vie.» C'est pourquoi, mes braves gens, que chacun étudie à la perfection avec ses disciples.

133 Traité *Berakhot* chapitre trois (f° 20a)

(De rabbi Yohanan qui était assis à la porte du bain rituel où les femmes venaient se purifier)

Histoire qui arriva. Rabbi Yohanan s'asseyait toujours à la porte de l'endroit où les femmes venaient se purifier, car il disait: «Quand les femmes viendront prendre leur bain rituel, qu'elles me regardent! Aussi la nuit, lorsqu'elles reposeront à côté de leur époux, toutes leurs pensées iront vers moi. Que leurs enfants soient aussi beaux que moi et qu'ils étudient aussi bien que moi! Car les pensées jouent un rôle prépondérant quand les hommes et les femmes reposent côte à côte. Si en effet, que

קלב מסכת ערובין פרק כצר

מעשה רבי פרידה דער האט דער תלמיד זיין איין ווער איין
ירושלים עס האלט אזוי אלש ווייש ער מיט איס לערנט
דאש מושט ער שרש קיר הובדרט מאל מיט איס לערנן ער שרש קענט
ביהלטן . איין מאל האט רב פרידה שון קיר הובדרט מאל מיט איס
לערנט דא רופט מן איס עבן זו אייבר מצוה דא תלמיד
דאך באך ביט ווייש ער האט מיט איס לערנט . דא זאגט רב פרידה
זו דעם תלמיד ווא זואל דו עש זוא עש איבובדרט ווילך זו אין
אנדר מאל ווא זואל דו איך האב בון יר הובדרט מאל מיט דיר לערנט .
דא זאגט דער תלמיד ווידר זיין רבי סון דעם מאל מן זו מן האט
דא דער מצוה ירוסט . דא האב איך קין אכטונג
דעם איך האב רב דער רבי בין . דא זאגט דער תלמיד
קיר פרידה ליבר זון דאך באך האב דיין אכטונג
מאל הובדרט מאל מיט דיר לערנן אוך לערנט דאך באך קיר הובדרט
מיט איס ביז ערש קוכט דא דאס איין שטיס סון היאוס אוך זו
רב פרידה וועלש איז דיר ליבר דש דוא נאך יר הובדרט יאר אלשט
לעבן . אדר דוא ביט אוך דיא ביין ליבירט אלשט לייך ערש
ירושלים אין דאש ין עדן זואלך זו . דא זאגט רבי פרידה איך וויל ליבר דאש אובט מין
אלשט . דא זאגט רבי פרידה איך וויל ליבר דאש אובט מין
ליבירט אין דאש ין עדן זואלך זו . דא זאגט הקלה לעבט דעם
אלי בייד דאש ין עדן זו קיר הובדרט יאר בוך לעבן דער הלבן ליבן
לייט זואל אייבר אך ין לערנן מיט זיין תלמיד :

קלג מסכת ברובת פרק שלישי

מעשה ישאלך זיך רבי יוחנן אל וועלן זעגט אוך דיא
סטורט סון דעם אורט וו דיא וויבר זו טבילה ין
זו טבילה ין דעם ער זואל ווערן ווייבר דיא וועלן אובט אוך
ווערן ין דיא בלט דיא ער זיא שש דש אינרוא דער יהוה זיא
איר דיא זיא בייא ין זיך מיט זואל ווערן . איין מאל האט רב פרידה
ביהלטן . דיא ווייבר דיא ווערן ין טבילה זו
ווען ב 2 ז 2 יט

Dieu nous garde, ils ont de mauvaises pensées, les enfants tourneront mal. Mais si au contraire,| les hommes et les femmes ont de bonnes pensées, les enfants tourneront bien.» C'est ce qu'illustre la femme d'Elisée le grand prêtre, qui fut prévenue en se rendant au bain rituel. Le Saint, béni soit-Il, lui accorda un enfant, un fils qu'on nomma rabbi Ismaël le grand prêtre et qui fut l'un des dix martyrs. Car Elisée était un juif pieux, mais ses enfants moururent tous à peine nés. Un jour, sa femme lui dit: «Pourquoi les gens ont-il des fils alors que nous n'avons pas de fils?» Elisée répondit: «Je vais te le dire. Tout dépend si les femmes se rendent au bain rituel. Si oui, elles sont très vertueuses et ont de bonnes pensées lorsqu'elles reposent à côté de leur mari; elles pensent à un érudit et leurs enfants lui ressembleront.» La femme dit: «Eh bien, moi aussi, je ne veux avoir que de bonnes pensées.» Alors qu'elle s'était rendue au bain et qu'elle s'en revenait chez elle, elle trouva un porc sur son chemin. Aussitôt elle retourna au bain, car elle craignait de ne penser à rien d'autre qu'à ce porc toute la nuit. La deuxième fois, elle trouva un âne sur son chemin. Elle retourna également au bain. La troisième fois, elle rencontra une lépreuse. Aussi se rendit-elle à nouveau au bain et lorsque le Saint, béni soit-Il, vit qu'elle était aussi vertueuse, le Saint, béni soit-Il, dit à son ange Métatron[163]: «Va te mettre en face d'elle lorsqu'elle sortira du bain pour que plus rien ne lui arrive; car cette nuit, elle concevra un homme remarquable qui sera grand prêtre devant Moi.» Alors Métatron descendit du ciel et se mit en face d'elle. Cette nuit-là, notre brave femme s'était bien rendue près de quarante fois au bain rituel. Lorsqu'elle aperçut l'ange qui était beau comme un roi, elle prit peur; elle crut que c'était son mari et voulut s'en retourner au bain. Mais l'ange dit: «Tu n'as pas besoin de retourner au bain, car je suis l'ange Métatron. Le Saint, béni soit-Il, m'a envoyé te dire qu'Il a vu les bonnes pensées que tu avais. Aussi suis-je chargé de t'annoncer qu'aujourd'hui tu concevras un fils qui te procurera une grande joie.» La brave femme fut saisie d'effroi, mais en même temps elle rentra à la maison remplie de joie. Cette nuit-là, elle tomba enceinte et cette nuit-là, toutes ses pensées étaient tournées vers l'ange. Elle conçut un fils qu'on appela rabbi Ismaël le grand prêtre. Lorsqu'il naquit, l'ange vint le prendre dans ses bras et ce fut lui son parrain. Et l'ange enseigna à l'enfant tout ce qu'il| savait, afin qu'il sût ce qui arriverait en bas et en haut et qu'il pût se rendre au ciel quand il vou-

וועלן דיא אחשובה טון אבער נאכט ווייב ווען אישט זיא ברעטן דיא
קיבדיר אך וואל דער באך . אלש איר ביבדען בייא אלישע כהן גדול
ווייב דיא וואר איך ניווארבט אן איר טבילה נין דא בישערט איר אך
הקלה איין זון דער וואלט רבי ישמעל כהן גדול דער וואר אייבר
אובטר דען דער אלישע דער וואר איין סרוער יוד אביר זיין קיבט דיא שטורבן איס ליך ווא זיא ביבארדן וואלן איין
מאל שפראך זיא זו איס וואלט האבן אלי דיא וועלט זון אובט איר
דען קיין זון ביט דא שפראך אלישע וויל דיר זאלן דש מאכט וועלן
דיא וייבר טבילה נין זא זיין זיא ער ביבלטן אוב זיא האבן ניטן ביבדקן
ווען זיא בייא איר האבן לאנג צו אייבס תלמיד חכם דא ברוטן דיא
קיבדר וואל דור באך . דא שפראך דש וייב אזו וויל איך בון אער
דיא וויבר טבילה ניט דא בון טבילה ביבדקן האבן אוב דא זיא בון וואלט וידר הייס צו
הוא ביבדקן דא בינעבט איר איין חזיר דא ביבן זיא וידר צו טבילה דען
האבן . זיא סרובט זיך זיא וואר דיא בין ער ביבדקן בכט ביבדקן אוין דש חזיר דש
דש אבדר מאל בינעבט איר איין זיא ביבן אזו ביבן זיא אך וידר צו טבילה
דש דריט מאל בינעבט איר איין מצורה דא ביבן זיא אך וידר וידר צו
טבילה אובט דא הקלה בון דש זיא אך זיא זיא אזו ביכטן וואר דא זאלט
הקלה וידיר דען מאלך מטטרון ניא הין אובט שטעל דיך ביבן איר
ווען זיא אוש דער מקוה ביט דש איר בישט אין ישיכט דען זיא זאל
ביזן באכט טראלן וועדן איין קישטליכן מאן דער זאל איין כהן גדול
קור איר . אובט דיא סרויא וואר דיא זיא זיבלן באכט זאלט אובט שטעלט זיך
אל טבילה ביבלן מאלך מטטרון אובט וויא זיא בון דען מאלך זאך דש שר זיא
היסט דא שטובד וויא איין מלך דא דער שראך זיא אובט מייבד עש
ווער איר מאן אוב וואלט וידר צו דא שפראך דער מלאך מטטרון הקלה דש איך
דרשט ביט וידר צו דען דען ביך דער מלאך מטטרון הקלה האט איך
הער ישיקט איך זאל דיר זאלן ער זיעהן דיין ביבדקן ביבן דש
זאלן טראלן זון איין היבט זיא זאל דיר איך זאל דש זאלן דיר היבט דוא
וועדשט וועלן דער דיך ער סרייאן וועט דיא וון סרויא וואר ביבן ער
ער וועלט דיא אוב וואלט דער שראך זיא היס איין ירושלים מיט
דער מלאך דען בכט ביבדקן אוין דש חזיר אוב ווא עש
אוב ביבאלן רבי ישמעלכהן גדול אוב איין זון דער וואלט דא קאס דער מלאך אוב הוב דש קיבט אוב וואר דער
ביבארן וואלט דער מלאך דער ערבט דש קיבט אלש וואש ער קאבט

lait. Voilà ce que le Saint, béni soit-Il, lui accorda pour les bonnes pensées qu'elle avait eues. Car tout dépend de leurs pensées, lorsqu'un homme et une femme reposent côte à côte. Car les pensées qu'elles auront seront déterminantes pour l'enfant.

134 Traité *Berakhot* chapitre trois[164]

(D'un roi puissant qui ne pouvait pas avoir d'enfant avec sa femme et des prières ferventes qu'il fit)

Histoire qui arriva. Il était une fois un roi puissant qui avait une très belle femme et ils n'avaient point d'enfants. Aussi priaient-ils avec ferveur pour que le Saint, béni soit-Il, leur accordât un fils qui prît la succession du royaume après leur mort. Grâce à leurs prières ferventes, le Saint, béni soit-Il, exauça leur supplique et la reine conçut et mit au monde un fils qui était aussi noir qu'un Maure du pays des Maures. A sa vue, le roi fut pris d'une grande tristesse et il fut contrarié de ce que sa femme eût mis au monde un Maure alors que tous deux étaient si beaux. Tournant et retournant cette idée dans sa tête, il se dit: «Au fait, j'ai un Maure à mon service; il aura très certainement couché avec ma femme.» Et le roi réunit ses conseillers et exigea la mise à mort de la reine qu'il avait fini par haïr. Les conseillers étaient de grands sages qui étaient très versés dans la connaissance de la nature. Ils ne tergiversèrent pas longtemps et dirent au roi: «Seigneur, n'exige pas la mort de la reine avec autant d'empressement. Il se peut que tu verses du sang innocent. Tu aimerais la faire condamner aujourd'hui et demain tu regretteras de l'avoir fait exécuter. Nous voulons te dire la chose suivante: Elle a peut-être pensé au Maure en reposant à tes côtés, toutes ses pensées allaient peut-être vers le Maure. Car nous trouvons dans les Ecritures que les enfants ressemblent à ce à quoi la femme pense quand elle connaît son mari. C'est pourquoi nous te prions de reconsidérer la chose avant d'entreprendre quoi que ce soit.» En entendant ces propos, le roi se dit: «Effectivement, cela se pourrait fort bien, car j'ai un tableau représentant un Maure au-dessus de mon lit; d'habitude, les princes et les rois ont des tableaux au-dessus de leur lit. Il est possible que la reine,| en me connaissant, ait pensé

דאש ער קובט ווישן ווייש אובטן אובט אובן זולט ישעהן אובט ער
קובט אין דעם היאולן ווען ער וואלט אוב דאש בישערט איר הקבה
ווייל זיא זא ר ווען ירבדקן ניהט הבן דען עש העבקט אלש אן דער
אחשובה וועו מאן אוב ווייב בייא אבנבדור לין דען אן וואש זיא ידעבקן
אזו ראט דאש קיבט דער באך:

קלר מסכת ברוכת פרק שלושי

מעשה ישאך עש ווער איז מאן איין ייואלטיגר אלך דער
האט נאר אין שן ווייב אוב זיא הטן קין קיבדור מיט
איז אבנבדור אזו טעטן זיא ר ישון תפילה דש אן הקבה זאלט איז זן
בישערן דער דיא אלוכה קעבט ביהלטן באך איריס טוט אוב ווייל זיא
זא זער הקבה באטן דא ווערט אין דיא כיט ייווערט אוב דיא אלכה
ווערד טראלן אוב ייוואן אין זן דער ווער נאר שוואר ווייא איין אור בן
רעלטיר ארט ווייא בן דאש דער אלך דא ווער ער נאר טרויארין
אוב ווער נאר אן אוטן ווייל ער יוא אזו איין אור האט זיין ווייב ייוואן
איא זיין אזו נאר שיבן לייט. אוב ער בידובט זיך דאך הן אוב דער
ער ידובט זיך איך האב דאך איין אור בייא איר דער ווערט ייווש בייא
מייבס ווייב ידעלן זיין. אוב דער אלך בירוסט זייבן יוועיס אוב
בידערט דיא אלכה אוס איר לעבן בו ברענאן אוב בידאס דיא אלכה
נאר וייבט לסוף דיא יוועיס ישולדן ישולדיג ווארן דיא בידבט
ווארן אין דיא ווישהייט דער נטויאר אוב בידבן זיך בוט לבן אוב
שפראכן וידר דעם מלך אדוני מלך בוט פר ידך דיך אן דער קיבדן
דז דוא זיא ואלשט מאידן זיין ולייכן ווערשטו אן שולדין בלוט ואר ידן
אוב מעלשט זיא היים דן לאזן זיין מאידן העשטו ארלן וידר רויאר
דרוין דש דוא זיא האשט לאזן מאידן זיין. איר וועלן דיר אייבר לייא
ואלן ול לייכן האט זיא אן אלן ידבקדן מורן ידאכט דא זיא אישט בייא דיר
איר אוב האט פיל לייכן אל איר ידבקדן אן דען מורן ידהט אוב איר
פידן אך אין שריפטן ווא רוין דיא פרויא איר ידבקדן ווען האט
זיא בייא איר מאן לידן דער נאך ידאטן דער הבן בידבור. דער ישון
איר דיך דוא וועלשט דעם הבדיל ואר רעלטן נאך הערן ווא עש אין
ווא זיא ישטלט הוט. בון ווא דאש דער אלך דא ידאכלט ער ווא
לייכן ואלט מעלט עש ווער זיין דען איך האב אין מורן אן איין טאלט ידאולן
איך שריפט בעט ואלכים ייאיבלך דיא פור אייבס בעט דער דא ווערט דיא אלכה
פסילים פסילענן בו האבן פור אירן בעטר דא ווערט דיא אלכה

au Maure.» Et il demanda à la reine, sans s'approcher d'elle et en usant de ruse: «Chère reine, comment se fait-il que toi et moi soyons si beaux et que nous soyons dotés d'un fils aussi noir qu'un Maure?» Alors la reine dit naïvement: «Mon cher seigneur, je vais vous dire comment c'est arrivé. Lorsque nous nous connûmes, je levai les yeux et vis le Maure représenté sur le tableau. Toutes mes pensées se tournèrent vers lui. C'est pourquoi, je pense, j'ai eu un Maure; car les femmes laissent facilement vagabonder leurs pensées et les enfants ressemblent à ce à quoi elles pensent.» En entendant la reine tenir ces propos, il se souvint des conseillers et des bons conseils qu'ils lui avaient prodigués. Et le roi se remit à aimer la reine et tous deux aimèrent beaucoup leur enfant. C'est pourquoi il faut avoir de bonnes pensées pour avoir de bons enfants. A ce propos, les sages disent: «Celui qui a l'intention de commettre un péché est pire que celui qui commet un péché avec ses mains ou avec ses pieds. Car la pensée habite le cerveau et l'âme dépend du cerveau. Aussi souille-t-il son âme. Par contre, celui qui commet un péché souille son corps.» C'est pourquoi rabbi Yohanan s'asseoit à l'entrée du bain rituel où les femmes viennent se purifier pour que leurs pensées soient tournées vers lui, car la pensée provient du cerveau et la semence dont l'enfant est issu provient également du cerveau. Il faut donc que les femmes, au moment où elles connaissent leurs maris, ne pensent qu'à des érudits et ainsi les enfants leur ressembleront en tous points. Et c'est aussi la raison pour laquelle une femme doit retourner au bain aussi souvent qu'elle rencontrera quoi que ce soit en chemin, si elle veut être pieuse et se purifier correctement; car ce qu'elle rencontrera en chemin, elle y pensera en connaissant son mari et l'enfant lui ressemblera curieusement. Il existe deux cas où la femme n'est pas obligée de retourner se purifier. Le premier, c'est lorsqu'elle rencontre un cheval; qu'elle ne retourne pas s'immerger dans le bain, car même si elle pense à un cheval, cela n'a pas d'importance, car un cheval a un grand cœur joyeux; elle aura

זאלייכט איס בייא זינן געדנקן אויף דען מורן געהט האבן· אונ׳ פרעגט
דיא מלכה פום ווייטום מיט גרושים חכמה ליבה מלכה. וויא מאג דאך
דאש צו גין דש איך אונ׳ דוא זיין אזו גאר שין לייט אונ׳ מיר האבן אזו איין
שווארצן מורן צו איינם זון ביקומן· דא זאגט דיא מלכה אין געפערד
איין ליבור הער איך וויל אייך זאגן וויא דאש צו גיט דא מיר זיין בייא
אנאנדור גלעגן דא האב איך מיך איבר מיך געזעהן אונ׳ האב דען מורן
אן דער טאפיל געזעהן אן געמאלט אונ׳ האב אל מיין געדנקן אויף דען
מורן געהט· דער הלבן הלט איך האב איין מורן ביקומן האב דען
דיא ווייבר קענכן זיך גאר בלד ור זעהן אונ׳ וואו רויף זיא איר געדנקן
האבן אזו האבן זיא דיא קינדור דער נאך· וויא נון דער מלך דאש
פון דער מלכה הורט דא געדאכט ער אן דיא יועצים. וויא זיא אין רעכט
געראטן האבן אונ׳ דער מלך געוואן דיא מלכה ווידר זער ליב אונ׳ האטן
דאש קינט גאר ליב· דער הלבן זאל מן גוטן געדנקן האבן אזו ביקומט
איינר אך גוטן קינדור אונ׳ דרום שרעבן דיא חכמים הרהורי עבירה
קשה מעבירה דש אישט טייטש איינר דער איין געדנקן האט איין
עבירה צו טון דער אישט ארגר דען דער דיא עבירה טוט מיט דען
הענדין אודר פויש דען דער געדנקן דער האט זיין וואבינג איס מוח
אונ׳ דיא נשמה הענגט אך אן מוח דא ואר אין ריינגט ער דיא נשמה
אביר דער איין עבירה טוט דער פאר אין ריינגט זיין אייגן לייב· דער
הלבן זעגט זיך רבי יוחנן פור דיא טיר דש מקוה דא דיא ווייבר טבילה
גינגאן דור ווארטן דש דיא ווייבר איר געדנקן אויף אין זאלטן האבן דען
דער געדנקן קומט פון דעם מוח הער אונ׳ דער זאמן דא דש קינט
דער פון בישאפין ווערט דש קומט אך אויש דעם מוח דער הלבן
זאלן דיא ווייבר איר געדנקן האבן ווען זיא בייא דיא מאנן לינן צו איידיל
תלמידים חכמים זא געראטן דיא קינדור אך גאר וואל דור נאך אונ׳
דש אישט אך דעם טעם דש איין ווייב זא אופט מוש ווידר טבילה גין
אלש איר עפיש בינגעגנט עש זייא וויש עש וועל ווען זיא אנדרש וויל
ורום זיין אונ׳ וויל רעכט טבילה גין דען וויש זיא בינגעגנט אזו געדענקט
זיא דארן ווען זיא בייא דעם מן ליגט אונ׳ דער נאך געראט דאש קינד
דער נאך זובדרליך צוויא ארלייא זיין ווען זיא איר שין בינגעגנט אזו
בידרף זיא ניט ווידר צו טבילה גין· דאש ערשט אישט איין פפערט
ווען עש איר שון בינגעגנט אזו בידרף זיא ניט ווידר צו גין דען ווען זיא
שון אן איינם פפערט געדענגט ליגט ניט פיל דראן דען איין פפערט
האט איין ווייט ורליך הערץ אזו זאל זיא אך איין זון קריגן דש איין ורליך.

ainsi un fils dont le| grand cœur se réjouira d'étudier la Torah. Le deuxième cas, c'est lorsqu'elle rencontre un érudit; là non plus, qu'elle ne retourne pas s'immerger dans le bain. Au contraire, qu'elle pense sans cesse à lui. C'est à ce propos que les sages ont édicté une prescription: Quand un homme perd sa femme, il doit attendre une période de trois pèlerinages, c'est-à-dire de trois fêtes avant de reprendre femme. Et pour la femme, l'attente est la même. Ils l'ont fait pour la simple raison que l'homme a encore ses pensées tournées vers sa première femme. C'est une grande souffrance pour l'âme. En effet, la première année, l'âme de la morte s'en va au ciel et revient dans la tombe; ainsi il lui faut souffrir durant douze mois et, au bout de ces douze mois, elle remonte au ciel et reste là-haut. C'est pourquoi les sages ont fait en sorte que personne ne prenne femme avant une période de trois fêtes, ni qu'une femme ne prenne un mari. Car c'est une grande souffrance pour l'âme et au bout de douze mois, elle a expié le jugement du Saint, béni soit-Il, béni soit-Il à tout jamais, Lui qui récompense chacun selon son mérite. Aussi n'aurez-vous aucun mal à comprendre le grand rôle joué par l'âme et celui joué par les pensées qu'un homme et une femme doivent avoir au moment où ils se connaissent. C'est la raison pour laquelle, femmes pieuses que vous êtes, suivez ce précepte et vous aurez des enfants pieux qui brilleront toujours par leur connaissance de la Torah. Et leurs racines s'enracineront profondément dans le jardin d'Eden. Et moi je vous dis que c'est ce qui vous attend. Amen!

Ainsi soit-il!

135 Traité *Babba metsia* chapitre «L'or»[165] (f° 59b)

(De rabbi Eliézer qui se disputa avec ses collègues)

Histoire qui arriva à rabbi Eliézer. Il se disputa avec ses collègues. Tout ce que rabbi Eliézer déclarait pur, les sages le déclaraient impur et ils refusaient de donner raison à rabbi Eliézer. Alors rabbi Eliézer avança tous les arguments possibles et imaginables, mais ils refusèrent de lui donner raison. Voilà qu'ils étudiaient justement au pied d'un caroubier. Rabbi Eliézer leur dit: «Si c'est moi qui ai raison et si la loi est telle que je le dis, que ce caroubier soit déraciné d'ici!» Alors un miracle se produisit: le caroubier fut déraciné de son lieu d'origine et alla se ficher en terre à plus de cent aunes de là. Certains disent à quatre cents| aunes, ce qui permet de recon-

ווייט הערן זאל האבן אין דער תורה. אוב דש אבדר אישט וועלן איר
אין

קלה מסכת בבא מציעה פרק הזהוב

מעשה נישאך דש רבי אליעזר דער קרינט איט זיין חברים אוב אש וייש רבי אליעזר מטהר ווארן דא וואדן עש
דא חכמים אטאה אוב וואלטן רבי אליעזר ביט ניזואלטן נעבן נעבן. ברשט רבי אליעזר אל דיא תשובת דיא אין עולם וואדן באך וואלטן
זיא איס ניט ניזואלטן נעבן דא ערבן זיא עבן בייא איינס בוקש האלכה דיא דש דיא אבא אנדרש ווארן אבא רבי אליעזר האדן אין
אישט וויא איך זאל דא זאל זיך דער בוקש האדן באס אוש ריישן איט זייבר וואדרבינן זיין שטט. דא נישאך אין נס דש זיך דער בוים
הובדרט אין וויט סון דער שטט. אין טייל ליט זאל סיר הובדרט
אין

naître que rabbi Eliézer avait raison. Mais les sages dirent: «Peu nous importe cet arbre. Nous ne te donnons pas raison.» Rabbi Eliézer dit: «Si c'est moi qui ai raison avec mon interprétation de la loi, que le fleuve inverse son cours: Qu'il remonte au lieu de descendre comme à présent!» Un miracle se produisit et le fleuve se mit à remonter. Et l'on vit que rabbi Eliézer avait raison. Mais les sages dirent: «Peu nous importe ce fleuve.» Il leur dit: «Si j'ai raison avec mon interprétation de la loi, que les murs de la maison d'études s'écroulent et qu'ils prouvent qui d'entre nous a raison!» Alors les murs se mirent à pencher, prêts à s'écrouler. Mais rabbi Josué s'écria sur un ton de réprimande: «Si déjà les érudits se disputent entre eux au sujet de la loi, est-ce une raison pour que vous vous interposiez entre eux?» Alors les murs ne bougèrent plus et ne voulurent pas se redresser par respect pour rabbi Josué qui les avait réprimandés. Et ils ne voulurent pas non plus s'effondrer par respect pour rabbi Eliézer. Et rabbi Eliézer reprit: «Si c'est moi qui ai raison avec mon interprétation de la loi, qu'une voix se fasse entendre au ciel et prouve qui d'entre nous a raison.» Et une voix céleste se fit entendre qui dit: «Pourquoi vous disputez-vous avec rabbi Eliézer? La loi est conforme à ce que dit rabbi Eliézer.» Mais les sages dirent: «Peu nous importe cette voix céleste. Le Saint, béni soit-Il, n'a-t-Il pas écrit dans sa Torah: *Tu ne prendras pas le parti du plus grand nombre pour commettre le mal* (Ex 23, 2), ce qui veut dire en yiddish: ‹La loi est du côté de la majorité.› Lorsqu'un seul se dispute avec un grand nombre, la loi est du côté de la majorité, du côté de ce que dit le plus grand nombre et non pas du côté de ce que dit un seul. C'est pourquoi nous ne lui donnons pas raison.» Or cette fois-là, rabbi Nathan[166] rencontra le prophète Elie. Rabbi Nathan demanda au prophète Elie: «Mon cher, dis-moi, que fit le Saint, béni soit-Il, lors de la dispute entre les érudits?» Il dit: «Le Saint, béni soit-Il, a tout vu et a ri en disant: ‹Ils ont remporté une victoire sur moi, mes enfants d'Israël›, comme si la chose était possible![167] Il ne faut pas parler ainsi du Saint, béni soit-Il.» Alors les sages prononcèrent l'anathème contre rabbi Eliézer. Les sages dirent: «Qui fera savoir à rabbi Eliézer qu'on a prononcé l'anathème contre lui? Peut-être quelqu'un qui n'est pas digne de le lui dire?» Rabbi Aqiva dit: «Je vais le lui faire savoir.» Et rabbi Aqiva alla revê-

איין ווייט דא קעבט אין וואל דער קעבן אז ער וואר האט דער רבי אליעזר נאך שפראכן דיא חכמים. מיר קערן זיך נישט אן דען בוים. מיר געבן דיר ניט גיוואנן · דא שפראך ווידר רבי אליעזר האב איך אנדרש וואר מיט מייבר הלכה דא זאל זיך דער שטראם וואשר פר קערן אוב זאל היבטר זיך לופן ווי ער איצונדר פיר זיך לופט דא גישאך איין נס דז דער שראם היבטר זיך לוף דא זאך מן אביר דז ער וואר האט רבי אליעזר דא זאגטן דיא חכמים. ווידר מיר קערן זיך דאך אך ניט אן דען שטראם וואשיר · דא שפראך ער ווידר האב איך וואר מיט מייבר הלכה דא זאלן דיא ווענט פון דעם בית המדרש איין פאלן אוב זאלן ביווערן צווישן אונש ווער וואר האט · דא הובן דיא ווענט אן אוב בגינטן זיך אוב וואלטן איין פאלן דא שריא זיא רבי יהושע אן אוב שפראך אוב שון דיא תלמידים חכמים מיט אנבדר קריגן אין דער הלכה וועלט איר אייך דרום צווישן זיא לייגן · דא שטונדן דיא ווענט אלזו שטיל שטין אוב וואלטן זיך ניט ווידר אויף ריכטן פון רבי יהושע כבוד וועגן וויל ער זיא האט אן גישריאן · אוב וואלטן אך ניט איין פאלן פון וועגן כבוד רבי אליעזר · דא הוב רבי אליעזר ווידר אן האב איך אנדרש וואר מיט מייבר הלכה אזו זאל איין בת קול קומן פון הימל אוב זאל ביווערן צווישן אונש ווער דא וואר האט · דא קאם איין בת קול פון הימל אוב זאגט וויש וועלט איר קריגן מיט רבי אליעזר דיא הלכה אישט אלש ווי רבי אליעזר דא שפראכן דיא חכמים ווידר מיר קערן זיך אך ניט אן דען בת קול דען הקבה האט אין זיינר תורה גישריבן אחרי רבים להטות דש אישט טייטש דיא הלכה אישט אל וועגן ווען אייבר מיט פיל גרינגט דא אישט דיא הלכה אל וועגן ווי דיא פיל לייט זאגן אוב ניט ווי אייבר זאגט · אוב דער הלבן וועלן מיר אין ניט גיוואנן געבן · דא גיפאנט עבן דאש זעלבין מאל רבי נתן אליהו הנביא דא פראגט דער רבי נתן אליהו הנביא ליבור זאג מיר וויש האט דיא זעלבין צייט הקבה גיטאן דא דער קריג אישט צווישן דיא תלמידים חכמים גיוועזן · דא זאגט ער הקבה האט עש גיזעהן אוב האט גילאכט אוב האט גיזאגט זיא האבן מיך איבור זיגט מיין קינדור ישראל רב יכול ווידר הקבה ניט גירעט · דא נאמן דיא חכמים הין אוב טעטן דען רבי אליעזר אין חרם. דא זאגטן דיא חכמים. ווער זאל לאשין ווישן דאש רבי אליעזר אין חרם. אישט וויליכט זאגטש אים אייבר דער ניט רואה איז דער צו דש ער אימש זאגט · דא זאגט רבי עקיבה איך וויל גין אוב ווילש אימש לאשין ווישן · דא גינג רבי עקיבה הין אוב קליידט זיך גאנץ

שווארץ

tir des vêtements| noirs comme s'il était en deuil et s'assit à quatre aunes de rabbi Eliézer. Il lui demanda: «Mon cher, pourquoi portes-tu des vêtements noirs aujourd'hui, contrairement aux autres jours?» Il lui répondit: «Cher maître, je crois que tes compagnons se sont séparés de toi et ont prononcé l'anathème contre toi.» A ces mots, rabbi Eliézer alla se déchausser et déchira ses vêtements. Il s'assit à même le sol et se mit aussitôt à observer le deuil, comme s'il y avait eu un mort devant lui, en pleurant amèrement. Et au moment même où on prononça l'anathème contre lui, celui-ci affecta le monde entier. Un tiers fut touché dans sa récolte d'olives, un tiers dans sa récolte d'orge et un tiers dans sa récolte de froment, et tout devint inutilisable. Certains disent que même la pâte que les femmes pétrissaient de leurs mains tourna, tellement le jour où on avait prononcé l'anathème contre rabbi Eliézer était un mauvais jour. Et tout ce que rabbi Eliézer regardait ce jour-là se consumait. Leur chef spirituel[168] était Rabban Gamaliel qui les avait aidés à prononcer l'anathème contre lui; il était en outre le beau-frère de rabbi Eliézer, le frère de sa femme. Un jour, rabbi Eliézer était assis à prier tandis que Rabban Gamaliel se trouvait sur un navire en haute mer. Une violente tempête se leva qui faillit faire chavirer le navire. Alors Rabban Gamaliel dit: «Je crois que si le sort s'acharne après moi, c'est parce que j'ai prononcé l'anathème contre rabbi Eliézer, fils de Hyrkanos.» Il se mit à prier en disant: «Maître de l'univers, tu sais pertinemment que si j'ai agi ainsi, ce n'est ni en mon honneur, ni en l'honneur de mon père, mais bien en Ton honneur, afin que les disputes entre les enfants d'Israël cessent et que plus personne ne se dispute seul contre tous.» Et à peine eut-il fini de prier avec ferveur que le vent tomba et que la mer redevint entièrement calme. Par la suite, la femme de rabbi Eliézer ne voulut plus le laisser réciter la prière des supplications[169], car elle craignait qu'il ne causât la mort de son frère, Rabban Gamaliel, ce qui avait failli lui arriver. Un jour, un pauvre vint à sa porte lui demander un morceau de pain. Alors elle sortit pour lui donner un morceau de pain. Tandis qu'elle sortait, rabbi Eliézer s'inclina la face contre terre et récita la prière des supplications. En rentrant, sa femme le trouva en train de réciter la prière des supplications et elle lui dit: «Malheur à moi! Lève-toi! Tu as causé|la mort

de mon frère.» Et au bout d'un certain temps, un cri s'éleva, disant que rabbi Eliézer avait causé la mort de Rabban Gamaliel. Les gens dirent à sa femme: «Comment as-tu pu savoir que ton frère était mort?» Elle dit: «J'ai reçu ce don de mon père: toutes les portes sont fermées, sauf celle de celui contre lequel on a injustement prononcé l'anathème.» C'est pourquoi aucun individu ne doit s'opposer à la communauté toute entière, car bien que rabbi Eliézer soit un homme remarquable et qu'il ait eu raison aux yeux du Saint, béni soit-Il, ils ont prononcé l'anathème contre lui. Il ne faut pas s'opposer à toute une communauté, même si on pense avoir raison. Il faut être pieux et, en toutes choses, il faut considérer la fin.

136 «Le *Behaye* cite cette histoire dans le péricope *Teroumah* f° 10»[170]

(D'un érudit qui traversa la mer en compagnie de nombreux marchands; des marchands qui lui demandèrent des nouvelles de sa marchandise et qui furent volés; comment ils se retrouvèrent sans rien alors que l'érudit s'était enrichi)

Histoire qui arriva. Un navire plein de marchands traversa la mer. Le navire était plein de marchandises. Sur le même navire que les marchands se trouvait un grand érudit. Les marchands se mirent à se raconter comment chacun avait acquis sa marchandise. Puis ils demandèrent au juif où se trouvait sa marchandise. Il répondit: «J'ai ma marchandise sur moi.» Les marchands se mirent à chercher la marchandise, car ils croyaient qu'il avait des pierres précieuses sur lui, mais ils ne purent rien trouver sur lui. Alors ils se moquèrent de lui, prétendant qu'il n'avait pas de marchandise. L'érudit dit: «Qu'avez-vous à vous moquer de moi? La marchandise que j'ai sur moi est bien meilleure que la marchandise que vous avez sur le navire.» Et tandis qu'ils naviguaient en haute mer, des pirates les attaquèrent et leur dérobèrent toute la marchandise qu'ils avaient sur le navire. Lorsqu'ils accostèrent la terre ferme, ils se retrouvèrent dans le dénuement le plus complet: ils n'avaient rien à manger et rien à boire, ils n'avaient même pas de vêtements à se mettre sur le dos. Que fit l'érudit? Il alla en ville et se rendit à la maison d'études. En l'entendant, les gens comprirent à quel homme remarquable ils

דאש חיות גיבראכט · אונ׳ וויא עש בוא באך איין וויל אן שטון אזו
קאם איין גשרייא רבי אליעזר דער האט בון רבן גמליאל אום דאש
חיות גיבראכט · דא זאגטן דיא לייט ווידר זיא וויא האשטו עש גוויסט
אז דיין ברודר אישט גשטארבן · דא זאגט זיא איך האב אלזו מקבל
געוועזן פֿון מיינם פֿאטיר דש אל דיא פֿפֿורטין זיין צו גלאסן זובלד
דיא פֿפֿורט ווען מן איינם צו אין רעכֿט אין חרם טוט · דער הלבן
זאל קיינר ווידר איין גבץ קהל טון דען וויא וואל אז דער רבי אליעזר איין
קעשטליכר מן אישט אונ׳ האט דאך פֿר הקבה גוואגן געהט באך
דענוך האטן זיא אים אין חרם גיטון דען מן זאל ביט ווידר איין גבץ
קהל טון ווען אין שון דוכֿט ער האט רעכֿט גיטון אונ׳ זאל דיא פֿרום
קייט בייא אים האן אונ׳ זאל גידענקין וואל וואש צום לעצטין דער
פֿון קומן קאן :

קלו בחיי היביא המעשה פרשה תרומה דף ק

מעשה גשאך עש פֿורן איין שיף פֿול מיט סוחרים איבר ים
אונ׳ זיא האטן דאש שיף פֿול מיט סחורה אונ׳ בייא דיא
סוחרים אין שיף דא וואר אך איין גרושר תלמיד חכם בון דיא סוחרים
קאמן צו רידן מיט אנבדור וויא איטליכר זיין סחורה האט גקויפֿט ·
דא פֿראגטן זיא דען יודן אך וואז זיין סחורה ווער דא זאגט ער ווידר איך
האב מיין סחורה בייא מיר דא זוכֿטן דיא סוחרים באך דיא סחורה
דען זיא מיינטן ער האט איידיל אבנים טובות בייא אים אונ׳ זיא
קאנטן נישט בייא אים פֿינדן · דא שפאטיטן זיא אים דש ער קיין
סחורה ניט העט דא זאגט דער תלמיד חכם וויש שפאטיט איר
מייבר מיין סחורה דיא איך בייא מיר האב דיא איז פֿיל בעשיר אז
אייערן סחורה דיא איר אין דען שיף האט · בון עש בגאב זיך אז זיא
בון ווייטר אויף דש ים פֿורן דא קאמן גזלנים איבער זיא אונ׳ באמן איר
אל איר סחורה דיא זיא העטן אין דען שיף אונ׳ דא זיא בון קאמן אויף דש
לנט דא ווארן זיא גבץ ארים אונ׳ העטן נישט צו עשין אונ׳ נישט צו
טרינקן אונ׳ העטן אך קיין קלייד ניט אן צו טון · וויש טעט דער
תלמיד חכם ער גינג אין דער שטט אונ׳ גינג אין דש בית המדרש
אריין דא הורטן דיא לייט וויא ער אזו איין קעשטליכר מאן אישט ·
פֿלוקש קליידן זיא אין אונ׳ גאבן אין אך פֿיל געלט אונ׳ דיא קעשטליכר
לייט דיא אין דער שטט ווארן דיא גינגן מיט אים ארויש אונ׳ וויא בון
דיא סוחרים זעהן אז מן דען יודן אזו איין גרושר כבוד טעט אזו גינגן
זיא

avaient affaire. Aussitôt ils l'habillèrent et lui donnèrent beaucoup d'argent et les gens remarquables qui se trouvaient en ville sortirent avec lui. En voyant qu'on réservait un tel d'honneur à ce juif, les marchands allèrent vers lui pour lui demander pardon de s'être ainsi moqués de lui. Ils le prièrent de demander aux gens de la ville de leur donner quelque chose à manger, afin qu'ils ne meurent pas de faim, car il avait bien vu qu'on leur avait volé tous leurs biens sur le navire. L'érudit leur dit alors: «Ne vous avais-je pas prévenu que ma marchandise était meilleure que votre marchandise, car votre marchandise, vous l'avez bel et bien perdue, alors que ma marchandise, je l'ai toujours. En outre, quelqu'un qui s'adonne au commerce ne fait pas toujours de bénéfice: tantôt il est gagnant, tantôt il est perdant. S'il est gagnant, il ne sait pas si le bénéfice va lui rester ou pas. Mais la Torah, elle, vous reste éternellement, dans ce monde-ci et dans le monde à venir. C'est pourquoi j'avais raison concernant la marchandise que j'ai sur moi.»

137 (Le) Chapitre six «cite cette histoire sur les deux sages»[171]

(De rabbi Yossé qui s'en alla à travers champs où il rencontra quelqu'un qui voulait lui donner beaucoup d'argent pour qu'il aille habiter avec lui dans sa ville)

Histoire qui arriva. Rabbi Yossé fils de Kisma dit: Un jour, j'allais à travers champs lorsque je rencontrai quelqu'un qui me salua et que je saluai en retour. Il me demanda: «Cher maître, d'où venez-vous?» Je dis: «Je viens d'une ville habitée rien que par des érudits et des scribes.» L'homme me dit: «Cher maître, si seulement Dieu pouvait vous faire habiter chez nous, dans notre ville! Je te donnerai cent mille florins et des pierres précieuses et des perles à profusion.» Je lui dis: «Mon fils, même si tu me donnais tout l'argent et toutes les pierres précieuses et toutes les perles du monde, je n'habiterais dans aucune autre ville que celle où l'on étudie la Torah. Car au moment où l'homme meurt, ce ne sont ni la fortune, ni l'argent, ni les pierres précieuses, ni les perles qui l'accompagnent, mais c'est la Torah qui l'escorte dans le monde à venir, comme dit le verset: ‹Lors de ton passage dans le monde à venir, la Torah te guidera. Et elle t'accompagnera dans la tombe, où tu reposeras et où la Torah te protègera. Et lorsque tu te réveilleras, c'est-

זיא ווידר נו אין אוב בעטן אין אחילה אז ער כּהן זיא אז ווער כּהר שפאט
ניווארדן אוב באטן אין ער זאלט כּהר זיא ביטן דיא שטאט לייט אז אין
זאלט אין עפיש נו עשין לעבן אז זיא ביט זעלטן הובין שטערבן דען
ער האט וואלן ניזעהן אז אין דש אירן האט ניבוון אין שוין . דא זאלט דער
תלמיד חכם האב איך עש אייכש ביט כּור ניזאלט זי אין סחורה
אישט בעשיר אז אייערן סחורה דען אייער סחורה האט איר כּהר זורן .
אוב איין סחורה האב איך באך . אוב באך אין אייבר דער איט סחורה
הבדלט דער ניוויבט ביט אל בייט איין מאל ניוויבט ער איין מאל ור לירט
ער אוב ווען ער שון ניוויבט אז ווייש ער ביט אוב אין דער ניוון בלייבט
אדיר ביט אביר דיא תורה דיא בלייבט איבין אוין דען עולם אוב
אוין יעבוס עולם דער הבן האב איך ווער ניהט איט אייבר סחורה
דיא איך בייא איר האב :

קלז פרק ששי היביא המעשה הזאת בשני חכמים

מעשה נישאך עש זאלט רבי יוסי בן קסמא איך בין איין מאל
איבור כּעלט ניקנאן דא אישט איר אייבר בינעבט
דער האט איר שלוס ניעבן אוב איך האב אין ווידר שלוס ניעבן דא
האט ער איך ניכּראלט ליבור רבי וזו זייט איר הער . דא האב איך
ווידר ניזאלט בין איך אוש אייבר שטט דא אייזיל תלמידים חכמים
אוב סופרים אינן זיכן . דא זאלט דער מן ווידר מין ליבור רבי ווען
וון איר זעלט בייא אובש וואכן אין אובזר שטט אוב איך ווען דיר ניבן
הובדרט טויזנט נילדין אוב אכנים טובות וסרגליות ניבוון דא הוב איך ווידר
אין ניזאלט איין זון ווען דזו איר שון נעבשט אל דש נעלט אוב אל דיא
אכנים טובות וסרגליות דיא אין דער נבן ווען איש . דא ווען איך
דאך ביט וואכן נייארט אין אייבר שטאט וזו אין תורה נערבט . דען
ווען דער מעבש שטערבט דא בליטן אין ביט קין נעלט באך זילבר
באך אכנים טובות באך פערליך נייארט דיא תורה דיא ניט איט איט
אוין יענן עולם אז דער פסיק ניט אין דייבס נן אוין עולם דא
ווען דיך דיא תורה כּירן אוב ווען איט דיר נן אין דייבס נין איט
דייבן קבר דא ווען דיך דיא תורה היטן אוב אין דייבס אוין אבט וואכן
דש אייבט אוין יעבוס עולם דא ווערט דיא תורה דיין כּיר שפריך
זין כּור הקבה דער הבן ורעך איך ניקש באך נעלט . אלש אך דוד
האלך אין זין ספר תהילים ניזאלט האט הקבה שפרייכט ווידר דען
קינך דוד עש אז איר כּיל ליבר דיין תורה דיא דוא כּור איר נערבשט

à-dire dans le monde à venir, la Torah sera ton intercesseur auprès du Saint, béni soit-Il.›[172] C'est pourquoi, l'argent ne m'intéresse pas.» Comme disait le roi David dans son livre des Psaumes: «Le Saint, béni soit-Il, dit au roi David: ‹Je préfère de loin cette Torah que tu étudies devant Moi| plutôt que des centaines de milliers de florins.›[173] Et le Saint, béni soit-Il, dit: ‹C'est à moi qu'appartiennent l'or et l'argent; c'est à moi d'accorder la richesse à qui bon me semble.›» C'est pourquoi l'homme doit constamment étudier la Torah et non pas courir après l'argent, car même s'il croit avoir beaucoup d'argent, le Saint, béni soit-Il, peut aisément faire en sorte qu'il le perde en un clin d'œil. Et l'homme qui étudie la Torah, le Saint, béni soit-Il, peut le rendre riche rapidement, comme il ressort des deux histoires que vous venez d'entendre. C'est pourquoi chacun est tenu d'approfondir son étude de la Torah, de s'en remettre au Dieu Tout-Puissant et de placer sa confiance en Lui, Lui qui peut assurément le lui rendre à tout moment.

138

(De trois hommes qui allèrent à travers champs et pénétrèrent, la veille du chabbat, dans une forêt où ils durent rester parmi les bêtes)

Histoire qui arriva. Un jour trois hommes s'en allèrent à travers champs, une veille de chabbat. Il se faisait tard et l'entrée du chabbat était proche. Alors l'un dit à l'autre: «Qu'allons-nous faire? Les chemins sont très dangereux à cause des brigands et de nombreuses bêtes féroces rôdent dans cette forêt. Il vaut bien mieux quitter les lieux et abandonner cet horrible chemin, pour avoir au moins la vie sauve, plutôt que d'observer le chabbat et de rester ici, pour nous faire tuer par des brigands ou des bêtes féroces.» Mais il y avait parmi eux un homme qui dit: «Je ne bougerai pas d'ici jusqu'à la fin du chabbat. Je ne déshonorerai pas le chabbat. Car c'est le Saint lui-même, béni soit-Il, qui a instauré le chabbat pour que nous l'observions. Aussi ne bougerai-je point d'ici, car le Saint, béni soit-Il, peut très bien me protéger de tout mal.» Les deux autres s'en allèrent en déshonorant le chabbat, mais lui resta tout seul, car il ne voulait pas déshonorer le chabbat. Il monta sa tente en plein champ, dressa la table et honora le chabbat. Et lorsqu'il voulut manger, un gros ours apparut – de mémoire d'homme on n'en avait jamais vu de semblable –, et l'ours s'assit à côté de

ווערט אלי טויבט אוב הובדרט ילדין אוב הקבה שפריכט צו איר
אישט דש ענלט אוב ילד איך קאן אייבס רייך מכן ווען איך וויל דער
הלבן זאל איין מענש אל בייט תורה לערנן אוב זאל ביט באך ענלט שטין
דעם ווען אייבר שון מייבט ער האט וי ענלט דא קאן איבש הקבה אל
בייט ריבנלייך שיין דש ער וקוק דרוס דאוט . אוב אך ווען אייבר
קון דא תורה לערבט זא קאן אין הקבה בלד רייך מכן אי איר וואל דא
דא תורה לערבט זא קאן אין הקבה בלד רייך מכן אי איר וואל דא
זעהן . דער הלבן זל איין איטליכר
ווען ער שפראך אייבר וידר דען אבדרן וייש ווענן איר טון דער
שבת ערב שבת אוב עש ווער שפאט זי שיר
עש ינשאך עש ינקאן איין מאל דרייא מאבן איבר ועלט אן

מעשה

קלח

דער אלמעכטיך דער איש ווער ביטערן קאן אל בייט :

l'homme pieux. Lorsque l'homme pieux aperçut l'ours, il lui donna un morceau de pain et l'ours mangea avec lui et l'homme pieux n'eut pas peur de lui. Lorsque l'homme pieux eut fini de manger, il rendit grâce à Dieu, s'étendit par terre et s'endormit. L'ours s'étendit par terre à côté de lui et s'endormit aussi. En se réveillant, l'homme pieux aperçut l'ours couché à côté de lui. Il se réjouit de ce que l'ours ne lui eût rien fait et loua le Saint, béni soit-Il, le Saint Nom, de l'avoir protégé contre l'ours. Le matin, l'homme pieux fit sa prière, dressa la table et l'ours mangea avec lui et le soir de même. A la fin du chabbat, il fit la prière du soir et la *havdalah* et se mit en route. L'ours l'accompagna en chemin cette nuit-là. La même nuit, les brigands allèrent dans le champ et y découvrirent les deux hommes qui avaient déshonoré le chabbat; ils les dévalisèrent et leur prirent tous leurs biens. Sur ces entrefaites, notre homme pieux vint à passer avec son ours. Dès qu'il aperçut les deux hommes, l'ours, pris d'une colère redoutable, se rua sur eux et les mit en pièces tous deux, parce qu'ils avaient déshonoré le chabbat. A ce spectacle, l'homme pieux fut saisi d'effroi, car il se mit à craindre l'ours lui aussi. Entretemps, les brigands étaient revenus. Ils lui demandèrent: «Qui es-tu?» Il répondit: «Je suis un juif.» En effet, il ne voulait pas renier le fait d'être juif, car il avait confiance dans le Saint, béni soit-Il, qui l'avait protégé de l'ours. Il le protégerait aussi des brigands. Ils lui demandèrent «D'où viens-tu?» Il répondit: «Je viens de la maison du roi.» Ils dirent: «D'où te vient cet ours? Qui te l'a donné?» L'homme pieux dit: «C'est le roi qui me l'a donné en escorte afin qu'il ne m'arrive rien.» Alors l'un dit à l'autre: «Combien le roi doit chérir cet homme pour l'avoir fait escorter par cet ours!» L'autre dit: «Peut-être va-t-il nous dénoncer comme brigands? Et le roi nous fera pendre! Donnons-lui tout notre argent afin qu'il garde le silence!» Et ils lui donnèrent tout leur argent pour qu'il ne les dénonce pas. Et ils l'accompagnèrent jusque chez lui, dans sa demeure. Dès que l'homme pieux arriva dans sa demeure, l'ours le quitta et reprit sa route. C'est pourquoi chacun est tenu d'observer le chabbat et de s'en remettre au Saint, béni soit-Il. Il peut le protéger des brigands et des bêtes féroces, ce que vous avez bien pu constater et ressentir dans cette histoire. Il ne faut pas succomber à la tentation.

גובט הקב״ה זיין הײליגן נאמן דאש ער אים בישירמט האט פֿר דען
בערן · צו מארגנש אורט דער חסיד ווידר אונ׳ ריכֿטיט ווידר זיין טיש
אונ׳ אש ווידר מיט אים · דער בער אובט צו אבנט ווידר דעש גלייכֿן
אובט וויא נון שבת אויז וואר דא אורט ער מעריב אובט מאכֿט הבדלה
אונ׳ גינג פֿר זיך זיין שטרויש אובט דער בער גינג אלש אך מיט איבן
זיין שטרויש דיא זעלבין נכֿט · אונ׳ אין דיא זעלבין נכֿט גינגן דיא
גלבים אויף דעם פֿעלד אובט פֿאנדין עבין דיא צווייא דיא דא הטין
מחלל שבת גיוועזן אונ׳ בינגלת דיא צווייא אובט נאמן אל איר גוט · אין
דעם קאם דער איין חסיד אך דער צו מיט דעם בערן · אובט וויא
דער בער זאך דיא צווייא דא שפראנג ער אויף זיא צו מיט גרושן
צורנן אונ׳ צו רויש זיא אלי ביידי דיא דא האטן מחלל שבת גיוועזן · וויא
נון דש דער חסיד זאך דא דער שראק ער גאר זער דען ער פֿארכֿט
זיך זייער אך · אונ׳ דיא וויל קאמן אך דיא גלבים אונ׳ פֿראגטן ווער
בישטו דא זאגט ער איך בין איין יוד דען ער וואלט זיך פֿר קיין יוד ביט
פֿר לייקנן דען ער פֿר טרויאט צו הקב״ה דער אים האט בישערמט
פֿר דען בערן · דער ווער אין אך בישערמן פֿור דיא גלבים זא
שפראכֿן זיא ווא קומשטו הער דא זאגט ער איך קום פֿון הויז דעש
קיניגש דא זאגטן זיא פֿון וואנן קומט דיר דער בער הער אדיר ווער
האט דיר דען בער גיגעבן · דא זאגט דער חסיד דער קיניג האט מיר
אים מיט גיגעבן דש ער איין גלייטש מאן זאל זיין דש מיר קייבר ניקש
טון זאלט · דא זאגט איינר ווידר דען אנדרן וויא גאר ליב מוז דער קיניג
דען מאן האבן דש ער אים דען בערן מיט געבן האט צו איינם גלייטש
מאן · דא שפראך דער אנדר פֿיליכֿט מעכֿט ער אונש פֿר ראטן
וויא מיר גלבים זיין אונ׳ דער קיניג מעכֿט אונש לאשן העבגען · מיר
וועלן אים אל אונזר געלט געבן דא מיט דאש ער בייארט מעכֿט שוויגן
שטיל · אונ׳ אלזו גאבן זיא אים דאש מאן אלש דש ער זיא ביט זעלט פֿר
מסרן אובט בילייטן אים איין היים אין זיין הויז · אובט וויא נון דער
חסיד שיר איך היים קאם אין זיין הויז דא גינג דער בער ווידר זיין
שטראש ווידר הין וועק · דער הלבן זול איין איטליכֿן דען שבת הלטין
אובט לאשן הקב״ה וואלטן דער קיין אין דוך וואל בישערמן פֿור גלבים
אונ׳ בייזן טירן · וויא איר אין דיזים מעשה האט טון גאר וואל מערקן
אונ׳ שפֿירן אונ׳ זאל זיך ביט לאשן פֿר פֿירן:

139

(Du rêve de rabbi Josué qui rêva que Nanos serait son compagnon au paradis)

Histoire qui arriva à un homme qui s'appelait rabbi Josué. Il eut un rêve. Il rêva qu'il aurait, au paradis, un compagnon du nom de Nanos fils d'Ich Kefar. Le matin à son réveil, il se souvint de son rêve; il alla de ville en ville pour savoir où se trouvait Nanos. Lorsque rabbi Josué arriva dans la ville où se trouvait Nanos, les anciens de la ville vinrent à sa rencontre; ils l'accueillirent avec tous les honneurs et voulurent le restaurer et le désaltérer avec ses disciples. Rabbi Josué leur dit: «Pour le moment, je ne veux ni boire ni manger. Je veux me rendre tout d'abord chez un homme du nom de Nanos, fils d'Ich Kefar, qui sera mon compagnon au paradis. Je veux voir quelles bonnes actions il a accomplies pour avoir mérité le paradis. Puis je viendrai boire et manger avec vous.» Les anciens dirent à rabbi Josué: «Qu'avez-vous à voir avec Nanos? Il n'est pas digne de se tenir à vos côtés.» Rabbi Josué répliqua: «Et pourtant je veux le voir, même si vous êtes tous à le mépriser.» Les gens coururent chez Nanos et lui dirent de venir chez rabbi Josué qui voulait le voir. Nanos se mit à rire, car il ne les croyait pas et il refusa de venir. Les gens retournèrent auprès de rabbi Josué et lui dirent: «Cher maître, il ne veut pas venir, il croit que nous nous moquons de lui.» Alors rabbi Josué se leva avec ses disciples et avec toutes les personnes méritantes de la ville et ils se rendirent tous chez Nanos. Dès que Nanos aperçut rabbi Josué, il fut pris d'une grande frayeur. Il alla au-devant du rabbi et tomba à ses pieds. Il lui dit: «Comment se fait-il qu'un rabbi aussi remarquable que vous et que l'on compare à un roi, se rende chez moi pour me voir alors que je suis le plus médiocre des êtres?» Rabbi Josué lui dit: «Mon cher, c'est plutôt toi qui va me dire quelles sont tes bonnes actions dans ce monde-ci. C'est pour cette raison que je suis venu te voir, pour te poser cette question précise.» Nanos dit: «Cher maître, à cause de nos nombreux péchés, hélas, je suis un bien pauvre homme; je n'ai rien d'autre qu'un jardin où je travaille tous les jours. J'ai un vieux père et une vieille mère qui sont tous deux tellement vieux qu'ils ne peuvent plus se déplacer. Je m'occupe d'eux:| je les habille, leur donne à manger et à boire et

קלט

מעשה

נישאלן אין אייגס דער היש רבי יהושיע דען טרויאס
איין טרויס וויא ער זאלט איין חבר האבן אין דען
דער היש גנוס בן איש כפר אוב וויא ער בון בו מארבש אוין שטובד דא
ווארט וזו דער בנוס זאש וויא בון רבי יהושיע קאס אן דיא שטאט דא
דער בנוס דריבן זאש. דא דיא עלשטן לייט דיא אין דען בנוס
שטאט אבטיקאן אוב ווארן אים זער מכבד אוב וואלטין אים מיט זייגס
תלמידים בו עשין אובט בו טריבקן דענן. דא זאלט רבי יהושיע בו
אינן איך וויל ביט עשין באך ביט טריבקן. איך וויל פֿור דין בו אייגס
זוכה אישט אין דן ערדן דער באך וויל איך עשן אוב טריבקן מיט אייך.
דא זאלן דיא עלטשטן וויידר דען רבי יהושיע וויש האט איר מיט דען
בנוס שיקן ער אישט ביט ווארט דאש ער בייא אייך שטין זאל. דא
שפראך רבי יהושיע נאך דענוך וויל איך אין זהען וויא וואלד איר
אין אֿפֿראט. דא לאסן דיא לייט בו דען בנוס אוב זאלן בו איס ער
זאלט בו רבי יהושיע קומן ער וואלט זייגר וואש דא לאט דער בנוס דען
ער ליבט אין ביט אוב וואלט ביט קומן אלזו דינקן דיא לייט וידר בו רבי
יהושיע אובזאלטן ליבר רבי ער וויל ביט קומן ער מייגט מיר שפאטן
זייגר. דא שטובד רבי יהושיע אוין מיט אל זיין תלמידים אוב מיט אל
דיא קוישליכן לייט דיא אין דיא שטאט וואלט דינקן בו דען בנוס
אוין זיין היז. אוב וויא דער בנוס דען רבי יהושיע זאך דא דער שראך
ער זאר זער אוב דינק דען רב אבט דינקן אוב פֿיל אוב איס פֿיש זייגן פֿיש
אוב שפראך בו איס וויש דש אזו איין קעשטליכר רב דער
דא אישט אוב איך וויל בו מיר אין מייגס הוז קומן אלך בו איגס
בין אזו זאר שופל מער אלש קיין מענש. דא זאלט רבי יהושיע בו
איס ליבר זאך דוא מיר וויש קיין דשעפֿט זיין אוין דיר וואלט דער
דא. דען בין איך הער אין דשעפֿט וויל איך דש זעלבן
שפראך דער בנוס ליבר רבי איך בין בעזה אין דרושר עבי אוב האב
בישט מיין אלש אין דארן דא ארבט איך אלי טאג דריבן. אוב
דש זיא אלי בייד ביט דענן פֿון דער שטאט דן
אלי

les porte là où il faut qu'ils aillent. Je les nourris des produits de mon jardin.» Rabbi Josué lui répondit: «Quel bonheur pour moi d'avoir un tel compagnon au paradis! Car il n'existe pas de meilleure action que celle d'honorer père et mère. Et en retour le Saint, béni soit-Il, accorde une longue vie. Comme il est écrit dans le verset: *Honore ton père et ta mère, afin d'avoir longue vie* (Ex 20, 12), ce qui veut dire en yiddish: ‹Honore ton père et ta mère pour rester en vie longtemps.›»

140

(De l'adultère de rabbi Meïr avec la femme d'un boucher)

Histoire qui arriva à rabbi Meïr. Il vivait à Babylone et tous les ans, il se rendait à Jérusalem. En route, il s'arrêtait toujours dans la même auberge, chez un boucher du nom de Judah qui avait une femme très pieuse. Elle faisait honneur à rabbi Meïr quand il venait chez elle, car c'était un homme d'un grand mérite, d'après ce que la *Gemara* nous laisse entendre également. Elle veillait à ce qu'il ait à manger et à boire à profusion; elle veillait à ce qu'il ait un lit en propre; elle veillait à ce qu'il ait tout ce dont il avait besoin. Mais un jour, la femme mourut et le boucher prit une nouvelle femme. Il lui donna l'ordre, lorsque rabbi Meïr viendrait, de lui faire honneur, comme le faisait sa première femme. Lorsque rabbi Meïr revint le voir dans sa boucherie et qu'il se rendit à l'auberge comme à l'accoutumée, il vit qu'une autre femme s'y trouvait, une femme qu'il ne connaissait pas. Rabbi Meïr demanda: «Où est la femme du propriétaire?» Elle lui répondit: «Elle est morte depuis un bon moment et le boucher m'a prise pour épouse. Mais il m'a donné l'ordre, lorsque rabbi Meïr viendrait, de lui faire honneur et de lui témoigner beaucoup de sympathie.» Elle allait le faire très volontiers, plus volontiers même que sa première femme. Lorsque rabbi Meïr apprit que sa première femme était morte, il sortit de la maison, très affecté par le fait que son hôtesse qui s'était montrée si bonne, était morte. Le boucher qui rentrait trouva rabbi Meïr devant sa maison; il l'accueillit en lui disant: «Cher rabbi, pourquoi ne rentrez-vous pas dans ma maison comme à l'accoutumée? Comment se fait-il que vous restiez dehors aujourd'hui? J'ai pourtant donné l'ordre à ma femme de prendre soin de vous comme le faisait ma première

אלי בייד איט קלײדר אוב איט עסן אוב איט טרינקן אוב היב זיא אוב
טראָק זיא וואס עס זיא בײַטן טוט . אוב אויש דעם פֿאַרטן דער בער
ין אין זאל איך אש דאס איר רבי יהושע וואל מיר דאס נעבֿרט
זעלכן חבר האבן אין פֿון מדין . דען עס אישט קיין פֿרעשיר מצוה אל
דש מן פֿאטיר אוב מוטיר זאל ערן . דא טוט איס וידר הקדה נאבן
נעב טאָן בישערן . אלש דער כסיק ניט כבד את אביך ואת אמיך למען
יאריכון ימיך דש איז טייטש ער פֿאטיר אובט מוטיר איס ווין דש דוא
נען נעבן בלייבשט :

קמ

מעשה

ישאל אן רבי מאיר דער וואבט זו בבל אוב ער זיבן
אלי יאר אין ירושלים אוב אובטר וועלן וואר ער
אין אוט זו דער הרברין בייא אין קנוק דער היש יוזא דער אוט
פֿרוס וויב דיא טעט דען רבי מאיר פֿרוש ער אן וועלן ער זו איר אוט
דען ער וואר אין פֿרושר קעשטליכֿר מאן וויא איר אך וואל פֿון
הערן אין דער פֿאַרה איט עשן אוב טריבקן הילט זיא איס פֿאר וואל אוב
אל זאב בייא . דא בעט אוב אש וואש ער בידארפֿט . דא
עש זיך אין מאל דש דיא יודן שטורב אוב דער קנוב דער בוס אין
אבדיר וויב אוב ער בידול איר וועלן רבי מאיר וועט קום אזו זאל זיא
פֿרוך רבי אך פֿרושר ער אן טון וויא זיין ערשט וויב האט פֿאטאן אוב וויא בון רבי
מאיר וידר זו איס קאס זו דעם קנובה דא פֿנק ער זיין אין הרברין
וואר דאש וויא זיין סדר וואר . דא אך זאך ער וויא אין אבדרן וויב דריבן
ער ניט קענט . דא פֿרעגט רבי מאיר וו אז דעש בעל הבית וויב
דא עבטפֿרט זיא איס זיא אז פֿנק פֿישטארבן אוב דער קנוב האט איך
פֿרויא . וויא בון דש רבי מאיר הורט אז ערשטן פֿרויא ערשט
ליך אבטפֿנאן אובט דאש וועלט זיא פֿערן טון מיר וועדר דיא ערשט
רבי מאיר דא אין אך זאל אין פֿאר זער אכבד זיין אוב זאל אין פֿריינט
פֿנאן זו איינס וויב . אבדיר ער האט מיר בידול וועלן דא וועט
ניט קומן דש איז איס זיא אז פֿנק פֿישטארבן אוב דער קנוב האט איך
ער ניט קענט . דא פֿרעגט רבי מאיר וו אז דעש בעל הבית וויב .
וואר זיין סדר וואר . דא אך זאך ער וויא אין אבדרן וויב דריבן
מאיר וידר זו איס קאס זו דעם קנובה דא פֿנק ער זיין אין הרברין
אך פֿרושר ער אן טון וויא זיין ערשט וויב האט פֿאטאן אוב וויא בון רבי
אבדיר וויב אוב ער בידול איר וועלן רבי מאיר וועט קום אזו זאל זיא
ליבר רבי וואלט איר גיט איר אין אייער הוז וויא אייער סדר אישט
וויא קומט אז איר דש מאל ארוישן שטיט איך האב דאך אייער פֿריין
ביפֿון זיא זאל אייך אזו וואל הלטן אז מין ערשט וויב . דא פֿנק דער

femme.» Alors rabbi Meïr | l'accompagna à l'intérieur de la maison. Sa femme alla chercher tout ce dont elle avait besoin; elle lui prépara un repas, lui versa du bon vin et lui fit honneur en toutes choses. Rabbi Meïr était bel homme et la femme eut très envie de lui; elle tomba très amoureuse de lui, mais ne sut comment faire pour qu'il passe une nuit auprès d'elle. Il arriva qu'une nuit, personne ne fût à la maison. Elle lui cuisina de bons plats, fut aux petits soins pour lui et but avec lui jusqu'à ce qu'il fût ivre: ainsi il ne saurait plus ce qu'il faisait. La femme le laissa se coucher et alla s'étendre auprès de lui, sans qu'il ne la sentit s'allonger à ses côtés, ni ne l'entendit se lever. Le matin, lorsque rabbi Meïr se leva, il fit sa prière, comme à l'accoutumée. Après qu'il eut fini de prier, l'hôtesse mit la table pour lui, mangea et but avec lui, plaisanta abondamment avec lui, l'interpellant de l'autre côté de la table. Rabbi Meïr fut fort surpris par l'impudence de cette femme: il eut honte pour elle et refusa de la regarder. La femme dit: «Cher rabbi, pourquoi éprouvez-vous une telle honte à présent? En effet, vous avez passé la nuit entière à mes côtés sans éprouver la moindre honte. Pourquoi éprouvez-vous donc une telle honte à présent?» Rabbi Meïr fut saisi d'effroi et dit: «En vérité, il ne peut en avoir été ainsi.» Mais la femme fournit à rabbi Meïr tellement de détails sur son corps qu'il fut obligé de se rendre à l'évidence. Se rendant compte, à cause de nos nombreux péchés, que c'était bien vrai, rabbi Meïr se mit à pleurer amèrement et tomba dans l'affliction la plus profonde. Il dit: «Malheur à moi qui ai passé ma vie à étudier la Torah et à observer les commandements. J'y ai consacré des heures de travail et voilà qu'à présent, j'ai tout perdu d'un coup et vais devoir aller souffrir en enfer.» Il dit: «Je vais me rendre chez le recteur de l'école talmudique pour lui narrer mon chagrin. Tout ce qu'il me dira de faire pour expier ce grand péché, je le ferai de bon gré.» Et il rentra chez lui en pleurant amèrement, après avoir déchiré son manteau et s'être couvert la tête de cendres[174]. Toute sa famille vint à sa rencontre et lui demanda ce qui s'était passé. Il lui raconta ce qui lui était arrivé. Alors sa famille fut saisie d'effroi et lui demanda ce qu'il comptait faire. Il dit: «Je vais me rendre chez le recteur de l'école talmudique et tout lui raconter; et tout

רבי מאיר מיט אים. אין זיין הויז הביין דא גינגן דיא פֿרויא אונ׳ הולט בון
וואש זיא בדרפֿט אין הויז אונ׳ מאכט אין עסיש צו עשין אונ׳ גאב אין גיטן
גיטרענק אונ׳ טעט אים. גרוש ער אן מיט אלין דינגן · אונ׳ דער רבי
מאיר וואר איין היפֿשר מאן אונ׳ דש וייב דיא גיוואן איין גרושן לושט צו
אים. אונ׳ האט אים גאר ליב אונ׳ זיא וואשטעש אביר ביט וויא זיא טון זאלט
דש ער זעלט איין נכט בייא איר ליגן · עש וואר איין מאל איין נאכט
דא וואר ביאן דער היים. דא מאכט זיא אים גוטן שפייז אונ׳ זיא טעט
אים גאר גוטליך אונ׳ זיא טראנק מיט אים אזו לנגן ביז ער טרונקין וואר
דש ער ביט וואשטעט וויש ער טעט אונ׳ דיא פֿרויא ליש אים שלופֿין
גין אונ׳ זיא ליגט זיך בייא אים. דש ער ביט גיוואר ווארד אין אירן בייא ליגן
אודר אן אירם אויף שטין · צו מארגנש דא ער בון ווידר אויף שטונד
דא טעט ער זיין תפילה וויא זיין סדר וואר צו טון אונ׳ וויא ער בון אויש
גיאורט האט ריכֿטיט אים דיא ווירטין דען טיש אונ׳ אש אונ׳ טראנק מיט
אים אונט זיא טריב פֿיל שימפֿא מיט ווארטין איביר דעם טיש מיט
אים. דש זיך רבי מאיר פֿר וואנדרט דש דיא פֿרויא אזו גאר עזות זייא
אונ׳ ער שעמיט זיך פֿר איר אונ׳ וואלט זיא ביט אן זעהן · דא שפראך
דיא פֿרויא ליבר רבי ווארום שעמיט איר איך איצונדר אלזו זער האט
איר דאך היינט דיא גאנצין נכט בייא מיר גישלאפֿן אונ׳ איר האט אייך
ביקש גישעמט אונ׳ ווארום שעמט איר אייך איצונדר אזו גאר זער · דא
דער שראך רבי מאיר גאר זער אונט זאגט דאש אישט ווארליך ביט
גישעהן · דא זאגט זיא דיא פֿרויא דעם רבי מאיר אזו פֿיל סמנים דז
ער אן זיין לייב האט דש ער איר גלויבן מושט · וויא ער בון הורט דאש
עש בעוה. וואר אישט דא שריא ער גאר זער אונ׳ גיהלט זיך גאר איביל
אונ׳ זאגט אוויא וויא האב איך אל מיין תורה אונ׳ אל מיין מצות דיא איך
אל מיין טאג גיטאן האב אונ׳ האב פֿיל דריביר גיארבט אונט איצונדר
האב איך זיא אל אויף איין מאל פֿר לורן אונ׳ מוש אין גיהנום דרום ליידן
אונ׳ זאגט איך וויל גין צו דעם ראש ישיבה אונ׳ וויל אים איין קומר קלאגן
וויש ער איך היישט דש איך זאל טון צו דער גרושר עבירה דאש וויל
איך גערן טון · אונ׳ גינג איין היים מיט גרושר קלאג אונט זיין מבטיל
צו רישן אונ׳ ערד אויף זיין קאפֿא גישפרייט · דא קאמן אל זיין גיזינד
אונ׳ פֿראגטן אין וויש אים גישעהן וואר דא זאגט ער אים דיא שמועה
וויא עש אים. ווער גיגאנגן דא דער שראקין דאש גיזינט גאר זער אונ׳
פֿרעגטין אין וויש ער העט אין זין צו טון · דא זאגט ער איך וויל גין צום
ראש ישיבה אונ׳ וויל אים זאגן אונ׳ אלש וויש ער מיך ווערט היישן דש
וויל

ce qu'il me dira de faire,| je le ferai.» Mais sa famille tout entière lui déconseilla d'entreprendre une telle démarche, car en fait il n'avait pas agi de son plein gré et ignorait tout de la chose. Le Saint, béni soit-Il, lui pardonnerait sa faute. Mais il ne voulut rien entendre. Il se rendit chez le recteur de l'école talmudique et lui raconta ce qui lui était arrivé avec cette femme. C'est pourquoi il voulait qu'il lui imposât une pénitence. Le recteur dit: «Reviens demain. D'ici-là, j'aurai trouvé une pénitence pour toi.» Le lendemain matin, rabbi Meïr revint. Le recteur dit: «J'ai cherché une pénitence pour toi et voici ce que j'ai trouvé: les bêtes féroces te dévoreront. C'est la punition que tu mérites.» Rabbi Meïr dit: «Si telle est la punition, je l'accepte de plein gré.» Aussitôt le recteur ordonna à deux solides gaillards de conduire rabbi Meïr dans une forêt sauvage habitée par des bêtes féroces et de l'attacher au pied d'un arbre. Quant à eux, ils avaient à grimper sur un arbre élevé pour voir ce qui lui arriverait, si les bêtes allaient le dévorer. Et lorsque les bêtes l'auraient dévoré, ils auraient à lui rapporter ses os afin qu'il pût prendre le deuil, car il avait accepté le jugement du Ciel. Ils le conduisirent donc dans une forêt, comme le recteur leur en avait donné l'ordre, et l'attachèrent au pied d'un arbre. A minuit, un énorme lion vint le renifler en rugissant, puis repartit. Les deux hommes racontèrent au recteur que le lion ne lui avait rien fait. Le recteur dit qu'on devait le laisser une nuit de plus au pied de l'arbre. La nuit suivante, le lion revint, retourna rabbi Meïr, puis poursuivit son chemin. Ils racontèrent au recteur que le lion était revenu dans la nuit, mais qu'il ne lui avait rien fait. Le recteur dit qu'on devait le laisser une troisième nuit. La troisième nuit, le lion revint et arracha une côte du torse de rabbi Meïr; il mangea un morceau pas plus gros qu'une olive et l'abandonna sur le sol. Alors les deux hommes prirent rabbi Meïr et le conduisirent chez le recteur qui prit soin de lui jusqu'à ce que sa blessure fût guérie. Lorsque rabbi Meïr rentra chez lui, une voix céleste se fit entendre, qui dit: «Rabbi Meïr, tu es prêt pour le monde à venir.» C'est pourquoi il est écrit: *Une femme mauvaise est plus amère que la*| *mort* (Eccl 7, 26), ce qui veut dire en yiddish: ‹Une femme mauvaise est plus amère que la mort.› C'est pourquoi voyez ce qui arriva à

שוט. כא א x ו

מר ממות דאש אישט טייטש איין בי׳ ווייב דאש אישט ביטרר אלש דער
דוז בישט בריט צו עולם קום הבא דער הלבן אלט: פסיק אישה רע
מאיר אין זיין זוז דא קאק אין שטיס קום היאוי אובן אלט: מאיר
ישיבה דא ליש ער איס ער וילד איס וויא אובן בן רבי מאיר איר היים
לין דא באוק דיא צווייא דען מאיר אובן פורטין קום דער אלש
ליב אובן אש בישט אין אלש קום דער בער פרוש אובן איס
בלט קאס דער ליב וילד אובן בישט ביש רבי מאיר איר ריכא אוש זיס
ראש ישיבה מן אל אס נאך דריט דיא בלט לאשן ליבובדן. דריט איס
וילד דער אלט: דא אלטן ליבובדן דא בלט בישט ליטן אובן העט אין אביר בישט אביר דען ראש ישיבה: אלט עש איז
ליב וילד אובן ועמבד דען רבי מאיר אוס אוס אביר ליב דער
זיין וועלד אין אביר אובן ליב וילד דער ליב ווער
שטרוים. דא אלטן: איז דען ראש ישיבה וויא דער ליב ווער
דער אלט: דא זולטן ליבובדן לאשן בלט דריט איס נאך אס
ראש מן אל: ישיבה דיא דריט בלט לאשן ליבובדן. דריט איס
בלט קאס דער ליב וילד אובן בישט ביש רבי מאיר איר ריכא אוש זיס
ליב אובן אש בישט אין אלש קום דער בער פרוש אובן איס
לין דא באוק דיא צווייא דען מאיר אובן פורטין אין דער ראש
ישיבה: דא ליש ער איס וילד היים אובן וויא בן רבי מאיר איר היים
מאיר אין זיין זוז דא קאק אין שטיס קום היאוי אובן אלט: מאיר
דוז בישט בריט צו עולם קום הבא דער הלבן אלט: פסיק אישה רע
מר ממות דאש אישט טייטש איין בי׳ ווייב דאש אישט ביטרר אלש דער

rabbi Meïr, alors qu'il ignorait tout de la chose. Pensez à ce qui arrivera, que Dieu nous garde, à celui qui commet un péché en toute connaissance de cause. C'est pourquoi braves gens, que chacun veille, – que Dieu nous garde – à ce qu'il ne lui arrive chose pareille.

141

(D'Alexandre de Macédoine qui voulait que ses serviteurs le prennent pour Dieu)

Histoire Alexandre de Macédoine était un roi si puissant qu'il avait soumis le monde entier. Après avoir soumis le monde entier, il dit à ses serviteurs et à ses seigneurs de le prendre pour Dieu et de l'adorer. Les sages d'entre ses serviteurs lui dirent qu'il n'avait pas encore étendu sa puissance sur Jérusalem et son Temple. Il s'y rendit donc et soumit Jérusalem, et exigea qu'on l'adorât comme un Dieu. Devant lui étaient assis trois sages. L'un d'eux dit: «Veux-tu agir à l'encontre de ton maître dans Sa propre maison? Sors de Sa maison et je te prendrai pour Dieu! Car Sa maison, c'est le ciel et la terre.» Le second dit: «Tu n'es pas Dieu. Dieu a créé le ciel et la terre, toi non.» Le troisième dit: «Attends un instant! J'ai juste quelque chose à régler. Après quoi je te prendrai pour Dieu.» Alexandre lui demanda de quoi il s'agissait. Le sage dit: «J'ai un navire en haute mer et ce navire va sombrer.» Le roi dit: «Je vais envoyer en toute hâte mon navire au secours du tien.» Le sage dit: «Mon cher roi, avant l'arrivée de ton navire, mon navire aura sombré. Mais fais donc en sorte de m'envoyer un bon petit vent pour que mon navire quitte le lieu du naufrage au plus vite!» Le roi dit: «Où trouver le vent?» Le sage dit: «Mon cher roi, si tu n'es pas maître du vent, tu n'es pas Dieu, car il est écrit que Dieu a créé le ciel et la terre et les êtres sur la terre[175].» Alors Alexandre se leva et rentra chez sa femme, et il lui raconta ce qui était arrivé. Et il pria sa femme de le prendre pour Dieu. Sa femme lui dit: «Mon cher époux, très volontiers. Mais tu es dépositaire d'une chose qu'on t'a confiée. Va la rendre au préalable! Après quoi j'accomplirai ta volonté et te prendrai pour

טוט · דער הלבן זעלט וואש דען רבי מאיר געשאך ווי' וואל דש ער
קיין ידיע דער בייא געהט האט מכל שכן ווען אייבר ח״ו דיא עבירה
באיזיד טעט דער הלבן איר ליבן לייט זאל זיך איין איטליכר פֿיר זעהן ·
דש עש אים ח״ו אך ניט טוט געשעהן :

קמא

מעשה אלכסנדר מוקדון דער וואר איין געוואלטיגר קיניג דש
ער דען גנצים עולם ביצוואנגן אונ' ווי' ער גון דען
גנצים עולם ביצוואנגן האט · דא זאגט ער צו זייבן קנעכטין אונט
הערין זיא זאלטין אין פֿאר איין גאט הלטין אונ' זאלטין אין אן ביטן דא
זאגטין זייבן ווייזן אונטר דיא קנעכטן ווידר אין ער ווער נאך ניט
געוואלטיק איבר ירושלים אונ' איבר דש בית המקדש דא צוג ער הין
אונ' ביצוואנג אך ירושלים אונ' וואלט האבן זיא זאלטן אין אן ביטן פֿאר
איין גאט דא זאשין דרייא חכמים פֿיר אים דא שפראך דער אייבר
ווילשטו ווידר דייבם הערן טון אין זייבם הויז גיא אויש זייבם הויז זא
וויל איך דיך פֿר איין גאט הלטן אונ' זיין הויז אישט היאול אונ' ערד · דער
אנדר שפראך דוא בישט קיין גאט דער גאט האט היאול אונט ערד
בישאפֿין אונ' דוא ביט · דער דריט שפראך ווארט איין קליין וויל איך
האב נאך עפיש צו שיקין דער נאך וויל איך דיך פֿאר איין גאט
הלטין · דא שפראך דער אלכסנדורס וויש ווער עש דען · דא
שפראך דער חכם א ך האב איין שיף אויף דען ים גאן אונ' דאש שיף
וויל איצונדר אונטר גין · דא שפראך דער מלך איך וויל דיר פֿלוקש
איין שיף אבטגנאן שיקן דש דייבם שיף זאל איין הילף זיין · דא שפראך
דער חכם ליבר קיניג אי דאש שיף קומט אזו אישט דאש שיף אונטר
געגנאן · טוא אביר דאש שיק מיר איין ווינק ווינט דש עש פֿלוקש הין
וועק קומן קאן · דא שפראך דער קיניג ווא זאל איך דען ווינט בעמין ·
דא שפראך דער חכם ליביר קיניג ווען דוא יוא קיין ווינט צו געוואלט
האשט זא בישטו אך קיין גאט ביט דען עש שטיט געשריבן דש גאט האט
בישפֿן היאול אונ' ערד · אונ' דיא לייט אויף דיא ערדן · דא שטונד
דער מלך אויף אונ' גינג איין היים צו זייבם וייב אונ' זאגט איר ווי עש
געגנאן וואר · אונ' באט זיין וייב זיא זאלט אין פֿר איין גאט הלטין · דא
זאגט זיין וייב ליבר מאן דאש וויל איך גערן טון · אביר דוא האשט איין
פיקדון דען האט מן דיר אויף צו הלטין געבן דען גיב דוא פֿאר ווידר
דער נאך וויל איך דיין ווילן טון אונ' וויל דיך פֿאר איין גאט הלטין דא זאגט
דער

Dieu.» Le roi dit: «De quoi suis-je donc dépositaire?» Sa femme dit: «De ton âme. C'est le Saint, béni soit-Il, qui te l'a donnée et tu dois d'abord la lui rendre!» Le roi dit: «Si je dois rendre mon âme au préalable, que ferai-je quand je n'aurai plus d'âme?» Sa femme dit: «Tu n'es pas maître de toi-même. Comment veux-tu être maître des autres, et être Dieu?» En entendant ces propos, il eut honte et abandonna sa mauvaise idée.

142

(De rabbi Tarfon et de sa vieille mère qui ne pouvait plus marcher et qu'il portait)

Histoire qui arriva à un homme du nom de rabbi Tarfon. Il avait une mère qui ne pouvait plus marcher à cause de son âge avancé. Il la portait partout où elle voulait aller, partout où elle désirait se rendre, et il lui donnait toujours ce qu'il y avait de meilleur à manger et à boire. Et il faisait l'impossible pour elle, y consacrant tout son zèle, ne ménageant ni ses efforts ni sa peine. Un jour, les sages se rendirent chez la mère de rabbi Tarfon pour lui demander comment elle se portait, si son fils lui prodiguait ses bontés et si rien ne lui manquait ni ne lui faisait défaut. Elle remercia son fils, ne sachant comment le louer, et évoqua tout le travail et tout le mal qu'elle lui donnait. Les sages dirent: «Même s'il en faisait mille fois plus, il n'en ferait pas assez. Honorer son père et sa mère est sans commune mesure. On n'en fait jamais assez pour eux.» Un jour, la mère de rabbi Ismaël se plaignit de ce que son fils ne voulait pas l'honorer tel qu'elle l'entendait. Les sages eurent honte de le lui dire, car c'était un grand érudit et il n'honorait pas sa mère. Ils demandèrent à la vieille mère de quoi elle se plaignait. La mère dit: «Chers amis, voilà en quoi il contrevient à ma volonté. Lorsqu'il rentre de la maison d'études accompagné de ses disciples, je veux lui laver les pieds; mais il refuse de me laisser faire; il refuse de me faire plaisir et donc de m'honorer.» Les sages dirent que puisque telle était sa volonté, et cette tâche un honneur pour elle, il fallait qu'il la laisse lui laver les pieds, car ainsi il l'honorerait à son tour.

143

(D'un homme dont les dernières volontés furent que son fils achetât la première chose qu'il trouvât au marché)

Histoire qui arriva à un homme vivant en Terre d'Israël et qui était très proche du roi. C'était un homme riche et pieux qui savait tout ce qui allait arriver. Comme il était déjà à un âge avancé et qu'il sentait sa fin proche – il avait un fils du nom de rabbi Hanina qui connaissait toute la Torah –, comme il sentait donc sa fin proche, il fit appeler son fils pour lui dicter ses dernières volontés. Qu'il étudie la Torah jour et nuit, qu'il observe bien les commandements et qu'il soit bon envers les pauvres! Car lui et sa mère mourraient dans les huit jours et les sept jours de deuil se termineraient la veille de la Pâque. Qu'il ne les pleure pas trop! Lorsqu'il se relèverait des jours de deuil[176], qu'il aille au marché et la première chose à vendre qu'il verrait, qu'il l'achète, dût-on la lui céder à un prix élevé. S'il s'agissait d'une chose qu'on pouvait élever, qu'il la garde et l'élève avec tous les honneurs, car «elle te dédommagera très largement de ta peine». Mais il ne voulut pas lui dire de quoi il s'agissait. Après qu'il eut dicté ses dernières volontés, lui et sa femme moururent le même jour, comme il l'avait annoncé. Son fils, rabbi Hanina, fit les dernières volontés de son père. La veille de la Pâque, à la fin des sept jours de deuil, il se rendit au marché et y rencontra un vieil homme qui avait un beau coffret d'argent à vendre. Rabbi Hanina dit: «Combien veux-tu pour ton coffret d'argent?» L'homme dit: «Quatre-vingts florins.» Il lui en offrit soixante. Le vieil homme dit: «Je ne le donne pas à ce prix-là.» Pour finir il l'acheta, bien qu'il fût cher, rien que pour pouvoir faire les dernières volontés de son père. La première nuit de la Pâque, celle où on fait le *seder*[177], il posa le coffret sur la table et, en l'ouvrant, il découvrit un autre coffret à l'intérieur; il ouvrit également cet autre coffret. Il découvrit une grenouille au fond du coffret. La grenouille dansait et sautait de joie dans son coffret. Il donna à manger et à boire à la grenouille. Et avant la fin de la Pâque, la grenouille avait tellement grossi qu'elle n'entrait plus dans son coffret. Rabbi Hanina fit une petite armoire à la grenouille; il y mit

קמג

מעשה נישאך אן אייגס מאן דער זאש אין ארץ ישראל אובט
ער וואר דער בעשט בייא דעס מלך אובֿ וואר אין
רייכֿ פֿרוואר אן . אובֿ ער וואשטט אל דיבן וואש נישטהן זולט אובֿ דא
ער בון אלט וואר דש ער בון שטערבן אלט אובֿ ער האט אין זון דער
היש רבי חניבה דער קובט כל התורה אובֿ וועז ער אלט בון שטערבן
דא שיקט ער באך דען זון אובט טעט אין בוואה דאש ער אלט תורה
ערבן טאך אובט בכֿט אובֿ הלט אך דיא אבות אובט זייא דיא עביס
ניטרייא דען ער אובֿ זיין מוטיר וועלן שטערבן אין אכֿט טאלן אובֿ דיא
שבעה יאס וועלן עבן אויש זיין אס ערב פסח אובֿ ער אלט ביט ער
אוס זיא טרויאלן . אובֿ וועז ער כֿון דיא שבעה יאס אויך שטיט דא
אלע ער אויך דעס ארך נין אובֿ וויש ער אס ערשטן כֿיינ כֿיבט דאש
ניטן אויך דען ערבן . וועז מן עש וועלט שון טייאר ענבן . וועז עש עפיש
אין קיכֿן . וועז עש עש וועלט ערש הלטן אובֿ זעלט עש אויך ביהן
אז מן קבעט אויך ביהן אז זעלט ערש הלטן אובֿ זעלט עש אויך ביהן
מיט ברושן ערן דען עש וועלט דיר דיין מיא אר וואל ביבאלן . אביר
ער וועלט אים ביט אלן וויש עש זיין וועז . אובֿ וויא ער בון זיין בוואה
אוש האט ניטן אז שטורב ער אובט זיין וויב אויך אייגס טאך וויא ער
בון ניאלט האט אובֿ דער זון רבי חניבה דער הילט וויא אים זיין כֿאטיר
בוואה האט ניטאן . אובֿ וויא עש בון אס ערב פסח קאס דש ער כֿון
שבעה יאס אויך שטון דא ניבן ער אויך דעס ארך דא בינבט אים
אין אלטיר מאן דער האט אין היפש זילברן כלי כֿיינ דא שפראך רבי
חניבה וויא וולשטו מיר דש זילברן כילה ענבן . דא שפראך דער מאן
אוס אכֿטניך ניכֿדן ניכֿדן ער בוט אים זעכֿטניך דרויך דא שפראך
דר אלט מאן איך ניב עש ניט לוסך ער קיכֿט עש וועז עש שון טייאר
איש ניוועזן נייארט דז ער זין כֿאטרש בוואה זול הלטן . אובֿ דיא ערשט
בכֿט כֿון דש מן זעלט דען סדר זאלט ענבן דא זעבט ער דאש
כילה אויך דעס טיש אובֿ וויא ער אין טעט דא כֿאבט ער באך אין
כֿילה דריבן אובט ער טעט דאש אנדר כילה אך אויך דא כֿאבט ער
אין כֿרויך אר ואר ניא כֿראש דיא אובט זיבן כילה זיא אובֿ דען
כֿראש דיא שפרינגן אובט מיט טבזין אובט ער כֿראש ואר ניא כֿראש
דעס כילה מיט טבזין אובט מיט שפרינגן אובֿ ער כֿראש
שענקלין

la grenouille et lui donna à manger et à boire tant et si bien que l'armoire, elle aussi, fut bientôt trop petite. Il lui construisit une chambre; il y mit la grenouille; il donna tant à manger et à boire à la grenouille, qu'à cause de cette grenouille, il dépensa jusqu'à ses dernières économies. Il agissait ainsi pour ne pas minimiser les dernières volontés de son père, mais il était devenu si pauvre qu'il n'avait plus rien du tout. Alors sa femme l'accompagna dans la chambre et dit à la grenouille: «Chère amie, nous ne pouvons plus rien te donner à manger, car nous-mêmes, nous n'avons plus rien. Nous avons tout dépensé pour toi.» Alors la grenouille se mit à parler et leur dit: «Cher rabbi Hanina, ne regrette pas de m'avoir élevée et nourrie. Dis-moi ce qui te tient le plus à cœur! Ton vœu sera exaucé; je t'accorderai tout.» Alors rabbi Hanina dit: «Je ne te demande rien d'autre que de m'enseigner toute la Torah.» La grenouille répondit: «Eh bien, je te le promets.» Elle lui enseigna toute la Torah ainsi que les soixant-dix langues afin qu'il pût comprendre toutes sortes de langues[178]. Voici comment elle procéda: Elle prit un bout de papier, y inscrivit quelques mots et fit avaler le tout à rabbi Hanina[179]. C'est ainsi qu'il acquit son savoir et apprit les soixante-dix langues; il les comprit toutes, jusqu'à celle des animaux et des oiseaux. La grenouille dit à la femme de rabbi Hanina: «Tu as pris grand soin de moi et je ne t'ai encore point récompensée. Aussi vais-je te récompenser, puis te quitter aussitôt. Mais accompagnez-moi jusqu'à l'orée de la forêt et alors vous verrez ce que je vous réserve.» Ils se rendirent avec elle jusqu'à la forêt et lorsqu'ils arrivèrent à la forêt, la grenouille se mit à pousser des cris aigus et à appeler toutes sortes d'animaux. Elle n'avait pas fini de crier que déjà toutes sortes d'animaux et d'oiseaux se retrouvèrent là, innombrables. La grenouille ordonna à chacun d'apporter autant de pierres précieuses et de perles qu'il était capable de porter; elle leur ordonna également d'apporter des simples et des racines comestibles à la femme, afin qu'elle pût guérir beaucoup de choses. Elle lui enseigna la propriété curative de chacune et fit porter le tout dans la maison de rabbi Hanina. En prenant congé d'eux, la grenouille dit: «Que Dieu, béni soit Son nom, ait pitié de vous pour tout le travail que je vous ai donné.| Vous ne

שעבקלין דש ער דען דראש דריבן זעבט אוב אך אב אים עשן אוב בו
טריבקין דש אים דער שעבקלין אך בו קלין ווארד אוב ער בויט
אים איין קאיר דו ער דיא קראש אינן זעבט אוב ער היט דיא קראש
אזו אך וואל מיט עשין אוב טריבקין דש ער אש מיט דער קראש קר
בערט וייש ער יהט העט אוב דש טעט ער אש דרוס דש ער זין
קאטריש בווה ביט ווילט שווע־קין אוב ער וואר אזו אך ארים דש ער
אלט אין האט יהט. דא אנך זין וייב מיט אים אין קאיר דיא אוב זיך
וידר דיא קראש ליבור סרייבט איר קעבן דיר בין בו עשן אבן דען
איר האבן בישט אין איר האבן אש איבור דיר קר בערט דא הוב דיא
קראש אן בו רידן מיט אינן אוב שפראך ליבור רבי חניבה יהט דיך
ביט אזו איבל ווייל דוא איך האשט אוך יצאלן אוב דער בערט האשט.
אוב אוך דיר ווערדן בין ערן דיא דש זאל ווייש דיין ערן בין ער וייטר בישט אין דען
ווילדיר אבן. דא זאלט רבי חניבה איך בין ער וייטר בישט אין דען
זיא קראש דיא שפראך. דא שלט כל התורה ערגן דוא דש
שט זאל דיר ואר היישן זין אוב ערבט אין כל התורה אוב ערבט אין אך
שבעים לשונות דש ער קעבט אלר לייא שפראך ואר שטין אוב אלזו
ערבט ער אין ער באס אין פפייאר אוב שריב עטליר ווערטיר
דרוך אוב ליש רבי חניבה איך עשן אין דא קובט ער אש אוב קובט אך
שבעים לשונות דש ער אי שפראך קעבט קאר שטין עש ווער
חזות אוביר עופות אוב דער ואש שפראך ווידר רבי חניבה וייב
דוא האשט איך ואל יהטין אוב איך האב דיר דאך ביט לובט דער
זאלט איר דיר זען. אוב ווילד בלד קון דיר שיידן. אביר איר
איך בלייטין ביז אן דען ואלד אילי אוב דא ווערט איר זעהן ווייש איך
אין דעס ואלד ווארדן דא קראש אן אוב שריא איך הוב דיא קראש
ישראייל אוב רוסט אלר לייא חזות אי זיא שריא דא זען בון אלר
לייא חזות דא עופות אוב אך באך מאש העטן ציל ווידר ציבוט דא
אינן קראש דיא דש טובת אבניס זאלט אינליכר. טובת אוב מרגליות
ווען אוב אלזו אך ציבוט אוב לאבט קראש טרייטר אינליכש איין ברעבאלן ווייש
דש זיא זאלט אך אלר לייא קרייטר ווען אלן ברעבאלן מיט ווען אוב
ווארבלין דעס ווייב דש זיא קיל דיבלש מיט היין ערבט אוב לעבן
זיא ווארבו איין אינליכש וון אישט אש דאש היש אוב אלש אין חניבה רבי
היו טראך לייא אוב וון בון דיא קראש ווען קון איבן דא זאלט זיא
יתש דער מוז זיך איבור דער ברון דיא ארבייט איר איר מיט

m'avez pas demandé qui je suis, mais je vais vous le dire: Je suis le fils d'Adam, le premier homme, et il m'a eu avec Lilith[180], pendant les cent trente années où il était séparé d'Eve. Et le Saint, béni soit-Il, m'accorda la faculté de me métamorphoser et de prendre n'importe quelle apparence et n'importe quelle forme.» Il prit congé d'eux et s'en alla. Ils rentrèrent à la maison et ils furent riches et bienheureux. Rabbi Hanina fut tenu en haute estime par le roi, comme son père l'avait été. A cette époque-là, le roi d'Israël n'avait point d'épouse et c'était un fort méchant homme. Les anciens d'Israël vinrent le trouver et lui dirent de prendre femme, car il n'était pas bon qu'un roi fût sans femme. Ils le lui dirent dans l'espoir qu'il deviendrait pieux. Le roi leur dit de revenir au bout de huit jours et qu'à ce moment-là, il leur donnerait sa réponse. Pendant ces huit jours-là, rabbi Hanina étudia les lois sur les oiseaux, et il fit un sermon à ses disciples sur les lois concernant les oiseaux. Alors un corbeau noir fit son apparition; il pria le Saint, béni soit-Il, de protéger rabbi Hanina de la grosse fortune qu'il acquerrait. Rabbi Hanina fut fort surpris par le comportement de l'oiseau, car il comprenait ce que l'oiseau disait. Puis encore un autre oiseau apparut, qui poussa le même cri que le premier oiseau: il pria le Saint, béni soit-Il, de protéger rabbi Hanina de la grosse fortune. Rabbi Hanina et ses disciples avaient parfaitement compris ce que les oiseaux s'étaient dit, car ils comprenaient la langue des oiseaux: la grenouille la lui avait apprise, comme vous l'avez vu plus haut. Ce jour-là, les anciens s'en retournèrent chez le roi; ils voulaient une réponse à leur proposition de prendre femme; en effet, il leur avait enjoint de revenir au bout de huit jours. Tandis qu'ils lui posaient la question, un grand oiseau apparut, qui portait dans son bec un grand cheveu semblable à de l'or et ce cheveu était aussi long que le roi; l'oiseau jeta le cheveu sur l'épaule du roi. Le roi ramassa le cheveu et dit aux anciens d'Israël qu'il ne prendrait pour femme que celle à qui ce cheveu avait appartenu[181]. Et il ordonna aux enfants d'Israël d'aller voir et de penser à lui rapporter celle qui avait porté ce cheveu sur sa tête. Sinon, que Dieu nous garde, il ferait tuer tous les enfants d'Israël. Les enfants d'Israël furent saisis d'effroi, car ils ignoraient| où trouver cette créature. Une partie

ביט

des enfants d'Israël haïssait rabbi Hanina parce qu'il était un intime du roi et ils dirent au roi que personne ne ferait aussi bien l'affaire, sinon mieux, que rabbi Hanina: il était tout indiqué pour partir à la recherche de cette reine, car c'était un grand érudit, doublé d'un grand sage. En fait ils pensaient que s'il ne réussissait pas à la trouver, le roi se mettrait à le haïr. Le roi l'obligea donc à partir à la recherche de la reine et il lui fut interdit de refuser, sous peine d'être exécuté sur-le-champ. Ils lui donnèrent un compagnon de route, mais il ne voulut de la compagnie de personne et se mit en route tout seul, escorté par ses disciples jusqu'aux portes de la ville; il emporta douze florins et trois miches de pain pour la faim et renvoya ses disciples chez eux. Il traversa un champ et s'enfonça dans la neige jusqu'aux genoux; il fut tellement épuisé qu'il s'adossa à un arbre pour se reposer. Alors il perçut les croassements d'un corbeau qui se plaignait de n'avoir rien mangé depuis trois jours. En l'entendant, rabbi Hanina alla lui porter un morceau de pain pour le maintenir en vie. Le lendemain, il entendit les aboiements d'un chien: il se plaignait de n'avoir rien mangé depuis six jours. Aussi alla-t-il lui porter un morceau de pain pour le maintenir en vie. Il ne lui restait pas la moindre petite miette de pain. Le troisième jour, il sortit de la forêt. Le soleil était brûlant. Il se retrouva dans une belle prairie et y découvrit toutes sortes de bonnes épices qui y poussaient. Il s'en nourrit et en fut tout ragaillardi. Puis il parvint à une grande rivière où il rencontra des pêcheurs qui pêchaient le poisson. Ils avaient un poisson tellement énorme au bout de leur ligne qu'ils ne purent le tirer hors de l'eau. Il les aida à ramener le poisson sur la terre ferme. C'était un beau poisson, d'une très belle taille et rabbi Hanina le leur acheta pour la somme de douze florins. Aussitôt il le rejeta à l'eau et le poisson frétilla de joie d'être à nouveau libéré. Et rabbi Hanina poursuivit sa route. Alors il aperçut une ville en face lui. Il s'y rendit. Or c'était justement la ville où habitait la reine à qui appartenait le beau cheveu. Alors il se renseigna sur la reine; il finit par savoir où cette reine se trouvait et il se rendit devant la maison où elle habitait. La reine était justement | à sa fenêtre. Elle vit rabbi Hanina devant

ניט דא זיא דאש מענש גיפֿינדן כון ווארן איין טייל אובטיר
ישראל דיא האטן רבי חנינה גאר ווייבט וויל ער אזו ביקנט וואר מיט
דעם מלך אונ' זיא זאגטן ווידר דען מלך עש ווער קייבר גיט דער צו אונ'
בעשיר אז רבי חנינה דער דיא דאזיגן מלכה זולן קאבט דען ער ווער
איין גרושר לערנ׳ר אונ' אך איין גרושר חכם. דען זיא מיינטן ווען ער
זיא ניט קעניט ביקווין אזו וועט אים דער מלך פֿייבט קריגן. בון
דער מלך ליגט עש אים אויף אז ער זאלט ציהן אונ' דיא מלכה זוכן אונ'
ער טאר ניט בוין דער צו זאגן זיבשט העט אין דער מלך גלייך מאית
גיוועזן. אלזו גאבן זיא אים איינן מיט אזו וואלט ער ביאבנן מיט אים
האבן אונ' ער גינג אליין פֿארט אונ' זיין תלמידים טעטן אים לויה באך
ביז פֿר דיא שטט אונ' ער נאם. צוועלף גילדן מיט אים. אונ' דרייא לויב
ברויט אויף צערונג. אונ' ער היש זיינן תלמידים ווידר איין היים גן
אונ' ער גינג אין וועלד אין אידל שביא ביז איבר דיא קביא דש ער גאר
מיד וואר אונ' לייבט זיך אן איינם בוים צו רואן דא הורט ער איין ראב
שרייאן אונ' קלאגט וויא זיא אין דרייא טאגן העט ניקש גיגעשן. דא
דאש רבי חנינה הורט דא גינג ער הין אונ' גאב דיא ראב איין שטיק
ברויט צו עשן דא זיא איר לעבן ביהילט. דען אנדרן טאג הורט ער
איין הונט שרייאן דער קלאגט וויא ער העט אין זעקש טאגן ניקש
גיגעשן דא גינג ער הין אונ' גאב אין אך איין שטיק ברוט צו עשן דש
דער הונט דש לעבן ביהילט. דא האט ער בון קיין בישן ברוט מער
דען דריט טאג גינג ער אויש דעם וואלד דא שיינט דיא זון גאר הייש
דא קאם ער אויף איין שיבן וויז דא ואנד ער אליר לייא גוטן בשמים
דרויף וואקשין דש ער דער פֿון אש דש ער זיך ווידר דער קוויקט זיין
לעבן אונ' קאם אן איינם גרושן בך דא ואנד ער וישר דיא וישטן באך
פֿיש אונ' פֿינגאן איין גרושן פֿיש דש זיא אים ניט קעבטין אויש דעם
וואשיר ציהן דא הולף ער אין דש זיא דעם פֿיש אויף דש לנד בראכטן
דא וואר עש איין שינר גרושר פֿיש אונ' רבי חנינה קויפֿט אים דען
פֿיש אב אום. צוועלף גילדן אונ' ווארף אין גלייך ווידר אין דש וואשר דא
וואר דער פֿיש ווידר בשמחה דש ער וואר ווידר דער לייט גיווארדן
אלזו גינג רבי חנינה ווייטר דא זאך ער איין שטט פֿר אים ליגן דא גינג
ער הניין דא וואר עש עבין דיא שטאט דש דיא מלכה דינן וואנט דא
דש היפש האר וואר דער פֿון גיקווען. אונ' ער וואר אזו לנג חוקר
ודורש בוך דיא מלכה ביז ער גיוואר ווארט ווא דיא מלכה וואר אונ' גינג
פֿר דש הויז ווא דיא מלכה איבן אישט דא זאך דיא מלכה אין גיפֿערט

צום

sa maison. Elle reconnut qu'il s'agissait d'un grand sage en toutes choses. Aussi dit-elle à ses conseillers: «Il y a en bas un homme remarquable. Amenez-le moi!» On le fit donc entrer. Lorsqu'il fut devant la reine, il s'adressa à elle en des termes auxquels il était habitué et comme il sied de s'adresser à une reine. Il exposa la situation à la reine, c'est-à-dire le sort réservé aux juifs au cas où elle se refuserait à prendre le roi pour époux: ils y laisseraient tous la vie, que Dieu nous garde! La reine dit: «Oui, j'ai bien compris tes propos; je vais donc t'accompagner rien que pour sauver les juifs. Mais je sais que tu es un très grand sage. Aussi te demanderai-je de me rapporter deux choses: si tu y réussis, alors je t'accompagnerai, sinon je ne t'accompagnerai point. La première chose que je te demanderai, c'est de me rapporter deux petites cruches remplies d'eau, l'une d'eau du paradis[182], l'autre d'eau de l'enfer. Lorsque tu auras accompli cette mission, je t'informerai de ma deuxième requête.» Car elle pensait que c'était une mission impossible, à dire vrai. Notre bon rabbi Hanina était fort triste. Elle lui dit: «Je sais parfaitement que ce cheveu est le mien, car un jour je me suis lavée la tête dans mon jardin et un oiseau est venu me prendre un cheveu. Veille donc à me rapporter ce que je te demande et alors je t'accompagnerai!» Que fit rabbi Hanina? Il sortit et resta devant la porte, fort triste. Il se mit à prier le Saint, béni soit-Il, de l'aider à trouver cette eau et à sauver les juifs de la mort. Il avait parcouru un si long chemin! Il avait encouru de si graves dangers! Et il n'accomplirait pas sa mission? Au même moment, le corbeau auquel il avait donné un morceau de pain et qui n'avait rien mangé pendant trois jours, apparut. Il appela rabbi Hanina par son nom et dit: «Cher rabbi, ne me reconnaissez-vous point? Je suis l'oiseau que vous avez nourri de votre pain dans la forêt; vous m'avez donné à manger[183]. Je vous ai entendu vous lamenter à cause de l'eau. Venez donc accrocher les deux petites cruches à mes ailes. Je vais m'envoler et vous rapporter l'eau afin que vous puissiez détourner des gens ce funeste décret.» Rabbi Hanina fut tout heureux d'entendre ces propos et fixa les deux petites cruches de part et d'autre de

l'oiseau, comme il le lui| avait demandé. Aussitôt l'oiseau se rendit en enfer et remplit l'une des petites cruches, mais à cause de la chaleur torride, il se brûla entièrement le plumage. Aussitôt il s'envola vers la rivière qui coule du paradis et remplit l'autre petite cruche d'eau. L'eau du paradis redonna à son plumage sa blancheur antérieure et le guérit. Il s'envola de là et, dans sa grande joie, il alla porter le tout à rabbi Hanina qui, dans son grand bonheur, alla porter le tout à la reine. La reine dit: «Je vais faire un essai pour voir si l'eau est conforme à ce qu'elle devrait être.» Elle alla prendre la petite cruche qui contenait l'eau de l'enfer et s'en versa sur la main. Aussitôt sa main se consuma entièrement. Vite elle prit l'eau du paradis et s'en frictionna la main. Elle guérit instantanément et reprit son aspect antérieur. Elle constata donc que les deux eaux étaient bien conformes. Alors elle dit: «A présent je vais te faire part de ma deuxième requête. Un jour, alors que je voguais sur l'océan, une belle bague en or sertie d'une pierre précieuse tomba de ma main dans l'océan. Si tu es capable de me la rapporter, je t'accompagnerai où bon te sembleras.» Car elle pensait qu'il était impossible de la retrouver. Mais le Saint, béni soit-Il, lui vint en aide. Rabbi Hanina, à nouveau fort triste, quitta la ville pour se rendre à la rivière où il fit sa prière au Saint, béni soit-Il. Alors le gros poisson qu'il avait délivré des pêcheurs vint à lui en disant: «Mon cher rabbi, ne me reconnaissez-vous pas? Je suis le poisson que vous avez délivré des pêcheurs. Dites-moi ce qu'il vous faut et je vous l'apporterai!» Rabbi Hanina dit: «Il me faut la bague que la reine a laissé tomber un jour dans l'océan.» Aussitôt notre bon poisson s'en alla voir le Léviathan[184] et lui raconta comment cet homme l'avait tiré autrefois des mains des pêcheurs et lui avait sauvé la vie. A présent il le priait de bien vouloir lui rapporter une bague que la reine avait laissé tomber un jour dans l'océan. Il aimerait bien la récupérer. «C'est pourquoi je vous prie de vous occuper de la bague de rabbi Hanina», dit-il. Le Léviathan convoqua tous les poissons et menaça de prononcer l'anathème contre eux, si celui qui avait la bague ne la rendait point. Alors un poisson vint recracher la bague. Le gros poisson prit la bague et l'apporta à rabbi Hanina: il la recracha sur la| terre ferme. Au même

וועלכע מען האט אויך אויפגעהויבן אויף דעם ערשטן טאג פון דער וואך
כב א י

moment, un sanglier passa, qui avala la bague. Rabbi Hanina se remit à pleurer et à prier le Saint, béni soit-Il. Alors le chien qu'il avait nourri de son pain dans la forêt s'en vint et dit: «Cher rabbi, ne me reconnaissez-vous point?» Rabbi Hanina dit: «Non.» Le chien dit: «Je suis le chien que vous avez nourri dans la forêt.» Il ajouta: «Cher rabbi, je suis venu maintenant pour vous servir. En quoi puis-je vous être utile?» Rabbi Hanina dit: «Tu ne pouvais mieux tomber, car je viens de perdre une bague: un sanglier est passé par là et l'a avalée.» Le chien se mit à la poursuite du sanglier et le pourfendit par le milieu. Rabbi Hanina récupéra sa bague et se rendit chez la reine. La reine fut prise d'une grande frayeur, car elle avait pensé qu'il était tout à fait impossible qu'il la récupère. Elle dit: «Je t'ai promis de t'accompagner si tu me rapportais les deux objets demandées. C'est chose faite. Aussi tiendrai-je parole, comme je te l'ai promis: je m'en vais t'accompagner.» C'est ainsi que la reine partit avec ses conseillers pour se rendre chez le roi et que la reine lui plut énormément. Il envoya rabbi Hanina inviter les gens à la noce. Lorsque les conseillers virent que rabbi Hanina avait à nouveau ses entrées chez le roi, ils le guettèrent et lui assénèrent un coup fatal. En apprenant la nouvelle, la reine fut saisie d'effroi et se rendit en toute hâte auprès de lui en disant: «Il n'est pas mort.» Elle prit l'eau du paradis et l'en frictionna. Il revint à la vie comme s'il n'avait jamais été mort. Le roi et ses conseillers mouraient d'envie de savoir comment la reine l'avait ressuscité et le roi dit: «Je ne la prendrai que si elle m'assomme auparavant pour me ressusciter ensuite.» La reine dit: «Sire, je t'en supplie, n'insiste pas, car je ne peux ressusciter qu'un homme parfaitement pieux et craignant Dieu.» Mais le roi ne voulut rien entendre et ordonna à l'un de ses serviteurs de l'assommer. La reine prit l'eau de l'enfer et la fit couler sur lui. Il se consuma jusqu'à n'être plus qu'un tas de cendres et de poussière. La reine dit: «Voyez-vous, mes chers seigneurs, si le roi avait été un homme parfaitement pieux,| il aurait ressuscité. Mais je vois bien que

ווער

c'était un méchant homme.» Lorsque les sages virent que rabbi Hanina était un si grand sage et un homme si pieux, et qu'il avait perdu sa femme, ils tinrent conseil: ils élirent rabbi Hanina roi d'Israël et lui donnèrent la reine pour épouse. Et il jugea Israël pendant des années. Aussi atteignit-il son but et obtint-il la reine. Fin.

144

(D'un vieil homme qui trouva un serpent quasi-mort de froid dans la rue en plein hiver, qui eut pitié de lui et le mit sur son sein)

Histoire qui arriva au temps du roi David, qu'il repose en paix, lorsque son fils Salomon était encore tout petit. Un vieil homme parcourut une rue en plein hiver et dans cette rue, il découvrit un serpent quasi-mort de froid. Et le vieil homme se souvint qu'il était écrit qu'il fallait éprouver de la compassion pour toutes les créatures de Dieu. Il prit le serpent et le mit sur son sein pour le réchauffer. Quand il revint à lui, le serpent s'enroula autour du corps du vieil homme et le serra si fort qu'il faillit mourir. Le vieil homme dit au serpent: «Aïe, pourquoi veux-tu me faire du mal? Pourquoi veux-tu me tuer alors que moi, je te voulais du bien et t'ai sauvé de la mort? Si je ne l'avais point fait, tu serais mort de froid.» Puis le vieil homme dit au serpent: «Nous allons comparaître ensemble devant le tribunal et je saurai si tu as raison de me traiter ainsi.» Le serpent dit: «Oui, très volontiers. Mais devant qui allons-nous comparaître?» Le vieil homme dit: «Devant le premier que nous rencontrerons.» Ils avançaient de concert lorsqu'ils rencontrèrent tout d'abord un bœuf. Le vieil homme dit au bœuf: «Arrête-toi et juge-nous tous les deux!» Et il lui raconta comment il avait sauvé le serpent de la mort et comment, à présent, le serpent lui voulait du mal et cherchait à le tuer. Le serpent répondit: «J'ai raison d'agir ainsi, car il est écrit dans la Torah: *J'instaurerai l'hostilité entre l'homme et le serpent* (Gen 3, 15).»[185] Alors le bœuf dit: «Le serpent a raison de te rendre le mal pour le bien que tu lui as fait. Car c'est dans l'ordre du monde. Un individu fait-il du bien à quelqu'un? On lui fera| du mal en retour. Mon maître, lui aussi, me traite ainsi: toute la journée,

קמר

מעשה

je travaille aux champs pour son plus grand bien et le soir, à l'heure du repas, il mange ce qu'il y a de meilleur et ne me donne qu'un peu d'avoine. Mon maître repose dans un lit et moi, il me couche dans la cour sur de la paille, en pleine intempérie. C'est dans l'ordre des choses. Voilà pourquoi le serpent a eu raison de vouloir te tuer bien que tu lui aies sauvé la vie.» Le vieil homme fut très affecté par ces paroles et poursuivit sa route. C'est alors qu'il rencontra un âne. Ils comparurent devant l'âne et se mirent à lui raconter ce qu'ils avaient raconté au bœuf; l'âne leur donna la même réponse que le bœuf. Le vieil homme finit par se rendre chez le roi David et se plaignit du serpent. Le roi dit: «Le serpent a raison. Pourquoi n'as-tu pas observé la Torah? Il est écrit: J'instaurerai l'hostilité entre toi et le serpent.» Il ajouta qu'il ne pouvait rien pour lui, car il n'aurait jamais dû le réchauffer. Au contraire, il aurait dû le laisser mourir, car il était bel et bien son ennemi. Alors le vieil homme quitta le roi, les larmes aux yeux. Chemin faisant, il trouva le jeune roi Salomon à côté d'un puits en plein champ; il avait fait tomber un bâton dans le puits. Il ordonna aux serviteurs qui l'accompagnaient de creuser et d'agrandir la source du puits pour permettre à l'eau de s'écouler dans le puits et de le remplir. Le bâton surnagerait alors et ainsi il pourrait le récupérer. En voyant cela, le vieil homme pensa: «Il doit s'agir d'un homme intelligent: allons comparaître devant lui, peut-être pourra-t-il me protéger du serpent?» Et il recommença à raconter la même histoire et ce qui lui était arrivé avec le serpent. Salomon lui dit: «N'avez-vous pas été chez mon père?» Le vieil homme dit: «Si, mais il m'a dit qu'il ne pouvait rien pour moi.» Alors le jeune Salomon dit: «Retournez-y avec moi!» Aussi allèrent-ils tous ensemble, avec Salomon, au-devant du roi David. Il[186] tenait à la main le bâton sur lequel il s'appuyait. Lorsqu'ils furent en présence du roi David, Salomon s'adressa à son père et dit: «Pourquoi ne rends-tu pas la justice entre cet homme et le serpent?» Le roi David dit: «Je n'ai pas de justice à rendre en la matière. C'est bien fait pour lui. Pourquoi n'a-t-il pas observé ce|

ביז דער גנאן · דען מיין הער דער טוט מיר אך אזו דען איך ארבייט
אים איין גבין טאג אים אקיר אוב׳ טוא אים ויל גוטש · אוב׳ אן אבנט
מען אן עשן ויל אזו עשט ער דש בעשט אוב׳ גיבט מיר איין ווינג האביר
שטרוא · מיין הער ליגט אים בעט אוב׳ ליגט איך אן הוף אין שטרוא אז
עש אויף איך רעגנט · דער הלבן אשט דער סדר אלזו דרום האט
דיר דיא שלנג רעכט גטאן דש זיא דיך וויל אום ברענגן זיא וואל דש
דוא איר לעבן ביהלטן האשט · דעם אלטן מאן דען טוט דיא ריד גאר
וויא אוב׳ גינג ווייטר דא בגעגנט אים איין איזל דא קאמן זיא אך פאר
דעם איזל אוב׳ הובן אן צו רידן וויא זיא פר דעם אוקשן אך גרעט
האבן דא גאב דער איזל אך דען פסק וויא דער אוקש · דא גינג דער
אלט מאן פאר דוד המלך אוב׳ קלאגט איבור דיא שלנג דא זאגט דוד המלך
דיא שלנג האט רעכט ווארום האשטו ניט דיא תורה געהלטן דא
שטיט דרינן געשריבן איין פיגטשפט וויל איך טון צווישן דיר אונט
צווישן דיא שלנגן · אוב׳ זאגט ער קענט אים ניט העלפן ער זעלט
זיא ניט גוואראנט האבן ער העט זיא לאשן אישטערבן וויל זיא יוא
זיין פיינט אישט געוועזן · דא גינג דער אלט מאן מיט ווינגדיגן אייגן
פון דעם מלך · אוב׳ וויא ער בון ווייטר גינג דא פאביט ער דען יונגן
שלמה המלך בייא איינם ברונן אויף דעם פעלד אוב׳ עש וואר אים,
איין שטעקן אין ברונן גפאלן דא היש ער דיא קנעכטן דיא ער בייא
זיך העט זיא זאלטן דעם קיבאל פום דעם ברונן ווייטר גראבן דער
וארטן דש דאש וואשר ווערט אין ברונן לויפן אוב׳ ווערט דען ברונן
פול ווערן אזו ווערט דער שטעקן ארויב ווידר שווימן דא מיט דש ער
אים ווידר לבנן מאג · וויא בון דער אלט מאן דש זאך דא גדאכט ער
זיך דש מוז איין קלוגר מן זיין איך וויל פר אים אך קומן ווילייכט קענביט
ער מיר בישירמן פר דיא שלנג · אוב׳ הוב אך אן צו זאגן זיין שמועה
ויא עש אים איז גנאנגן מיט דער שלנגן דא זאגט ער זייט איר ניט
בייא איינם פאטיר געוועזן · דא זאגט דער אלט מאן יוא ער האט אביר
גזאגט ער קונט מיר ניט העלפן · דא שפראך דער יונג שלמה גיט
ווידר מיט מיר צו אים אלזו גינגן זיא מיט אנגדור מיט שלמה פר דען
מלך דוד אוב׳ האט דען שטעקן אין דיא הנד דז ער זיך אן הילט · אוב׳
דא זיא בון קאמן פר דעם קיניג דוד דא הוב שלמה אן ווידר דען
פאטיר ווארום שפרעכשטו ניט דש רעכט אויז צווישן דען מאן אוב׳
דער שלנגן דא זאגט דוד המלך איך וויש קיין רעכט דריבר אויש צו
שפרעכן עש גשיכט אים רעכט ווארום האט ער ניט געהלטן וואש
אין

qui est écrit dans la Torah?» Alors le jeune Salomon dit: «Cher père, donne-moi la permission de rendre la justice entre les deux.» Le roi David dit: «Cher fils, si tu t'en sens capable, fais-le en toute liberté.» Le jeune Salomon dit au serpent: «Pourquoi rends-tu le mal pour le bien?» Le serpent répondit: «C'est le Saint, béni soit-Il, qui m'a donné l'ordre de mordre l'homme au talon.» Salomon demanda: «Veux-tu observer la Torah et ce qui y est écrit?» Le serpent dit: «Mais oui, très volontiers.» Salomon dit au serpent: «Si tu veux vraiment observer ce qui est écrit dans la Torah, alors lâche cet homme et mets-toi par terre à côté de lui! Car il est écrit dans la sainte Torah: ‹Qu'ils se tiennent debout côte à côte, les deux hommes qui se font la guerre!›[187] C'est pourquoi tu dois te mettre à côté de lui.» Le serpent dit: «Mais certainement, j'en suis fort aise.» Et il quitta l'homme pour aller se mettre à côté de lui. Alors Salomon s'adressa au vieil homme et dit: «Et toi, fais au serpent ce qui est écrit dans la sainte Torah. Car il est bel et bien écrit dans la Torah: *Tu lui écraseras la tête* (Gen 3, 15). Alors fais donc ce qui est écrit dans la Torah et il acceptera lui aussi le jugement de la Torah.» Notre bon vieillard tenait un bâton sur lequel il s'appuyait pour marcher, car il était très très vieux. Il leva son bâton et asséna un coup mortel au serpent. Le bon Salomon sauva le vieil homme du serpent grâce à sa grande sagesse. C'est la raison pour laquelle il ne faut pas rendre le bien pour le mal, comme l'avait fait ce vieil homme.

145

(Du roi David qui envoya Joab lui conquérir Rabba, la ville des Ammonites)[188]

Histoire qui arriva à l'époque du roi David. Il envoya son capitaine Joab, ce puissant héros, conquérir Rabba, la ville des Ammonites. Il fit le siège de la ville pendant six mois, sans pouvoir la prendre d'assaut, et il était accompagné de douze mille hommes choisis parmi les héros les plus vaillants. Au bout de ces six mois, les capitaines de l'armée d'Israël se réunirent et dirent: «Nous avons passé beaucoup de temps ensemble dans le même camp sans parvenir à rien; nous sommes incapables de prendre la ville d'assaut.» Et ils voulurent détruire toutes les maisons en

קמה

מעשה

ישאל אין צייטן זוך האלך אז שיק ער אויס זייט עס
הייבט מאן דער שטערקיר העלד ער זעלט
איך. אויב אז בלעטר רבות בני עמון איז דאס
זעקט חדשים איז ניוזן ביז אויב ער אויב
ער. אז שטאט איז דאס אויב אז ישראל פון
אויב אז אלעמאל: אז שטאט חדשים זעקט
איז דאך באך אויב אז ישראל פון הייבט
איז אז אויב אז שטאט אלעמאל: אז
אין נעבדר אויב איז בון צייט צען זיין מיר
ניעזן אויב אלעמאל: אז שטאט
אז. פר וישטן

כב ך א ז שפראך

rase campagne.|Joab dit: «Qu'avez-vous l'intention de faire?» Les capitaines répondirent: «Nous avons l'intention de rentrer chez nous car, bien que nous campions ici depuis un bon moment, nous n'arrivons à aucun résultat.» Joab dit: «Mes chers amis, n'en faites rien! Car si nous nous en retournons chez nous et revenons auprès du roi David les mains vides, tous les peuples se moqueront de nous et partiront en campagne contre nous. Aussi écoutez-moi et suivez mon conseil! Propulsez-moi à l'intérieur de la ville à l'aide de cet arbre et restez ici encore quarante jours. Si alors vous ne voyez pas couler de sang en provenance de la ville, sachez que je serai tombé. Mais si vous voyez couler du sang, sachez que j'aurai tué la majorité des habitants. Aussitôt vous envahirez la ville et nous la prendrons d'assaut, car je ne veux pas rentrer chez mon roi les mains vides. Cette ville, j'en réponds: ou bien je la conquerrai ou bien je mourrai pour elle.» Ce discours plut beaucoup aux capitaines. Joab emporta mille florins d'or rouge et sa bonne épée. Il se fit catapulter à l'intérieur de la ville à l'aide d'un arbre élancé et sa chute fut très brutale: il retomba sur son épée qui se brisa en deux. Et il tomba dans la maison d'une veuve qui avait une jeune fille. Celle-ci avait un mari. C'était cette fille justement qui découvrit Joab étendu dans sa cour; il était très affaibli par la rude chute qu'il venait de faire, car il était tombé si brutalement dans sa cour qu'il avait failli en mourir. Elles le prirent et le conduisirent à l'intérieur de la maison; puis elles lui firent prendre un bain afin qu'il revînt à lui. Elles lui demandèrent qui il était et d'où il venait. Il dit: «Je suis de la lignée d'Amalek; les juifs m'ont capturé et conduit devant leur capitaine. Ce dernier donna l'ordre de me jeter dans la ville. C'est pourquoi, je vous prie, permettez-moi de rester avec vous.» Il prit dix florins d'or et les leur donna pour qu'elles aillent lui acheter de bons mets. Il resta sept jours chez la veuve et au bout de sept jours, il voulut partir en reconnaissance dans la ville. Mais elles ne voulurent pas le laisser partir dans ses habits et lui prêtèrent d'autres habits. Il partit en reconnaissance dans la ville: il vit que c'était une très grande ville et qu'elle était très puissante. Il n'y avait pas moins de cent quarante places du marché, toutes plus belles les unes que les autres. Il examina aussi toutes les|portes de

שפראך יאָ וואָ האָט איר דאָ אין זיך . נאָ זאָלטן דיא הייסליט איר
נין נאָ נין איר וועלן דען ניהן הייס אין דען וועלט נאָך נין נין האבן
איר ריכטן ליבר מין אַבּ שפראך יאָ . ווש וואָ ביקט אַך דאָ טן
ער זאָלט איך ביט איר אוֹ אין הייס ניהן אוֹ זאָלטן ער
שפאטן אוֹ וועלן אוֹ ערט הערט איר . ניהן אבש ניביר איך
אוֹבש קוֹמן הייס קינד דוד אוֹ ערן אוֹ עלקן דוד אוֹ
שטאט איך בין אוֹ איר ווען איך דש ווישן איר באָ איר
שטאט בלייבט אוֹבט קירכן שפירשן הרוש אַך איר
קאָלט איר מיינס איר איך איר ווארט ראָ אוֹ דיזש בוים אין דער
קיין בלוט אוֹש דער שטאט אוֹ זאָלט איר ווישן איר דש
טוט קאָלן . זעלט איר אביר איר בלוט ארוש לוקן אוֹ זייט ווישן דש
איך האָב דאָש מיינשט קון דער שטאט אוֹס קבראכט אלן דריבט
איך ווֹ מיינס אך קוֹלט קאָ ניהן דען וועלן דען איך ווֹ
זיא דער ווערבן . אביר ווֹ דער קיר שטערבן דש הייסט
ליט הורטן קאָלן עש איס נאָך וואָ . אוֹבט ער נאָס זיך בייא איס
טוזבט רוטן קאָלן זיך אוֹ ער ליש זיך אין דער שטאט
שלייפרן איט דעס בוֹה ערט הערט נאָך קאָ ער אוֹ קאָ אוֹבאָ אוֹ
אוֹבט . ווֹ שווערט אין בוויא דאָש דאָך בראָ אוֹ שווערט שטיקן
איא דיא אוֹ טאָטיר אלמבה הוי דיא האָט אין יוקן אייבר
ער קאָ אין אוֹ דאָ ווֹ אין דאָש דאָך בראָ אוֹ שווערט אין
אלזו קאָ ווארט אוֹ אוֹ באָן דיא שטארבן שיר ווֹ אוֹ אוֹ
זוֹ זוֹ איר אין אין דאָש הרטן קאָלן דעס קון דאָך שווש ווֹ אוֹ
ליטן קאָ אוֹ אין באָן דיא שטארבן שיר ווֹ אוֹ אוֹ קאָ ווארט
אוֹבט . אוֹ ווֹ ווידר בו זיך זעלבט אין דען הבין הוי דאָש דאָ
קאָס . דא קראָטן דיא איס ווער ער ווֹ אדיר ווֹ ער ווֹ
איך אין האבן זען דיא אוֹבט אוֹך טעלט קון בן איך ער וואָ
אין אבוט ער אין קראָטן איך אין ברוכן אוֹ דיא אוֹבט
ער אין אלמבה הוי אוֹ ער ווֹ ווידר בו זיך זעלבט אין
טוט לאָ איך איך אין דאָש שטאט אריך ווארטן קון בן איך
איך ווֹ דער הבן ביט איך איך אין דאָש שטאט אריך
אוֹ איך אייא איך אין אוֹ ברוכן אוֹ דיא אוֹבט אין
אין ער אבוט אין דא . אוֹבט ער אוֹ ווֹ ווידר בו זיך
טוֹר .

la ville. Alors il passa près d'un forgeron. Joab dit au forgeron: «Peux-tu me forger la même épée que celle que j'ai brisée?» En voyant l'épée, le forgeron fut pris d'une grande frayeur et d'un grand étonnement. Il dit: «De ma vie, je n'ai vu une telle épée!» Joab dit: «Forge-moi la même et je te paierai un prix correct et honnête!» Aussi le forgeron lui forgea-t-il une bonne épée. Lorsque Joab voulut la manier, elle se brisa en deux. Le forgeron lui forgea coup sur coup trois épées qui se brisèrent toutes. Puis le forgeron lui en forgea une comme on n'en avait encore jamais vue: elle était bien meilleure et bien plus résistante que la sienne. Joab dit au forgeron: «Qui aimerais-tu me voir tuer avec mon épée?» Il répondit: «Joab, le capitaine des juifs.» Joab dit: «Regarde voir ce qu'il y a derrière toi!» Le forgeron se retourna et Joab lui trancha la tête. Joab dit au forgeron: «Comment te sens-tu?» En effet, sa tête n'était pas entièrement sectionnée. Il dit: «J'ai l'impression que de la neige froide me coule dans la nuque.» Alors Joab lui donna, de surcroît, un coup de pied qui envoya valser un bout par-ci, un bout par-là, à l'extérieur. Puis Joab alla dans une cour où il trouva cinq cents hommes forts, armés pour le combat. Il les tua tous et aucun d'eux n'en réchappa. Il rengaina son épée et s'en retourna à la maison. Alors des voix s'écrièrent dans la ville qu'on avait assassiné cinq cents hommes dans une cour. Personne ne savait qui avait commis cet acte. Les gens dirent: «Qui donc, sinon Asmodée, a pu commettre un crime pareil?» Et l'hôtesse de Joab lui demanda s'il savait par hasard qui avait commis cet acte. Il répondit: «Non, comment le saurais-je?» Mais il prit dix florins d'or rouge et les donna à son hôtesse pour qu'elle aille lui acheter les bons mets dont il avait envie. Il resta encore dix jours chez elle. Puis il sortit derechef et se rendit au marché, son épée à la main. Là il tua mille cinq cents hommes et son épée lui collait aux mains avec tout ce sang qu'il n'arrivait pas à ôter. Il courut vite à la maison. Là il| trouva la jeune femme. Il lui

ער

351

dit: «Chauffe-moi de l'eau pour que je puisse me débarrasser de cette épée!» Elle dit à Joab: «Tu veux que je te fasse chauffer de l'eau? Tu manges et tu bois avec nous, puis tu t'en vas assassiner nos hommes ici dans la ville. Je ne te chaufferai point d'eau!» A ces mots, Joab alla lui pourfendre le ventre, plongea ses mains dans son ventre et parvint à se débarrasser de son épée; puis il quitta la maison en courant. Il entendit proclamer en ville que quiconque hébergeait un hôte étranger était tenu de le présenter au roi. Il rencontra justement le héraut qui proclamait cette nouvelle. Joab alla le pourfendre ainsi que tous ceux qu'il rencontrait, jusqu'à ce qu'il parvînt aux portes de la ville. Il ouvrit tout grand les portes et le sang s'écoula à l'extérieur. Les enfants d'Israël avaient pleuré Joab, pensant qu'il était mort depuis longtemps. Lorsqu'ils virent jaillir le sang par les portes, ils poussèrent tous des cris de joie et dirent d'une voix retentissante: «Ecoute Israël»[189] pour que Joab les entendît. Il monta sur une haute tour et il fit retentir le verset: «Le Saint, béni soit-Il, n'abandonne pas son peuple d'Israël, puis il dit: Dieu, que son Nom soit béni, combattra pour nous et vous, restez tranquilles[190]. Envoyez immédiatement un messager au roi David pour qu'il vienne, car nous venons de prendre la ville; sinon on dira que je l'ai prise tout seul.»[191] Ce que les Israélites firent et ils prirent toute la ville. Lorsque Joab baissa les yeux, il vit écrit sur sa main droite: ‹Le Saint, béni soit-Il, te répondra dans Son sanctuaire.› Alors le roi David vint compléter le psaume. David dit à Joab: «As-tu tué tous les Amalekites?» Joab répondit: «Oui, Sire. Il n'y a plus un seul être vivant dans toute la ville, sauf le roi et quelques personnes.» On les conduisit aussitôt devant la ville, devant le roi. Aussitôt, il les tua tous. Puis il enleva la couronne de la tête du roi; elle pesait un quintal d'or en plus de toutes les pierres précieuses qui y étaient serties. Et David alla brûler toutes leurs idoles, puis il prit tout ce qu'il y avait dans la ville et s'en retourna chez lui rempli de joie.

פֿאנט דיא יונגן פֿרויא אין הויז דא שפראך ער ווידר זיא איך איר דאש
וואשיר ווארום דש איך דאש שווערט ווידר לעדיגן איך דא שפראך זיא
ווידר יואב זאל איך דירש וואשיר ווארום וואלין אונ' דוא עשט אונט
טרינקשט מיט אונש אונ' דא דער שלאנגשט אונזרן לייטן היא אין דער
שטאט איך וויל דיר בישט ווארום וואלין · דא דש יואב הורט דא גינגן
ער הין אונ' שניד איר דען בויך אויף אונט שטיש זיין העמד אין איר
בויך אונ' נאם דאש שווערט לעדיגן אונ' ליף ווידר אויש דעם הויז דא
הורט ער איין גרוש געשרייא אין דער שטאט אונט זאגט ווער איין
פֿרעמדיר גאשט אין דיין הויז האט דען זאל מן פֿר דען קיניג ברענגן
אונ דער זעלביגן דער מאן אויש שריא דער ברענגט אין עבן דא גינגן
יואב הין אונ' צו שלוג אים צו טוט אונ' צו וועם ער קאם דא שלוג ער
צו טוט אונ' שלוג אלזו לנג ביז ער אן דען טור קאם דא טעט ער דאש
טור אויף אונ' דש דם צו טור ארויש ליף · אונט ישראל דיא האטן בון
צווייבט אום יואב דען זיא מיינטן ער ווער לנגן טוט · אונ' דא זיא בון
מאכן דאש דם צו דעם טור ארויש לויפֿן דא שריאן זיא אל מיט גרושן
פֿריידן אונ' מיט גרושר שטים שמע ישראל דא דש יואב הורט · דא
גינג ער אויף איין הוכן טורן אונ' רופֿט דען פסוק ווען ער בית פֿאר
לושט הקב"ה זיין פֿאלק ישראל אונ' ער שפראך נאט יתש דער ווערט
פֿר אונש שטרייטן אונ' איר זאלט שטיל שוויגן · אונ' איזונדר שיקט
ביהענד איין היים צו קיניג דוד דאש ער קומט דען מיר האבן בון
גוואנן דיא שטאט אונט זונשט שפרילט מן איך האבש אלזו איין
גוואנן · אונ' ישראל טעטן אלזו אונ' גוואנן דיא שטאט גנץ · אונט
ווא יואב אונטיר זיך זאך דא שטונד גשריבן אויף זיינר רעכטיא הנד
ער ווערט ענטפֿרן דיר הקב"ה הילף פֿון קודש אונ' דער נאך קאם
דוד המלך אונ' מאכט דען מזמור פֿולבט אויז · דא זאגט דוד ווידר יואב
האשטו דיא עמליקים אל צו טוט גשלאגן דא זאגט יואב יוא מיין הער
דער קיניג עש לעבט בישט מן אין דער שטאט בייארט דער קיניג
אונ' עטליכה לייט · דיא בראלט מן גלייך פֿר דיא שטאט פֿר דעם
מלך די שלוג ער גלייך צו טוט אל אונט ער נאם דיא קרון פֿון זיינם
הייבט דיא וואג איין צענטניר גאלד אונ' זינשט אך פֿיל אבנים טובות
דיא אין דיא קרון שטונדן · אונ' דוד גינג הין אונ' פֿר ברענט אל אירן
עבודה זרה אונ' דער נאך נאם ער אלש וויש אין דער שטאט וואר
אונ' צוגן מיט פֿריידן ווידר אין היים :

מעשה

146

(D'un homme qui coucha avec une vierge le jour du Grand Pardon)

Histoire qui arriva à l'époque de rabbi Aqiva. Un homme coucha avec une vierge le jour du Grand Pardon. Cette vierge était fiancée à un autre homme et était près de se marier. On apprit la chose. C'était aussi grave que s'il avait couché avec une femme mariée, que Dieu nous garde! On le conduisit hors de la ville pour le lapider; ce qui fut fait aussitôt. Après sa mort, sa femme entra en couches et mit au monde un fils qu'elle avait eu de lui. Les gens ne voulurent pas le circoncire, car ils pensaient qu'il n'était pas bon qu'on le circoncît, vu que son père avait commis une telle vilenie. Un jour, rabbi Aqiva se promenait à la campagne lorsqu'il rencontra un homme qui portait une charge de bois qu'aucun âne ni aucun cheval n'eussent pu porter. Rabbi Aqiva lui dit: «Je te conjure, au nom du Nom, au nom de Dieu, de me dire si tu es un homme ou un démon, ou alors quel genre de créature tu es.» Il dit: «J'étais un homme avant de quitter ce monde-ci. Tous les jours, je dois porter une charge de bois qui sert à me brûler trois fois par jour.» Rabbi Aqiva lui demanda ce qu'il avait fait. Il lui dit qu'il avait couché avec une vierge le jour du Grand Pardon et que cette vierge était fiancée à un autre homme. «Et ce n'est pas tout. J'étais collecteur d'aumônes: je favorisais les riches en leur demandant moins que ce qu'ils auraient dû me donner; en revanche, les pauvres devaient me donner d'autant plus.» Rabbi Aqiva lui dit: «As-tu appris par hasard si on pouvait te venir en aide?» L'homme dit: «Cher rabbi, ne me retiens pas! Car mes supérieurs vont s'irriter contre moi. Personne ne peut rien pour moi. Mais j'ai cru comprendre que si j'avais un fils qui était prêt à dire la prière des morts pour moi, on pourrait me venir en aide.» Rabbi Aqiva lui demanda s'il n'avait pas laissé de fils. Il dit: «Non. Mais ma femme était enceinte; seulement je ne sais pas ce qu'elle a eu. Et même si elle avait eu un fils, les gens ne l'auraient pas laissé étudier, car ils me détestaient.» Rabbi Aqiva lui demanda son nom, ceux de sa femme, de son enfant et de sa ville. Il les lui donna, le quitta| et poursuivit

קמו מעשה

גישאך אין טעגן רבי עקיבה דא גינג אין מאן בייא
אייבר בתולה אם יום כיפורים. אונ׳ דיא בתולה דיא
ווארט אנט שפֿוזט צו איין אנדרן חתן אונ׳ זיא זאלט בלד ברכה טון
דא וואר מן עש גיוואר· דען עש איז אזו פֿיל אזו אייבר וועד ח״ו אשת
איש גיווארדן· אונ׳ מן פֿורט אים אויז אז מן זאלט אים פֿאר שטייבן
אלש אך גישאך גלייך אז מן אים פֿר שטייביט· אונט נאך זיינם טוט
דא גינג זיין ווייב אונ׳ האט איין זון דען זיא פֿון אים וואר טראגן ווארדן
דא וואלטין דיא לייט ניט יודשן דען זיא מיינטן דער יונג וועד ניט גוט
דער צו דז מן זעלט אים יודשן וויל זיין פֿאטיר אזו איין בוז מעשה גיטאן
האט. איין מאל דא גינג רבי עקיבה איבר פֿעלד דא בינגענט אים
אייבר דער דא טרוג איין לשט מיט האלץ דש קיין איזל נאך פֿפֿערט
קעניט טראגן· דא זאגט רבי עקיבה צו אים איך בישוועד דיך בייא
דעם נאמן בייא דעם הערין דש דוא מיר וילשט זאגן אוב דוא איין
מענש אביר איין שד אביר וויש דוא פֿר איין בישעפֿניש בישט· דא
זאגט ער ווידר איך בין איין מענש גיוועזן אונ׳ בין אב גישיידן פֿון דיזיר
וועלט אונ׳ אלי טאג מוש איך אזו איין לשט מיט האלץ טראגן דש מן מיך
דרויף פֿר ברענט אלי טאג דרייא מאל· דא פֿראגט אין רבי עקיבה
וויש ער גיטאן העט זא זאגט ער אים ער וועד בייא אייבר בתולה
גלעגן אם יום כיפורים אונט דיא בתולה וואר צו איין אנדרן אנט
שפֿוזט גיוועזן· אונ׳ נאך מיר האב איך גיטאן איך בין איין גבאי צדקה
גיוועזן· אונ׳ האב דיא רייכן לייט בישיינט אונ׳ האב ניט אזו פֿיל פֿום
זיא גינומן אז אויך זיא איז גיקומן· אונט דיא ארמן הובן מיר אלש דער
מין מוזן געבן· דא הוב אן רבי עקיבה צו אים האשטו ניט גיהערט
אוב דיר צו העלפֿין אישט· דא שפראך דער מאן מידר ליביר רבי הלט
מיך ניט אויף· דען דיא איבר מיך גיזעצט זיין דיא ווערדן איבר מיר
צורנין· ווען מיר איז ניט צו העלפֿין· אביר איך האב גיהערט פֿון
וויטן ווען איך איין זון העט דער דא מעכט קדיש זאגן דא מעכט מיר
גיהאלפֿין ווערדן· דא פֿראגט אין רבי עקיבה אוב ער דען קיין זון
ניט העט גילאזן דא זאגט ער ניין· זונדר מיין ווייב דיא האט גיטראגן
אביר איך וויש ניט וואש זיא גיוואנן האט· אונ׳ ווען זיא שון איין זון
גיוואנן העט דא ווערדן אין דיא לייט ניט לאזין לערנן· דען זיא האבן
מיך פֿיינט· דא פֿראגט אים רבי עקיבה וויא ער אונ׳ זיין ווייב אונט
זיין קינט אונ׳ זיין שטעט הייסן· דא זאגט ער אים אונ׳ גינג אלזו פֿון

כן א z ו אים

sa route. Alors rabbi Aqiva décida de se rendre dans cette ville pour venir en aide à l'homme, si c'était possible. Il se rendit dans cette ville et à son arrivée, les plus anciens de la ville vinrent à sa rencontre et l'accueillirent avec tous les honneurs. Il leur demanda s'il n'y avait pas eu dans cette ville un homme du nom de X. Ils répondirent: «Si. Il fut lapidé ici il y a fort longtemps.» Il demanda des nouvelles de sa femme. Ils dirent: «Que son nom soit effacé! Elle n'est plus ici, elle s'est sauvée.» Il demanda s'il n'avait pas laissé d'enfant. Ils dirent que si, qu'il avait laissé un fils, mais qu'il n'était pas circoncis. Rabbi Aqiva se mit en colère contre eux parce qu'ils n'avaient pas circoncis le garçon. Le fils était-il responsable d'avoir eu un mauvais père? Cela ne l'empêchait pas de bien tourner. Rabbi Aqiva fit chercher le garçon, le circoncit et voulut lui enseigner la Torah. Mais rien ne rentrait dans sa tête. Alors rabbi Aqiva jeûna quarante jours et pria le Saint, béni soit-Il, de l'exaucer. C'est ainsi qu'il put lui enseigner la Torah, lui apprendre à prier et à prononcer les bénédictions; il le mit à la synagogue pour qu'il dise la bénédiction *Borehu*[192], et toute la communauté lui répondit. Aussitôt l'homme put quitter l'enfer pour le paradis. Cette nuit-là, l'homme apparut à rabbi Aqiva et lui dit: «Que le Nom, béni soit-Il, te récompense dans ce monde-ci de m'avoir délivré de l'enfer!» Rabbi Aqiva dit: La justice du Nom, béni soit-Il, est éternelle de génération en génération. C'est pourquoi le Saint, béni soit-Il, dit: «Je t'ai créé dans ce monde-ci; veille à y accomplir de bonnes actions, à y étudier la Torah et à y observer les commandements, car un commandement en entraîne un autre, de même qu'un péché en entraîne un autre.» C'est pourquoi tout homme devra mériter de laisser un fils qui dira la prière des morts; elle le délivrera de l'enfer et le conduira au paradis, comme ce fut le cas pour cet homme.

147

(De rabbi Hanina qui prit une femme qui lui donna beaucoup d'argent)

Histoire qui arriva. Rabbi Hanina[193] épousa une femme qui lui apporta en dot beaucoup d'argent, d'or et de pierres précieuses. Il étudiait constamment la Torah. Tous ses serviteurs et ses servantes

איש: אלש דעמ מאן דא אלך ישתעהן

קמז

מעשה

ישׂראל רבי חניה דער נאס איין וויב דיא
פֿיל קינדר אוב סון אבער אוב אלך
טובות אוב אל נייט ערבעט תורה אוב אל זיין קנעכט אוב מיד דיא
היטן

le tenaient en haute estime et lui servaient ce qu'il y avait de meilleur à manger et à boire. Ils le servaient en permanence du mieux qu'ils pouvaient. Quand il avait fini de manger et de boire, il disait à sa femme: «Ne va pas t'imaginer que j'ai mangé et bu à ton compte, ni que c'est toi qui m'entretiens. C'est le Saint, béni soit-Il, qui pourvoit à tout pour l'amour de la Torah que nous étudions et pour le mérite de nos disciples.» Sa femme fut très en colère contre lui, mais elle fit semblant de rien. Or les femmes ont des robes longues et les idées courtes. Un jour, la femme dit aux serviteurs et aux servantes: «Que faire de mon mari? J'ai beau lui apporter en permanence de délicieux petits plats mijotés et mitonnés. En vain! Jamais il ne me remercie et prétend que c'est le Saint, béni soit-Il, qui le lui donne pour l'amour de la Torah. Voyons donc si la Torah le nourrira et le désaltérera si je ne lui apporte rien.» Et elle prit toute la nourriture qui se trouvait dans la maison et, avec ses servantes, elle alla la porter ailleurs en disant: «Nos sages n'ont pas dit en vain: ‹L'étude est bonne lorsqu'elle est accompagnée d'un métier, car il faut aussi connaître les us et coutumes du monde. Là où la Torah est présente et le métier absent, la Torah n'a pas d'assise.›» Et tandis que rabbi Hanina était en train d'étudier, un navire s'en vint, voguant sur les flots et prêt à sombrer. Les gens criaient: «Que le Saint, béni soit-Il, celui auquel croit rabbi Hanina, nous vienne en aide et nous sauve! Et nous verserons à rabbi Hanina le dixième de tout ce que nous avons sur le navire.» A ces mots, rabbi Hanina se rendit à la maison d'études pour prier pour eux et avant même qu'il ne quittât la maison d'études, les marchands qui se trouvaient sur le bateau vinrent se jeter à ses pieds en disant: «Cher seigneur, viens prendre ce qui t'est dû!» Il les accompagna et reçut le dixième de tout ce qui se trouvait sur le navire: de l'argent, de l'or, des pierres précieuses et de bons mets, et il emporta le tout chez lui; à la maison, il ne trouva personne; il ignorait ce qu'il était advenu de tout son monde. Alors il comprit que tout le monde était parti parce qu'il avait contredit sa femme sur la nourriture: il lui avait dit qu'elle ne lui donnait rien, que c'était le Saint, béni soit-Il, qui lui donnait tout parce qu'il étudiait

איֿלטון איר נאר ערליך מיט עשין אונֿ מיט טרינקין דש בעשט דש זיא
קונטין פֿינדן אונֿ דינטין אים אלֿ צייט וואלֿ וויא זיא קונטין אונֿ ווען ער
געגעשן אדר געטרונקין האט · דא שפראך ער צום זיינם ווייב דוא
דרפֿשט דיך ניט לאשין דונקין אלֿש איך העט דיר פֿון דעם דיינם
העט געגעשין אודר געטרונקין אודר אש דוא מיר עשין געגעבן האשט ·
ביארט הקנה גיבט עש מיר דרום דש מיר תורה לערנן · אונֿ אום
זכות וילן אונזרים תלמידים · דש וויב וואר צארנג איבר אין אביר
זיא לושט זיך ניקש מערקין אביר דאך האבן דיא וויבר לבנאן קליידר
אן אונֿ קורצן זין · אן איינם טאג שפראך דיא פֿרויא ווידר אירם
קנעכֿט אונֿ מייד וויש זאלֿ איך דאך מיט מיינם מאן טון ווען איך אים
שון אלֿי צייט געזאטניש אונֿ געבראטניש ברענג אזו הילפֿט עש דאך
ניקש אונֿ איך האב דאך קיין דנק פֿון אים אובט שפרעכֿט הקנה
גיבט עש אים אום וילן זיינר תורה בון וילֿ איך זעהן אוב אין זיין תורה
ווערט צו עשין געבן אודר צו טרינקין ווען איך אין עש ניט ברענג
אונֿ באם דאש עשין שפייז אליר דש זיא אין הויז העט · אובט טרוג
עש מיט אירן מיידן אויש דעם הויז אונֿ שפראך אונזר חכמים האבן
ניט אום זינשט געזאגט לערנן איז גוט בייא דער מלכה אביר אן אזו דאך
אך לערנן דען זיטן פֿון דעם עולם אביר וואו תורה אישט אובט קיין
מלכה דער בייא דא האט דיא תורה קיין בישטנד : אונֿ וויא נון רבי
חנינה זאש אונֿ לערנט דא קאם איין שיף אויף דש ים הער צו פֿארן
דש האלט שיר אובטיר גן אונֿ שריא הילף אובש גוט י״ת דא רבי חנינה
אן גליבט אובט הילף אובש דאש מיר דער פֿון קומן זא וועלן מיר רבי
חנינה דען מעשר געבן פֿון אלֿ דעם אז מיר אין שיף האבין וויא דש
רבי חנינה הורט דא גינג ער אין דש בית המדרש אונֿ טעט תפילה
אויף זיא אובט אי רבי חנינה וואר אויש דעם בית המדרש געגנגאן דא
קאמן דיא סוחרים דיא אין שיף ווארדן געוועזן אובט פֿילן אים צו
פֿוש אונֿ שפראכֿן צו אים ליבר הער קום הער אונֿ נעם דש דיין ·
אונֿ ער גינג מיט זיא אונֿ ער ביקאם דש מעשר פֿון אלן דש אים דאש
שיף וואר פֿון זילבר אונֿ פֿון גולד אונֿ אבנים טובות אונֿ גוט עשן שפייז
אונֿ ער טרוג עש היים אין זיינם הויז אונֿ ער פֿאנד קיין מענש אין
הויז אונֿ ער וואשטיט ביט וואו זיא זיין הין געקומן · דא מרקט ער דז זיא
זייא פֿון דעש וועגן איין וועק געגנגאן וויל ער זיא ווידר גירעט העט פֿון
וועגן דש עשן שפייז דש ער האט געזאגט זיא געב אין ניקש צו עשין
הקנה גאב אינש בייארט וויל ער זיין תורה לערנט · אלזו שפראך רבי

la Torah. Rabbi| Hanina dit à ses disciples: «Allez embaucher des serviteurs et des servantes et préparons un délicieux festin!» Aussitôt dit aussitôt fait. Il fit la joie de nombreux érudits et tous mangèrent, burent et se réjouirent. En apprenant la nouvelle, sa femme revint à la maison, se jeta à ses pieds et lui demanda pardon d'avoir quitté la maison en disant: «Dieu soit loué qui vous a choisi pour étudier la Torah! Ce qui est écrit dans la Torah est vrai. Il est écrit dans la sainte Torah: *La Torah apporte sa nourriture de loin* (Prov 31, 14), ce qui veut dire en yiddish: ‹La Torah apporte sa nourriture de loin.›»

148 *Séfer Yalqout*
«Le péricope de *Ruth* cite cette histoire»[194]
(D'un homme qui avait perdu ses biens et devait gagner sa vie)

Histoire qui arriva à quelqu'un qui avait perdu tous ses biens. Il était devenu si pauvre qu'il dut se mettre à travailler pour autrui et à labourer les champs pour gagner sa vie. Un jour, alors qu'il était en train de labourer, le prophète Elie vint à sa rencontre. Il dit au pauvre: «Sept bonnes années te sont échues. Quand les veux-tu? Les veux-tu maintenant que tu es jeune? Ou alors les veux-tu quand tu seras vieux?» Le pauvre dit: «Tu es un magicien. Je n'ai rien à te donner en échange.» Le troisième jour, il revint et lui tint les mêmes propos que la veille. Et l'homme lui donna la même réponse que la veille. Il croyait qu'il lui faisait cette proposition pour gagner de l'argent. Le quatrième jour, il revint et lui dit: «Le Saint, béni soit-Il, a décidé que tu aurais sept bonnes années. Alors dis-moi quand tu les veux: maintenant ou dans ta vieillesse?» Le pauvre dit: «Je t'en prie, laisse-moi d'abord rentrer chez moi pour pouvoir poser la question à ma femme.» Et il alla tout raconter à sa femme: comment le vieil homme était bien venu le voir trois ou quatre fois pour lui annoncer que sept bonnes années lui étaient échues et pour lui demander quand il les voulait. «C'est pourquoi, ma chère femme, je suis d'abord rentré pour te demander quand nous les voulions.» La femme dit: «Nous allons les prendre maintenant. Aussi mon cher mari, va te les faire donner!» Alors le vieil homme s'en retourna aux champs et le prophète Elie revint le voir et lui demanda quand il les voulait. Le pauvre répon-

חכינה ווידר זיין תלמידים ליט הין אוך דינען קנעכט אוך מיידעלעך
לושט אובש איין קעשטליכן סעודה צו ריכטן . אוך דא טעטן זיא לאך
בלד אוך אין אלטן זיין תלמידים חכמים אוך אשן אוך טרינקן אוך ווארדן פרילעך . אוך ווען דש זיין וייב הורט דא קאס זיא
ווידר אין היים קומט אוך פרעגט זי וו פוש אוך באט איר
אוך דיא תורה האט ווער וייש דינן שטיט . דען עש שטיט אין דער
היילגן תורה ישריבן ממרחק תניא לחסה דש אישט טייטש פון וייטן
ברענגט דיא תורה איר שפיז :

קמח ספר ילקט פרשת רות היביא זות המעשה

מעשה נישאלן אין איינעם דער ווער אבר ניט ווידר פון זיינעם וֹאך אוך
ווער נאר ארים וז ער דיא ליטן דינן מושט אוך אקרט
אן דאס ביקלע ער דא אקירט ער טאך דא ווידר דען ליטן אוס פון כון אוך איינעם
אליהו הנביא אוך שפראך ווידר דען ארמן דוא זאלשט האבן זיבן יונגן
יאר ווען וילשטו זיא בון האבן . וילשטו זיא איבודר האבן זיין יונגן
ארמן . אבער וילשטו זיא האבן אוך זיין עלטיר . דא שפראך דער ארמן
מאן דוא בישט איין מכשף איך האב ביקש וז איך זיר זיך נעבן קאן בו פון
דער דריט טאך קאס ער ווידר אוך זו טון זאלט זי אוך ווא ער בעטטן
זשייד בשטרט זיזאלט האט . דא זאלט דער מן ווידר ווא ער נעטן דרוס דש ער וואלט
זיך נעבן . ער מייט ער טעט עש דרוס דש ער וואלט פעלט בו
האט הקדה . אס פירדן טאך קאס ער ווידר אוך בו אים זאלט זי
האבן . ווען וילשטו זיא זאל דיר וואל זין זיבן יאר דרוס זאל ין ווידר
ביט איך שפראך דער עני איך דיר עלטיר . דא האבן איזובדר אדר אוך זאלט
ניכט איך זאו איך פור פור אין היים ין אוך זאו איך פרעגן . אוך
ניכ אלט דריי אבער אוך זיא אלי זיין וייב אוך ווען אלט דער
ניכ אך פיר זאלט זיבן זיין אבער האט אוך ניזוען דא מאל פיר
ניכטן ער זאלט זיבן זיין האבן יאר ווען ער זיא האבן וועלט דרוס ליבש
ווען וון בין איך פור פרעגן זיין וייב אוך היים ניכט אין פור
בין איך פרעגן אוך ווען ער אלט דער אין וייב אלי זיין
ווידר אוך ווען ער אלט דער אין וייב אלי זיין
ווידר אוך ווען ער אלט דער אין וייב אלי זיין

dit qu'il les voulait maintenant.| Le prophète Elie lui dit: «Rentre chez toi, tu ne manqueras de rien! Avant même d'arriver chez toi, tu verras que tu es béni de Dieu.» Les enfants étaient allés farfouiller par hasard dans les ordures. Ils y trouvèrent beaucoup d'argent, suffisamment pour se nourrir pendant sept ans. Les enfants appelèrent leur mère pour lui montrer l'argent. Avant même qu'il ne parvienne à la maison, sa femme accourut au-devant de lui pour lui annoncer la bonne nouvelle concernant l'argent. Aussitôt ils louèrent le Saint, béni soit-Il, de leur avoir fait un tel don et ils s'en réjouirent grandement. Que fit cette pieuse femme? Elle dit à son mari: «Le Saint, béni soit-Il, nous a témoigné Sa miséricorde et nous a donné de quoi vivre pendant sept ans. Nous aussi, nous nous montrerons généreux envers les gens et nous leur ferons la charité pendant ces sept ans. Peut-être le Saint, béni soit-Il, aura-t-Il pitié de nous et continuera-t-Il à nous dispenser Ses faveurs?» Ils se montrèrent très généreux aussi envers d'autres gens. Et lorsqu'elle dépensait de l'argent au cours de la journée, elle disait à son plus jeune fils: «Mon cher fils, inscris l'argent que nous dépensons!», et le fils inscrivait tout. Comme les sept ans touchaient à leur fin, le prophète Elie vint revoir le vieil homme et lui dit: «A présent le temps est venu pour moi de te reprendre ce que je t'ai donné. C'est pourquoi je vais te reprendre l'argent.» Il dit: «Je ne te le rendrai pas sans l'autorisation de ma femme, car je n'ai pas voulu l'accepter non plus sans son autorisation.» Il alla trouver sa femme et lui dit: «Le vieil homme est revenu réclamer ce qu'il m'avait donné.» Sa femme lui dit: «Va dire au vieil homme que s'il peut trouver des gens plus dignes de confiance que nous et s'il veut nous reprendre l'argent dont nous étions dépositaires pour le donner à ces gens-là, tu le lui rendras et ainsi il pourra le mettre en dépôt chez eux.» Le Saint, béni soit-Il, entendit ces paroles et vit la générosité qu'ils avaient pratiquée: il multiplia leur argent pour confirmer le verset: *Et c'est l'œuvre de la justification, la paix* (Is 32, 17), ce qui veut dire en yiddish: ‹Et que l'œuvre de la justification soit plénitude.› C'est pourquoi personne ne doit se fier à la richesse qu'il possède, car le Saint, béni soit-Il, peut la lui enlever à tout moment. Mais il peut aussi la lui donner, comme ce fut le cas pour ce pauvre. Que chacun ait confiance dans le Saint, béni soit-Il!

Que Son Saint Nom soit loué à tout jamais. Amen!|

דאס ענין פון אן אידישן מענטשן איז אבער נישט בלויז
דאס וואס ער איז אן אידישער מענטש, נאר אויך
דאס וואס ער איז אן אידישער מענטש. דער
ערשטער טייל פון דעם ענין איז דאס וואס ער
איז אן אידישער מענטש, דאס הייסט אז ער
האט אן אידישע נשמה. דער צווייטער טייל
פון דעם ענין איז דאס וואס ער איז אן
אידישער מענטש, דאס הייסט אז ער
פירט אן אידישע לעבנסשטייגער.

149 *Erouvin* chapitre «Comment agrandir la ville?»[195] (f° 53b)

(De rabbi Josué qui dit: «Je n'ai jamais été vaincu de ma vie, sauf par une femme, une jeune fille et un jeune homme.»)

Histoire qui arriva. Rabbi Josué dit: Je n'ai jamais été vaincu de ma vie, sauf par une femme, un jeune homme et une jeune fille. La première fois, par une femme. Un jour, j'étais l'hôte d'une femme. Elle me fit un plat de lentilles, certains disent qu'il s'agissait de haricots. Le premier jour, je finis les lentilles sans en laisser une seule. Le deuxième jour aussi, je les finis toutes. Le troisième jour, la femme sala trop les lentilles. En goûtant les lentilles, je m'en aperçus tout de suite et m'arrêtai aussitôt de manger. La femme me dit: «Pourquoi n'as-tu pas fini mes lentilles et t'es-tu arrêté aussitôt de manger?» Je lui dit: «J'ai déjà mangé aujourd'hui.» Elle me dit: «Pourquoi alors t'es-tu lavé les mains et as-tu prononcé la bénédiction si tu ne voulais pas manger?» Puis elle me dit: «Cher rabbi, pourquoi n'as-tu rien laissé dans ton assiette les jours précédents? Nos sages n'ont-ils pas dit qu'on ne laissait rien dans la marmite, mais qu'on laissait un reste dans le plat pour le donner au serviteur ou à la servante?» C'est ainsi que je fus vaincu par cette femme. Voilà pour la première histoire! La deuxième fois, par une jeune fille. Un jour, je marchais sur la route et il y avait un chemin bien tracé à travers champs. J'empruntai ce chemin pour traverser le champ. La jeune fille me dit: «Rabbi, mais c'est un chemin à travers un champ de semailles et il ne faut pas traverser un champ ensemencé.» Le rabbi répondit: «Mais ma fille, c'est un chemin tracé.» Elle me dit: «Bien sûr, mais ce sont des brigands tels que vous et des gens de votre acabit qui l'ont tracé.» C'est ainsi que je fus vaincu par cette jeune fille qui me montra que j'avais agi injustement. La troisième fois, par un jeune homme. Un jour que je parcourais la campagne, je vis un jeune homme assis à l'embranchement de deux chemins qui menaient à la ville. Je demandai au jeune homme: «Quel est le plus court chemin pour aller en ville?» Le jeune homme dit: «Mon cher rabbi, ce chemin-ci est court tout en étant long, ce chemin-là est long tout en étant court.» Il prit le chemin qui était court tout en étant long. Et au moment d'arriver en ville, je vis que la ville était entourée de vignes| et il me fut impossible d'y entrer. Il me fallut

קמט

מעשה

ערובין פרק כיצד מעברין

ניסאן רבי חנניה בן חכינאי אל איז טאָך
האט איך קיין מעגש בייבונגען זובדר איז סרויא
איז נאָך אויך יהושע בן רבי חנניה. דאָס ערשט מיט דער סרויא
איז אויך אויך יונגען. אָס ערשטען איין בוכן זיין אלע
טייל לייט זיך בשת איך דא אש איך
זיא אין לינזן איז איר לינזן דער דעמ אבדרן אלאָך איך אש
איך דער דעמ דא ערשט איך דא אלאָך. דאָס ערשט
בעשטין אין דער רבי ליבר ליינ איך זובר דער אלא דא
ווען אישט אויך לבן איז ווען דער אויך. דער דער
דער שטט זו אין דא אלא דער זובר איך
בעשטין דער רבי ליבר ליינ איך זובר דער אלא דא
ווען אישט אויך לבן איז ווען דער אויך. דער דער
דער שטט זו אין דא אלא דער זובר איך
בעשטין דער רבי ליבר ליינ איך זובר דער אלא דא
ווען אישט אויך לבן איז ווען דער אויך. דער דער
דער שטט זו אין דא אלא דער זובר איך
בעשטין דער רבי ליבר ליינ איך זובר דער אלא דא
ווען אישט אויך לבן איז ווען דער אויך. דער דער
דער שטט זו אין דא אלא דער זובר איך

revenir sur mes pas, jusqu'au jeune homme et je lui dit: «Mon fils, tu m'avais pourtant bien dit que le chemin était court.» Le jeune homme me dit: «Mon cher rabbi, je vous avais pourtant prévenu qu'il était court tout en étant long. Ce que j'ai voulu dire, c'est qu'il est très proche de la ville, mais qu'il est impossible d'y entrer; il mène à la ville, mais il faut faire un immense détour pour pouvoir y entrer à cause des vignes. Par contre l'autre est long, mais on arrive tout droit en ville.» A ces mots, je me levai et embrassai le jeune homme sur le front en disant: «Heureux les enfants d'Israël d'être de tels sages!» Fin.

150 (*Soukkah* f° 53a)

(De Rabbi qui dit: «Après la venue du Messie, Israël se lamentera.»)

Histoire qui arriva. Rabbi dit: «Après la venue du Messie, tout Israël se lamentera.» Et pourquoi? Les sages se disputent quant à la nature de la lamentation. L'un dit: «Elle concernera le Messie, fils de Joseph, qui sera tué.» Les autres disent: «Il s'agit de l'instinct du mal, c'est lui qui sera tué.» La *Gemara* commente ainsi l'affirmation de celui qui dit: «A cause du Messie, fils de Joseph.» Il aura raison, car il est écrit: *Lamentez-vous sur lui comme on se lamente sur un fils unique* (Zach 1, 10), ce qui veut dire en yiddish: ‹Lamentez-vous sur le Messie fils de Joseph, comme on se lamente sur son propre fils.›[196] Quant à l'autre affirmation qui dit qu'on se lamentera à cause de l'instinct du mal, pourquoi se lamenterait-on à cause de l'instinct du mal? Au contraire, il faudra se réjouir lorsqu'on tuera l'instinct du mal. Et cependant il faudra pleurer, comme l'a dit rabbi Judah dans son sermon: Lorsque le Messie viendra, le Saint, béni soit-Il, conduira le mauvais instinct devant les justes et devant les méchants et Il l'exécutera sous leurs yeux. Aux yeux des justes, il ressemblera à une montagne gigantesque et aux yeux des méchants il ressemblera à un cheveu minuscule. Les justes pleureront de joie et les méchants pleureront aussi. Les justes pleureront et diront: «Comment avons-nous fait pour le vaincre, lui qui est aussi gigantesque qu'une montagne?» Et les méchants diront: «Malheur à nous qui avons été incapables de vaincre l'instinct du mal, lui qui est aussi minuscule| qu'un cheveu!» Et le Saint lui-même, béni soit-Il, sera tout étonné. Rav Assi dit: «Au

אנש

דז איז ניט האבן קעגן דעם יצר הרע כופה זיין אויב אישט אז זי האט
קיין ארץ ווערדן זאל זי אבער נישט זיין כופה. אויב איז רשעים ווערדן
אויך שרייאן ווערדן שרייאן אך צדיקים. איז הוי קיין אין אנש
זיין קיין דוכטן בערך. אזוי איז רשעים אז ווערט ער קיין צדיקים דעם
אונז שעמטן. צדיקים ווערט ער זיין דוכדן אין איר אונז אנש
הרע איז פֿר צדיקים איז פֿור אויב רשעים אזוי ווערט אין איר
רבי יצר דעם ווען אז ווערט משיח קומט אז ווערט הקבה ברעמען
הרע טוען ווערט. אביר דאך זאל אין שרייאן אנש איז אז האט גידרשת
יצר הרע יצר דעם ווען אין זיין פֿרילך אז אלדבה אין זאל פֿרילך
אוס אין זאל הרע יצר דעם אויך ווערט אין הסכוד אכן הבן זאל
אין אנש דעם יצר הרע אויב. זיין אליין אויך אנש זאל אין
אישט טייטש איר זאל אנש אויך משיח בן יוסף דעם אויך אנש
דעם באך יצר דעם אנש אז אויך עש ניט אז ווערט עש אז יוסף בן משיח
הרע יצר דעם זאל אויך ניט. הערדן ווערט ניהרגת ווערט אז ניט
ווערט בהרג ווערדן. אויך איבדרי איז אויב אנש עש אליין דעם יצר
ווערט אייבר זאל אנש עש ווערט משיח בן יוסף אן טרעפֿן. דער זעלבן
ווערט ועשט אנשן קרין תכמים דראן ווייש עש פֿאר אין הסכוד זיין
מעשה. אז ווערט כל ישראל אין הסכוד אכן אויב פֿון אנש עש ווען משיח ווערט

קנ

ישאלך עש זאל בעטן רבי היבטן נאך

début, l'instinct du mal semble être un petit fil mince, pas solide du tout, mais plus le temps passe, plus il se renforce pour devenir aussi solide qu'une grosse corde. Comment se fait-il qu'il devienne aussi solide? Je vais vous le dire. Si vous faites ce qu'il veut, vous vous laissez complètement séduire et alors il se consolide à l'intérieur de vous. Si vous lui en donnez long comme le doigt, il en prendra long comme le bras. C'est ce que dit la *Gemara*: L'homme possède un membre – il s'agit de l'instinct du mal – qui, plus on le nourrit, plus il a faim et plus il a faim, plus il veut être rassasié. En d'autres termes, si on ne fait pas ce qu'il veut et si on le laisse sur sa faim, il sera saturé de l'homme et cessera de le séduire. Mais si on le rassasie en faisant ce qu'il veut, son appétit sera bel et bien aiguisé par l'homme; et plus le temps passe, et plus il le séduit. Et il en veut toujours plus. C'est pourquoi tout homme doit affamer l'instinct du mal et refuser de faire ce qu'il veut. Alors l'instinct du mal n'aura plus de prise sur lui. Aussi un tel homme sera-t-il digne de siéger au côté des justes et pour lui aussi, l'instinct du mal ressemblera à une montagne gigantesque.» Fin.

151[197]

(De l'instinct du mal qui est plus grand chez les érudits que chez le commun des mortels)

Histoire qui arriva. Abbayè dit: L'instinct du mal est plus présent chez les érudits que chez le commun des mortels, comme je vais vous l'exposer. Abbayè dit: Un jour, j'entendis un homme dire à une femme: «Demain matin, nous irons ensemble à travers champs.» Abbayè pensa: Je vais les suivre pour qu'ils ne commettent pas de péché, que Dieu nous garde! Et il les suivit sur trois lieux jusqu'à une prairie. Là ils se séparèrent: la femme se dirigea vers le Sud et l'homme vers le Nord. Alors Abbayè entendit l'homme dire à la femme: «Nous avons fait un bon bout de chemin ensemble; nous serions en bonne compagnie si, à l'avenir, nous continuions à faire route ensemble.» Or ils ne savaient pas qu'Abbayè les suivait; et pourtant, aucun des deux ne s'attendait à un comportement déplacé de la part de l'autre. Abbayè dit: Si moi – que Dieu me garde –, je m'étais trouvé en compagnie de cette femme comme l'était cet homme, je n'aurais pas pu –

אלש איין קליין הור׳ אונ׳ הקב״ה ווערט זיך זעלברט פֿאר וואנדרן׳ עש
זאגט רבי אסי מיט ערשטן אישט דער יצר הרע גלייך בייא איינם
אלש איין קלייבר פֿאדים דער ניט שטערק אישט אונ׳ ער שטערקט
זיך אי לענגר אי מער דש ער אלזו שטרק ווערט אלש איין גרוש דיק
זייל׳ אונ׳ ויא פֿון קומט עש הער דאש ער זא שטרק ווערט׳ דש וויל
איך אייך שרייבן ווען מן אים זיין ווילן טוט אזו פֿאר פֿירט ער איינם
גנץ אונ׳ ווערט שטערק בייא אים׳ ווען מן אים איין פֿינגר רייכט
אזו וויל ער איין גנצין הנט האבן׳ אלש אך דיא גמרא גיט איין גליך האט
דער מענש בייא אים דש מייבט ער דען יצר הרע מיט אי מין אלש
מן איהש זעט אי הונגרר עש ווערט אונ׳ אי מין ער הונגרט אי זעטיר
עש ווערט׳ דש מייבט אלזו ווען מן אים זיין ווילן ניט טוט אונ׳ לאט אין
הונגרין ווערדן זא ווערט ער זט פֿון דעם מענשין דש ער פֿון אים
אב לאט צו פֿר פֿירן׳ ווען מן אים אביר זט מכט דש מן אים זיין ווילן
טוט זא ווערט ער ערשט הונגרין נאך דעם מענשין אונ׳ פֿר פֿירט
אים אי לענגר אי מין אונ׳ ניט נאך׳ דער הלבין זול איין איטליכר
מענש דען יצר הרע איש הונגרין אונ׳ זאל אים זיין ווילן ניט טאן דא
לוט דער יצר הרע נאך פֿון אים אזו אישט אך דער זעלבין מענש
זוכה דש ער בייא דען צדיקים זיצט אונ׳ דונקט אים אך גלייך זיין אלש
איין הזכר בערג׳ : סליק

קנא

מעשה נישאך ער זאגט אביי דער יצר הרע אישט מין בייא
דעם תלמידים חכמים אלש בייא אנדרן לייטן אלש
איך אייך דא שרייבן וויל׳ אביי זאגט איך האב איין מאל גיהערט וויא
איין מאן זאגט צו אייבר פֿרויאן מיר וועלן מארגין פֿריא איבר פֿעלד מיט
אננדר גין׳ דא גידאכט זיך אביי איך וויל זיא נאך גין דאש זיא קיין
עבירה מיט אננדר מעכטין ח״ו טון אונ׳ גינג אין נאך דרייא מייל ביז אן
אייבר וויז׳ דא שידן זיא זיך מיט אננדר דיא פֿרויא גינג נאך דרום
אונ׳ דער מאן גינג נאך צו פֿן דא הורט אביי דאש דער מאן זאגט ווידר
דיא פֿרויאן מיר זיין לנג מיט אננדור גיגנגאן עש ווער איין היפשן
חברותה ווען מיר וועלטין וייטר מיט אננדור גין אונ׳ זיא וואשטין אביר
ניט דש אביי אין נאך גינג אונ׳ מוטן דאך קיינר דעם אנדרין נישט
צו דא זאגט אביי ווען איך מיך זעלט ח״ו אלזו מיט דער פֿרויאן האבן
מיחד גיוועזן אלש דער דא זינג מאן זא העט איך ח״ו ניט קענין אנטריגן
פֿון

que Dieu me garde –, me dérober|au péché. Puis il alla de lui-même s'étendre sur le seuil de sa porte et resta là, plongé dans ses pensées et dans une profonde affliction. Alors un vieil homme s'en vint; il lui apprit que chez celui qui était plus remarquable et plus honorable que son compagnon, l'instinct du mal était, lui aussi, plus fort. Rabbi Isaac dit: «L'instinct du mal se consolide de jour en jour chez l'homme, comme il est écrit: *L'instinct du mal se fait plus méchant de jour en jour* (Gen 6, 5), ce qui veut dire en yiddish: ‹L'instinct du mal devient plus mauvais de jour en jour› et il a envie de tuer l'homme, comme il est écrit: *L'instinct du mal qui est appelé le méchant guette le juste, car il aimerait bien lui ôter la vie* (Ps 37, 32), ce qui veut dire en yiddish: ‹Et l'instinct du mal, qui est appelé le méchant, guette le juste, car il aimerait bien lui ôter la vie.› Et si le Saint, béni soit-Il, ne venait pas au secours de l'homme, personne ne pourrait résister à l'instinct du mal, comme dit le verset: *Le Saint, béni soit-Il, ne laisse personne aux mains de l'instinct du mal* (Ps 37, 33), ce qui veut dire en yiddish: ‹Le Saint, béni soit-Il, ne laisse personne aux mains du mal.› Rabbi Ismaël enseigna: «Si l'instinct du mal veut avoir raison de toi, rends-toi à la maison d'études pour étudier. Quand bien même il serait aussi dur qu'une pierre, il lui faudrait lâcher prise, finalement. Car l'instinct du mal ne peut rester dans un lieu où l'on étudie ou dans un lieu où l'on fait de bonnes actions. S'il s'agit d'une femme, qu'elle fasse de bonnes actions, puisqu'elle ne peut pas étudier, et l'instinct du mal se détournera d'elle.»

152

(D'un jeune homme qui fut possédé par un esprit malin)[198]

Histoire qui arriva à un jeune homme. Un jour il fut possédé par un esprit malin. On conjura l'esprit de révéler son nom ou celui de sa femme, et chaque fois qu'on évoquait sa femme, il se mettait à pleurer en disant que sa femme était une *agounah*[199] c'est-à-dire qu'elle n'avait pas le droit de se remarier, pour la bonne raison qu'il s'était noyé en mer; les sages ne pouvaient pas l'autoriser à reprendre un mari. Il demanda aux sages de l'autoriser à reprendre un mari et il leur donna de nombreux signes prouvant qu'il s'était bien noyé en mer, alors que chez lui, personne n'en avait rien su. Les sages dirent: «Nous ne pouvons donner une telle autorisation.» Il pleurait pour la bonne raison qu'entre-temps, elle était devenue une prosti-

סון דער עבירה: . אוב דער באך ניט ווערט ער זעלבירט הין אוב לעבן זיך
אויף דעם רינג סון דער טיר . אוב נאך אלזו אין אחשורוש אוב ווער זיך
זיר מבער . דא קאס איין אלטיר מאן אוב נערבט אים אלזו ווערליר
אין קעשטליכר אישט אישט אוב חשוב אישט אלש זיין חבר זו אישט
דער יבר הרע נרעשיר בייא איס . עש זאנט רבי יצחק דער יבר
הרע סון אייגס מענשן דער שטרעקט זיך אויף אייבן אלי טאנ אלש
דער סטיק ניט רק רע כל היום דש אישט טייטש דער יבר הרע ווערט
אלי טאנ ביזר אוב ער בינערט דעס מענשן בו מיאוס זיין אלש דער
יבר סטיק ניט צופה קשה וצדיק להמיתו דאש אישט טייטש ער לוקט דער יבר
הרע דער דא אישט ניהיישן רשע בוס בדיק דאש ער איס ערגן
ווערט אוס דאש חיות ברענגן . אוב ווען הקב"ה ניט דעס מענש
הילפט דא קאנט קיין מענש סר דעס יבר הרע בישטן אלש דער
סטיק שפרי"ט ה' לא יעזבנו בידו דאש אישט טייטש הקב"ה לוט קיין
מענש אין הנט סוס יבר הרע . עש האט ליערנט רבי ישמעל ווען
דיך דער יבר הרע ווילן ביצווינגן זו זיא דש אין דש הויז מדרש ליערנן
אוב ווער ער שון אלזו הערט אלש אין שטיין זו מוז ער דאך סון איס
טון . דען דער יבר הרע קעניט ניט בלייבן ווא מן ליערנט אובר מצות
אין דעם ווען זיא אבשטש מצות טון ווען מען לעבנן קאן אזו לאשטש דער יבר הרע אך סון איר אב:

קנב

מעשה נישאך אן איינס בחור דעס אישט איין מאל איין ביזן
רוח משביע

tuée, parce qu'on lui refusait l'autorisation de se remarier. Alors les sages lui demandèrent pourquoi il ne trouvait pas le repos et quels péchés il avait commis. Il dit qu'il avait commis un adultère. Les sages demandèrent alors comment s'appelait la femme avec qui il avait commis un adultère. Il refusa de le dire, car elle était morte depuis longtemps. «Il ne servirait à rien que je le dise», dit-il et il ajouta: «Je suis dans le cas que nos sages ont prévu: l'homme qui commet un adultère est passible des quatre peines capitales.» Mais ce châtiment-là, il ne l'avait pas subi. Et tandis qu'ils parlaient de la sorte, le jeune homme se leva. Les sages lui demandèrent: «Pourquoi te lèves-tu à présent?» Le jeune homme dit: «Parce qu'un érudit est sur le point d'entrer.» Ils se retournèrent et aussitôt un érudit entra, comme le jeune homme venait de l'annoncer. Il était suivi par tout un groupe de disciples qui entrèrent ensemble dans la même maison pour voir ce qui allait se passer. Alors l'esprit malin dit: «Pourquoi êtes-vous entrés me voir? Il y en a parmi vous qui ont fait exactement la même chose. Et ils seront comme moi maintenant.» Alors les disciples furent saisis d'effroi. L'esprit malin dit: «Pourquoi êtes-vous aussi surpris? C'est celui qui se tient parmi vous en vêtements blancs; il a couché avec un homme, ce qui est au moins aussi grave que de commettre un adultère.» Ils furent saisis d'effroi, les disciples, et ils se regardèrent l'un l'autre. Le jeune homme en vêtements blancs se mit à pleurer et dit: «C'est vrai – à cause de nos nombreux péchés –, je l'ai fait.» Et un autre aussi. Et ils avouèrent leurs vilaines actions. L'un des sages demanda: «Comment sais-tu qu'ils l'ont fait?» Il se mit à rire et leur dit: «Il est écrit: Et dans la main de chaque homme il y a un sceau[200], ce qui veut dire en yiddish: ‹Dans la main de chaque homme il y a un sceau›, c'est-à-dire que les actions de chaque homme sont inscrites dans sa main.» Alors ils lui dirent: «Comment peux-tu voir leurs mains alors que leurs mains sont sous leur manteau?» Il se mit à rire de plus belle et dit: «Mes yeux ne voient-ils pas tout?» Puis ils lui demandèrent comment il avait pris possession du jeune homme. Il dit qu'il n'avait pas trouvé de repos dans l'eau. Les poissons avaient mangé son corps. Alors son âme s'était envolée. Elle s'était introduite dans une vache. Mais la vache était devenue folle et le chrétien l'avait vendue à un juif. Le juif l'avait abattue rituel-

אישט

lement. Le jeune homme se trouvait alors dans les parages.| Il avait aussitôt pris possession de lui. Les sages réussirent à l'exorciser. Il quitta le jeune homme et s'enfuit. Fin.

153 Traité *Bétsah* chapitre «Fête»[201] (f°16a)

(De Chammaï l'ancien qui mangeait tous les jours en l'honneur du chabbat)

Histoire qui arriva. Ils ont dit de Chammaï l'ancien: Tout ce qu'il mangeait, il le mangeait en l'honneur du chabbat. Lorsqu'il trouvait une belle bête, il disait: «Cette bête sera pour le chabbat.» Et si par la suite, il trouvait une plus belle bête, il disait: «Allons abattre la première et gardons l'autre pour le chabbat.» Ainsi donc, tout ce qu'il mangeait quotidiennement, il le mangeait en l'honneur du chabbat. Hillel l'Ancien avait une coutume différente. Toutes ses actions, ils les accomplissait pour l'amour du ciel. Il faisait sans cesse confiance au Saint, béni soit-Il, qui lui fournirait bien une bonne bête pour le chabbat; et d'ailleurs, tout ce qu'il achetait, il le faisait en mettant sans cesse sa confiance dans le Saint, béni soit-Il, qui lui fournirait bien ce qu'il y avait de meilleur, comme il est écrit: *Béni soit Dieu qui jour après jour* (Ps 68, 20), ce qui veut dire en yiddish: ‹Béni soit Dieu qui jour après jour pourvoit à nos besoins.› Et nous avons aussi appris que l'Ecole de Chammaï dit: le lendemain de Ton chabbat jusqu'à Ton chabbat, ce qui veut dire en yiddish: A partir du premier jour de la semaine, c'est-à-dire à partir de dimanche, il faut toujours acheter en prévision du chabbat; et si on trouve quelque chose de meilleur, qu'on mange ce qu'on a acheté en premier et qu'on garde le meilleur pour le chabbat. En outre, rabbi Yossé dit au nom de rabbi Siméon fils de Yohaï: Tous les commandements que le Saint, béni soit-Il, a donnés à Israël, Il les a donnés ouvertement, sauf le chabbat qu'il a donné en secret à Israël et à Israël seulement, comme il est écrit: *Entre Moi et les enfants d'Israël, c'est un signe en pérennité* (Ex 31, 17), ce qui veut dire en yiddish: ‹Le Saint, béni soit-Il, dit: C'est un signe entre Moi et les enfants d'Israël, ce chabbat qui doit rester secret[202]›; en d'autres termes c'est un secret pour les nations, sauf pour Israël qui sait. La *Gemara* pose la question suivante: Si les nations ignorent que nous avons le chabbat, pourquoi, après-coup, doivent-elles endurer un châtiment pour ne pas avoir observé le chabbat? La *Gemara* répond: Elles savent pertinemment que nous avons le chabbat. Ce n'est pas un secret pour

אישט ער לייך אין איס ניכטיגן . דא ווארדן דיא חכמים אין משביע
דא ווער ער ארויש ניצאנגן פון דעם בחור אוב פלוך פון אין
ווערן : פלוך

מעשה נישאך זיא האבן ניזאגט אויך שואי הזקן אלש ענטש דש ער
האט ניענטן הוט ער אלש ענטן לכבוד שבת ווען
ער האט ניזאגט דיא ערשטע נאכט דא האט ער ניזאגט בהמה בהמה
זאל אויך שבת זיין אוב ווען ער דער באך אין היכטרן בהמה
ניניבן דא האט ער ניזאגט בן ווי איך דיא ערשטן שעכטן אובט ווי
דיא אבדרן הלטן אויך שבת בן ווייש ער אל טאך ניענטן האט אזו
ער לכבוד שבת ניענטן . אוב הילוך הזקן דער האט אין אבדרן מידה
זיך ניהט אל זיין מעשים דיא זיין ניווען לשם שמים ער האט זיך אל
ציים קאר נאשן זיך אויך הקנה דאש ער איס ווערט אין ניט בהמה
בישערן אויך שבת אדר ווייש ער האט זובשט ניקוכט האט ער זיך
אומבדרן אויך הקנה קר קר נאשן ער ווערט איש עפיש בעשיר
בישערן אלש דער כסיק ניט ברוך ה' יום יום דאש איש טייטש ניובט
זייא ניאט דער דא בישערט אל טאך . אוב איר האבן אך אזו ניערבט
בית שמאי מחר בשבת לשבתך דז איטט טייטש פון איינס טאך אין דער
ווא פון איינט דז : ווען פון זובטאך אויך שבת קומט אובט
ווען ער ווייש בעשירט קרינט זו ער דש ערשט עשן שון אוב דש אבדר
אין שבת הלטן . ווייטר זאנט רבי יוסי פון ווענן רבי חנינא
דש איטט טייטש פון ווען ישראל דיא ערשטן ניקומן זיא
בארלך זובדר שבת דען ער ענבן הייליך בייארט בו ישראל אלש
דער כסיק שפריכט בני ובן בני ישראל אות היא לעולם דז איטט טייטש
ניין אובט איר אלש עש חנא דא קרא . דא ווארדן דיא חכמים אין
פון העלט קר קר העלובן דש איינט עש איטט פון קר העלט
ישראל בו קר העלקיר בייארט ישראל ווישן עש . דא קרא
דיא קרא העלקיר ניט ווישן דש איר דען שבת דען ווארט הבן
זיא דען העלקיר ניט איר דש ווישן דש איר דען שבת ניט
דען . דא עבטפרט דיא קרא ווידר זיא ווייש ווא איר דש
האבן טן הלטן . דא עבטפרט דיא קרא ווידר זיא ווייש ווא איר דש
זאל אינן קר העלט קר אובט
זאל דז : אוב . דש שבת דען
ניט ניט איס ניט ווארדן זיא בעבט דש שבת דאש זאל דז : אוב
האבן הלטן ניהט ניט ווישן ניט דעם לון דען פון שבת דאש אישט אבר
העלט 2 A ב כד

elles et c'est pourquoi elles seront punies pour ne pas l'avoir observé. Mais elles ignorent la récompense du chabbat, car c'est un secret.|Néanmoins, elles peuvent savoir en quoi consiste la récompense pour l'observance du chabbat. Mais ce qui est un secret pour elles, c'est la deuxième âme qui est donnée à l'homme le jour du chabbat, contrairement aux autres jours de la semaine[203]: elle rend son cœur plus grand, le jour du chabbat, pour qu'il puisse bien se reposer et pour que les soucis n'oppressent pas son cœur le jour du chabbat. Rabbi Siméon fils de Laqich dit: Le Saint, béni soit-Il, a donné une deuxième âme à l'homme la veille du chabbat et le Saint, béni soit-Il, la lui reprend à la sortie du chabbat, ainsi qu'il est écrit: *Il s'est reposé et a soufflé* (Ex 31, 17); en d'autres termes, après le repos du chabbat, la deuxième âme repart. C'est pourquoi le soir du chabbat, il hume les épices, parce que l'âme va le quitter et qu'il lui faut puiser des forces. C'est bien parce que nous avons le chabbat, que nous en connaissons la récompense et qu'une deuxième âme nous est donnée le jour du chabbat, que nous devons observer le chabbat dans les règles. Et que nous aurons la récompense et la deuxième âme. Mais il ne faut pas agir en vue d'obtenir une récompense, car nos sages ont dit: L'homme ne doit pas se comporter en serviteur rétribué par son maître pour ses services, ce qui veut dire en yiddish: ‹Un homme ne doit pas se comporter en serviteur rien que pour être rétribué par son maître pour ses services›, mais au contraire il doit se comporter envers le Saint, béni soit-Il, en serviteur servant son maître par amour. C'est ainsi qu'il faut se comporter envers le Saint, béni soit-Il. Toutes les bonnes actions qu'il fait, qu'il n'aille pas penser que le Saint, béni soit-Il, ait à les lui rétribuer dans ce monde-ci. Qu'il agisse au contraire par amour pour le Saint, béni soit-Il, et la récompense viendra d'elle-même. Mais si quelqu'un n'accueille pas correctement le chabbat, il n'aura pas de deuxième âme et ne pourra pas bien se reposer, ainsi qu'il est écrit plus loin dans la *Gemara*: Deux anges se retrouvent le vendredi soir pour accompagner l'homme qui quitte la synagogue jusqu'à sa maison; et s'ils voient briller joliment les lumières de chabbat et si la table est joliment mise, l'un des anges dit: «Qu'il en soit ainsi au prochain chabbat!» L'autre ange, qui est un mauvais ange, est obligé de dire «Ainsi soit-il» contre son gré. Mais si au contraire les lumières de chabbat ne brillent pas correctement et si la table n'est pas mise comme elle devrait l'être, le mauvais ange dit: «Qu'il en soit ainsi au prochain chabbat!» Et c'est au bon ange de dire «Ainsi soit-il» contre son gré. C'est pourquoi il

הענט פֿר זיא · אביר זיא קיינן אך ווישן ווייש דער לון אישט ווען אייבר
דען שבת היט · אביר דש אישט פֿר הענט פֿר זיא דיא איברין נשמה
דיא איין מענש אן שבת אין האט אלש זובשט אן איינם · טאג אין דער
וואכין דש ער איין דער וייטרש הערץ הוט אם שבת דש ער וואל רואן
קאן · אוב דש אים זיין זורג פֿון הערצין קומן אם שבת · אוב ער
זאגט רבי שמעון בן לקיש איין איברינן נשמה הוט הקב״ה געבין איין
מענשין אם ערב שבת אוב הקב״ה בעמט זיא אין ווידר ווען שבת
אויש גיט אלש דער פסוק גיט שבת וינפש דאש מייבט אלזו ווען ער
שבת אויש גרוט האט דא גיט דיא איבירין נשמה אך ווידר איין וועך ·
דער הלבן שמעקט מן שבת צו נכט צו דיא בשמים · וויל דיא נשמה וויל
פֿון אין גין דש ער זאל ווידר כח ביקומט דרום · וויל בון מיר דען שבת
האבן אוב ווישן דען לון אוב דיא איבירין נשמה דיא מיר פֿון דען שבת
האבן זא זול מן דען שבת אך רעכט הלטין זא קריגט ער דען לון אובט
דיא איבירין נשמה · אביר ער זול עש ניט דער הלבן טון דז ער זאל
לון דער פֿון קריגן אלש אונזריא חכמים גזאגט האבן · אל תהא כעבדים
המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס דז איז אין טייטשין עש זאל ניט איין
מענש זיין אלש איין קנעכט דער דא דינט זיינם הערן דז ער אים
לונט · בייארט ער זאל זיין צו הקב״ה אלש איין קנעכט דער דא דינט
זיינם הערן פֿון וועגן גרושן ליבשפט · אזו זאל מן גענין הקב״ה אך טון
אלז ווייש ער פֿר מצות טוט זול ער ניט גידענקין הקב״ה זולש אים ווידר
אויף דעם עולם ביצאלין · בייארט פֿון גרושר ליבשפט פֿון הקב״ה זול
ערש טון דער לון קומט דאך פֿון זיך זעלברט · ווען אייבר אביר דען
שבת ביט רעכט מכבד איז אזו קריגט ער דיא איבירין נשמה ביט אוב
קאן אך ביט רואן אלש דיא גמרא וויטר גיט צווין מלאכים גין אם
פֿרייטג צו נכט מיט איין בנדר אוב גין מיט דעם מענשין אויש דער
שול היים אין זיין הויז אוב ווען זיא פֿינדן אז דיא ליכט היפש ברענן אוב
דער טיש היפש ברייט אישט · דא זאגט דער איין מלאך עש זאל דען
אנדרן שבת ווידר אלזו שטין · אזו מוז דער אנדר מלאך אמן דרויף זאגן
איבר זיין דנק דען דער זעלבין אישט איין בזר מלאך · ווען עש אישט
להפך דז דיא ליכט ניט וואל ברענן אוב דער טיש איז ניט וואל גרישט
ווייא ער זיין זאל · אזו זאגט דער ביז מלאך עש זאל דען אנדרן שבת ווידר
אזו שטין · אזו מוז דער גוט מלאך אך ווידר זיין דנק אמן זאגן דער הלבן
זאל איין איטליכר מענש דען שבת מכבד זיין אויף דז בעשט דז ער
קאן מיט גוטן וישן אוב מיט גוט ולייש אוב מיט גוטן ווין דא בישערט אים
הקב״ה

appartient à chacun d'honorer le chabbat du mieux qu'il peut: par du bon poisson, de la bonne viande et du bon vin.| Alors le Saint, béni soit-Il, le lui rendra au centuple. Il sera digne d'accueillir la deuxième âme et pourra se reposer en toute quiétude, car la *Gemara* dit: Celui qui emprunte pour le chabbat, c'est-à-dire celui qui dépense sans compter pour le chabbat, sera récompensé par le chabbat; il lui donnera bien davantage pour qu'il puisse observer honnêtement le chabbat suivant et vieillir dans la joie.

154[204]

(De deux juifs qui savaient qu'un chameau les précédait sur leur route, qu'il était chargé de deux tonneaux, l'un de vin et l'autre d'huile, qu'il était borgne et qu'il était accompagné de deux hommes, l'un non-juif et l'autre juif)

Histoire qui arriva à deux juifs. Ils furent faits prisonniers et emmenés du Mont Carmel. Le gardien les suivait. L'un dit à l'autre: «Un chamelon nous précède: il est borgne et porte deux tonneaux, l'un contient du vin et l'autre de l'huile. Et deux hommes accompagnent le chamelon: l'un est juif, l'autre est un gentil.» En entendant ces propos, le gardien dit aux prisonniers: «Quel peuple entêté[205] vous êtes, vous autres juifs! Comment pouvez-vous savoir cela?» Ils lui répondirent: «Nous allons te le dire! Le chamelon a brouté: mais il n'a mangé que d'un seul côté, celui où il voit clair. De l'autre côté, là où il est borgne, il n'a rien brouté et rien mangé. La deuxième chose que nous avons pu déduire, c'est qu'il porte deux tonneaux, l'un de vin et l'autre d'huile: en effet, nous voyons que la terre est humide des deux côtés parce que les tonneaux gouttent; d'un côté, le liquide a été absorbé par la terre: par conséquent c'est du vin; de l'autre, c'est de l'huile, car le liquide est resté à la surface. Voilà pourquoi nous sommes au courant. Et la raison pour laquelle nous avons dit que deux hommes accompagnaient l'âne et que l'un était juif et l'autre non-juif, la voici: Nous voyons que le gentil a fait ses besoins au beau milieu du chemin, alors que le juif a fait ses besoins au bord du chemin et non pas au beau milieu du chemin.» Le gardien accéléra le pas et se hâta à la poursuite du chamelon. Et en effet, il trouva exactement ce qu'ils avaient dit. Tels étaient les grands sages qui se trouvaient à Jérusalem et tels étaient les grands péchés pour lesquels ils se faisaient emprisonner[206].|

הקבר כבוד לכבוד ווידר אובט אישט אך זולה דאש ער ווידר
וואלט איך דען דעם אבדרן שבת ווידר ערלויבט אך קאן אין
קרייזן אשין אלטן:

מעשה קנר

אין פורט איז פון הר כראל אוב דער פענזיר ניצט אז
נישאך אן צווין יזדן איז ווארדן ניפאנגן ווארדן אוב
אין באך דא זאלט איבר זי דעם אבדרן עש ניט איין דעמאלין קוב אובט
הער דש אישט אן אייבס אוין בליבט אוב טראגט צווין לעבן אין אייבס
אישה ווין אוב אין דעם אבדרן אישט אי. אוב עש לעבן צווין
מיט דעם קעמלין. דער איין אישה איין יזד דער אבדר אישה איין
ווידר איז ווא בון דער פענזיר פון דען לעבן פון הונט שפראך ער
וואלט פון דען פענזיר עלישיב אר אין אי יזדן פולק צייט איר
איר זעלבש וויש. דא שפראכן זי אי דאש איז וואלן דירש זאלן.
דש אש אי ניט צוליב בליבט עש אישה דא ניט צייט דער אבדר דער
ניזעהן: האט. אוב אוין דער אבדר דש איז עש ניט אי
מיט אי. דען איר זעהן דש עש אבדר אישה ניט צייט פון
איז דש עש ביט ניט צווין לעבן אי ניט אייבס ווי אוין אוב דער אבדר
ווישן דו עש צווין לעבן טראגט אוין אייבס ניט אוין אי
אבדר אישה ניט צייט פון פייך אישט ניט ווידר ערדן דרוס ווישן
אריין ניזוכט דא אי עש ניט ווין ניוועשט אוין דער ניט אוב. אוין דער
לעבן דו: ניט דער ניט אוב דער אבדר אישה ניט אי עש אין דער ערדן
מיט עש איר. דש אבדר ניזאלט עש שטיט עש ווארס אי אישה ניט צייט
דש אין אישה אי אך דיר איך דו: אוב אלט דער אין אישה ניט
דער אי דו: אוב דער אבדר אישה אין צווין ניט דעם איר זעהן איר דען
אוב דער אבדר אישה אין צווין ניט דעם איר זעהן איר דען

155 «Cette histoire se trouve dans *Ekhah Rabbati*»[207]

(De quatre juifs qui quittèrent Jérusalem et qui furent les hôtes d'un homme riche; du maître de maison qui leur montra où dormir et qui écouta à la porte de leur chambre ce qu'ils se dirent. L'un dit: «La viande que nous avons mangée avait un goût de chien», l'autre dit: «Le maître de céans est un bâtard» et le troisième ajouta: «Le vin sentait le cadavre.»)

Histoire qui arriva à quatre juifs. Ils quittèrent Jérusalem et passèrent la nuit chez un juif qui était très riche. Lorsque l'homme riche les vit, il les accueillit avec empressement et fit aussitôt chercher de la viande chez un boucher juif. Il fit aussi chercher du vin chez un aubergiste juif. Ils se restaurèrent et se désaltérèrent et le maître de maison se réjouit fort de leur présence. Et lorsqu'ils eurent fini de manger et de boire, il leur montra où dormir. Le maître de maison se posta devant la chambre pour écouter ce qu'ils avaient à se dire. Car le maître de maison pensait à juste titre qu'il s'agissait de grands sages, parce qu'il venaient de Jérusalem. Alors l'un se mit à dire à son compagnon: «Je suis couché dans un lit qui n'est ni au ciel ni sur terre.» En effet ce lit était suspendu par des cordes, à la manière d'une balançoire afin qu'ils reposent doucement. Et l'homme riche de penser qu'effectivement, il avait dit vrai. Le deuxième compagnon dit: «La viande que nous avons mangée avait un goût de chien.» Le troisième dit: «Le vin que nous avons bu sentait le cadavre.» Le quatrième dit: «Le maître de céans est un bâtard, car sa mère ne l'a pas eu avec son vrai père.»[208] Le maître de maison dit: «Ce qu'ils ont dit en premier à propos du lit est bien vrai. Je vais aller m'enquérir du reste.» Le lendemain matin, il se rendit chez le boucher et lui dit: «Mon cher, dis-moi donc, quelle viande as-tu donnée hier à mon serviteur pour moi?» Le boucher dit: «Quelle viande veux-tu que je lui aie donnée? Je t'ai fait parvenir de l'excellente viande de mouton.» Alors il lui dit: «Mais d'où avais-tu cette viande?» Le boucher dit: «Je vais te le dire. J'avais une brebis qui a eu un agnelet et la brebis est morte aussitôt après. J'avais justement une chienne qui a eu des chiots. J'ai donc mis mon agnelet un certain temps avec la chienne du vieux chien pour qu'il la tête. Et lorsque tu as fait chercher de la viande par quelqu'un de ta maison et que je n'en avais pas, j'ai aussitôt abattu l'agneau et te l'ai fait porter.» Le maître de maison se

קנה דש מעשה שטיט אים רבות פון איכה

מעשה

ישאך. אן פֿיר יודן דיא ענגלאן אויש ירושלים אוב זיא
איבער בעפֿעלקאן בייא אייבס אייבס יודן דער ווער איז
פֿרוסט ווילקום אר ווי זיא זיא בון דער עשיר זאך דא ווארדן זיא
אוב ליש פֿלויש פֿלויש שקוב בייש אייבס אייבס יודן הון. הון
בייא אייבס יודן וירט. אוב זיא אשין אוב טראנקין זיא אוב דער אוב בער
הבית ווער אר פֿרילך מיט אינן. אוב דער באך אז זיא ענגשטן אוב
פֿור דיא קיר אויר דאך דאך הערין ווייש דיא ווילט אוב מיט אבנדר
ריטטן. דען דער בער הבית אוב דאבט ווילט ענגלין זיא ווארדן ירושל
חכמים דיא ווילט זיא פֿון ירושלים זיין. דא הוב אייבר בו זייבס חבר
אוך בו רידן אוב אישט ביט אוך שפראך אוך לך אין אייבס בעט דש אישט ביט
דען היטל אוב ווער דאש זיא בעבן. דא ווער דער ערדן. דא
בעט אין זייר ענגלישן אין דש ליבשאט ווילט זיא זבפֿט זיא טלין לין. דא
פֿלאט דער עשיר דער שון דען אות שון דען אות זיא אוך. דא שפראך
דער אבנדר חבר דש פֿלויש דש איר פֿעשן פֿיר דש האבן דש ישטעבט האט
אלש ווער עש פֿון אייבס כלב. דא שפראך דער דריט דער ווין זיא
איר ענגלישן בעבן דער האט ישטעבט בעך אייבס טוט מעבשן.
דא שפראך דער פֿירד דער בער הבית הינן דער אישט אין אוך ווער
דער ווארד זיא דש הבית דש ערשט מיט בעט דער בעך הבית דש
בעלטן פֿר פֿלויש איין דיבר ישיבט. דא ווען דער בעך בוב ווייש
ווילט איך דיר פֿאר פֿלויש האבן ישיבט איך דיר בוך ווילט
פֿלויש ישיבט. דא שפראך ער ווידר בו איך זיא דיר אבידר דש
אבר איך ווען זיא דירש ווילט איך בעך דער בוב. דא
בייא ער ענגלישן איך דש הבט ענגלין ענפֿלין אין דש האט דש ווען איך
ענגלישן דש בוב ענגלין אין עבן איך דער הבט ענגלישן כלביס
פֿון הבדן דער בייא אשן ווילט אין דש ענגלין ענפֿלין אין דש האט
אוך אבר דער בוב. דען ווילט כלב זיין זיך.

ישאט

dit: «L'autre| hôte aussi a dit vrai. Poursuivons notre enquête.» Il se rendit chez l'aubergiste et lui dit: «Cher aubergiste, dis-moi donc, quel vin m'as-tu fait envoyer hier?» L'aubergiste dit: «Je t'ai fait envoyer du bon vin.» Le maître de maison dit: «Mais d'où te venait-il?» L'aubergiste dit: «Je vais te le dire. Justement je n'avais plus de vin lorsque tu en as fait chercher. Il ne me restait qu'un tonneau. Ce tonneau-là, je le conserve en guise de souvenir. Lorsque mon père est mort, j'ai planté un pied de vigne sur sa tombe et le vin que j'en récolte, je le mets à part dans un tonneau, en souvenir de mon père. Or comme je n'avais pas d'autre vin, je te l'ai fait envoyer parce que c'était toi.» Le maître de maison se dit: «Le troisième aussi a dit vrai. Je veux en savoir davantage.» Il se rendit chez sa mère et lui dit: «Ma chère mère, qui est mon père et de qui suis-je le fils?» Sa mère lui dit: «Quelle question! Tu es mon fils et je t'ai eu avec ton père.» Il dit à sa mère: «Si tu refuses de me dire toute la vérité, il te faudra mourir de ma main!» Il dégaina son épée et la pointa sur sa poitrine. Alors elle dit: «Mon fils, je vais te dire toute la vérité. L'homme avec lequel j'étais mariée, je ne pouvais pas avoir d'enfants de lui, et à sa mort, j'aurais perdu tout l'argent qui me venait de lui. Je me rendis donc chez un autre homme qui coucha avec moi; c'est de cet homme-là que je t'ai eu et ainsi j'ai pu garder tout l'argent pour moi.» Et le maître de maison se dit: «Le quatrième aussi a dit vrai.» L'aubergiste se dit: «Si cela continue, les hommes de Jérusalem vont faire de nous tous des bâtards!» La communauté prit la décision, sous peine d'excommunication, de ne plus héberger un seul ressortissant de Jérusalem. Ce qui fut fait et l'excommunication prononcée. C'est pourquoi il ne faut pas écouter aux portes. S'il n'avait pas collé son oreille à la porte, il n'aurait rien entendu de tel de la bouche de ses hôtes.

156 Cette histoire se trouve dans le «*Séfer ha-mousar*»[209]

(Des deux enfants de rabbi Yossé qui furent faits prisonniers par un prince de Jérusalem)

Histoire qui arriva aux deux enfants de rabbi Yossé fils de Kimhah. Ils furent faits prisonniers à Jérusalem par un prince qui|

גאשט האט אך וואר גיזאגט · איך מוז ווייטר גין אונ׳ גינג אזו צום וויין שענק אונ׳ שפראך צו אים ליבר ווירט וויש האשטו בעלכ׳טין מיר פֿר איין וויין גשיקט דא שפרך דער ווירט איך האב דיר גוטן וויין גשיקט · דא שפראך דער בעל הבית ווא איז ער דיר אביר הער גיקומן · דא זאגט דער ווירט איך וויל עש דירש זאגן איך האב עבן דש זעלבין מאל קיין וויין גיהט דא דו צו מיר האשט גשיקט · ביארט איין פס האב איך נאך גיהט דש זעלבין פס הלט איך צו איינם גידעכ׳טנים דען דא מיין פֿאטיר גשטורבן אישט דא האב איך איין וויין רעב אויף זיין קבר גיפֿלאנצט אונ׳ וויש דיא זעלבין רעב פֿר וויין טראגט דאש טוא איך מיר ביזונדר אין איין פס מיין פֿאטיר צו איינם גידעכ׳טנוס · אונ׳ דער וויל איך דש זעלבין מאל קיין אנדרן וויין גיהט האב אזו האב איך דיר אין גשיקט צו ליב · דא גידאכ׳ט דער בעל הבית דער דריט האט אך וואר איך וויל נאך מין גיוואר ווערדן אונ׳ גינג צו זיינר מוטיר אונט זאגט צו איר מיין ליבה מוטיר וויש פֿר איין פֿאטיר האב איך גיהט אודר וועש זון בין איך דא שפראך דיא מוטיר אייא וויש פֿראגשטו דוא בישט מיין זון אונ׳ איך האב דיך מיט דיין פֿאטיר גיהט · דא זאגט ער ווידר זיין מוטיר ווילשטו מירש ניט זאגן דיא רעכ׳טן וואר הייט · דא מושטו שטערבן פֿון מיינם הענדן אונ׳ נאם דש בלוש שווערט אונ׳ זעצט אירש אויף אירן ברושט · דא שפראך זיא מיין זון איך וויל דיר דיא רעכ׳טין ווארהייט זאגן דער מאן דש איך צום דיא אי גיהט האב דא האב איך קיין קינדר קענבין ביקומן · אובט וועג ער גשטארבן ווער דא ווער מיר דש מומן אלש אויש דיא הענבט גיקומן אזו בין איך הין גיגנגאן אובט האב איין אנדרן מאן לאזן בייא מיר ליגן אונ׳ האב דיך מיט דען זעלבין מאן ביקומן אלזו אישט מיר דש מומן אלש גיבליבן · דא גידאכ׳ט דער בעל הבית דער וירט האט אך וואר גיהט · דא גידאכ׳ט דער עשיר מיט דער וויש ווערדן אובש דיא פֿון ירושלים איידן מוזרים מאלין אונ׳ מכ׳ט איין חרם. אובטר קהל מן זאל קיינן מין פֿון ירושלים ביהרברגין אלש אך גישאך מכ׳טין איין חרם · דער הלבן זאל מן ניט הורכ׳ן העט דער ניט גיהארכ׳ט העט ער זעלכ׳יש ניט גיהערט פֿון דען געשטן :

קנו ראש מעשה שטיט אין ספר המוסר :

מעשה גישאך אן רבי יוסי בן קימחה מיט זיבם צווין קינדיר דיא ווארדן גיפֿנגאן צו ירושלים אין האבט איינם

שר

était la cruauté même. Rabbi Yossé alla les voir et leur dit: «Mes chers enfants, consolez-vous, je vais vous libérer sous caution.» Et qu'ils ne fassent de mal à personne! Il alla trouver le prince, cet être malfaisant et lui dit: «Mon cher Seigneur, rend-moi mes deux enfants contre caution; je te donne cent florins en échange!» Le prince dit: «Non, je ne le ferai pas!» Alors rabbi Yossé leva les yeux au ciel et se mit à pleurer amèrement, puis il repartit. Alors l'ange Michel descendit du ciel et affligea le prince d'un grand mal en partage. Ses conseillers virent la grande détresse qui lui était échue et lui dirent: «Seigneur, as-tu peut-être courroucé cet homme pieux?» Il dit aussitôt: «Oui.» Alors ses conseillers dirent: «Voilà la cause de ton mal. Car cet homme est vraiment un saint homme et la bonté même, et le Dieu Tout-Puissant a exaucé sa prière en t'affligeant d'un mal.» Le prince fit chercher rabbi Yossé et dès que rabbi Yossé fut auprès du prince, le prince connut une rémission. Le prince dit à rabbi Yossé: «Donne-moi les cents florins et emmène tes enfants!» Rabbi Yossé dit: «J'ai dépensé vingt florins de sorte qu'il ne me reste plus que quatre-vingts florins. Prends-les et rends-moi mes enfants!» Le prince se mit dans une grande colère et dit à ses serviteurs: «Ordonnez-lui de partir sur-le-champ, sinon il ira sur-le-champ rejoindre ses enfants!» Rabbi Yossé sortit de chez le prince et, à peine rabbi Yossé l'eut-il quitté, que son mal le reprit. Le prince dit à ses conseillers: «Faites-le entrer à nouveau!» Dès qu'il fut à l'intérieur, il connut à nouveau une rémission. Alors le prince dit: «Allez, donne-moi les quatre-vingts florins et emmène tes enfants!» Rabbi Yossé lui dit: «Je vais te donner soixante florins», car rabbi Yossé voyait que le prince souffrait énormément et qu'il ne connaissait pas de rémission tant qu'il n'était pas auprès de lui. Et rabbi Yossé voulait qu'il souffrît davantage. Le prince dit: «Oui, donne-moi les soixante florins!» Mais rabbi Yossé dit: «Je vais te donner quarante florins.» Pour finir, le prince dit : «Emmène tes enfants sans rien me donner, car je vois bien que je n'aurai pas la paix avec toi.» Rabbi Yossé jura sur sa foi qu'il ne partirait pas aussi longtemps que, dit-il: «Tu n'auras pas fait le décompte des jours où tu détenais mes enfants captifs| et

אַב

de la perte sèche qu'ils ont eu parce qu'ils n'ont rien pu gagner.» Ils en arrivèrent à la conclusion que les enfants auraient pu gagner quatre-vingts florins. C'est la somme qu'il exigea du prince s'il voulait avoir une rémission totale. Aussi fut-il obligé de lui donner les quatre-vingts florins et de laisser ses enfants rentrer chez eux en toute quiétude. Fin.

157

(D'un homme très pieux qui mourut et dont les dernières volontés furent d'interdire à ses enfants de se quereller, car ils se laisseraient aller à faire des serments)

Histoire qui arriva à un homme pieux d'un âge déjà fort avancé. Alors qu'il était sur le point de mourir, il laissait trois fils. Il leur dicta ses dernières volontés: ne jamais se quereller entre frères, car, lors des disputes, ils se laisseraient aller à faire des serments. Il n'avait jamais fait le moindre serment de sa vie. A sa mort, il leur laissa un beau jardin d'épices. Il leur incombait de le surveiller sans relâche à cause des voleurs. La toute première nuit, c'est le fils aîné qui resta au jardin. Le prophète Elie s'en vint et lui dit: «Mon cher fils, que désires-tu? Etudier? Veux-tu étudier toute la Torah? Ou veux-tu avoir beaucoup d'argent? Ou veux-tu épouser une belle femme?» Il dit: «Je veux avoir beaucoup d'argent.» Alors le prophète Elie lui donna une pièce de monnaie et il eut beaucoup d'argent. La nuit suivante, ce fut le deuxième fils qui resta au jardin. Le prophète Elie vint le voir et lui demanda ce qu'il désirait. Il dit qu'il voulait étudier toute la Torah. Alors il lui donna un livre et il sut toute la Torah. La troisième nuit, ce fut le fils cadet qui resta au jardin. Le prophète Elie vint le voir et lui demanda ce qu'il désirait: étudier? Ou voulait-il autre chose. Le fils cadet voulait une belle femme. Le prophète Elie lui dit: «Alors viens avec moi et je te donnerai une belle femme pieuse.» Et tous deux partirent de concert. Puissions-nous être heureux plus longtemps encore! La première nuit, ils la passèrent dans une auberge où l'aubergiste était un fort méchant homme. La nuit, le prophète Elie entendit les poules converser avec les oies. Elles disaient: «Que de péchés il a dû commettre, ce jeune homme, pour aller épouser la fille de cet homme! Car ils ne valent rien, ni l'un ni l'autre et qui plus est, ce sont des idolâtres.» A ces mots, le prophète Elie qui les comprit quitta les lieux. La nuit suivante, ils la passèrent|chez un autre

.דינן פֿור פֿעלקן אויך ווייט איז העטן דאס אזוינע אש דאבן אז אבער קיבדר אש דאס אבנבדר איז ווי העטן ווייל דער אש קיבדר איז אש דאס אבנבדר איז מיט אנדערש ווי אזוי רעכטן איז אלזו

דאבן אין פֿון אך עלטער איז ווען דאבן דאס דינן פֿור זעלבן קיבדר אבן אין אש דאס אבנבדר ווען אז דאבן אזוי אש ווי מוזן איז פֿעבן

אלטיבדר זעלבן אין ניט איז ווי בשלום איז דינן קיבדר אש ליב אז איז היים אין ניט :זיין הוי סליך

מעשה קנז

פֿאר שטוב ערש אויב אלטן דאס דינן אז אבער באלד איז דאס .ווייטר זעלבן אויך שיקן אלטיר אז אויסן אלטן ווי אויב אז אלטן אבנבדר איז דאס אלזו :זיין הוי אלזו אבנבדר איז ווי אבער באלד איז דאס .ווייטר זעלבן אויך שיקן אלטיר אז אויסן אלטן ווי אויב אז אלטן אבנבדר איז דאס אלזו :זיין הוי אלזו

aubergiste où les poules conversaient aussi avec les oies. Elles disaient: «Quel péché il a dû commettre pour aller épouser la fille du maître de céans! Car ce sont de fort méchantes gens et qui plus est, des idolâtres.» Le lendemain matin, ils se levèrent et se remirent en route. La troisième nuit, ils la passèrent chez un maître de maison qui avait une fort jolie fille. La nuit, le prophète Elie entendit les poules converser avec les oies. Elles disaient: «Que ce jeune homme doit être vertueux pour qu'on le marie à une femme aussi belle et aussi pieuse! Car cette maison est habitée par des gens justes et pieux.» Le lendemain matin, le prophète Elie se leva et servit de marieur pour que le maître de céans donnât sa fille au jeune homme. Les noces furent célébrées et ils s'en retournèrent chez eux sains et saufs. C'est le Saint, béni soit-Il, qui le récompensa pour avoir respecté les dernières volontés de son père. Que chacun donc respecte, de son père, les dernières volontés, et il vieillira dans la gaîté.

אין מעשה בוך

שטורב

ה"ע בעל חסיד דער אלט אבער . קוק עדן א שאד אין אזוי דאס איז וויל אויך
אזוי: אזוי שליכט ווערט ביי דעם ווערט אין מיט פרויען אסאך זורן דער טור היירוט
דעם יונגן ווערט אין מיט דער ווערט אז אויך מיט דעם יונגן ווערט אין סדר
דער אז אלזוי ווערט טויב אין מיט דער ווערט אויך מיט דעם יונגן ווערט אין סיי
אין אזוי אז אויך אויך וויל אז שטארבן ווערט אבער אויב אלזוי שטיל אין אויך
אז אזוי: אלזוי אויב ווערט אז שטארבן ווערט אויב אלזוי שטיל אין אויך
אין אזוי אז אויך אויך וויל אז שטארבן ווערט אבער אויב אלזוי שטיל אין אויך
אז אזוי: אלזוי אויב ווערט אז שטארבן ווערט אבער אויב אלזוי שטיל אין אויך

אל היא וויל איך נון אן הייבן צו שרייבן דיא מעשים פון רבי
יהודא חסיד אוב פון זייבע פאטער רבי שמואל חסיד וויאש זיך אין
אירן צייטן פיר לאנדן אזא:

קנח

מעשה נישאלך אין רבי יהודא חסיד צייטן דא ווארן צו רעגנשבורג
איין טור היטיר דער ווארן אין אר איין פרויטר רושר רשע אובט
אן ער הוב דא דורך טרוש אין רוש אתת ואש דא ווארן אובט . אין
ען איין טור אין אש ואש אתת אין רוש טרוש אין אר איין פרויטר
אין סיי אין אויך אויך וויל דא שטארבן ווער ווארן אובט אלזוי טשוי אין אויך
אז: אזוי דאס אוב בין עולם הבא זיין אזוי דש אלט אין בן אויך אר דער
ערר דא אין טראוש רוש אין טור צוש ווערט אויך מיט מן ווען זיין סיי
רשע דרוש אין סדר נון זיין ווא נון צו לייטן צו הייבן אן ער ווערט דא ווארן
אין זכות האבן אז: אין אין ער אש דאס אובט שון אזוי ווייב פרוש אין
ביקוש דען זיין זיא זיין אייגל צדיקים הינן אין דעס ווערט אז: הוי
שטובט דער אלזוי: הבניא אויך אוב ווער שדכון דש דער בעל הבית
אין אזוי אז: אלזוי הבניא אויך אוב ווער שדכון דש דער בעל הבית
דעס יונגלאן זיין אויך טאטיר לאנד אובט מכטן אוב באל טיר ברייכט אובט
צוואה נאטרש זיין אין אויכר זיין אז: אין אויכר זיין פאטרש צוואה הלטן
האט הילטן דרוס אז: אין אויכר זיין פאטרש צוואה הלטן
טוט ער מיט פרייד אלטן:

Notes aux *mayses* 1–157

1 Il s'agit de l'*editio princeps*.

2 Bien que le recueil n'ait que 255 (en fait 257) histoires, 300 est un chiffre magique pour les contes et les fables.

3 En yiddish, ce mot est utilisé pour désigner le Talmud. En fait, la *Gemara* désigne la partie du Talmud qui englobe les commentaires sur la Michna (Répétition), qui contient elle-même les lois.

4 Il s'agit du *Midrach Rabba*, vieux recueil de légendes sur le Pentateuque et les cinq rouleaux (Esther, le Cantique des Cantiques, Ruth, les Lamentations de Jérémie et l'Ecclésiaste). Il fut imprimé pour la première fois à Constantinople en 1512.

5 Bahya ben Acher, commentateur cabaliste de la Torah, né et mort à Saragosse (1260–1340) et propagateur d'une doctrine mystique et piétiste.

6 *Livre des dévots,* de Judah le Pieux, fondateur de la mystique juive en Allemagne. Ce livre contient des renseignements précieux sur la vie et les croyances des communautés juives au Moyen Age dans le Saint Empire Romain Germanique.

7 *Livre de morale* du cabaliste Judah Kalaz qui vécut au XVIe siècle.

8 Nom donné à plusieurs anthologies de *midrachim*, commentaires rabbiniques sur les Ecritures Saintes. Ici, il s'agit du *Yalqout Chimoni*, rédigé par Siméon le Prédicateur au XIIIe siècle.

9 Le mot Torah désigne en général la Loi écrite, c'est-à-dire le Pentateuque. Ici le terme englobe également la Loi orale, donc le Talmud, rendu ainsi et pour la première fois accessible au public. En fait, le recueil propose un choix opéré dans la partie narrative du Talmud appelée *Aggadah*.

10 Aujourd'hui Międzyrzecz.

11 Le petit comput est l'indication de l'année sans les mille (5362). Ceci équivaut à 1602.

12 L'un des célèbres imprimeurs chrétiens bâlois qui prit la succession d'Ambroise Froben, imprimeur du Talmud de Babylone (1578–1580), et dont l'activité s'étendit de 1593 à 1615.

13 Récits homilétiques et histoires édifiantes qui ont pour héros des personnages bibliques ou des sages.

14 Partie narrative du Talmud, complémentaire à la partie *halakhique*, c'est-à-dire relative aux lois.

15 *Kuh bukh*, recueil de fables animalières, édité à Vérone en 1594.

16 Chansons de gestes germaniques, existant dans des adaptations en yiddish.

17 Ici, ce sont les slaves qui habitent la partie occidentale, la Biélorussie et l'Ukraine.

18 La plupart des phrases riment comme pour être déclamées plutôt que lues.

19 Les références sont celles d'avant l'impression du Talmud, dont la première remonte aux environs de 1520. Ce fut celle de l'imprimeur chrétien Daniel Bomberg à Venise. La foliation utilisée depuis est mise entre parenthèses.

20 Il s'agit des vêtements blancs que la femme porte après la fin de ses règles pour s'assurer que les pertes sont bien terminées.

21 L'érudit n'a pas rempli son devoir conjugal, voilà la véritable raison de sa punition et non pas la non-observance des lois de pureté, *Niddah*.

22 Le Pentateuque, par rapport au reste de la Bible.

23 Il manque le verset en hébreu.

24 Le mot qui figure dans le texte est incompréhensible. Nous avons fait appel à une version ultérieure du *Mayse bukh*.

25 Le mot en hébreu est repris, suivi du yiddish.

26 Cette mention est étrange, car en fait l'homme est tenu d'observer les commandements dès l'âge de treize ans, âge auquel il fait sa *bar mitsvah*.

27 Il y a une alternance entre l'emploi du pronom au pluriel et au singulier.

28 Dans le texte, Joseph est caractérisé en hébreu, *Yosef moker shabos*, suivi de la traduction en yiddish, *Yosef, der den shabos tut ern*. Cette histoire rappelle celle de l'anneau de Polycrate.

29 «On peut emprunter des cruches de vin et d'huile à son prochain le chabbat, à condition de ne pas lui dire: prête-moi!»

30 Il manque le verset en hébreu.

31 Il y a hésitation entre l'oral et l'écrit au niveau de la narration, ce qui témoigne bien de l'entre-deux dans lequel se situent ces histoires.

32 «Avec quels harnais un animal peut-il sortir le chabbat?»

33 C'est la première et la plus ancienne histoire connue.

34 «Avec quoi peut-on allumer les lumières du chabbat?»

35 Tous deux furent des sages éminents de la période du Second Temple et parmi les derniers à transmettre la Loi oralement. Contrairement à Chammaï qui prônait la rigueur *halakhique*, Hillel était pour une interprétation plus souple de la Loi. Son enseignement exemplaire basé sur la patience est resté un modèle de l'enseignement rabbinique.

36 Les quatre premières lettres de l'alphabet en hébreu.

37 Dans cette histoire, il y a une alternance entre le mot germanique *prister* et le mot hébreu *cohen*.

38 Dans la cabale, Dieu est composé d'un élément masculin et d'un élément féminin. Ce dernier, appelé *Chekhina*, a été séparé de lui et condamné à errer sur la terre. C'est pourquoi il est symbolisé par l'exil. Lorsque l'élément féminin aura fini son errance et rejoint Dieu, le Messie viendra et l'exil prendra fin.

39 La croyance populaire voulait que rabbi Siméon fils de Yohaï, l'un des tannaïtes les plus importants, fût l'auteur du *Zohar*, le *Livre des Splendeurs*, mis en circulation au XIIIe siècle sous son nom. Aussi devint-il le héros de la cabale. Sa tombe à Méron, près de Safed, centre de la cabale pratique après l'expulsion des juifs d'Espagne, devint un lieu de pèlerinage pour des milliers de fidèles.

40 «Ce qu'on peut sortir de la maison en cas d'incendie un jour de chabbat.»

41 *Elicha baal knafaïm.* Dans le texte, il y a trois mots pour désigner les ailes: *knafaïm* en hébreu, *fetich* et *fligil* en yiddish, ce qui est intraduisible en français.

42 Dans le Talmud, les ailes sont recouvertes d'or et d'argent. Cette image n'y figure pas.

43 Libérer les captifs, et en premier lieu les captives, contre rançon, c'est, comme le souligne le Talmud, un commandement qui passe avant tous les autres. A l'époque de la parution du *Mayse bukh*, Venise était le centre le plus important de ce rachat.

44 Ce mot se trouve au début du titre suivant.

45 Intitulé complètement erroné. Il s'agit de *Taan* f° 7a.

46 Rendre visite à un malade fait partie des commandements à observer.

47 Le texte mentionne par erreur rabbi Judah.

48 «Selon une tradition rabbinique, tous les enseignements de la Michna introduits par cette expression et présentés de la sorte sous forme impersonnelle, doivent être attribués à rabbi Nathan (le Babylonien). Le président du sanhédrin, qu'il avait offensé, décréta qu'on ne rapporterait plus les enseignements de rabbi Nathan sous son nom.» In: *Le Talmud. Edition de Steinsaltz. Guide et Lexiques* (Paris 1995) 86.

49 Expression qui désigne rabbi Meïr, «pénalisé par ses pairs pour avoir manqué de considération au *Nassi*, en présentant ses enseignements de manière impersonnelle». In: *ibid.* 85.

50 La nature et la qualité de la prière, bien plus que sa longueur, sont d'une importance capitale pour le hassidisme (piétisme) allemand.

51 Chapitre neuf: «Quiconque voit un endroit où des miracles se sont produits pour Israël dit: Loué soit celui qui a fait ici des miracles pour nos ancêtres.»

52 Nom de la prière du matin et du soir qui commence par ce mot: *Ecoute, Israël, l'Eternel est notre Dieu, l'Eternel est Un!* (Dt 6, 4).

53 Amen et *Seloh* (Ainsi soit-il), sont les deux expressions qui closent les histoires.

54 Le Talmud de Jérusalem est très rarement cité. La référence est empruntée à l'*editio princeps*.

55 «Quiconque envoie un acte de répudiation à sa femme.»

56 Ce mot se trouve au début du titre suivant.

57 «Une enquête approfondie est nécessaire pour le civil et pour le criminel.»

58 «Il est interdit de faire commerce avec les idolâtres dans les trois jours qui précèdent leurs fêtes.»

59 C'est le rôle normalement dévolu à la femme mariée, celui d'être le tabouret de son mari dans le monde à venir.

60 Ce verset n'est pas cité en hébreu.

61 Cf. Ez 32, 29–31.

62 Alors que d'habitude, le mot hébreu *ben* est utilisé pour fils, ici nous avons exceptionnellement *zun*.

63 Cf. Zach 2, 10: *Aux quatre vents des cieux je vous ai dispersés.* Le verset en hébreu manque.

64 Sans indication.

65 Cette cérémonie marque la fin du chabbat et le début de la semaine: elle souligne leur séparation.

66 Etui contenant un parchemin sur lequel figurent des passages bibliques du Deutéronome (6, 4–9; 11, 13–21) et qui est fixé sur le chambranle des portes d'une maison juive.

67 Cf. Ps 121, 8: *Dieu te garde au départ, au retour, dès lors et à jamais.*

68 *Bemazl tov,* expression de félicitations.

69 *Tsitsith,* franges dont est muni le *talith katan*, vêtement que l'on porte sous la chemise et dont les franges dépassent. Pour les chassures, cf. Howard Jacobson: «Shoes and Jews», in *REJ* 161 (2002) 233.

70 Cf. Dt 15, 4: *Qu'il n'y ait donc pas de pauvre chez toi.*

71 Le verset en hébreu manque.

72 En plusieurs endroits, la numérotation est erronée. Nous nous conformons à la numérotation en hébreu qui omet le numéro 47.

73 Rabbi Meïr (env. 110–175) fut un très grand érudit et un maître en dialectique. Dans la littérature aggadique, qui nous intéresse ici, il est connu sous le nom de *Baal ha-Ness*, le faiseur de miracles. Sa femme, Berouryah, fut célèbre pour son érudition. Son père mourut en martyr, sa mère de mort violente et sa sœur fut emmenée en captivité dans une ville romaine où elle vécut une vie horrible. Berouryah exhorta son mari à la libérer, ce qu'il fit, mais il n'y parvint qu'au prix de difficultés énormes. A son retour, il dut fuir avec sa femme à Babylone.

74 La fin de cette histoire n'est pas claire et nécessite le recours à d'autres versions pour savoir de qui il est question. Mais ce qui est surprenant, c'est la conclusion «réaliste» qui semble en définitive corroborer les dires de l'incroyant.

75 «Chacun d'Israël a sa part du monde à venir.»

76 Honi ha-meaggel. Cet homme pieux vécut au Ier siècle de notre ère et fut un faiseur de miracles, particulièrement un faiseur de pluie: il traçait un cercle, se plaçait au centre et priait. Ici le cercle est remplacé par un gâteau.

77 *Shir hamaalot:* Il s'agit soit du chant des pèlerins montant à Jérusalem, soit du chant du retour de Babylone. Au sens restreint, *Shir hamaa-*

loth est le Psaume 126 (chant du retour à Sion) que l'on chante les jours de chabbat et les jours de fêtes avant les grâces.

78 Le verbe est au futur dans le texte, ce qui ne correspond pas à la logique.

79 Cette loi.

80 Ce proverbe est en hébreu.

81 Cette histoire correspond au f° 18b du Talmud de Babylone, mais le *Mayse bukh* l'a empruntée au recueil d'*aggadot* imprimé en 1516 à Salonique, le *En Yaaqov* [La source de Jacob], de Rabbi Jacob ben Salomon ibn Habib. On y parle du demi-sicle qu'il fallait verser au Temple.

82 *Le lion rugit: qui ne craindrait?*

83 Mot à mot «du Très Haut».

84 «Voici les infirmités qui rendent un animal impur.»

85 «Il est interdit de cuire toute viande avec du lait.»

86 «Le préposé leur dit: Sortez et voyez si l'heure de l'abattage (du sacrifice quotidien) est arrivé.» Il y a une erreur dans l'énoncé. Ce n'est pas «Ceux qui ont souffert», mais «Quiconque envoie».

87 «Quiconque engage des ouvriers.»

88 Il s'agit de Yohanan fils de Nappaha (185–279), qui est, selon Maïmonide, le rédacteur du Talmud de Jérusalem. Son collègue le plus renommé fut son beau-frère Siméon Rech Laqish (200 env.–275 env.) qui, après avoir été brigand et gladiateur, fut un très grand sage.

89 Connu sous le nom de *pilpoul*, cette méthode fort intéressante devient de la casuistique pure quand elle est poussée à l'extrême. A l'époque du *Mayse bukh*, le *pilpoul* était extrêmement usité en Europe de l'Est pour aiguiser l'esprit de l'étudiant.

90 «Ce qu'une femme a trouvé, de même que ce qu'elle a confectionné de ses mains, appartient au mari.»

91 L'un des trois hommes les plus riches de Jérusalem, avec Kalka Saboua (voir *infra*) qui pourvurent la population en nourriture pendant le siège de la ville en l'an 70 et qui fut célèbre pour sa générosité et sa piété.

92 «Bien qu'il ait été dit qu'une vierge aura droit à deux cents pièces d'argent.»

93 Nous avons fait appel à la suite pour compléter cette phrase. L'absence prolongée du mari parti étudier est un problème sérieux, car il fait indi-

rectement de la femme une *agounah* (femme abandonnée) qui ne peut plus se remarier, contrairement à une veuve. Ce statut, Gamaliel Ier avait déjà cherché à l'assouplir au Ier siècle. Au Moyen Age, le rabbinat est confronté au même problème.

94 «Quiconque a fait vœu de ne rien manger de cuit, peut manger du rôti.»

95 «Quiconque a fait vœu de ne pas boire de vin le jour, cela ne lui sera interdit que jusqu'à l'obscurité.»

96 Traité de la *Michna* à la fin de *Nezikin*. On en lit au moins un chapitre tous les chabbats entre la Pâque et le Nouvel An. C'est, avec les Psaumes et les Proverbes, le traité le plus populaire et le plus cité, aussi par les femmes.

97 *Kal vehomer mah doh: a minori ad majus:* «Terme technique pour exprimer l'idée qu'on tire des conclusions d'un sujet peu grave à un sujet plus grave et vice versa.» In: Abraham Elmaleh: *Dictionnaire hébreu-français* (Jérusalem 1950) vol. 4, col. 3389. Cette expression est suivie de *mikol cheken*, a fortiori, vol. 2, col. 1263. Il s'agit d'une argumentation talmudique.

98 «Les habitants de la ville qui ont vendu la place publique, achèteront une synagogue avec cet argent.»

99 Il semble y avoir une erreur dans le titre, les étudiants voulant savoir la raison de sa longévité!

100 Prière récitée sur une coupe de vin le chabbat ainsi que les jours de fête.

101 Il manque une partie de la phrase, ce qui rend la compréhension difficile. Dans le Talmud, nous trouvons: «Pourquoi n'as-tu pas dit lorsque je te bénissais: Qu'il en soit de même de mon maître!»

102 Le mot *pchat* qui signifie sens premier, littéral, est le premier degré d'interprétation.

103 Le jour du chabbat, la distance qu'un juif peut parcourir est limitée. Une limite de chabbat équivaut à 2000 aunes. Un juif peut se déplacer librement à l'intérieur de la ville et sur une distance de 2000 aunes en dehors de celle-ci. Il est possible de prolonger la limite de la longueur d'un pain (de la grandeur de deux repas), ce qui ajoute encore 2000 aunes. C'est ce qu'on appelle l'*eruv*.

104 «Le concert de flûte (de la flûte de *Soukkah*) se déroulera soit cinq, soit six jours.»

105 «Dix lignées sont montées de Babylone (en Terre Sainte).»

106 Rabbi Judah ha-Nassi. L'empereur Antonin est sans doute Caracalla. Cf. Günter Stemberger: *Das klassische Judentum* (München 1979) 23.

107 Poisson monstrueux qui sera servi au banquet des justes lors de la venue du Messie.

108 Le mot utilisé en yiddish est *fer shtuptir*, «incirconcis».

109 «Une fois la sentence rendue, on le fait sortir pour le lapider.»

110 En fait, c'est une règle talmudique et non un verset biblique.

111 «Là où on coutume de travailler la veille de Pesah.»

112 Il s'agit du sacrifice quotidien de l'agneau offert au Temple, matin et soir. Cf. Nb 28, 1–8.

113 Commentaire sur A Z f° 11a dans *En Yaaqov*. La source est *Tanhouma*.

114 *Ainsi parle YHVH, le rédempteur et le Saint d'Israël,/ à celui dont la vie est méprisé et qu'abominent les nations, à l'esclave des tyrans:/ Des rois en te voyant se lèveront, des princes se prosterneront,/ à cause de YHVH, qui s'est montré fidèle, du Saint d'Israël qui t'a élu.*

115 «On ne se présente pour la prière qu'en toute humilité.»

116 Ce n'est que vers la fin qu'on rapporte un texte de *Ber* f° 63a.

117 Commentaires français rédigés entre 1250 et 1300, qui prennent appui non pas directement sur le Talmud, mais sur les commentaires de Rachi.

118 D'après Gaster, *Ma'asseh Book* 679, l'auteur a pris cette histoire dans le recueil «La source de Jacob» qui cite Rachi.

119 Le texte hésite entre le voussoiement et le tutoiement.

120 Le mot hébreu pour verset, *pasuk*, s'applique normalement à un verset de la Bible. Ici ce mot désigne la maxime d'un rabbi de la *Michna*, rabbi Eléazar fils de Siméon.

121 En fait, il devrait s'agir de rabbi Siméon fils d'Eléazar.

122 *Roch ha-chanah*, le Nouvel An civil, se situe à l'automne et dure deux jours.

123 *Mitsva:* il s'agit d'un commandement que l'on a à observer.

124 «Celui qui a été pris de délire et a dit: Ecrivez un acte de répudiation à ma femme.»

125 Les légendes du roi Salomon, vainqueur des esprits malins, étaient très populaires au Moyen Age.

126 *Chamir* signifie 'diamant'. Le ver dont il est question fut créé le sixième jour, à la brune.

127 Le vêtement d'Aaron le grand prêtre.

128 Dans la cabale, le *Shem hamforesh*, le nom exprimé de Dieu, confère à celui qui le connaît une puissance surnaturelle.

129 Selon la loi du lévirat, le frère du défunt mari devait obligatoirement épouser sa veuve, si celle-ci était sans enfants. La cérémonie de la *halitsah*, où la veuve «retire la sandale du pied de son beau-frère et lui crache à la face (en face de lui)» permettait de la libérer de cette obligation. (cf. Dt 25, 5–11).

130 Nom traditionnel du roi Salomon, fils de David.

131 Les trois versets en hébreu manquent.

132 Les dix classes (de juifs) comprenant les prêtres, les lévites.

133 Commentaire du Traité *Qiddouchin*. C'est l'histoire de la Matrone d'Ephèse. Pétrone, *Le satiricon*, ch. 111sq.

134 Histoire incomplète.

135 Macchabées.

136 Ce verset n'est pas cité en hébreu.

137 La Bible. Mais on n'y parle pas du Temple d'Hérode!

138 Elles le font de leurs mains nues, ce qui est omis dans le texte.

139 Cette portion de phrase manque dans cette version. Elle a été rajoutée pour la compréhension du texte.

140 La légende d'Abraham dans le four à chaux était une légende extrêmement populaire. Elle venait en tête des deux manuscrits qui présentent de nombreuses histoires communes avec notre recueil. Il s'agit du manuscrit de Rovere et de celui d'Innsbruck. La source de cette histoire est le *Behaye*.

141 Le mot yiddish est omis ici.

142 Numérotation erronée.

143 Au singulier dans le texte.

144 Ce qui équivaut à une «saine» saignée!

145 La différence entre celui qui a été éloigné du profit de son prochain, et celui qui a été écarté du profit de la nourriture.

146 Numérotation identique pour a et b.

147 Toutes les dénominations d'un vœu ou alors le nom de Dieu.

148 L'une des portes somptueuses du Temple, datant des années 20 avant notre ère, dont les battants, faits d'airain de Corinthie, brillaient comme de l'or. D'après le nom de son mécène originaire d'Alexandrie.

149 Le mois de *Nissan* est à cheval sur les mois de mars et d'avril. C'est le premier mois de l'année religieuse, mais le septième de l'année civile.

150 C'est le huitième mois de l'année religieuse, mais le deuxième de l'année civile qui commence avec le mois de *Tichri* (septembre–octobre). Il correspond aux mois d'octobre–novembre.

151 Dans *Berakhot*.

152 *Pourim* est une fête lors de laquelle on commémore la reine Esther qui a sauvé le peuple juif de l'extermination. Le mot *pourim* signifie les dés, ceux que l'on jeta pour savoir quand elle aurait lieu (les 14 et 15 *Adar*).

153 «Les quatre peines capitales» prononcées par le tribunal rabbinique sont la lapidation, le bûcher, la mort par l'épée et la strangulation.

154 Fleuve du chabbat, fleuve légendaire.

155 L'éphod du grand prêtre. Cf. Ex 28, 6 et I Samuel 2, 18. C'est une «sorte de corselet maintenu par une ceinture et des épaulières. A ce corselet est attaché le ‹pectoral du jugement›, et le pectoral porte les sorts sacrés.» In: *La Bible de Jérusalem* (Paris 1962) 90, note b.

156 Nous avons mis le pluriel à la place du singulier dans le texte.

157 Haman était le ministre qui voulait faire exterminer le peuple juif et dont l'histoire est racontée dans le Rouleau d'Esther que l'on lit à *Pourim*. Haman, désigné sous le terme de *roshe*, le méchant, est devenu l'ennemi par excellence, le prototype de l'antisémite. A l'instar du *Fastnachtsspiel*, il existe le *pourimshpil:* on y met en scène cette histoire.

158 Cf. Est 6, 11: *Il sera fait ainsi à l'homme que le roi veut honorer.*

159 Depuis la destruction du Temple, la prière a remplacé les sacrifices en importance.

160 Nous constatons, là aussi, une hésitation entre le tutoiement et le vouvoiement.

161 Prov 13, 23. Le texte cite l'Ecclésiaste, mais c'est une erreur.

162 «Comment étend-on les limites de la ville?»

163 Il apparaît dans la littérature aggadique et cabalistique. Il est l'ange le plus puissant et le plus proche de Dieu.

164 Indication erronée. Cette histoire apparaît sous différentes formes dans les *midrachim*, mais pas avec la même morale. Cf. l'histoire 249 qui est l'inverse de celle-ci.

165 «L'or acquiert l'argent, mais l'argent n'acquiert pas l'or.»

166 Nathan le Babylonien.

167 *Kaviohl* (l'orthographe est erronée): expression allégorique ou anthropomorphique qui fait référence à Dieu. Cf. Marcus Jastrow: *Dictionary of the Talmud* (Philadelphia 1903, reprint Jérusalem s.a.).

168 *Nassi*: président du sanhédrin. *Rabban* (notre maître) est le titre qui lui est conféré.

169 *Tahanounim*, appelées aussi *tehinot*, sont des prières de supplication où on implore la grâce de Dieu pour ses nombreux péchés. On les rapproche de la prière de Dt 9, 3sq. Plus tard elles seront intégrées dans les prières quotidiennes, avec mention des nombreuses persécutions: en Allemagne, à partir des Croisades. A l'époque du *Mayse bukh*, les *thines* en yiddish sont des prières destinées aux femmes. Elles sont soit la traduction des prières en hébreu, soit des prières composées par des femmes pour des femmes. Le mot de *tehinot* employé ici l'est d'une manière erronée d'après Gaster. Pour lui, il s'agit de *tahanoun*, prière de supplication où l'on met son visage au creux du coude pour chasser toute pensée étrangère. Cf. Gaster, *Ma'asseh Book*, vol. 2, 684 n. 135. Bertha Pappenheim, elle, le conserve dans sa «transcription». Cf. Bertha Pappenheim: *Allerlei Geschichten* (Frankfurt a.M. 1929) 131. Ce qui veut dire que l'édition d'Amsterdam de 1723, utilisée à la fois par Gaster et Pappenheim, reprend le mot de l'*editio princeps*. S'agit-il effectivement d'une erreur ou bien ce mot fait-il allusion au fait que certains hommes utilisaient ces livres de prières en yiddish?

170 Commentaire d'Ex 25, 2: *Dis aux enfants d'Israël de prélever pour moi une contribution: vous la percevrez de quiconque prendra la chose à cœur.* – «Cette histoire se trouve dans le *Behaye*, à la section hebdomadaire de l'Exode.» Cette section de la semaine est un chapitre du Pentateuque qu'on lit chaque samedi à la synagogue.

171 Dans le *Traité des Pères/Pirqé avot* 6, 9.

172 Cf. Prov 6, 22: *En ton cheminement, elle te mènera; à ton coucher, elle te gardera. Ranime-toi, elle s'épanchera en toi.*

173 Cf. Ps 119, 72: *Un bien pour moi que la loi de ta bouche, plus que millions d'or et d'argent.*

174 En signe de deuil.

175 Cf. Is 42, 5.

176 On passe les sept jours de deuil assis sur un siège bas ou par terre, sans chaussures, le port du cuir étant interdit.

177 La cérémonie de la Pâque se déroule selon un ordre (*seder*) bien défini.

178 Dans Gn 10, on énumère soixante-dix peuples qui descendent des fils de Noé. On les évoque également dans le Talmud et le *Midrach*. Ils représentent l'humanité toute entière, par opposition à Israel, le peuple unique. Connaître les soixante-dix langues, c'est donc connaître les langues du monde entier. D'après la légende, le roi Salomon était non seulement polyglotte, mais il comprenait en outre la langue des animaux (et des plantes – connaissance dont sera dotée la femme de rabbi Hanina). La compréhension de la langue des animaux, nous la retrouvons chez Saint François d'Assise. Il est intéressant de noter ici que les juifs, qui étaient souvent commerçants et qui voyageaient beaucoup, étaient connus pour parler plusieurs langues. Il en est de même encore aujourd'hui. Certains motifs se retrouvent aussi dans le conte de Grimm: «Die Bienenkönigin» [La reine des abeilles]. In: *Kinder- und Hausmärchen* (Stuttgart 1983) vol. 3, 110, n° 62.

179 Cela nous rappelle une coutume moyenâgeuse d'incorporation du savoir: pour apprendre l'alphabet au tout jeune garçon à l'école, on inscrivait les lettres sur une ardoise et on les barbouillait de miel; l'enfant murmurait les lettres tout en mangeant le miel. Cf. Israel Abrahams: *Jewish Life in the Middle Ages* (New York, reprint 1896) 348. Cf. aussi Herrade de Landsberg qui, dans son prologue au *Hortus deliciarum*, se compare à une abeille qui a butiné le miel des écrits et son livre à un rayon de miel. Cette métaphore se rapportait aussi bien aux hommes qu'aux femmes (cf. Katrin Graf: *Bildnisse schreibender Frauen im Mittelalter. 9. bis Anfang 13. Jahrhundert*, Basel 2000, 64).

180 D'après la légende, Lilith était la première femme d'Adam et son égale. Elle refusa de se soumettre à lui et le quitta. Au Moyen Age, elle est

omniprésente comme la reine des diablesses qui poursuit les hommes et porte malheur aux enfants.

181 Cf. le mythe de Tristan et Yseult, présent à différentes reprises dans cette histoire.

182 Cf. Grimm: «Das Wasser des Lebens» [L'eau de vie]. In: *Kinder- und Hausmärchen* (Stuttgart 1982) vol. 3, 176sq., n° 97.

183 C'est le motif des animaux reconnaissants.

184 Maître des mers et poisson mythique (Jb 40sq.). D'après le *midrach*, un léviathan – mâle et femelle – fut créé le cinquième jour de la Création, mais il ne put survivre sans mettre le monde en danger. Aussi sala-t-on la femelle en attendant de la servir aux justes lors de la venue du Messie. A ce moment-là, le mâle qui, dans les contes juifs, est le roi des poissons et apprend les soixante-dix langues à l'homme, sera tué par Gabriel et servi lui aussi aux bienheureux.

185 Le verset en hébreu manque.

186 Le vieil homme.

187 Cf. Dt 19, 17: *Les deux hommes qui ont le litige se tiendront en face de YHVH (Adonaï).*

188 Cf. II Sam 13, 26–31: «Prise de Rabba». De par son style et sa thématique, cette histoire rappelle l'épopée du *Nibelungenlied*. Joab se fait forger une épée tout comme Siegfried, et tout comme lui, il tue le forgeron!

189 Début du verset récité aux offices du matin et du soir et qui constitue la profession de foi du judaïsme.

190 Cf. Ex 14, 14: *YHVH (Adonaï) guerroiera pour vous, et vous, vous resterez cois!*

191 Cf. II Sam 13, 27–29: *Joab envoya alors des messagers à David pour dire: J'ai attaqué Rabba, je me suis même emparé de la ville des eaux. / Maintenant, rassemble le reste de l'armée, dresse ton camp contre la ville et prends-la pour que ce ne soit pas moi qui conquière la ville et lui donne mon nom./ David rassembla toute l'armée et alla à Rabba, il donna l'assaut à la ville et s'en empara.*

192 «Bénissez!» Premier mot de l'appel au culte public lu aux offices du matin et du soir. L'appel complet est: «Bénissez Dieu le seul béni!» et les fidèles répondent: «Béni soit Dieu qui béni pour toute éternité!»

193 Dans le Talmud, nous avons Eliézer fils de Siméon au lieu de Hanina.

194 Le mot *yalqout* signifie à la fois sac et recueil, ainsi que sac à livres. Cette histoire se trouve dans le *Midrach Zutta* (Cantique des Cantiques, Ruth, Lamentations, Ecclésiaste) édité par Salomon Buber (Berlin 1894) 55.

195 Il s'agit des limites de la ville en relation avec l'*eruv*. Cf. note 103.

196 Dans l'eschatologie juive, le Messie fils de Joseph est un précurseur du véritable Messie, fils de David; il tombera dans les guerres contre les nations. D'après Lazare Goldschmidt, le traducteur du Talmud de Babylone en allemand, son nom est tellement frappant qu'on ne peut méconnaître son emprunt au christianisme primitif. In: *Der Babylonische Talmud* (Berlin 1930) vol. 3, 398sq.

197 *Souk* f° 52a.

198 Selon Ginzberg, il s'agit de la première histoire connue d'un *dibbouq* (cité par Gaster, p. 686). Elle concerne le cabaliste de Safed, Isaac Louria et ses disciples. Le *dibbouq*, terme qui n'apparaît en fait qu'au XVIIIe siècle, est un esprit malin qui se réincarne dans un être vivant pour expier ses péchés. Il est lié à la croyance cabalistique en la migration des âmes.

199 Une femme abandonnée, une femme dont le mari a disparu.

200 La citation exacte est la suivante: *Il scelle la main de tout humain* (Job 37, 7), c'est-à-dire, il arrête le travail.

201 «Un œuf qui a été pondu un jour de fête.» Le traité *Bétsah* est suivi du traité *Chab* f° 119b et 119a.

202 Le mot secret qui remplace ‹perpétuel› dans la traduction yiddish donne un sens mystique au texte.

203 Cette idée d'une deuxième âme repose sur une légende talmudique; mais c'est surtout la cabale, dans le *Zohar*, qui a développé l'idée de cette âme plus élevée, préfigurant le monde à venir et faisant participer l'homme aux joies du monde d'ici-bas et du monde à venir. La croyance en une âme chabbatique spécifique a rehaussé l'éclat de la sainteté du chabbat. Quatre anges, au lieu de deux, escortent le fidèle à la synagogue.

204 *Sanh* f° 104a–104b.

205 Mot à mot: «à la nuque raide». Cette expression est utilisée en hébreu et en allemand.

206 Jeu de mots sur *tofes* (entendement) et *tfisah* (prison).

207 *Ekhah Rabbati* 1, 2. Ce *midrach* est le commentaire aggadique des Lamentations de Jérémie. On le lit le 9 *Av*, jour de jeûne et de commémoration de la destruction du Temple de Jérusalem; en fait il s'agit des deux destructions, celle sous Nabuchodonosor en l'an 586 avant notre ère et celle sous Titus en l'an 70 de notre ère.

208 En fait, avec son mari officiel.

209 «Livre de morale». Cette histoire n'y figure pas. Par contre on la trouve dans le *Séfer Brant shpigl*, imprimé à Bâle la même année et avec la même vignette de Holbein que le *Mayse bukh*.

Schriften der Universitätsbibliothek Basel

Band 1 Pierre L. Van der Haegen, *Basler Wiegendrucke. Verzeichnis der in Basel gedruckten Inkunabeln mit ausführlicher Beschreibung der in der Universitätsbibliothek Basel vorhandenen Exemplare* (1998)

Band 2 Ueli Dill und Beat R. Jenny, *Aus der Werkstatt der Amerbach-Edition*. Mit einem Beitrag von Alfred R. Weber (2000)

Band 3 Carlos Gilly, *Die Manuskripte in der Bibliothek des Johannes Oporinus. Verzeichnis der Manuskripte und Druckvorlagen aus dem Nachlass Oporins anhand des von Theodor Zwinger und Basilius Amerbach erstellten Inventariums* (2001)

Band 4 Gudrun Schubert und Renate Würsch, *Die Handschriften der Universitätsbibliothek Basel. Arabische Handschriften* (2001)

Band 5 Pierre L. Van der Haegen, *Der frühe Basler Buchdruck. Ökonomische, sozio-politische und informationssystematische Standortfaktoren und Rahmenbedingungen* (2001)

Band 6/1–2 *Un beau livre d'histoires. Eyn shön Mayse bukh.* Fac-similé de l'*editio princeps* de Bâle (1602). Traduction du yiddish, introduction et notes par Astrid Starck (2004)

Diese Publikation wurde durch einen Beitrag der Freien Akademischen Stiftung Basel ermöglicht.

Gedruckt mit Unterstützung der Berta Hess-Cohn Stiftung, Basel.

Reprint von *Eyn shön Mayse bukh* (Conrad Waldkirch, Basel 1602) nach dem Exemplar der Öffentlichen Bibliothek der Universität Basel (Signatur: F A IX 113)

Umschlaggestaltung: Anne Hoffmann Graphic Design, Basel
Gesamtherstellung: Schwabe AG, Druckerei, Muttenz/Basel
Printed in Switzerland
ISSN 1422-7517
ISBN 3-7965-1091-4

www.schwabe.ch

© 2004 by

Öffentliche Bibliothek der Universität Basel

Schwabe AG, Verlag, Basel

Beilage zu:
Un beau livre d'histoires. Eyn shön Mayse bukh
Fac-similé de l'*editio princeps* de Bâle (1602)
Traduction du yiddish, introduction et notes
par Astrid Starck
Basel: Schwabe 2004
© 2004 by Schwabe AG, Basel

א		alef	a
ב	בֿ	beys, veys	b, v
ג		guimel	gue
ד		dalet	d
ה		hey	h
ו		vov	ou
וו		tsvey vovn	v
וי		vov yud	au, ö, ü
ז		zayin	z
ח		khes	kh
ט		tes	t
י		yud	i
יי		tsvey yudn	ay, ey
כ		kof	k
כּ	ך	khof, langer khof	kh
ל		lamed	l
מ	ם	mem, shlos mem	m
נ	ן	nun, langer nun	n
ס		samekh	s
ע		ayin	e
פ		pey	p
פֿ	ף	fey, langer fey	f
צ	ץ	tsadik, langer tsadik	ts, tz
ק		kuf	q
ר		reysh	r
ש		shin, sin	sh, s
ת		tof-	t
תּ		sof	s